

RKK Könyvek Református közelmúltunk

KRISZTUSBAN NYERT ERŐ II.

A TISZÁNTÚLI
REFORMÁTUS
GYÜLEKEZETEK

háborús krónikája

(1944-1945)

Krisztusban nyert erő II.

A Tiszántúli református gyülekezetek
háborús krónikája (1944-1945)

RKK KÖNYVEK

Református közelmúltunk

TÁMOGATÓK:

A kötet a Nemzeti Emlékezet Bizottsága szakmai támogatásával készült.

EMMI

GULAG-GUPVI
EMLÉKBIZOTTSÁG

EMET

A kötet a GULAG-GUPVI Emlékév alkalmából, a Gulág Emlékbizottság civil pályázati támogatásával jött létre.

Krisztusban nyert erő II.

A Tiszántúli református gyülekezetek
háborús krónikája
(1944-1945)

Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára
- Református Közéleti és Kulturális Központ Alapítvány

- 2016 -

**Kiadó: © Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára - Református
Közéleti és Kulturális Központ Alapítvány**

Sorozatszerkesztő: © **Kiss Réka**

Szerkesztő: © **Szabadi István**

A szöveget gondozta: **Diós Bella, Garas Norbert, Németh Irén**

A kéziratot átírta: **Fodor Krisztina**

Könyv-és borítóterv: **Vitányi Beatrix, grafikus**

Készült a **Kapitális Nyomdában, Debrecenben, 2016-ban**

Igazgató: **Kapusi József**

ISBN 978-963-8209-25-2

ISSN 2498-8545

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

Tartalomjegyzék

VII. rész	11
HEVESNAGYKUNSAÁGI EGYHÁZMEGYE	11
Abádszalók-Tizzaszalók	12
Bucsa	18
Derzstomaj-Újszentgyörgy	19
Dévaványa	28
Fegyvernek	33
Karcag	34
Kenderes	39
Pusztakengyel.....	43
Kuncsorba	44
Kunhegyes	47
Kunmadaras.....	54
Kunszentmárton.....	57
Mezőtúr	61
Rákóczifalva	63
Tiszabura	65
Tiszaderzs	67
Tiszaföldvár.....	69
Tiszafüred	73
Tiszaigar	85
Tiszainoka	88
Tizsakürt	90
Tiszaroff-Pusztagyenda	93
Tiszasas	97
Tiszaszentimre	98
Tiszaszőlős	100
Tiszaug	101
Törökszentmiklós	102
Túrkeve	117
VIII.rész	129
KÖZÉPSZABOLCSI EGYHÁZMEGYE	129
Aranyosmeggyes.....	130
Apagy.....	131
Baktalórántháza	132
Balkány.....	134
Balsa	136
Besenyőd	138
Buj.....	140
Encsencs.....	146

Gáva	147
Geszteréd.....	151
Ibrány.....	152
Kállósemjén	153
Kemecse	156
Kisléta	158
Kótaj.....	159
Lázári	160
Máramarossziget	160
Nagyhalász	163
Nagykálló	164
Nyíradony	171
Nyírbátor.....	172
Nyírbogát.....	174
Nyírbogdány.....	175
Nyíregyháza	176
Nyírgelse	181
Nyírgyulaj.....	181
Nyíribrony.....	182
Nyírkáló.....	183
Nyírkércs.....	184
Nyírmihálydi.....	185
Nyírpazony.....	186
Nyírtét	187
Nyírtura	189
Oros	191
Ófehértó	192
Ór	193
Paszab	193
Piricse	197
Ramocsaháza	199
Rohod	203
Sényő	205
Szabolcs.....	206
Szakoly.....	207
Técső.....	209
Téglás.....	209
Tiszabercel	215
Tiszarád	217
Újfehértó.....	218
Vaja	219
Vasmegyer.....	220

Vencsellő	227
IX. rész	231
NAGYKÁROLYI EGYHÁZMEGYE	231
Fábiánháza	232
Gebe	232
Hodász	234
Ilk	234
Jármi	236
Kántorjánosi	237
Mátészalka	238
Mérk	240
Nagydobos	240
Nagyecsed	245
Nyírmeggyes	246
Nyírparasznya	247
Olcsva	248
Olcsvaapáti	250
Ópályi	251
Papos	251
Szamosszeg	252
Vitka	253
X. rész	255
NAGYSZALONTAI EGYHÁZMEGYE	255
Berekböszörmény	256
Biharugra.....	257
Geszt	262
Komádi	264
Körösnagyharsány	265
Körösszakál.....	266
Körösszegapáti	268
Kötegyán	269
Magyarhomorog	274
Mezőgyán	276
Mezősas.....	276
Nagyszalonta	278
Okány.....	280
Sarkad	281
Sarkadkeresztúr	281
Zsadány	283
XI. rész	287
SZATMÁRI EGYHÁZMEGYE	287
Botpalád	288

Cégénydányád.....	290
Csaholc.....	291
Császló.....	292
Csenger.....	293
Csengerbagos.....	296
Csengersima.....	296
Csengerújfalu.....	298
Darnó.....	299
Erdőd.....	300
Fehérgyarmat.....	301
Fülesd.....	303
Fülpös.....	305
Fülpösdaróc.....	305
Gacsály.....	306
Garbolc.....	307
Géberjén.....	308
Győrtelek.....	309
Gyügye.....	314
Hermánszeg.....	314
Kakszentmárton.....	315
Kérsemjén.....	317
Kisar.....	317
Kishódos.....	321
Kisnamény.....	321
Kispalád.....	323
Kisszekeres.....	328
Kocsord.....	329
Komlódtótfalu.....	332
Kölcse.....	334
Kömörő.....	337
Magosliget.....	338
Majtis.....	339
Matolcs.....	341
Mánd.....	342
Méhtelek.....	343
Milota.....	344
Nagyar.....	346
Nagybánya.....	347
Nagygéc.....	350
Nagyhodos.....	351
Nagyszekeres.....	352
Nábrád.....	352

Panyola	353
Penyige.....	353
Porcsalma.....	354
Rápolts.....	359
Sonkád	360
Szamosangyalos.....	361
Szamosbecs	362
Szamosdob	363
Szamoskér	364
Szamosályi	366
Szamosatárfalva.....	367
Szamosújlak	367
Szatmár	368
Szatmárcseke.....	369
Szatmárnémeti	371
Szatmárörökítő	380
Tiszabecs	383
Tiszacsécse.....	384
Tiszakóród	385
Tisztaberek	386
Tunyog	386
Túristvándi	389
Túrricse.....	395
Tyukod	395
Uzka	396
Vámosoroszi	397
Zsarolyán	403
Helység-és személynévmutató	405
Tartalomjegyzék.....	5

VII. rész

HEVESNAGYKUNSÁGI EGYHÁZMEGYE

Abádszalók - Tiszaszalók

Az abádi református egyházközség 1944. szeptember 27-én elvesztette hirtelen elhalálozás folytán – Németh László – lelkipásztorát. Így a gyülekezetet az 1944. szeptember 8-án beállt hadiesemény lelkipásztor nélkül találta. A lelkipásztor özvegye is a halálozás után elköltözködött, s így a lelkészlakás és lelkési iroda magára maradt. Így érte a szovjet-orosz hadsereg bevonulása. Tisza folyó közelsége folytán kritikus helyzetbe került az egész politikai község. A község vesetősége elmenekült. Az egyházközség lelki s anyagi irányítását a hadiesemények beálltáig a testvér szalóki egyházközség lelkipásztora, Nagy Károly szalóki lelkipásztor, mint helyettes lelkész látta el. A hadiesemény beálltától kezdve az egyházközség gondnoka Horváth Imre és a presbitérium irányította – az adott körülményekhez mérten – az egyházközség életét. A hadihelyzet enyhülése után a szalóki egyházközség szolgálati helyén maradt Bende Balázs szalóki igazgató tanítóját bízta meg az esperesi hivatal az abádi egyházközség felügyeletével. Így aztán az orosz katonai parancsnokság megértése folytán november hónap elején a szétdőlt iskolát sikerült olyan helyzetbe hozni, hogy éppen a tanítást meg lehetett kezdeni.

A tantestület minden tagja elmenekült. Így az egyházközség iskolája tanerő nélkül maradt.

Mészáros Mihály igazgató tanító feleségével és két kis fiú gyermekével 1944. október hó 8-án Bicskére költözött. Mikor 1945. február hó 10-én már szinte bírhatatlan lett számukra az ottani szörnyű helyzet gyalogszerrel, sárban, hóban elindultak hazafele Abádszalókra. Így érkeztek haza 1945. február hó 28. Itthon maradt holmiaiknak csak roncsdarabjait találták. Javadalmi lakásuk három közfalát ágyú találat fúrta át.

Özv. Vargha Gyuláné tanítónő epehólyagyulladásal, gyógykezeltetés végett 1944. október 8-án Budapestre utazott testvééréhez. 1945. február hó 28-án érkezett haza szolgálati helyére. A lakást üresen találta, de itt maradt holmija csak nem teljesen sértetlenül megmaradt: a jó lelkű megmentő emberek saját lakásukba hurcolták széjjel, így megmentették.

Radnóthi Endréné tanítónő 1944. október 8-án Dunántúlra utazott leányához, s onnan 1945. június hónap folyamán jött vissza. Minden ingó vagyonát itt hagyta, s jóformán semmit sem talált meg belőle.

Nagy Margit tanítónő 1944. október hó 8-án Celldömölkre menekült ott lakó rokonihoz. Ott vészelte át a meg szállást. Szolgálati helyét 1945. június hó 2-án foglalta el. Javadalmi lakásában hagyott bútorait és orosz katonai parancsnokság Kunhegyesre szállította, s oda is lett.

Erdei Károly tanító katonai szolgálatra vonul be, s nem is tért vissza szolgálati helyére, s lemondott állásáról.

Az így elmenekült tanítóknak anyagi veszteségük a legnagyobb volt.

Az orosz katonai parancsnokság a magára maradt anyaszentegyházat támogatta anyagilag, hogy követelte az istentiszteletet és iskolai tanítás zavartalan biztosítását. Mint-

hogy a közeli községekből is elmenekültek úgy a lelkipásztorok, mint a tanítók, az egyház-község megbízott vezetősége úgy gondoskodott a lelkészi és tanítói szolgálatok ellátásáról, hogy Bende Balázs szalóki igazgató tanító látta el a templomi – preordns – szolgálatot és a temetést. A politikailag egy, de egyházilag különálló községben ő volt az iskolaigazgató, mellette tanítóképzős, egyetemi hallgatók és gimnazista diákok segítettek az iskolai tanítás ellátásában. Abádon Nagy Lajos nyugdíjas tanító tanított egy osztályt. Rajta kívül Nagy Dezső, tanítóképzős, Kovács Imre joghallgató, Szatmári és Bakonyi László tanítóképzősök foglalkoztak a gyermekek tanításával. Így folyt az iskolai tanítás az 1944-1945. iskolai esztendőben.

A lezajlott hadihelyzet következtében az egyházközségnek mindössze két emberáldozata lett. Egyik aknaszilánk következtében halt meg, a másik a tanyák közt meg nem állapítható módon.

Az egyházközség épületei: a templom apróbb rongálódásokat leszámítva nagyobb rongálódást nem szenvedett. Belső felszerelésében már nagyobb veszteségek érték. Az úrasztali és szószéki borító terítékek eltűntek. Karszékek nincsenek. Az orgonában nagyobb kár nincsen. Az úrvacsorai felszerelés két kehely és egy tál kivételével oda vannak. A lelkészlakásban nagyobb rongálódások voltak. Állandóan katonai szállás volt. Legnagyobb rongálódás az ablakokban volt. A lelkészi irattárat teljesen összedúlták. Az anyakönyvekben kisebb hibák vannak, amennyiben kihordták helyérül és szétszakadozott. A paróchiális könyvtár csaknem teljesen megsemmisült. Az anyakönyveket és egyéb egyházi iratokat a gondnok rejtegette. A tanítói lakások közt legnagyobb sérülés érte az igazgatói lakást, abba ugyanis egy ágyúlöveg hatolt be, s három közfalat fúrt át, de nem robbant, s így a hiba ki is javított. Az iskola épületében általános a rongálódás, padokból 10 darab eltűnt. Asztalok, székek odavannak. Az iskola felszerelésében szenvedett a legnagyobb kárt. Minden felszerelése tönkrement. Volt az iskolának színpadi felszerelése – függöny, színpad stb. – minden elveszett. Az egyházi épületek kerítései nagyon rongált állapotban maradtak meg.

A hadieseményekkel kapcsolatosan alakult magyar helyzet, politikai és társadalmi változás hozta magával, hogy az egyházközség ingatlan földbirtokát, mely a református temető mellett terült el, a község szélső házainak szomszédságában, a helyi földigénylő bizottság házhely céljára csaknem teljes egészében igénybe vette. Csak a temető közvetlen szomszédságában levő 3.000 négyszögöl területű földjét nem.

A hitéletre ránehezedett a rendkívüli helyzetnek szinte mindent megbénító hatalma. Lassan kezdett az emberek lelke, a gyülekezeti élet a letargiából felszabadulni. De még ekkor sem azzal az öntudattal, amit sóvárogva várt a meggyötört emberi lélek. Az addig felszínen levő közöny szűkült rága bele magát minden emberi lélekbe. Az általános bizonytalanság, kiismerhetetlen aggodalmat kiváltó félelem ülte meg a legkomolyabb lelkeket is. Minden ember élte a maga kis egyéni életét. Ebben a kis fellegrárban érezte úgy-ahogy magát biztonságban. Ezzel lehet jellemezni az egyházi életet is, csaknem minden ember lelkében ott lakozott az a legszörnyűbb rémlátás, hogy na, most mi lesz a papokkal, mi lesz az egyházzal, iskolával?! Nem is egy ember kihasználta ezt a kiismerhetetlen helyzetet, s bizonytalankodó révüldözésével és rémlátomásával, vagy egyenesen a legrosszabbat biz-

tosra vevő vakgyűlöletével lelkek mételyezését végezte. Olyan lett a magyar lélek rónája, mint amikor tavasszal egy hatalmas vihar száguld végig a virágoskerten, s ott minden a földre terül; a napsugár tiszta, jóságos fénye kell hozzá, hogy újra talpra álljon a megpaszkolt vetemény. Így volt a magyar lélek is, így volt az egyházi élet is.

Nem csoda, mert hiszen abádi református egyházközségünk híveinek férfi tagjai jó részben 15-50 évesig, vagy mint katona, vagy mint annak idején elhajtott tömeg távol volt szeretteitől, és a szörnyű helyzet az itthon maradtak lelkét teljesen összetörte. Az itthon maradtak állandó aggodalomban voltak az odalevőkért, az odalevők az itthon levőkért. Közben a nappalok és éjjelek viharos száguldozásai, a legszörnyűbb pillanatok átélői tették a híveket.

Ekkor tetszett meg, hogy milyen tud egy gyülekezet lenni lelki vezető nélkül. Az az ideiglenes lelkigondozás, mely nem arra képzett egyének kezében volt letéve, csak hóvirág szerepet töltött be. Ha nem nyíltan is, de tudat alatt ott lappang, ott az öntudatos lelkek melyén az a csodálatos vágy és sóvárgás, mely az igazi lelki táplálék igazi hiányát nagyon keservesen érezte. Az a sok és keserves szenvedés, mely osztályrészévé lett egyaránt minden embernek – egy nagyon kis réteget kivéve – az igazi hitközösségi érzést úgy összedugta, hogy még a jobb érzésű ember lelkekben is fásultságot váltott ki. Ez a tünet egyaránt jellemző a község és gyülekezetünk egyetemességére. Ha mindent meglátó és kellő tárgyilagossággal boncoljuk ezekben a napokban a magyar lelket, egyaránt elképesztő tapasztalatra jutunk a gyermekek, ifjak s felnőttek lelki beállítottságát, magatartását, viselkedését, megnyilatkozását, élethordozását illetőleg. Olyan volt a gyülekezeti élet, mint vak sötétségben a lét biztos fundamentumát összekuszált kereséssel kutató megzavarodott tömeg. A gyermekek lelkét és a serdülő fiatalság életét, magaviseletét, érzelmi és értelmi destruktív megnyilatkozásait minden jóérezésű ember egyaránt nagy megbotránkozással szemlélte. A tisztességnek és becsületnek minden nemes élet megnyilvánulása azt lehet mondani, számúzve volt. Az emberi életet a szabadság annyit hangsúlyozott levegőjében a szabadosság virágpóra lepte be. Mintegy az önmagát fojtogató moha leple alatt tenyészett itt minden. Egy ilyen masszából valóban nagyon nehéz egy új háznak a viharálló anyagát összegyúrni.

Ezekben foglalom össze az abádi református egyházközség élet megnyilvánulását.

Abádszalók-Abád, 1945. december 10.

Nagy Károly
lelkipásztor

Abádszalók községünkben a második világháború végkifejlődése felé haladó események kapcsán 1945. szeptember utolsó hetében forrott különösen nyugtalanra a hangulat, amikor a rádió egyik délután azt a hírt közölte, (emlékezetem szerint szeptember 27-én lehetett), hogy Nagyváradon utcai harcok vannak. Azért hatott a megdöbbenés erejével, mert megelőzően a rádió is, a hírlapi közlemények is arról beszéltek, hogy az erdélyi harcok a magyar-német hadvezetőség szempontjából kedvezően alakultak. Ekkor azonban már me-

nekülő csoportok jöttek már erre is. Érkezett a vasútállomásra egy Háromszék megyéből indított vagon, melynek menekültei itt a községben kértek segítséget. Gyűjtöttünk számukra élelmet. Ezek szörnyű rémségeket beszéltek, melyek velük és ismerőseikkel, különösen lelkesekkel, tanítókkal történtek volna. Ezen hírek és események hatására sokan felpakolták értékeiket, és részint a kiürítési helyül megjelölt Heves-megyei „felvevő községbe”: Átányba, főként pedig Egerbe szállították el. Az innen elmenekülők nagy része is Egerben keresett menedéket. Majd, mikor 1943. október 7-én mindjobban hallhatóvá vált a közelgő harcok ágyúdörgése, s egész napon át áradt keresztül községünkön az erre is visszavonuló német gépkocsi sokasága, s amikor már Dévaványáról, és környékéről is érkeztek errefelé menekültek, itt is elfogta a menekülési láz az embereket és október 8-án, vasárnap nagyon sokan nekivágtak a menekülés hánytvetett, próbáltatásos útjának. Délben már a kisújszállásiak jöttek, mondván, hogy belőtték a várost, s ég a torony. Este igen erőteljesen vöröslött az ég alja Kisújszállás, Kenderes és Karcag irányából az ágyuk sűrűn fellobbanó torkolattüzétől.

Érthetően rémséges rettegésekben voltak az emberek, amit községünkben még fokozott az a lelki hatás, amit a szeptember 21-iki bombázás nagy riadalma keltett. E napon ugyanis községünk lakóházaira is hullottak bombák. Déltájban, amint az már hosszú idő óta napirenden volt, megjelentek a rendszerint Tisza-vonalán fölfelé húzó angolszász bombázórajok. A község férfi lakosságának jórésze kint volt a határban erődítési árkokat ásni, a nők az erődítés leplezéséhez szükséges fűz vesszőket nyesni a Tisza-parton. Az itthon levők közül legtöbben a házak előtt néztük a magasban elvonuló bombázó rajokat. Lassan megszokottá vált a gépek naponkénti megjelenése, s hozzáfásultunk a távoli bombázások rengéseéhez. Amellett az általános okoskodás az volt nálunk, hogy 7500 lelkes községünknek nincs semmi hadifontosságú jelentősége. Még katonák is csupán augusztus óta voltak a faluban, amikor a Kárpátok vonalához közelgő harcok hatására idehelyezték a 8-as önálló utászszázalókat, mely mintegy 200 vagonnyi felszerelésével érkezett ide. Az említett 21-én déltájban a nagy számmal elvonuló repülőkből az egyik raj vezérgépe egyszer csak egy ködszerű 8-as formát rajzolt az égre, majd 6-8 párhuzamos sávot és a következő pillanatban hullottak is a bombák a Pusztataskony kiskörei Tisza-hídra. Majd az egyik raj a Tisza vonalától egy kis fordulatot tett a falu felé, s néhány perc múlva már a községre estek a bombák. A főutcán, a római katolikus templomtól rézsut szemben fekvő Kiss Kálmán és Rácz Miksa házatól a szalóki temetők felé eső részen, az úgynevezett Csikókertben esett 2 egyenes párhuzamos vonalon 9 bomba, mely mintegy 30 házat döntött romba, vagy rongált meg. Ugyanekkor a feltehetően ugyanaz a bombázóraj, kint a határban a kecskési erdő mellett dolgozó munkásokra is dobott 9 bombát. Egy szalóki református leány: Katona Elvira és egy abádi református férfi: Guba Mihály ott a helyszínen szörnyet halt. Többen később haltak meg, részint a mezőtúri kórházban. Odakerült gyógykezelésre Zolnai Imréné, a Csikókertben lakó egyik idős református asszonytestvérünk is, aki úgy kapott súlyos sebesüléseket, hogy a házuk udvarán lecsapódó bomba légnyomása következtében leomlott a tornác teteje, és az maga alá temette. Gyógyultan került haza a kórházból és él most is.

A bombázásnak a községünk által nem várt nagy riadalma után borzalmasan meg-
rázó hatása volt minden repülő megjelenésének, minden közelgő harci esemény jelének.

Az emberek éjszakára kihurcolkodtak a tanyára, szőlőkbe. Ha nappal volt riadó, már futott mindenki a pincékbe, meg a Tisza alá.

Így rontott reánk az október 8-ik körüli veszedelmes helyzet. Délelőtt még megtartottuk az istentiszteletet Abádon is, Szalókon is. 1944. szeptember 24-én az abádi lelkipásztor Németh László a szolnoki kórházban gyomorátfűródás folytán előállott operáció következtében elhunyt, és így a szalóki lelkipásztor: Nagy Károly végezte mindkét helyen a szolgálatot. Délután már teljes zűrzavar volt. Menekülés, izgatott utcai ácsorgás.

Október 11-én jöttek a faluba először orosz partizáncsapatok. Három nap múlva ezeket a Tiszán átjövő magyar és német felderítőcsapatok visszazsorították, de újabb néhány nap múlva nagy tömegű orosz csapat özönlötte el a községet. Különösképpen a szalóki részt, mivel Bura és Kunhegyes felől törtek be. Minden háznál 20-30 katona is volt, amennyi csak elfért. Minden udvaron egész sereg szekér táborozott. Nagy pusztulás folyt. A kamrákból az élelmet elhordták. A sertéseket, baromfiakat lelövöldözték, az egyes házaknál éjjel-nappal főzettek. A ruhaneműből és lábbelikből elhordtak. Ha valaki tiltakozni próbált, bántalmazták, s még nagyobb károsodást okoztak. Az asszonyokat, leányokat rengeteg helyen és rengeteg alkalommal zaklatták, s nagyon sokszor meg is gyalázták. Különös megpróbáltatásai voltak a gyülekezetünk egyik legbuzgóbb és legáldozatkészebb asszonyának: N.N., aki a nála erőszakoskodó katona elől éjszakára O. Tóth György nászuráékhoz ment át. Úgy látszik a katona ezt észrevette, mert utánament, és a golyószóró aggyal este az ágyban úgy sújtotta fejbe, hogy néhány pillanatra eszméletét veszítette. Hozzá tartozói azt gondolták, hogy meg is halt. Volt sok megrázó eset, amikor igazán csak hajszálon függött valakinek az élete. Ilyen volt pl. Dolláknééknek az esete. Ezen asszonynak a múlt esztendőben halt meg a sógora. Az katonaviselt ember volt, és megmaradt egy derékszíja, s néhány darab revolver tölténye. Azt fogták rá, katonát rejteget. Szorongatása alatt átmentek hozzá Tóth Sándor, az újsor másik oldalán lakó szomszédja, akit azután lefogtak és szekérre tették őket, és elindultak velük a Tisza alá, hogy ott majd kivégzik őket. Kolláth József oroszul jól beszélő egyháztagunk mentette meg őket.

A templomban október 8-án volt utoljára istentisztelet a harcok itteni bekövetkezése előtt. Ezen a délután olyan sok más helybeli lakossal együtt elment a gyülekezetből Nagy Károly lelkipásztor és Barta István tanító. Előbbi hosszas hányattatás után szekéren a Dunántúlra, Pápára jutott november 10-én, utóbbi egyenesen Egerbe ment. Nagy Károly 1945. április 30-án, Barta István 1944. december 20-án tért vissza. A gyülekezetben néhány hétig nem lehetett végezni semmilyen egyházi tevékenységet. November 26-án elrendelte az orosz községi parancsnok, aki egy jóindulatú kijeji gimnáziumi igazgató volt, hogy az istentiszteletek és az iskolai tanítások újra megtartandók. Az emberekben valami kimondhatatlan jó hatást váltott ki, hogy hosszú hetek után újra hallhatták a harangszót.

Néhány vasárnapon át Laki Lajos volt tiszaroffi segédlelkész, jelenleg ármentesítő társulati tisztviselő, aki hazajött az édesanyjáiékhöz, tartotta az istentiszteleteket. Majd a következő heteken át, egész április végéig Benda Balázs kántortanító úgy biztosította az istentiszteletek ellátását, hogy az itthon levő nagy diákokat beosztotta, és azok felváltva szolgáltak úgy amint a legátusok szokták: előbb Abádon, s azt követőleg Szalókon. Februárig, amíg a távollévő Mészáros Mihály kántortanító vissza nem érkezett abádra, Bende

Balázs kántortanító is így járt egyik helyről a másikra. S ugyan ő szervezte meg és ellenőrizte a tanítást minden iskolánál az orosz parancsnok megbízásából. Mivel a tanítók nagy része vagy katonai szolgálatban, vagy menekülésben távol volt, így önkéntes helyettesek beállításával szervezte meg a tanítást. A harcok alatt meghalt Balogh Gábor 16 esztendő református fiú, akit odahaza az udvarukon aknatafaját ért 1944. október 23-án. Kint a holt Tisza között egy repülőgépből alkatrészeket kiszedni akaró Kalla Sándor gépész valami felrobbant dologtól meghalt.

Mohácsi Józsefet, Sáfár Sándor több társával együtt az orosz katonák otthon, saját lakásukon elfogták s elhurcolták, jóllehet, hogy ezek sohasem voltak katonák. Sáfár Sándornak útközben sikerült megszöknie, de Mohácsi és a többiek hadifoglyokként kerültek ki Oroszországba, ahonnan csak hosszú, keserves szenvedés után sikerült hazajutniuk. Mohácsi József amidőn egy esztendő múltán hazajött, jártányi ereje sem volt. S azt beszélte úgy ő, mint az 1945. decemberében oroszországi hadifogásából hazajött Balogh Dániel és Dányi Mihály, hogy a hihetetlen rossz koszt (pl. Balogh Dánielék heteken keresztül káposztát kaptak s hozzá naponként 60 dekagramm fekete korpakenyeret és egy kockacukrot), és a kíméletlen bánásmód következtében a velük kiment fogolycsoport 2/2-és része ott halt meg. A szalókiak közül: Fekete Miklós tiszthelyettes, aki évek óta volt az itteni csendőrőrs parancsnoka, és Lipcsei Sándor abádszalóki katona ugyancsak ott haltak meg az orosz fogolytáborban.

Az egyház veszteségei:

Legérzékenyebb az, hogy az egyház irattára és parochiális könyvtára csaknem teljes egészében megsemmisült. A lelkészlakáson és irodán nagyobb pusztítás nem esett egészen november 6-áig. Akkor beszállásoltak a lakásba 600 Püspökladány környéki munkaszolgálatost, akiket a front háta mögül hurcoltak magukkal az oroszok, és ezek kigórták a lakás egész berendezését, s az irattár ott pusztult el a sárba.

Az anyakönyvek úgy menekültek meg ettől a sorstól, hogy azt egy ládában lelkipásztor elásta a lelkészlakás kocsiszínjébe, és ott megmaradt.

Az iskola tetőzetének faszervezete a sok bombázás miatt és harctéri rengés következtében elmozdult, és azt a legsürgősebben le kellene szedni, és megjavítva visszarakni, de a szükséges fedezet előteremtése igen nagy nehézség a kimondhatatlan nagy nyomorúságban.

A templomunk nagyobb sérüléstől megmenekült. A torony zsalugátereit itt tördelték ki az egy ideig ott őrszolgálatot teljesítő orosz katonák.

Sok gyötrellem, szenvedés, sok kár és pusztulás nyoma maradt itt is az elviharzott háború nyomán. De ha meggondoljuk más helységek még sokkal nagyobb veszteségeit, hálaadással kell arra gondolnunk, hogy Isten kegyelmes volt hozzánk.

Nagy Károly

abádszalók-tiszaszalóki református lelkipásztor

Bucsa

Az Orosz hadsereg csapatai Bucsa községet 1944. október 8-án az esteli órákban szállták meg. A bejövetel harc nélkül történt. Az egész lakosság, így a református családtagok is, – akik itthon maradtak – eleinte otthonaikban húzódtak meg, de rövidesen megbarátkoztak az Orosz katonákkal, úgy annyira, hogy a gyülekezeti tagok igen nagy részének, nemhogy megpróbáltatásokban lett volna részük, hanem igazán, valóban örvendeztek.

Lelkész, feleségével együtt elmenekült. Aki a parokhián való ott maradást vállalta, kötelezettségét nem teljesítette. Így könnyen érthető, hogy mindjárt a bejövetel első óráiban a paróchián levő holmiból nem maradt jóformán semmi. Tenyei Gyula kántortanító egy presbiteri jegyzőkönyvet, s néhány darab könyvet megtudott menteni, úgyhogy ennyiből áll az egyházi és lelkészi könyvtár, irattár.

A templomban kulcsos, zárt szekrényben voltak az úrasztala megterítéséhez szükséges kelengyék, keresztelési és úrvacsorai kelyhek. A kelyhek mind megmaradtak, de a kelengyék mind eltűntek.

Anyagiakban a legnagyobb károsodás a lelkészt érte. Bútorainak igen nagy részét az Oroszok vitték el. A megmaradt többi részt a falusiak. Igaz, 1945. január 22-én történt hazaérkezése után, a bútor itteni darabját lelkésznek a gyülekezeti tagok szépen visszaadták, de edények, termények, jószág, baromfi állomány, s egyéb élelmezéshez szükségesek végérvényesen eltűntek. Az Oroszok vitték el az egyház egyetlen szekrényét.

A hívek 3-4 hétig nem jártak templomba. De nemsokára megszólalt a harang. Templomi istentiszteleteket és temetéseket Tenyei Gyula kántortanító végezte el. A hívek ájtatosságát az Oroszok sohasem zavarták meg. 1945. január 23-tól minden lelkészi teendőket a lelkész végzi el.

Miután az egész községben simán történt meg a bevonulás, emberéletben nem igen esett kár. Mindössze két 18 éves fiatal legényember lett az áldozat. Este meg nem engedett időben távolabbi helyről jöttek volna haza szüleikhez, kiket gyanúsnak látott a megszálló csapat, rájuk tüzeltek és bizony meg is haltak.

A helybeli Orosz Parancsnokság a parokhián lakott. Lelkész csak akkor költözhetett be, amikor Pünkösöd előtt 4 héttel a faluból végleg elmentek. Ma már a hívek templomba járása egészen rendes.

A sorsdöntő időkből ez a krónikája a bucsai református gyülekezetnek.

Bucsa, 1945. május 22.

Tóth Kálmán
református lelkész

Keller Mihály
református egyház gondnoka

Derzstomaj - Újszentgyörgy

1944. szeptember.

Az angol és amerikai repülőgépek sűrűn járnak, de bombát nem dobnak. Esténként a templom tornyából nézzük az alföldi városok feletti sztálin-gyertyák ezreit. Vajon mi van az én édesanyámmal, nővéremmel Debrecenbe, mi van testvéreimmel Budapesten, Diós-győrben, mi van feleségem testvéreivel Kisújszálláson, Budapesten? Mi van a többi városi magyarral, gyermekekkel? Sűrűn esik arról is szó, hogy a Tisza-menti községeket, így a mienket is, hatósági úton teljesen ki fogják üríteni, mert itt fogják felvenni a harcot. Kihirdetik, hogy mindenki tartsa a legszükségesebb holmijait összezsomagolva. Felsőgémmel elhatározzuk, ha nem kell menni, maradunk. Szeptember 21-én kimegyek a 7 kilométerre lévő Nagytomaj uradalmi iskolájába vallást tanítani. A major szérús kertjénél látom, hogy jön Abádszalók felől egy bombázó kötelék és Nagytomaj mellett oldalt köröznek. Azt gondoltam, Nagytomajt fogják bombázni. Leszálltam kerékpáromról, az árokba haltam, gyermekeimre gondoltam és imádkoztam. Nem Nagytomajra, hanem tőle 1 km-re lévő Kecskés erdőre dobták a bombákat, elég nagyméretűek voltak (4-5 mázsások). Mint később hallottam, uradalmi sommások burgonyaszedésből bemenekültek az erdőben és az Abádszalók bombázásából visszatérő kötelék a nagyszámú embercsoportot katonaságnak nézhetette, és 9 bombát dobott az erdőre; eredmény 20 halott és súlyos sebesült. Mivel tudtam, hogy ezek után az iskolában már gyermekeket nem találok, visszamentem Derzstomajra. Szeptember 24-én kimentem a lekehalompusztai községi iskolába istentiszteletet tartani. Istentisztelet után kimentem a tanítói lakás tornácára a tanítóházaspárral beszélgetni, kivel együtt volt már akkor 3 német altiszt. A major körül letelepedett 4000 főnyi ukrán német hadseregbeli önkéntes ezredből szívódtak be tanyázni, no meg uzsonnázni. Kérdeztem tőlük: Mikor lesz béke? Hova mennek? Lehet e használni harcban az ukránokat? A következő feleletet kaptam: *„Nemsokára béke lesz, s a háború rájuk nézve jól fog végződni”*. Nem tudja, hova mennek, bizonyára a makói frontra (kb. harmadnap halottam, hogy a Tiszán mentek át a derzsi kompon). A harmadik kérdésemre adtak igaz választ: *„Nem lehet őket használni, csak rendőri teendőkre.”* (Ilyen, különböző nemzetbeli zsoldosokból állott tavasszal a Magyarországot megszálló csapatok nagy része, s a magyar hadsereg ha egységes ellenállásra parancsot kapott volna, egységes ellenállásba nem ütközött volna.)

Október hó.

A hónap első hete menekülések kezdete. Elmennek a derzstomaji uradalomból Weindl intézőék, Paulicsek számtartóék és Bernáth uradalmi írnokék (Dr. Nemes János családja már szeptemberben elmenekült). Már csak kompon lehet átmenni a Tiszán. Kreskay Ferencné tanítónő is akarna menni Bernáth István írnokékkal, de azoknak is van két kocsira való holmijuk, és azért nem hozzák tudomására Kreskaynének elmenekülésük időpontját. (Kb. néhány nap múlva halljuk a visszajövőkötől, hogy Bernáthék minden holmiját elvették a Tisza túlsó partján megrekedt és éhező menekülők.) A másik tanító családja szintén

készülődik, nekik saját kocsijuk van, azon szándékoznak menni. Szárnyra kell a vészír a kunhegyesi főszolgabírótól minden faluba, hogy meneküljön minden intelligens ember, mert az orosz csapatok kiirtják őket; ezt a hírt kapják meg a jegyzők, tanítók, lelkészek, orvosok, stb. Jön az újszentgyörgyi református tanítónő, hogy ő is megkapta a felhívást a tiszaszentimrei főjegyzőtől (az egyházközség e része ugyanis Tiszaszentimre határába esik, másfél kilométernyire Derzstomajtól) a menekülésre. Pénzt kér tőlem kölcsön. Nem adhatok neki, mert magamnak is 1000 pengő körüli a vagyonom, és nem tudom, mikor lesz újra utalás. Közlöm vele, hogy valószínűleg ha ő elmegy, az én családom átmegy az ő tanítói lakásába, mert országút mentén, templom tövében harc esetén célpontok vagyunk. Erre ő azt mondja, hogy úgy nagyobb bátorsága lenne neki is, mint magános leánynak maradni.

Október 8. Délelőtt átmegyek Újszentgyörgyre istentiszteletet tartani. Ott hallom, hogy Tiszaszentimréről elmenekült az elsőjáróság, református és katolikus lelkész, tanítók (csak Sipos Ferenc tanító maradt otthon). Az újszentgyörgyi római katolikus tanítópár is elmenekült családjával. Tanítónőnk, aki fiatal magános leány létére az általános fejvesztettség közepette is hajlik a maradásra is, annyira elrémítették a római katolikus tanítók, hogy megbeszéli velük, hogy ő is velük együtt menekül. A község kiküldi érettük a kocsit, azonban rájöhettek arra, hogy nekik is van elég pakolni valójuk és – tanítónőnk szerencséjére – nem szólnak be neki. Újszentgyörgyről visszamenet dübörgő német harcikocsik és autók hosszú menetével találkozom, amelyek Kunhegyes felől jönnek és a Tisza fele mennek. „*Was ist Neues?*” Kialtok fel egy autóra. Mosolyog a német, de nem szól semmit. Délután megtartottam Derzstomajon is az istentiszteletet. Istentisztelet után feleségem a három gyermekkel átment Kreskayné községi tanítónőhöz érdeklődni, mert ő aznap reggel jött haza gyalog Kisújszállásról (vonat már nem volt). Én, mikor a lelkészlakáson egyet-mást elrendeztem, utána mentem. Azután összetalálkoztam egy tiszaderzsi községi kisbíróval, aki egyenesen hozzám és Kreskaynéhoz jött. Többen körül fogtuk, kérdeztük, hogy mi van? „*Üzenetet hoztam a főjegyző úrtól, hogy tessenek pakolni, egy óra múlva indul a kocsi. Azért jöttem ki, hogy egy-egy kocsit tiszteletes úréknak és Kreskayné tekintetes asszonynak kirendeljek.*” Közben feleségemék is kijöttek Kreskaynéval. Kérdezzük aztán, hogy hol van az orosz hadsereg? „*Kisújszálláson*” hangzott a felvilágosítás. Azután elmondta, hogy Tiszaderzsről már mindenki elment: elöljáróság, tiszteletes úrék és a többi intelligencia. „*Kell e hát a népek menni?*” „*Nem, csak aki akar.*” „*Akkor én nem megyek, de ha ti jónak látjátok, menjete*” mondtam a feleségemnek. Feleségem kijelentette, hogy ő nem megy, marad, mert mellettem a helye. Kreskayné zokogva borult feleségem nyakába és kérte, jöjjön vele, mert majd megbánja, azonban feleségem hajthatatlan maradt. Így aztán azt mondtam a kisbírónak, hogy kocsira nem tartunk igényt. A nép és a derzstomaji községi tanácsos helyeselte álláspontomat. Közben jött a kunhegyesi posta három kocsival, értékeivel és személyzetével. Postamesterné zokogva mondta, hogy Kisújszállás ég. Ezek is elmentek. Azután Balázs István községi tanító, január óta katonai szolgálatot teljesítő tart. Főhadnagy jött kocsin. Megállítottam őket, hogy mi újság? Mondta, hogy családjáért jött, viszi őket Sajóladra az anyósához. Mikor meghallotta, hogy én maradok, azt mondotta: „*Most az egyszer nincs igazad, mert hallottam biztos forrásból (való-*

szerűleg német!), hogy Erdélyben összeszedték a tisztviselőket, jobb gazdákat, és végeztek velük. Különben is itt front lesz.” Több asszony mondta, hogy akkor menjen tiszteletes úr, úgy sem lehet most egy darabig istentiszteletet tartani. Azonban mi megmaradtunk elhátarozásunk mellett. Ezután megbeszéltem a feleségemmel, hogy ő a gyermekekkel és anyósommal együtt átmennek az újszentgyörgyi templom épületében levő tanítói lakásba, én pedig maradok Derzstomajon. Este úgy is tettünk. Ágyneműkkel felszerelve átkísértem feleségemet és a három gyermeket. Azután visszajöttem Derzstomajra, és újra vittem ágyneműt. Mikor az újszentgyörgyi templomunk közelébe értem, akkor robbantották a kunmadarasi röptér egy részét, mely irtózatossal ment és egyes darabjai Újszentgyörgy felett süvítettek el. Persze nem tudtuk, hogy ez az irtózatossal honnan származik. Néhány perc múlva együtt voltam megrémült családommal. Feleségem kijelentette, hogy ő bizony csak úgy marad itt, ha én is ájtjövök, családunk ilyen időben együtt a helye. „Rendben van” – vigasztaltam feleségemet – „holnap ájtjövök, itt is az egyházközségemben vagyok”. Reggelig ott maradtam és azután megfogadtam özv. Polyik Jánosné kocsiját, hogy Derzstomajról áthozzuk egyes élelmiszereket, baromfiakat és ágyneműket. Rokona Gönczi József volt a kocsis. Nagyon nehezen vállalkozott rá, mert sűrűn jártak a repülőgépek. Derzstomajon felpakoltunk. Közben temetésre hívtak. A derzstomaji Magyar féle – gr. Nemes János bérletében levő – uradalmi majorban halt meg a kertésznek, Pipis Istvánnak, római katolikus vallású felesége. Meghagytam a bejelentőnek, hogy menjen győződjön meg, hogy elmenekült-e a római katolikus plébános? Ha igen, délután jöjjön az újszentgyörgyi református tanítói lakáshoz és délután eltemetem az elhunytat. Délután egy órakor tényleg előállott Csécei József irodalmi cseléddel a kóla, hogy jöhettek, és én feleségemmel együtt felültem. A halottat eltemettük református szertartással, de katolikus halotti énekekkel (melyeket természetesen csak a gyülekezet énekelt). A halottasháztól a temetőig – két és fél kilométeren át – elég merészség volt a halotti gyülekezettől kíséreni a kocsit, de megtették. Hiába mondtam, hogy csak a közvetlen hozzátartozók jöjjenek, bizony elég sokan jöttek, s közben repülőgépek szálltak felettünk. A gyászoló férj a temetés végén a stóla felől érdeklődött. Nem kértem mást, mint azt, hogy az engem Újszentgyörgyről áthozó kóla vigyen át egyet-mást, és a hizott kacsákat. Megkaptam amit kértem, és a tetejébe olyan összegű stólát, amelyet még soha ezelőtt nem kaptam. Míg a temetésen voltam, Vargha Zoltán kunhegyesi lelkipásztor Breznay Mihály főszolgabíróval autóval megállott a lakásom előtt, és a szomszédoktól érdeklődött utánam. Mikor hallotta, hogy nem vagyok otthon, üdvözlét küldve elment a többiek után, hogy sohasem lássam többé. Meghalt a menekülés alatt Budapesten. Vargha Zoltán volt az a lelkipásztor, akivel legtöbb kapcsolatam volt nekem és egyházamnak. Ő állott mellém, amikor a templomépítés tervét még mint tiszaderzsi segédlelkész előtte felvettem, ő mondta, hogy nemcsak fiókegyházat lehet Derzstomajból szervezni, hanem ők (abádszalók-tizzaszalók) leadják a Nemes uradalmakat, a tizzaszentimrei egyházközség pedig Újszentgyörgyöt. Ő referálta az egyházmegyén a derzstomaj-újszentgyörgyi egyházközség szervezésére vonatkozó kérésünket, ő volt kiküldve az egyházalakuló gyűléseinkre, mint tanácsbíró, ő esketett engem, ő iktatott be a lelkipásztori állásomba, ő keresztelte két fiamat, stb., stb. Meleg barátság fűzött bennünket egymáshoz, feleségét azonban – bizonyos okokból – sem én, sem feleség-

gem nem kedveltük. Családostól nem is jártunk egymáshoz, csak nagy ritkán, alkalmilag. Meleg barátságunk dacára örülök, hogy utolsó derzstomaji útján különösen feleségem nem találkozott velük, szegényt Breznay bizonyára tovább ijesztette volna „*hiteles forrásból származó*” rémhíreivel. Temetőből visszajövetel után a kólát Csécsei bácsi úgy megpakolta, hogy én és feleségem már nem ültünk fel. Gyalog mentünk feleségemmel. Derzstomajon kívül találkoztunk Szabó Ferenc nyugdíjas tanítóval, aki apósa, Gál Ferenc földjéről jött. Ránk meredt, mintha túlvilágról jöttünk volna vissza. „*Hát tiszteletes úrék nem mentek el? Találkoztam egy erdélyi pappal, aki azt mondta, hogy onnan mindenki eljött, mert az orosz csapatok minden lelkészt és tanítót kivégeztek. Ő is azon gondolkozik, hogyan meneküljön el?*” (Kb. a rémhírek úgy is keletkeztek, hogy a menekülő tisztviselők egyike-másika a maga menekülésének igazolására gyártotta azt.” „*Nem törődöm vele – mondtam – én maradok.*” Azonban a rémhírekből már nekem is sok volt. Este összeültünk tanítónőnkkel, aki visszatért eredeti tervéhez, amiről pedig már annak előtte letett, a meneküléshez. Elmondta, hogy gyülevész hadseregről hallott, mely jön Karcag és Kisújszállás felől, és kiirt minden intelligens embert. Szegény feleségemnek sok volt már ez a minden bokorból felhangzó „*hiteles értesülés*”. Kérdezte tőlem, használok-e valamit egyházunknak azzal, hogy mikor mindenki elmenekült, én itt maradok családommal a veszedelemben? Mondtam neki, hogy fogadok fuvarost, még mindig nem késő, elmehetnek a gyerekekkel és Zsófikával (tanítónő neve) Budapestre az öcsémhez. Erről feleségem hallani sem akart. És most jött egy óra, amit szeretnék kitörülni életemből. Hajlottam a szóra. Kocsi után mentünk, hogy elmegyünk mindnyájan. Ugyanazt a kocsit akartuk, amelyik reggel áthozta holminkat, özv. Polyik Jánosinét. A kocsi is ugyanez lett volna, Gönczi József. Gönczi József hosszas kapacitálás után jött volna, azonban felesége nem engedte. Ajánlotta azonban Szászi József újszentgyörgyi gazda kocsiját. Szászi József ugyanis rendszeresen foglalkozott fuvarozással. A református templom útjának végénél kellett elmennünk Szászi József háza felé! Mikor a templom utcájához értünk, hirtelen megszilárdultam. Megálltam és azt mondtam: „*Nem megyünk sehova! Még most kimegyek F. Nagy Imréhez. Ő többet tud minden rémhírterjesztőnél, és talán még kocsit is ad.*” Ekkor már sejtettem azt, hogy maradunk. (F. Nagy Imre az újszentgyörgyi református társegyház főgondnoka, ki a templom és iskolaépítéshez a vályogot, 60000 téglát és egyéb építési anyagot (2 köbméter épületfát), több száz pengőt adományozott, s az iskolát tüzelőanyaggal minden évben ellátta. A tiszaszentimrei református egyházat is állandóan segítette, a legnagyobb harang ott az ő adománya volt, és a kunmadarasi toronyban is az egyik harang az F. Nagy családtól származott. Én kétszeres komaságban voltam vele.) Elmentem tehát F. Nagy Imréhez. Vacsoránál elbeszéltem neki mindent. Kérdeztem, mit tud? Semmit sem tud. Kérdeztem, hogy nekem, mint papnak, mit tudna tanácsolni? Nem tud semmit sem tanácsolni, ellenben ő marad, őt innen az apja házából senki és semmi ki nem hajtja. Említette azt is, hogy Kunmadarason mindkét lelkipásztor ott maradt. Megszégyenülten hallgattam egy – bevallom – nálam erősebb lelkű embernek szavait. Kijelentettem, hogy én is maradok. Megbeszéltek, hogy bemegyünk másnap külön Kunmadarasra érdeklődni. Nagy megkönnyebbüléssel mentem haza és kijelentettem, hogy maradunk. Tanítónőnk, Erdei Zsófia, szintén úgy nyilatkozott, hogy akkor ő is marad. Másnap, október 10-én bementünk Kunmadarasra.

Meglátogattuk a két lelkésztestvért, Tóth János és Szilágyi Árpádot. „Mit tudtok?” „Semmit. Isten kegyelmére bízunk magunkat.” Kimentünk ezután a községháza elé, ahol összegyülekezett a kun község eleje és tárgyalták az eseményeket. A legszenzációsabb hírt a jegyző hozta, akinél a német ezredes lakott. A német ezredes ugyanis azt hazudta neki, hogy Sárrétudvari körül megsemmisítettek egy nagyobb orosz sereget, Karcagot visszafoglalták, s nyomják az oroszokat a Tisza felé, még ma el kell érniük Nagyváradig, és meg nem állnak Moszkváig. (Kb. mikor azt mondta, az oroszok benn voltak nemcsak Karcagon, hanem Karcagtól 10 kilométernyire északon a karcagi fürdőnél, a Bereknél és másnap bevonultak Derzstomajra és Újszentgyörgyre.) Hazamentünk. Még aznap délután átmentünk feleségemmel újra Derzstomajra egyet-mást kézben áthozni. Két nagyobbik gyermek, a 7 éves Bandi és a 6 éves Miklós annyira könyörgött, hogy magunkkal vittük. (Meg is bántuk később.) Fajt Mihályné szülész nő szolt, hogy a tisztelendő úr üzent, hogy kereszteljem meg, ha lesznek római katolikus újszülöttek is. Kreskayné még mindig nem tudott elmenni, mert a tanácsos még mindig nem rendelt neki kocsit. Ilyen kirendelés ment, míg az előljáróság itthon volt, de mihelyt elment, a hatósági kirendeléseket nem lehetett foganatosítani. De már megegyezett Fazekas Sándor hentessel, aki vállalkozott arra, hogy éjszaka elszállítja a Tiszáig. Feleségemnek még titokban megmutatta, hol ásta el a legdrágább holmijait, és kérte, ha nem jönne sokáig haza, vegyük fel azt. Felpakolva visszamentünk Újszentgyörgyre. Útközben a gyerekekkel csaknem gépfegyvertűzbe kerültünk. Egy német autó jött Kunmadaras felől a földúton. Két orosz, vagy angol repülőgép észrevette és gépfegyvertűz alá vette már a földúton. Nagy nehezen kivergődött a kövesútra, és vágatott Tiszaszentimre fele abban az irányban, amelyben mi mentünk. Az utolsó pillanatban dobtuk el csomagjainkat és lehasaltunk az út mellett a szántóföld szélén. A kövesúton pedig – néhány lépésnyire – szikráztak a lecsapódó gépfegyvergolyók. Nagy nehezen hazavergődöttünk. Másnap, október 11-én szerdán nevezetes esemény történt. Az orosz csapatok bevonultak Derzstomajra és Újszentgyörgyre már a reggeli órákban. Kunhegyes felől jöttek. Barátságosak voltak. A Kunhegyesről Derzstomajra jövéket felvették autóikra. Senkit sem bántottak, s biztatták az embereket, hogy ne féljenek. Kreskeyné – szerencsétlenségére – az utolsó órákban el tudott menni Tiszaderzs felé kerékpáron, és a Tiszán csónakon ment át. Újszentgyörgyre még ugyanezen órában mikor Derzstomajra, bejöttek az orosz csapatok. A kövesútfélen fekvő temetőben táboroztak le. Néhányan bejöttek Újszentgyörgyre is egy gépfegyverrel, és annak legnagyobb pontján, az Angyalparton, Kovács István szénakazlán helyezték el a gépfegyvert, mert Kunmadarason még benn voltak a németek, és tartottak tőle, hogy az abádi földúton feljönnek. A Derzstomajt és Újszentgyörgyöt megszálló orosz csapatok aztán másnap csütörtökön éjjel kihúzódtak a Magyar tanyára, mert német támadásoktól tartottak. A Magyar tanyán aztán állásokat is készítettek. Valóban be is jött két német tank Kunmadaras felől az esti órákban Derzstomajra, leadott egy sorozat lövést a Magyar tanya felé, elvágta a Derzstomajon keresztül húzóódó orosz tábori telefonvezetékét, és azután eltávozott. A derzstomaji lelkészlakásra két orosz katoná ment, de nem nyúltak semmihez, csupán a rádiót tették használhatatlanná. Újszentgyörgyi lakásomra orosz katonák sohasem jöttek be, bár a többi lakásban mindenütt többször is jártak, német katoná után kutattak. Október 13-án pénteken egy nagy félreér-

tés keletkezett. A bevonuló orosz csapatok sebesülteket hoztak magukkal, akik közül négy, köztük egy 33 éves tábornok, Derzstomajon meghalt. A parancsnokság lelkesi szolgálatot óhajtott igénybe venni, és ezért egy ór útján engem kerestetett. A katona semmit se tudott magyarul, és így kézzel-lábbal mutogatott, a pópának öltözni kell papi ruhába azt úgy mutatta, hogy nyaka köré kört kerített, amit aztán egyesek felakasztásra magyaráltak, és engem eltagadtak, azt mondták, hogy elmenekültem Dunántúlra. Később aztán akadtak, akik tudván oroszul, megmondták, hogy én a másik templomnál, Újszentgyörgyön vagyok. Talán az idő előrehaladta, vagy más okok miatt, nem tudván, de az orosz parancsnokság elejtette a temetésnél az én igénybevételemet. Eltemették a négy halottat az iskola előtt, leventezászló körül. Azonban a községi szülész nő, aki szintén a félreértők között volt, nem hagyta annyiban a dolgot, megkérte Vas József derzstomaji lakost, hogy jöjjön át Újszentgyörgyre, mondja meg nekem, hogy fegyveres katonák keresnek és fel akarnak akasztani, ezért meneküljek ki valami tanyára. Vas József bácsi aztán át is lopakodott (mert Újszentgyörgy felé még nem volt szabad a közlekedés a hadihelyzet miatt) és alaposan ránk ijesztett. Én arra gondoltam, hogy Mester István volt mezőőr, akit a nyáron részegeskedés és egyéb jogtalan cselekedet miatt az én panaszomra tettek ki a községből, és azóta nem is köszönt nekem, beárult valami koholt váddal. Mit volt mit tenni, úgy ahogy voltunk, egy-két csomaggal kiszaladtunk egyik tiszaszentimrei tanyára, Pápai Sándor uramhoz, aki nagy tisztelettel, szeretettel fogadta a családot. Itt segítettünk a gazdasági munkákban. Október 15-én a gazda egyik fiatal rokonával bementem Kunmadarasra, ahova bevonultak már az orosz csapatok (Tiszaszentimre már üres, gazdátlan volt, Tiszaszőlösön és Tiszafüreden még németek voltak). Ott megtudtam, hogy a két református lelkipásztornak semmi különös bántódása nem volt, ellentétben azzal az újszentgyörgyi rémhírrrel, hogy elvitték volna őket. Öt napig tartózkodtunk Pápai Sándor tanyáján. Közbe kíváncsi emberek érdeklődni kezdtek, hogy ki az az úri család, aki a gazdánál lakik, a kíváncsi érdeklődők között volt a gazda egyik szomszédja és haragosa, akinek kíváncsisága nagyobb volt a haragjánál, és felesége eljött meglátogatni a gazdát. Én erre azt mondtam Pápai Sándornak: *„Nézze Pápai uram, én tovább nem bujkálok, hanem visszamegyünk az Újszentgyörgyön levő lakásunkba. Ha akarnak, akasszanak fel, de azt nem akarom, hogy maguknak is bajuk legyen miattam.”* És otthagytuk Pápaiék vendégszerető házat és visszamentünk Újszentgyörgyre. Nem kerestett addig se, azután sem senki. Viszont a derzstomaji lelkesi lakásra a parancsnokság beköltöztetett két katonát, akik templomunk tornyában, hova a táborig telefon is be volt vezetve, őrséget teljesítettek.

Engem az újszentgyörgyi községi tanács október hó folyamán egyszer beosztott robotra. El is mentem egy nap Kunmadarasra utat takarítani a többi robotosokkal, mikor azonban a felügyelő orosz tiszt megtudta, hogy én lelkes vagyok, megmondta a tolmácsnak, hogy nekem nem kell jönni, én minek jövök ide!? Október vége felé a toronyőrség kiköltözött a lakásomból, mert elvonult az a néhány száz főnyi csapat, mely Derzstomajt tartotta megszállva. A lakásomban megőriztek mindent, azonban utánuk a lakás 2 napig őrizetlen volt, és a lakosság garázda elemei bejártak a toronyőrség által nyitva hagyott hátsó ablakon, és igen sok ruhaneműt elvittek.

November első hetében kezdtük átjárni a lakást rendbe hozni. November 11-én elmentem a Magyary kastélyban lakó parancsnokságra, és engedélyt kértem az istentisztelettartásra és harangozásra. Egyben a teljes átköltözést megcsináltuk néhány nap alatt. November 12-én megtartottuk a felszabadulás utáni első istentiszteletet Derzstomajon és Újszentgyörgyön. (Októberben, a hadi események idején csak kereszteltem). Egyben feltételesen a következő vasárnapra úrvacsorát hirdettem. Úrvacsoraosztás azonban elmaradt, mert nem kaptunk bort. (A következő úrvacsoraosztásokat azonban már megtudtuk tartani, pl. 1944. karácsonyra özv. Öcsödi Gáborné, böjti és húsvéti úrvacsoraosztásra egy nálam látogatást tevő orosz kaptány adott bort.) Következő vasárnap, azaz november 19-én hajnalban átjött Újszentgyörgyről Gorzás Sándor községi tanácsnok az orosz katonai parancsnokság azon rendeletével, hogy menjek le Tizsaszentimrére istentiszteletet tartani, keresztelni, temetni és azután minden vasárnap menjek be, míg nem lesz lelkipásztor. Örömmel tettem eleget a rendelkezésnek. Természetesen Derzstomajon az istentisztelet elmaradt, helyettem a feleségem tartott áhítatot. Újszentgyörgyön elvégezve az istentiszteletet, begyalogoltam Tizsaszentimrére és fél 11-kor megtartottam az istentiszteletet, megkereszteltem 4 gyermeket és délután eltemettem Göda Sámuel református egyháztagot. Egyben úrvacsorát is hirdettem a következő vasárnapra. Következő vasárnap azonban már nem kellett mennem, mert még azon a héten hazajött Molnár Elemér lelkipásztor. November 20-án, miután a községtől tüzelőt kaptunk, megkezdtük a tanítást az újszentgyörgyi iskolánkban. Egyelőre a római katolikus gyermekek közül 16-an hozzánk jártak néhány hónapig, mert a római katolikus iskola tanítói elmenekültek. November 28-án elmentem Tizsaderzsre, hogy a megkeresztelendő gyermekek után érdeklődjek. Előjáróság még nem volt. Templom tetejének egy részét levitte Túlatiszáról beirányított srápneltalálat. Szülésznőt kerestem, de az is elmenekült. Egyed Márta védőnőt kerestem, aki a Szilassy-féle vincellér lakásban Kulóz Miklósnál rejtőzködött. A háziak és a védőnő a tizsaderzsi állapotokról siralmas képet festettek. A lakosság egy része, köztük a legjobb gazdák az uradalmakat tisztviselőlakásokat rabolták. Kirabolták az otthon maradt kis szatócsok üzleteit is. Egyik 20 holdas módos gazda pl. elment kézi taligával Túrai Kálmán kántortanító lakására, és rakni kezdte a fát. „*Miért viszi az én fátat?*” – kérdezte a néhány hetes gyermekágyas Turainé. „*Mert nekem ez kell*” volt az egyenes és határozott felelet. Nem menekült el a tisztviselők közül Egyed Márta védőnő, Turai Kálmáné, Ács Katalin tanítónő. Ezeknek a női becsületük forgott kockán, azért padlásról-padlásra való menekülés volt az életük. Közben az ő lakásukat is, csaknem teljesen, kifosztotta a lakosság. Hívtam Derzstomajra a védőnőt, amit ő el is fogadott. Megtudtam azt is, hogy 12 kereszteletlen gyermek van. Mivel mindet fel nem járhattam, egy gyermek útján üzenem nekik és meghagytam, hogy 2 nap múlva, azaz november 30-án újra eljövök, és addig adjanak hírt egymásnak, hogy 30-án délelőtt 11 órára a templomba hozzák el a megkeresztelendő gyermekeket. Érdeklődtem a lelkészlakásról és megtudtam, hogy táborigényház van benne. Mivel közben az idő eltelt, a védőnővel visszaindultunk Derzstomajra. 30-án aztán újra felkerekedtem, és bementem Derzsre. Kilenc gyermeket tényleg el is hoztak és azokat megkereszteltem. Egyben kihirdettem, hogy december 10-én újra eljövök istentiszteletet tartani.

December 10-én 2 órára újra bementem Tiszaderzsre. Ekkor már otthon volt Nemes István igazgató tanító, és ő teljesítette a kántori szolgálatot; Máté 12:33 alapján prédikáltam. Kinyilvánítottam, hogy másutt az otthon maradt tisztviselőket legalább megbecsülték, de Tiszaderzsen, hol a három legkisebb maradt otthon, ezeket is kirabolta az utolsójuktól is a lakosság. A volt kurátor módos özvegyét, jól körülírva egyenesen kipredikáltam, mert az nem volt hajlandó a mindenéből kifosztott, és padláson, szalmán háló védőnő neki átadott pokrócait visszaadni. Egyben karácsonyra istentiszteletet és úrvacsoraosztást hirdettem, de azt már a közben hazaérkező Szappanos Károly lelkipásztortestvér tartotta meg, illetve szolgáltatta ki. Másnap jelentkeztem a derzsi orosz katonai parancsnokságon és kértem, hogy Derzstomajon az iskolamegnyitást mozdítsák elő azzal, hogy fáról gondoskodjanak. Megígérték, hogy addig, míg tanító nem lesz, én feleségemmel vállaljuk a tanítást. Megígérték és ígéretüket be is váltották. Egyben kiadták a rendelkezést, hogy nálam Derzstomajon tartózkodó védőnőnek be kell jönni Derzsre, és az elmenekült szülésznőnek hivatását is betölteni. Biztosították, hogy elrabolt bútorait karhatalommal előkerítik, lakásról, fizetésről számára gondoskodnak. Másnap be is kísértem a védőnőt. December 14-én aztán megjelent nálam Tóth János igazgató tanító, az orosz parancsnokság által kinevezett járási iskolafelügyelő a derzstomaji iskolamegnyitás és ideiglenes tanítói kinevezések ügyében. Én nem voltam otthon, Kunmadarason jártam az ottani lelkipásztornál az egyházmegyei lelkészársak sorsáról érdeklődni. Meghagyta azonban Tóth János iskolafelügyelő, hogy menjek be hozzá Kunhegyesre. Másnap be is mentem hozzá Kunhegyesre, és megkaptuk az ideiglenes tanítói kinevezést: özv. Tóth Istvánné Nemes Erzsébet és én. Másnap bementem Tiszaderzsre, kihoztam özv. Tóth Istvánnét. Miután a fát is hamarosan megkaptuk, december 30-án meg is nyitottuk a derzstomaji községi iskolát, melynek 3 hétig voltam tanítója. Mikor Balázs Istvánné és Kocsay Ferencné tanítónő hazajöttek, átadtam nekik a tanítást.

Egyébként október hó folyamán elveszett Derzstomajon egy fehér ajoúr és áttöréses mintájú úrasztalterítő Zsador lelkipásztor adománya, békebeli vételára 40 pengő, ennek nyomára nem akadtunk, de minden valószínűség szerint az ellopása polgári kezek munkája; elveszett továbbá egy fehér hímzett vászon katedraterítő, özv. Kökényessy Endréné adománya, békebeli értéke kb. 15-20 pengő, egy darabját egy kis karon ülő gyermek fején, név szerint Csőrögei Mártonné született Tolnai Katalin római katolikus vallású asszony gyermekének fején főkötő alakjában láttuk viszont. 1945. január hó folyamán két kóbor katonaszökevény féle lefosztotta az újszentgyörgyi iskola padlásán lévő színpadról a molinót, 34 métert. Egyéb kár egyházi javakban nincs. Anyakönyvek, naplók, stb. megvannak.

1945. év rövid története

Lelkipásztor és a református iskola tanítójának személyében nincs változás. Február hónapban egyhangúlag megválasztottak termelési bizottsági elnöknek, melyről azonban augusztusban lemondtam, mert akadályozott az egyházi munkában. Májusig fizetésem nem volt, azért magántanítványokat vállaltam (7) és azokból éltem. Nyáron kapott az egyházközség földreform útján 13 kataszteri hold földet. (Megjegyzés: jó lesz ez a 13 kataszteri hol föld a díjlevél elértéktelenedett helyi készpénzjárandóságnak pótlására.) Áprilisban

megalakultak Derzstomajon a politikai pártok, és pedig a Nemzeti Parasztpárt és a Szociáldemokrata Párt. Én a Nemzeti Parasztpártba léptem, de politikával nem foglalkoztam. A Szociáldemokrata Párt a nyár folyamán átalakult Kisgazdapárttá, melyben jóval többen vannak reformátusok, mint a Nemzeti Parasztpártban, mely utóbbi pártban engem időközben titkárrá is megválasztottak. Nyár folyamán megalakult a Független Kisgazdapárt ifjúsági csoportja is, a Madisz, mely utóbbi díszelnökének is felkért, de nem fogadtam el, mert ifjaink nagyobb százaléka a másik pártban van. November 4., a nemzetgyűlési képviseléválasztások óta már Leányegyesületbe sem jönnek a leányok. Helyzet: Újszentgyörgyön és a tanyákon népszerűségem változatlan, Derzstomajon azonban gyülekezetem egyrésze az utóbbi hónapokban nem szeret a párttagságom miatt. Ez meg is látszik a templomlátogatottságon. Elfelejtették, hogy 11 éve egyházszervező, egyházi épületek építője, az egyházunk érette nélkülözö lelkipásztor, kántora és harangozója voltam egy személyben. Ha ez így megy tovább, helycserén fogok gondolkodni.

Folyamatban van Derzstomaj politikai különválása, nagyközséggé alakulása (ez ideig pusztá volt), melyet évek óta én hangoztattam és tartottam napirenden, s én is indítottam meg.

Egyébként az egyházközség háztartásában is változás állott be: uradalmi cselédpárbérek megszűntek, mert az uradalmakat felosztották, köztük 2 református uradalmat is. Június 10-én javaslatomra a presbiteriumaink megszüntették az egyházi adót, és az egyház szükségleteit az önkéntes adományok bázisára helyezték. Az önkéntes adományok bőségesen fedezték nemcsak a rendes szükségletet, hanem még a 13 kataszteri hold 10 évi törlesztésének az első évi részletét is. Ugyancsak június 10-én megváltotta a presbitérium az utolsó stólamaradványt, a temetési stólát. (De hiába szüntették meg, mert minden ellenkezésem dacára, egy évben sem kaptam – értékben sem – annyi stólát, mint 1945. évben.)

Újszentgyörgyön nehéz tétel lett az iskolafenntartás. A szegény kis lélekszámú társ-egyházközség eredetileg sem bírta, az iskolaszervezés óta, még 20 %-át sem fedezni költségvetésének. Azonban nem volt semmi baj: tüzelőről a főgondnok gondoskodott, a többi teher pedig nagyrészt az én vállamat nyomta. De mi volt az én 400 pengős államsegélyemből havi 30-40 pengőt elszakítani?! 1945. év őszén már nem kaptunk F. Nagy Imrétől tüzelőt. Az én fizetésem pedig, mint minden tisztviselői fizetés, a létfenntartásomnak csak igen csekély részét fedezi. De még így is kénytelen vagyok, míg Isten erőt ad erre, segíteni, amíg az iskola a miénk, annál is inkább, mert az iskolát, felsőbb józanul látók figyelmeztetése ellenére is, én szerveztem, amint igen helyesen kifejezték levegőbe építtem. Azonban az egyháznak kára ebből nem származott, sőt az iskola 9 év alatt sok hasznos munkát végzett, és megszüntetése esetén is esetleg értékes épületek maradnak az egyházközség birtokában.

Dr. Kökényessy András
lelkipásztor

Dévaványa

1939. június havában Törökszentmiklóson volt a Hevesnagykunsági egyházmegye lelkesegyesületének közgyűlése, amelyben Gaál István esperes azt mondta, ősszel kitör a háború Németország és Lengyelország között és azt mondta, hogy azt Németország okvetlen elveszíti. Rögtön az a balsejtelmem támadt, hogy Magyarország is bekerül ebbe a háborúba s végig fog rajtunk szántani a háború tüzes ekéje. Ettől a gondolattól nem tudtam többé szabadulni, még akkor sem, mikor a harcok a Don és Volga vidékén a németekre a legkedvezőbb kilátásokkal folytak.

És mennyire igaz lett ez a sejtelem.

1944. szeptemberében már ide hallatszott Várad-Szalonta felől az ágyúzás. E hó derekán már a menekülés is megkezdődött. A szalontai menekültek pánikszerű helyzetet teremtettek. Szeptember 26-án már mindenki a menekülésre gondolt, mert mindenki azt hitte, hogy másnapra már itt lesznek az oroszok. De Vésztő alatt az erre tartó partizán-csapat elkanyarodott Békés felé.

Egyheti csend alatt a hullámok lecsendesültek, s október 6-án reggel még nyugodtan ünnepeltük az aradi vértanúk emlékét. Délután azonban megindult a menekülés. Mivel én már előzőleg is többször kijelentettem, hogy híveimmel együtt maradok a harcok idején is, annak tudatában szombaton hajnalban fél 3 órakor áthívatott a főjegyző a községházára, hogy elbúcsúzzon tőlem, s értesített a várható események felől. Közölte, hogy reggel 4 órakor indulnak Jászárokszállásra – Dévaványán nagy harcokra van kilátás. Rommel vezérezredes 12 hadosztállyal jön Szarvas-Kisújszállás felől, Dévaványát addig kell tartani, míg ezek a német csapatok megérkeznek. Rövid búcsúzás után hazajöttem, s Isten kezébe tettem le magam, családom s híveim sorsát. A reggeli istentiszteleten csak kevesen vettek részt. Istenhez esedeztünk, s könyörülő kegyelmébe menekültünk. Lehet, hogy holnap ilyenkorra már béke előtt állunk. Uram bocsásd meg bűneinket, s szabadíts meg minden veszedelemtől.

Földessy Zsigmond főbíró egy hirdetményt hozott a reggeli időben, melyet az elmenekült előljáróság hagyott itt, hogy doboltassuk ki; a szövege ez volt: az előljáróság az éjjel elmenekült, az oroszok a mai napon megérkeznek, aki akar, meneküljön. Ezt így kihirdetni nem lehetett, így alakítottuk azért át: az előljáróság az éjjel elmenekült, mert Dévaványa a mai nap folyamán az oroszok kezére kerül. Mindenki őrizze meg nyugalmat, felesleges beszédektől és szeszes italok használatától tartózkodjék.

Körösladány és Gyoma felől szüntelen ágyúzás és gépfegyvertűz hallatszott. 11 órakor az oroszok bombázták Dévaványát. Pap Zsigmond kőműves és Patkós Imre háza között az utcán esett le 2-3 kisebb bomba, páran könnyebben megsebesültek. Délután magyar és orosz patrukok lövöldöztek a piac körül egymásra. Estefelé a Vadkacsa és a Csatári ház között magyar csapatok fejlődtek fel az orosz csapatok feltartoztatására. Oda ment néhány ember és kérte őket, ne próbálkozzanak a község közepén, úgymint hiábavaló minden. Vagy 50-60 katona lehetett. Megértették és indultak a város széle felé. Alkonyat-

kor a magyarok géppuskát vittek a toronyba. A lakosság tömegesen menekült a tanyákra.

Este már csend borult a községre. A szomszédok összebújtak egy-egy jobb pincében vagy légvédelmi árokba. Imádkozva töltötték az időt. 2 ágyú a Bogyatelepen a téglagyárnál állott, s vele félszázadnyi katona. 10 óra tájban lőttek a géppuskával a toronyból s az ágyúk a Bogyatelepről. Az oroszok nyomban válaszoltak. A Grünfeld háznál egy magyar autót eltaláltak s abban 2 tiszt halva maradt. A visszavonulók teherautóra tették a 2 halottat, s elmentek vele. Este fél 11 órakor jöttek be az oroszok a Piac térre. Barátságos hangon bíztaták a népet, ne féljenek, nem lesz senkinek sem semmi baja. Iszonyú dübörgés volt ezután hallható. Reggel 7 óráig tankok vonultak át, Antalfy állatorvos megolvasta, percenként 4 tank haladt el. Tehát reggelig kb. 1600-1700 tank mehetett át Dévaványán.

Gyönyörű napfényes vasárnap derült ránk. Tankok, gépágyúk, autók száguldoztak át rajtunk. Senkinek semmi bántódása. Egy-egy orosz katona hozzánk jött a várakozás elé, s bíztatott, ne féljünk, senkinek sem lesz semmi baja. Az emberek ajkáról hálátelt szavak szálltak az ég felé Istenhez, aki a nehéz éjszakán megmentette a községet és lakosságát a halál torkából.

Különösen jól esett valláskülönség nélkül, hogy velük maradtam. Hogy is mentem volna el szülőföldemről, apám-anyám sírja mellől, akik éppen akkor állottak mellém, amikor 2 és fél évi állásnélküliség után a legnagyobb elhagyatottságban voltam. Gyönyörű templomunk pásztorává tettek, s íme, áll a templom és a hívők. Legyen áldott az Úr neve!

Már napközben jelentkeztek az első foglyok, akiket az oroszok mind szabadon bocsátottak. Megérkezett az első kórház is, amely után egész november 20-ig itt maradt. 28 nagy épületben, egyik másiknak az udvarán sátrakban is, volt idő, hogy 2000-en felül volt a sebesültek száma. A lányok sebesült ápolók lettek, az asszonyok sütöttek-főztek, robotoltak a férfiakkal együtt. A vasárnapi csendes időt mozgalmas napok váltották fel. Hétfőn este megérkezett a train és a tartalék sereg. Kedden legalább 1000 katona volt Dévaványán. Lakásomban is egy orosz generális szállott meg. Engem pár perc alatt kidobtak a lakásomból. Éjnek idején kellett szállást keresni. Dr. Sándor Imréné fogadott be a feleségemmel. Két nap, két éjjel voltunk távol. A generális adjutánsa egy papírlapot vett fel az irodában, ahol a generális lakik, ennek a papírlapnak is itt kell maradnia. Igaza volt, az a papírlap meg itt maradt, de az egyéb?! De ez a háborúhoz tartozik. „Pusztulást kell venni magunkra. Kedvezz Uram és könyörülj, veszedelmünkön ne örülj.”

Hogy Dévaványa teljes épségben esett át a megszálláson, illetve a harci napokon, azt lehet a szerencsének tulajdonítani, mi azt mondjuk Isten meghallgatta könyörgésünket és irgalmas volt hozzánk. Pedig az volt a haditerv, hogy Dévaványán tartóztatják fel az orosz hadsereget, míg Rommel Szarvas és Kisújszállás felől 12 hadosztálynyi seregével megérkezik. A gyöngyösi tüzérezred volt ide vezényelve Sarkadról, amelynek egy-egy útege a Pocson, a Pajor kútnál, a Piacon és a Bogyatelepen vert volna állást. Mikorra azonban ez a tüzérezred a Köröshöz ért, a hidak már úgy Körösladányban, mint Gyomán az oroszok kezében voltak. Ez az egész tüzérezred fogságba jutott. Így menekült meg a pusztulástól Dévaványa, s úgy jutott feltartóztatás nélkül az orosz hadsereg hatalma alá és oltalmába. A németekkel Kisújszálláson találkoztak, ott aztán napokig dúlt a harc nagy pusztulással, ami eredetileg Dévaványának volt szánva.

Mindazáltal áldozat nélkül nem ment. A Dévaványán áthaladt menekülők közül meghalt 3, Dévaványa védelmében elesett 20 katona, 4 polgári egyén a háborús izgalmak következtében öngyilkos lett, 1 fiú sebébe belehalt, melyet testvére védelmében kapott, 12 halt meg szívbajban a háborús harcok izgalmi közben, 2 fiú fel nem robbant lövedékek későbbi robbanása során halt meg, 1 leány pedig elmebajt kapott.

A vöröshadsereg első parancsnoka október 12-én érkezett meg. Azonnal hivatott, s úgy nekem, mint a római katolikus káplánnak, Szörényi Lászlónak igazolványt adott, mely szerint minden funkciót szabadon végezhetünk, úgy mint az előtt, harangozással együtt. Vasárnap, október 15-én délelőtt fél 10 órakor volt az első istentisztelet. Mindössze 12-en voltunk. Részint a robot, részint a félelem miatt nem mertek az emberek templomba jönni. Délután templomból kijövet hallottuk az örömhírt, hogy Horthy kormányzó letette a fegyvert. Szomorú azonban, hogy Szálasi nyomban magához ragadta a hatalmat, s példátlan kegyetlenséggel folytatta a háborút.

A harangozással azonban sokáig baj volt. A sebesülteket izgatta. Úgyhogy csaknem karácsonyig nem volt csak pár perces harangozás. A temetés egészen újévig csak a sírnál volt megengedve. Oda hozták ki robotos kocsival a halottakat. A hétköznapi reggeli kenyörgéseket adventben kezdhettük meg.

Az istentiszteleteknél is jobb szerették volna, ha az csak egy rövid imából állott volna. Sigulenszki Dusan tolmács segítette győzelemre álláspontunkat, mely szerint a református istentisztelet központja a prédikáció. Ezt az oroszok aztán elfogadták, sőt előmozdították azáltal is, hogy karácsonykor az úrvacsorához a bort az orosz katonai parancsnokság adta, orosz katonák is eljártak a templomba, akiknek bibliai ismeretük igen meglepő volt.

Az iskolákat 1944. november 26-án nyitottuk meg az orosz parancsnokság intézkedésére. Az iskolázást a régi keretek között hitvallásos nevelő módszerben folytattuk.

November végén tűnt fel Dékán Imre, aki Monori Imrével a kommunista párt szervezéséhez fogott. Decemberben már Dévaványa népbiztosának adta ki magát, később Moszkva megbízottjaként, végül mint Sztálin elvtárs helyettese működött. 4 hónapon át tartotta, mint rendőrpáncsnok terror alatt Dévaványát, szembe szállva magával a debreceni kormánnyal is, míg végre megsokallták a hatalmaskodását, s Debrecenben őt magát is letartóztatták.

Dévaványa, 1945. július 27.

*Vass Antal
lelkipásztor*

*Földessy Ferenc
főgondnok*

Kimutatás a dévaványi református egyház elveszett ingóságairól az 1944. év október 7.- november 20. napjaiban.

TEMPLOMBÓL:

2 darab zöldesszürke bársony aranyrojtos terítő, 1 darab zöldbársony úrasztali terítő 1834. évből, 1 darab fehér, rojtos úrasztali terítő, 2 darab kalotaszegi kézimunka terítő úrasztalára, 2 darab szalvétá, 2 darab 3.50 méter hosszú, 1.20 centiméter széles terítő (fekete), 1 darab piros, aranyhímzésű szószékterítő, 1 darab 2.80 méter hosszú, 1.50 széles zöldposztó terítő úrasztalára, 1 darab aranyrojtos fehérselyem szalag harangokról, 3 darab fehér, fekete szegéjű 8.40 méter hosszú s 1.50 méter széles porvédő terítő, 3 darab nagy petróleum lámpa, 4 darab 300-as égő, 10 darab 100-as égő, 12 darab 60-as égő, 8 darab 40-es égő, 1 darab árammérő óra.

LELKÉSZI IRODÁBÓL:

1 darab összecukható vaságy sodronybetéttel, 2 darab párna 2-2 huzattal, 1 darab paplan 2 huzattal, 2 darab lepedő, 3 darab pokróc, 1 darab egyház kerületi térkép, 2 darab villanyfűző, 3 darab 60-as villanyégő, 65 darab könyv a parochiális könyvtárból, 3000 darab különböző nyomtatvány.

GONDNOKI IRODÁBÓL:

1 darab 3 méter hosszú s 1.50 széles asztal, 1 darab 3 méter hosszú pad kartámlával, 2 darab 1 méter hosszú 70 centiméter széles 50 centiméter magas láda, 1 darab középnagy pánccs szekrény, 1 darab az egyházi birtokokról térkép, 2 darab fejsze, 2 darab lapát, 2 darab fűrész, 2 darab vasveder, 5 darab vizeskanna, 1 darab poroló kefe, 1 darab olajszivattyú, 5 darab ajtó, 15 darab seprű.

SEGÉDLELKÉSZI SZOBÁKBÓL:

2 darab ágyfa, 2 darab szalmazsák, 2 darab asztal, 2 darab szekrény, 2 darab könyvállvány, 8 darab szék, 2 darab vasveder, 2 darab vasmosdó zománcozott tálakkal, 2 darab fogas, 4 darab szőnyeg, 2 darab vizeskanna, 3 darab függöny.

LELKÉSZ LAKÁSBÓL:

5 darab fekete nadrág, 1 darab reverenda, 18 pár férfi fehérenemű, 4 pár férfi cipő, 16 pár férfi harisnya, 6 pár frott törölköző, 6 pár férfi hálóing, 24 pár férfi zsebkendő, 3 pár borotva, 1 pár zsebkés, 2 pár kosztüm, 3 pár női ruha, 6 pár kendő, 4 fejsze, 2 nyakravaló, 8 pár női harisnya, 3 pár női cipő, 12 pár női fehérenemű, 3 viselő női ruha, 10 pár női és férfi téli és nyári kesztyű, 6 pár finom ágyhuzat, 24 pár evőeszköz, 10 kilogramm szappan, 15 kilogramm szalonna, 16 kilogramm szalámi, 4 üveg uborka, 10 kilogramm baracklevár, 10 kilogramm szilvalekvár, 10 kilogramm zsír, 300 darab tojás, 6 kilogramm gríz, 15 liter bor fonott üvegben, 6 darab konyha ruha, 2 vég vászon, 16 méter ruhaszövet (8 és fél méter férfi, 7.5 m női finom szövet), 2 bárd, 2 balta, 1 fűrész, 2 teknő, 4 ásó kapa, 50 kilogramm alma, 25 kilogramm dió, 150 kilogramm szőlő, 20 mázsa búza, 25 mázsa zab, árpa,

6 mázsa hereszéna, 5 mázsa tűzifa, 3 mázsa napraforgó, 2 mázsa borsó, 1 darab finombőrtárca, 3 darab aprópénztára, 2 darab ezüst zsebóra duplafedelű, 6 a 20 kor. aranypénz, 3 a 10 kor. aranypénz, 160 a 5 P ezüstpénz, 20 a 1 Kor. millenniumi ezüstpénz, 12 a 5 Kor. milleniumi és angyalos ezüstpénz, 5 a 5 Pengő szentistván ezüstpénz, 50 darab különböző 1-5 P ezüst külföldi és régi pénz, 5 darab ezüst és arany gyűrűk (2 ezüst, 3 arany), 1 darab ébresztő óra sárgaréz, 3835 pengő készpénz bankjegyekben, 40 darab baromfi.

ISKOLÁKBÓL:

48 darab á üléses pad, 19 darab á 3 üléses pad, 80 darab függöny, 25 darab szék, 12 darab asztal, 14 darab fekete tábla, 16 darab Magyarország térképe, fele hegy és vízrajzú, 12 darab Európa térképe fele hegy és vízrajzú, 12 darab másvilágrész térképe, fele hegy és vízrajzú, 5 darab földgömb, 38 darab fogas 4-5 méter hosszú, 18 darab méter rúd, 5 sorozat súlymérték, 5 sorozat űrmérték, 22 darab víztartó faállománnyal, 22 darab vider, 22 darab kanna, 25 garnitúra kályhacső kb. 75 méter, 12 darab kályhaellenző, 25 darab köpőcsésze, 1 darab harmónium, 456 darab szemléltetőkép, 1600 darab könyv az iskola segélykönyvtárából, 240 darab könyv a tanítói könyvtárból, 850 darab könyv az iskolai könyvtárból (ifjúsági), 8 darab szekrény, 3 darab sorozat és kémiai szemléltető eszközök tankönyv előírása szerint, 81 darab mosdó állvány, 30 darab törölköző, 12 darab villanykörte 60-as, 12 darab villanykörte 40-es, 12 darab villanykörte 25-ös, 30 darab kép.

KULTÚRHÁZBÓL:

60 darab karszék, 30 darab pad, 20 darab kecskelábú asztal, 12 darab fogas 4-5 méter, 1 darab színpad, 1 darab függöny 15 négyzetméter piros szövet, 1 darab festett vászonfüggöny, 10 darab kulissza, 2 darab kétágú létra, 1 darab villanyszellőztető, 3 darab százás villanyégő, 4 darab 60-as villanyégő, 6 darab 40-es villanyégő, 8 darab 25-ös villanyégő, 8 darab teremválasztó bordafal, 1 darab rádió, 3 darab könyvszekrény kb. 600 darab könyv, 2 darab szekrény, 24 darab kecskeláb, 180 darab csésze tányérral, 20 darab abrosz, 2 darab á 20 literes teafőző lábas, 12 darab teás edény.

AZ EGYHÁZ TULAJDONA:

40 darab zászló, fele nemzetszínű, fele fekete, 5 darab létra (1 darab 6 méter, 1 darab 5 méter, 3 darab 3 méter), 10 darab szénveder, 4 darab tartalék kályha, 125 méter kerítés, 2 darab temető kapu, 1600 darab fa átlag 1.50 mázsa akácfa, 8 mázsa hereszéna. Hadi-kölcsönkötvény 18000 korona, 7 darab takarékkönyv á 15 pengő, Dollár annuitás könyv, készpénz kb. 12000 pengő.

Dévaványa, 1945. július 26.

Vass Antal
lelkipásztor

Földessy Ferenc főgondnok

Fegyvernek

A több mint egy éve tartó német és orosz megszállások, valamint a huzamosabb ideig tartó heves harcok alatt az első perctől kezdve mostanáig feleséggel együtt hűségesen kitarítottam őrhelyemen. Főútvonalon fekvő, külsőleg mutatós, de egyébként nedves, egészségtelen lakásunkat és hivatalos helyiségünket egész idő alatt megszállva tartották kölcsönösen a hadakozó felek, úgy, hogy az éjszakák nagy részét is széken ülve virrasztották át, még néhány nappal ezelőtt is. Ilyen körülmények között rendesen hivatalt tartani képtelenség volt. Sok fontos irodai munkám elmaradt, e jelentés készítése is azért, de más okok miatt is késik. Nagy anyagi kár nincs egyházunknak sem épületekben, sem berendezésben. Legérzékenyebb vesztesége még a német uralom alatt volt egyházunknak, mikor 3 kis harangunk közül a legnagyobbat, a 3 mázsásat leszerelték. Ez annál is inkább fájdalmas veszteség, mert a szerelők által bemutatott lista szerint, túlnyomórészt protestáns harangokat szereltek le, az itteni római katolikus egyház 5 harangja közül sem vittek el egyet sem. Iskolánkban a külső álló szekrényt, nagy pinpong asztalt könyvekkel, iratokkal, naplókcal, szórakoztató játékokkal együtt elvitték. 6 darab hosszú lócat, úgyszintén a táblákat, térképeket, szemléltetőképeket, a feltört beépített szekrényekből az ifjúsági, iskolai, tanítói és segélykönyvtár anyagát megsemmisítették. Kályha fedeleket, csöveket, templomból, iskolából elhurcolták. Templom és iskolaudvar kerítéseit tönkretették. Sokszor 70-80 gépesített jármű tartózkodott az említett udvarokon. Paróchiális könyvtár egy néhány kötetét feltűzelték. Irodaszereimet, több mint 1000 ív papírost, borítékot, írószereket szemünk láttára hurcolták el. Alsó, felső ruháinktól, egyéb nélkülözhetetlen ruhaneműktől tökéletesen megfosztottak bennünket. Fekete zászlók finom matériáját szintén elvitték. Egy pár úrasztali terítő is eltűnt, kegyzerekben kár nem esett. A személyemet ért kár aligha pótolható valaha is, az egyházat és iskolát ért veszteség, ha az adók és haszonbére befolynak, idővel helyrehozható. Egy emberélet esett áldozatul a harcok alatt, egy fiatal csendőr, akit a falu alá benyúló kiserdőből az oroszok előőrsei lőttek le. Ott temettem el ideiglenesen az országút árkában és csak tavasszal vittük át a temetőbe. Istentisztelet 1944. október 29-től 1944. december 1-ig szünetelt az orosz hadvezetőség tanácsára. Mert mint ők akkor állították, a németek a templomokat nem kímélik, sőt egyenesen célba veszik. A tények is emellett bizonyítanak, mert a környékbeli templomok Tiszabőn, Kisújszálláson és Karczagon is telitalálatot kaptak. Egyébként az istentiszteleteket pontosan megtartottuk, gyülekezeti munkák természetesen sok minden akadály miatt szünetetek s előreláthatólag tüzelő hiánya miatt ezután sem lesz módunk egyelőre ilyen téren munkálkodni. Papírom, időm, de fűtött helyiségem sincs, ezért ezekben adom röviden egyházam háborús jelentését. Az iskolát, az említett kényszerszünetet leszámítva, lelkész vezette egész éven át.

Fegyvernek, 1945. október 13.

Sándor Pál
református lelkész

Karcag

Karcagon október 8-án jelentek meg a város kiürítését meghirdető plakátok. A város, amelyen már hetek óta átkigyózott a keleti részek menekülteinek szomorú raja, olyan volt, mint egy felrúgott méhkas. A menekülési láz szinte hisztériává fajult, s az utolsó pillanatban igen sokan olyanok is elmenekültek alig vívén magukkal egy-egy kis batyut, akik korábban éppen nem készültek a város itt hagyására.

Legmegszervezettebben a rendőrség és közigazgatás menekült és ugyancsak a nyolcadikára virradó hajnalon hagyta el a várost a gimnáziumunk épületét lefoglaló katonai üdülő, és a központi leányiskolánkat igénybe vevő katonai alakulat. Az utóbbi feltörte az egyház gazdasági épületeit, s magával vitte az egyház szekerét és lószerszámaikat.

A menekülési láz a templomi gyülekezeten is meglátszott. A templomban alig volt 45-50 hűséges lélek. A lekió Krisztus főpapi imája volt, az alapige a Zsidókhöz írt levél 13-ik részének 14-ik verse: „*Nincs itt maradandó városunk, hanem a jövődöt keressük*”...

Délben már nem volt sem katona, sem rendőr, sem közigazgatás Karcagon. Az utcákon néhány karszalagos levante ügyelt a rendre. A levegőben szinte reszketett a szorongás, félelem és aggodalom.

Éjszaka bevonultak az oroszok. Csendben, harc nélkül, ellenállást nem találva és mégis valami szerencsétlen félreértés folytán 16 fiatal levante lelte géppisztolytól ezen a kísérteties éjszakán a halálát.

Hétfőn a reggeli áhitat már nem volt megtartható. A lelkipásztoron kívül nem volt a templomban – nem mertek feljönni – senki.

Délután 2 órakor temetésre indult egyik lelkipásztor. Ebben a pillanatban erős becsapódás hallatszott. A németek löni kezdték a várost. Az első ágyúgolyó a Kálvin ház lépcsőzeti oromzatát érte. Az ágyútűz állandóan erősödött. Mire a borjudülői temető halottasházánál a szertartás befejeződött, ősi templomunknak már égett a tornya, s a város belsejében teljes erővel tombolt az utcai harc. Maga a templomtorony 18 ágyúlövést kapott. A kilőtt toronyóra pontosan 3 órakor állt meg.

Estére németek kezére került a város. A sötétedő utcákat kilőtt és felgyújtott tankok kísérteties fénye világította meg. A templom tornya még mindig parázslott és füstölt, mint egy óriási, kiégett fáklya.

10-én, szerdán újra temetés lett volna a borjudülői temetőben. A lelkipásztor ki is ment. A halottas házban hat halott levante és két orosz hősi halott feküdt. Hozzá tartozók alig voltak, sírgödör sem volt kiásva, csak három. A temetésre már nem kerülhetett sor. A temető túlsó szélén feltűntek az orosz gyalogosok, az innensőn visszafele kúsztak a németek. Megkezdődött a gyalogsági, majd röviddel utóbb a tüzérségi párbaj. Az ágyútűz állandóan erősödve egészen a késő esti órákig tartott. Éjszaka újra bevonultak az oroszok. Ezúttal nem gépesített, hanem gyalogos és fogatolt alakulatok szállották meg a várost.

Az ezt követő napokban törték fel a templom minden ajtaját, valamint a torony alatti szobában elhelyezett egyházi hivatalt és pénztárt. A kasszát felrobbantották és kirabolták.

A régi úrasztali terítőket elégették. Az úrasztala márványlapját kettétörték, a szószékről és papszékről a bársony és vászonhuzatot letépték, az orgona sípjait szétrombolták, a hátsó padokból a többi padok tetejére priccseket rögtönöztek...

Október 21-én erős német bombázó kötelékek támadták a várost. Több ház összeomlott, sok megsérült, sebesültek és halottak a város minden részén. Két bomba közvetlenül a Kálvin ház tövébe, kettő északi paróchia udvarára, egy a gimnázium közelébe esett. Különösen a Kálvin házon keletkeztek nagy épületkárok. A lelkeszi hivatalból az anyakönyveket ekkor még sikerült a lelkipásztoroknak megmenteniük, a későbbi pusztítások során azonban két kötet – a halotti anyakönyvek legújabb és a születési anyakönyvek utolsó előtti kötelete – megsemmisült. Az északi paróchián és gimnáziumon ajtó és ablak károk keletkeztek. Ugyanekkor Farkas Benedek presbiter feleségét megölték, Ujházi Béla tanítót megsebesítettek a bombaszilánkok.

Október utolsó napjaiban városparancsnokot kapott a város, a polgári közigazgatás vezetését pedig Dózsa Balázs tanácsnok vette át. Ő közvetítette kérésünket a város katonai parancsnokánál, aki október 30-án megengedte, hogy harangozhassunk, s az istentiszteletek tartását megkezdhessük. Október 31-én délelőtt 9 órakor szólaltak meg először az összelövöldözött torony csodálatosképpen épen maradt harangjai. Volt abban valami feledhetetlen, ahogy a harangszóra félve, óvakodva gyülekezni kezdtek a hívek. Zokogott, s mégis minden szomorúsága mellett mérhetetlenül boldog volt mindenki. Soha szomjasabb gyülekezet nem figyelt még az Igére – „*Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk*” – mint amilyen ez volt!

Másnap november elsején az önként vállalkozó hívekkel kitakarítottuk a templomot. A romokat amennyire lehetett eltüntettük, az ajtók összetört zárait ideiglenesen rendbe hoztuk. Öröm és bizakodás volt mindenkinek a szívébe, pedig nem egy testvérünket a templomból hazamenet hajtották el munkára.

Estére annál szomorúbb lett a meglepetés: egy katonai alakulat mozit és műkedvelő előadást rendezett a templomban. A reggel takarításnak nyoma sem maradt: sár és napraforgó héj mindenfele. Két reggel nem tudtunk könyörgést tartani. Szombaton újrakezdtük a takarítást. Vasárnap, november 5-én már egész kis gyülekezet, kb. 80 agyonhajszolt, imádságra vágyó lélek dicsérte a templomban könnyes szemmel Istent. Azóta minden nap szól a harang, s van hétköznapi reggeli áhítat, ünnepnap istentisztelet a templomban. Ugyancsak istentiszteletet tartunk minden vasárnap a Keleti iskolában, a Déli külvároson és a kiskulcsosi iskolában. Karácsony ünnepén kb. 1500-an lehettünk templomban. Az úrvacsorával élők száma meghaladta a 300-at.

A paróchia épületek sorsa párhuzamos a lelkipásztorok sorsával. Az északi paróchia fő útvonalon, központi fekvésénél fogva különösen ki volt téve a pusztításnak. Török Vince lelkipásztor, ki a közelmúltban veszítette el hitvesét, két hétig lakott bent a paróchián. Mindenéből kifosztották. Bútorait, ruhaneműit széthordták, hízóját, tehenét leölték, pincéjéből úgy a teli, mint az üres hordókat elvitték, kamráját kiürítették, irodáját felforgatták, iratait, könyveit és levéltárát – az egyház úgynevezett elnöki levéltárát – széttépték és szétdobálták. Október 24-én még ágyából is kihúzták a lepedőt, feje alól a párnát, róla a takarót, ekkor elhagyta a paróchia épületét és Szabó József utcában levő házába költözött, ahol leánya és veje családjukkal már korábban meghúzódtak.

Október 27-ike óta az északi paróchiát állandóan katonai célokra használják. Előbb patika, majd fogászat, most pedig orvosi és mosodafőnöki lakás. A gazdasági udvarban vágóhidat, a sütőházban mosodát rendeztek be. A deszkakerítéseket, valamint a melléképületek összes ajtóit feltüzeltek.

A déli parochia viszonylag épen maradt. Kéményét ugyan ágyúgolyó találta, cseréjét és ablakait megrongálta és összetörte a légnyomás, de azért lakható maradt. Pap Béla lelkipásztor mindvégig parochiáján tartózkodott. Az épület nagyobbik részét állandóan lefoglalták különböző katonai célokra, de a kisebbik részt sikerült megtartani a családnak és az odamenekült szomszédoknak a számára. A legnehezebb napokban 19-en tartózkodtak szinte éjjel és nappal a parochia megerősített pincéjében. Kárt, mint minden család, úgy ő is szenvedett, de az egyházközség levéltárát és iskolaszéki iratait sikerült megőriznie. Október 8. és november 11. között minden lelkipásztori szolgálatot ő végzett.

Bihari István lelkipásztor október 8-án délelőtt a Bereken tartott volna istentiszteletet, de a német csapatoknak a Berekebe való visszavonulása olyan zűrzavart okozott a tanyasiak között, hogy az istentiszteletet nem lehetett megtartani. Ugyanez nap délután felesége és kislánya után Tiszaszentimrére ment. Október 10-én próbálkozott visszajönni, de a várostól néhány kilométerre dülő heves harcok megakadályozták visszaérkezését. Október 12-én és október 14-én újból megpróbált Karcagra jutni. Egyik alkalommal a határban német páncélosok fogták el, s mint partizánnal akartak vele elbánni, de végül sikerült meggyőzőnie elfogóit, hogy lelkész, s így szabadon bocsátották, de Karcagra ekkor sem tudott eljutni. Visszament Tiszaszentimrére és november 10-ig, az itteni lelkipásztor távollétében – ott végzett lelkészi szolgálatot. November 10-én érkezett vissza Karcagra. Lelkészi szolgálatán kívül ő vezeti az egyházi pénztárt.

Távollétében lakását teljesen kifosztották, bútoraikat összetörték. Lecső József vallásoktató lelkész október 8-án elmenekült. Sorsáról nem tudunk.

A próbát és megrázkódtatást természetesen az egyház intézményei, iskoláink is megérezték.

A gimnázium épülete még szeptemberben is a honvéddüldő céljait szolgálta, az internátusban pedig német katonák voltak elszállásolva. A gimnázium tantermeit 5 városi, illetve egyházi épületben kellett elhelyezni. Ezekben indult meg a tanítás szeptember 25-én. Beiratkozott 418 tanuló. Mivel azonban különböző katonai célokra még ezek a szükség tantermek is igénybevételek, szeptember 28-án a tanítást be kellett szüntetni.

Október 8-án a közigazgatási hatóságokkal elmenekült Dr. Gál László igazgató, Kresznerics Gyula internátusi vezető, továbbá Tőkés Sándor és Dr. Csávás István tanár.

Helyükön maradtak: Schwirián László, Nagy Kálmán, Szabó Jenő, Szász Béla és Dr. Tóth Kálmán tanárok.

Katonai szolgálatban állanak: Csikós Imre, Bráda Lajos, Wágner Lajos, Varga József és Oláh József tanárok, valamint Farkas László és Szabó Gáspár iskolaszolgák.

A gimnázium épületét légnyomás és ágyúgolyó találatok rongálták meg. A szertárak felszerelésének 80%-a elpusztult. Ugyancsak jelentős az ifjúsági könyvtárban esett kár. Általában az iskola felszerelésével kapcsolatban a jelenlegi helyzet a következő:

A tanári könyvtár meg van, csak a cédula-katalógus hiányzik.

Az ifjúsági könyvtár könyves polcait feltüzelték, a könyvek egy része a tanári könyvtárban van padokon elhelyezve.

Igazgatói iroda: A megmaradt anyag a tanári könyvtárban van szekrényekben elhelyezve. Az anyakönyveket három kötet kivételével sikerült összeszedni. Az évkönyveket szintén. Hiányoznak a tanárikari, igazgatótanácsi jegyzőkönyvek, valamint csaknem teljesen az érettségi törzskönyvek. Hiányzik az intézet pecsétje is. Minthogy az intézetben ez idő szerint is katonai kórház van, s egy teremben van összezsúfolva a két könyvtár és iroda anyaga, teljes rendet teremteni még nem lehetett. Az intézet tanárai azonban, mihelyt a katonai parancsnokság az épületbe való bejutást engedélyezte, mindent elkövettek a könyvtárak, irattár és szertárak rendezése és mentése érdekében.

A fizikai szertárat sok piszoktól és szeméttől kellett megtisztítani. A vegytani és földrajzi szertárba még nem sikerült bejutni.

Az internátusban szintén katonai kórház van. Bútorzatának egy része ez idő szerint még megvan.

Közvetlenül karácsony előtt felszabadult a központi leányiskola épülete. Borzalmas állapotban volt. Nagy fáradsággal sikerült a főépületet annyira rendbe hozni, hogy ott 4 tanteremben, az itt maradt 5 tanár, valamint Dr. Csinády Gerő debreceni gyakorló gimnáziumi tanár igénybevételével igen szerény keretek között a gimnáziumi munka megindulhatott. Minden osztály hetenként 3 nap – minden második nap – jön egyelőre iskolába.

Ami a helyükön maradt tanárok egyéni sorsát illeti, a szenvedésekből mindenki bőven kivette a részét. A megpróbáltatások legsúlyosabb keresztjét Schwirián László viseli, aki nemcsak otthonát, de feleségét is elveszítette, aki az éjjel rárontó katonák elől sógornőjével együtt a halálba menekült.

Elemi iskoláink helyzete sem kedvezőbb. 1944. szeptemberében minden iskolai épületet igénybe vett a német katonaság. A beíratásokat szeptember 1-én és 2-án ennek ellenére megejtettük, s az alsó négy osztályban a tanítást szükség helyiségekben megkezdtük. A tanítást azonban mindössze egy hétig folytathattuk, mert a német katonaság a szükség-tantermeket is lefoglalta.

Az orosz katonaság bevonulásával az elemi iskola minden épülete igénybevetett különböző katonai célra. A központi leányiskolában autószerelő műhelyt, a központi fiúiskolában szükségkórházat állítottak fel. Az iskolai felszerelés 80%-a elpusztult. A padokat, szekrényeket – kivéve a keleti iskolát – feltüzelték, a tanítói és ifjúsági könyvtárt széthányták és elpusztították, sőt a leányiskola alsó épületében a tantermek falát is kiszédték, s a tantermeket garázsá alakították át. Ép ablak és ajtó alig maradt.

Először a keleti és kiskulcsosi iskolaépületek ürültek ki. A lehetőségekhez képest kitarítottuk és rendbe szedtük a tantermeket és november 13-án a Keleti iskolában, 20-án pedig a kiskulcsosi iskolában is megkezdődött a tanítás. A központi fiú és leányiskolákat ideiglenesen Pap Béla lelkipásztor és Kun Elek tanító lakásán helyeztük el, mindkét helyen két-két tantermet szerelve fel, amelyekben délelőtt és délután felváltva folyik a tanítás.

A tantestület tagjai közül helyükön maradtak: Vajó János, Dr. Nagy Lajos, Sütő Imre, Bod Lajos, Kun Elek, Nagy Jenő, Ujházi Béla, Kárpáti György, B. Kovács Péter és Péterné, Györfi Erzsébet, Szentannay Dénesné, Török Ida, Forgó Gáborné és B. Major László,

valamint Schwirián Lászlóné, aki október 22-én tragikus körülmények között meghalt. Cs. Kovács Imre közvetlenül a bevonulás előtti hetekben katonai szolgálatra hivatott be. Fogságba került, ahonnan sok viszontagság után elszabadult, s most tanítói munkát végez.

Katonák: Horváth Árpád, Tóth Imre, Tóth Kálmán, Novák Károly, Korsos István, Nyiri Albert, Béres Antal, C. Nagy Sándor és Gyergyói János.

Elmenekültek: Mile Barna, Bráda Lajosné, Dr. Farkas Sándorné és Biró Lászlóné. Tóth István Túrkevéen, szüleinél tartózkodik.

Mindezeket összefoglalva a karcagi református egyházat 1944. október 8. és december 31-ike között a következő anyagi károsodás érte.

RONGÁLÁSOK:

A templomtoronyban esett kár. 30.000 pengő.

A templomban esett kár (összetört orgona, úrasztala, keresztelő medence, padok, ajtók, ablakok). 35.000 pengő.

Gimnáziumon esett kár. (épületkárok, szertárak stb.) 110.000 pengő.

Internátus kára (ágyak, asztalok, szekrények). 6.000 pengő.

Központi fiúiskola eddigi kára (épületkárok, padok, szekrények és az egész tanítói könyvtár). 20.000 pengő.

A központi leányiskola épület és bútorzat kára. 15.000 pengő.

A 4 kültelki iskola kára. 8.500 pengő.

A 2 parochia rongálódása. 4.800 pengő.

A Kálvin ház és ifjúsági egyesület épületkára. 12.000 pengő.

Fentiek felszerelési kára (100 darab új szék, billiárd asztal, szekrények, padok stb.). 10.000 pengő. Segédlelkészi lakás berendezése. 1.200 pengő.

Gazdasági épületeken esett kár. 1.500 pengő.

Összesen: 254.000 pengő.

TELJESEN ELVESZETT VAGY ELPUSZTULT:

6 darab úrasztali ezüst boros kancsó. 3.000 pengő.

1 darab ezüst kehely. 500 pengő.

1 darab ezüst tálca. 300 pengő.

42 darab ezüst kis kehely. 1.260 pengő.

4 darab alpacka tálca. 120 pengő.

16 darab úrasztali terítő. 3.200 pengő.

Gazdasági felszerelés (hámok, kocsik, mérleg, morzsoló). 8.000 pengő.

2 darab ló. 9.000 pengő.

Edényfélék, konyhafelszerelés. 2.000 pengő.

Elrabolt készpénz. 15.936 pengő, 91 fillér.

Kassza és irodafelszerelés (3 darab írógép, szekrények, asztalok). 5.000 pengő.

Összesen: 48.316 pengő, 91 fillér.

Fentiekén kívül augusztus folyamán elvittek templomunkból két harangot, az úgynevezett P. Szabó Gergely féle 13.60 mázsást és az úgynevezett „régi harangot”, amely 3.50 mázsa volt. Értékük régi becslés szerint is 10.000 pengő.

Ez évi károsodásunk tehát igen óvatos becslés szerint is 317.316 pengő, 91 fillér.

Ilyen károsodás mellett, üres kasszával kellett hozzákezdeni épületeink rendbehozásához, fizetés nélkül maradt tanáraink és tanítóink támogatásához. Ennek az építómunkának a megkezdéséhez a várostól 6.000 pengő. Kölcsönt kértünk és kaptunk, és egyidejűleg gyűjtést indítottunk meg egyházunk tagjai között, feltárva a helyzetet és bízva híveink áldozatkészségében. Hitünk nem is szegényült meg, gyűjtésünk eredménye 1944. december 31-ig 12.540.02 pengő. Ebből az összegből eszközöltük az egyházi épületek legszükségesebb javításait, és úgy november, mint december órára a családos tanároknak és tanítóknak 200-200 pengő tiszteletdíjat, a magánosoknak 100-100 pengő tiszteletdíjat juttattunk. Gyülekezetünk fenntartásának anyagi alapját az önkéntes adakozás tervszerű megszervezésében látjuk.

A központi leányiskola, valamint a Kálvin ház legszükségesebb javítási munkálatai folyamatban vannak.

Jelentésünket azzal az alázatosságra intő érzéssel zárjuk, hogy megmértünk és híjávalvalónak tálaltattunk. De nem csüggedünk. Szemeinket az égre emeljük, s az Úr Jézus Krisztus szavait halljuk: „Az ég és a föld elmúlnak, de az én beszédeim soha el nem múlnak”. (MÁRK 13:31.)

Karcag, 1944. január 31.

Pap Béla
lelkipásztor

Török Vince
lelkipásztor

Bihari István
lelkipásztor

Kenderes

Az egyházközséget és a politikai községet ért emberáldozatok (összesen 29 halott) és egyéb károk megítélése szempontjából figyelembe kell venni, hogy Kenderes a fő hadiútvonal és a támadás irányába esett, és hogy a német haderő itt ellenállást, illetve két ízben is ellentámadást hajtott végre, hogy a harcok a község belterületén is folytak, a tűzészégi ütegállások a község szélén, sőt a községben voltak felállítva. Egyházközségünket illetőleg figyelembe kell még azt is venni, hogy a községnek az a része, amelyet a harci cselekmények első sorban és főként érintettek, éppen a reformátusok lakta település.

Emberáldozatokban az 1944. év őszén bekövetkezett hadiesemények 7 halálos áldozatot követeltek. Az anyagi károk megítélésénél, azok nagyságának meghatározásánál az 1938. évben érvényben volt és ilyenül feltételezett helyreállítási költséget, illetve a klenódiumoknál és egyéb anyagi értékeknél, berendezéseknél, stb. a leltári értékeket vettük figyelembe. Sérülést szenvedett a templom déli bejárása, ahol is az ajtó elé becsapódott, s ott felrobbant akna az ajtót, annak tokját megsemmisítette, s a templomba is berepült pár repeszdarab a belső vakolatot is pár helyen jelentéktelenül megsértette, a templomba éppen ottan bevezetett villanyvezetékét eltépte. A templomnak ezen az oldalán levő ablakait a légnyomás bezúzta. A lelkipásztori javadalmi telek alsó bejárájának egyik kapuoszlopát s egyik vas kapuszárnyát az ott bejáró német Tigris-páncélosok kidöntötték, élő fákat kirtördeltek. A kőkerítés egy helyen beomlott Az iskola tetőzetének déli, külső sarka aknabecsapódás következtében megrongálódott, az ablakok betörték. Az iskolaépülettől keletre fekvő rektori lakáson 4 ajtó elpusztult és ablakkárok keletkeztek. Mindezen épületkárok helyreállítási költsége 1.870 pengőre tehető. Klenódiumokban veszteség (2 úrvacsorai kehely és 2 kis tálca, 7 úrasztali terítő) összesen 1188 pengő értékben. Egyéb anyagi értékekben (egyházi felszerelés, főleg az orgona megrongálásból: 4.555 pengő; iskolai felszerelés 2.000 pengő) összesen 6.555 pengő károsodás érte egyházközségünket. Mindezen károsodásokat összeszámolva az egyházközséget teljes egészében ért anyagi károsodás összesen 9.613 pengőre tehető.

Nem tartozik ugyan az egyházközséget ért károsodáshoz, de megemlítem, hogy az egész községben 170 ház sérült meg, s ebből a számból 25 újjáépítésre szorul. Megemlítem még azt is, mivel egyházközségünk tagjainak anyagi erejét is érinti, hogy községünkben volt cca 2.000 lóból mindössze 300 maradt, 160 ökröből pedig 12 ökör és 4 bivaly.

A menekültek áradata 1944. szeptemberétől állandóan tartott előbb a székelyföldről, majd mindig közelebről. Távoli ágyúszó október első napjaitól hallatszott, de csak 6-án délután közelebről. De még akkor is elég elhaló volt, úgyhogy a megszokott munkát mindenki folytatta, s így pl. én is kimentem még 6-án rizsaratásra. Hetedikén azonban már mindenki itthon maradt. Délben jöttek itt át a körösladányi lelkipásztor és községi jegyzők, akik 6-áról 7-re virradó éjjel indultak el hazulról. Ezen a napon már meglehetősen közletről hallatszott az ágyúszó. Késő délután érkezett ide egy fogatolt tüzerosztály, melynek hozzám szállásolt parancsnoka, egy főhadnagy, az orosz hadseregnek a községbe bevonulását 7-ről 8-ra virradó hajnalra tette, s a leghatározottabban igyekezett rábeszélni tapasztalatai alapján a menekülésre. Ekkor éjjel azonban hatalmas német páncélos kötelék haladt át a községen Törökszentmiklós felől jövet Kisújszállás felé. Ez a kötelék azonban csak Karcagig nyomult előre, s ott állítólag Kunmadaras felé kitért.

Az első orosz kötelék, 3 tagból álló kerékpáros járőr, 9-én, hétfőn délelőtt 11 órakor érkezett dél felől, a turgonyi kőúton nagy sebességgel. A községháza előtt 10 magyar katonát tartózkodott egy teherautón. Ezekkel paroláztak, s aztán Turgony felé elvitték őket. E járőrt sok lovas, ágyúk, lőszerkocsik, stb. követték, s mentek tovább a fegyverneki és kunhegyesi országúton. Jobban azonban Kunhegyest kérdezték. Az orosz parancsnokot a Piac téren dr. Hegyessy Béla, Fontos Gyula, Lédeczi Béla és Sztrelkó Lajos fogadták. 13-án német ellentámadás indult nem nagy erővel, de csak a községházáig tudtak előre

hatolni, s az orosz haderő mindjárt vissza is verte őket. 20-án újabb német támadás indult 3 Tigris-páncélossal és mintegy 150 főnyi csapattal. Ezek az orosz erőt kivetették a községből a kisújszállási határba. Ekkor döntötték ki a páncélosok a lelkipásztori alsó bejárás kapuoszlopát és kapuszárnyát. A német arcvonal a községi újtelepülés, úgynevezett Ujfalu Kisújszállás felé eső külső szélén volt, továbbá a Tóalja dűlőben, a község keleti szélén. 23-án aztán végleg kivetette az orosz hadsereg a németet a faluból.

Magasabb parancsnokság október 24-én érkezett a községbe. Ez magához hívta az előljárószágot, s új bírót és törvénybírókat (Bárdi Zsigmond és Nagy Mátyás) valamint jegyzőt (Cserna Ferenc) állított. Rövidesen átjött Kunhegyesről egyik ottani református tanító, Tóth János, mint tanfelügyelő. Lédeczi Bélát kinevezte iskolánkhoz igazgatótanítónak, s rendelkezett, hogy a tanítást a lehetőségekhez képest meg kell kezdeni és folytatni. 26-án bedeszakálták a templomnak aknátalálata folytán elpusztult déli bejáratát, s mikor azt másnap újból feltörték, orosz őrséget adott oda egy jóindulatú ezredes, aki a községi bírónak azt mondta, hogy ő ugyan nem hisz Istenben, de nem kényszeríti őt arra, hogy ő se higgyen. A lakosság rendbe hozta a községben a romokat, s megparancsolta a községi bírónak, hogy minden házba tegyen lakót a lopások megszüntetése végett. A kultúrházban előadás is rendeztetett a népnek. Ez a parancsnok azonban 6-8 napig volt itt, s az új, fiatal parancsnok az ilyesmivel nem törődött. November közepén adott az orosz parancsnokság engedélyt s egyúttal parancsot arra, hogy az istentiszteleteket meg kell kezdeni. Ekkor takarították ki a templomot és a presbitérium tanácskozó helyiségét, amely a templomhoz van építve. Ide azonban két héttel később a tanácskozó helyiségbe ismét betörték, és a páncélszekrényt is feltörték és tönkretették.

Két vasárnapon Lédeczi Béla tartott istentiszteletet, majd az itt Turgonyról jövet áthaladó dr. Sipos István kisújszállási lelkipásztor saját kezdeményezésére, illetve néhány presbiter felkérésére, majd erre vonatkozó jelentése folytán esperesi megbízásból, mint beszálló lelkész működött. Újborra december első napján osztott úrvacsorát, karácsonykor pedig az ünnep második napján. Decemberben minden vasárnap kijött dr. Sipos István, vagy valamelyik kisújszállási segédlelkész, 1945. január 1-től kezdve pedig állandóan idejött esperesi kirendelés alapján Nánási Mihály, kisújszállási exmittált segédlelkész.

December elejétől már az új kunhegyesi járási parancsnok rendelkezett, egy szigorú, katonás kapitány. Kevesellette a végzett munkát, és a községi bírónak azt mondta, hogy Isten adott nektek tengerit, ti pedig nem szeditek össze. Egy heti határidőt adott a termés betakarítására. Így aztán karácsonykor tengerit törtek.

A Kommunista Párt december elején alakult meg, majd megalakult később az ideiglenes nemzeti kormány rendeletére a többi párt is.

Visszatérve az 1944. évi október hó 7-én történt események ismertetésére. Ennek a napnak a délutánján telefon útján tájékoztatást kértem a járási főszolgabírótól a teendőkre nézve és egyben kikértem a tanácsát is. Ő arra utasított, hogy az egyházközség kegyzsereit és fontos iratait csomagoljam be és szállíttassam a községi előljáróság útján Jászkerre, Kenderes község hivatalos kiürítési helyére. Ez meg is történt. Az erős zsineggel átkötött, bezárt és lepecsételt ládát, melyben a kegyzserek, anyakönyvek, jegyzőkönyvek és fontos iratok voltak, a községi előljáróság elszállította a községi értékekkel együtt Jászkerre.

Innen hazaérkezésem előtt visszaküldettek az anyakönyvek és a jegyzőkönyvek, valamint a cinkupa. Ismételt tudakozódásra és akkor részemről 1.000 pengő jutalomnak a kilátásba helyezése mellett, és Jászkiséren történt kihirdetése után sem került elő több egyházi érték. De ugyanúgy elpusztultak az itthon maradt egyik úrasztali terítő és az egyházi irattár is, amit az 1918. évi harcok után megmaradtakból és azóta sikerült összegyűjteni.

Lelkipásztor október 7-ről 8-ra virradó éjjel távozott el a községből Hévízen tartózkodó családjához. Horváth János községi állatorvos és Szabó Géza segédlelkész kíséretében az akkor ide bevonult tüzérsztály parancsnok határozott tanácsára. A Horváth Jánossal eredetileg akkor délután kitervelt elhatározott útra, teljesen önként csatlakozott Szabó Géza segédlelkész. Kerékpáron indultak, majd az állatorvos tanyáján szekerre kapva Tiszaroffon és Jászkiséren keresztül 8-án este Tápiószelére értek, honnan pár órás rövid pihenő után tovább kerékpároztak kettesben Budapestre, míg az állatorvos szülővárosába családjához Ceglédre tért le. Az egész útvonalon, beleszámítva a Tiszánál már hetekkel azelőtt elkészített védelmi vonalat is, sehol semmi fegyveres alakulattal nem találkoztak Tápiószeléig, ahol akkor a debreceni hadtest parancsnoksága székelt, amelynek tábori lelkészeti vezetőjénél lelkipásztor jelentkezett is. Budapestre felérkezve, 10-én az első szárnysegéd útján jelentést tettem a Kormányzónak arról a teljesen dezolált és dezorganizált helyzetről, amit út közben tapasztaltam a polgári és katonai közigazgatás, illetve védelem tekintetében. Csak már útközben tudtam meg az állatorvostól, amikor már a Tiszántúl voltunk, hogy 7-én reggel Kenderesről a kastélyból hozzá intézett kérdésre a Kormányzó azt a parancsot adta, hogy maradjon mindenki a helyén. Ennek a telefonon adott utasításának a hatása alatt, amit délután a Kormányzó megismételt, feltétlenül Kenderesen maradtam volna. Budapestten beosztást kaptam a Keszthelyi gyülekezethez, s ott a lelkipásztorral való megegyezés alapján a hévízi fiókegyház és a keszthelyi, valamint a tapolcai egyházak szolgálatát láttam el, vele felváltva. Amikor nyilvánvalóvá vált, hogy hazatérhetünk Kenderesre, december 5-én útnak indultunk teherautón Budapestre, hova december 6-án érkeztünk meg. Budapest védelme folytán csak az ostrom és családomnak megfelelő elhelyezése után, többszöri próbálgatások után sikerült végre február 25-én hazaérkeznem. Az egyházi belhivatalnokok közül egyedül Lédeczi Béla maradt a községben. Ő is tervezte a menekülést, de a szállítóeszköz hiányában ez nem sikerült. Zagyva Imre igazgatótanító és Bükki Lajos tanítók hadiszolgálatot teljesítettek. Gajdos Elvira tanítónő Pusztagyendára menekült, Salga Margit pedig Budapestten és Gödöllőn keresztül Észak-Magyarországra, s ott teljesített a tanfelügyelő beosztása alapján szolgálatot. A tantestület tagjai Bükki Lajos kivételével még az 1945. első hónapjaiban hazatértek. Bükki Lajosról nemrégiben érkezett hír, hogy valahol Nyugat-Európában, talán Dániában hadifogoly.

Kenderes, 1946. február 25.

Csánky Benjámín
lelkipásztor

Kovács Mihály
helyettes főgondnok

Pusztakengyel

Községünkbe 1944. október 8-án délelőtt vonult be az orosz hadsereg előőrse. Ez a bevonulás a község területén jelentősebb harcok nélkül ment végbe. Tenyő felől a reggeli órákban erős robbanások voltak hallhatók. A vasárnapi istentiszteletet még az előőrsök bevonulása előtt 8 órai kezdettel megtartottuk. A közeli harcizaj miatt kevesen jöttek csak el, de azok számára, akik ott voltak, sokáig emlékezetes marad a könnyes istentisztelet.

A harangozó az úrasztali felszerelést, templomi szoltárokat elrejtette. Lelkipásztor ezután egyik szomszédjával együtt kocsira ülve a község nyugati határa felé igyekezett. Az ágyútűz ekkor már egészen közlőrl hallatszott. Harcikocsikból a mezőtúri úton lőttek az oroszok. Azt gondoltuk, hogy talán a község is tűzbe kerül, s elindultunk. Ekkor 10 óra lehetett. A községtől talán két kilométerre jutottunk, amikor orosz előőrsökkel találkoztunk, s azok azt mondták, hogy nyugodtan mehetünk a községbe, ott nincs semmi veszély. Kocsicseréltetések, s az Országos Földhitelezet tanyáján való hosszas várakozás után délre már ismét a községben volt a lelkipásztor és családja. Az oroszokkal való találkozás első félelme elmúlt, s úgy látszott, ellenállás nincs, s komoly harcok ezen a területen nem alakulnak ki. Mivel az előőrsök délelőtt csak átfutottak a községen, csak délután 4-5-ra tájban vonult be a faluba a zöm. Lelkipásztor lakásába 5-6 óra között jött be az első katona, de semmihez nem nyúlt hozzá. Október 8. – október 10-ig orosz megszállás alatt volt a község. Ez idő alatt a templomon és a tornyon semmi rongálás nem következett be. Csúpán a perselyt törték fel, s a benne levő perselypénzt vitték el. Október 19-én a németek nyugat felől ellentámadást indítottak, s már az első lövések eltalálták a tornyunkat, és erősen megrongálták. Azt gondolták, hogy tűzérési megfigyelő, pedig már ekkor orosz nem volt a községben. A toronyablak felett nagy lyuk keletkezett, s az oldalsó kis helyiség teteje beszakadt. Másnap, október 20-án a német gyorscsapatok első autói bejöttek. De már október 23-án az oroszok kemény harc után visszavették a községet. Ezek a harcok aztán igen sok rongálódást okoztak a tornyunkon és a falu más épületein is. Délről is nagy lyuk keletkezett a tornyon s az északon levő sarkot is eltalálták. A toronyról lehulló maltertörmelék, betonarabok és téglák a templomtetőnek a torony felőli oldalát erősen megrongálták. A harangállvány kissé félrecsúszott a nagy ütések miatt. Úgyhogy a meggyengült toronyra való tekintettel is harangozni mindmáig nem lehet. November végén, mikor már cserepet lehetett szerezni és odaszállítani, lelkipásztor Kispál Mihály hűségese harangozóval együtt a templom tetőzetét kijavították. A torony azonban még azóta is viseli a harcok okozta súlyos sebeket. A templom környéke a sok törmeléktől már szintén megvan tisztítva. A kár az itteni építőmester számítása szerint a mai viszonyok szerint 6-7 ezer pengő.

Az összes harcok három emberáldozatot követeltek egyházunk részéről. A római egyházban jóval több az áldozat. Legelőször Kenyeres Sándor 24 éves tizedes halt meg a bevonulás napján, október 8-án. Szabadságon itthon éppen szüleinél, mint katona a csendőroktól kapott fegyverrel a kezében az orosz előőrökkel találkozott. Ez lett a veszte. Az egyházi szertartást szülei kívánságára virágvasárnapon tartottuk, amikor is a csa-

lád távollakó tagjai is eljöttek. Ágyúgolyótalálat miatt halt meg a Szőke féle gazdaságban N. Nagy Ilona 28 éves hajadon október 11-én. Március 25-én volt az egyházi szertartás az ő számára is. Légnyomás ülte meg Bokor Imréné szül. Janyik Ilonát szintén a Szőke féle majorban. E 34 éves ágostai evangélikus vallású asszony hozzátartozói innen elmentek, úgyhogy az egyházi szertartást csak akkor tudjuk megtartani, ha Békéscsabáról visszatér a férj és a többi hozzátartozó.

Az istentiszteleteket még október 22-én vasárnap is megtartottuk. Ezután történt a rongálódás. A sok esőzés miatt a templom hiányos tetőzetén és a mennyezetén át a templomba is becsurgott a víz, így mindaddig nem tartottunk istentiszteletet, míg a tetőt ki nem javítottuk. Október 2-a után az első istentisztelet december 4-én, advent első vasárnapján volt. Ekkor tartattuk meg az úrvacsoraosztást is újbórral. A hívek igen szép számmal voltak együtt, bár a férfiak a közeli löszertelepen állandó közmunkán voltak. Lelkipásztor az ígét Róm. 8. alapján tartotta.

A templomon kívül Pusztakengyelen más egyházi épület nincs. Lelkipásztor bérelt lakásában a nagy beszállások idején az irattár megsemmisült. Lelkész különben háztartási felszerelésekben, ruhaneműekben szenvedett aránylag nem súlyos kárt. Megpróbáltatásai másokéhoz képest Isten jóvoltából szintén csekélyek voltak. Egyetlen nap kellett csak lakását elhagynia, mivel minden szobában telefon volt. Lelkipásztor könyvtárában nem esett számottevő kár.

Az állami népiskolában bent a községben december 5-én indult meg a tanítás, s ez idő óta a vallástanítás is folyik. Az uradalmi iskolában alkalmi tanítók csak a legújabb időben kezdték meg az oktatást. A Harkányi gazdaság és a volt Országos Földhitelintézet gazdaságában levő iskolában református lelkipásztor tartott évnnyitó istentiszteletet.

E jelentést Isten iránti mélységes hála kifejezésével fejezem be. A Magasságos Úr nagyobb nyomorúságoktól, megpróbáltatásoktól, szenvedésektől mindmáig jónak látott megkímélni bennünket. Az egyház anyagi kára súlyos ugyan, de a hívek áldozatkészségével Isten háza iránt való szeretetével könnyen jóvá tehető volna, csak az élő hit és bizó reménység töltse be a szíveket, s akkor a kis pusztakengyeli gyülekezet, melynek csak 1943. december eleje óta van temploma – megújult templomban, újjászületett szívvel fogja dicsőíteni az urat.

Pusztakengyel, 1945. március 26.

*Tóth Lajos
lelkipásztor*

Kuncsorba

Mindenekelőtt jelentem, hogy 1944. március 28-óta 1945. október 28-ig táborig lelkész, majd hadifogoly voltam. Hazaérkezésem után csak 1946. januárjában kaptam meg azt a Debreceni Protestáns Lapot, amiben Kuncsorba a helyzetjelentéssel hátralekös egyházak

között szerepel. Az egyháznál egyedül visszamaradt igazgató-tanítónak utasítást adtam a helyzetjelentés sürgős elkészítésére, amit az elkészített, s annak alapján jelentem az alábbiakat:

Kuncsorba 1944. október 8-án lett hadszíntérre.

A gyülekezet lelkipásztora tábori lelkész volt. Így itthon nem lehetett. Családja Túrkevére a szülői házhoz menekült.

Helyén maradt Szénásy Imre igazgató tanító, valamint valamennyi presbiter.

Október 9-én tüzéségi csapat vonult át a község területén.

Azután teljes csend október 20-ig. Ekkor újból hadszíntérre lett a község. Tüzéségi párharcban meghalt 3 református testvérünk, és 2 találatot kapott a templomunk. Egyik sem súlyos. Ekkor veszett el az úrasztali terítő és a templomi lelkési pad piros bársonya.

Október 20-tól sok az orosz katonaság a község területén.

Fosztogatások, megbecstelenítések követik egymást. A lakosság megpróbáltatása nagy.

December 8-án újból megszólal a harang.

Az első istentiszteletet azonban, melyen lelkész szolgál, csak 1945. április 1-én U. Nagy László törökszentmiklósi segédlelkész tartja.

Az egyházi élet csak 1945. október 28-án, a hadifogoly lelkipásztor hazaérkezésével kezdődik meg. A lelkész családja korábban már április 1-én visszatér, s azután állandóan a lelkészlakásban lakik.

Veszteségek: Emberáldozat református részén 3 (Pásztor Géza, Kelemen Zsigmond és Kelemen Zsigmondné), valamennyi aknatalálat. Egy év múlva a földön levő fel nem robbant akna miatt meghalt még a korábban elhalt apa gyermeke is, ifj. Pásztor Géza. A község egész területén a halottak száma a hadieseményekkel kapcsolatban 6, református 4, római katolikus 2.

Klenódiумokban veszteség: úrasztali terítő. Eltűnt az október 20. körüli harcok idején. Valamint a lelkési pad bársonytakarója.

Irrattár fele elpusztult, a lelkési könyvtár 20%-a. Lelkiismeretlen emberek feldúlták az egész lelkészlakást, és a lelkési hivatalt is. Mindent felforgattak, lábbal tapostak, sok mindent elvittek vagy megsemmisítettek.

Az elveszett iratokat visszaszerezni nem sikerült.

Az egyház vagyonának megmentése körül Szabó István harangozó, Szénásy Imre igazgató és id. Végh István gondnok szerzett érdemeket.

Kuncsorba, 1946. február 28.

Tóth Sándor
református lelkipásztor

Nagytiszteletű F. Tóth Sándor református lelkipásztor urunk az 1944. év március 28. napján tábori lelkési szolgálatra hivatott be. A templomi beszolgálást 2 hetenként – mint helyettes lelkész – Sándor Pál fegyverneki lelkipásztor látta el, míg a közbeeső vasárnapokon pedig Szénásy Imre – mint az egyház tanítója és kántora – tartott istentiszteleteket.

1944. október vasárnap! Ágyuk dörgése, repülőgépek zúgása mind sűrűbben hallatszott. Templomunk harangja ezen a napon már nem szólalt meg. Az istentiszteletek elmaradtak. A község lakóin ideges félelem lett úrrá, melyet a fokozott propaganda hatása alatt élő, s megtévesztett emberek esztelen és alaptalan hírterjesztése is. A riadt tekintetek elárulták, hogy az egykor oly féltett kincs, pénz, jószág másodrendűekké váltak, remegő sóhajok szálltak az Istenhez, az életért s a családért.

Menekülők csapata vonult át a községen. A tanító és a gondnok őrhelyén maradt, nem feledvén el az Írás szavait: „*Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk!*” Délután 5-6 óra között futott be a községbe az első orosz járőrség. Felderítés! Ellenállás nem volt, a lovasok elvágattak.

Másnap október 9-én nagyobb csapat átvonulása következett, melynek egy része a faluban telepedett le, a vezérkar pedig a kántortanító lakásában helyezkedett el. Az események filmszerűen követték egymást. Közel kéthetes megszállás után egy napon – déli irányból, Mezőtúr felől – német páncélosok előretöréséről kaptunk hírt. A község külterületén erős tüzérségi harc fejlődött ki, a község belterülete is lövéseket kapott. Templomunkat – Istennek legyen hála – csak kisebb találatok érték. Egy löveg a templom keleti sarkát ütötte be, míg egy másik gránát a fundamentumába fúródott. A légnyomás következtében az ablaküvegek ezer és ezer darabokban hullottak le a földre. A templom épségben maradt. A faluba irányított lövegek a római katolikus templomot alaposan megrongálták.

A közeli tanyákról szomorú híreket kaptunk. Kelemen Zsigmondot és nejét K. Nagy Ilonát –református keresztény testvéreinket – a harcok folyamán tüzérségi találat érte. A súlyos sérülés következtében mindketten meghaltak. Egy másik tanyán pedig Pásztor Géza testvérünk életét oltotta ki a gyilkos golyó.

Repülőök zúgtak, harcikocsik dübörögtek, s mi temetésre készültünk.

Három egyszerű, gyalulatlan ládát, koporsót helyeztek el a sírok szélén. Kicsiny, gyászoló, végtisztességet tevő emberek csoportja megrendülve állotta körül a koporsókat. A kántortanító temette a halottakat, vigasztalta a megtört szívűeket, bátorította a kétségbeesőket, hullott a tengeryei könny.

Az orosz csapatok lassan elvonultak, a harci zajok egyre távolabbról hallatszottak. A község gazdátlanul maradt. Az emberi gyarlóság, vagy talán kapzsiság nem ismert határt. A fékevesztett indulat határtalan cselekvést provokált magának.

Templomunk ajtaját gonosz kezek feltörték. Az úrasztali gyönyörű terítőt ismeretlen tettesek elvitték, a lelkési padot borító bársonyt is letépték. Az orgona is kisebb rongálódást szenvedett. A keresztelői szent edények és az úrasztali kelyhek még elkerülték a gonoszok figyelmét. Ezek megmentése a harangozó (Szabó István) és a kántortanító (Szénásy Imre) közös elhatározása folytán sikerült is. Az egyházi tanácsterem felszerelése, könyvei és minden más tárgyai is eltűntek.

Lelkipásztorunk neje 2 kis gyermekével szüleihez, Túrkevébe költözött. A lelkészlakást is feltörték. Az iroda okmányai, iratai szétszórva heverték a földön. Sok irat eltűnt, vagy megsemmisült. Az egyház iskolájának könyvtára és tanfelszerelése ment tönkre.

1944. december 8.! E napon, hosszú 2 hónapi hallgatás után ismét megszólalt a harang. Könnyező szemű emberek futottak ki az utcára, imaként szállt a sóhajtás „*Istenem ismét szól a harang!*”. December 22-én istentiszteletre gyűltünk össze. Templomunkban

felcsendült az ének: „*Tebened bíztunk eleitől fogva...*” Egy kicsiny nyáj – pásztor nélkül – tanítójával együtt alázattal könyörgött kegyelemért az Istenhez. Az imádság szavain keresztül erőt s hitet merített a nép, árvaságát talán feledte, mert mindenki érezte, hogy vele van a Krisztus, és maga az Atya, az Isten! Az 1945. év január havában megérkezett Esperes urunk újévi köszöntője. Ez volt az első fénysugár, mely az egyházunk életébe bevilágított. Helyettes lelkészül U Nagy László, törökszentmiklósi segédlelkész neveztetett ki, aki 2-3 heteként istentiszteletet tartott. Egy alkalommal nagytiszteletű Gaál István esperes úr is meglátogatta a gyülekezetünket, istentiszteletet tartott. Minden szava egy-egy drágagyöngy volt. Azokat a drága gyöngyöket megőrizzük örökre, vele élünk, vele halunk meg!

A népiskolai tanítás 1945. év január 3-án kezdődött meg. A kántortanító tanított, s egyben intézte az egyház ügyeit is. Lassan megindult az élet, a munka. Később a lelkipásztori helyettesítéssel nagytiszteletű dr. Marton József törökszentmiklósi lelkipásztor úr bízott meg, aki szívéen viselte ennek az árva gyülekezetnek sorsát, időt, fáradságot nem kímélve, jött mindig, hogy hirdesse az ígét, egy kicsiny gyülekezet tagjai között.

1945. október 28.! Akiért oly sokszor szállt a fohász Istenhez, akit oly sokszor megkönnyezett a gyülekezet, akinek hazatértét már mindenki oly igen várta, az egyház lelkipásztora F. Tóth Sándor lelkipásztor úr közel 20 hónapi katonai szolgálat után – utóbbi időben már mint hadifogoly – hazaérkezett.

Futótűzként terjedt el a hír, gyermek és felnőtt, ifjú és öreg szívéből imaként tört fel a sóhajtás: „*Isten! Te szeretsz bennünket, hazahoztad lelkipásztorunkat!*”

A templom újra megtelt az ígét szomjúhozó hívekkel, az ének is szebben csendült, új nap, új élet kezdődött annak tudatában, hogy minden elmúlhat a világon, de az Isten örökké él.

Kuncsorba, 1946. február 10.

Szénásy Imre
református igazgató-tanító

Kunhegyes

Az 1944. évi esztendő nyarán már nem volt normális köz- és magánéletünk. A sorozatosan mindennap előforduló légiriadó úgy a munka, mint a pihenés megszokott rendjét jelentékenyen érintette. Az aratás és cséplés sem folyhatott zavartalanul. Különösen a cséplést gyakran kellett órák hosszára félbeszakítani a berepülések miatt. Légítámadást ugyan közvetlenül nem kapott községünk, de szeptember 21-én a községünk belterületéről alig 3 kilométerre levő abádszalóki Nemes uradalomban dolgozó munkásokat érte a bombatámadás, és 9 súlyos sebesültet hoztak be az itteni légó szükségkórházba. Közülük 2 még ott meg is halt. A többieket Szolnokra szállították.

Iskolánkban is nagyon zavarta a munkát egész szeptember folyamán a hadi helyzet. Szeptember 5-én éppen évnyitó istentiszteletre készültünk, mikor központi iskolánk egész

épületét lefoglalta a német katonai küldöttség tiszti iskola részére. Az évnyitót azért megtartottuk, s a községi elöljáróság kérésére átengedte a tanítás céljára a községi iparostanonc-iskolát és az óvodát, de nem kellett igénybe venni, mert a német tiszti iskola nem érkezett meg, más német katonai alakulatot pedig az olvasóköri körökben lehetett elhelyezni. Nyugodt és eredményes iskolai munkáról azonban nem lehetett szó, mert akárhányszor már a tanítás megkezdése előtt haza kellett bocsátani a tanulókat a szomszédos légkörzetek veszélyeztetése miatt. Isteni tiszteleteinket is többször félbe kellett szakítani. Szeptember 3-án úrvacsoraosztásos istentiszteletünk is két részben volt megtartható. Magát az úrvacsorát este 6 órakor tudtuk kiosztani, s akkor is olyan szélviharban, hogy villanyvilágításunk is felmondta a szolgálatot.

Október elején már elértek a riasztó hírek Erdély sorsa felől. Mihamar megjelentek az első menekültek is. Október 6-án, s főleg 7-én pedig zsúfolt volt a főutcánk a menekülők szomorú csapataitól. Elfogta a menekülési láz emiatt és a rádió riasztó hírei miatt községünk lakosságát is. Annyival inkább, mert másnap a községi elöljáróság dobszó útján közölte a közelgő veszedelmet azzal, hogy aki akar, meneküljön. Október 8-án délelőtt még megtarhattuk vasárnapi istentiszteletünket Vargha Zoltán lelkipásztor szolgálatával, de délután már nem volt lehetséges. Megindult községünkben is a menekülés áradata. Elment a csendőrség, a járási és községi hivatalok vezetői és szinte egész személyzetük. Úgyisintén más intézmények: Máv, posta, öntözőhivatal, villamossági szövetkezet stb. alkalmazottai, sőt több gazdacsalád is. Az egyházközség tisztviselői közül elmenekültek Vargha Zoltán lelkipásztor családjával, s még eddig nem térhetett vissza, Fabó Zsigmond lelkipásztor családjával, s november 18-án visszajött, ifj. Bán István segédlelkész, s még eddig nem térhetett vissza, Veress Barna György tanító csak Abádszálókra ment át családjával október 8-án, de október 11-én már vissza is jött ottan lakó testvérétől. Lévy Károly, Gy. Molnár Lajos, Veress Ilona tanítók Hevesre mentek, s onnan december 7-én tértek vissza. Bori László tanító családjával Pest környékre ment, s még nem tudott visszatérni, Kiss Albertné: Tömöry Ilona tanítónő Jászszentendrásra ment, s onnan november 22-én jött vissza. Fabó Zsigmondné tanítónő férjével és kisfiával Tiszanánára ment anyósához, s onnan november 18-án visszatért.

Két tanítónk: Kiss Albert igazgató és Tóth György tanító katonai szolgálatra hivatott be 1944. május, illetőleg augusztus hóban. Nem tudunk felőlük szeptember vége óta semmit.

Itthon maradtak az egyházi tisztviselők közül Bán István lelkipásztor, Tóth János, Mikó Imre, Szabó Rózsa, Kun Ilona tanítók s Kun Pál egyházközségi gondnok.

Kéry Sándor kántort még március hóban behívták táborigazgató szolgálatra, s hír szerint sebesülten Iváncsán tartózkodik apósa házában, hova a nyár végén felesége is ment kisfiával.

Október 9-re a község megszokott képe az elég nagyarányú menekülés folytán megváltozott. Estére német katonai alakulatok is kivonultak a községből Kunmadaras és Abádszálók felé. Másnap, október 10-én a közeledő oroszok Kenderes felől ágyú és gépfegyver tüze alá fogták községünket, de bár sok köz- és magán épület kapott találatot, így a templom fala, a két paróchia teteje, a kántori lakás fedélzete, a községháza keleti ablaksora, s a Kossuth Lajos utcán és mellék utcáiban sok ház, Istennek hála tűz nem keletkezett és

nagyobb rontás nem érte lakóhelyünket ezen a kritikus napon. Leginkább a tetőzet és az ablakok rongálódtak meg. A lakosság legnagyobb része pincékben, s más szükségóvóhelyeken keresett menedéket. Emberéletben nem is esett ekkor kár, bár két egyháztagunk: Juhász Bálint községi iktató és Szabó István, az I. világháború hadirokkantja láblövést kapott.

A sötétség leszálltával alábbhagyott az ágyú és gépfegyver tüze, s 9-10 óra tájban megjelentek az orosz előőrsök, s még az éjszaka folyamán nagyobb számú csapatok is bejöttek Kenderes felől. Ekkor vette kezdetét az utcák, házak elözönlése, lakások feltörése s kifosztása, ami sajnos nem csak a bevonult oroszok műve volt, mert a lakosságnak önmagáról s a magyar testvéri szolidaritásról megfélelmező része is hozzájuk csatlakozott. Különösen sok kárt tettek a menekültek elhagyott lakásaiban, de ott is, ahol a tulajdonosok vagy lakók még az óvóhelyeken tartózkodtak akkor.

Október 11-én szerdán reggelre siralmas képet öltött a község. Feltört és kifosztott köz- és magán épületek, üzletek mutatták a ránk bocsátott csapás fájó nyomait. Hogy mennyire válogatás nélkül ment a pusztítás, legjobban igazolja az a tény, hogy mind a három gyógyszerárt is feldúlták s kifosztották. A zsidó templomba még a hatóság által hetekkel előbb elraktározott, s zsidó lakosok lakásaiból összehordatott ingóságokat, lakásberendezéseket széthordták. Felforgatták és beszennyezték a járási, községi s egyházi hivatalok s iskolák iratanyagát, anyakönyveit, osztálykönyveit, s naplóit. (Az állami anyakönyveket, adókönyveket stb. Jászszentandrásra szállította már előbb a hatóság, az egyházi régi, közokirat jellegű anyakönyvek biztonságban vannak a klenódiumokkal együtt.) Az egyházközséget és iskoláját ért károkról a részletes adatgyűjtést a presbyterium elvégeztette, s három példányban elkészítette az egyházkerület, egyházmegye és egyházközség levéltára részére.

A következő napok és hetek a sorozatos megpróbáltatásokat hozták a lakosságra. A megszálló csapatok elszállásolása és élelmezése szinte minden házat és háznépet kemény, sokszor keserves feladatok elé állította. Nagy baj volt, hogy a hatóságok nem maradtak helyükön, s így fejetlenség és zavar volt ebben a tekintetben is. A megszálló katonaság esetről esetre, s az épen elől-utól talált lehetőséget ragadta meg szükségletei kielégítésére. Az első napokban különösen szabad prédája volt a lakosság a házaló katonák kényének. Az élet és vagyonbiztonság megrendült. A megszálló, jobban mondva átvonuló csapatok vezetői ugyan tiltották a kilengéseket, de nem lehettek ott mindenütt. Így történhetett meg, hogy úgy a községben, mint a határban, a tanyákon emberélet esett áldozatul több ízben. Kocó Pál 16 éves ifjút az utcán, fényes nappal, Szentpéteri István 70 éves gazdálkodót a saját házában fiatal menyének védelme közben, Sajtos Imre 27 éves gazdálkodót a tanyáján, Guba Imre 18 éves KIE tagot a kenderesi úton agyonlőtték.

A front közelsége miatt emberi és állati erőt igen nagymértékben vettek igénybe előbb a németek, majd az oroszok, legtöbbször minden kárpótlás nélkül. A németek által felrobbantott tiszafüredi híd és a kunmadarasi repülőtér helyreállítási munkáihoz heteken keresztül 2-3-4 százas csapatokban kellett menni a 16-70 éves férfiaknak. Az igával elhajtottak Budapestig, sőt azon túl is elkerültek. Lovaik, szekereik odavesztek. Emiatt az őszi vetést novemberben s decemberben sem lehetett számbavehetőleg végezni. Októberben meg a közeli harcok miatt. Így az őszi vetésterület a normálisnak kb. egynegyedrésze csak.

Egyházközségünk feles és haszonbérloi is mind elvesztették igás állataikat. Három közülük ma is odavan maga is ismeretlen helyen. Ez az oka, hogy nincs az egyháznak egy szem őszi búzavetése sem. Ugyanígy üres Vargha Zoltán lelkipásztor javadalmi földje is, akinek, mint a menekülteknek általában, lakását is nagyobb részben kifosztották.

Breznay Mihály főszolgabíró s főgondnokunk, Szük Károly községi főjegyző, Dr. Mándy István tiszti orvos presbytereink, Józsa Sándor hadban levő gyógyszerész, presbyterünk és anyósa: özv. Makláró Károlyné (püspök-özvegy) Dr. Gönczi László hadban levő ügyvéd s egyházmegyei ügyész bútorait is szinte teljesen elszállították, s általában a menekültek ingóságait összeírták, értékesebb bútorait egyik községi épületben összehordták s elszállításra csomagoltatják a városparancsnok (oros) rendeletére. Így egybeközött Bori László menekült tanítónkét is. Újabban úgy hírlík, mégsem szállítják el.

Érzékeny károsodást szenvedtek azonban a helyben maradtak is. Bán István lelkipásztor és családja különösen ruházati cikkekben, ágyneműkben, és állatállományában s terményeiben. Lakását, valamint Vargha Zoltán lelkészi, s Kéry Sándor kántori lakását és még a szomszédos épületet kórházi célokra foglalták le. 5-6 hétig be sem mehetett lakásába, s mintegy 50 mázsa tűzifáját feltűzelték. Szinte egész készletét, s emiatt mindezekig nem költözhetett vissza lakásába, annyival inkább nem, mert a fertőző betegek után a lakást fertőtleníteni fertőtlenítőszer hiányában nem lehet. Szerencsére a paróchia és a templom közelében lakhat családjával egy rokonánál.

Fabó Zsigmond lelkipásztor a menekültek keserű sorsában osztozott, de mert november 18-án már visszatért, bútorait legalább jó részben megmenthette. Itthon maradt tanítónk közöl Mikó Imre károsodott leginkább. Ruháit, ágyneműit, szép gyümölcsösének jelentékeny évi termését s gazdasági szereit vitték el. Presbiterünk nagyobb része itthon maradt, de természetesen a lakosság általános megpróbáltatásait élte át. Főleg állatállományuk csökkent le. Nem került el a próba kis alkalmazottjainkat sem. Egyik temetőkörét, a 68 éves Botos Andrászt pl. szinte csak a rajtavalóval hagyták szerény lakásában.

A közbiztonságot az elmenekült hatóságok helyett a polgárórség igyekezett helyreállítani. Ennek parancsnoka előbb Jeskó Sándor Nagyváradról rokonaihoz idemenekült polgári iskolai tanár, majd az ő részéről gyanúba fogása és több hetes letartóztatása folytán Tóth János tanítónk lett. Mindkettőjüknek érdemes fáradozása eredményezte, hogy az ellátatlan lakosság a malmok üzembe helyezésével kenyérhez, s a község viszonylagos jutalomhoz jutott. Hozzájárult ehhez nem kis mértékben az is, hogy az egyházi életet, istentiszteleteket templomunkban október 19-én újra megkezdhattük a megszálló sereg parancsnokának hozzájárulásával, sőt kívánságára is. A 10 napon át elnémult harangok első hívó szava egyfelől könnyekig megható, másfelől némi megnyugvást és újuló reményt is hozott. Ugyanígy a december 1-jén megkezdett iskolai tanítás, amit előbb azért nem lehetett kezdeményezni, mert az át-átvonuló csapatok újra meg újra igénybe vették iskolánk épületét, meg azért is, mert a kályhacsövek minden teremből eltűntek, s az összes tűzifakészletet is a megszálló sereg szállította el, s a kb. 250 mázsa tűzifából csak november végén kaptunk vissza 50 mázsányit, és a Futura lerakatából 96 mázsa kokszot utólagos elszámolási kötelezettséggel.

Még inkább szilárdult a helyzet, mikor az orosz városparancsnok szakembereket bízott meg a járás és a község közigazgatási vezetésével dr. Molnár Vince és B. Szabó Lajos itt tartózkodó sárréti főszolgabíró, illetve biharnagybajomi főjegyző személyében, akik a régi előjáróságot is munkába állították, amit különben már Tóth János polgárőr is kezdeményezett.

Nehézségeink és szomorúságaink ugyan bőven vannak még most is, de van hitünk is, hogy a hatalmas Isten, aki egyéni és közösségi bűneink miatt ezeket a próbáltatásos időket ránk hozta, de nem hagyott el a legnagyobb próbákban sem, kegyelmes lesz hozzánk az ő nevéért, mert az Isten Szeretet.

Legyen nekünk a mi hitünk szerint.

Kunhegyes, 1945. január 30.

*Bán István
lelkipásztor*

TEMPLOM ÉPÜLETEN:

A templom déli falán kettő helyen kb. 80 centiméter átmérőjű gránát találat.

(Mélysége 10-12 cm.)

A torony-kupolán öt helyen kémlelőlyukat vágta a vörösrézlemezen.

A templom palatetejét puskagolyó mintegy 50 helyen rongálta meg.

A templomon 24 ablakkarika kitört, a tornyán pedig 3.

Egy koszorú szarufa kidőlt a templom pádláson.

A templomi berendezésből az orgona szenvedett legtöbbet, sípokat vittek el, vettek ki és nyomtak össze belőle. A szél-ládát felhasogatták.

A 6 persely közül négyet feltörték és összezúztak.

Az úrasztalához tartozó szent edények közül 1 cin-kannát összenyomkodtak, s egyik kenyérosztó ezüsttálca eltűnt.

Az ajtózárok közül nyolcat feltörték.

AZ ÉSZAKI EGYHÁZRÉSZI PARÓCHIA ÉPÜLETEN. (VARGHA ZOLTÁN LAKÁSA.):

A tetőzet egy pár helyen puskagolyó találatot kapott, s mintegy 50-60 cserép összetört.

Az ajtózárok közül 12-t feltörték, s részben az ajtódeszkát is leszakították.

10 nagy ablakkarikát kitörték.

Az irodahelyiségből a wertheim szekrényt összetérték és kidobták. (PéNZ tudomásunk szerint nem volt benne.)

Az anyakönyvi szekrényekből az 1903. szeptember 21-től 1935. január 2-ig született és megkeresztelt gyermekek bejegyzését tartalmazó anyakönyvet elvitték. Ügyszintén hiányzik a házassági anyakönyv 1903-1926-ig. A halotti anyakönyv 1896. november 1. – 1910. március 15., valamint a legújabb, 1944-ben megkezdett halotti anyakönyv is hiányzik. Az 1922-43. évekbeli halotti anyakönyvből lapokat szakítottak ki: 1-73., 83-101., lapokat és 185.-től végig, vagyis 1942. július 6. – 1943. december 31-ig.

A presbiteri jegyzőkönyvek közül az 1944-ben megkezdett legújabb jegyzőkönyv hiányzik.

Az irodahelyiségben elhelyezett egyházközségi és paróchiális könyvtárt felforgatták.

1 darab íróasztalt elvittek.

Vargha Zoltán lelkész lakásberendezését feldúlták, és jelentékeny részben kifosztották.

A DÉLI EGYHÁZRÉS PARÓCHIÁLIS ÉPÜLETE. (BÁN ISTVÁN LAKÁSA.):

A tetőzet kb. 3 helyen puskagolyó találatot kapott, mintegy 50-60 cserép összetört.

2 nagy ablak- és 10 kis ablakkarika kitört.

8 ajtót feltörték, a zárat elrontották, s 4 ajtónál deszkákat hasítottak ki az ajtóból.

Az irodahelyiségben az iratokat felforgatták, s részben elvitték. Az iskolaszéki jegyzőkönyvek, paróchiális könyvtár kötetei megvannak.

A KIE pénzkészletét, 83 pengő 64 fillért ellopták.

A melléképületek közül a sertésól deszkakerítését eltűntették. Ez a paróchiális épület kórház és konyhája részére foglaltatott le, s a javadalmaknak privát háznál kellett elhelyezkednie. Kórházi célokra volt lefoglalva a másik paróchia és a kántori lakás is, valamint még három szomszédos magánépület, s mindezeknek fűtésére Bán István lelképásztor kb. 50 mázsa tűzifakészletét használták el.

KÁNTORI LAKÁS:

A tetőzetét pár helyen golyótalálat érte, s mintegy 80-100 cserép összetört.

A tábori lelkészi szolgálaton távollevő Kéry Sándor kántor lakását feltörték, s berendezésében sok kárt okoztak. Az épületen 5 ajtót és zárat törtek fel, valamint az utcaajtót és kaput is. 10 ablak karikát betörték. A deszkakerítést mintegy 5 méter hosszúságban összetörték.

ISKOLA-ÉPÜLET:

Gondnoki hivatali helyiség:

Az ajtót és zárját feltörték.

A Wertheim szekrény alsó deszka ajtaját betörték. Az iskolapadok lerögzítésére való 5 kilogramm szeget elvitték. A szekrény felső része épen maradt, mert a gondnok az értékeket magához vitte, s az ajtót kívánatra kinyitotta.

6 ablakkarikát betörték.

A hivatali helyiség mellett levő magtárból 12 mázsa árpát elvittek az orosz katonaság lovai részére.

A padláson levő csöves tengeriből mintegy 20 mázsát elhasználtak.

Az úgynevezett régi lelkészi hivatalban elhelyezett borsókészletet, valamint búzaocsút megdézsmálták (borsóból 2 mázsát, ocsúból 6 mázsát.)

5 darab tartalék harangkötelet elvittek.

MAGÁN, AZ ÉPÜLETEN AZ ALÁBBI KÁROK VANNAK:

2 kapu kőbálványát teherautóval kidöntötték.

13 tanteremből a berendezést, padokat, asztalokat, szekrényeket kidobálták, az utóbbiakat fekvőhelynek használtrák, mikor 2 héten keresztül lovas katonaság szállta meg az udvart és az épületet.

41 ablakkarika kitört.

21 méter csatornacső eltűnt.

TANTERMEK S MÁS HELYISÉGEKEN ESETT KÁROK:

Hiányzik: 36 darab négyülékes pad, 14 darab kétülékes pad, 2 darab szekrény és 10 javítandó, 1 darab szekrényfiók, 1 darab hosszú asztal a tanítói szobából (8x1. 20 méter), 3 darab iskolai asztal, 1 darab dobogó, 1 irattartó asztal, 17 szék a termekből és a tanítói szobából, 3 víztartó edény, és 3 javítandó, 2 mosdó állvány, 5 mosdótál, 5 vizes kanna, 3 vizes-veder, 14 tanterem kályhacsöve, 14 tanterem villanyvezetéke s lámpaernyője, 8 lámpa, 1 írógép, 17 hosszú fali fogas (gyerekeké), 5 rövid fali fogas (tanítóké), 7 szenesveder és 11 szeneslapát, 11 tűzpiszkáló vas, 1 mosdótakaró, 17 törölköző, 8 pohártörő, 6 zár, 14 iskolai hőmérő, 1 iskolai díszzászló, fehér selyem nemzetiszínű szegélyezéssel, 1 asztalterítő viaszos vászon, 13 vizes pohár, 2 ruhakefe, 1 cipőkefe, 1 ülőpárna, 14 köpöcsésze.

A tanszerek közül hiányzik: 4 számológép, 217 szemléltető kép, 25 bekeretezett kép, 2 templomkép, 1 himnusztabla, 1 magyar címer, 1 teljes biblia, 1 zsoltár, 17 térkép, 174 tintatartó, 100 színes kréta, 10 tollszár, 2 piros ceruza, iskolai anyakönyvek 1936-1944, 12 osztálykönyv, 1 itatóstartó (tapper), 3 méterrud, 2 földgömb, a fizikai szertár egészen, a tanítói könyvtár egészen, az ifjúsági könyvtár egészen, a segélykönyvtár egészen, 62 fapuska vállszíjjal, 24 tornatricó, 24 tornanadrág, 1 előtornászöltöny, 50 tornabot.

Az iskolai tejkonyha felszereléséből hiányzik: 1 mosogatótál, 12 fatálca, 250 tejes-pohár, 2 tejmérő kanál, 2 fakanál, 2 fehér kötő, 1 darab 20 literes lábas.

Az egyház és iskola tűzifakészletéből mintegy 200 mázsa tűzifát vett igénybe az orosz katonaság.

Kunhegyes, 1945. január 24.

*Bán István
Fabó Zsigmond
lelkipásztorok*

*Kun Pál
gondnok*

Kunmadaras

Kunmadaras községet és közösségét a hadiesemények 1944. évi október hónap elejétől fogva kezdték egészen közélről érinteni. Bár a község határában, a vasúti állomásnak csaknem a fősomszédságában, mintegy 860 kataszteri hold területen folyó katonai repülőtér építési munkálatok előhaladása folytán, különösen pedig az építési munkálatoknak a nyár elején történt német katonai vezetés alá helyezése óta, tartani lehetett légi támadás veszélyétől. Istennek érdemtelenységünket nem tekintő kedvezése megóvott bennünket ettől a veszedelemtől. A hangulat is aránylag nyugodt volt egészen addig, míg október elején az erdélyi, bihari és békési menekülőknek községünkön való nagyobb méretű átvonulása meg nem kezdődött, ami október 7-én és 8-án érte el a csúcspontot: a kunmadarasiak közül azonban csak kevesen csatlakoztak a menekülők tömegéhez. Előzőleg azonban a leventéket elvezényelték túl a Tiszánra, s hadi munkán is több embert és fogatot rendeltek ki a Tiszához a tervezett védelmi vonalak építéséhez. Október 8-án a kora éjjeli órákban a repülőtér építésvezetője a csaknem kész betonkifutópályát felrobbantatta, miután a német csapatok a községből elvonultak Tiszaörs felé. A robbantás az álmukból felriasztott lakosság körében nagy izgalmat keltett, s igen sok épület ablakait betörte. Az iskolaépületek és lelkészlakások ablakai közül is több betört a kilométeres körzeten is hallható légnyomás következtében. Október 9-re virradó hajnalban az előző nap kivonult német csapatok erősítésekkel visszatértek a községbe. Október 9-11. napjain nagyobb német páncélos erők felvonulása volt látható. A hírek egymást váltogatták az orosz haderő közelségéről. Minden jel arra mutatott, hogy Kunmadaras egy nagyobb méretű harci összeütközés központjába, vagy közvetlen közelségébe kerül. Az istentiszteleteket, apróbb szertartásokat, harangoztatást 9-ikétől kezdődően be kellett szüntetni. Istenünknek meg nem érdemelt kedvezése ezúttal is elfordította rólunk, amitől féltünk.

Október 11-én 4 óra tájban a német haderő utolsó kötelékei is kivonultak a községből Tiszaörs felé anélkül, hogy a harciérintkezést a közlő orosz csapatokkal felvették volna. Több mint 24 órán át a község belterülete „*senki földje*” volt. Az orosz haderő előcsapatai ugyan már 10-ikén megjelentek a község határaiban, a községbe azonban csak 12-én, a késő esti órákban kezdték meg bevonulásukat. Az első bevonuló csapatok magukat partizánoknak mondó alakulatok voltak. A reguláris csapatok bevonulása 14-én a késő délelőtti órákban kezdődött meg.

Mivel a német csapatok Tiszafürednél, Tiszafüreddel szemben a Tisza túlsó partján ellenállásra rendezkedtek be, községünk az arcvonal mögötti események központjába került hetekre. Magasrangú parancsnokságok, telefon, rádió és szikratávíró szolgálat központja lett. Ez idő alatt a német légi haderő kötelékei a község belterületek és a határok ellen több ízben intéztek légitámadást. A támadásoknak 3 halálos áldozata, és több könnyebb-súlyosabb sebesültje lett, néhány lakóház és egyéb épület megrongálódott. Mindhárom halálos áldozat református egyházunk tagja volt. A sebesültek azóta meg is gyógyultak. Egyetlen sebesülés sem járt halálos kimenetelű.

Az arcvonal közelsége folytán szükségessé vált nagyarányú katona beszállásolás igénybe vette az iskolai épületeket, gondnoki hivatalt, egyházi tanácsstermet is, kiterjedt a lelkészi lakásokra is úgy annyira, hogy Tóth János lelkész és családja október 13-tól november 3-ig, Szilágyi Árpád lelkész és családja pedig november 4-től november 14-ig nem lakhattak lakásukban. Mindkét lelkészcsaládnak Czira Ferenc tanító és neje adtak testvéri szívességgel szállást otthonukban.

November 4-ikén a hivatalát november 3-ikán elfoglalt orosz városparancsnok magához hívatta a községi előjárókkal, s más vezető személyiségekkel együtt lelkipásztorokat és igazgató tanítót, s közölte, hogy másnap reggeltől kezdve az istentiszteletek tartását, egyéb egyházi szertartások végzését, harangoztatást a megszokott rendnek megfelelően meg kell kezdeni, s végezni és végeztetni kell, a tanítás megkezdését is elrendelte. November 5-én reggel megszólaltak ismét csaknem egyhónapi hallgatás után a harangok, megnyíltak az Úr házának ajtai, s az ünnepi számban egybesereglett hívek meghatottságukban végig sírták az istentiszteletet. Talán csak a rakamazi futásból 1710-ben hazatért ösök szívéből buggyant ki olyan bensőségesen mint most az ősi zsoltár: „*Tebened bíztunk eleitől fogva*”. Az újra felvett repülőter építtetéshez kirendeltek meghallva a harangszót megálltak a munkában, egymásra néztek, s könnyes megindultsággal zengték a magyar református szívekhez legközelebb álló zsoltárt: „*Tebened bíztunk eleitől fogva*.” Az iskolai munka megkezdése néhány napot késett, míg az iskolában szállásolt katonaságot a városparancsnok kitelepítette. A tanítás a fiúiskolában összevont, illetve váltakozó rendszerrel indult meg, s folyik. Tüzelőről a legutóbbi napokig a községi előjáróság gondoskodott, mivel az iskola tűzifa készletét, mintegy 300 mázsa felvágott akácfaát az ott szállásolt katonaság elhasználta. A rendelkezésre álló tűzifa kevés voltán tekintettel kellett mindmáig az egy iskolai épületben való tanítást fenntartani.

Az egyházi tisztviselők közül testi bántalmat egyedül Szilágyi Árpád lelkipásztor szenvedett, akit 12-ikén éjjel egy ittas partizán késsel és fegyverrel többször megütött. A bántalmazásnak – Istené legyen a hála! – következményei nem lettek. Anyagiakban mindnyájan tetemes kárt szenvedtek.

November 16-án a városparancsnok mindkét lelkipásztornak írásbeli nyilatkozatot adott arról, hogy a lelkészlakások a beszállásolás alól mentesek. E nyilatkozatnak Szilágyi Árpád egy esetét kivéve mindenkor meg volt a foganatja. Ezentúl a lelkipásztorok szíveségből adtak esetenként szállást egy-két tisztnek.

Lelkipásztorok lélekből áldják Istennek szent nevét, hogy Szent Lelke által arra tanácsolta őket, hogy esküjükhöz híven helyükön maradjanak, s ne hagyják el a templomot s a nyáját, melynek szolgálatára rendeltettek. Áron meg nem vehető drága alkalmakat nyertek ajándékkal a pásztori szolgálatért s a hívek testvéri szeretetének megtapasztalására.

Az egyháztisztviselők csekély kivétellel helyükön maradtak. Segédlelkész október elején a mozgósítási parancs értelmében katonai szolgálatra vonult be, s máig sem tért haza. Főgondnokot, akin kiújult az első világháborúban szerzett ideggyöngesége, s azt a csoportos, sőt tömeges menekülőknél a községen történt átvonulás annyira felforgatta, hogy idegösszeroppanástól lehetett tartani, családja október 8-án Budapestre vitte, ahol azóta megbízhatóan fogadható értesülések szerint december 15-én öngyilkos lett. Presbiterek

közül a községi főjegyző október 8-ikán eltávozott a községből, s azóta nem tért vissza. A tantestület tagjai közül egy régóta tartott betegsége következtében meghalt; egy több mint egy éve katonai szolgálatot teljesít; egy pedig október 10-ikén Budapestre távozott, s mai napig nem tért haza. Így két tanítótestvér végzi a tanítói és nevelői munkát hű odaadással.

A hadiesemények következtében emberáldozatokban az egyházközség a légi támadások előbb már említett 3 halottjain kívül még 2 tagját veszítette el. Egyiket véletlenül, a másikat szintén nem egészen szándékosan katonák agyonlőtték.

Épületekben tetemes kárt szenvedett az egyházközség. A 2 szobakonyhas segédlelkeszi lakást egy hónapon át lóistállónak használták. Falát egy helyen kilyukasztották a trágyakihányása céljából; tornácának tartóoszlopait kifűrészelték, s a tornác összerogyott; a bútorzat eltűnt. Mindkét iskolai épület egy-egy közfalát áttörték. Gondnoki hivatal s egyházi tanácsterem boltozatának nagyobb része megsemmisült. A gondnoki hivatal pánccélszekrényét feltörték, s a benne levő pénzkészletet: 3645, azaz háromezer-hatszáznegyvenöt pengőt elvitték. Feltörték az anyakönyvek őrizésére szolgáló, falba épített, wertheim rendszerű zárral ellátott vasszekrényt, s a cserkészcsapat s az Egészségvédelmi Szövetség ott őrzött pénzkészletét elvitték, anyakönyveket, iratokat kidobálták. A három legrégebb anyakönyv eltűnt. Irattár, levéltár anyagát össze-vissza dobálták. Mivel a kályha használhatatlanná tételét, ennek rendezése ezidáig a hideg miatt nem történhetett meg, s a kár nem állapítható meg. Gondnoki hivatal összes okmányai, iratai, naplói megsemmisültek a pénztári naplót kivéve. A jelentős mennyiségű irodaszerből semmi nem maradt, eltűnt a gondnoki hivatal bélyegzője is. A leányiskola fáskamrájának deszkafalát, az egyházi és iskolai kerítések nagy részét feltűzelték. Az írógépet elvitték. Iskolai felszerelésben, tanítási eszközökben, könyvtárakban az egyházközség régi leltári értékelés szerint 6380 pengő, azaz hatezer-háromszáznyolcvan pengő kárt szenvedett.

Klenódiumokban is érték veszteségek egyházközségünket. Az úrasztala terítői és ruhaneműi közül az összes fehéreket elvitték, valamint egy fekete bársony Úrasztali terítőt. A régi kelyhek közül kettőt, a boros cinkannák közül szintén kettőt vittek el. A cinkannák közül az egyiket egyik presbiterünk házánál hagyták el, a másikat pedig Tiszaszentimrén, így mindkettő visszakerült. A legrégebb keresztlő kannát használhatatlanná tették.

Az egyházi épületek betört ablakait a községi előljáróság a repülőtéren a németek elvonulása után visszamaradt üvegekből megcsináltatta.

Próba alá vetett bennünket az Úr, de kegyelmének gazdagsága szerint adott erőt a próba elviselésére. Mindenekért áldassék az ő szent neve!

Kunmadaras, 1945. február 8.

*Tóth János
Szilágyi Árpád
lelkipásztorok*

Kunszentmárton

A történelmi idők lezajlása után, a kívánt helyzet és kárjelentés a következőkbe teszem meg a Főtiszteletű Püspök és Nagytiszteletű Esperes urak rendelkezése alapján:

Egyházközségünk tagjai közül az 1944. október 9-én bekövetkezett ostrom alatt és azt követő napokban 3 református halt meg: egy apát a mezőn ért orosz golyó, ennek egyik fia hatodmagával jött haza munkaszolgálatból, mind a hatot egy orosz katona lőtte agyon, és egy tiszaföldvári református asszony városunkban református borbély fiánál tartózkodván, az ostrom alatt gránátrepesz testében fúródván, meghalt. Mind a hármat eltemettem. Az elsőt az ostrom utáni napon, mikor még ellenséges repülők támadása elől kellett magunknak is a temető közelében egy ház pincéjében bemenekülnöm, ez utamon már híveinket látogattam, és utána néztem, hogy megvannak-e életben és sértetlenül, s két református idős nőt, kiknek házáat bombatámadás érte, halálos riadtságukban egy negyed órával a támadás után már meglátogattam és vigasztaltam, mikor magamnak is az újabb támadás elől egy boltpince raktárában kellett menedéket keresni, stb.

Városunk ostroma 1944. október 9-én, hétfőn volt. A város három tornyát: a református, római katolikus és zsidótemplom tornyait bizonyára megfigyelő helynek vélte az ostromló orosz hadsereg, és ágyúval lelőtte. A három templomtorony közül a mienket érte a legkisebb baj: tornyunkon gránátok hullottak keresztül s azt megsértették ezen repesz darabjai, az árkád sor tetőzetét, a templom torony falazatát több helyen megsértették. A légnyomás toronyablakaink nagyobb részét, s templomunk egyik oldalán az ablakokat egy híján kitörte, kerítésünket két helyen megrongálta. Míg az ostrom előtt egy repülőgép bomba hullott templomkertünkben, mely egy lyukat vájt, de semmi kárt nem tett, hihetőleg templomunknak volt szánva, de Isten megvédte házáat nagyobb pusztulástól. A tornyon átfúródott, s magunknak rést ütött gránátok közül egy a paróchia cserép tetőzetét a gerincein 3 helyen átütve, a cserepeket összetörte, egy helyen a fedélzetet, a csatornát is megrongálta, neki ment a szembelevő téglából való melléképületnek, hol exlodált, s faskamrát s w.c. tetejét vetette szét, de ahol már élet következett, oda nem ért el a rombolás, mert valaki járt itt, s megőrizte, és míg a tyúkol falát megrepszte, a csirkéknek s tyúkoknak semmi bajuk sem lett. A sertésöl homlokfalának téglái kifelé kihulltak, de az élet: a két sertés csendesen pihent, egy porszem rájuk nem esett. De megőrizte Isten az ember életet is: feleségem, cselédünk, s az én életemet lent a pincében, hol három napot két éjszakát töltöttünk el, s ezek között október 8-án vasárnapot, mikor gyertyavilág mellett tartottuk meg 3-an az itteni tiszteletet és énekeltük: (Egyedüli reményem oh Isten csak Te vagy!). A 8 percre levő főtéren dörgött az ágyú, Isten ígéje volt a táplálékunk egyedül, mert 3 napig a testi táplálék nem kellett, nem ettünk. Isten csodáiról beszélhetünk, mert a tornyon átlőtt 1 gránát neki ment a tőszomszédban levő vályogháznak, melynek minden szobáját átütötte, és nagy lyukakat fúrt a falakon, hol a légnyomás kívül is nagy rombolást okozott, a ház konyháját felborította, s egy hatalmas lőrésen a gránát kiesett a parókhia, az iroda közvetlen közelében, attól 4 lépésnyire, de Valakinek gondja volt rá, hogy fel ne robbanjon, mert

mint (bedöglött) gránátot találtam meg, mely ha expodált volna, lehet hogy irodámban okozott volna igen nagy kárt. Így is félős volt, hogy nem időzített gránát-e, de két orosz katonát kértem fel a megtekintésére, akik megnyugtattak a felől, hogy az nem veszélyes. Kisebb repeszdarabok a paróchia ebédlőjének két felső és mosókonyhájának több kis ablakát betörték, s homloklalát az utcai részen itt-ott megsebeztek.

Lehet, sem egyházunk, sem városunk ilyen s más nem szenvedtek volna, ha egy véleményen, világnézetben, lelki s közéleti mentalitáson lennénk városunk új, 1 és fél éve ittlévő és sajnos felettebb eretnekgyűlölő római katolikus plébánosával, aki ezekben az Isten ítéletes időkben egyik református hívünkkel összezőrdülvén, őt állítólag (piszkos reformátusnak) nevezte, mire nézve én a képviselő testület előtt kérdést intéztem hozzá, ahol ő ezt tagadta, de viszont az illető református ennek megtörténtét hangoztatta, és az orosz parancsnokságon ezt jegyzőkönyvbe is diktálta. Bizonyítani tudom, hogy szerettem volna megmenteni Szabó Elek római katolikus plébánossal együtt a várost és egyházunkat a feleslegessé vált ostromtól, mert annak kezdetén sem német sem magyar katona egy szál sem volt városunkban, de mert a Szentés-felől beérkezett, s alsó temetőbe elhelyezkedett orosz haderő elől nem ment ki küldöttség, hogy kíméletet kérjen a védtelen város javára, az ostrom megkezdődött, s akkor mindjárt 20 halott és sok kár, romlás lett a vége. Az ostrom előtti napokban itt volt 1 magyar hadikórház, melynek protestáns betegeit állandóan látogattam, és evangéliumi iratokkal láttam el, és 1 egészségügyi oszlop, melynek legénysége 95 percentben református volt, ennek kiváló református táborilelkésze, Nobik József nagyszalontai hitoktató lelkész volt, kivel meleg testvéri viszonyban, s egy mentalitáson lévén, katonáinknak Isten tiszteletet tartottunk templomunkban, s iratokat osztogattam. Ő mondta el, hogy mikor Nagyszalontán sem volt már magyar és német katona, s az orosz haderő közeledett: Arday Aladár református lelképásztor az ottani római katolikus plébánossal karöltve egy fehér zászlóval kimentek az orosz haderő elé, s megmentették Nagyszalontát a pusztító ostromtól. E példán is elindulva emberi, magyar, keresztyéni és lelképásztori felelősség érzettől indítva október 6-án elindultam a városban cirkálni, hogy az utcán valahol a plébános urat találjam, s vele megbeszéljem, hogy ha ő is úgy látja, s ha védtelené lenne városunk, menjünk ki ketten egy fehér zászlóval az orosz haderő elé, s mentsük meg a várost, hisz csak 40 magyar katona volt csak városunk védelmére, mint ahogy azt nekem az előző éjjeli utcai harc után a paróchiám előtt álló két magyar katona mondotta, akik fegyverrel a kezükben a templomunk melletti utcában állítólag otlévő orosz partizánra vadásztak, s akikkel a pincéből felmerészkedve beszéltem, s az ő kijelentésük is igazolta feltevésemet, hogy nincs reményük arra, hogy feltartóztathassák az orosz haderőt. A plébános úrral a városban tényleg találkoztam akkor már ágyúörgést halottunk Hódmezővásárhelyről, és ezek szava bizonyossá tette, hogy a háborút elvesztettük, s amit 1939. szeptember 1-óta, a viláégés bekövetkezte óta előre láttam: bekövetkezett. Azt hívnék, hogy a plébános úr esetleg elfogadja álláspontomat, föl akartam kérni őt e közös önfeláldozó akcióra, de be kellett látnom, hogy ez lehetetlen lenne, s így javaslatommal elő sem álltam. S mikor október 9-én a délelőtti ostrom befejezése után községünk főbírája végre megmozdult, hogy néhányad magával menjen ő ki az orosz haderő elé az ostrom beszüntetését kérni, hogy e küldöttségben részt vegyek, engem is keresett. Örökké saj-

nálom, hogy nem talált meg, s e küldöttségben, melynek gyors munkája volt, részt nem vehettem, s e címen nem lehettem városunk javára. Romok után jött a felépítés. Az orosz vezérkar egyik osztálya Kunszentmártonban lévén megtudtam, hogy abban egy perfektül magyarul beszélő orosz tisztí házaspár, rosztovi egyetemi tanár és neje is itt vannak. Felkeresvén őket, a 25 éve emigrált ideális lelkű magyarokat, kijelentették hogy ők protestánsak, s asszony meg éppen református áldást mondva rá, így szóltam a nőhöz: „*kérem tegye emlékezetessé, nem hiúság okából, nevét kis egyházunk történetében azzal, hogy javíttassa ki az orosz parancsnokság által templomunk, tornyunk romjait.*” S ő ezt megígérte, s hogy még bizonyosabb és gyorsabb legyen ez újjáépítés, Isteni tiszteleteinket mihamarább megkezd-hessük, két nap múlva feleségemmel, mint a Nőszövetség elnökével, e nemes professzori házaspárhoz mentem el, hogy a nő kérje a nőt e nemes munka elvégzésére. És Bolgár Elek professzor neje megmozgatta az orosz vezérkari tiszteket, hogy az orosz parancsnokság rendelje el annak a községi Előljárásnak, amely mint a római katolikus egyház kegyura már jól előhaladt a római katolikus templom a helyreállítási munkájában, hogy a református templom javítását is végeztesse el, bár ha e sokszor lenézett és megvetett, de Isten kegyelméből: eretnek egyháznak nem kegy ura is. És az orosz parancsnok, az akkori főjegyző helyettesnek kiadta parancsban, hogy ha a református templom ablakait szombat estig be nem tétetik, őt agyonlöveti, vagy Szibériába deportáltatja. És így megindult a munka, s vasárnap már december 10-én Isteni tiszteleteinket a templomban megkezdhetjük, tornyunkat is kijavíttattuk annyira, amelyre a tél hidege engedte, hogy benne a harangoztatást végezhetjük. Az első Isteni tiszteletre a harangozást magam végeztem azért is, hogy a torony teherbíró képességét kipróbáljam. A képviselő testületen, melynek tagjai sorában ezek az idők és isten akarata engem az utolsó helyről vezető helyre emeltek, keresztülvittem, hogy a képviselő testület kimondotta, hogy templomunk javítási költségeit a községi pénztár fizesse, és azt a plébános úr sem ellenezte most már, aki az elmúlt idők egy gyűlésén, amikor egyhangúlag megszavaztatott számunkra évi 400 pengő községi segélyt kérésemre. Egyedül ő hozzátette: „*ez csak ideiglenes.*” Egyéb javításokat Isten segedelmével tavasszal fogunk eszközölni, más kár Egyházunkat nem érte. Összes értékeinket: könyveinket, kle-nódiumainkat, stb. jóidején a pince nagyobb részébe elrejtettük feleségemmel együtt, és a pincét befalaztattuk, bár ez felesleges volt, mert Istenen kívül minden emberi védelmet megkaptunk. Templomunkra kiírtam cirill betűkkel: „*Blagodát i Milost! Crkvu Protestánt.*” És románul „*Protestant Biserica!*” és templomunkon egy karcolás sem lett tovább, hiszen mint a ki 4 országban missionáriuskodtam, és 7 szláv faj között dolgoztam, s úgyis, mint erdélyi ember, románok ezrei között evangelizáltam, elsősorban azért is maradtam helye-men, mert küldetést éreztem, hogy a beözönlő oroszoknak és románoknak hirdessem az evangéliumot, amit 5 hónap óta állandóan tettem és teszek előszedve jugoszláviai volt irat terjesztésem anyagából, s román és szláv evangéliumokat, s ezeket osztogattam, nyújtot-tam nekik, és így nem esetleges dolog hogy egyházam javait és értékeit és a magam sze-génységét alig érte valami kár, mert még azt az orosz rabló katonát is, aki társaival együtt 1 éjszakánkat és nappalunk egy részét tette gyötrelmessé, le tudta fékezni, hogy 1 szerb újtestamentumból olvastam neki, s mikor többször fordult felém józan és részeg orosz és román katonák pisztolya, egy este egy nálam szállásoló román tanár részegsége miatt

egy orosz katona román gyűlölete folytán, kettőjüket csendesíteni akaró szándékom miatt, legalább 50-szer volt felém fordítva testemtől pár centimétertől az orosz revolver: Isten irgalma mindig megvédett, mert orosz és román megtorpant a tény előtt, hogy lelkipásztor és missionárius áll előtte, s nem egy orosz katona csókolta meg a kezem.

Isteni tiszteleteinket állandóan hétköznapi bibliai órákkal együtt, még templomban nem járhattunk paróciámon még akkor is, amikor civilek az első vasárnapokon főleg nők utcáinkon járni nem tudtak, a paróchián folytak az isteni tiszteletek, s ha más nem volt jelen, jelen voltak azok a lelkész családdal együtt akik közel 2 napon át a paróchiámon kerestek és kaptak menedéket, köztük római katolikus lány is, a tanyáról ide menekült volt kolozsvári diakonissza is, kikkel mindennap 3-szor tartottunk házi áhítatot, összes többi funkciómát végeztem és végzem. Dolgom megszorodott, mert míg az eretnek lelkipásztor e helyen 1 feudális, klerikális, mammonista régi Magyarországon a klerikalizmus az egyik főhelyén lenézett, megvetett, háttérbe szorított ember volt, ma hogy eljött az új reformáció ideje: elővett és használt emberré lett, ami nekem igen sok dolgot ad, de igen sok alkalmat is az örökké diadalmas Evangélium szolgálatára.

Pártpolitikával nem foglalkozom, s bár keresztapja vagyok az itt lévő 3 párt legnépesebbikének, de abba se lépte be, de ahol az új világ gondolatait neveléssel és tanítással szolgálnom kell, ott nem haboztam szolgálni. Én indítványoztam itt egy új év napján tartott felvilágosító nagy gyűlés tartását, melynek egyik szónoka voltam, ott is mint lelkipásztor, itt 400 lélek eljött. Január 28-án Tiszaföldváron lelkipásztori szolgálatokat végezvén, s az éppen akkor tartott demokratikus népgyűlésen a vezetők által beszédartására felkértyén, itt 1000 ember előtt, mind két helyen mint lelkipásztor állottam, és az evangélium világosságában helyezve az új világ és új Magyarország problémáit, de a pártpolitikát, pártérdeket egyik helyen sem szolgáltam.

Városa parancsnoka súlyt helyez arra, hogy a két egyházvezető lelkésze közül csupán a törpe kisebbség: a református egyház lelkipásztora jusson szóhoz ünnepélyes alkalmakkor, így decemberben az egész intelligenciát magához kérte, hogy a gyűlést vezető 4 orosz magasrangú tiszt jelenlétében az új világ új problémáit tárgyaljuk meg. E gyűlésen, melyen a különböző felekezeti lelkészek közül egyedül én voltam hivatalos, elvi jelentőségű. A római levél 13. részének alapján felépített beszédet tartottam, melyen felmutattam és felolvastuk azt a röpiratot is, amelyen a fényképen ott van a Főtiszteletű Püspök úr és a debreceni római katolikus Répost plébános képe is, mint akik „*concurrunt ut alant*” együtt működnek az új Magyarország felépítésében, és fájdalommal kellett felkiáltanom görög keleti oroszok és nagytöbbségben római katolikus magyarok előtt: „*Boldog Debrecen, hol ezekben a válságos történelmi időkben együtt munkálkodhatik a református püspök és a római katolikus prépost plébános!*” Az oroszok megértették, szeret hinni a magyar intelligencia is, megértette a szavak értelmét, amit az újonnan alakult képviselő testület első, számunkra történelmi jelentőségű közgyűlésen, ahol a két egyház vezető lelkésze ismét az én akcióm folytán jutott be a képviselő testületbe, itt tartott beszédemben érthetőbben, bár senkit sem sértve kifejtettem, hogy el kell múlnia az új Magyarországon a lelki fasizmus ama káros rendszerének, ami Kunszentmártonban annyira megfertőzte az életet, hogy van uralkodó egyház és van tizedrangú, elhanyagolható mennyiség: egy eretnek egyház.

Főtiszteletű Püspök Úrral 1944. július 26-án beszélhettem utoljára, mikor hivatalában szíves volt engem fogadni, megállapítottuk már akkor e történelmi idők jövőjét, s azt, hogy a protestantizmusnak használnak, s pusztulhat, romolhat sok minden, de diadalmas marad, hódít az Evangélium. Nagy keresztet kell nekem is hitvesemmel hordoznunk, öt gyerekem van távol, átélték a borzalmak városában: Budán és Pesten a szörnyű katasztrófát, január 9-ig még életben voltak, hogy azóta mi van velük, e percben nem tudom. Isten igéjéből és ígéreteiből élünk!

*„Az omladékok felcsapó lángjából,
Mely nyaldosá szentélyed ó falát,
Egyet menténk meg a nagy pusztulásból:
Téged Uram! javaink legjavát!”*

Krisztus maga védelme Anyaszentegyházának, az Ő bűnbocsátó irgalma legyen velünk, s ajándékozza meg református egyházunkat is az új reformáció áldásaival, az Ő kegyelmét esdem a Főtiszteletű Püspök Urnak és a Nagytiszteletű Esperes Úrra, s vagyok őszinte tisztelettel és szeretettel

Kunszentmárton, 1945. február 5.

Benkő Viktor
református lelkipásztor

Mezőtúr

Október 7-8-án bevonult Mezőtúrra a vörös hadsereg.

A rendes lelkészek: Marjay Károly, Falussy Gusztáv, Komlói Gábor nem voltak Mezőtúron. Családjaik sem.

A vallásoktató lelkészek: Széchenyi Endre, Szőke Mihály nem voltak Mezőtúron.

A három segédlelkész nem volt Mezőtúron.

A gimnáziumi vallásanár: Kiss István tábori lelkészi szolgálatot teljesített.

Október 7-11-én nem volt Istentisztelet.

Október 11-én néhány buzgó egyháztag felkérte dr. Marcsa Imre nyugdíjas lelkészt, hogy a lelkészi teendőket végezze el. Dr. Marcsa Imre vállalta; engedélyt kért a város akkori parancsnokától (polgármester), Erdélyi Istvántól, aki a maga részéről örömet fejezte ki, hogy egy túri ember meri vállalni ezt a kockázatot, de kijelentette, hogy semmiféle garanciát nem adhat. Az orosz parancsnokság azt mondta, hogy neki közömbös ez a dolog. A nagy templomban a csillár le volt lóve, az orgona összeverve, zsoltárok széttépvve, a márvány keresztelőmedence összetörve, az úrasztali, szószéki terítő hiányzott, konzervdobozok és csontok voltak szétszórva, a perselyek fel voltak törve. Az úvjárosi templom hasonló képet mutatott. Az új orgona megérkezett részeiben (14000 pengő) igen sok kár esett.

Az október 15-én tartott Istentiszteleten kb. 20 férfi, és 50 nő vett részt.

Október 21-én, 22-én utcai harcok voltak. 21-én kigyúlt, s beomlott a nagy templom tornyának szép kupolája. 22-én Istentisztelet nem volt, a lelkész egy udvaron temetett egy halottat.

November 5-én egy szűkebb körű presbiteri gyűlés volt, dr. Marcsa Imrét a lelkészi teendők további végezésére kérték fel, s elhatározták, hogy a nagy templom s torony, és az újvárosi templom és torony nagyobb hibáit kijavíttatja az egyház (hogy a további pusztulásnak elejét vegye), s a munka irányítására, ellenőrzésére Kiss Mártont kérte fel, mivel az egyház gondnoka – Cs. Tóth Ferenc – sem volt Mezőtúron. Az anyakönyvvezetést és a pénztári teendőket Patkós János gimnáziumi tanár végezte dicséretre méltó pontossággal. A november 26-án tartott presbiteri gyűlés egyhangúlag, örömmel vette tudomásul ezeket a megbízásokat.

A templomoktornyok kijavítására kb. 5000 pengőt adtak össze év végéig. (Ebből 2100 pengő kölcsön.) Különösen súlyosan sérült az újvárosi templom és torony, ennek kijavítására cserepet nem lehetett kapni, ezért egy iskolát és tanítói lakást kellett elbontani, de ennek lebontása már régebben el volt határozva.

Az egyházi szertartások végzése eleinte nem volt minden veszély nélkül való. A lelkészt (dr. Marcsa Imre) lakásából kidobták, ruhaneműi javarészét elvitték. 30 ember volt házában – konyhával, autógumi javítóműhellyel –, ezek minden élelmiszerét megették, bútorait, felszerelését nagy mértékben megrongálták, s igen meghiányosították. Ennek a csoportnak a szakácsa azt hangoztatta, hogy „*pópa aufhagen*”; egyik temetés után egyik katona – fegyverét a lelkészre szegezve – ezt mondta: „*pópa vigyázz!*” Mánai Szücs Ferenc kántort – 82 éves öregember – a temető felé egy katona megállította és őszi köpönyegét levette róla. Mikor ezért panaszt tett a parancsnokságon, azt mondták neki, hogy ez holnap nem történik már meg.

Lelkész egy ideig egy szomszéd házban hált meg, majd kénytelen volt elköltözni idegen házba megmaradt bútorával s némi ruhaneműjével.

A templomot későbbben tisztületben tartották. Ugyanis egy GPU tiszt bizalmi nyilatkozatot kért az itt maradt intelligenciától. A lelkész ekkor elmondta, hogy vallásszabadságról szó sem lehet, míg a templomot folyton feltörik, s oda nem illő dolgot művelnek benne. A GPU tiszt nemcsak megígérte, de tényleg gondoskodott is róla, hogy a templomban ilyesmi ne forduljon elő. Az Istentiszteleten október 29-én kevesebben voltak, mint 15-én (ugyanis 29-én az utcán fogdosták el az embereket munkára, köztük a két harangozót is) később többen-többen jöttek, karácsony első napján kb. 500-an voltak (hideg-huzatos templomban, mert az ablakok ki vannak törve), ebből úrvacsorával élt 40 férfi, 83 nő.

A lelkészi hivatalt eleinte békében hagyták, később ott is pusztítottak, majd az épületben kórházat rendeztek be, és oda semmiképpen nem lehetett bejutni. Egy kedvező pillanatban sikerült a lelkésznek kimenteni az anyakönyvek jó részét. A házasságkötési anyakönyv hiányzik 1935-től. Egyes lapok több könyvből ki vannak tépve. A keresztelési és halotti legújabb anyakönyvekből a tiszta lapokat kitepték. Hivatalos pecsét egy sem maradt. (Az egyház jegyzői pecséten kívül.) Paróchiális könyvtár, nyomtatványok ,felszerelés áldozatul estek. Úrasztali felszerelésből maradt: 2 terítő (az újvároson), 6 darab kehely, egy

boros kancsó, 2 kenyérosztó tányér. A tulajdonképpeni veszteség most meg nem állapítható, mert az egyház vagyonleltára is hiányzik. Az egyház pénztári hivatala is áldozatul esett, iratait széttépték, megsemmisítették, az egyház páncélszekrényeit kibontották.

Az újjvároson a disznóólból kihalásza a lelkész a következő anyakönyveket: keresztelelési 1893. október 19-től 1904. április 26-ig; 1923. január 18-tól 1925. február 7-ig. Halotti 1904. március 12-től 1920. augusztus 25-ig. Konfirmációi 1919-1937.

Az anyakönyveknek magánházakba való mentése hiábavaló lett volna, mert a pusztítás a legtöbb háznál nagymértékű volt. Az egyes emberek is igen sokat szenvedtek vagyonukban, vagyonunk védelmében, a férjek feleségük becsületének védelmükben, az apák leányuk tisztaságának oltalmazásában.

Közben visszatért az elmenekült Széchenyi Endre vallásoktató lelkész, akinek megengedte a város polgármestere, hogy vallást taníthasson, azzal a szóbeli figyelmeztetéssel, hogy feltűnést ne keltsen, hangos ne legyen, mert ezzel csak kárt okozhat magának. December 4-től heti 10 órán vallásoktatást végez, és az újjvároson vasárnap délelőttönként prédikál.

A három lelkészi lakásban aránylag csekély kár esett.

Mezőtúr, 1944. december 31.

Dr. Marcsa Imre
nyugdíjas lelkész

Rákóczifalva

Nehéz és megpróbáltatásokkal teljes időket élt át községünk a háború viharának hazánk földjére érkezése előtt is, mert községünket egyrészt a megszálló német csapatok által épített katonai barakkok, másrészt a repülőtér közelsége miatt állandóan a légitámadás veszélye fenyegette. A légi tevékenység miatt községünk lakossága állandó rettegésben élt, s szorgalmas munkáját is sokszor félbe kellett szakítania. A félelem nem volt alaptalan, mert 1944. augusztus hó 20-án délelőtt 10 óra táján – istentisztelet végeztével – községünkre bombazápor hullott. Ez alkalommal kb. 70 ember halt meg és 130 megsebesült. Egyházunk a bombázás alkalmával 7 férfi és 2 nő tagot veszített.

A Hazánkon keresztülmenő orosz-hadsereg községünket először 1944. október hó 8-án este szállta meg, ez alkalommal községünk lakói közül csak néhányan veszítették életüket, de a meghaltak között egyházunk tagjai közül senki nem volt. A megszálló orosz csapatok községünkéből tovább mentek, és helyükbe román csapatok jöttek, akik 1944. október hó 19-ig voltak itt, mivel a németek újra visszajöttek községünkbe. Az orosz csapatok október hó 25-én a németeket kiűzve községünket ismét megszállták. Ez alkalommal csak kisebb ütközet fejlődött ki, melynek során a falu két végén egy pár ház elpusztult, a temetőnkben egy kripta és néhány síremlék esett a harc áldozatául.

A hadműveletek előtt községünkéből sokan elmenekültek, a propaganda és a község kiürítésének kilátásba helyezése miatt. Lelkipásztor és a kántor családotól eltávoz-

tak a községből. Lelkipásztor Dunapentelén tartózkodott, onnan mihelyt a Duna-menti hadműveletek elmúltak, azonnal visszatért szolgálati helyére (1945. február hó 24-én). Az egyház tagjai igaz és meleg szeretettel fogadták visszatérő pásztorukat, aki azonnal meg is kezdte munkáját. Az első istentiszteletet egy egyháztág házánál tartottuk, mivel a templomunk belseje nem volt rendes, s ez alkalommal hálával áldoztunk az Istennek azon végtelen kegyelméért, mellyel úgy a pásztor, őrállókat, mint az egyháztágokat életben megtartotta. Boldogan jelenthetem, hogy a hadműveletek idején egyházunk tagjai közül senki sem halt meg.

Ezek előrebocsátása után áttérek arra, hogy milyen kár érte a hadieseményekkel kapcsolatban egyházközségünket:

Épületekben csak kisebb rongálások és ablakhiányok voltak s vannak. Az ablakok egy részét már megcsináltattuk. A megszálló csapatok a lelkészlakást tisztí-étkezdének és konyhának használták, a gyülekezeti házat pedig legénységi szállásnak, így ezek az épületek alapos tisztításra szorulnak.

Templomunkat a hadműveletek idején feltörték, onnan az ablakokról a függönyöket letépték és elvitték, továbbá több villanykörtét szintén elvittek. Az orgonabillentyűkről a csontfelületet leszedték, s ezután a sípokat szedték ki, melyeket a lelkész kertjében szét-szórva egy pár kivételével megtalált, és azokat helyére visszarakta.

Úrvaszorai felszerelésekből elvesztek a következők: egy kis ezüst kehely, mellyel betegekhez szoktunk járni, egy cinkanna, s egy boros üveg. Ezek a többi úrasztali edényekkel voltak elásva. (Megmaradt a két nagy ezüst kehely, két boroskanna, ezüst tányér, egy óntányér, ezüst keresztelő készlet.)

Úrasztali és szószéki terítők közül: két bordószínű készletből csak egy darab veszett el, a többi terítők sértetlenül megvannak.

Irattárunk szekrényestől együtt elveszett (az elrejtett fontosabb irattári anyagok szintén elvesztek.)

A paróchiális könyvtárból szintén elvesztek a „*Református Egyházi Könyvtár*” I. VIII. IX. XIV. XV. XVI. XX. és XXI. kötetei.

A népkönyvtár, melyet én alapítottam, körülbelül 230 kötetből állott, s ebből szekrényestől együtt 144 kötet eltűnt.

Anyakönyvek közül, melyek 1882. évben kezdődtek eltűnt az esketési anyakönyv és a volt iskolánk összes anyakönyvei.

Presbiteri jegyzőkönyvekből három kötet veszett el.

Zsinati, konventi, egyházkerületi és egyházmegyei jegyzőkönyvek mind elvesztek. A gyülekezeti-házból az összes padok, székek és az asztal elvesztek.

A lelkipásztornak négy szoba bútora kevés kivételével elveszett, úgy szintén állatállománya és egész évi termése eltűnt.

A lelkipásztor lakását 1945. március 30-án kapta vissza, s többet nem is kellett a lakásból kiköltöznie. Az istentiszteleteket zavartalanul megtarthattuk, és a hitoktatást is végezhattünk.

Az egyházi élet rendben folyik, a lelki munkákat éppúgy végezzük, mint azelőtt. A templomlátogatók száma nem csökkent, sőt inkább szaporodott.

Az egyház anyagi helyzete nagyon nehéz, mivel három nagy adófizetőjét a földbirtokreform során elvesztette, így az egyházi adóbevételeinek több mint felét nélkülözi. Ez azonban nem csüggeszt minket – bár lelkészét az egyház fizetni nem tudja – hiszen egyházunk anyagilag volt már nagyon súlyos helyzetben, amikor 10 éven keresztül viaskodott létét fenyegető nagy adósságaival, melyből lelkipásztor fizetéséről való lemondásával megmentette, s azután összes épületeit rendbe hozatta és még készpénze is volt. Isten szava most is biztat: „Keressétek először Isten országát és az Ő igazságát, s ezek mind megadatnak néktek”. Először a lelkiek, s azután az anyagiak is lesznek. Lelkipásztor, Őrállók, Egyháztagek imádkozva dolgoznak kis egyházunkért, s annak jövődjéért, és a veszteségeket igyekeznek anyagi erejükhöz képest minél előbb pótolni.

Fentiekben tettem meg tiszteletteljes jelentésemet, s kérem annak tudomásulvételét.

Rákóczi falva, 1945. október 16.

Páll Dezső
református lelkipásztor

Tiszabura

Tiszabura községünkben 1944. október hó 7-én dél körül terjedt el a híre annak, hogy a vörös hadsereg Karcag, Kisújszállás felé közeledik. E hírre másnap, vasárnapon egész nap menekülők seregével volt tele révünk, akik itt átkelve a Tiszán, részint Kisköre, részint Tizsasülyön át Jászkisér felé vették útjukat. Ezen a napon ment el községünk főjegyzője is, magával vívén a község értékeit az esztergomi járás egyik községébe, ahová rendelve volt. Elmenekült a posta, s állomásunkról a vasúti elöljáróság is. Az első orosz járőr 12-én futott be falunkba – nem sokáig tartózkodott itt, még aznap visszavonult. Másnap a Tisza túlsó partjáról átjött egy magyar-német járőr, hogy az esetleg újra befutó orosz járőrt elfogja, vagy megsemmisítse, de az oroszok nem jöttek. Csak egy hét múlva: október hó 19-én jöttek, de már nem járőrben, hanem harcra kész csapatokkal... Falunk népét szinte váratlanul érte ez... a szüret utója folyt, s az emberek és asszonyok – estefelé lévén az idő – akkor jöttek hazafelé a munkáról. Alighogy hazaértek – egyszer csak falunk peremén, köröskörül megjelentek az oroszok.

Azt jelentette ez, hogy községünk, mely közvetlenül a Tisza mentén nyúlik el, fronttá alakult, ahol aztán az ágyúk és aknavetőök harca három héten keresztül szinte szünetlenül folyt... mindaddig tehát, amíg az oroszok át nem keltek a Tiszán. Községünk tele volt katonasággal. Lakosságunk legnagyobb része éjjel-nappal pincékben, bunkerekben tartózkodott. A túlsó oldalról a magyar és német tüzéség ontotta a tüzet községünkre - falunk területéről... Egyes házak udvaráról pedig az oroszok viszonozták azt... Épületekben, lakóházakban sok kár esett. A kárt szenvedettek között van Egyházunk is, két iskolaépülete sérült meg: a gát melletti és a Hősök terén levő, mindkettőt gránát érte, tehát súlyosan megrongálódott. Harmadik iskolaépületünket, a lelkipásztori lakást és templomun-

kat Isten megőrizte, pedig templomunk elé egy 15-os gránát hullott, de nem robbant fel. Az első csapat, mely átkelve a Tiszán tovább vonult, általában véve emberségesen viselkedett, a második, az úgynevezett kutyás csapat azonban annál rosszabbul bánt falunk népével, - amiben ugyan számbaveendő tényező volt a csaknem minden háznál talált bor nagymértékű élvezése is - nem szólva arról, hogy a nőüldözés állandóan tartott, alig volt lakás, melyet fel ne hánytak volna, s honnan élelmiszert, ruhaneműt el ne vittek volna, de elvitték az összes kocsikon és lovakon kívül a tehének jórészét, sok kész hízót is. Mégis a legnagyobb zaklatásnak lakosságunk a bora miatt volt kitéve. Községünk fő jövedelmi forrása ez lévén, a legnagyobb károsodás azzal érte, hogy összes borát hordóstul el vitték az oroszok. És azután is folyton követelték tőlük a bort – nem hitték el, hogy már nincs, úgyhogy állandó rettegésben éltek az emberek.

Nyugodtabb idők akkor következtek, amikor ez a csapat is tovább vonult úgy december eleje táján. Fájdalmasan megállapított tény, hogy egyesek főrézesek abban, hogy különösen a tehetősebbek rendkívül sokat szenvedtek a zaklatások révén, melyben napról napra részük volt. A sok szenvedésen átment emberek között van Gyökös Imre igazgató tanítónk, Tóth Sándor tanítónk és Kovács János volt presbiterünk és Községünk volt főbírája. Ők október hó 8-án szintén átmentek családjaikkal Jászkiséren lakó rokonaikhoz, de meggondolva a dolgot, még az oroszok bevonulása előtt visszatértek. Ebből kiindulva sötét és rosszindulatú emberek feljelentették őket az oroszoknak – mint kémgyanúsakat. Persze fogságba kerültek, és sok megalázás jutott nekik osztályrészül. Tiszaszentimrére hajtották őket éjnek idején gyalog, esőben-sárban a haditörvényszék elé, ahonnan azonban bizonyítékok hiányában elbocsátották őket. Kovács Jánost annyira megviselte ez az eset, hogy hazaérkezése után nem sok nap múlva – amikor meghallotta, hogy az oroszok keresik – azt hívén, hogy újra el akarják vinni, elvesztette önmaga felett az uralmat, s főbe lőtte magát, pedig akkor már mint bíróval akartak vele bizonyos ügyet elintézni... Vele együtt három halálos áldozata van az orosz hadsereg községünkben való tartózkodásának. Egy nőtestvérünket az aknaszilánkok sebeztek halálra, egy agg, 86 éves atyánkfiát ágyban fektében roncsolta szét a szobájába becsapódó gránát.

Az épületekben, elsősorban a lakóházakban és középületekben történt károkat az orosz katonai parancsnokság rendeletére közérő állította helyre – így két iskolaépületünk sérüléseit is. A rengeteg ablaküveghiányt pedig a melegágyi üvegekből pótolták. Ennek következtében december hó 15-én, amikor Jászkisérről – feleségem ottani tanító-testvérétől, hová október hó 8-án mentem el családommal együtt – hazaérkeztem, a rombolásoknak már csak külső nyomai voltak láthatók.

Az ágyú és aknatűzben – fájdalom, mint mindenütt – itt is akadtak bőven, kik másoknak a nyomorúságát a maguk javára kamatoztatták, s azokat a lakásokat, amelyeknek gazdái lelki kényszer hatása alatt eltávoztak – a faluból sokan kimentek a tanyákra is – szinte teljesen kirabolták. Nem tettek különbséget szegény és gazdag, földműves és iparos, hivatalnok, vagy földesúr lakása között. Egyik szegény ember a másikét éppúgy vitte, mint a tehetős a kevésbé tehetősét; a lelkipásztor és tanító lakása éppoly kevésbé volt szent előttük, mint a földesúr kastélya. Lelkipásztor és Gyökös igazgató lakásáról minden elvihetőt elvittek... Utóbbiéból azalatt, míg fogságban volt, (családja Jászkiséren maradt) pedig hogy

visszajött Jászakisérről, annak az egész község igen nagy hasznát látta. Először is, mint első világháborús orosz hadifogoly, háromévi turkesztáni fogsága alatt kitűnően megtanulván oroszul, az első perctől kezdve tolmácként szerepelt, s a lakosságnak mindenben segítségére volt; azután, mint Hangya ügyv. igazgató az orosz bevonulás előtt a Futura raktárából készpénzen vagy kölcsönképpen elláttatta búzával mindazokat, akiknek az évi fejadagjuk nem volt meg... mégis akadt olyan sötét lelkű ember, aki őt életveszedelembé juttatta, amelyből azonban Isten kegyelme kiszabadította.

A lelkési iroda padlója könyv és iratcsomókkal volt beágyazva vastagon... Hosszú idő telt el, amíg minden visszakerült a helyére, s meg lehetett állapítani a hiányt. Azt mondhatni: nem sok kár történt az irattárban. Az összes anya- és jegyzőkönyvek megvannak, kivéve a missziói bizottsági jegyzőkönyvet, melyet az oroszok tüntettek el, mert a pincém-ben találtam kitépett lapjait, ahol a háromhetes ágyú és aknatűzben tartózkodtak, továbbá a régi körlevelek jegyzőkönyve, amely nagy veszteséget jelent, mert ebbe írta saját kezűleg bele boldogult elődöm: Jákó Balázs a tiszaburai egyház általa a reformáció négyszázados évfordulójára megírt történetét, és ebben volt feljegyezve a konfirmáltak névsora is 1921-től kezdve. A számadások megvannak, ellenben nincs meg az úrvacsorázók számának és a perselypénz-összegek feljegyzésére szolgált könyv. A paróchiális könyvtárból hiányzik: Dr. Masznyik Endre: Jézus élete evangéliumi képekben című mű első kötete; Strompf László: Magyar Protestáns Egyháztörténelmi Adattár VI évfolyam; Szügyi Dániel: A déványai református egyház története; A Hit és Szervezet Világkonferenciájának Irományai. Úrasztali szerelvények közül nincs meg: Egy cin keresztelőtál és kancsó, az eltűnt ezüst visszakerült. Egy meggyszín bársony úrasztali terítő. Egy kékposztó úrasztali terítő. Kettő darab használaton kívüli asztalterítő. Három ezüst, használaton kívüli úrasztali pohár, kettő kupaalakú, egy talpas 1746-ból való.

Az iskolatermekből: egy dobogó és egy kályha, amiket az akna vágott szét... továbbá néhány pad aknaszilánkok találata következtében használhatatlanná vált.

A tanítás december hó 11-én megkezdődött... úgyszintén az istentiszteletek tartása is, még előbb, december hó 3-án. Lelkipásztor először december hó 17-én végezte a szolgálatot könnyes hálaadással... Istenünk kemény ítélete átzúgott felettünk és rajtunk... Megérdemeltük. Hatalmas szava, mely a viharból kicsendült, örök mementó számunkra, hogy alázzuk meg magunkat s adjuk át neki egészen! Az alázatosoknak kegyelmet ad!

*Kacsó János
lelkipásztor*

Tiszaderzs

Mindenek előtt atyai szívem hálójával megköszönöm szíves jóságát, mellyel lányomat otthonában és házában vendégül látni szíves volt. Adjon nekem Isten módot s alkalmat, hogy ezt hasonló módon viszonzni tudjam. Küldeni azért nehéz ma bármit is, mert az úton elvehetik. Juditnak is oda kellett adni minden élelmüket, hogy a vonatra felszállhassanak,

s így is szombat déltől hétfő délig érték haza meggémberedve és az éhségtől elcsigázva.

Vettem s olvastam a püspöki körleveleket. Sok minden oknál fogva nehéz vizsgálatot tartani és ítéletet mondani a háború erkölcsi károsultjairól és a harctéren megsebesült katonához hasonló itthoni áldozatról. Isten jöjjön segítségül nekünk.

Tiszaderzsen kár érte a templomot, iskolát és tanítói lakást, mindhárom kijavítva ideiglenesen. Hiányoznak: minden anyakönyv, az egész irattár és paróchiális könyvtár könyvei. Más minden megvan – alig maradt pár ív írópapír a harangozó jóvoltából, boríték egy sincs, és errefelé kapni sem lehet. Mindent újonnan kell beszerezni.

Nemes, Nemesné, Áts Katalin rendesen tanítanak, fizetést nem kapnak, tüzelőfát község, ad Turai Kálmán kántortanító távol van. Itthon maradt és távollevő minden egyházi tisztviselő lakás kifosztva-szétdúlva. Én 1944. október 8-tól december 15-ig távol – Egerben – voltam családommal és vőméekkel. Hála Istennek, életben maradtunk. Vöm beteg, de idehaza rendel. Két szobánkat tudtuk rendbe hozni.

Hívek felkérésére elláttam az abádi és tiszaszalóki egyházak szolgálatát is. Karácsonykor úrvacsorát is osztottam. Sokszor megyek át gyalog. Pl. vasárnap a tiszaderzsi istentisztelet elvégzése után a nagy hófúvásban átgyalogoltam Szalókra, ahol egy szegény házaspár drága kis gyermekét kereszteltem meg a délutáni istentisztelet keretében, s 4 órára már itthon kellett lennem esketés miatt. Hálát adok Istennek, hogy a 4 műtét után is ad erőt ilyen munka elvégzésére is. Mindkét egyházban egyedül Bende Balázs szalóki kántortanító maradt idehaza, (Barta István december 15-én jött vissza Egerből velünk) s megbízásból ellátja úgy a szalóki, mint az abádi egyházak vezetését. Iskolákban diákok tanítanak, igét diákok hirdetnek.

Egy ideig Laki Lajos – palástjától megfosztott a fia – végezte az istentiszteleti szolgálatot nagy buzgalommal, és amint hallom, kérni fogják rehabilitációját. Most Tiszaroffon is segít. Tanítást végzők a községből kaptak egyhavi fizetést (150 pengő), többiről egyháznak kellene gondoskodni. Bende Balázs dicséretet érdemel hűségéért és buzgóságáért, önként vállalt szolgálatáért Laki Lajossal együtt.

Abádon: egyházi épületekben kár semmi sincsen. Az úrasztali abroszok és kendők hiányoznak. Edények megvannak.

Szalókon: minden megvan, épületekben kár nincsen.

Tiszaderzsen hazajövetelem előtt Dr. Kökényessy András is végezett istentiszteletet és keresztelt egyszerre 10 gyermeket.

Sok mindent, ami fontos volna, nem lehet még írásba foglalni, adandó alkalommal személyesen mondom el.

Főtiszteletű Asszonyok kezét csókolom és Feleségem csókját jelentem, Főtiszteletű Úr kész híve és Uramnak alázatos szolgája

Tiszaderzs, 1945. január 23.

*Szappanos Károly
lelkipásztor*

Tiszaföldvár

1944. szeptember havában, amikor az orosz haderő Erdély nyitott kapuin keresztül igyekezett az Alföld felé, nyilvánvalóvá lett, nem kerülhetjük el többé azt, amitől nagyon féltünk: hadszíntérré válik az ország. A háború fekete vihara könyörtelenül közeledett a dermedt, néma magyar városok és falvak felé, hogy falaira vérbetűkkel írja fel a büntető Isten megtaposott, elfelejtett Tízparancsolatját. Mindenki csodára várt, mindenki reménykedett. A katonai hatóságok a Tisza-menti falvak kirendelt lakosaival a Tisza vonalát igyekeztek megerősíteni, védelmi vonallá kiépíttetni. Ebben a hónapban a hazug rémhírterjesztés hihetetlen méreteket öltött. Nyomában az élet megállott. Október első napjaiban megindult Szentes felől a magyar sereg visszavonulása. Beláthatatlan sorokban, éjjel-nappal döcögtek a vasas, nehéz katonai szekerek és a menekülők kocsijai községünk utcáin keresztül Szolnok irányában. A légiriadók megsűrűsödtek. Az ágyúdörgés Vásárhely felől állandóan hallatszott. A remegésben átvirrasztott éjszakák után a súlyos terhű napok nehezen cammogtak, s mindenik cipelt a hátán valamit abból, ami számunkra rendeltetett. Október 7-én reggel elment az utolsó szekér is. Még aznap, akinek lelkében a rémhírek nyomán megérett a menekülés gondolata, az gyorsan, tervszerűtlenül összekapkodta a meneküléshez szükséges holmiját, és elindult. Elindult az országúton ismeretlen szenvedések elé. Október 8-án vasárnap csend lett. Vihar előtti, sötét szálakból szőtt nehéz csend. A harangok némák maradtak. Az utcák elnéptelenedtek. A fojtó némaságot csak a szüntelenül közelgő gépfegyver-kattogás verte fel. Délután 4 órakor jelentek meg az első orosz járőrök az ájult község utcáin. Nyomukban jött egy nagyobb román sereg. Ezek két hétig tartották megszállva Tiszaföldvárt. Ez idő alatt történt egy német páncélos betörés, amelyet utcai harcban visszavertek. Két hét után a romának tovább mentek. Utánuk jöttek az oroszok. Magyszámálhatóan nagy tömegben szállták meg községünket. Minden ház, minden udvar tömve lett orosz katonasággal. Utcán a lakosság közül senki sem járt. November 5-én jött a kilakoltatás. A katonai parancsnokság dobszó útján elrendelte, hogy a lakosság 20 napi élelemmel, 24 órán belül hagyja el a községet, s hurcolkodjon ki a község ószöllői részébe. Mivel a köves főutakon az állandó katonai átvonulások miatt lehetetlen volt a közlekedés, a sáros, síkos mellékutcákon indult meg a „népvándorlás” a kijelölt szőlők felé. 20-25 ember zsúfolódott össze egy-egy szobában, vagy borházban. A 20 napos kilakoltatásból 53 napos lett. Ez idő alatt, mivel tisztálkodni sem tudtak, megjelentek a háború vérszopói, a tetvek, a rühes megbetegedések és nemi betegségek. Ezek tették még tűrhetlenebbé az amúgy is tűrhetetlen szenvedéseket. Az élelmiszer is elfogyott. Az éhező lakosság a szerencsésebb sorsú Kunszentmártonba, Öcsödre és Cibakházára járt át élelmiszert keríteni. Az egész lakosság, de különösen a nők szenvedtek mérhetetlenül sokat ez idő szerint. Sokan életüket veszítették Hajdu József 89 éves kisbirtokost agyonverték, Zuber Lajos 46 éves napszámot, Karácsonyi Istvánné 22 éves asszonyt, K. Kiss Gáborné 56 éves asszonyt, K. Papp Lajos 74 éves kisbirtokost feleségével együtt, V. Molnár István 69 éves földmívest, Papp Gyula 11 éves elemi iskolást, Rékasi Gábor 32 éves földmívest lelőtték, özv. Papp Pálné idős asszonyt

autó gázolta el. Többen haltak meg a kilakoltatás ideje alatt szerzett betegségben is. December 28-án kondultak meg a harangok. Hirdették, hogy most már mindenki hazatérhet otthonába. Ez 53 nap alatt mérhetetlen károk keletkeztek emberéletben, erkölcsiekben és anyagiakban egyaránt.

De nem voltak szerencsésebbek azok sem, akik elmenekültek, akik a fővárosban húzódtak meg abban a reményben, hogy ott kevesebb veszéllyel élik át a megszállás idejét. Az egyház tisztviselői közül otthonában maradt Tóbiás Gábor főgondnok, Pethő Ferenc gondnok, Lapu György pénztárnok, Dezső Sándor ószöllői református tanító 2 gyermekével. Két nagyobb leánya Németországba távozott. Egy fia a frontra került. 20 éves Klára leányát 3 hétig rejtegette egy galambdúcban. Mind a 4 tisztviselő csak anyagiakban szenvedett veszteségeket.

Október 7-én menekült el feleségével együtt Dr. Gál Lajos, a gyülekezet lelkipásztora. Október 31-ig Budapesten tartózkodott. A dunántúli egyházkerület püspöke Csilispatasra helyezte, hol lelkész-tanítói minőségben Kiss János lelkész mellett működött 1945. május 4-ig. Május 9-óta a szolnoki internálótáborban volt. Augusztus 7-én tartott népbírói tárgyalás ítéletének elhangzása óta a szolnoki ügyészség fogházában van. A kilakoltatás idején 4 szobás lakását kifosztották. Anyagi kára súlyos.

A válságos napokban budapesti rokonokhoz küldte fel Szini Béla vallásoktató lelkész feleségét 3 kicsi gyermekével. Ő maga október 8-án délután közvetlenül a község megszállása előtt hagyta el Tiszaföldvárt apró gyermekei sorsa iránt való aggodás könyörtelen kényszere alatt. Pesten maradt mindvégig. Egy Hernád utcai pincében élte át családjával a főváros ostromát. Január 6-án bombatámadás alkalmával megsebesült. Az éhhaláltól kísértve, félig gyógyult sebével február 14-én tért vissza teljesen kifosztott otthonába. Ez időtől kezdve, mint helyettes lelkész végzi az egyháznál az újjáépítés keserves munkáját erejének mértéke szerint.

Az elmenekült tisztviselők között Nagy Sándor segédlelkész sorsa lett a legfeketébb. Október 7-én Dr. Gál Lajossal indult el kerékpáron. A megszállás előtt szeretett volna eljutni özvegy édesanyjához Büdszentmihályra, Gyöngyösre sikerült elmennie. Itt azonban az a ház, amelyikben megszállott légitámadás alkalmával, október 31-én telitalálatot kapott. A fürdőszoba romjai közül, félholtan mentették ki, s vitték be a gyöngyösi kórházba. Lábtöréssel, kézközépcsont törésekkel, szemöldökcsont töréssel és számtalan zúzódással a kórházban feküdt 1945. január 19-ig. A kórházból nehéz körülmények között jutott el édesanyjához. Felgyógyulása után, augusztus 17-én foglalta el újra segédlelkézi állását Tiszaföldváron. A bombatámadás alkalmával palástja, télikabátja, s a kerékpárral együtt minden ruhája elpusztult.

Varga Dezsőt a másik segédlelkézt 1945. szeptember 7-én katonai szolgálatra hívták be. Volt orosz és angol fogságban. Hadifogságból, Jénából augusztus 7-én tért haza. Most Tiszaugon teljesít segédlelkézi szolgálatot.

A propaganda arra kényszerítette Kazai Benjamin igazgató-tanítót, hogy feleségével és 16 éves kisleányával elhagyja otthonát. Minden előkészület nélkül, kevés ruhaneművel és élelemmel október 7-én indult el gyalog. Már útközben hallotta a hírt, hogy elhagyott lakását elsőnek törték fel, rabolták ki. Budapestre ment, pár nap múlva Rákosszentmihályra.

lyon telepedett le. Itt élte át az ostromot. 5 hétig pince-óvókelyen volt. Ez idő alatt kenyeret nem is láttak. Sorsát súlyosabbá tette az, hogy egy komoly tüdőgyulladásra esett keresztül. Február elején javult annyira helyzete, hogy elindulhatott haza. Február 9-én tért vissza szülőföldjére. Lakását megrongálták. Javait teljesen elpusztították. Azóta a tőle megszokott szorgalommal és hűséggel folytatja munkáját.

D. Nagy Sándort, az egyház kántorát 1944. augusztus 1-jén katonai szolgálatra hívták be. Felesége és kisgyermek a tanyák között élte át a bizonytalanságnak és rettegésnek igen súlyos napjait. 1945. április 20-án tért vissza Dunántúlról. Lakásukat április végéig oroszok lakták. A jelenben zavartalanul folytatja kántori teendőit.

Heléczy Ilona tanítónő október 7-én távozott állomáshelyéről Szolnokra. Onnan édesanyjával és hűgával Budapestre ment. Itt a Sör-szanatóriumban pénztárnoknői állást vállalt. Az ostrom napjait is ennek a vendéglőnek pincéjében élte át elég jó körülmények között. Budapestről február 14-én jött el. Azon az igen kevés ruhaneműn kívül, amit magával vitt, nem maradt semmije sem.

A presbiterek közül Sikolya Albert állami iskolaigazgató és Némedy Zoltán adóügyi jegyző menekültek el családjaikkal együtt. A menekültek minden nyomorúságát átérték. Sikolya Albert igazoltatása óta tanítói minőségben működik. Némedy Zoltánt nem igazolták, s állásától megfosztották. Családjával együtt a legsúlyosabb körülmények között él. D. Lőrinczy Sándor községi főbíró, presbiter felesége, aki Kazai Benjaminszék édesanyja, a kilakoltatás ideje alatt nem bírta az izgalmakat elviselni és öngyilkos lett...

Az emberáldozatok és erkölcsi veszteségek mellett az egyház anyagi veszteségei is rendkívül súlyosak. Az egyházi épületekben lényeges kár nem történt. A Nagytemplom két főbejáratán esett némi rongálás. A paróckia felőli bejárat külső ajtaját, ugyanott a forgóajtót és egy kis mellékhelyiség ajtaját eltűzeltek. A templom ablaküvegei kevés kivétellel épen maradtak. Annál nagyobb mérvű a rongálás a belső berendezésben. A Nagytemplom 1938-ban újraépített két manuális, villanyfűtató orgonáját a legsötétebb tervszerűséggel tették teljesen használhatatlanná. Tégladarabokkal verték szét a plafonra szerelt két csillárt és a szószék feletti ritka-szép koronát. Lehasították az úrasztalánál a kenyérosztásra szolgáló asztalkát. A korból 10 ülőpadot bunker építésre használtak fel. Ugyancsak erre a célra használták fel az ülőpadok lábtartó deszkáinak nagy részét, és egy számtartó táblát is. A toronyóra szerkezetét a toronyból ledobták és összetörték. A szószék bordó-bársony, arannyal hímzett drapériái, a templom szőnyegei és a perselyek eltűntek. Az ószöllői iskola-templom összes ülőpadjait elpusztították. Az épület ablakait betördelték. A Mózes-széket megrongálták. A szószék fekete drapériája, a kályha, egy szekrény, a dobogó és 2 szék eltűnt.

Eltűnt 6 darab aranyozott ezüst kehely (3 tokkal), 1 ezüst kehely. 1 ezüst úrvacsorai tányér, 5 darab boros kanna nikkeltől, 5 darab boros kanna cinktől, 2 darab 20-20 literes sárga kancsó, 1 darab úrvacsorai tányér cinktől, 3 úrasztali bársonyterítő, 4 félselyem úrasztali terítő, 17 fehér úrasztali terítő, 2 gyászterítő, 3 keresztelő állvány-terítő.

A benti iskola épületéről leszedték a csatornát és a folyosó külső nagy ajtaját. Az iskola felszerelésből eltűnt 8 darab különböző nagyságú szekrény, 2 dobogó, 2 asztal, 4 szék, 67 iskolai ülőpad, 7 tábla, 2 számológép, 1 vaskályha, 4 nemzeti zászló, 3 víztartály, 16 ru-

hafogas, 4 villanylámpa, 113 szemléltető-kép, 80 darab szemléltető eszköz, 1 harmónium, 54 kötetet tanítói könyv, 74 kötete ifjúsági könyv, az összes térképek, 3 mosdótál-állvánnyal, 1 Rappai-féle számolási szemléltető eszköz. Az ószöllősi iskolánkból szinté eltűntek a tanítás szemléltető eszközei (földgömb, térképek, stb.) és a takarítás eszközei (veder, lapát, fűrés, fejsze stb.), 1 gyászlobogó.

A Lelkészi Irodából eltűnt: 1 álló íróasztal, 1 szenes kanna, 3 pecsétnyomó párnával, az ablakfüggöny és a telefon. A születési anyakönyv épségben megmaradt minden kötetében. Az 1940-44. halotti és 1937-44. házassági anyakönyv hiányzik. Ugyancsak hiányzik a presbiteri jegyzőkönyv 1941-44-es utolsó kötete. A paróchiális könyvtárból 8 kötet elkalódott. A lelkészi könyvtár 186 kötetének fele elpusztult. Az irattárból néhány év hivatalos iratanyaga szintén hiányzik. Az egyházmegyei, az egyházkerületi és zsinati jegyzőkönyvek kötetei megmaradtak.

A gondnoki irodából hiányzik 1 szekrény, 1 kis fali szekrény, 2 fapad, 4 támlaszék, 1 mosdótál kannával, 1 nagy vizes kanna, 1 zöld posztó asztalterítő, 1 gyászlobogó, a Nőegylet, a Leányegylet és Ifjúsági Egyesület tablóképei. Hiányzik az aranykönyv az alapítványtevőkről.

A lelkészlakról eltűnt 2 kályha csövekkel, 4 vas lábtörlő, 1 darab kétkarú csillár. Az utcaajtót és fürdőszobát megrongálták. A magtárhelyiség falburkolatának deszkáit és a padlás deszkarekeszeit feltűzelték. A lelkészlak kápláni szobájából eltűnt 1 ágy, 1 szekrény, 1 íróasztal, 1 könyvvállvány, 2 szék, függöny, futó-szőnyeg, fogas, veder, mosdótál kancsóval.

A kántori lakásból eltűnt 3 kályha és 1 takaréktűzhely.

Az ószöllői tanítói lakásból oda van 1 kályha és a telefon. A kápláni lakásból hiányzik 1 szekrény, a székeket, az ablaküvegeket és az ajtókat összetörték.

Hiányzik az Ifjúsági Egyesület 15 féle játékszere és 29 kötetes könyvtára. Hiányzik a Nőegylet tulajdonát képező 50 darab támlaszék, 18 abrosz, 180 teáscsésze tányérkával, 25 mélytányér, 25 kanál, 3 darab 15 literes fazék fedővel, szalvéták és törölkendők.

Eltűntek az összes egyházi épületek vízlevezető csatornái, kilincsei, ártézi kútcsapjai. A villanyvezetékeket és záratokat teljesen az egyház tulajdonát képező villanyórákat fele részben elpusztították, illetve megrongálták. Az egyházi porták deszkakerítéseit eltűzelték. Úgyszintén eltűzelték az előző évben kitermelt, mintegy 50 mázsa haszonfát is. Az egyház temetőjéből a fákat az elmúlt tél folyamán a lakosság hordta el. Említésre méltó még, hogy a pusztítás betetőzésekképpen a temetőben sok síremléket feldöntöttek, vagy összetörték.

A fenti hiányok pótlása a mai körülmények között lehetetlen. A lehetőségek keretein belül minden egyházi munka folyik. Istentiszteletek a meg szállás előtti mérték szerint tartatnak. A sákramentumok kiszolgáltattak. A hitoktatás minden iskolában folyik. Az egyház vezetősége minden erejével arra törekszik, hogy az egyházi életet a normális keretek közé visszaállítsa, és a normális egyházi élethez szükséges veszteségeket pótolja. Már eddig is a Nagytemplomot, az ószöllői iskola-templomot, az iskolákat és az egyházi tisztviselők lakásait teljesen használható állapotba hozta. Az anyagi veszteségek, a berendezésekben esett károk pótlása anyaghiány miatt lehetetlen. De úgy a vezetőség, mint a gyülekezet értékesebb és józanabb rétege akarátának minden erejével azon munkálkodik és arra törekszik, hogy őseinktől kapott drága örökségünket, a tisztaföldvári reformá-

tus anyaszentegyházat a pusztulás fekete esztendejéből átmentse késői utódok számára. „De egyet cselekszem, azokat, amelyek hátam megett vannak, elfelejtvén azoknak pedig, amelyek előttem vannak, nekik dőlván, célegyenest igyekszem az Istennek a Krisztus Jézusban onnét felülről való elhívása jutalmára.” (FILIPPI 3:14) Ezt cselekedjük mindnyájan, bízva az örökkévaló Isten segítő kezében.

Tiszaföldvár, 1945. október 19.

Tóbiás Gábor
főgondnok

Szini Béla
helyettes lelkész

Tiszafüred

Mély tisztelettel jelentem, hogy szolgálati helyemet egy pillanatra sem hagytam el, azon a 1 és fél napon kívül, amikor kényszerítettem arra, hogy a fent jelzett időben Tiszaigarra átmenjek. Ezt se a magam elhatározásából tettem, hanem elhurcoltattam október 20-án este, és több akadály elhárulása után október 22-én délben ismét hazaérkeztem. Elmenet-elemben is, visszatértemkor is javában dügöngött gyülekezetünkben a 3 hétig állandóan tartott arcvonalháború.

Október 27-én német páncélos lőtte templomunkat, különösen tornyunkat, amelyben akkor megfigyelő katonai alakulat tartózkodott. Ennek a támadásnak következményeképpen templomunk hajójának északi részét az egyik templom ablakánál találat érte, behasítottta ezt az ablakot, és a szilánkok, továbbá a légnyomás még igen sok ablaküveget betört. Tornyunk kupoláját szétlőtte a ráirányzott lövegek sora, amelyek közül igen sok érte tornyunkat is. 9 találat helye most utólag is pontosan megállapítható. Ezek közül egyik igen súlyos találat volt, s annak következtében beszakított toronyrészt, – bár ennek nem vagyok hozzáértője – ma is veszedelmes állapotban lévőnek ítélem. Templomi orgonánk teljesen szétromboltatott, azonban nem a német támadás következtében. Templomunk belsejében is igen sok kár támadt. Úrasztalunk összes terítői eltűntek, szőszék feljáró ajtaja leszakított és eltűnt. Ének-mutató táblánk tartóvása le van törve. Perselyeink leszakítva összetörettek, tartalmuk természetesen hiányzott. Az összeg azonban igen jelentéktelen lehetett. Templomunk ajtainak a zárai lefeszítették. Egyéb kár templomunkat eddig nem érte.

Iskoláink hosszú ideig hadikórháznak adtak helyet. E használat folytán is, de különösen annak eltávozásakor eltűnt minden tantermünknek és tanítói lakásunknak a kályhája. Egyetlen iskolapadunk maradt a 8 tanterem jól felszerelt padjai közül. Szekrények, tanítói asztalok, dobogók elpusztultak. Most a községi előljáróság igyekszik összeszedetni iskolapadjainkat, amelyek – állítólag – a katonák részére tartott mozgókép előadások helyére hurcoltattak szét. Ezért is és különösen azért is, hogy az iskolánk részére beraktározott

13 öl felaprított tűzifát is felhasználta a hadikórház, a tanítást még eddig megkezdeni nem tudtuk. Különben is csak 4 tanítónk van itthon a 10 tanítóból: 1 férfi és 3 nő. 5 tanítónk katonai szolgálatot teljesített, és így nincsenek itthon. Ez 5 közül egyről még szeptember havában megérkezett a szomorú értesítés, hogy Tordánál hősi halált halt. Községünk előljárósága most igyekszik segítséget nyújtani ahhoz, hogy a tanítást iskolánkban megkezdhetjük. Ha ez sikerül, akkor református iskolánk kezdi meg elsőként a tanítást községünkben.

Lelkipásztori lakásunk tetőzetét és ablakait rongálta meg a tornyunkat ért lövedékek sok szilánkjá és a támadt légnyomás. A tetőzetet a harangozóval együtt magam javítottam ki. Lakásunk ablakait a héten állítottuk helyre. Hosszú ideig ki voltam zárva teljesen az egyházközség hivatalos iroda helyiségéből. Ez idő alatt az iroda volt szállás, konyha, sőt birkaöl is. Irodánk hivatalos szekrényeinek mindegyike fel volt törve, de – legyen hála érte a jó Istennek – a legértékesebb dolgok mind meg vannak eddig még. Az összes anyakönyvek hiány nélkül megvannak. Megvannak az egyházközség össze jegyzőkönyvei, levéltára. A paróchiális könyvtárból csak szórványosan pusztultak el művek, de ezek pótolhatók, mert újabb keletű művek. Megkísérelték a Wertheim szekrény feltörését is, de a középső zár súlyos megrongálásánál tovább jutni nem tudtak. Ez is javítás alatt van most már. Értékes írógépünket is megrongálták, de az kisebb helyi javítás után valószínűleg használhatóvá válik ismét.

Legyen hála gondviselő Istenünknek, szerető édes Atyánknak, hogy a 3 hétig tartott arcvonal-háború ideje alatt, aránylag nagyon kevés emberélet elvesztését engedte meg. A leírhatatlan veszedelmek közül megszabadult gyülekezet velem együtt hittel vallja és bizonyítja: oltalmunk és megtartónk egyedül Isten volt. Iránta való nagy hálánkat leírni soha nem fogjuk tudni, ha állandóan ez az érzés tölti is be lelkünket.

Ebből a hálás érzésből fakadt és nyilvánul meg, ma is gyülekezetünknek eddig még meg nem tapasztalt áldozatkészsége, amellyel templomunk helyreállításán buzgólkodik. December 31-ig több mint 4000 pengőt adtak össze önként atyánkfiai, hogy templomunk sérülései kijavíttassanak. Ebből eddig 700 pengő költséggel a templom és torony összes ablakait és 360 pengős költséggel a lelkipásztori hivatal és lakás ablakait. Most folyik az iskola hiányainak a helyreállítása.

Gyülekezetünkben a jó Istentől megáldott békességben élünk együtt Atyánkfiaival. Istentiszteleteinket november 16-tól kezdve akadály nélkül megtartjuk. Azon híveink igen szép számmal vesznek részt rajta így is, hogy naponta állandóan igen nagy azoknak a száma, akiket vasárnap is igénybe vesznek szolgáltatásokra.

Minden átélt szenvedésen túl sokónknak, nekem magamnak is az a nagy fájdalomunk, hogy szeretteink nem lehetnek együtt velünk. Feleségem és kisleányom Pesten vannak. Két fiam ismeretlen helyen teljesít nagyon kemény szolgálatot. A jó Isten kezébe tettem le sorsukat, amikor elváltunk, éppen úgy, mint a magamét, amikor itt maradtam ezzel az áldott gyülekezettel. Édes jó anyám van most velem, a házi gondokat és 78 éves életnek a terhét jó egészséggel és fáradhatatlanul hordozza, az átélt szenvedések emlékeivel együtt.

Amint jelentésem kezdetén is írtam, nagyon elszigetelve élek egyébként. Rádióinkat be kellett szolgálatni. Postajárat és vasúti közlekedés még nem indult meg. A gyülekeze-

tünkön kívül lévőkről nem tudok semmit. Esperesi hivatalunkkal se tudtam még eddig az összekötötést megtalálni. Ez a helyzetem indít ama kérésem előterjesztésére:

1. Szíveskedjék a levél átadójának átadni a Debreceni Protestáns Lap 1944. október 7-től eddig megjelent számait, ha lehetséges, ha megjelentek, illetőleg megjelennek azok. Azokból egyházi életünk felől értesülést nyerek.

2. Szíveskedjék küldeni egy 1945. évre szóló naptárt. E tekintetben nem válogatok. Ha előjegyzési irodai heti naptárt kaphatnék, ez volna a kérésem legteljesebb teljesítése.

Főtiszteletű Uramat és kedves családját, a püspöki hivatalban lévő minden tiszteltre méltó és szeretett szolgatársamat szereteteikkel együtt a jó Isten oltalmába ajánlva vagyok

Tiszafüred, 1945. január 13.

Dankó Sándor
lelkipásztor

Főtiszteletű Püspöki Hivatal 4300/1944. számú körlevele 5. pontjába foglalt szíves felhívására mély tisztelettel jelentem, hogy tiszafüredi református egyházközségünk az 1944. szeptember eleje óta bekövetkezett hadi események folytán a következő károsodásokat szenvedte:

EMBERÁLDOZATOKBAN:

Lovas Gábor református népiskolai tanító, 1944. szeptember 22-én hősi halált halt Tordánál, mint egyik páncélos ütegünk hadnagya.

Vitéz Soltész János 70 éves földműves, az arcvonalon harcoló német katonák részére kenyeret akarván kivinni, olyan területen igyekezett átjutni, amelyet a német haderő már elaknásított. Haladtában egy tányéraknára lépett, és az 1944. október 18-án széttépte.

Özv. Pallagi Istvánné, Tóth Mária 62 éves háztartásbeli, gránát rongálta házukból egyik unokáját mentve távozott, midőn egy másik gránát repeszdarabjától találva meghalt 1944. október 20-án.

Drotár Ferenc 12 éves népiskolai tanuló, lakásuk pince ajtajában ágyúlöveg repeszdarabjától találva, meghalt 1944. október 21-én.

Id. Fazekas János 31 éves napszámos, lakásukat ért gránát repeszdarabjától találva, meghalt 1944. október 28-án.

Pásztor János 43 éves gépmestert, mivel az orosz katonák által elvinni szándékolt ruháját azok kezéből visszavette, s azokkal megbirkózott, a katonák saját parancsnokságuk elé állították. Kihallgattatása után a parancsnokság azt mondta katonáinak, hogy csináljanak vele, amit akarnak. A parancsnokságtól távozóban Pásztor Jánost a katonák egy útba eső telekre bevitték és ott agyonlőtték 1944. október 28-án.

Tóth Kálmán 23 éves földműves, abból a községrészből, amely háborús tűz alatt állott, kis gyermekét mentve másik községrészbe igyekezett, útközben gránát szilánktól találva meghalt 1944. október 28-án.

Bohácsi Jánosné, Oláh Róza 32 éves háztartásbeli a házuk előtt lecsapódott repü-

lő bomba előidőzte légnyomás által leszakított konyhaajtó és törmelékek agyonnyomták 1944. október 29-én.

Tajta Miklós 72 éves kerülőt, miközben lakóházának asztalára borulva aludt, az oda becsapódott bomba szétépte 1944. október 30-án.

K. Csontos Mihályné, Kiss Terézia 49 éves háztartásbeli, háborús tűzben a pincébe igyekezőn útközben ágyúgolyó ölte meg 1944. november 1-jén.

Szövetes Mihály 17 éves ifjút orosz katonák sírt ázni küldtek. Útközben gránát repeszdarabjától találva meghalt 1944. november 4-én.

Pallagi István (özv. Pallagi Istvánné fia) 37 éves földműves gránát rongálta házukból egyik gyermeket mentve távozott, midőn egy másik gránát repeszdarabjától találva, 19 napi súlyos szenvedés után meghalt 1944. november 8-án.

Ifj. Fazekas János 9 éves népiskolai tanuló (id. Fazekas János fia), lakásukat ért gránát repeszdarabjától találva, 15 napi súlyos szenvedés után meghalt 1944. november 12-én.

Özv. Nemes Alajosné, Révész Juliánna 69 éves asszonyt az orosz katonák összetörték, mivel erőszakoskodásuknak ellenállott. Meghalt ennek következtében 1944. november 14-én.

ÉPÜLETKÁROKBAN:

Templom: Északi oldalán a nyugat felől eső ablakánál 1944. október 26-án aknalövedék rongálta meg. Ennek repeszdarabjai és az okozott légnyomás a templom ablakainak túlnyomó nagy részét összetörte, a falakat és mennyezetet megrongálta, a tetőt átllyuggatta. Az ablaküvegben szenvedett károkat már helyreállítottuk 700 pengő költséggel. A templomépület egyéb kárjainak a helyreállítása 16.000 pengő költséget igényel. A templom mindhárom ajtaján erőszakos rongálások. Helyreállításuk költsége 400 pengő volt. Szószékfeljáró ajtaja hiányzik. Költsége 1.000 pengő.

Énekmutató táblák vasrúdtartó állványai letörve. Orgona teljesen szétdőlvén. Fémcsapjainak nagy része hiányzik, elenyészően kisebb része, összegörbítve, összehorpasztva megkerült, de használhatatlan állapotban, legfeljebb fémanyaga használható fel. Költsége 400.000 pengő. 5 darab templompersely összetörve, helyreállításuk 350 pengőbe került. *Összes kár értéke 418.450 pengő.*

Torony: Kupoláját teljesen szétlőtte egy német páncéloskocsi ágyúja 1944. október 27-én. E támadás alkalmával a torony falazata is súlyos rongálást szenvedett az északi és nyugati oldalán. 50. 800 pengő költséget igényel helyreállítása előreláthatólag.

Templomunk sodronyos kőkerítését a kapubejáratnál először német, később orosz tehergépkocsik rongálták meg súlyosan, a kaput tartó kőoszlopokat kidöntötték, sodronyokat és a kapu két szárnyát letépték és meggörbítették. Helyreállításuk 1.800 pengő költséget igényel.

Templomkert díszfáit, díszbokrait orosz tehergépkocsik összetörték, vagy összetiporták, majd orosz katonák díszfái, cserjéi közül többet kivágtak. Helyreállításuk 3.000 pengő költséget igényel.

Lelkipásztori lakás: Tetőzetét a templomot és tornyot ért lövedékek repeszdarabjai átlyuggatták, ablaküvegeit részben a repeszdarabok, részben a lövegek okozta légnyomás, összetörték. A lakás egy részében az ablaküvegekáros helyreállítása 400 pengő költséget igényelt. A még helyre nem állított ablaküvegek és a tető helyreállítása még 2.000 pengő költséget igényel. Lelkipásztori lakásban egyik lakószoba ajtaját a lakást használó orosz katonák betörték. Helyreállítása 25 pengő költséget igényelt. Szétrongált zárok, a hiányzó 5 kulcs, és a beszennyezett falak helyreállítása előreláthatólag 3.580 pengő költséget igényel. **Összes kár értéke 6.005 pengő.**

Lelkipásztori iroda: Ügykezelési szekrény ajtaja feltörve, gondnoki asztal egyik fiókja hiányzik. Magtárkezelő asztallapja összetörve. Páncélszekrény középső zára fessegetés következtében elrontva. Hiányzik: Református egyházközség, Református gondnoki hivatal köralakú ruggyanta pecsétnyomója, Református lelkipásztori hivatal, Református egyházközség, Tiszafüred-szövegű vonalalakú ruggyanta pecsétnyomó. Hiányzik 250 ív fehér írópapír, 500 ív fehér gépírópapír. Írógép megrongálva, 7 darab szekrénykulcs hiányzik. Mindezek helyreállítása előreláthatólag 2.080 pengő költséget igényel.

Lelkipásztori lakás melléképületei: Istálló tetőzetét szétrombolta a templomot és tornyot ért ágyútámadás. Istálló padlása beszakadt, falai megszakadtak. Helyreállítása 3.000 pengő. Fásól ajtaja hiányzik. Veteményes kert léces ajtaja és kerítéséből 6 szakasz (oszlopköz) hiányzik. Udvari kerítésről hiányzik 4 deszka. Három szomszéd felől az udvari kerítés hiányzik. Magtár egyik kulcsa hiányzik. Helyreállításuk költsége 5.100 pengő. **Összesen 8.100 pengő.**

Segédlelkészi lakás: Hiányok: 1 kályha 4.000 pengő, 1 szekrény 1.000 pengő, 1 asztal 800 pengő, 2 szék 400 pengő, 1 díván 2.000 pengő, 1 ágy felszerelve 1.000 pengő, 5 ablaküveg 300 pengő, mosdó készlet: mosdótál, kanna, veder, pohár 600 pengő. **Összesen 10.100 pengő.**

Gyülekezeti terem: Hiányzik: 1 kályha 4.000 pengő, 48 ablaktábla 2.400 pengő, 3 szekrény 3.000 pengő, 3 asztal 2.400 pengő, 20 szék 6.000 pengő, karos falóca 500 pengő, 10 lóca 2.000 pengő, 2 ajtó helyreállítása 2.000 pengő, 438 darab könyvtári könyv 8.760 pengő. **Összesen 31.060 pengő.**

Templom esőcsatornája 130 méter 26.000 pengő.

Lelkipásztori lakás esőcsatornája 92 méter 18.400 pengő.

Egyházi magtár esőcsatornája 40 méter 8.000 pengő.

I. sz. tanítói lakás: Hiányok: 2 kályha 8000 pengő, 4 könyökcső 200 pengő, 4 egyenescső 200 pengő, 5 ablakszárnyráma 2.250 pengő, 18 ablaküveg 900 pengő. **Összesen 11.550 pengő.**

I. sz. tanterem: Hiányok: 1 karosszék 200 pengő, 1 két karú tanítói fogas 100 pengő, 9 méter hosszú iskolai fogas 900 pengő, 10 öt üléses iskolai pad 7.500 pengő, 10 két üléses iskolai pad 3.000 pengő, 25 tintásüveg 50 pengő, 1 tábla állvánnyal 500 pengő, 1 szekrény 1.000 pengő, 1 Európa politikai térképe 300 pengő, 18 történelmi és földrajzi szemléltető kép 900 pengő, 1 tanterv és utasítás 20 pengő, 4 vezérkönyv (VII. osztály) 80 pengő, 1 Hymnus tábla 50 pengő, 1 ráamázott Horthy kép 100 pengő, 23 ablakszem 1.150 pengő. **Összesen 15.850 pengő.**

II. sz. tanítói lakás: Hiányok: 2 kályha 8.000 pengő, 4 könyökcső 200 pengő, 4 egyenes cső 200 pengő, 14 ablakszem 700 pengő, 1 ajtózár 100 pengő. **Összesen 9.200 pengő.**

II. sz. tanterem: Hiányok: 1 szekrény 1.000 pengő, 1 asztal 800 pengő, 1 szék 200 pengő, 1 dobogó 300 pengő, 8 m iskolai fogas 800 pengő, 1 két karú tanítói fogas 100 pengő, 18 négy üléses iskolai pad 10.800 pengő, 1 kályha csövekkel 4.000 pengő, 1 tábla állvánnyal 500 pengő, 1 Magyarország térképe 300 pengő, 16 történelmi és földrajzi szemléltető 800 pengő, 1 tanterv és utasítás 20 pengő, 8 vezérkönyv 160 pengő, 1 Hymnus tábla 50 pengő, 38 ablakszem 1.900 pengő, 7 ablakszárnykeret 3.150 pengő. **Összesen: 24.880 pengő.**

III. sz. tanítói lakás: Hiányok: tűzhely rendbehozatala 200 pengő, 3 kályha csövekkel 12.000 pengő, padfeljáró rendbehozatala 1.000 pengő, kamara ablak rendbehozatala 500 pengő, 1 ablakkeret 250 pengő, 27 ablakszem 810 pengő, 3 pincelécpső 150 pengő, udvar bekerítése 500 pengő. **Összesen: 15.410 pengő.**

III. sz. tanterem: Hiányok: 1 asztal és szék 1.000 pengő, 1 tábla és állvány 500 pengő, 1 kályha csövekkel 4.000 pengő, 22 öt üléses pad 16.500 pengő, 18 méter fogas 1.800 pengő, 25 szemléltető kép 1.250 pengő, 100 tintásüveg 200 pengő, 1 Hymnus tábla 50 pengő, 1 magyar címer kerettel 100 pengő, Jézus élete táblázatban 50 pengő, Órarend keret 50 pengő, 14 ablakszem 700 pengő, 20 vezérkönyv 400 pengő, 1 ajtózár 100 pengő. **Összesen: 26.700 pengő.**

IV. sz. tanítói lakás: Hiányok: 2 kályha csövekkel 8.000 pengő, 1 takaréktűzhely csövekkel 10.000 pengő, 3 ablakkeret 16 ablakszem 1.500 pengő, folyosói ajtó zára 100 pengő, pince faléckerítése 500 pengő. **Összesen: 20.100 pengő.**

IV. sz. tanterem: Hiányok: tanítói asztal és szék 1.000 pengő, 1 tábla állvánnyal 500 pengő, 1 számológép, 2 szekrény 2.000 pengő, 1 kályha csövekkel 4.000 pengő, 24 négy személyes pad 14.400 pengő, 9 méter fogas 900 pengő, 16 szemléltető kép 800 pengő, 14 olvasó tábla 700 pengő, 1 berámázott Horthy kép 100 pengő, 1 Hymnus tábla 50 pengő, Jézus életének táblázatos képe 50 pengő, Órarend keret 50 pengő, 1 ablakkeret, 5 ablakszem 250 pengő, 350 ifjúsági könyvtári könyv 7.000 pengő, 14 vezérkönyv 280 pengő. **Összesen: 33.080 pengő.**

V. sz. tanítói lakás: Hiányok: 6 ablakszem 300 pengő, 3 kályhacső 200 pengő, 3 kályha csövekkel 12.000 pengő, 7 kulcs 210 pengő, padlás rácsának a pótlása 500 pengő, 4 ablakszem a folyosón 200 pengő, 1 kulcs a padlásajtóhoz 50 pengő. **Összesen: 13.460 pengő.**

V. sz. tanterem: Hiányok: 1 szekrény 1.000 pengő, 1 szék 200 pengő, 1 dobogó 300 pengő, 6 méter fogas 600 pengő, 20 négy üléses iskolai pad 12.000 pengő, 1 táblaállvány 500 pengő, 1 Magyarország politikai térképe 300 pengő, 1 Magyarország hegy és vízrajz térképe 300 pengő, 18 szemléltető kép 900 pengő, 1 tanterv és utasítás 20 pengő, 8 vezérkönyv 160 pengő, 1 Hymnus tábla 50 pengő, 23 ablakszem 1.150 pengő. **Összesen: 17.480 pengő.**

VI. sz. tanítói lakás: Hiányok: 2 kályha csövekkel 8.000 pengő, 1 tűzhely csövekkel 10.000 pengő, 20 ablakszem 1.000 pengő, 1 ablakráma 500 pengő. **Összesen: 19.500 pengő.**

VI. sz. tanterem: Hiányok: 1 asztal 800 pengő, 1 szék 200 pengő, 1 dobogó 300 pengő, 8 méter fogas 800 pengő, 20 négy üléses pad 12.000 pengő, 1 tábla állvánnyal 500 pengő, 1 Magyarország politikai térképe 300 pengő, 1 Magyarország hegy és vízrajz térképe 300

pengő, 18 szemléltető kép 900 pengő, 8 szemléltető kép 400 pengő, 1 tanterv és utasítás 20 pengő, 6 vezérkönyv 120 pengő, 1 Hymnus tábla 50 pengő, 4 ablakszem 200 pengő. **Összesen: 16.690 pengő.**

VII. sz. tanítói lakás: Hiányok: 1 asztaltűzhely csövekkel 10.000 pengő, 2 kályha csövekkel 8.000 pengő, 27 ablakszem 1.350 pengő, 6 ablakszárny 2.700 pengő. **Összesen: 22.050 pengő.**

VII. sz. tanterem: Hiányok: 15 ablakszem 750 pengő, 1 asztal 800 pengő, 1 dobogó 300 pengő, 16 pad 9.600 pengő, 1 tábla állvánnyal 500 pengő, 1 számológép 1.000 pengő, 12 szemléltető kép 600 pengő, 1 fém óralap 100 pengő, 1 szeneskanna 200 pengő, 1 szeneslapát 50 pengő, 1 Hymnus tábla 50 pengő, 1 aranymondásos tábla 50 pengő. **Összesen: 14.000 pengő.**

VIII. sz. tanítói lakás: Hiányok: 2 kályha 8.000 pengő, 4 könyökcső 200 pengő, 4 egyenescső 200 pengő, 4 ablakszem 200 pengő, 6 üvegszem az ajtón 600 pengő. **Összesen: 9.200 pengő.**

VIII. sz. tanterem: Hiányok: 1 karosszék 200 pengő, 13 méter iskolai fogas 1.300 pengő, 24 két üléses iskolai pad 7.200 pengő, 48 tintásüveg 96 pengő, 1 tábla állvánnyal 500 pengő, 1 szekrény 1.000 pengő, 1 öt világrész térképe 300 pengő, 20 szemléltető kép 1.000 pengő, 1 tanterv és utasítás 20 pengő, 1 Hymnus tábla 50 pengő, 1 Horthy kép 100 pengő, 14 ablaküveg 700 pengő. **Összesen: 12.466 pengő.**

Iskolaszolgái lakás: Hiányok: Ajtó és ablak. 750 pengő, tapasztás és konyha 390 pengő. **Összesen: 1.140 pengő.**

Lelkipásztori tanyai épület: Hiányok: istállóból a jászlatkat feltüzelték 4.000 pengő, tetőt 2 helyen áttörték a vértelket kibontották 2.000 pengő, padfeljáró létrát elvitték 500 pengő, istálló ajtót feltüzelték 1.000 pengő, kamara ajtót elvitték 1.000 pengő, 2 ablak kezzel együtt hiányzik 800 pengő, 12 ablakszem 500 pengő, kútostor 100 pengő. **Összesen: 9.900 pengő.**

A Tisza-szöllőben lévő ház: Hiányok: 6 cserép 60 pengő, 1 ablak 100 pengő, vakolat helyreállítás 100 pengő. **Összesen: 260 pengő.**

Esővízlevezető csatornák: I.-II. iskolán 20.000 pengő, III. tanítói lakás 10.000 pengő, IV.-VII. iskolán 30.000 pengő, VIII. iskolán 21.200 pengő. **Összesen: 81.200 pengő.**

Végösszeg: 957.911 pengő.

KLENÓDIUMOK:

Hiányok: 1 keresztelési kancsó nikkeltől 300 pengő. Bordó plüss úrasztalterítő közép arany búzakalász és szőlőlevél-koszorú. Egyik sarokban nemesi korona és L. M., másik sarokban: Készült 1893. Körül aranyrojt, 4 sarkán aranybojt 30.000 pengő. Piros plüss úrasztalterítő, közép kehely, e körül 3 oldalán búzakalász és szőlőkorszorú B. J. és D. L. 1929. monogrammal. 25.000 pengő. Fehér selyem damaszt úrasztal terítő, fehér selyem csipkeszegéllyel B. J. és D. L. 1929. monogrammal. 12.000 pengő. Zöld posztó úrasztalterítő szegéllyel B. J. és D. L. 1930. monogrammal. 1.200 pengő. Csontszínű úrasztalterítő

nemesi koronával és S. H. monogrammal, géphímzéssel, saját anyagból való rojttal. 1.500 pengő. Kék posztó úrasztalterítő, közepén ezüsből kivarrt kehellyel és körül ezüst rojttal. 5.000 pengő. Kék posztó keresztelődény terítő ezüst rojttal. 1.200 pengő. Úrasztalhoz 2 darab bordó bársonyterítő, fehér damasz terítő 2 végén fehér rojttal 1.400 pengő. 2 darab rece munkával készített terítő kenyér és borosztó asztalkához. 3.000 pengő. Fekete rojtos, plüss úrasztal és szószek terítő. 30.000 pengő. Fehér hímzett receterítő úrasztalra. 2.500 pengő. **Összesen: 113.100 P.**

Együtt: 1.071.011 pengő.

A helyi események krónikája.

1944. október 20-án, pénteken reggelre a német haderőt visszavonulásra kényszerítvén, az orosz haderő egyházközségünkbe bevonult. Legelőször az úgynevezett partizán alakulatok vonultak be, és a községnek túlnyomó nagy részét megszállták. A visszavonuló német haderő ellenállást a község túlnyomó nagy részében nem fejtett ki, ezért az orosz haderő bevonulása aránylag csak csekély harc között történt meg. Községünknek azonban nyugati és északnyugati részében, amely a Tisza folyó irányában húzódik, a németek még csekély gyalogsági erőkkel megvetették lábukat, s itt, e részen, gyalogsági, kézi és gépfegyverek alkalmazásával harcok fejlődtek ki. E harcok azonban már napközben is elcsendesedtek.

1944. október 20-25. között viszonylagos harci csend volt. Az erősebb harci tevékenység 1944. október 25-én este 20 órakor kezdődött, amikor kölcsönös ágyútűz indult meg az egymással szemben álló haderők között. Ennek következtében az október 25-ről 26-ra virradó egész éjszaka idején községünk állandóan ágyútűz alatt állott. Ekkor érte aknata-lálat templomunk hajóját egyik északnak néző ablakánál.

Három héten át volt községünk az arcvonalharcok színtere. Ez idő alatt nagyon súlyos napokat és nagyon félelmes órákat kellett átélnünk. Október 27-én 9 óra 30 perckor német repülőraj bombázta községünket. Emberéletben is több áldozata volt e bombázásnak, de épületekben, lakóházakban igen jelentős károkat okozott. Ugyanezen a napon déli 12 órakor Tiszabábolnánál egy tiszai kompon átjött német páncélos harckocsi, az úgynevezett réti útról lőtte református templomunk tornyát, ahol akkor orosz megfigyelők és híradók teljesítettek állandó szolgálatot. Ekkor 11 találat érte tornyunkat. Ugyanezen a napon 15 óra 30 perckor megismétlődött a német repülőraj légi támadása községünk ellen. Annak befejeződése után közvetlenül a réti útra ismét befutott német páncélos harckocsi újból lőtte templomunk tornyát.

A három héten át állandóan tartott arcvonalharcokból különösen súlyos volt a november 1-2-3-4. és 5-iki harc. Ezeken a napokon községünk állandóan ágyútűz alatt állott. Valószínűnek kell tartani, hogy a Tiszán az áthatolás november 5-ről 6-ra virradó éjjel történhetett meg, mert ez időtől kezdve enyhébbé vált községünkre nézve a harci helyzet, amennyiben ágyúzás nem érte többé községünket. Azonban a határból kézi és gépfegyvertűz alá még később is került elvélve községünk. A közvetlen háborús veszedelem elmúlását 1944. november 11-től kell számítanunk, amikor a városparancsnokság felhívott minket,

hogy az istentiszteleteket kezdjük meg. A jó Isten segítségével istentiszteletünket 1944. november 12-én, vasárnap délelőtt 10 órakor kezdtük meg, amikor egész gyülekezetünk sűrű könnyhullatás között adott hálát a jó Istennek, hogy kegyelme most is nagyobb volt, mint ítélő haragja.

A harc 3 hétig tartott súlyos időszaka alatt egyháztagjaink nagyot sokat szenvedtek lélekben is testben is. Állandóan életveszedelemben éltünk e 3 hét alatt, s így nem kell azon se csodálkoznunk, ha sok egyháztagunkon a halálfélelmet is észre kellett vennünk. Az a 14 haláleset, amelyet ez idő követelt, minden tekintetben megindokolta e halálfélelmet. De egyébként is állandó rettegésben és szüntelen való aggodalomban éltünk és élünk sok tekintetben ma is. A verítékkel szerzett földi javak a háború menthetetlen zsákmányává váltak. E tekintetben semmi se volt kivétel. Termények, takarmány, igavonó és haszonállatok, baromfiak és sertések éppen úgy zsákmányává váltak a háborúnak, mint a gazdasági felszerelések, kocsik, szekerek, vetőgépek, ekék, boronák, a munka kézi eszközei, továbbá a lakás belső berendezései: bútorok, ágyneműk, ruha, konyhafelszerelés és az éléskamarák gonddal és szorgalommal elraktározott anyaga. Ezeket a károsodásokat mindnyájan egyformán szenvedtük, s a zsákmányolók nem tettek választást földbirtokos és napszámos, iparos és gazda, munkás és diplomás ember között. Ma mindnyájan elmondhatjuk akik élünk, hogy a jó Isten kegyelméből a puszta életünk maradt meg csonkítatlanul. De ezért is legyen hála a kegyelem örök Istenének, aki nekünk a Krisztus Jézusban: mennyei édes Atyánk! A próbáltatás rajtunk azonban még most se szűnt meg, mert állandóvá vált gyülekezetünk tagjainak kényszerű, munkára való igénybevétele és a megtorlás megkezdődött.

Az egyházi tisztviselők és alkalmazottak közül:

Dankó Sándor lelkipásztor az egész háborús időszak alatt állandóan helyén maradt a gyülekezetben. Vele volt 78 éves özvegy édesanyja, aki a háztartás gondját hordozta. Felesége és leánya Budapestre menekültek a háború veszélyei elől. Idősebb fia Egerben volt járásbírósi gyakornok 1944. október 25-ig, amikor katonai szolgálatra vonult be. Ifjabb fia Budapesten állatorvos hallgatónak iratkozott be 1944. szeptember havában. Felesége és leánya 1945. március 11-én tértek vissza a jó Isten áldott segítségével minden baj nélkül. A katonai szolgálatot teljesített két fiúról azonban mind e mai napig semmi hír sajnos. Egy bizonyos, hogy a jó Isten oltalma alatt vannak ők is!

Lelkipásztort a községet 1944. október 20-án megszálló partizán csapatok egyike aznap este kocsin magával vitte Tiszaigarra azzal, hogy mutassa meg az oda vezető utat. Tiszaigarra érve lelkipásztort leszállították és Danku Pál földműves házához beszállásolták azzal, hogy másnap hazamehet. Ezt a szállást is bizonyára a jó Isten készítette el, mert az igen súlyosan beteg Danku Pál családjának a lelkipásztor a kettős nehéz helyzetben szólhatta Isten vigasztaló szent ígését, és bizonyosságot tehetett a jó Isten megtartó kegyelméről.

1944. október 21-én, szombaton virradat után, lelkipásztor gyalog visszaindult Tiszafüredre. Félúton feltartóztatta egy orosz katonai őrség azzal, hogy tovább csak a Korlát tanyán lévő orosz katonai parancsnokság engedélyével indulhat. A jelzett parancsnokság előtt őrt állott orosz katona lelkipásztort nem bocsátotta a parancsnok elé, azzal az elutasítással, hogy ma nem lehet Tiszafüredre menni. Lelkipásztor sorsát a tanyán lakó gazdasági cselédek, református atyafiak fogták fel, akik szállást és ételmezést nyújtottak neki. Lelki-

pásztornak azonban szombaton egész nap és vasárnap délelőtt, tehát október 21. és 22-én ki kellett menni munkára a tanya mellett húzódó öntöző csatorna felrobbantott hídjának a helyreállításához. Amikor ez a szükséghid elkészült, a munkát vezető orosz főhadnagy 22-én délelőtt engedélyt adott lelkipásztornak, hogy Tiszafüredre hazatérhessen. 1944. október 22-én délelőtt 11 órakor érkezett vissza lelkipásztor időközben kifosztott lakásába. Bántalom azonban lelkipásztort egész idő alatt senki részéről, soha nem érte.

Bajusz Gyula vallásitanító lelkipásztor 1944. október 9-én távozott el feleségével és pár hónapos kisleányával Rozsnyóra. Két ízben megkísérelte a visszatérést azután, hogy családját apósánál elhelyezte. Először azért nem tudott visszatérni, mert partizánok a vasúti hidat útközben felrobbantották. Másodízben Füzesabonyig jutott el 1944. október 19-én, onnan azonban már Tiszafüredre eljutni nem lehetett, az időközben beállott hadi helyzet miatt. 1945. április 11-én tért vissza Tiszafüredre és kezdte meg újból szolgálatát.

Vass Zoltán segédlelkész katonai szolgálatra behívatván, itteni állását el se foglalhatta. A háborút Pápán és Mihályházán szenvedte át, s onnan családjával együtt 1945. május 1-jén tért vissza Tiszafüredre és kezdte meg szolgálatát.

Kolozs Károly igazgató tanító egyik katonai ellátó csoportnál c. őrmesteri rangban teljesített szolgálata közben hazatért 4 hetes betegszabadságra. Ennek eltelte előtt feleségével és kisleányával együtt a harcok elől elmenekült. Maga a 4 hét elteltével katonai szolgálatra ismét bevonult, felesége és kisleánya Egerlövőre ment, és ott Nagy Lóránt református lelkipásztor családjánál talált menedéket. Kolozs Károly 1945. február 6-án tért vissza egyházközségünkbe Budapestről, ahova leszerelése után került, s ahol a háborút átszenvedte. 1945. február 6-án családjáért Egerlövőre távozott. Onnan február 8-án tértek vissza. Szolgálatát legyengült és kiéhezett testi állapota miatt csak 1945. március 1-jén tudta megkezdeni.

Czövek Kálmán tanító, mint a tiszafüredi járási levente-parancsnoksághoz beosztott hadnagy, a leventék egyik csoportjával ismeretlen helyre távozott. Sorsa ismeretlen még ma is.

Czövek Kálmánné, Györfi Margit tanítónő a harcok elől Gyöngyösre, onnan Mezőkövesdre, majd Mezőkeresztesre, végül Egerbe menekült 2 gyermekével. 1944. december 14-én tért vissza egyházközségünkbe. Kifosztott lakásába beköltözni nem tudván, előbb anyósához költözött, később egyik tanítói lakást foglalta el.

Györfi Lilla tanítónő 1944. október 9-én, özvegy édesanyjához ment Csokonyavisonára a harc elől. Most adott életjelt magáról, jelezvén, hogy az átszenvedett idők idegbeteggé tették, s tisztai orvosi bizonyítvány csatolásával Tanfelügyelőségtől betegszabadság engedélyezését kérte.

Kocsis Béla tanító egyik élelmezési és beszerzési katonai alakulatnál teljesítvén őrmesteri rangban szolgálatot, időközben leszerelt. Leszerelése után feleségével és 2 fiával először Mezőkövesdre, majd Mezőkeresztesre, végre Cserépfaluba ment a harc elől, 1944. december 15-én visszatért családjával együtt kifosztott lakásába. 1944. december 18-án kezdte meg helyettes kántori szolgálatát.

Lovas Gábor tanító egyik páncélos ütegünk hadnagyaként 1944. szeptember 22-én reggel 7 óra 15 perckor hősi halált halt, valószínűleg Tordánál.

Özv. Lovas Gáborné, Létay Anna Erzsébet tanítónő az egész háborús időszak alatt állandóan helyén maradt a gyülekezetben. 1944. november 11-én született meg Gábor nevű fia. Súlyos anyagi károsodást szenvedett. De legsúlyosabb szenvedés férje hősi halálával érte.

Szabó László tanító legutóbb hadnagyi rangban Balatonlellén teljesített katonai szolgálatot. Sorsáról semmit se tudunk.

Tóth Mária tanítónő az egész háborús időszak alatt állandóan helyén maradt a gyülekezetben. 1944. november 2-án elvesztette tüdőgyulladásban meghalt édesatyját, néh. Tóth Károlyt, aki református népiskolánknak nyugdíjas igazgató-tanítója volt. A tanítónő hosszú ideig egyik orosz katonai húsfeldolgozó üzembe osztatott be állandó munkára. Özvegy édesanyjával él együtt.

Veress József tanító egyik harci alakulatunk hadnagyaként teljesített katonai szolgálatot. 1945. január havában Budapesten orosz fogságba került. E fogságból átlépett az új magyar hadseregbe, s még most is katonai szolgálatot teljesít. Felesége és kisfia állandóan gyülekezetünkben maradt a harc ideje alatt is. Feleségének 1945. január 6-án született meg második: Gyula, Béla nevű fia. Az itthon maradt család súlyos anyagi károkat szenvedett.

P. Oláh Mihály gondnok az egész háborús időszak alatt állandóan helyén maradt a gyülekezetben. Gondnoki szolgálatát állandóan végezte. Súlyos anyagi károkat szenvedett.

Molnár József takarékmagtárkezelő az egész háborús időszak alatt állandóan helyén maradt a gyülekezetben. Szolgálatának teljesítését a viszonyok megnyugvása után megkezdte. Súlyos anyagi károkat szenvedett.

Ifj. Szücs János harangozó és iskolaszolga az egész háborús időszak alatt állandóan helyén maradt a gyülekezetben. Szolgálatát állandóan végezte.

A normális állapotok helyreállítása:

1944. december 31-ig egyházközségünkben a normális állapotokat csak az istentiszteleti és általában a lelképásztori szolgálatban lehetett helyreállítani. 1944. november 12.- december 24-ig azonban csak nagyon megrongált templomban tudtuk megtartani az istentiszteleteket. Az ablakok meg szét voltak zúzva, a szél kegyetlenül süvöltött át egyszer-máskor az istentiszteletre egybegyűlt gyülekezeten, de az istentiszteletet 1944. november 12-től kezdve, mióta az orosz katonai városparancsnokság erre az engedélyt megadta, minden napon, pontosan megtartottuk. Eleinte csak 1-2 hívő merte megnyitni a templom ajtaját. Többször megtörtént, különösen vasárnapokon, hogy az istentiszteletre tömegesen induló híveinket orosz katonák munkára hajtották el. 1944. december 24-én elkészült templomunk minden hiányzó ablaküvegének a helyreállítása 700 pengős költséggel. Legyen hála érte a jó Istennek, hogy olyan áldozatos adományozást indított meg a gyülekezetben, amelynek következtében 1944. december havában 4.000 pengő folyt be adományokban, a hiányok helyreállítására. Karácsony első napján az újból beüvegezett templomunkban már megnyugtatóbb keretek között járult gyülekezetünk az Úr szent asztalához.

Itt jegyzem meg, hogy az 1944. október 29-re tervezett újbóli úrvacsoraosztást az akkor leghevesebben dúló harcok miatt megtartani nem lehetett. Istentiszteleteink meg-

tartása 1944. október 20.-1944. november 11. között teljesen szünetelt. E kényszerű szünetelés után az első keresztelést 1944. november 22-én, az első esketést 1944. december 30-án, az első temetést azonban már 1944. november 12-én végeztem.

A konfirmációra való előkészítést 1945. január 1-jén, részemre egyedül meghagyott egyetlen lakószobámban kezdtem meg. 1945. január 22-óta azonban a lelkipásztori irodában végeztem, mivel a községi előljáróság időközben a lelkipásztori iroda fűtésére a tiszafüredi református és római katolikus egyházközségek telekkönyvi tulajdonában levő temetőkből az utolsó szálig kivágatott akácfákból tűzifát utalt ki.

A templomi istentiszteleteken és temetéseken a kántori szolgálatot is lelkipásztor végezte 1944. december 17-ig énekszóval. 1944. december 18-tól Kocsis Béla tanító végezte a kántori szolgálatot előbb énekszóval, majd 1944. december 24-től a református férfi énekarunknak időközben visszaszerzett és a templomban elhelyezett harmóniumával. 1945. március 1-től ezt a szolgálatot Kolozs Károly igazgató-tanító látja el.

Református népiskolánk minden egyes tantermét, sőt a lakatlanul hagyott tanítói lakásokat is hadikórház céljára vette igénybe az orosz katonai haderő. 1944. december 14-én ürült ki iskolánk. Minthogy a hadikórház céljaira a tantermek elválasztó falait áttörték, s azokon ajtónyílásokat vágtak, s minthogy egyik tanteremből fürdőszobát készítettek, s ennek falát a víz kivezetése céljából kifele is áttörték, padlóját vízlevezető csatorna céljára egy helyen felszedtek, továbbá, mivel egyik tantermünkbe 3 takaréktűzhelyét építettek be, konyhául használva e tantermet, - az iskola tantermeinek a helyreállítási munkája hosszabb időt vett igénybe. Iskolánk 8 tantermének minden padját feltűzelte a hadikórház, kályháját a más helyre távozott hadikórház magával vitte, igen sok időt vett igénybe, amíg kölcsön padokat és kölcsön kályhákat tudtunk szerezni. Így azonban a 8 tanterem közül csak 4 tantermet sikerült valamennyire felszerelnünk. Ilyen körülmények között kezdtük meg a tanítást 1945. január 29-én, úgy, hogy délelőtt 8-12-ig az I.-IV., délután 13-17 óráig az V.-VIII. osztály tanítása folyik. Tüzelő anyagot a községi előljáróság utalt ki a református és római katolikus egyház községek közös telekkönyvi tulajdonában lévő temetőkből az utolsó szálig kivágatott akácfákból.

Adja a jó Isten, hogy e nagyon nehéz körülmények között és nehéz kezds után a munka Isten kedve szerint való mind mélyebb medret ásson úgy a templomi szolgálatban, mint az iskolai munkában s végezhessük azt Isten békességének áldásával és a jó Isten oltalma alatt egyedül isten dicsőségére!

Tiszafüred, 1945. június 1.

*Dankó Sándor
lelkipásztor*

Tiszaigar

Károk és hiányok a tiszaigari református egyházban

A TEMPLOMBAN:

Az orgona cin sípjai és a fasípok háromnegyed része is össze vannak törve, el vannak hordva. A játék asztal alkotó részei össze-vissza vannak dobálva.

A fújtatót, a játékasztalt és az orgona alsó részét borító deszkalapokat elhordták.

Az orgonához feljáró lépcső deszkalapjait elhordták.

A szószék felső részét, egy darabból kifaragott művészi kivitelű koronáját ízzé-porrá zúzták.

A bársony szószéki takarót, amely a „*mózes szék*” padját is borította (12 méter) letépték.

A „*mózes szék*” ülőpadját összetörték, háttámláját lefeszgették.

6 darab nagy templomi ablak mind a 96 szemét szétlőtték (összesen 14 lap m. üveg).

28 darab templomi pad teljesen hiányzik.

A padló deszkáit az egész templomból lefeszgették, és elhordták.

4 darab csillárt (150-es égőkkel) összetörték. 3 darab függesztéket és a 7 kapcsolós kapcsolós táblát mindenestől letépték.

2 darab templomi persely a hozzá való 2 darab 3 lábú székkal, mindenestől eltűnt.

A toronyból hiányzik egy 4 méteres és egy 1 és fél méter hosszú létra, és két harangkötél.

ISKOLA:

5 darab 4-4 méteres lefolyócsatorna.

2 darab karosszék 4 darab hajlított szék.

2 darab tanítói fogas 2-2 foggal.

14 méter hosszú fogas 70 foggal.

1 darab pódium 1 és fél négyzetméter.

2 darab víztartó edény rézcsappal.

2 darab hét aknás „*rekord*” kályha a hozzávaló 3-3 méter hosszú egyenes és 4 darab görbe csővel (a kályhák 1920 köbméter levegőjű tanterem befűtéséhez méretezve).

2 darab fél méter magas fél négyzetméternyi négylábú szék (víztartóhoz).

5 darab függeszték (2 csigánjáró le és fel húzható) 25-ös égőkkel.

2 darab üvegburás udvari villanylámpa 25-ös égővel.

3 darab iskolai szekrény. (2 darab 140 méter széles, 2 méter magas, 45 centiméter mély); (1 darab 80 centiméter magas, 120 méter széles 25 centiméter mély).

2 darab magyar címeres 2 méter hosszú nemzeti színű zászló.

20 darab iskolai pad (2-2 méter hosszú) öt gyermek részére.

Tanítói könyvtár, ifjúsági könyvtár teljesen.

Összes térképek. (Magyarország politikai, 1 Magyarország hegy és vízrajzi, 1 Hevesvármegye, 1 Európa, 1 a földgömb féltékékben – térképe. 1 Ázsia, 1 Amerika térképe. Összesen 7 darab)

Összes anyakönyvek, naplók (a legrégebb időtől maiig).

Összes fal képek. (2 himnusz tábla, 2 címer, stb. (Összesen 74 darab)

Összes tanszerek. (2 tábla, 1 tábla állvány, 1 számológép, méter liter stb. minden.

Összes hivatalos lapok. (Több évfolyam: Debreceni Protestáns Lap, Néptanítók Lapja.)

Az egyik tanterem ajtóról egy pár sárgaréz kilincs a hozzávaló zárral együtt.

Az iskolai árnyékszékéből a fiúkat és lányokat elválasztó 2 méter magas, 4 méter hosszú deszkafal, 2 darab árnyékszék ajtó.

TANÍTÓI LAKÁS:

3 darab 2 aknás „*Rekord*” kályha a hozzávaló 6 darab görbe és 9 méter hosszú egyenes csővel (Hiányzik).

Villanyvezeték, mely a tantermekhez is szolgáltatja az áramot, a padlason összetépve. 9 darab kapcsoló (itt van a tantermeké is) összetörve, a falból kitépve. 3 darab függeszték 25-ös égőkkel.)

4 darab sárgaréz kilincs (hiányzik).

4 darab, különböző nagyságú ólajtó (hiányzik.)

1 darab két szárnyú istálló ajtó 10 méter hosszú jászol teljesen (hiányzik).

2 darab villanyóra alsó része. (Egyik a tanteremhez tartozik.)

LELKÉSZLAKÁS:

Iroda

Összes irattár és levéltár. Régebbiek és legújabbak egyaránt. Teljesen megsemmisültek.

Anyakönyvek közül megsemmisültek: Keresztelési 1942. január 1-től – 1945. január 31-ig. Halott anyakönyv 1916. január 1. – 1945. január 31-ig. Konfirmáltak, áttértek, kitértek anyakönyvei teljesen. Jegyzőkönyvek közül az 1849. június 17. – 1886. január 31-ig, az 1903. december 31. – 1931. június 17-ig. Az 1937. augusztus 8-tól – 1944. december 31-ig terjedő időkről szóló presbiteri jegyzőkönyvek eltűntek. Iskolakönyv 1944. június 24-től – 1944. december 31-ig hiányzik. Belmissziói jegyzőkönyv.

Egy darab parókiális könyvtár törzskönyve.

A konventi, egyházkerületi, egyházmegyei jegyzőkönyvek kétharmad része oda van.

Egy darab fehér hímzett úrasztali terítő.

10 darab hajlított szék.

1 darab egyházkerületi térkép (rég).)

Villanyóra teljesen összezúzva. Kapcsoló tábla. Egy függeszték 25-ös égővel. Villanyvezeték falból, padlásból kitépve. A pince villanyvezetése 2 darab 15-ös függesztéssel.

Összes hivatali lapok 1945. január 1-ig teljesen megsemmisültek a Református Élet és Kereszténység család 8-8 teljes évfolyamával együtt.

Lelkészlakás és külsőség

4 darab 14 méter hosszú lefolyó csatorna.

5 darab villanykapcsoló 5 darab függesztékkel (egy le- és felhúzzható).

4 pár rézkilincs.

2 darab bevésős zár (szoba ajtóhoz).

10 méter hosszú drótkerítés a hozzátartozó deszkákkal.

4 méter hosszú léckerítés.

5 darab ajtó. (egy két szárnyú istállóajtó, egy külső konyhaajtó, 3 egyéb ólajtó).

Kukoricagóré (6 méter hosszú, 3 méter magas, 1.30 méter széles) teljesen oda van, még csak az ajtaja is.

Egy darab fás, szenes kályha (6x5 méter szobához). 11 darab görbeecső 16 méter hosszú egyenes cső.

A disznóól cserépteteje (2 négyzetméter). A disznóól keményfából készített kifutójának oldalfalai. (4 méter hosszú, 1 méter magas). A felnyitható etető ajtaja.

2 darab kis vasajtó (kis kályhának belső tűzajtaja).

Az iskolából 12 méter hosszú jászol mindenestől.

Egy 4 méter hosszú és egy 2 méter hosszú létra.

Fáskamra és istálló vételkérő a deszkák hiányoznak.

5 darab roletta (függöny).

Sorsdöntő események helyi krónikája

1944. szeptember 25-e körül községünkben német katonaság szállott meg. Itt voltak október 8-ig, mely idő alatt az egész lakosság legnagyobb meglegedésére viselték magukat. Amire szükségük volt, mindenért fizettek. Senkitől nem vittek el egyetlen fűt sem, még amikor eltávoztak sem.

Október 8-án már Karcag felől özönlött a visszavonuló magyar katonaság és a menekülők beláthatatlan csapata községünkön keresztül. Erősen közeledett az ágyúdörgés. Az eltávozott német katonaság helyett Tiszafüred felől Kunmadaras felé éjjel-nappal se-reglett a németek hadi felszerelése: tankok, ágyúk, harcoló csapatok, stb.

Nyitray Etelka tanítónő – minthogy a németek beszállásolása óta a tanítás ügyis szünetelt –szülei rábeszélésére, id. Széchy Péter úr családjával elhagyta a községet 8-án. Éjszaka pedig egyházunk főgondnoka, ifj. Séchy Péter, 9-én a községi főjegyző, vitéz Óváry Géza presbiterünk, 10-én Sebestyén László kántortanítónk vitte el családját Mezőkövesdre. Önmaga még visszajött, bár be volt hívva. 9-től kezdve egyre közeledett a front, 11-től a környékünkön tombolt a tankcsata. Lelkész 12-én délután ágyba került, s oly rosszul lett, hogy orvos és gyógyszer híján 13-án reggel szinte magán kívül volt, amikor családjával együtt el kellett mennie.

Október 18-án, délután 2 óra körül nyomultak be harc nélkül, az orosz élcsoportok községünkbe. Ugyanezen az éjszakán szinte azután elárasztották ezt. Itt voltak özönével egészen december 10-ig, mert Tiszafürednél nem tudtak átmenni, s innen kaptak minden utánpótlást. A lakosság éjjel-nappal robotot végzett a számukra. Férfiak és nők egyaránt. Fuvaroztak, lőszert pakoltak, jószágot öltek, vágtak, főztek, stb.

Ez alatt az idő alatt elárasztották az iskola, templom és lelkészlakás környékét. A templom előcsarnokában asztalos műhely, bent pedig kaszárnya volt. Udvar telis-tele volt hatalmas autókkal. A templomból kihordtak egy csomó padot (ma is hiányzik 28). Összetörték a szószerk felső részét, az összes ablakokat. Letépték a szószerk bársonytakaróját.

Nyitrai Etelka december 7-én hazajött, pedig még rengeteg volt az orosz. 8-án este röppentyűkkel felgyújtották a főgondnok lakását, mely a benne levő nagyjértékű könyvtárral s régiséggyűjteménnyel megsemmisült. 9-én felakarták robbantani a lelkészlakást és a templomot, mert téglára, kőre lett volna szükség az utcának hatalmas autók s harci kocsik számára való járhatóvá tételére. De egy hirtelen jött tovább vonulási parancs következtében erre már nem volt idő. 10-én tovább vonultak, mindössze csak pár száz maradt már a községben. Tanítónő 12-én volt először az Isten házában. Akkor még az orgona játék asztala és hatalmas síphálózata, néhány vékonyabb síptól eltekintve megvolt. Ezt ezután tették egészen tönkre. Tanítónő hazajövetelétől kezdve vasárnap délelőtt és délután végezte az Istentiszteletet és temetett is. Kántor és lelkész is volt, a lelkész 1945. február 3-án történt visszaérkezéséig. Nagyon sok rosszindulattal és támadással kellett megküzdenie, melyek olyanok részéről érték, akiknek segítségére biztos számíthatott volna. Gyöngye nő létére egyedül állta a harcot az egyházért.

Irártár, könyvtár akkor semmisült meg, amikor a lelkészlakása is laktanyává lett. Kiszórtak mindent az udvarra. Úrasztali edények, terítők (egy darab kivételével) mind megvannak. Iskolai teljes felszerelés és az egyik tanterem 20 darab padja megsemmisült. Ez a tanterem cipésműhely, majd istálló volt.

Emberéletben, vagy más épületben az egész községben nem esett kár.

Normális egyházi élet 1945. február 4-ével helyreállt. Tanítónő a tanítást már 1945. január elején megkezdte.

Tiszaigar, 1946. március 21.

Nyitrai Zoltán
református lelkész

Tiszainoka

Mély tisztelettel jelentem, hogy 1944. szeptember havában még csak hallomásból ismerem gyülekezetemet, s most mikor nekem kell megtennem a fontos jelentést csak azt jelenthetem, amit másoktól idevonatkozólag hallottam:

Kőrösi Balázs tanítót még tavasszal behívták katonának, s ma valahol egy Oroszországi fogolytáborban várja a szabadulást. Ugyancsak bevonult szeptember közepén Csekey László igazgató tanító-kántor is. Így az egyház tanító és kántor nélkül maradt.

Mint mindenütt, úgy itt is, sok menekült vonult át a falun, s rémült menekülésük feldőlt a falu nyugalmát is. Itt is felvetődött – a sok rémtörténet hallgatása folytán – a nagy kérdés: maradni vagy elmenekülni?! Egészen a legutolsó napokig úgyszólván senki sem

hagyta el a falut s csak a román és orosz csapatok bejövetele előtti időben ment át néhány család a Tiszán, de azok is négy-öt nap múlva Szokody lelkipásztor vezetésével nagyobb részben hazajöttek mikor nem volt semmiféle katonaság a faluban.

Előbb román, majd később orosz katonaság szállotta meg a falut, s a Tiszán két ponton hidat kezdtek építeni. A Tisza másik oldalán lévő német és magyar erők ezt megakadályozni igyekeztek, s löni kezdték a Tisza pontját és a községet. Ilyen belövésnek esett áldozatul özv. Papp Ferencné testvérünk. A megszálló csapatok először nem lakoltatták ki a lakosságot, csak október 22-én, mikor a tüzérségi harc nagyon megerősödött adták ki a rendeletet, hogy két óra alatt mindenkinek el kell hagyni a községet. A lakosság a kitűzött két óra alatt el is hagyta a falut. Rémülten, sírva és zokogva vonult ki a falu népe az 5-6 kilométerre lévő szőlőkbe, a teljes bizonytalanságba. Jóformán semmit sem vihettek magukkal, mert már ekkor a kocsik, lovak nem voltak meg. A faluban csak Szokody lelkipásztor családja s két idős asszony maradt a parókhia pincéjében. Szokody lelkipásztort állandóan ide-oda hurcolták, neki kellett mindenért és mindenkiért helyt állani, családjától majdnem teljesen el volt szakítva. A román tüzérség a templom tornyát megfigyelésre és bemérésre használta, s egy román hadnagy a templom gerincén sétálgatott. Ezt a Tisza másik oldaláról a magyar tüzérség meglátta, s löni kezdte a tornyot. Október 22-én lelőtték a gombot, 26-án pedig négy gyújtó lövedék becsapódott a torony belsejébe, s ott a fa gerendázatot meggyújtotta. Nem volt, aki oltsa a tüzet. Szokody lelkipásztor ugyan megkísérelte az oltást, de nem ért semmit iparkodása. Négy napig égett, majd 29-én éjszaka teljesen elhamvadt a templom. Csak a torony a harangokig, és a templom négy fala maradt meg a hőségtől erősen összeropedezve, úgyhogy valószínűleg ezeket is le kell majd bontani. A belső berendezés, az orgona, toronyóra, lépcsők és ajtók teljesen elhamvadtak, úgy szintén teljesen megsemmisültek a vaskeretes ablakok is.

A lakosság november 5-én kezdett hazaszállingózni a szőlőkből, jöttek szegények haza a semmire. A lakásokat szinte kivétel nélkül feldúlták és kifosztották. Gabona, lábas jószág és baromfi nem maradt az egész faluban. A lakások berendezése, edényzet egyrészt felfűtve, másrészt összetörve. A ruhanemük, fehér és ágynemük vagy teljesen hiányoztak, vagy pedig széttépve vagy összemocskolva, használhatatlanná téve hevertek szanaszét a házak környékén. Ez az egész kis falu, mely a múltban ha nem is túlságos bőségben, de békés megelégedettségben élt, szinte teljesen tönkre ment, koldussá vált. Az élet csak úgy indulhatott meg, hogy vállalkozó kedvű férfiak – majd később nők is – elmentek gyalog 50-70 kilométernyire néhány tojásért, csirkéért, malacért, vagy más élelmi cikkért.

Az egyházi élet a lakosság visszaérkezése után nem sokkal megindult. Szokody lelkipásztor előbb a lelkési hivatalban, aztán az első, majd pedig a II. számú iskolában és a községháza tanácstermében tartott istentiszteleteket. Eleinte harangszó nem hívogatta a híveket, mert a torony égésekor a harangok ütőjét tartó bőrozés is elégett, s az ütők kiestek a harangokból. De aztán később azt is megjavították s már az advent harmadik vasárnapján harangok szava hívogatta újra az Istenhez vágyókat. Ettől az időtől fogva aztán rendszeresen folyt az egyházi élet, s minden munka ágban szorgosan tevékenykedett a lelkipásztor és felesége egészen 1945. áprilisában történt eltávozásunkig. Áprilistól Dr. Tóth Dezső tiszakürti lelkipásztor Csekey László igazgató tanító és kántor – aki már 1944.

november 14-én visszatért egyházunkba – látták el a szolgálatot az új lelkipásztori hivatalba lépéséig, július közepéig.

Községünkben a nagy harcok idején három személy halt meg, mint a háború áldozata. Akik közül kettő református, egy római katolikus volt. Még igen sokan vannak oda azok közül, akik katonák voltak, s akiről semmit vagy csak nagyon keveset tudunk. Már többen hazatértek angol, amerikai és orosz fogságból. Egy testvérünk hazafelé tartva útközben meghalt még Ukrajnában.

Épület károk: Templomunk teljesen leégett. A parókhia teteje, ajtó, ablakai szilánkoktól több helyen megrongálódott. (pl. 60 darab ablakfiók tört ki, s ez még a mai napig sem pótoltatott.) A mellék épületek egy része tető nélkül omladozik, kerítés sehol sem maradt, az udvar tele van romokkal. A két iskola és tanító lakás is tető és ajtó-ablak-kerítés károkat szenvedett. A tanítói lakások bútorzatát, kályháit részben elvitték, részben pedig tönkre tették. Az iskolai szekrények és padok nagy részét felfűtötték a tanulói és tanítói könyvtárral, térképekkel, képekkel és szemléltető eszközökkel együtt. Súlyos károkat szenvedett a lelkészi javadalmi földön lévő tanya.

A klenódiumokat R. Nagy László kántor és családja teljes egészében megmentette.

Irat-levéltár. Lelkészi irattárból elveszett a legutóbbi idők presbiteri jegyzőkönyve, mely a mai napig nem került meg. Ami különösen az új lelkipásztor számára nagy veszteség, mert a közelmúlt egyházi eseményekről nem tud tájékozódni. A parokhiális könyvtár néhány belmissziói útmutató s füzet kivételével épen megmaradt. Ügyszintén az irattárból is csak néhány akta hiányzik. Az anyakönyvek mind megmaradtak. Az iskolai irattár és könyvtárak, néhány sárból kiszedett piszkos és hiányos anyakönyvi napló és könyv kivételével teljesen megsemmisült.

Összegezve jelentésemet úgy érzem, hogy az egyéni és a gyülekezeti veszteségek, csapások és lelki megpróbáltatások között is a legnagyobb csapás az, hogy kicsiny gyülekezetünk elvesztette legnagyobb kincsét: ősi templomát. Veszteségünkben a legmélyebb fájdalmat az a tudat okozza, hogy a mai mostoha időkben és viszonyok között még csak gondolnunk sem lehet templomunk újból való megépítésére.

Tiszainoka, 1945. december 21.

Török László
református lelkipásztor

Tiszakürt

Községünkben a hadiállapot akkor kezdődött el, amikor október 8-án az orosz-román csapatok Kunszentmártonnál átkeltek a Körösön. Minthogy pedig községünk, a tiszainokai s tiszauji fontos tiszai átkelő helyek között éppen a középponton fekszik és szorosán a Tisza mellett van, október 8-tól úgy a magyar (német soha), mint az orosz-román járőrcsapatok szórványosan bejártak a községbe, főként annak sűrűn lakott szőlőtelepeire. Az első

komoly hadiállapot azután október 11-én következett be, amikor a kora délutáni órákban német légitámadás folyt le a község belterülete ellen. Ez a légitámadás a jelentős számú orosz előőrs-csapatot meg is futamította, de egyúttal a község főterén épült házakban is súlyos kárt okozott, sőt a községházát végleg használhatatlanná is tette, úgyhogy az éppen abban tartózkodó községi főbíránk, Id. Illésy Sándor is, negyven évi presbiterkedése s egyéb nagyérdemű közszolgálatát után, az akkor kapott súlyos légnyomás következtében hősi halált halt. Ugyanakkor hat magánház is tönkre ment, de több halálos áldozatot nem követelt ez a nap, néhány könnyebb sebesülésen kívül. Majd a községünkbe továbbra is kölcsönösen bejárt orosz-román és magyar járőrscapatok között először október 17. reggel történt összeütközés a gőzmalom körül és a Tiszainoka felé vezető műúton, melynek következtében többé nem mutatkozott magyar katona a faluban, hanem e napon délelőtt fél 11 órától fogva rövid megszakítással megkezdődött, és mintegy három hétig tartott a kölcsönös tüzérségi párbaj az ellenfelek között, községünkben vagy inkább községünknek a Tisza felőli oldalán fekvő külterületén. Az orosz csapatok már másnap, október 18-án eltávoztak a községből, és helyüket szinte kizárólag román csapatok vették át. A mindenre elszánt román élcsapatok azután e három hét alatt mind erkölcsiekben, mind anyagiakban sokat romboltak, főként saját tüzérségi becsapódásaik, melyeket a Tiszántúl lévő magyar-német csapatoknak szántak. A község lakossága a Tiszától jóval távolabb fekvő szőlők közé menekült, részben parancsszóra is, mígnem a harcok mintegy november 5-én vagy akörül elültek, s akkor a románokat egy orosz őrszázad váltotta fel. Ennek parancsnoka azután hozzáfogott a közrend helyreállításához, november 11-én az elmenekült vagy kihalt községi elöljárók helyett a néppel újakat választatott, a református lelkészt hazahívatta tisztének folytatására, s nemsokára a közelbe menekült orvos is visszaérkezett. Mivel pedig e szörnyű napok az ötezer lakosú falutól mindössze 15 halálos áldozatot követelt (véletlen lövegtalálat, köztük református: 7), a helyreállítás bizodalommal indult, azonban ezt a jó szándékot felettébb megnehezítette, hogy november 14-én mintegy ezer főből álló orosz műszaki csapat szállásolt be a faluba, és itt tartózkodott december 29-ig. Ez idő alatt a beszállásoltak élelmezése, valamint a beszállással járó berendezési tárgyak, tüzelő stb. előteremtése stb. rendre a mintegy 1800 belterületi lakost számláló falutól telt ki. Végre is a beszállásolás megszűntével, úgy újév napjától kezdve a helyreállítás munkája teljes eredménnyel megkezdődött, s reménységgel folyik.

EGYHÁZI TISZTVISELŐK SORSA:

A lelkész, miután a klenódiumokat s a pótolhatatlanul régi anyakönyveket, valamint az értékesebb levéltéri anyagot biztonságba helyezte, családjá iránti féltő aggodalmában október 8-án a közel szomszédos túlatiszai Ókécskére távozott, de a látszólag nyugodt helyzetre tekintettel, családjával s összes magánértékeivel együtt, egy hét múlva, október 16-án visszaérkezett, és az éppen másnap kezdődő hadiállapotot népével együtt végig szenvedte, előbb egy hétig a lelkészlak pincéjében, azután a külterületi szőlők között. Különben, mivel az Ókécskéről hazahozott értékeinek elrejtegetésére sem volt már ideje: minden felső s alsó ruhája, cipője, s egyéb ingó értékei, jobbik palástjával együtt mindjárt az első napon rendre veszendőbe mentek. Szóról-szóra ugyanez a sors jutott Munkácsy

Károly igazgató-tanítónknak is, mivel a lelkéssel együtt menekült, s érkezett haza családjával együtt. Torkos Béla kántor-tanítónk még a tiszakürti hadiállapot előtt katonai szolgálatra vonult be, családja pedig a Borsod megyei Rudabányára menekült és még nem tértek vissza, Megyéry Pál tanítónk pedig, mint levente-oktató távozott el parancsszóra a faluból október 8-án a tiszakürti leventékkel, családja Ceglédre menekült, és még nem tértek vissza. Presbiterek közül id. Illésy Sándor elhalálozott, a többi presbiterről csak annyiban van jelteni való, hogy Vitéz Molnár Gyula községi főjegyző Törökbálintra menekült, s még nem tért vissza.

A TEMPLOM:

Az október 11-iki légi támadás folytán összes ablakai összetörték, falazatát kettő ágyúlöveg becsapódás érte, melyek az ablakrámákat összeroncolták, s belől a repeszdarabok egy padot megrongáltak, sokat kilyuggaltak, s belől a mennyezet is több helyen, ha nem is súlyosan, megsérült. Legfájdalmasabb az orgona sípjainak a román katonák által történt szétszaggatása s hét ónsíp elpusztítása, végül a szószék s papszék takarójának aranysúlytásaitól megfosztása. Mégis a templom az ablaküvegezés hiánya miatt egyelőre használhatatlan. A toronynak, harangoknak semmi bántódásuk sem esett.

KLENÓDIUMOK:

Minden klenódiomot idejében sikerült sértetlenül megmenteni, kivéve a legértékesebb, 1888-ból való úrasztali terítőt, amely Varga Ferencné lakásából, akire, mint jómódú, buzgó, kegyes szívű asszonyra bízott, vált a katonák áldozatává, a hűségés őrizőn kívül eső okokból.

IRATTÁR, ANYAKÖNYVEK:

Az anyakönyvek közül az 1865-ig terjedő köteteket, valamint az összes körleveles s presbitériumi jegyzőkönyveket, továbbá a XVI. századtól 1932. évig összegyűjtött levéltári anyagot id. Nyikos Sándor buzgó egyháztag távoli szőlőjébe idejekorán elrejtettük, a díjleveleket s más kurrens ügyszerabokat tartalmazó fasciculust pedig Kotvics Imre falubeli kádármesterre bíztuk. Mégis e téren szenvedett egyházunk legnagyobb kárt, amennyiben az 1865-1917 közötti születési, 1865-1944 közötti halotti és az 1865-1888 közötti házassági anyakönyveket a lelkészlakásra bezállásolt román, s kisebb részben orosz katonák feltűzelték, néhány folyó ügyirattal együtt. Az elkallódott anyakönyvi bejegyzések pótlását az épségben megmaradt helyi állami anyakönyvből és reménység szerint megmaradt vármegyei másodpéldányokból készülünk megkezdeni s lefolytatni.

LELKÉSZLAK:

A legtöbbet szenvedett, mert az október 11-iki légitámadás az ablakoknak mintegy felét kitörte, a román harcoló élcsapatok a pár száz lépésre lévő lövészárkokba hat darab asztalos-ajtót és hét darab ácsajtót fedezéknek elhurcoltak, s utóbb feltűzeltek, majd a bezállásolt műszaki csapatok gazdasági hivatalát ott rendezték, melynek következtében óriási mennyiségű élelmiszer beraktározása, nagy mennyiségű jószág felvágása, elosztása

ott történt, ami nagyon sok szennyet hagyott maga után, a szállító teherautók a kerítéseket kidöntötték, s a hivatal személyzete minden tüzelhetőt feltüzelt, a 10 jóságra való istálló teljes berendezésétől kezdve.

A lelkészlak egyelőre teljesen lakhatatlan, úgyhogy a lelkész, miután minden élelmi-szeréből s tüzelőjéből, de összes konyhabeli s egyéb berendezési tárgyaiból is kifosztatott, javadalmi lakásában mindeddig nem lakhat. Családja a hadiállapot óta Tizzasason lakik az anyósánál, míg a lelkész január 1-ig a tizsakürti híveknél lakott szívességből és sorkosztra adta magát, január 1-től kezdve pedig ő is Tizzasason lakik s étkezik, onnan szombatonként átgyalogolva Tizsakürtre, s hétfőn vissza (12 kilométer oda).

ISKOLÁK S TANÍTÓI LAKÁSOK:

A kántor-tanítói lakást s vele egybeépült I. sz. tantermet három légi akna-bechapódás érte, úgyhogy a javítás idejének elkövetkeztéig beázott, a II-ik s III-ik sz. tanítói lakás ablaküvegei mindahány betörték, mindhárom tantermünkben az összes tanfelszerelések, szemléltető képek s könyvtárállományuk elpusztult, feltüzeteltetett vagy elkallódott. Az iskola bútortzati berendezésében, kályhákban számottevő kár nincs.

HELYREÁLLÍTÁS:

A temetések november 16-án, keresztelest december 3-án, esketést január 21-én, a templomi istentiszteleteket december 3-án megkezdjük, előbb az olvasóköriben, majd a kántor-tanítói tanteremben, s azóta is ott folytatjuk. Az iskolai tanítás, fűtőanyag hiánya, s a többi tantermeknek a közellátási helyi hivatal lefoglalása folytán, egyetlen tanteremben, és csak az alsó négy osztály számára december 27-én megkezdődött, s az itthon maradt egyetlen tanító munkájával folyik. Általában a helyreállítás feltétele, hogy a lelkésznek állandó lakóhelye, hivatali helyisége s háztartása legyen, ami a téli idő befejezte előtt nem várható.

Tizsakürt, 1949. január 29.

dr. Tóth Dezső
lelképásztor

Tiszaroff-Pusztagyenda

1944. október 8-ika szomorú időpont Tiszaroff község és közelebről a tiszaroffi református gyülekezet életében. Ezen a vasárnapon történt a község és egyház vezetőinek az oroszok elől való menekülése. A gyülekezetből eltávoztak: Németh Vince lelkész, gr. Waldeck Hubert főgondnok, az összes földbirtokos presbiterek (ez utóbbiak már valamivel előbb), dr. Barabás Béláné tanítónő. Helyükön csak a gondnok, valamint az iparos, kereskedő-és földműves presbiterek maradtak. Az orosz megszállás csak október 19-én következett be, amikor is néhány száz főnyi orosz csapat bevonult a községbe, de elég fegyelmezten

viselkedett. A baj akkor kezdődött, amikor az oroszok jelenlétében bízó felelőtlen elemek elkezdték fosztogatni és rombolni az elhagyott üzleteket és az elmenekültek házáit. A lakatlan házakban úgyszólván semmi sem maradt, még a könnyebben mozdítható bútorokat is elhordták. A kályhákat, kereveteket, rádiókat, zongorákat pedig később szállíttatta el az orosz katonai parancsnokság, tudomásunk szerint Kunhegyesre, állítólag azzal a céllal, hogy azokat onnan Oroszországba fogják szállítani.

Azután következett két igen kritikus hét (kb. október 25-től november 9-ig) amikor a község belterületéről a Tiszán túlra intézett erős aknavető tűz ellensúlyozására a német tüzéség löni kezdte a falut. A lakosság két hétig szinte éjjel-nappal a pincékben és óvóhelyeken tartózkodott. Rengeteg épületkár keletkezett, s az ablaküvegek alig valahol maradtak épségben. A templom teteje is telitalálatot kapott, szerencsére kis úrméretű lövedéktől, s így csak a palatető és részben a gerendázat rongálódott meg.

A front tovább haladása következtében a viszonylagos rend helyreállt a községben. Orosz katonai parancsnokságot kapott a falu (ez jelenleg már Fegyverneken székel), a községi közigazgatás is megkezdte működését a helyben maradt előjárók közreműködésével (írnok, bírók, pénztáros, tanácsosok). Az egyházi élet azonban csak annyiban indult meg, hogy a katonai parancsnokság rendelkezése az egyház helyben maradt tanítónője: Bátori Mária 1944. november 22-én megkezdte az iskolai tanítás munkáját az I-VIII. osztályokkal. Az új iskola megrongálódásai következtében a tanítás egyelőre (délelőtt-délután) a régi iskolaépületben folyik.

A megszállás alatti első istentisztelet 1944. december 3-án volt, amikor is a presbitérium kérésére Forró Imre pusztagyendai lelkipásztor istentiszteletet tartott és keresztelest végzett. Kihirdette, hogy minden második vasárnapon elvégzi az istentiszteletet és más egyházi szolgálatokat. Közben azonban, december 4-én Tiszaroffon, a Középtiszai Ármentesítő Társulatnál szolgálattételre jelentkezett Laki Lajos, aki a gyülekezetnek 6 éven keresztül segédlelkésze volt, s erre a presbitérium őt kérte fel, hogy végezze el mindazokat a szolgálatokat, amelyek a gyülekezet további normális életfolytatását biztosítják. (Lásd: az esperesi hivatalhoz 1949. január 17-én beterjesztett és 1944. december 8-iki keletű jegyzőkönyvet). Az ügy ilyen megoldását Forró Imre pusztagyendai lelkipásztor is helyesnek találta. Ettől az időponttól kezdve a mai napig nevezett látja el a gyülekezetben a lelkigondozás munkáját. A kántori teendőket pedig egy régi dalárdista: Csató Sándor testvérünk végzi. Azóta aránylag normális keretek között mozog az egyház élete.

EGYHÁZI TISZTVISELŐK SORSA:

Németh Vince lelkész valószínűleg Dunántúlra menekült, ahová családját már előre küldte. (Dég, Veszprém-megye) Sorsáról semmi bizonyosat nem lehet tudni.

Gróf Waldeck Hubert főgondnok, valamint a földbirtokos presbiterek (Borbély Gábor, Bárczay Gyula, Magyar-Kossa István) egyelőre ellenőrizhetetlen hírek szerint Budapestre menekültek.

Dr. Barabás Béla igazgató-tanító 1944. tavasza óta katonai szolgálatot teljesített, s szeptember óta senki nem tud hollétéről. Felesége, aki az egyháznak tanítónője, október 8-án menekült el szüleivel és kislányával. Hogy hova: senki nem tudja. Hegedüs Tibor

kántortanító szintén katona volt, s már 1944. nyarán súlyos sebesüléssel feküdt a kassai helyőrségi kórházban. Felesége Tiszaroffról állítólag hozzá utazott. Egyikőjük sorsáról sincs semmi értesülésünk. Batori Maria szüleivel együtt helyben maradt, s megpróbáltatásokkal ugyan, de átvészelte a legnehezebb napokat, s a rend helyreálltával megkezdte a tanítás munkáját. (A konfirmációi oktatást Laki Lajos végzi.) A gondnok és Harangozó szintén szolgálati helyükön vannak.

KÁROK:

Hadiesemények folytán bekövetkezett emberáldozatok:

Október 7-től november 21-ig 7 (hét) református egyháztag vesztette el életét, részint az oroszok-németek közti csetepaté, részint tűzérési lövedékek repeszdarabjai, részint aknára lépés következtében. Közülük 5 (öt) férfi és 2 (kettő) nő van. Úgy ezeknek, mint a természetes halállal elköltözötteknek összeírása és anyakönyvezés-szerű feljegyzése megtörtént.

ÉPÜLETKÁROK:

A templom teteje telitalálatot kapott, azonban a károk kijavítása már megtörtént. A templom belsejében az orgona van megrongálva, szerencsére nem nagyon súlyosan. A szószéki terítőt kellett pótolni, illetve kijavítani, s az úrasztali terítő hiányzik. A három harang közül csak a legkisebb használható, a két nagyobb már régebben, még az őszi események előtt megrepedt. A lelkészlak siralmas állapotban van. A csöcselék kirabolta, feldúlta, a légnyomás és a repeszdarabok beverték ablakait, és közel három hétig (az ágyútűz ideje alatt) cigányok költöztek bele lakni. Ezek azután a még meglevő dolgokat is széthánytak, az iratokat, könyveket széttéptek, élegették. A megmaradt iratok összegyűjtése és rendezése folyamatban van. A melléképületek szintén megrongált állapotban vannak. A cserepek nagyrészt le kellett róluk szedni a megrongált iskola és tanítói lakás tetejének kijavítása céljaira. Az új iskola egyelőre használhatatlan, csaknem összes ablaka betörtött. Falai és tetőzete azonban lényeges kárt nem szenvedett.

ANYAKÖNYVEK:

Az egyház anyakönyvei 1923-ig Győri István presbiternél vannak, ahova Németh Vince lelkész helyezte el azokat. A többről egyelőre senkinek sincs tudomása, hogy vajon a lelkész elvitte-e magával, vagy pedig elpusztultak a zűrzavarás időkben. Laki Lajos 1944. október 8-tól visszamenőleg rendszeres feljegyzéseket végez a születésekről, halálesetekről, stb.

Az úrvacsorai és keresztelési edények és terítők hiány nélkül megvannak ugyancsak Győri István presbiternél.

AZ EGYHÁZ VAGYONI ÁLLAPOTA:

1944. december 10-én Laki Lajos a szószékről, valamint dobszó útján kérte a gyülekezet tagjait, hogy hátralékos egyházi adóját lehetőleg mindenki fizesse be, s megjelölje azokat a napokat, amikor a gondnoki hivatal a hívek rendelkezésére áll. Minden anyagi

vonatkozású ügyet Miklovicz Sándor gondnok intéz, mindössze az adóbeszédes munkáját bízta a presbitérium Győri István presbiterre, tekintettel arra, hogy Miklovicz Sándor jelenleg – betegsége miatt – a járásra képtelen.

Egyházi adóból, valamint temetési harangdíjakból jelenleg körülbelül 3000 pengő az egyház készpénze, úgyhogy egyelőre a pusztagyendai lelkipásztor, a roffi tanítónő, valamint harangozó készpénzjavadalmazása biztosítottnak látszik.

Terménye is volt annyi az egyháznak, hogy a roffi és gyendai harangozók búza és árpa terményjárándóságát ki tudta adni az 1945. év I. félévére. Az iskola és a gondnoki szoba fűtésére elegendő tűzifa áll rendelkezésre. A tanítónő szintén megkapta tüzelőilletményét.

Tiszaroff, 1945. január 18.

Laki Lajos

1944. március 12-én iktatott be szerény ünnepség keretében néhai boldog emlékű Vargha Zoltán kunhegyesi lelkipásztor úr esperes úr képviselőjében, mint először választott tanyagondozó lelkipásztort az első ízben betöltésre került tiszaroff-pusztagyendai tanyagondozó lelkészi állásba. Új gyülekezetemmel össze sem melegedhettem, máris ideért a második világháború pusztító vihara. Szeptemberben már itt voltak a németek. Október 5-én mint tartalékos tábabori lelkész, plakát bevonulási hirdetésnyre bevonultam Debrecenbe, s miután ott azt a hivatalos felvilágosítást nyertem, hogy ez reám nem vonatkozik, hanem csak a szakképzett tisztekre, így azonnal visszaindultam a már polgári és katonai menekülőktől hömpölygő Debrecen-Budapesti főútvonalon. Karcagon Papp Béla lelkész-társam segítségével sikerült mégis magyar katonai teherautókkal elérni szüleim lakását Kenderesen, ahonnan 1944. október 8-án vasárnap hajnalban az apám szekerén elindulva szerencsésen hazaérkeztem családomhoz hatalmas ágyúdörgések közepette. Két nap múlva már befutottak a mi kis falunkba is az első orosz partizánok. Eltávozásuk után még egy hétig senki földje volt a falu, míg egy csütörtöki nap délelőtti óráiban német kis létszámú járőrrel vívott harc után az oroszok végleg bevonultak a faluba. November 1-ig, míg az orosz csapatok a Tiszán való átkelést ki nem vívták, a falu hadtápterületnek számított, de hadműveleti térré soha nem változott Isten különös kegyelme és kedvező földrajzi helyzete folytán.

Így a falut semmi épület és emberáldozat károsodás nem érte. Így benne a református egyházat sem. Annál több károsodás érte a tiszaroffi anyaegyházat, mely fekvésénél fogva közvetlen a Tisza partján sok belővést kapott, s ahonnan a református lelkipásztor is eltávozott. Ez azonban nem az én illetékességem alá tartozik, s mivel 6 kilométer választ el Tiszarofftól, én azokban az időkben Roffra bejutni s intézkedni nem is tudtam.

A pusztagyendai református tanyakörzetet semmi károsodás nem érte. Temploma sértetlen, klenódiumai épek, irat, levéltár és könyvtár nem volt, mivel új, 1944-ben alakult, illetve szerveztetett ez a lelkészi állás. Az egyháznak a templomon és a hozzája tartozó pusztá telken kívül nincsen is semmiféle sem ingó, sem ingatlan vagyona, akkor legalábbis még nem volt. Így károsodás nem érte.

Emberáldozat is csak egy volt: Sajtos Imre kunhegyesi születésű és lakos fiatal házas ember, aki akkor épp az apósánál, F. Szabó László gyendai tanyáján tartózkodott, s ott ölték meg az oroszok, mivel védelmezte előlük feleségét. 1945. január első napjaiban temették el kint a tanyán, majd onnan egyenesen hazaszállították örök pihenőre a kunhegyesi temetőbe.

Az egyháznak itt rajtam és harangozón kívül senki más tisztviselője nincs. 1944. november 5-én reggel egy vasárnapi napon fosztották ki részben a lakásomat, s fenyegettek meg, mert meglelték tábori lelkészi fényképeimet és zubbonyomat. Ezt leszámítva semmiféle bántalomban nem részesültem, és humánus bánásmódjukról elismeréssel kell nyilatkoznom. Sem feleségem, sem gyermekeim a legkisebb bántalmat nem szenvedtek e nehéz napokban.

Az egyházban itt Pusztagyendán november 1-től az istentiszteletek s a normális élet ismét helyre álltak, s a községi iskola is megkezdte ismét a tanítást, ahol a feleségem tanítónő.

Tiszaroffon ugyanez időben a régebben ott szolgált Laky Lajos segédlelkész látta el a lelkészi szolgálatot március 1-ig, amikor is ismét otthagya a lelkészi szolgálatot a Tiszai Ármentesítő Társulat fegyverneki gyümölcsösének lett a vezető tisztviselője. 1945. márciusában én jártam be helyettesíteni a még akkor távollévő lelkész helyett április 1-ig.

Ez időtől kezdve mind e mai napig végzem lelkészi kötelességeimet, küzdve a mai nehéz háború utáni megélhetési viszonyokkal 3 apró gyermekemmel és feleségemmel, mint 5 tagú tisztviselő család.

Ezzel jelentésemet bezárom azzal, hogy Pusztagyenda még nem önálló egyház, hanem csak egyszerűen tiszaroffi református egyház tanyai lelkészi körzete minden anyakönyv, irat és ügyvezetés nélkül, s még csak a hivatalos egyházi lap is csak Tiszaroffra jár, s így itt elzárva élünk. Most próbálunk lépéseket tenni anyaegyházzá alakulás iránt, de az idők mostohák.

Pusztagyenda, 1946. február 28.

Forró Imre
református lelkész

Tiszasas

Egyházközségünk legsúlyosabb veszteségét emberáldozatban szenvedte. Október 8-ra virradólag 1 orosz repülőgép 2 bombát dobott a községre, meg gépfegyverezett, minek következtében Pintér Sámuel 62 éves testvérünk szilánkok okozta elvérést folytán meghalt. Október 9-én orosz előőrscsapatok a szőlőkben szüretet végzők közül, miután figyelmeztetés ellenére ott közlekedtek, agyonlőtték Liszkai Gyula 31 éves nő, Kamandi Sándor 25 éves nő, Pintér Benjámin 30 éves nő, Pintér Sándor 18 éves nőtlén és Bagi Gábor 17 éves nőtlén testvéreinket, partizán tevékenységet tételezve fel róluk. Ez nagyon érzékeny

veszteség a gyülekezet számára, különösen, mivel a lélekszám létében is éppen csak stagnáló volt. Temetésüket, lelkész hiányában Incze Imre rektor végezte el, hősök vasárnapjának délutánján szándékosan a temetőben emlékezetükre gyászistentiszteletet tartani.

Istennek hála legyen, az egész községben csak egyetlen ház pusztult el, kettő könynyebben sérült, maga az egyház semminemű épületkárt nem szenvedett.

Hála Bazó Józsefné, harangozó önfeláldozó buzgóságának és ügyességének a klenódiумok is megmaradtak, csak 2 damaszt abrosz és egy tálkakendő veszték el, meg a lelkeszi hivatalból a régi keresztelők cink kancsó, melynek teteje már azelőtt is sérült volt és csak nagy ritkán, beteg gyermek irodai keresztelésekor volt használatban.

Némi kár érte az egyházat anyakönyvekben és papíros neműben. Elveszett a házassági anyakönyv, melyben 1925-től voltak a házassági anyakönyvi bejegyzések, a születési anyakönyvekből kitépték a tiszta lapokat s megsérült néhány megmaradt lap, elveszett az iskolaszéki és belmissziói jegyzőkönyv, mindkettő csak néhány éves volt, így csak tiszta vonalas papírt tartalmazott.

Elvitték természetesen a sok száz ív tiszta papírt, kopírpapírt, írókellékeket, melyek azonban mind pótolhatók lesznek, az irattárt és paróchiális könyvtárat nem érte semmi károsodás, egyedül az 1944. évi költségvetés, gondnoki napló, ellenőrző könyv s néhány nyugta vesztett el, melyek azonban könnyen rekonstruálhatók lesznek, ha a gyülekezet múlt évi gondnoka hazaérkezik Dunántúlról.

Iskola, iroda-berendezés, asztalok, székek, padok, táblák, térképek, fali képek mind megmaradtak. Kárt szenvedtek az összes záruk, néhány ablak kitört, s a nőegylet 100 darab teás csészeje, s ifjúsági egylet könyvei s játékaik tűntek el.

Látva nagyon sok egyházközség súlyos veszteségét, annál inkább mélyszéges hálával szemléljük Istenünk csodálatosan megőrző kegyelmét, a jobb jövőben vetett törhetetlen hittel vagyunk.

Tiszasas, 1945. május 16.

Szabó Dezső
lelképásztor

Tiszaszentimre

Tiszaszentimrére az orosz hadsereg 1944. október 17-én a déli órákban vonult be. Ellenállás nem volt, így néhány puskalövéstől eltekintve a falu elfoglalása csendben történt. Október 18-án a németek Tiszaszölös felől egy teherautóval a falu aljáiig jöttek, s a németek és oroszok között pár perces utcai harc fejlődött ki, majd a németek (egy emberüket veszítve) Tiszaszölös felé visszavonultak. Ezután egyik csapat a másik után vonult. Legveszedelmesebb volt a november elején kb. 3 napig itt tartózkodó kozák csapat, amely rabolt és pusztított.

Épületkárunk – Istennek legyen hála – nincs.

Egy 14 éves fiú kézigránát robbanás áldozata lett.

Úrasztali szerelvényeink teljes egészében megvannak.

A keresztelő edény kancsója a napokban előkerült, de a tál még ez ideig nem került meg. (Iskola pincéjében volt elrejtve.)

Anyakönyveink közül eltűntek: 1912-1925. évi és a legújabb 1933-1944. évi születési-keresztelési anyakönyvek. Esketési anyakönyveink közül az 1872-1900-ig terjedő kötetből az 1876-1893-ig terjedő részt kitéptek. Úgyszintén eltűnt a konfirmáltak legújabb anyakönyve.

Paróchiális könyvtárból egy kötet tűnt el.

Irratárt is szédülták, de teljesen rendbe szedtem, iratok nem hiányoznak.

Templomunk körül semmi nagyobb kár nem történt. Csupán az orgonából szedtek ki néhány sípot, de ezek is megvannak. Templomunk tisztasága megmaradt, a külső renoválási munka félbe maradt, a tetőszerkezet kijavított, a torony rész új horgonyzott lemezzel befedett és néhány lapméter kivételével a vakolati munkát a templom és torony egész területén teljesen elvégeztetett. Szeptember 21-én azonban a munkát abba hagytuk, mivel a hadiesemények a további anyagok érkezését megakadályozták.

Iskolánk is épségben van. Néhány padot eltűzeltek és tanítói asztalt megrongáltak, úgyszintén a csatornát is levagdosták, és a kerítés egy részét feltűzelték. Iskolánkban a tanítás 1944. október 7-ig folyt, akkor az egyre súlyosbodó hadihelyzet miatt a tanítást abba kellett hagyni, szünetelt november 16-ig. November 16-tól rövid karácsonyi szünet kivételével iskolánkban a tanítás folyt. A tantestület 4 tagja közül 3 elmenekült. Ezidáig még nem tértek vissza. A tanítást Sipos Ferenc református tanító és Sipos Ivánné okl. görög katolikus tanítónő (község által megbízott) és lelkipásztor végzik.

Végül tisztelettel jelentem azt is, hogy 1944. október 8-án családomat Mezőcsátra hazavittem. Ennek a hétnek végén egyedül visszajöttem, október 15-16-án gyülekezetemben tartózkodtam, 17-én gyalogosan (63 km) ismét elmentem családomhoz azzal, hogy ott kocsit fogadok és hazahozom őket. Elmentem reggel 7 órakor, és 11 órakor már bejöttek az oroszok Tizsaszentimrére. Hiába próbálkoztam, a Tizsán nem tudtam visszajönni. Mezőcsátra november 7-én jöttek be az oroszok. November 10-én felmentem a parancsnokságra és igazolványt kértem, hogy azzal útnak induljak. Néhány napi várakozás után megkaptam az igazolványt, s így családommal gyalog útnak indultunk. November 17-én érkeztünk haza. Mezőcsáton másfél napos borzasztó tűzbe kerültünk, s néhány napon keresztül sokat szenvedtünk.

Tehát kb. 1 hónapig voltam távol gyülekezetemtől. De ezalatt az idő alatt sem nélkülözte a gyülekezet a lelkészi szolgálatokat, mert Karcagról az anyósához idemenekült Bihari István lelkész testvérem elvégezte. Istentiszteletet 3 vasárnap nem lehetett tartani. Visszaérkezésem elé a gyülekezet semmi akadályt nem gördített. A legközelebbi vasárnapon az őszi úrvacsoraosztást megtartottam úgy, hogy november közepétől kezdve a templomi istentiszteletek, valamint iskolánkban a tanítás rendszeresen folynak. A rend egyházi vonatkozásban teljesen helyreállt. Az úrvacsoráját eddig két szín alatt (tisztá borral) tudtuk kiszolgáltatni.

Bútoraimban kevés kár esett. Ami rongálás a paróchián történt, azokat saját költségen rendbe hozattam.

A szenvedésből a falu lakosságának általában kijutott. Egyikőnknek több, másikőnknek kevesebb.

A község külső képén a háború nyoma nem látszik meg.

Tiszaszentimre, 1945. január 22.

Molnár Elemér
lelkipásztor

Tiszaszőlős

Az 1944. október 18-án bekövetkezett orosz megszállás folytán a Tiszaszőlősi Református Egyházat ért károk kimutatása:

8 templomablak összetört a bombázáskor. 6.000 pengő.

Orgona rongálása. 12.000 P.

Mózes szék elejéről és a szószék, meg a hozzávivő feljáró karfájáról az arany prüs takarót elvitték. 15.000 pengő.

Az Úr asztala előtti szőnyeget elvitték. 1.000 pengő.

A torony új bádóg tetejét körül kilyuggatták géppuska részére. 20.000 pengő.

Templomkert kerítéséből (léc) 80 ölet elvittek. 20.000 pengő.

Parókia udvar kerítéséből 70 ölet (170 cm magas deszka) elvittek. 30.000 pengő.

A parókia falát, cserép tetejét aknavető és bombaszilánkok megrongálták 30 négyzetméter ablakot összetörték, 8 faredőny elpusztult. 150.000 pengő.

A bombázás alatt (lelkész pincében létekor) és később a lakhatatlanná vált lelkészlak felfeszegetett egy ajtaját elvitték, valamint 2 melléképület ajtaját is, elvitték a lelkészi hivatal irattárának és parókialis könyvárának négyötöd részével (összes anyagonyvek megmaradtak), a tanácsterem padlóját összerongálták, az egyház írógépét elvitték, keresztelő készlettel együtt, aztán 2 wagon tűzifát az iskolaudvarról, kb. 2 wagont kivágtak a temetőből. 220.000 pengő.

Az iskolaudvar 35 öl hosszú deszkakerítését (170 cm. magas) elvitték. 155.000 pengő.

Az iskola, lelkészi és tanítói lakások csatornáinak földre vezető csöveit elvitték, a templomét is. 16.000 pengő.

A kántor-tanítói lakás bombaszilánk, akna és légnyomás érte kb. 6 négyzetméter ablakot betört, az iskolán hármat. 18.000 pengő.

Az iskolának összes tanterem falait elborító szemléltető képeit elvitték (karikatúrákat), 4 iskolai padot is összetörték. 10.000 pengő.

Az egyház felsőföldi tanya épülete háromnegyed részben elpusztult az új kúttal együtt. 45.000 pengő.

Összesen: 618.000 pengő az 1945. évi augusztusi értékelés szerint.

Jelentem, hogy 2 férfi és 2 gyermek áldozata is lett az ágyúzásoknak. A tisztviselőknél a tömérdek zabráláson és szenvedéseken kívül más bajuk nem lett, mind életben és munkában vannak (lehet, hogy a már eltűntnek jelzett keresztlő edény megkerült). Az egyházi élet 1944. november vége óta majdnem a rendes mederben folyik, de az anyagi helyzet vigasztalanul rossz. Annnyival inkább, mert az egyház földjeit a javadalmasok földjein felül, amelyeket szintén felosztás veszedelme fenyegeti, mintegy 62 kataszteri holdat elvettek, ami fellebbezés alatt áll. A kimutatásban felsorolt veszteségek ez idő szerint pótolhatatlanok. Különben a jövő-menő orosz csapatok zabrálásán kívül semmi rendkívüli és említésre különösebben érdemes esemény nem történt.

Tiszaszőlős, 1945. szeptember 7.

*Dr. Gáborjáni Szabó Gábor
református lelkipásztor*

Fenti kimutatást és krónikát újból beterjesztve vagyok kiváló tisztelettel

Tiszaszőlős, 1946. március 8.

*Dr. Gáborjáni Szabó Gábor
lelkipásztor*

Tiszaug

1944. szeptember eleje óta bekövetkezett hadi események folytán a tiszauagi református egyházközség emberáldozati vesztesége 4 polgári egyén.

Az épületkárokra vonatkozólag jelentem, hogy a templom és lelkészlak kisebb rongálódásai mellett, amely rongálódásokat főleg gránátszilánkok és légnyomás okozott, az iskolaépület és melléképülete szenvedett nagyobb kárt, s vált használhatatlanná.

Az egyház klenódiuai egy nagyobb ón boros kanna, egy kisebb és egy nagyobb ón tál, egy kis ón kancsó és egy kis ón kehely kivételével elvesztek, és pedig egy darab ezüst úrvacsorai kehely, egy darab alpakka aranyozott kehely, egy darab keresztlőtál és kancsó. Elvesztek az összes úrasztali terítők.

Az egyházi levéltárnak csak egy részét sikerült megmenteni az udvarra kidobált irathalmazból. A parochiális könyvtárnak több kötete szintén elveszett. Az anyakönyveket lelkész magával vitte menekülésekor, s így azok megvannak. Lelkész lakásán és a hivatalos irodahelységben is a bútortatban nagy a kár. Az egyház vas páncélszekrényét is teljesen tönkretették, s főképpen az iskolai bútortat mentek tönkre teljes mértékben. A tanteremben nem maradt egyetlen bútordarab sem ép, az egyház harmóniuma, a templomi orgona, összes iskolai térképek, ifjúsági, tanítói könyvtár, összes iskolai anyakönyvek mind az ostrom áldozatai lettek. Egyetlen ablak az iskola épületen nem maradt,

s a tanterem istállóknak lett használva. Egyházi épületek összes kerítései is tönkrementek.

Ami az egyháztagok és különösen az egyházi tisztviselők egyéni sorsát s megpróbáltatásukat illeti, e tekintetben a valóság az, hogy a tiszazugban egyetlen község sem szenvedett annyit, mint Tiszaug amely közvetlenül a Tisza partján fekszik, s átkelési pontja a tiszazugnak a Tisza-Duna közére. Erős tűzharcok voltak itt, a lakosság jórésze az ostrom elől átmenekült a Tisza-Duna közére, s az otthonukban maradt lakosság az ostrom alatt pincékben, vermekben rejtőzve mentette meg életét, úgyhogy csupán négy áldozata volt a polgári lakosságnak az ostrom alatt.

Lelkész és családja a túlfokozott propaganda hatása alatt 1944. október 8-án elhagyta szolgálati helyét, s átmenvén a Tiszán, 8-10 napos bolyongás után, mint egy 110 kilométerről visszatérően a Tisza jobb oldalán levő s kecskeméti határhoz tartozó szentkirályi tanyákon egy tanyai lelkész vendégszerető házában tartózkodott 1944. november 6-ig, amikor is az orosz csapatok által készített rögtönzött Tisza-hídon visszatért családjával együtt gyülekezetébe. 1944. december 3-án már Istentiszteletet is tarthatott, s az iskolázás is kezdetét vette december 15-én, s ezzel megindult lassan az egyházi és iskolai élet. Sajnos az egyház kántor-tanítója hősi halált halván a tanítás mindmáig is csak helyettesítéssel folyik a községi iskola tantermében. A református iskola tanterme s felszerelése ugyanis nem is lehetne használható, még ha tanerőt kapna is egyház, annyira tönkretett.

Tiszaug, 1946 január 31.

Horváth Sándor
lelkipásztor

Törökszentmiklós

A második világháborúban Magyarországon az 1944. esztendő második fele hozta a legtöbb szenvedést, vért, könnyet és pusztulást. Az év nyarán már beleestünk a legi háború középpontjába, ritka volt az olyan nap, amely légi riadó nélkül múlt el. A totális hadviselés, amely a frontok mögött is operált légi haderejével, fronttá tette az egész országot. Így a polgári életben is hamar megmutatkozott ennek hatása, a biztonság hiánya és az állandó vérszérzet kerékkötője lett minden komoly produktív munkának. A felzaklatott és állandó lelki feszültségben élő gyülekezetben ezekben az időkben lett volna legnagyobb szükség igen intenzív és extenzív cura pastoralisra és léleképítésre, de ennek a lehetősége és alkalma is egyre csökkent a hadiesemények miatt. Istentisztelet és tanítás egyre gyakrabban szakadt félbe légi riadó miatt, és a bibliaköröket is meg kellett szüntetni. Az orosz frontról érkező hírek a vörös hadsereg rohamos előnyomulásáról nem csak a frontot hozták mozgásba, hanem idehaza a polgári lakosságot is. Községünkön vasút és elsőrendű műút vezet keresztül, s így lakosságunk ősz eleje óta szemtanúja volt annak a népvándorlásnak, amely az ország keleti részéről húzódott nyugat felé hónapokon keresztül. A menekülés

megindult áradata és a menekülők által terjesztett rémhírek minden községet megbolygat-
tak. Törökszentmiklósról is sokan elmenekültek már 1944. szeptember folyamán. Ehhez
járult, mint a menekülésre ösztönző tény, hogy a hatóságok szeptember derekán a köz-
ség minden rendű és rangú polgári férfilakosságát Szajol és Törökszentmiklós között egy
tankcsapdának szánt hatalmas árok elkészítési munkálataira, hadimunkára kirendelték.
A magyar és német tüzéség, valamint gyalogság hetekig éjjel-nappal tartó visszavonulása
szintén erősen zavarta a gyülekezetet és a községet, és sokakat menekülésre ösztönzött.
2 közeli helység, Szolnok és Szajol épületekben és emberben a légitámadások miatt óriá-
si áldozatokat, illetve károkat szenvedett. Bár községünket Isten kegyelme megőrizte légi
támadástól, a szomszédos károk és veszteségek nem maradtak hatás nélkül. Fenti sokféle
motívum és a számtalan rémhír teljesen megháborította a lelkeket, és a gyülekezet jó része
belekapcsolódott a menekülők áradatába már szeptember végén. Szeptember 20-án éjjel
a község határában néhány bomba és gyújtóhasáb esett, amely oly félelmet és riadalmat
okozott, hogy a még idehaza maradtak nagy része kiköltözött a tanyákra. Október elején
már igen üres lett a máskor népes és forgalmas község, és az utcák is úgyszólván elnép-
telenedtek. Október elején Gyuláról, Nagyvárad és Arad környékéről érkeztek menekülő
tisztviselő családok, orvosok, jegyzők, lelkészek, tanítók. Ekkor érkezett az esperesi hiva-
talba Szilágyi Sándor pankotai lelkipásztor, aki a hadi események miatt elszakadt Pankotán
maradt és megszállás alá került családjától. Előzőleg már Budapesten és Debrecenben is
járt, s az utóbbi helyről irányították ide. Itt ugyanis éppen szükség volt munkaerőre, mert
a lelkészek közül csak Gaál István esperes és U. Nagy László esperesi segédlelkész voltak
idehaza október elején, és Tóth Lajos lelkipásztor Pusztakengyelen. Október első heté-
ben a reggeli istentiszteleteket már Szilágyi Sándor lelkipásztor végezte. A legkritikusabb
napok október elején voltak. A gyulai lelkipásztor 7-én utazott keresztül teherautóval a
községen Budapestre családjával együtt. Szombaton este 10 órakor már tovább is utaztak
rövid tartózkodás után. Ezen az éjszakán egy éjjeli vadászgép végig géppuskázta a köz-
ség főútvonalán végighúzó katonai alakulatokat és polgári menekülőket, a község több
utcájára és házára, községháza és járásbíróház udvarára pedig légiakna esett, amelynek
döntő hatása lett azok számára, akik eddig nem tudták eldönteni meneküljenek-e, vagy
maradjanak. Futótűzként terjedt el az a hír is, hogy a községnek a mezőtúri út felőli részén
október 8-án vasárnap hajnalban előrenyomult 2 orosz tank behatolt a község területére,
német és magyar gyalogsággal tűzharcba keveredett, és miután a lövöldözés közben az
egyik fűszerkereskedő házába is belőttek, egyik kisleányát agyonlőtték, a másikat megse-
besítették, s azután Mezőtúr irányában eltávoztak, - mindenki érezte iam proximus ardet
Ucalegon! – Erre a hírre azok is felkerekedtek és elmenekültek a községből, akik eddig
nem tudtak határozni.

Október 2-án dr. Marton József lelkipásztor elindult, hogy elvigye feleségét és gyer-
mekeit szüleihez Dunántúlra, október 8-án vasárnap reggel Gaál István feleségével és Szil-
ágyi Sándor pankotai lelkéssel egy kocsin indultak Pestre, ugyanez nap délután 3 órakor
ment el Ábrahám Antal segédlelkész szintén Budapestre. Így maradt itt családjával Török-
szentmiklóson Török László segédlelkész és U. Nagy László az északi lelkészi hivatalban,
valamint Tóth Lajos lelkipásztor feleségével Pusztakengyelen.

Október 8-án vasárnap reggeltől október 10-ére virradó reggelig a legnagyobb bizonytalanságban élt az itt maradt lakosság. A közhivatalok, községi elöljáróság, járásbíróság, főszolgabíróság, csendőrség, pénzügyőrség és postahivatal vezetői és tisztviselői elmenekültek, s az elárvult község polgárain úrrá lett a megingott élet és vagyonbiztonság, továbbá a közeli háborús veszély miatti szörnyű félelem. Vasárnap délután megkezdődött a község határában az ágyúörgés, harcikocsik közeli dübörgése hallatszott és bombázó repülőgépek állandó bűgása remegtette a levegőt és a lelkeket.

Október 10-én hajnalban jöttek be a községbe az első orosz előőrs csapatok és partizánok. Éjfél után 3 óraker az északi lelkészi hivatalba és lakásba is benyomult az első csapat, mintegy 40 orosz katona, akiket U. Nagy László esperesi segédlelkész fogadott. A géppisztolyos katonák házkutatást tartottak, minden szekrényt, minden szobát átnéztek, az irodai könyvtárakat és irattárakat is, de nem bántottak és nem vittek el semmit. Mikor megtudták, hogy lelkészlakásban vannak, enni kértek. U. Nagy László ellátta őket amivel tudta, mire megbarátkoztak. Közben jöttek-mentek mások is, de néhány lényegtelen apróságon kívül a lakásból nem vittek el semmit. Később érkezett hintón 3 tiszt reggel 8 óra fele, akik kiküldték a katonákat a lakásból, és az ismerkedés után biztatták U. Nagy Lászlót, hogy nyugodtan tarthat istentiszteletet, semmi bántódása nem lesz, ők nem avatkoznak az egyház munkájába, sőt az iskolában is folytatni kell a tanítást.

Ez a csapat 3 napig tartotta megszállás alatt a községet. A bevonulás – október 11. – napját kivéve október 17-ig az állandó tűzharc ellenére is az istentiszteleteket minden reggel megtartottuk, melyeken U. Nagy László és Török László segédlelkészek szolgáltak. Október 12-én délután 2 óraker rövid, de igen heves tüzérségi előkészítés és repülőmadások után utcai harcokra került a sor, és 4 óraker ismét német kézre került a község, és német kézen is maradt október 24-én délután 2 óráig. Ez alatt a csaknem 2 hét alatt állandó tűzharcban volt a község, s a lakosság a pincékben keresett menedéket. Október 17-től 28-áig a harcok miatt istentiszteletet sem tudtunk tartani. Csaknem folytonos volt az ágyú és aknatűz. A templomkertbe több akna hullott, melyeknek repeszdarabjai és légnyomása a templom keleti ajtaját beszakította és azon az oldalon levő ablakokat betörte, a falakat pedig több helyen megrongálta. Október hó 18-án, szerdán gránát találat érte a déli lelkészi lakás derékrészét, átszakította a tetőt, a mennyezetben robbant, és azt is átütve a hallban okozott nagyobb károkat, melynek oldaltetőre épített bádoggal fedőlapját a légnyomás ledobta. A szétrepülő repeszek a templom déli falát megrongálták. Néhány gépágyú lövedék is becsapódott a templomkertbe. Légiakna esett a kántorlakás udvarára is, mely a lakásnak déli oldalán az ablakokat betörte, az ajtót pedig beszakította. A part alatt Simon István tanító lakásának kertjébe 2 igen nagyméretű repülőbomba esett, mely a lakást, különösen ablakait és tetőzetét erősen megrongálta. Az egyházi épületeken kívül a község többi háza szintén ez alatt a két hetes állandó ostrom alatt sok kárt szenvedett. Több ház omlott össze, égett le és rongálódott meg. A harcoknak és a tüzérségi tevékenységnek a polgári lakosság közül is áldozatai voltak. Gyülekezetünk tagjai, illetve hittestvéreink közül 33 haláleset volt. A temetéseket példaadó helytállással U. Nagy László és Török László segédlelkész végezte ezen a 2 héten át sokszor a legnagyobb tűzharc közben. Mivel a római katolikus lelkészi hivatalban senki sem maradt, mindannyian elmenekültek a lelkészek,

a római katolikus halottak temetési szertartását is U. Nagy László református segédlelkész végezte a katolikus temetőben 3 alkalommal ezen a kritikus 2 héten. A református halottak száma 1944. október elejétől 1945. május végéig számítva 33, részint az ide-oda hullámzó harcok következtében, részint mezőgazdasági munkák végzése közben robbant földi akna vagy gránát okozta sérülések következtében. U. Nagy László és Török László segédlelkész ezekben az igen nehéz napokban hűséges és áldott munkájával nagy megbecsülést szerzett nemcsak gyülekezetünk tagjai, hanem az egész község lakossága előtt.

Október hó 21-én Budapestről visszatért Gaál István lelképásztor Szilágyi Sándor pankotai lelkésszel, ők azután már itt is maradtak, mert a község október 24-én másodszer és véglegesen orosz megszállás alá került. A legnehezebb napok mégis október 24-ével kezdődtek. A főútvonalon végighaladó harcikocsik állandóan tűz alatt tartották a szajoli útvonalon visszavonuló német alakulatokat, az utcán a házak előtt ágyúkat állítottak fel, amelyek szintén tüzeltek. Ezeknek a légnyomása sok ablakot betört az utcán. A lelkészi hivatal és lakás belső ablakait U. Nagy László előre leszedte, és biztonságba helyezte, s így azok épen maradtak. A presbiteri terem ablakai mind betörték. A normális állapot az orosz megszállás alatt gyorsan helyreállt, mert október 29-én már, és ettől kezdve állandóan meg tudtuk tartani az istentiszteleteket. Az orosz katonai hatóságok a lelkészi munka elé semmi akadályt nem gördítettek, és a lelkészeket fizikai munkára nem vették igénybe. Az északi lelkészi hivatal és esperesi hivatal irattárát nem érte károsodás, de a déli lelkészi lakást és hivatalt sok kár érte bútorban és az iroda irattárát az átvonuló katonaság feldúlta, valamint az iskolaszék irattárát is érte kár. A váltakozó harcok miatt október 24-től kezdve hosszabb ideig éjjel-nappal katonák járták a házakat és fegyver, vagy német katonák után kutattak. Az egyik orosz katonai parancsnokság október 27-én az északi lelkészi hivatalba és lakásba költözött s ezért 3 nap múlva az ott lakóknak el kellett költözni a déli lelkészi lakásba és hivatalba. Ezekben a napokban veszett el 2 darab presbiteri jegyzőkönyv 1923. évtől 1931-ig, melyből mindez ideig mintegy 10 oldal került elő széttépett állapotban.

Iskoláinkat mind lefoglalták és beszállásolták a katonaságot. Az úgynevezett rector-féle iskolában istálló volt, Simon István tanító lakásának két utcai szobájában szintén. Az északi lelkészi lakáson később étkezdét rendeztek be és konyhát állítottak fel, az összes szobák (10) katonai szállásul szolgáltak. A központi iskolában nagy gyógyszermagazin volt hosszú ideig. A presbiteri terem nem vették igénybe. Hosszabb-rövidebb ideig majdnem mindegyik egyházi tisztviselő lakásában voltak tisztek, vagy katonák elszállásolva. Gaál István Szilágyi Sándor és U. Nagy László lelkészek november hó 12-éig laktak a déli lelkészi lakásban, s ekkor, mivel az északi lelkészi lakás felszabadult, visszaköltöztek. A déli lelkészi lakást és hivatalt amennyire lehetett lezárták, de minden reggel újra feltörve találta U. Nagy László, aki sűrűn átjárt később is. Az egyik ép szobába összehordott bútorokat a közeli szomszédokba széthordták a katonák.

Az északi lelkészi lakást azután az állandó beszállásolások miatt két részre osztottuk külön bejárattal, és az egyik részében hónapokig egész június 10-ig laktak orosz katonák, ekkor mentek el végleg a központi iskolából és a rector-féle iskolából is. A nagy ebédlőben rendeztük be a lelkészi és esperesi irodát, valamint a pénztári hivatalt. Mint

irodakiségítő, másfél hónapig itt dolgozott március közepétől Nagy Dezső egyetemi hallgató és Bányay Sándor állandó irodakiségítő is.

December hó 1-jén Szilágyi Sándor lelkipásztor elindult haza Pankotára családjához és gyülekezetébe. Kényszerű hosszabb ittléte alatt hűséges buzgalommal segédkezett minden egyházi munkában és mind irodai, mind liturgikus szolgálataival hálára kötelezett bennünket és a gyülekezetet.

A megszálló orosz katonai hatóságok gyakran vették igénybe a község lakosságát különféle munkákra a szolnoki Tisza-híd építéséhez, és itt a községben. Később, mikor a magyar polgári hatóság átvette a rendfenntartást, megalakult a polgárőrség, ez a munkára beosztás, illetve kirendelés is ennek feladata lett. A lelkipásztorok, segédlelkészek és egyházi alkalmazottak felmentést kaptak a robot alól, de fizetniük kellett természetesen a megfelelő összegű havi közmunkaváltságot. Amikor Debrecenben megalakult az Ideiglenes Nemzeti Kormány, lassan egyre jobban konszolidálódott az élet. December hónapban az egyházközségben már annyira sikerült a normális állapotot helyreállítani, hogy a rövid kényszerű megszakítás kivételével állandóan tartott istentiszteletek mellett karácsonykor úrvacsoraosztás is volt. A hadiesemények ellenére így csupán az újbóri úrvacsoraosztás maradt el. Hála a mindenható Isten gondviselő kegyelmének úrvacsorai kegyzerekben és egyéb paramentumokban az egyházközségnek nincs semmi vesztesége. Az adott helyzet folytán legnehezebb kérdés volt a bor beszerzése, de a gyülekezet áldozatkészsége itt is megnyilvánult, és idejében összegyűlt a szükséges mennyiség. Karácsonykor már külterületen is tudtunk istentiszteleteket tartani úrvacsoraosztással együtt: Surjánban és Szakállason U. Nagy László segédlelkész ment ki gyalog és látta el a szolgálatokat, Pusztakengyelen és Tenyőn pedig Tóth Lajos lelkipásztor. A templomi istentiszteleteken olykor-olykor megjelent néhány orosz katona és orosz nő, és végig hallgatták az ige hirdetését. Gaál István lelkipásztor egy alkalommal a templomban egy orosz hadnagyot és egy magyar református leányt is esketett.

December hónapban megnövekedett a község lakosainak száma, mert Oroszországból és az ország keleti részéről egyre jöttek az elhurcolt zsidó munkaszolgálatosok, akik itt állapodtak meg, mert még ekkor Budapestre nem lehetett menni a harcok miatt. 1944. október 15-én ugyanis Budapesten német segítséggel, mikor Horthy Miklós kormányzó fegyverszünetet kért az oroszoktól, Szálasi Ferenc nyilaskeresztes pártvezető puccsal magához ragadta a hatalmat, és német segítséggel tovább folytatta a harcot, minek eredményeként irtózatossá vált harcok és pusztítások után 1945. február 12-én Buda is elesett, s nem sokára az egész Dunántúl is orosz kézre került. Fővárosunk történelme folyamán ilyen károkat nem szenvedett! Mikor az egész ország orosz megszállás alá került, újra megindult a népvándorlás: a deportált zsidók és az elmenekült polgári lakosság visszaköltözött lakóhelyére.

U. Nagy László segédlelkész egy orosz autóval február 5-én Ceglédig utazott, onnan pedig vonattal Monorig, majd tovább gyalog Budapestre ment, és hazakísérte Gaál István lelkipásztor feleségét és Katalin leányát, akik ott éltek át az ostromot és a megszállást.

1944. október 8-án, mikor Gaál István lelkipásztor Szilágyi Sándor pankotai lelkész-szel és feleségével kocsin Budapestre utazott, magával vitte az egyházközség anyakönyve-

it, presbiteri jegyzőkönyveit, az esperesi, egyházmegyei bírósági és egyházkerületi jog- és pénzügyi bizottsági iktatókönyveket és Cegléden átadta azokat, mint egy 25 kötetet a református lelkészi hivatalnak megőrzésre. Ezeket a fontos és értékes könyveket a ceglédi egyház sértetlenül megőrizte. U. Nagy László segédlelkész 1945. május hó 21-én Rékasi Sándor harangozóval kocsin érte ment Ceglédre, és hiánytalanul vissza is hozták 1945. május 23-án, megköszönve a ceglédi egyház gondosságát.

1945. január eleje után indult meg különben a menekültek visszafelé szállingózása a községbe. Gyalog, kocsin, tehervonaton, autón, ki hogy tudott, egymás után érkeztek haza névtelen szenvedések és megpróbáltatások után a testileg-lelkileg megtört emberek az üres lakásokba, hogy azzal kezdjék az új életet, ami abból megmaradt, amit a magukkal elvitt holmiból meg tudtak menteni. Sok érték ment tönkre, sok család lett koldussá, az idők és események folyamán azonban mind többen eljutnak addig a bölcsességig, hogy a legdrágább érték mégis maga az élet, melynek megtartásáért szüntelen imádsággal kell hálát adni Istennek. Dolgozva és a megpróbáltatásokat hívó lélekkel hordozva minden más értéket lehet pótolni. Az átvonuló harcoló katonaság által okozott károknál is szomorúbb volt, hogy a magyar polgári lakosság mindenfelé, s így nálunk is nagymértékben engedett a csábításnak az idegen, vagy őrizetlenül maradt javak eltulajdonításában, amiből később sok kellemetlenség és harag származott, hosszú időre éket verve emberek és családok közé. Az év elején aztán januártól április végéig az északi lelkészilakás ismerős és ismeretlen hazafelé tartó menekültek éjjeli menedékhelye lett. Ázva-fázva jöttek a lerongyolódott és kiehézt emberek: erdélyiek, szabolcsiak, szatmáriak és ki tudná felsorolni hova valók, - családjukkal, gyermekeikkel és megmentett csomagjaikkal. Megpihentek, ettek valamit, néhány szomorú mondatban elénk vetítették az átélt szenvedéseket, s mentek tovább... hazafelé.

Március 13-án érkezett haza dr. Marton József lelképásztor feleségével és gyermekeivel Budáról sok nehéz megpróbáltatás után, 18-án pedig Ábrahám Antal segédlelkész feleségével Muraközy Éva tanítónővel és 1944. karácsonyán az ostrom alatt a budai OTBA-kórházban született kisfiával. Később egymásután a tanítócsaládok is megjöttek és igazolásuk után bekapcsolódtak a tanítás munkájába.

Az iskola munkája 1944. szeptember eleje óta nagy vonásokban a következőképpen folyt: a beiratás szeptember 1-én és 2-án volt, 4-én pedig az évnnyitó istentisztelet és utána az első tanítási nap. Október 7-én a hadi események és az itteni harcok miatt be kellett szüntetni a tanítást, s így az október 8-24-e közötti időben az iskola ingóságai közül sok minden elkallódott. A Földvári úti iskolában az összes ablakok betörése miatt a tanítás egész éven át szünetelt. A viszonyok javulásával december 7-én már újra megkezdtük a tanítást évnnyitó istentisztelettel. A tanítók és a tanulók száma igen megcsökkent. Mindössze 317 gyermek jelentkezett és járt iskolába, és 5 tanító volt szolgálati helyén: Bakos Lajos igazgató, Bakos Lajosné Vajda Krisztina, Erdős Lajos, Simon István és Tóth Béla. Önként szolgálattételre jelentkezett: Szabó Andor nyugdíjas igazgató tanító, és Zsemlye Jánosné Alföldy Margit nyugdíjas tanítónő, akik az iskolai év végéig állandóan tanítottak is. Kiegészítő szolgálatra jelentkeztek: Bagdi Ilona, Elekes Mária, Hajnal Eszter, Karakas Gyula, Karakas Sándor, Kormos Gyula, Kormos Lajos, Rákóczi Edit, Sánta Erzsébet, Tivadar András, Tóth Katalin Erzsébet, Thurzó Ilona és Vigh Erzsébet tanítóképzős növendékek, akik szorgalmas mun-

kájukkal az egyház elismerését és köszönetét érdemelték ki. Ezek február hó végéig tanítottak, akkor visszatértek intézeteikbe tanulmányaik folytatására. December elejétől kezdve a tanítás megszakítás nélkül folyt az év végéig. Akadályok az adott helyzet folytán természetesen bőven voltak. Az átvonuló és felvonuló hadiforgalom miatt a szülők nem merték utcára engedni gyermekeiket, s iskolába sem engedték, a központi iskola hosszú ideig katonai gyógy- és kötszerraktár céljaira szolgált, nagy volt a gyermekeknel a ruha és cipőhiány, télen tüzelőanyaghiány miatt a sok tantermet nem tudtak kellő mértékben fűteni. Az 1945. év elejétől pünkösdig a tanítás dr. Marton József lelkipásztor javadalmi lakásának szobájában, lelkészi irodájában és segédlelkészi szobában, valamint a Polgár-utcai iskola 1 tantermében folyt. Pünkösöd után, amikor a katonai raktarat a központi iskolából elszállították, a tanítás az év végéig újra a központi iskolában történt. A tanulók tanítóik vezetésével osztályonként váltakozva részt vettek a hétköznapi istentiszteleteken, a III.-VIII. osztályok növendékei pedig minden vasárnap délelőtt a gyülekezeti istentiszteleten is beosztott tanítók vezetésével. A vallásos nevelés révén adakozásra és áldozatkészségre is nagy súlyt fektettünk, s ennek gyakorlásaként az iskolás gyermekek az Országos Református Szeretetszövetség egyik árvaházában elhelyezett árvagyermek részére, akit már régebben „iskolánk árvajaként” vállaltunk, 1098.52 pengőt gyűjtöttek, melyet eljuttattunk a Szeretetszövetségnek. Az 1944/45. tanévet július hó 12-én évváró istentisztelettel, majd utána 13-án és 14-én a templomban tartott évváró vizsgákkal és a konfirmandusok vizsgájával fejeztük be.

A presbitérium tagjai közül hosszabb idő óta többen teljesítettek katonai szolgálatot és néhányan még a mai napig sem tértek vissza, s sorsokról igen különböző és bizonytalan hírek vannak. Mindez ideig nem jöttek haza: Bacsa Lajos és Kiss Ferenc. Hazatértek Elekes Illés, Gonda Lajos, B. Kiss Sándor és Bacsa Imre presbiterek. Presbiteri gyűlést 1944. augusztus hó 27-től 1945. június 2-áig nem tartottunk. Azóta a felszaporodott sürgős ügyek elintézésére majdnem minden vasárnap s ezzel újra kerékvágásba lendült az egyházi élet, s megindult az újjáépítés lelkileg és anyagilag. A presbitérium a régi hűséggel és ragaszkodással és az anyaszentegyház iránti féltő szeretettel végzi munkáját.

Karakas Lajos egyházi pénztáros október második felében állásáról, felesége halála miatt megszaporodott teendői miatt lemondott, és ettől kezdve 1945. január 18-ig az egyház pénzügyeit Gaál István lelkészelnök és Sütő Zoltán kántor intézték, amikor az új egyházpénztárnok, Porcsalmi Lajos vette át a pénztár kezelését, aki azóta is végzi.

Az egyházi tisztviselők egyéni sorsa és családjak sorsa 1944. szeptember eleje óta a következőképpen alakult:

Gaál István lelkipásztor, esperes csak feleségével volt idehaza 1944. szeptemberben, mert István fia a fronton teljesített katonai szolgálatot, Katalin leánya pedig Budapesten tanítónőképzőintézetben volt elhelyezve. Törökszentmiklósról Gaál István lelkipásztor feleségével és Szilágyi Sándor pankotai lelkésszel 1944. október 8-án vasárnap reggel indult el saját kocsijával Budapestre, ahova pár nap múlva meg is érkeztek. Az első orosz megszállás után mikor a község ismét német kézre került, Gaál István Szilágyi Sándorral visszatért Törökszentmiklósról október 21-én. Felesége és leánya Budapesten maradt és Budapest hosszú téli ostromát ott élte át sok nélkülözés és megpróbáltatás között. Őket U. Nagy László segédlelkész kísérte haza azután 1945. február 5-én, aki érettünk ment. Gaál István

lelkipásztort idehaza aztán politikai szereplése és a felelős kiadásában megjelent Törökszentmiklós és Vidéke című politikai hetilapjában megjelent cikkekkkel kapcsolatban több alkalommal kihallgatták. Törökszentmiklói Igazoló Bizottság 1945. április 27-én igazoló eljárás alá vonta, nem igazolta és ügyét népbíróóság elé utalta. Népbíróósági tárgyalásra azonban sor nem került, mert az Igazoló Bizottság időközben a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei főispán útján a Belügyminisztériumból azt az utasítást kapta, hogy lelkipásztorok nem tartoznak illetékessége körébe, mert őket külön egyházi igazoló bizottságok vizsgálják meg, s így az eddigi eljárás érvényét és hatályát veszítette. Püskösöd után való kedden, május 22-én azután délután 6 órakor a törökszentmiklói politikai rendőrség Gaál István lelkipásztort őrizetbe vette és 24-én a szolnoki népügyészségre szállíttatta, ahol a mai napig is letartóztatásban van.

Dr. Marton József lelkipásztor, 1944. szeptemberében mint betegszabadságon levő tábori lelkész idehaza tartózkodott. Október 2-án feleségét és 3 gyermekét hazakisérte szüleihez Dunántúlra Decsre, s onnan indult vissza szolgálati helyére Törökszentmiklóstra. Útjában október hó 8-án azonban az előrehaladt harcok miatt már csak Szajolig jutott el, ahonnan katonai parancsra vissza kellett fordulnia. Egy ideig még Szolnokon várt a főispáni hivatalban, de mivel Törökszentmiklóstra visszajönni nem lehetett, ennek a főispáni hivatal által kiállított igazolása után visszautazott családjához Decsre. Ott tartózkodott 2 hétig, s mikor híre ment, hogy Törökszentmiklóstra már ismét szabad az út, újra elindult haza, de csak Budapestig jutott, mert közben a község ismét végleg orosz megszállás alá jutott. Így élte azután át a megszállást családjával Pesten, illetve Budán, s amíg a viszonyok engedték, mint szolgálattételre a Kálvin-téri gyülekezet lelkészi hivatalához beosztott lelkész december 24-éig liturgikus és sakramentális szolgálatokat végzett. A téli ostrom alatt pedig január 6-ától február 12-éig különböző óvóhelyeken 35 alkalommal tartott istentiszteletet, úrvacsoraosztást pedig 6 alkalommal, és temetési szertartásokat is végzett. Az orosz hadsereg Budára való bevonulása után utazási igazolványt szerzett, és családjával március 15-én érkezett haza sok viszontagság után Törökszentmiklóstra. Megérkezése után pár nappal, amint bútorai egy részét összeszedte, átvette hivatalát. A Törökszentmiklói Igazoló Bizottság április hó 27-én igazolás alá vonta, és igazoltnak jelentette ki. Gaál István letartóztatása után május 23-án átvette az egyház ügyeinek vezetését, melyet azóta is intéz és adományok gyűjtése útján megkezdte a kárt szenvedett egyházi épületek rendbehozatalát.

Tóth Lajos pusztakengyeli lelkipásztor az orosz hadsereg vonulása idején Pusztakengyelen, szolgálati helyén tartózkodott, semmi bántódása nem történt, s feleségével együtt ott élte át a megszállást, s végezte a lelkészi munkáját. A bevonulás október 8-án történt. A pusztakengyeli templomot több súlyos tüzéségi találat érte, melyből 5 ágyúlövedék a tornyot találta el, s a fedelet is megrongálta. A hívek áldozatkészségéből a legsürgősebb javításokat elvégezték, és az istentiszteletek már december 4-étől ismét megtartattak Pusztakengyelen éppúgy, mint Tenyőn. A Törökszentmiklói Igazoló Bizottság Tóth Lajos lelkipásztort április 27.-én igazolás alá vonta és igazoltnak jelentette ki. Február végén Tóth Lajos házasságát Isten leánygyermekkel áldotta meg.

Török László segédlelkész 1944. augusztus 23-án katonai behívóval bevonult Debrecenbe tábori lelkészi szolgálatra, ahonnan szeptember 19-én áthelyezték Törökszentmik-

lósra az itteni 293. számú Vöröskereszt hadikórházhoz, melynek felállításában tevékeny részt vett. Október hó 6-án szabályos menetlevéllel elindult, hogy meglátogassa Makón lakó szüleit, kikről hónapok óta semmi hír nem volt. Október 7-én este érkezett haza, mikor megtudta, hogy a kórház még aznap délben elmenekült Törökszentmiklósról. Így ő itt maradt családjával, mert jármű hiányában még ha akart volna sem tudott volna elmenni. Így érte itt az első megszállás, mely után hírt kapott, hogy a kórház Cegléden van. Október 14-én elutazott Ceglédre, de mivel a kórház hollétéről senki sem tudott felvilágosítást adni, visszatért Törökszentmiklósról családjához, s végig itt is maradt. Október hó 14-étől mind a templomi, mind a temetési szolgáltatásokat U. Nagy Lászlóval felváltva végezték sokszor az utóbbi szolgáltatásokat kemény pergő tűzben. Hűség és áldott munkájuk és helytállásuk nagy elismerést és tiszteletet érdemelt ki mind a gyülekezet, mind a község lakossága előtt. Február 19-én nagy öröm érte családját a sok megpróbáltatás között, mikor feleségének kisfia született. Török Lászlót a Törökszentmiklósi Igazoló Bizottság április 27-én igazoltnak jelentette ki. 1945. júniusában pedig a tiszainokai gyülekezet egyhangúlag meghívta lelkipásztornak. Török László a meghívást elfogadta, és állását a törökszentmiklósi presbitérium áldáskívánásai és július 29-i beiktatása után el is foglalta.

Ábrahám Antal segédlelkész szeptember elején szerelt le Debrecenben, ahol tábori lelkészi kiképzésen volt július és augusztus folyamán. Szeptemberben idehaza teljesített szolgálatot. Október elején újra behívták katonai szolgálatra október 6-ára. Ezért 2-án áldott állapotban levő feleségét hazakísérte szüleihez Tassra, azután bevonult Debrecenbe. A VI. helyőrségi kórházban azonban kérésére még aznap leszerelték, s így október 7-én katonai autókkal visszatért szolgálati helyére Törökszentmiklósról, ahova október 8-án hajnali 5 órakor érkezett. A hosszú út után délig aludt, s mikor délben feljött az északi lelkészi hivatalba, akkor hallotta a hírt, hogy a hajnali órákban már orosz tankok jártak bent a község déli részein, lövöldöztek, és mindenki elmenekült a község vezető emberei közül. A lelkészi hivatal ajtajai, ablakai tárva-nyitva, s az egész lakásban csak a szakácsnő volt otthon, s tőle majd a később előkerült U. Nagy László segédlelkésztől tudta meg, hogy hivatalfőnöke Gaál István feleségével és Szilágyi Sándor pankotai lelkésszel még reggel 8 órakor kocsin elmenekültek Budapestre. Később Török László segédlelkésszel is találkozott, aki szintén itt maradt családjával. Látva az általános zűrzavart, és a szinte kihalt községet, s közben hallva Szolnok ágyúzását, repülőgépek állandó bombázását, s tudva azt, hogy fenti 2 segédlelkész kollega itt szándékozik maradni felesége miatti aggodalomból, mint utolsó polgári menekülő Törökszentmiklósról október 8-án délután 3 órakor kerékpáron szintén elindult Tassra Budapesten keresztül. Gaál István lelkipásztort Szolnokon túl utolérte, vele beszélt, s aztán ment tovább. Tassról aztán feleségét felkísérte Budapestre, és vizsgálat után beutaltatta az OTBA-kórházba. Időközben Szolnok is elesett, s így a Törökszentmiklósról való későbbi visszatérés a harcok, majd később Buda bekerítése miatt lehetetlenné vált. 1944. karácsony estéjén született feleségének az OTBA-kórházban kisfia, akit a budai harcok miatt 1945. február 12-éig nem láthatott, s csak 7 hét után tudta őket hazahozni a kórházból. Az Egyetemes Konventnél felesége nagybátyja, Muraközy Gyula kálvin-téri lelkész mellé nyert a jelentkezéskor ideiglenes szolgálatra beosztást novemberben, melyet irodai munkával karácsonyig teljesített. Karácsony után sógoránál Budán

lakott, s másfél hónapig az óvóhelyeken tartott minden vasárnap istentiszteleteket. Amint a budafoki pontonhíd elkészült, feleségével s kisfiával gyalog elindult haza, s március 18-án sok szenvedés és megpróbáltatás után érkeztek Törökszentmiklósról, s állásukat elfoglalták. Feleségét Muraközy Éva Veronika tanítónőt a Törökszentmiklósi Igazoló Bizottság igazoltnak jelentette ki. Ábrahám Antalt pedig a Törökszentmiklós és Vidékébe írott cikkei miatt népbíróság elé utalta. Bár ez az ítélet – mivel az Igazoló Bizottság fölötté ítélni nem volt illetékes – semmis lett későbbi helyzetét feltáró nyilatkozatára az igazoló bizottság kijelentette, hogyha újból tárgyalják ügyét, igazoltnak tekinti, amit a presbitérium is tudomásul vett.

U. Nagy László segédlelkész az egész megszállás és bevonulás, valamint a váltakozó harcok alatt állandóan szolgálati helyén maradt. Török Lászlóval együtt a legváltóságosabb időkben is végezte lelkészi szolgálatát, és példás helytállásával az egész gyülekezet és község nagybecsülését érdemelte ki. Nagy érdeme a lelkészi és esperesi hivatal irattárának és Gaál István lelképásztor bútorainak megmentése. Mind a református, mind a római katolikus temetőben – a harcok alatt is – végezte kötelességét, a temetési szertartásokat. Megtartotta az istentiszteleteket, jelenlétével és szolgálataival vigasztalta a kétségek között élő híveket, akik nagy szeretettel vették körül. A Törökszentmiklósi Igazoló Bizottság 1949. április 27-én igazolás alá vonta igazoltnak jelentette ki és helytállásáért elismerését fejezte ki.

Sütő Zoltán orgonista-kántor szintén helyén maradt feleségével és 2 gyermekével a megszállás és a harcok alatt. Istentiszteleteken és temetéseken állandóan szolgált. Hűséges szolgálataival ismételtelmélyítette a gyülekezet személye és családja iránti megbecsülését és szeretetét. Bátor helytállásával megnyerte az orosz és a magyar hatóságok bizalmát, s így sok ember igazolásánál tehetett mindkét részre jó és igaz szolgálatokat. A Törökszentmiklósi Igazoló Bizottság igazolta és tagjai közé behívta szolgálatra, az egyházi tisztviselők és alkalmazottak igazolási eljárásához előadónak, s mint ilyen is az igazság megállapításánál szintén értékesen működött közre.

Bakos Lajos igazgató-tanító feleségével, Vajda Krisztina tanítónővel és 2 gyermekével ugyancsak az egész megszállás alatt és az itteni harcok alatt mindvégig szolgálati helyén maradt. Az iskola egész irattárát, anyakönyveit 1853-tól mintegy 42 kötetben, a tanítói könyvtárt és a jobb állapotban lévő térképeket, földgömböket, minthogy azok nagyrészt megelőzőleg lakásán voltak, megmentette a pusztulástól. Az iskolai munka újra megindulásánál nagy része volt a helyettes tanítók beszerzésénél. Feleségével együtt 1944. december 7-étől, mikor a tanítás újra megkezdődött, végig tanítottak. A Törökszentmiklósi Igazoló Bizottság mindkettőjüket igazoltnak jelentette ki.

Erdős Lajos tanító feleségével együtt a megszállás és a harcok alatt mindvégig szolgálati helyén maradt és iskolánkban tanított. A Földvári-úti iskolából el kellett költöznie, mert azt a községi előljárással 1944. nyarán járványkórház céljára lefoglalta, s így ő a központi iskolában nyert alkalmazást. A Törökszentmiklósi Igazoló Bizottság igazoltnak jelentette ki.

Simón István tanító feleségével és 2 gyermekével helyén maradt. Lakása kertjébe 2 nagyméretű bomba esett, mely az épület tetőzetében nagy kárt tett, s így onnan elköltözött Bakos Lajos igazgató régebben gettó céljára igénybe vett, de közben felszabadult

javadalmi lakásába. Bútorai egy része így elkallódott, mert a harcok alatt nem tudott mindent megmenteni. Felső ruhái szintén teljesen elvesztek. A megszállás alatt, mint a polgárőrség szakaszparancsnoka a tanítás megkezdéséi december 7-ig állandóan szolgálatban állott. Lakása egy része orosz tiszti szállás volt hosszabb ideig. A Törökszentmiklósi Igazoló Bizottság igazolta.

Tóth Béla tanító feleségével és 2 gyermekével az orosz megszállás alatt Törökszentmiklóson maradt, mint polgárőr a tanítás megkezdéséig szolgálatot teljesített. Lakása egy része hosszabb ideig szintén orosz tiszti szállás volt, s az ott lakó tisztek, mint tanítót, mindig megbecsüléssel kezelték. December 7-től mindvégig tanított. A hazatérő menekült tanítók és ismerősök házában mindaddig, míg elhelyezkedtek otthonra és szíves vendéglátásra találtak. A Törökszentmiklósi Igazoló Bizottság igazoltnak jelentette ki.

Gonda Erzsébet tanítónő állásáról 1944. szeptember 18-án lemondott.

Butyka Béla, Sajtós Imre és Smóling Gábor tanítók katonai szolgálatot teljesítettek, és a mai napig sem jöttek vissza szolgálati helyükre. Sorsukról hozzátartozóik semmi megbízható értesüléssel nem rendelkeznek. Feleségeik és gyermekeik az orosz megszállás alatt nem menekültek el.

Ujhelyi Mihály c. igazgató-tanító 1944. szeptember közepén katonai szolgálatra vonult be a helybeli bevonulási központhoz, ahol október 7-ig szolgált, amikor parancsnokságával együtt parancsra Esztergomba kellett mennie. Magával vitte családját, feleségét Boris Margit tanítónőt és kisleányát is. 1944. október 20-tól 1945. március 24-ig Esztergomban is tartózkodtak, s ott élték át a megszállást. 1945. március 21-én az orosz csapatok közeledtére parancsnoksága elmenekült nyugat felé, de ők nem tartottak velük. Fenti idő alatt sok megpróbáltatáson, bombázások és ágyúzások egész során, s a 9 hónapra frontvárossá vált Esztergom életének minden nehézségén keresztül életük megtartásában Istent ismét megtartó mennyei Atyának tapasztalták. Március 24-én indultak haza és 1 hét múlva érkeztek haza. Április elején Ujhelyiné Boris Margit elfoglalta szolgálati helyét és az iskolai év végéig tanított. Ujhelyi Mihályt a helybeli Földigénylő Bizottság jegyzőként vette igénybe pár hónapra, s így ő ebben az iskolai évben nem tanított. A Törökszentmiklósi Igazoló Bizottság mindkettőjüket igazoltnak jelentette ki.

Ábrahámné Muraközy Éva Veronika tanítónő 1944. október elejétől 1945. április 1-ig betegszabadságon volt, s férjével Budán élte át a megszállást. Visszaérkezése után a Törökszentmiklósi Igazoló Bizottság igazoltnak jelentette ki, s a tanév végéig tanított.

Kerekes József c. igazgató-tanító 1944. október 8-án feleségével együtt sógornéjához Egerbe menekültek, ahova október 12-én érkeztek meg. 1945. január 2-án tértek vissza Törökszentmiklósról. Távolléte alatt lakása berendezése, bútorai, felszerelése, élelmiszerkészleteik, s egyéb értékeik elvesztek. Az Igazoló Bizottság igazoltnak jelentette ki, s a tanítói munkát iskolánkban január elején megkezdte s végig folytatta.

Idrányi Anna tanítónő 1944. október hó 8-án nagybátyjával, Olajos Pál nyugalmazott törökszentmiklósi református lelkésszel és családjával együtt elmenekült Esztergomba, s onnan 1945. április hó 21-én érkeztek haza sok szenvedés és megpróbáltatás után. Idehaza teljesen kifosztott és üres lakás várta őket. A Törökszentmiklósi Igazoló Bizottság igazolta, s ettől kezdve az iskolai év végéig tanított.

Hordós Gyuláné, Kóródi Erzsébet tanítónő az első megszállás alatt még szolgálati helyén maradt, s mikor a község ezután német kézre került, mivel egyetlen orvos sem maradt a községben, súlyos és feltétlenül kezelésre szoruló betegsége miatt elmenekült. Budapesten találkozott katonai szolgálatot teljesítő férjével, s vele később Németországba menekültek, s így csak 1945. májusában érkezett vissza szolgálati helyére. Az Igazoló Bizottság igazolta, 5 évre előlépéstől eltiltotta, de ebben az iskolai éven már nem tanított. Betegsége miatt, és hadifogságba került férje miatt ma is sok megpróbáltatást és aggodalmat él át.

Szabó Andor nyugdíjas c. igazgató-tanító szintén mind a megszállás, mind a harcok alatt szolgálati helyén maradt. Mikor december 7-én iskolánkban a tanítás újra megkezdődött, szolgálatra önként jelentkezett, s az iskolai év végéig tanított is. Az Igazoló Bizottság igazolta, s helyi pedagógusok szakszervezetének közössége a Szakszervezeti Tanácsba képviselőjének megválasztotta. A megszállás alatt anyagi károsodás nem érte. Feleségével együtt mindvégig lakásában és szolgálati helyén megmaradt.

Zsemlye Jánosné, Alföldy Margit tanítónő 1942. óta nyugalomban volt, és Törökszentmiklóson lakott 3 kisleányával. A megszállást itt élte át, nem menekült el, s mikor a tanítás iskolánkban megkezdődött, szolgálatátelre önként jelentkezett, s az iskolai év végéig tanított is. Az Igazoló Bizottság igazoltnak jelentette ki. A megszállás alatt anyagi károsodás érte, de egybékent Isten kegyelme az általános izgalmon és nélkülözéseken túl megőrizte – férje távollétében is – minden nagyobb megpróbáltatástól, családjával együtt. A Gonda Erzsébet tanítónő lemondásával megüresedett tanítói állásra beadta pályázatát.

Kerekes István községi főbíró, az egyház megbízott főgondnoka és Pásztor Zsigmond gondnok, valamint Porcsalmi Lajos egyházi pénztárnok 1944. szeptembere óta bekövetkezett hadi események ideje alatt s azóta is állandóan Törökszentmiklóson, szolgálati helyükön maradtak. Az Igazoló Bizottság mindhármukat igazoltnak jelentette ki.

Dr. F. Kiss János egyházi ügyész a megszállás alatt Budapesten teljesített katonai szolgálatot, s családjával 1945. március közepén tért vissza sok megpróbáltatás után szolgálati helyére. Az Igazoló Bizottság igazolás alá vonta, s igazoltnak jelentette ki.

A presbitérium katonai szolgálatra be nem hívott tagjai kevés kivétellel mindnyájan itt maradtak.

Rékasi Sándor harangozó Tiszaroffon szolgált, mint munkásszázadhoz behívott honvéd, s 1944. október elején szabadságon tartózkodott idehaza, az előre haladt harcok miatt azonban már visszamenni nem tudott, s így a megszállás szolgálati helyén érte, családjával együtt itt is élte át. Az Igazoló Bizottság igazolta, s azóta állandóan szolgál.

Fekete János iskolaszolga katonai behívóval Rákóczi falvára ment, ott szolgált, s onnan vitték tovább Budapestre, ahol a megszállást is átélte. Budapestről 1945. januárjában jött haza, s betegsége miatt 1945. július 1-ével több, mint 10 évi szolgálat után állásáról lemondott. Helyette a presbitérium Rékasi Bálintot alkalmazta 1945. július 1-től iskolaszolgának. Az Igazoló Bizottság igazolta.

Szabó Sándor temetőcsősz és sírásó a megszállást Törökszentmiklóson élte át családjával együtt, mindvégig hűséggel örködve a temető nyugalma fölött és végezve kötelességét. Az igazoló Bizottság őt is igazoltnak jelentette ki.

Kicsi Miklós egyházi szolga a megszállás alatt idehaza tartózkodott, és 1945. február 28-ig szolgálatot teljesített, azóta az egyház szolgai állás nincs betöltve.

Bányay Sándor állandó irodakíséítő ugyancsak mindvégig itt maradt és szolgált. Az Igazoló Bizottság őt is igazolta, mint egyházi alkalmazottat.

Az 1944. szeptembere óta bekövetkezett hadiesemények folytán az egyházközséget a következő épületkárok és anyagi veszteségek érték:

TEMPLOM:

Lőtt aknátlól erősen megsérült a templom keleti bejárati teleajtója, s néhány helyen a keleti fal. Légnyomástól betört 89 darab ablakfiók mintegy 8.5 négyzetméter nagyságban. A templomot egyéb lényeges kár nem érte.

ÉSZAKI LELKÉSZI LAKÁS:

Két kapu eltűnt, és egy kb. 4 négyzetméteres kerítésfalat a beszállásolt katonaság lebontott, hogy a szomszéd iskolaudvarra közvetlen átjárójuk legyen. Ablakkár kb. 8 négyzetméter. Más kár nincs.

DÉLI LELKÉSZI LAKÁS:

A lakásban gránátrobbanás következtében a nappali szoba tetőzetet tönkrement, a cserép 18 négyzetméter területen összetört, s a mennyezeten 4 négyzetméternyi beszakadás történt. Ennek következtében 2 szoba javítási lehetőségek hiányában beázott és erősen megrongálódott. Konyha előtt légi akna robbant, s leszakította a bejárati teleajtót, összetörte a konyhaablak 3 külső első keretsorát, a nyári konyha külső ajtóját pedig erősen megrongálta. A lakáson és az irodán gránát és légi aknák következtében betört 176 darab ablak, melyből 82 nagyobb méretű, 94 pedig kisebb méretű, összesen 19 négyzetméter. Eddig még hiányzik 1 nagyobb, 1 kisebb irodai Kalór kályha, a segédlelkészi szobából 2 darab ágybetét, 1 ágy és 1 darab asztalterítő, megrongálódott 1 darab álló íróasztal. Tönkrement, illetve javításra szorul több ajtó és ajtózár, hiányzik 5 pár kilincs. Az összes egyházi épületek között ez a lakás szenvedte a legnagyobb rongálódást és károkat.

PRESBITERI TERMEN, PÉNztÁRSZOBÁN:

Az ablakkáron kívül a falon repeszdarabok következtében nyílások támadtak. Összesen 53 darab ablakfiók tört be, kb. 16 négyzetméter nagyságú terület.

KÁNTORLAKÁSON:

Akna és légiakna becsapódása következtében disznóólón 3 négyzetméteres rés támadt. A szilánkok szétronsoltak 1 tele bejárati ajtót. Összetört 65 darab, mintegy 13 négyzetméternyi nagyságú ablaküveg.

A KÖZPONTI ISKOLÁBAN:

Az épület állaga semmi kárt nem szenvedett, csapán a bejárati nagykapu ment tönkre. Az iskolai felszerelésben, ablakkárokból a következő veszteségek keletkeztek: hiányzik 13

asztal, 2 iskolai szekrény, 68 új iskolai pad, 8 fali tábla, 4 kis tábla, 7 fali térkép, 2 számológép, 7 ruhafogas, 7 kályha, 34 karszék, 94 ablaküveg 8 négyzetméternyi nagyságban, 11 zár és kilincs, az összes szemléltető képek, fizikai és kísérleti eszközök, ásvány-, mag-, növény-, lepke-, tojás-, és kitömött állatgyűjtemény. Ifjúsági könyvtár, szépirodalmi könyvtár állományából 133 könyv teljesen megsemmisült, a tanítói könyvtárból elveszett 223 kötet, a tanulói segélykönyvtárból pedig 469 könyv. A központi iskolához megépített tanítói lakáson semmi kár nem keletkezett.

A POLGÁR-UTCAI ISKOLA:

Épen maradt. A tanítói lakáson 5 ablak betört. Az iskolai WC. ajtója, rekesztőfala s ülődeszkái hiányoznak. Az alsóépületek deszkaépítményei, ajtói rongáltak, hiányosak. Kb. 5 méter hosszú kerítésrész hiányzik. A tetőzetten kisebb hibák vannak.

BATTHYÁNY-UTCAI ISKOLA:

A tanítói lakásnál bombarobbanás következtében a melléképületek tetején keletkezett nagyobb rongálódások kb. 8-10 négyzetmétert tesznek ki, s beázás miatt a fal rongálódott meg. Tönkrement az iskolaudvart a házikerttől elválasztó kerítés kb. 25 méter hosszúságban, és egy kapu. Az iskola felszerelése és épülete sértetlen. Nagy kára az iskolának, hogy az udvaron lévő fák mind kipusztultak, s így a legfásabb iskolaudvar ment tönkre.

FÖLDVÁRI-ÚTI ISKOLA:

Hiányzik a nagy és kis deszkapu, továbbá 10 méter drótkerítés és 25 méter deszkerítés. Az iskolai WC. oldaldeszkái, ajtói, fásszín ajtója, ablaka kerettel együtt, disznóól kerítés és 3 ólajtó, istállóajtó és ablak, nyári konyhaajtó és ablak hiányzik. A WC. cseréptetőzete 1/3 részben hiányos. Lakásból 2 kályha, 1 tűzhely tűnt el. Iskolán, lakáson 9 darab nagy ablak kb. 36 négyzetméter nagyságú üvegezése 90 %-ban betört.

KOSSUTH-UTCAI RECTOR-FÉLE ISKOLA ÉS TANÍTÓI LAKÁS:

Két tanteremben hónapokon át istálló volt. A padló teljesen tönkrement. A tantermekben gyülekezést, illetve az ott tartózkodást lehetlenné tevő tűrhetetlen bűz van, amely csak a padlózat teljes kicserélése, és az alatta levő földréteg újjal pótlása által lesz ismét használhatóvá. A falak megrongálódtak, ablakok kitörték, s az ablakkeretek faanyagában is van rongálódás. Kerítés kb. 35 méter hosszúságban hiányzik. Eltűnt továbbá a disznóól és a tyúkól kerítése és 3 ajtója, valamint 3 darab WC. ajtó. A lakáson 32 ablakfiók hiányzik 5 négyzetméter nagyságban. A falak rongáltak és festékkel össze vannak kenve, ajtók rongáltak s a konyhatűzhely szét van dűlva.

PARTALATTI TANÍTÓI LAKÁS:

Bombarobbanás következtében a tetőcserép és lécezés a lakás kert felőli részén mintegy 25 négyzetméternyi területen teljesen összetört. Az utcai 2 szobában hónapokig ló és tehénistálló volt. A padló ezekben a szobákban sok helyen kicserélésre vár, mert elrothadt. Az oldalfalak pedig megrongálódtak, ajtók, ablakok betörték. Hiányzik 40 darab ablaktáb-

la kb. 7 négyzetméter nagyságban. A kerti kerítést a bombarobbanás légnyomása 15 méter hosszúságban összetörte és szétdobálta az északi és nyugati oldalon. A WC. ülődeszkája és a faskamraajtó hiányzik. A falakat több helyen szilánkbecsapódások rongálták meg. Az épület hosszabb ideig részben fedél nélkül volt, s a 2 utca szoba fölött a mennyezet átázott és hajlott.

TEMETŐ:

A betonkerítésből 14 szakasz van kidöntve 28 négyzetméter hosszúságba. Teljesen tönkrement a Rákóczi-úti nagykapu és ajtó. A szabaddá vált bejárás következtében jelentős mennyiségű fát vágtak ki és vittek el ismeretlenek. Sok sírkövet ledöntöttek. A temetőőr épületek közül a nyugatin nincs károsodás, a keletinél a lakrészen a falban két ajtónyílást vágtak ki.

A PUSZTAKENGYELI TEMPLOM:

Több súlyos tűzérési találatot kapott, melyekből 3 ágyúlövedék a tornyot találta el, egy pedig a torony melletti fedélrész tönkolt össze. Mintegy 7 négyzetméter területen a cserép teljesen összetört, s a tornyon 15 ablaktábla tört össze. 8 négyzetméter bádogtető összetört. 16 méter gerenda és 8 négyzetméter deszka tönkrement, s meglazult a harangállvány.

A KERESZTYÉN IFJÚSÁGI EGYESÜLET:

Könyvtárából 23 darab könyv, leltárából 3 sakktábla és több apróbb tárgy hiányzik.

A REFORMÁTUS LEÁNYEGYESÜLET:

Bútorai és felszerelési tárgyai az északi lelkési lakás segédlelkési szobájában vannak hiány nélkül.

Fenti károkat a Gazdasági Bizottság állapította meg.

Istenünk kegyelme Egyházunkat más veszteségtől megóvta.

Törökszentmiklós, 1945. augusztus 1.

*Gaál István
esperes*

Túrkeve

Református egyházközségünk életére nagy kihatással volt a háború átvonulása úgy szellemi, mint anyagi vonatkozásban.

Egyházközségünk kicsi irattárát, parochiális könyvtárát, klenódiumait, egyházi és iskolai anyakönyveit, jegyzőkönyveit, az utóbbi évek számadásaihoz tartozó okmányait, pecséteket és a lelkészi iroda felszereléseit már néhány nappal előbb biztonságba helyeztem, a lelkészelnök és Debreczeni András kurátor, aki csak egy hónappal azelőtt foglalta el hivatalát, de a munkában eléggé fel nem becsülhető segítségére volt lelkészelnöknek, mintha csak az Isten küldötte volna e nagyon fontos feladat elvégzésében való támogatóul a lelkipásztor mellé... A legújabb anyakönyvek október 7-én reggel helyeztetek a többi rejtett értékekhez... E munkában Tőkés Elek segédlelkész is segédkezett... Mindezeket a tárgyakat rejtkehelyeiken hiány nélkül megőrizte az Isten!...

Október 7-én mintegy 80 család hagyta el Túrkevét, közöttük Tóth Lajos lelkipásztor is családjával együtt. Tóth Lajos a családját akarta csak biztonságba helyezni, visszatérésre azonban már nem volt ideje. Még ma is távol van... Hír nem érkezett mindeddig felőle... Börzsönyi József lelkipásztor már előbb tábori lelkészi szolgálatra vonult be... Felőle sincs semmi hír! Tőkés Elek segédlelkész ugyanezen a napon szintén elhagyta Túrkevét a lelkészelnök előtt tett kijelentése szerint katonának szándékozott beállni. További sorsa ismeretlen... A lelkipásztorok közül helyben maradt Cziriák Géza és Kapás Rezső vallásitanító lelkész... A városban maradt Kiss István főgondnok és Debreczeni András gondnok, valamint Jákó Dezső orgonista kántor.

A tanítókról majd később szólok!

Október 8-án vonult be városunkba az orosz hadsereg. Ettől kezdve november 19-ig templomunkban istentiszteletet tartani nem lehetett. Már az október 8-ai istentisztelet megtartását is tiltotta a magyar csapat parancsnoka azzal az indoklással, hogy a templomot minden percben lövés érheti, így a bent levők életben maradását nem garantálhatja. Az első lövés délelőtt negyed 11 órakor csakugyan a református templomot érte...

Cziriák Géza lelkipásztor már október 9-én érdeklődött, Márki Gábor tolmácsolásával az átvonuló orosz csapatok egyik parancsnokától a lelkészi szolgálatok megkezdése felől, mire az illető orosz őrnagy azzal válaszolt, hogy annak semmi akadálya, az életnek minden tekintetben a régi mederben lehet, sőt kell folytatódnia... Miután azonban Túrkeve október 8-tól cca egészen november 10-ig a fronthoz tartozott, s állandó orosz város-parancsnokság nem volt – lelkipásztor és főgondnok – a templomi istentiszteletek tartását s a harangoztatást jobban látták későbbi időre halasztani, amikor már állandó városparancsnoktól kaphatnak rá engedélyt... Ez idő alatt egy orosz tiszt érdeklődött a lelkésznel: miért nem harangoznak soha, de a harangoztatás s istentisztelet tartás megkezdésének engedélyezésére egyik sem tartotta magát feljogosítottnak... Így a lelkészi szolgálatok, s az igehirdetés mindössze a temetési alkalmakra és az újszülöttek megkeresz-

telésére szorítkoztak... Miután a római katolikus plébános is elmenekült, a katolikus családok is református szertartás szerint kereszteltették újszülött gyermekeiket.

A temetési szolgálatokat a legnehezebb időben is pontosan végezték Cziriák Géza lelképásztor és Jákó Dezső kántor. Néhány esetben, „*két-lelkészes*” temetésnél Kapás Rezső vallásitanító lelkész is!... Október 10-én a háború 3 halálos áldozatát temettük el. Reggel 9 órakor Kovács Mihály 59 éves férfit, kit egy felrobbant kézigránát ölt meg Ezék. XXXVII. 3-6 v. alapján; délelőtt fél 11 órakor D. Szabó Sándornét, kit 34 éves korában, az orosz csapatok bevonulásakor a tanyája udvarán egy orosz golyó terítette le, Máté XI. r. 26 v. alapján; délután 3 órakor egy 18 éves [...] leányt, kit egy orosz katona azért lőtt le, mert nem engedte át neki magát, hanem menekülni próbált támadója elől, a Sir. III. 52, 55, 59 v. alapján mondott gyászbeszédekkel. Mindhárom esetben Cziriák Géza fungált... Több halálos áldozata is lett a háborúnak. Így Horváth Istvánné, aki október 20-án, a németek visszatérésekor, 57 éves korában fejlővést kapott. G. Nagy Istvánné, ki 43 éves korában 5 éves kislányával G. Nagy Eszterrel ugyanezen a napon bombaszilánkoktól halálra sebezve halt meg. Október 24-én orosz katonák kivégezték L. Nagy István 52 éves férfit és két leányát, a 20 éves Juliánnát és a 18 éves Emíliát. Ez az eset a türkevei háborúnak egyik igen szomorú esete... A szerencsétleneket ugyanis künt a tanyán, a szomszédjaik hamis vádjára alapján lötték agyon... Október 31-én Simon Péter 17 éves ifjút egy a németek által lerakott bomba, illetve akna tépte szét téhenlegeltetés közben. Özv. Hajdú Péternét 88 éves korában vejével, Váncsodi Imre 62 éves gazdával a Váncsodi által a határból hazavitt kézigránát robbanása végezte ki november 23.-án... Voltak többen, kiket az átélt izgalmak döntöttek sírba. Október 8. – november 24.-ig 37 temetés volt. Szertartás nélkül senkit sem temettek el.

A harang legelőször november 3-án délben, másodszor november 9-én reggel 8 órakor szólalt meg. De mindkét alkalommal azonnal be is tiltották a további harang-használatot. Igazolva az egyház vezetőségének eleitől vallott azt a felfogását, hogy csak az állandó városparancsnokság által adott engedély elnyerése után húzatja meg a harangokat. Mindkét alkalommal katonai parancsra szólaltak pedig meg harangjaink, s ugyancsak katonai parancs némította el őket...

A harangoztatásra vonatkozó engedélyt az istentiszteletek tartására vonatkozóval együtt november 15-én adta meg a november 13-án városunkba érkezett román katonai parancsnokság. Türkeven ugyanis az oroszok bevonulása után készített repülőter románoknak történt átadása után, november 13-tól román katonai parancsnokság volt... A temetések alkalmával való harangoztatást csak a román parancsnokság távozása után jött orosz városparancsnok engedte meg december 27-én.

A négy helyen is belőtt templomtető kijavítását november 10-én kezdte meg Pataki Sándor építész. A javítást nagyon hátráltatta, hogy úgy az orosz, mint a román parancsnokság engedélyét meg kellett szerezni, s nem voltunk tájékozva hol, merre keressük a parancsnokságokat. Így bizony e dolog sok utána járást igényelt, bár úgy az oroszok, mint a románok részéről a legnagyobb jóindulatot tapasztaltuk... Érdekes volt egy orosz kapitánynak, egy nagyon komoly embernek a válasza: „*a templomot nemcsak ki lehet, hanem ki is kell javíttatni, mert Isten van, s Őt tisztelni kötelesség*”.

November 19-től az ablak nélküli, javíttatás alatt levő templomban tartottuk az istentiszteleteket. A templomtető kijavíttatása november 24-én, az ablakkarikák beüvegeztetése pedig november 27-én ért véget.

Október 21-én ugyanis, amikor a németek egy pánczélos csapata harcikoscsijai egy részét közvetlenül a templom mellett, egyet éppen a torony alatt, másokat a templom szomszédságában levő piactéren állíttatta fel, a piactéren telitalálattal leesett bombák légnyomása a templomnak cca 280, a központi fiúiskolának pedig cca 240 ablaktábláját törte be.

November 19-én volt az orosz csapatok bevonulása után az első templomi istentisztelet, melyen Cziriák Géza lelkipásztor hirdette az ígét CXXI. Zsolt. 7 verse alapján. Az istentiszteleten elejétől végig jelen volt Emánuel Jenescu román generális is több magas rangú román tiszt társaságában, s az istentisztelet után rövid beszédet intézett a zsúfolásig megtelt templomban a könnyekig meghatódott gyülekezethez. Megértést kért a román katonaság számára, s a rend, a nyugodt élet biztosítását ígérte. Kérte a jelenlévőket: legyenek istenfélők, hallgassanak lelkipásztoraikra. Végül Isten áldását kérte az egész városra... A templomtól hat hétig elzárt gyülekezet mélyeséges meghatódottsággal énekelt, sírva imádkozott, a porig alázkodó lélekkel hallgatta az ígét s nagy megnyugvással, Istenben megtalált békeséggel, édes reménységgel tért meg otthonába.

November 19-től kezdve hétköznapokon is minden reggel van istentisztelet.

November 26-án templomi istentisztelet keretében nyíltak meg a református és állami népiskoláink. Ez alkalommal Kapás Rezső vallástanító lelkész fungált alapján. A román tábornok ez alkalommal még nagyobb kísérettel jelent meg az istentiszteleten, melynek végeztével közvetlen meleg szavakkal és nagy szeretettel szólott a gyermekekhez – tanulásra, a szülők, tanítók iránti engedelmességre, istenfélelemre, a lelkipásztorok és tanítók megbecsülésére serkentvén őket s az egész gyülekezetet. Szavai mély benyomást gyakoroltak a jelenlévőkre. Másnap megkezdődött a tanítás. A református népiskolákban az alábbi beosztással:

1. a központi iskolában: az I., II., III., vegyes osztályt vezette: Bartha Jolán tanítónő naponként váltakozó tanítással. Egyik napon az I-II. vegyes osztályt, másik napon a III-ik vegyes osztályt tanítván;

2. a központi iskolában a IV-ik fiú és VI-ik leányosztályt naponként váltakozó tanítással vezette Debreczeni László igazgató tanító. Egyik napon a fiúkat, másik napon a leányokat tanítván;

3. a központi iskolában az V-ik fiú és V-ik leány osztályt összevontan minden napos tanítással vezette Jezerniczkyne Bíró Etelka;

4. a központi iskolában a VI-ik fiú és VI-ik leány osztályt összevonna minden napos tanítással vezette Csikósné Mészáros Irén;

5. A Kálmán király utcai iskolában az I., II., III. vegyes osztályt naponként váltakozó tanítással vezette Orbán Sámuel. Egyik napon az I-II. vegyes osztályt, másik napon a III osztályt tanítván;

6. az Árpád utcai iskolában az I., II., III. vegyes osztályt szintén naponként váltakozó beosztással – mint Orbán Sámuel – tanította Bartha Lajos.

A 15 tanítónk közül ugyanis csak 7-en maradtak idehaza. A többiek, éspedig Börzsönyi Józsefné Bán Magda, Ködmön Gábor, Madarász Károlyné Balogh Terézia, Mihályfalvi Margit, Szabadfi Sándor és Tóth Anikó az orosz csapatok megérkezése előtt elhagyták a várost, Bese Imre pedig már régebben katonai szolgálatra vonult be. Katonai minőségben hagyta el a várost Madarász Károly is, aki az utóbbi időben a túrkevei katonai parancsnoksághoz volt beosztva szolgálatra mint behívott katona. Ő magával vitte feleségét és gyermekeit is... Az itthon maradottak közül viszont Vajda Sándor ebben az időben még a helyi polgárórség szervezésével volt megbízva, illetve elfoglalva. Csak e feladta elvégzése után, december 28-án kezdte meg ő is a tanítást – a polgárórség parancsnokságáról lemondva. A tanítók beosztása ekkor így módosult:

1. a központi iskolában az I. és II. vegyes osztályt vezeti mindennapos tanítással Bartha Jolán;

2. a központi iskolában az III. vegyes osztályt vezeti mindennapos tanítással Csikósné Mészár Irén;

3. a központi iskolában a IV. fiú és leányosztályt naponként váltakozó tanítással vezeti Debreczeni László igazgató tanító;

4. ugyanott az V., VI. fiú osztályt naponként váltakozó tanítással Orbán Sámuel;

5. míg az V-VI. leányosztályt szintén naponként váltakozó tanítással Jezerniczkyne Biró Etelka;

6. a Kálmán király utcai iskolában az I., II. vegyes osztályt mindennapi tanítással Vajda Sándor;

7. az Árpád utcai iskolában az I. és II. összevont vegyes osztályt szintén mindennapos tanítással Bartha Lajos vezeti.

Tüzelőanyag hiányában csak hat tantermet használhatunk. A tüzelő fát a város adja a határban a város által kitermelt akácfából.

November 29-én a román tábornok meglátogatta a központi iskolában levő négy tanító óráját. Meghallgatta a tanítók tanítását, s különös elismeréssel nyilatkozott mindegyik, de különösen Debreczeni László tanító pedagógiai készségéről. A látogatás utáni búcsúzásakor a tanítói szobában kérte a jelenlevő tanítókon kívül Cziriák Géza lelkipásztort, valamint Márki Gábor helyettes polgármestert a magyar és román nép közötti közeledés és kölcsönös megértés munkálására, mert – mint mondotta – a két nemzetnek egymásra kell találnia, hiszen egymásra vannak utalva.

December 3-án újból a román katonaság nagyobb részvételével folyt le az istentisztelet. Azért írtam „*nagyobb*” részvételről, mert a katonaság templomlátogatása egészen rendszeressé vált. December 3-án Cziriák Géza lelkipásztor fungált. Jelen volt a román tábornok megint. Istentisztelet után a tábornok elhagyta a templomot. A román parancsnokság rendőrségét vezető ezredes azonban többedmagával a templomban maradván beszédet intézett a jelenlevőkhöz abból az alkalomból, hogy egy asszony, Szilágyi Istvánné, az előző héten a román katonákat becsmérő kijelentést tett katonák füle hallatára. Az illetőt a román rendőrség odaállította a gyülekezet elé, s az Ezredes ott a nyilvánosság előtt kijelentette, hogy a megtévedt asszonyt most szabadon bocsátja ugyan, de inti a város lakosságát, elő ne forduljon hasonló eset, mert nagyon szigorú lesz a megtorlás.

Az istentiszteletek azóta megszakítás nélkül megtartatnak. Az egyházi élet folyik. A templomlátogatók száma s az adakozási készség emelkedett. A templom javítás költségeire december 31-ig 2800 pengő folyt be adakozás útján. Az ideiglenes városi tanács, illetve „kis tanács” a városi adóhivatalhoz befolyó adóból az egyházat az eddigi százalék szerint megillető összeget hétről-hétre kifizeti az egyház gondnokának. Mindamellet az egyház anyagi helyzete nagyon nehéz. A nagyobb adófizetők ugyanis a városból eltávoztak. Adóik így elmaradtak. A haszonbérlok egyik-másika ma sem csévelt. Tartozásait fizetni nem tudja. Ezzel szemben a tanítók állami illetménye elmaradván – őket is az egyház pénztárából kellene fizetni. A nehéz anyagi viszonyok miatt a tanítók eddig csak 400-450 pengőt kaptak személyenként a későbbi elszámolás, illetve az államsegélyük megérkezése utáni visszafizetés kötelezettségével. Teljes elismerés illesse a hivatásuk magaslatán álló tanítókat, kik ilyen körülmények között is szó nélkül, hűséges odaadással és kötelességtudással végezték s végzik nagy és nemes munkájukat.

Az állami polgári fiú és leányiskola december 11-én nyitott. Ettől kezdve ott is éppúgy, mint november 26-tól az állami népiskolákban, Kapás Rezső vallástanító lelkész végezte a hitoktatást. A római katolikus vallású népiskolai növendékek egy része a református, más része az állami népiskolákba jár. Ezek hitoktatója önkéntes vállalkozás után – mivel a plébánussal a tanítók is elmentek a városból – Dr. Kelemen Zoltán ügyvédjelölt.

Nem az elmúlt esztendő eseményei közé tartozik ugyan, de meg kell említenem, mert nagyon közelről érinti egyházunkat, hogy Kapás Rezső vallástanító lelkész engedve a feléje fordult közbizalomnak 1945. január 8-án elvállalta a polgármesteri állást, s azóta ott szolgál közszeretettől övezve önfeláldozó hűséggel. Tekintettel arra, hogy Kapás Rezső nem maga kereste ezt az új munkakört, hanem csak a feléje fordult közbizalom előtt hajolt meg, mikor azt a város nyugalma és a különböző pártok közötti békesség biztosítása érdekében elvállalta, s ez részéről óriási áldozat a közért – ezúton is kérem az egyházi felsőbb hatóságokat, hogy benyújtandó kérésére részére egy évi szabadságot engedélyezni méltóztassanak. A dolgok így fordulván január 8-óta a lelkészi szolgálatokat Cziriák Géza lelképásztor egyedül látja el, a hitoktatást pedig az állami népiskolában az ottani református vallású tanítók, az állami polgári fiú és leányiskolában pedig Kerecsényiné született Daróczi Katalin okleveles tanítónő végzik.

December 15-én kapta kézhez Cziriák Géza lelképásztor a 4300/1944. számú püspöki körlevelet, melynek alapján e jelentés készült.

Mindent összevéve, míg lelkiekben inkább gyarapodást hozott a város felett elzúgott háború, anyagiakban a kár alig felmérhető! Az anyagi károk részletes és darabonkénti összeírása megtörtént. Az egyház kára épület anyagokban, kerítésekben, ajtók-ablakokban, iskolai asztalokban, padokban, kályhákban, egyéb iskolai s irodai felszerelésekben stb. legalább 65.000 pengő. Van olyan iskolai telek, mely körül egy szál kerítés sincs, mert a kerítés deszkáit, sőt az ajtókéit is feltüzeltte a megszálló román katonaság. Majdnem ilyen siralmas képet nyújt a templom melletti paróchia udvara is. Itt említem meg, hogy a templomból letépték, s elvitték orosz katonák az úrasztaláról, az első padokról és a karzatokról a piros plüss terítőket. NB. Nem az úrvacsora osztások alkalmával használt, hanem csak a mindennap használt terítőket.

A háború átviharzása alatti események krónikáját az alábbiakban közlöm:

1944. október 8-án vasárnap délután érkeztek meg az orosz csapatok Túrkevére Endrőd felől az úgynevezett túrkeddi hídon át. A Gyomárról vezető úgynevezett balai hidat a németek felrobbantották. Nyilvánvalóvá vált, hogy a hadi helyzet ilyen változása be fog következni, csak későbbi időre volt várható. Az események így sem értek egyeseket váratlanul. A városi előljáróság már hetekkel előbb értekezletre hívta egybe az intézmények stb. vezetőit. Ezen az értekezleten az esetleges kiürítés módozatairól volt szó. Ezt az értekezletet október 6-án pénteken megismételték, amikor már a város katonai parancsnoka, Rónay Gyula százados érdeklődött, kinek hány kocsira volna szüksége kiürítés estén... Az értekezlet alatt jelentették a polgármesternek, hogy megérkeztek a tiszántúli magyar katonai közigazgatás vezetői Argyelán Zoltán vezetése alatt. A helyzet komolyságát azonban tagadták. Az orosz csapatok közeledéséről egy szót sem szóltak, sőt... Valóságos circusi komédiává engedték alacsonyodni az értekezletet akkor, amikor az oroszok már a szomszédos Gyomán és Endrődön jártak, s a város vezetősége és a helyi katonai parancsnokság iratainak stb. elviteléhez szükséges kocsik összeszedése felől.

Míg az értekezlet tartott, megérkezett a városba Ratkay László gyulavári református lelképásztor feleségével és kisleányával. A családját itt biztonságba helyezve felkereste a lelkészi hivatalt, s ott feltárta a helyzetet, mely szerint Gyula és Gyulavári körül már nagyon veszedelmes a helyzet. Elmondta, hogy a családját biztonságba helyezve, ő maga visszatér állomáshelyére. Ez október 6-án, úgy 6 óra tájban lehetett. Kis idő múlva magyar katonáktól az a hír kelt szárnyra, hogy menniük kell azonnal a frontra – a Köröshöz. Este 9-11 óra között pedig a városban volt német katonaság, sőt kevés kivétellel a magyar katonaság is elhagyta a várost, ami nagy meglepetés volt azoknak, kik már este megtudták, még nagyobb a városban volt katonaság nagy részének eltávozására ébredőknek.

Még nagyobb meglepetést szerzett az avatatlanok számára a város intelligenciájának október 7-iki gyors menekülése. Egyesek ugyan már korábban elhagyták a várost. Elhagyták a várost az orosz csapatok megérkezése előtt a következők:

Dr. Kuszka István nyugdíjas főispán, földbirtokos,
Tóth Lajos református lelkész és családja,
Antóni Ernő római katolikus plébános,
Dr. Györffy Kálmán polgármester és felesége,
Dr. Debreczeni Dániel városi főjegyző és családja,
Dr. László Gyula városi ügyész és családja,
Dr. Berentei Ernő városi főorvos és családja,
Dr. Antóni János ügyvéd és felesége,
Dr. Rác Sándor orvos és családja,
Dr. Bagi Emil orvos,
Dr. Markó Jenő nyugdíjas főszolgabíró és családja,
Dr. Györffy Péter ügyvéd és felesége Hanczkó Klárával,
Dr. Hajdu Pál földbirtokos,
Dr. Hajdu János földbirtokos és családja,
Dr. Soós Imre városi adóügyi jegyző

Kocsi Géza számvevő,
 Sallai Péter városi számvevő helyettes,
 Sebestyén Kálmán városi adótsízt,
 Argyolán Zoltán őrnagy és családja,
 20.Rónay Gyula százados és családja,
 Emódi Sándor tűzoltó főparancsnok és családja,
 Végh Lajos polgári iskolai igazgató és testvére,
 Karmazsin Károly földbirtokos,
 Madarász Károly tanító és családja,
 Faur János nyugdíjas hadbíró és felesége,
 id. Debreczeni Dániel földbirtokos és családja,
 özv. Czihat Károlyné földbirtokos,
 Osváth Sándor földbirtokos és felesége,
 ifj. Osváth Sándor földbirtokos és családja,
 Nagy Lajos méntelepi alhadnagy,
 Herczegh Sándorné özv. földbirtokos,
 Ember Béláné és leánya,
 Fekete István gyógyszerész,
 Vitéz Kovács Jenő őrnagy és családja,
 Vitéz Fodor Béla állami iskolai tanító és felesége,
 Czompó Andor vendéglős és szőlőbirtokos és családja,
 ifj. L. Tóth András földbirtokos és családja,
 Bugyi Antal római katolikus kántor-tanító és családja,
 özv. Simon Sándorné birtokos,
 Simon Sándor város gazda és családja,
 Mihály István birtokos,
 Sz. Tóth András kigazda és családja,
 özv. Kenéz Kálmánné birtokos,
 Kis Imre városi díjnok és családja,
 Mihályi Gyula birtokos és felesége s fia,
 Tőkési Sándor városi szolga és családja,
 Györffy Péter kigazda és családja,
 Preska N. polgári iskolai tanárnő férje a családjával,
 Szendrei polgári iskolai tanár,
 Papp Lajosné polgári iskolai tanárnő,
 L. Tóth Józsefné kigazda,
 Pápai Károly nyug. csendőr és felesége,
 özv. Györffy Lajosné birtokos,
 Szabadfi Sándor tanító és felesége,
 özv. Kenéz Sándorné földbirtokos és leánya,
 ifj. Kenéz Sándor földbirtokos,
 Börzsönyi Józsefné tanítónő és kis fia,

Dr. Csáky Imréné óvónő és kis fia,
özv. Szántó Imréné városi díjnok és fia,
Máté Géza végrehajtó és családja,
özv. Dr. Simon Lászlóné,
ifj. Emődi Imre kisgazda és családja,
Ujvárosi Péter végrehajtó,
özv. Cs. Tóth Istvánné földbirtokos,
Karmazsin Istvánné földbirtokos neje,
Kiss Ferenc malomigazgató és családja,
Áts Tibor nagybérelő és családja,
Veres Lajos városi kocsis,
S. Debreczeni Lajos birtokos és felesége,
Tőkés Elek református segédlelkész,
Mauks László református segédlelkész,
Ködmön Gábor református tanító és neje,
Czukás Zoltán földbirtokos,
Ratkai István levente oktató,
Varga Bálint autó tulajdonos és családja,
özv. B. Debreczeni Andrásné és leánya,
Dudás Péter városi járlatkezelő és családja,
Makra Sándor polgári iskolai tanár,
ifj. Ducza Ignácné kereskedő neje,
Angyal Zoltánné korcsmáros neje,
vitéz Lisznyai Albert munkás,
Romhányi Istvánné kézimunka kereskedő,
Fürge leányok (a katonai parancsnoksággal)
Nánási Piroska (a katonai parancsnoksággal)
Kovácsné gazd. iskolai igazgatónő,
Mihályfalvi Margit református tanítónő,
Horváth Mária,
Gyarmati lányok,
Mikács Erzsébet,
Szabó Erzsébet,
Szücs Jenő mérnök,
Kunyhó Szabó István állatkereskedő,
Elekes útéptető,
Rendőrség, csendőrség stb.
Jaczó Gyula postamester és felesége.

Október 7-én a menekülők útra kelése délután a városban levő, de állandóan az utcán tartózkodó katonaság miatt szinte a megzavart méhkas képét nyújtotta a város. Nagyon sokan állandóan az utcán tartózkodtak. Délelőtt 10 órakor búcsúzott egymástól a két re-

formátus lelkész. A legtöbb ember, illetve család menekülése titokban történt. A csomagokat vivő kocsik a város nyugati szélétől indultak. Csak a városi aktákat stb. vivő kocsik indultak a városháza mögötti sertéspiacról, s a katonai parancsnokság kocsijai a piactérről.

Nagy kísértés volt a menekülők útrakelése. Mi lesz az itthon maradtakkal? A rádió propaganda hírei nagyon súlyosan nehezedtek a lelkekre. Valóságos menekülési láz fogta el az embereket. Szinte úrrá lett a lelkek felett a gondolat, hogy aki úri embernek tartja magát, vagy akinek fiatal felesége, leánya van, annak mennie kell. Ez utóbbi ok készítette távozásra Tóth Lajos református lelkipásztort is, aki ki is jelentette lelkésztársa előtt, hogy csak a családját helyezi biztonságba, azután ő maga visszatér. Tervét az események gyors egymásra tolulása miatt nem vihette véghez, nem jöhetett már haza. Dr. Györffy Kálmán polgármester szombaton délután 4 órakor, Rónay Gyula a város katonai és polgárőr parancsnoka szintén szombaton délután hagyta el a várost.

Október 8-án vasárnap már kora reggel mindenki az utcán várta az események fejlődését. A meglepően kevés számú magyar katonaság mellett emberek százai nyüzsögtek az utcán. Az istentisztelet megtartását azonban a katonai parancsnok nem engedte meg azzal az indoklással, hogy a templomot bármely pillanatban bomba vagy gránát találat érheti, így a templomban lévők testi épségét nem garantálhatja, sőt a lelkész családot is eltanácsolta a templom közeléből... Cziriák Géza lelkipásztor erre a Turi Károly Bethlen utca 4. szám alatti házához ment, s ott várta be a történendőket... Innen csak este 7 órakor az orosz csapatok bevonulása után tért vissza a paróchiára Kapás Rezső vallásitanító lelkész társaságában... A református templomot 4, a tornyát egy gránát lövés érte. A templomtető négy helyen be is szakadt, a torony csak külső-vakolati zúzódásokat szenvedett. Több találat érte a római katolikus templomot is. A központi fiúiskola nyugati végét érő gránát a falat áttörte, az ott lévő egyik ablakot rámostól szétzúzta.

A bomba és gránát nagyobb kárt okozott még az egészségházon, Úri Kaszinón, Gazdasági Egyelten és több magánházon.

Az orosz csapatok bevonulásáig különösen kitüntette magát személyes bátorságával Kapás Rezső vallásitanító lelkész, ki a város lövetése alatt is szinte állandóan jött ment a városban, s a délután 3 óra tájban megérkezett orosz járőrökkel azonnal felvette az érintkezést (igaz hogy a zsebórájába került). A később érkezett csapatok vezetőivel is legelsőők között éppen Kapás Rezső eredt beszélgetésbe a bevonulók által hozott tolmács révén.

Október 9-14-én csapat átvonulásokon kívül egyéb hadi esemény nem történt. Az átvonulás útjában levő utcák lakosai ez idő alatt is sokat szenvedtek. A katonák sütöttek-főzettek maguknak, s a nőket zaklatták. A csöcselék már ez idő alatt megkezdte a fosztogatást. Előbb az üzleteket, majd a zsidók és elmenekültek lakásait, sőt 11-én 12-én már odahazalevők lakásaira is elmerészkedtek orosz katonák kíséretében.

Nagyon fontos esemény volt ebben az időben, hogy Vajda Sándor református tanító néhány lelkes és komoly férfival összefogva már október 9-én megalakította, illetve új életre hívta a polgárőrséget. A csöcselék fosztogatását nem tudta ugyan meggátolni, mert a fosztogatók leitatott katonák védelme alá bújtak, de Vajda Sándornak ez a férfias, bátor kiállása, ha később sok szenvedést szerzett is neki, a város jobb érzésű lakosságának az elismerését és háláját kiérdemelte.

Október 15-én vasárnap állandóan közlő hangzott az ágyúszó, repülőgépek jöttek-mentek. Ami természetes is, hiszen a front a túrkevei határ törökszentmiklós-fegyvernek felőli részén vonult át egészen október 20-ig, amikor délelőtt fél 12 órakor német páncélosok jöttek a városba cca 30 tigrissel, 80-85 különféle, kisebb nagyobb harcikocsival, tankkal, ágyúval felszerelve. Október 19-én reggel fél 9 órakor szólaltak meg az ágyúk Mezőtúr felől. Erősebb tüzelésbe délben fél 1 órakor kezdtek. 3 órakor repülőkről bombákat dobtak a városra, sőt fedélzeti fegyverekkel lőtték a város keleti felét. Mindezekből azonban csak kisebb károk keletkeztek. Néhány házat s melléképületet ért a találat.

A városba érkezett német páncélosok a város nyugati részén, a Thököly, Mikszáth Kálmán, Rákóczi és Szeles utcákon és a város közepén helyezték el harci gépeiket. Tigris állítottak fel közvetlenül a református és római katolikus templomok elé, a tornyok alá. A református templom tornya alá állított tigris egészen a falhoz simult. Az ágyúk felállításából úgy látszott, hogy a támadást Gyoma és Endrőd felől várták... Másik harci kocsia a református templom piac felőli oldalán állott. Két újabb pedig a piactér közepén, illetve a piactéren levő emeletes városháza mellett lett felállítva. Így volt ez október 21-én egész nap! Nagy aggodalom fogta el a lelkeket mikor mindezek mellett ásn kezdték ennél-annál az utcakeresztesződésnél a lövészárkokat is. Minden jel azt mutatta, hogy utcai harcok lesznek. Ettől a borzalomtól szemben Isten megmentette a várost. Október 22-én vasárnap reggelre kelve a németek – nagyobb harcok nélkül – eltűntek... E német vállalkozás áldozatául cca 220 orosz katona esett. A súlyosabb árat azonban a város lakossága fizette érte... Vasárnap este úgy 11 óra tájban jelentek meg az orosz csapatok Kisújszállás és Ecsegpuszta felől s a németeket üldözve mentek Mezőtúr illetve Törökszentmiklós felé.

Október 23-án s azt követő napokban sok-sok orosz csapat vonult át a városon. Egyik a másikat érte. Megkezdődött s rendszeressé vált a katonaság részéről is a fosztogatás... A lelkiismeretlen csőcselék, köztük a cigánység vérszemet kapva az üzletek s magánosok fosztogatásában való „sikerei”-ben a németek kivonulása után sebesült és halott katonákat vetkőztettek le, fosztottak ki, ami természetesen nagy felháborodást váltott ki az átvonuló csapatokban, s azok vezetőiben. A GPU egyik Túrkevére érkezett tisztjének kijelentése szerint a halott rablások miatt csak azért nem gyűjtatja fel a várost, mert a csőcselék hitványságával szemben a lakosság a legnagyobb jóindulattal vette körül, ápolta, megvendégelte a városháza légoltalmi helyére összehordott orosz sebesülteket. Orvos nem maradt a városban, így a sebesültek első segélyben részesítését, beköltözést Kollár József állatorvos, Adametz Ede gyógyszerész, s néhány önkéntes ápoló, illetve ápolónő végezték minden elismerésre méltó buzgalommal... Kollár és Adametz vették gyógykezelés alá a polgári betegeket is.

A fosztogatás állandósult. Katonák jártak éjjel-nappal a várost. Mindenütt óriási kár! A lakosság – főként a nőket ért bántalmazások miatt – állandó rémületben élt. Annnyira csak a rettegés lett úrrá a lelkeken, hogy a legtöbben nem is érdeklődtek a harci események után s sokan talán ma sem tudják, hogy október 23-tól is egészen november 10-ig milyen közel volt városunkhoz, sőt hogy annak a határában volt a front.

A sok kellemetlenséghez járult, hogy október 25-től 8-10 napon át repülőtéren építésére hajtották a 18-60 éves férfiakat, sőt 42 évig a nőket is. Később még sok mindenféle

robotot követelt a megszálló hatalom a lakosságtól, amiket hosszú volna felsorolni.

Október 26-án megérkezett a GPU, mely többeket, köztük Vajda Sándor református tanítót is elfogatta. A csőcselék galád magatartása annyira süllyedt, hogy hamis vádak emelt olyan bátor és derék férfiak ellen, kik annak idején a fosztogatásokat meg akarták akadályozni.

Magáról a hadi helyzetről ezekben az időkben nem lehetett semmi biztos hírt hallani. Jöttek-mentek a csapatok, de hírt egyik sem hozott. Csak október 31-én érkezett két, az orosz katonai parancsnokság által kiadott hírlap. Azt hitte erre mindenki, hogy túl vagyunk a nehezén! Pedig csak csend volt pár napig. Felvonulások! November 4-re kelve új csapatok érkeztek. Szerzte a városban, így a piactéren is tankokat, ágyúkat állítottak fel. Ennek láttára hírek keltek szárnyra újabb német betörésről. A hír, mint később is annyiszor, álhírnek bizonyult! Az ágyúk csak előre küldött részei voltak annak a nagyobb, mindenféle fegyvernemből álló csapatnak, mely november 7-re virradó éjjel fél 3 óraker lepte le a várost. Egész utcákat kiürítettek. A házaikból, otthonaikból kiűzöttek megfélemlített s kicsi otthon maradt holmijaikat sirató lélekkel kerestek menedéket rokonaiknál, ismerőseiknél... Ez a töménytelen embert számláló sereg Túrkevén ünnepelte az orosz forradalom évfordulójának két napos ünnepét. A katonák ettek-ittak. Tisztjeik beszédeket intéztek hozzájuk. Csak november 9-én indult tovább ez a sereg, de levonulása is pár napot igényelt. Talán éppen a Tiszán való átkelésre, s a Szolnok elfoglalására induló sereg volt.

E nagy orosz sereg elvonulása után november 11-én 12-én román repülők éreztek a városba Emánuel Janescu vezérlő tábornok parancsnoksága alatt. Maga a tábornok kíséretével november 13-án érkezett meg. Az oroszok ugyanis a nagy gyorsasággal megépített repülőteret átengedték a románoknak. Ettől kezdve román városparancsnokság alatt állott Túrkeve... Orosz parancsnok csak december 5-én érkezett.

November közepétől egyre távolabbról hallatszott az ágyúszó, a front egyre távolodott, de biztosat senki sem tudott. Akadályok lassan megnyugodtak. A normális élet megkezdődésének első jelei mutatkoztak. Megkezdődtek a templomi istentiszteletek. Megnyíltak az iskolák. Kinyitott, bár nagyon szegényes áruval néhány kereskedő üzlete. Megnyitott a piac!

December 9-én a románok közeli távozásáról érkeztek hírek, csakugyan pár nap múlva egyes kötelékek el is hagyták a várost. Tíz nap múlva a tábornok is útra kelt. Az egyre távolodó front után kellett mennie. A repülő román csapat Miskolcra költözött. Csak egy egészen kicsi osztag maradt hátra... A néha cca 3-4000 emberből álló csapat nagyon kiélte a várost a szobaberendezésekben, kerítésekben igen-igen nagy kárt okozott a lakosság-nak...

A románok távozása után orosz csendőrség vette át a városparancsnokságát, s erős kézzel és sok nemes jóakarattal biztosítja a lakosság csendjét és nyugalmát.

A háború sötét arcú réme egyre távolodik tőlünk, de kegyetlenségeinek az emlékezete is fáj!

A városi közigazgatás s a polgárőrség felállításának, s az azokkal kapcsolatos eseményeknek a krónikáját egy későbbi jelentésben küldöm be, mert egyfelől a pontosabb adatszolgáltatásra illetékesek most még nagyon el vannak foglalva, másfelől ők maguk úgy

ítélték meg a helyzetet, hogy a történelmi hűség szempontjából – jobb, ha bizonyos események krónikáját később közlik a nyilvánossággal... Ugyanezen indokok alapján később küldöm be az idehaza maradt egyházi tisztviselők egyéni sorsáról szóló feljegyzéseket is.

Túrkeve, 1945. január 24.

Cziriák Géza,
református lelkész

VIII. rész

KÖZÉPSZABOLCSI EGYHÁZMEGYE

Aranyosmeggyes

Az aranyosmeggyesi református egyházközség az 1944. szeptember elején bekövetkezett hadiesemények folytán jelentősebb károkat nem szenvedett.

A visszavonulást fedező harcokban sem az egyházközség, sem a község lakosai közül nem halt meg senki. A község határában folyó harcokban elesett 2 református honvéd. 1944. október 21.-én temettem el őket a hadsereg és a gyülekezet részvéte mellett, nevük: Kováts István zászlós, postatiszt budapesti lakos, nős, 26 éves, Szilágyi Ferenc honvéd, gazdálkodó, nőtlen, 21 éves túrkevei lakos.

Az egyházközség 79 katasztrális hold 1545 négyzetöl földje megvan.

A levéltár kárt nem szenvedett.

Az úrasztali felszerelések hiánytalanul megvannak.

A visszavonuló magyar katonák az egyház tulajdonát képező, és az erre a célra épült csendőrlaktanyának ablakait bezúzták, ajtóit feltörték a szobákban lovakat helyeztek el, a melléképületek ajtóit feltűztették, anyagi kár a mai értékelés szerint 10.000 pengő. A rongálásokat néhány ablaküveg kivételével helyre is hoztuk, ma már laknak benne.

Az orosz hadsereg 1944. október 22.-én érte el Aranyosmeggyes községet, fegyelmezetten viselkedett, a községben bántósága senkinek sem történt.

A lelkipásztor a kántor és családjaik a községbe maradtak az orosz hadsereg részéről bántódásuk nem volt.

Az egyházközségben a normális állapotok nem szűntek meg, minden vasárnap és ünnepnap délelőtt és délután volt istentisztelet. A számadások rendes időben lezárultak, a költségvetés és a választók névjegyzéke idejére elkészült. Az 1944. évi egyházi adó befolyt, csupán 3 elmenekültnél van hátralék. A lelkipásztor az anya- és leányegyházakon kívül Józsefházán és Patóházán is szolgált. Temetett Sárközön és Gombáson.

A szatmárgörbedi leányegyház iskolája zavartalanul működik, a férjével elmenekült tanítónő helyett a magyar tanfelügyelőségtől kértünk és kaptunk tanítót. Minden ingó és ingatlan vagyona megvan az egyházközségnek.

Jelentésem elfogadását kérve vagyok:

Aranyosmeggyesen, 1945. május 4.

Balla Zoltán
lelkipásztor

Apagy

Ezerkilencszáznegyvennégy évi október 15.-én bekövetkezett uralomváltozás idején, amikor is a nemzeti szocialisták kapták meg a németektől a hatalom gyakorlásának jogát Magyarországon, az apagyi gyülekezet lelképásztora Szabó Béla katonai lelkészi szolgálatot teljesített. Az őt helyettesítő Vándor Ernő segéd lelkész az uralomváltozást követő zűrzavarban elsodródott a községből.

Az új rend községünkben nem éreztetni hatását, amennyiben már október 22.-én meg-ingott ezen a vidéken a németek katonai helyzete, amikor is megjelent az első orosz járőr Apagy községében. A községnek ezen első birtokba vétele csak átmeneti volt, amennyiben a keleten bezárt magyar és német erők mind erősebben sorakoztak fel az Apagytól nyugatra húzódó orosz zárógyűrű áttörésére. Október 23.-án már szemben álltak egymással a küzdő felek. Apagy két front közé esett, eleinte mint senki földje. A lakosság földalatti búvóhelyekre húzódott az egyre inkább kibontakozó rettenetes összecsapás vihara elől. És megkezdődött a hatalmas rombolás. Templomtorony, mint legmagasabb pont természetsszerűleg figyelő helye volt a községet mindenkor megszállva tartó sereg tüzéségének, aminek az lett a következménye, hegy a községet elfoglalni akaró, egyik vagy másik támadó igyekezett megsemmisíteni a toronyban lévő megfigyelő központot. És zuhogott a gránát a toronyra és környékére északról és nyugatról egyaránt. Kivonuló és bevonuló egyformán elvégezte a maga munkáját. Körülbelül három, négyszer cserélt gazdát a község s ezen idő alatt a templom környékén robbant a legtöbb gránát. A templomtorony körülbelül 10-12 lövedéket kapott könnyű és közepes ágyúból. A tanítói lakást egy aknatalálat érte. A templom, iskola és tanítói lakások körüli kerítések a nagy rohanásban mind összedüledeztek. Lelkész és kántortanító, egész évi betakarított termése udvaron és magtárban közprédává vált. De ez lett a sorsa lelkész és kántortanító lakásában maradt ingóságainak, főként ruhaneműinek is. Ez utóbbiakból jóformán semmi sem maradt.

Kilenc napig dúlt a községben a harc, amíg a harangok némák voltak. De volt egy uradalmi pince, hol meghúzódott 200-250 remegő magyar. Kint dúlt a harc, bent a remegő szívek imát rebegtek. Már október 22.-én kijött Nyíregyházáról szeretteihez Rédei József nyíregyházai segéd lelkész, ki a pincében meghúzódó lelkek számára az Ige vigasztalását hozta a nagy szenvedések idején.

Október 31.-én virradóra vette véglegesen birtokába a községet az orosz erő. Október 31.-nek éjszakája... Beszéljen késő századok történetírója róla... A történetíró ismeri a múlt lelkét, így majd egyszer megszólaltatja ezerkilencszáz negyvennégy október harmincegy éjszakájának apagyi asszonyait és leányait is. Kegyetlenül próbára tett mindnyájunkat az Isten!

A kilenc napos harc elmúlt s mi elővánszorogtunk a pincéből. Templomtoronyunkon éktelenkedő sebek. Körülöttünk halál, pusztulás. Kiss Károly 60 éves testvérünket robbanó golyó ölte meg 8, csak most, napok multával helyezhettük végső nyughelyére. A harcok alatt Rédei József nyíregyházai segédlelkész temette a katonahalottakat, míg a harcok végeztével szolgálati helyére Nyíregyházára visszatért.

Az egyházközség tisztviselői közül egyedül Belenczéressy József igazgató, kántortanító maradt a helyén. Lelkész és Tóth Lajos tanító katonai szolgálatot teljesített. Dr. Birtha Józsefné és Székely Mária tanítónők pedig elmenekültek. Valójában így Belenczéressy József kántortanító vette fel a gyülekezet gondját teljes egészében. Az ő soha el nem múló érdeme, hogy R. Hegedüs Ferenc gondnok és Tóth I. István harangozó segítségével elrejtették az úrvacsorai és keresztelési kegyszereket, anyakönyveket, s így azok, amikor minden más csaknem teljesen tönkre ment a lelkészi hivatalban és lakásban, teljesen sértetlen és hiánytalan állapotban megmaradtak.

Az egyházközség vesztesége emberéletben: B. Kiss Károly 60 éves atyánk fia.

Templomban esett kár búzaértékben: 250-300 mázsa búzaérték.

Tanítói lakás és iskola rongálódása: 40 mázsa búzaérték.

Kerítések rongálódása: 100 mázsa búzaérték.

Lelkész anyagi kára: 150 mázsa búzaérték.

Kántortanító anyagi kára: 200 mázsa búzaérték.

A harcok elmúltak s a gyülekezet lelki gondozója előbb, mint kiségitői, majd helyettes lelkészi minőségben Rédei József lett.

Az épületek megrongálódtak, a lelkek megtörték, de össze nem törték. A templomban újra szárnyal az ének. Az egyházhoz való ragaszkodás rendíthetetlen az új világ jöttével. Szerető szívek kegyes adakozásából már gyógyítják a templom tornyán lévő durva sebeket áldott munkás kezek. Itt is hadd emlékezzünk meg arról, hogy akik adnak a torony javítására legnagyobb részben mind, mind nagyon szegény emberek. Minden hiába való: „*Ha az Úr nem építi a házat hiába, dolgoznak azon annak építői.*” (ZSOLT. 127.) Íme valóság, hogy szegények filléreire csak az Úr építheti a házat. Ezért sok nyomorúságnak, sok könnyhullatásunk idején is legyen Övé a dicséret és hála.

Apagy, 1945. július 1.

Rédei József
helyettes lelkész

Hegedüs Ferenc
gondnok

Baktalórántháza

Hivatkozással a 4300/1945 számú püspöki körlevélben elrendelt adatszolgáltatási felhívásra, 1944. évi szeptember hó eleje óta bekövetkezett hadiesemények folytán a baktalórántházai református egyházközségben történt veszteségekről és változásokról tisztelettel jelentem a következőket:

Emberáldozatban eddigi tudomásunk szerint 5 személyt veszítettünk. Egy édesanya kicsiny gyermekével október hó 28.-án repülő bombatámadás áldozata lett, udvarukba

csapott a bomba és mindkettő azonnal meghaltak. Egy személy szilánkoktól sebesült meg, rövid idő múltán behalt sérüléseibe. Két katona testvérünk a harctéren pusztult el. E biztos eseteken kívül több katona testvérünkről ez ideig nem érkezett híradás.

A gondviselő Isten iránt hálával eltelve írjuk le, hogy épületeiben, klenódiumaiban, levéltárában az egyházközség semmi kárt nem szenvedett. Paróchális kötetei azonban a XXI. kötet kivételével mind hiányoznak.

A bevonuló orosz-román katonaság által feltört magtárban tárolt egyházi terményből (kb. 225 mázsa búza és rozs volt) mintegy 150 métermázsát elvitt a civil lakosság. Az 1944/45. évi iskolai és lelkészi-tanítói illetmény tűzifát, mintegy 80 úrmétert lefoglalt és elszállított a bevonuló sorkatonaság. Az anyagi kár terményben és tűzifában az akkori árak szerint kb. 12.000 pengő.

1944. év szeptemberétől egyre jobban erősödött a visszavonulásban levő német katonák által szított propaganda, hogy a közeledő orosz hadsereg kegyetlenkedése elől el kell a polgári lakosságnak menekülnie. Különösen a vezető állásban levő világi elemeknek és egyházi tisztviselőknak, elsősorban a lelkipásztoroknak. A szeptember 15. óta kezdődő sztálingyertyás légi támadások, majd az orosz sorkatonaság közeledésével a propaganda még jobban erősödött s a lakosságon napról-napra növekedő pánik és félelem lett úrrá. Az egyre közelebről hangzó ágyúk és sztálin orgonák dörgése a lakosságot állandó készültségben tartották, a munka üteme megállt és az élet megbénult. Október 15. után valóságos menekülési láz ütött ki az értelmiségi osztályhoz tartozók körében.

Elsőnek menekült el a községből a járás főszolgabírója, majd a jegyző, állatorvos, gyógyszerész, állomásfőnök, görög katolikus tanítók, vasúti tisztviselők, postahivatalnokok, csendőrség, pénzügyőrség stb. Október hó 21.-én nagy lelki tusa és habozás után útra kelt Hajdu Miklós helybeli lelkipásztor és családja, Séra Gyula a II. számú református népiskola tanítójával és családjával. Szekeres fogattal indultak el. Dombrádnál utolérték őket az előretörő orosz csapatok és visszatartották, majd részben a civil lakosság közreműködésével, menekített dolgaik egyrészét elvették tőlük. Az arcvonal hullámozása kapcsán a magyar-német csapatok újból bevonultak Dombrádba és ettől az időtől Hajdu Miklósék állandóan a front előtt menekültek hosszabb-rövidebb pihenővel. Így jutottak el ez év tavaszán az osztrák határig. Innen Séra Gyula tanító folyó év június hó 23.-án hazaérkezett és személyesen jelentkezett helyi egyházi hatósága előtt. Hajdu Miklós lelkipásztorról és családjáról mind e mai napig semmi hír nem érkezett.

Az értelmiségi osztály ama tagjai, akik nem menekültek el, csupán annak köszönhetik visszamaradásukat, hogy nem volt alkalmatosságuk, amivel útra keljenek, az ígért katonai autók pedig váratlanul tovább mentek.

Így nem menekült el Rácz József református kántor tanító, a római katolikus plébános és tanító, valamint a görög katolikus esperes-lelkész, a Járási tiszti orvos és körorvos. A 90 %-ban földművesekből álló gyülekezetből senki sem menekült el.

Az 1944. évi október hó 30.-án bevonuló sorkatonaság harc nélkül szállta meg a községet, előbb román, majd orosz alakulatok érkeztek. A község házai sértetlenek maradtak, a polgári lakosságot nem zaklatták, nem bántalmazták, csupán állataitól fosztották meg részben és sok fogatos és gyalogos közmunkát kívántak tőlük.

November 9.-én a helyi orosz parancsnok összehívatta az értelmiséget, a nép itthon maradt vezetőit és felszólította őket, hogy munkáját mindenki folytassa, hivatalok, iskolák, üzemek kezdjek meg működésüket. Az istentiszteleti szolgálat ellátása az átmeneti napok idején október 22.-től november 8.-ig kb. két hétig szünetelt. Amikor valamennyire helyre állott a rend, november 9.-én megkezdődött iskolánkban a tanítás. RácZ József kántor-tanító látja el a tanítás munkáját egy ideiglenesen alkalmazott tanítónővel, akinek kereskedelmi iskolai érettségije van.

Az istentiszteleti szolgálatot szintén RácZ József kántor-tanító végezte 1945. évi február hó 16.-ig. Ettől az időtől dr. Csomár Zoltán volt kiseráti (Ung vármegye felvidéki egyházközség) lelképásztor, mint a felsőszabolcsi esperes által kinevezett helyettes lelkész látja el a gyülekezet lelki gondozását. Az egyházközségben 1945. évi február hó 16.-a után sikerült a normális állapotot helyre állítani. Az átélt próbák hatása alatt a gyülekezet a szívét jobban megnyitotta, áldozatkészségét jobban kifejezésre juttatta, mint azelőtt. A megszállás napján egy fillér sem volt az egyház pénztárában. Ezután a perselypénz megtöbbszöröződött, az önkéntes, istendicsőségére szánt adományok összege 1200 pengő február 16.-tól a mai napig, ebben a gyülekezetben, mely eddig az önkéntes adakozást nem ismerte. A számadási naplók szerint az önkéntes adakozások helyét a rovatban csupán egy vízszintes vonal jelezte. A mindenható Isten mintha az átélt nehéz időket lelki hasznunkra fordítaná.

Annak nevére azért, Aki mindezideig ilyen csodálatosan megőrzött és a nagy világéges közepette így megtartott bennünket az ő nyájának juhait földi instrumentumával együtt, térjen dicsőség, tisztesség, hálaadás és magasztalás.

Baktalórántháza, 1945. június 30.

dr. Csomár Zoltán
helyettes lelkész

Balkány

Balkány község határát az Orosz hadsereg az 1944. év október hó 20-ikán érte el, magába a községbe 20-ikán este 11 órakor kezdte meg a bevonulást. Az itt lévő szemtanúk elbeszélése szerint a faluba mindjárt az első éjszaka egy nagyobb számú kozák lovasság vonult be, minden nagyobb ellenállás nélkül szállták meg a falut és úgy látszott, hogy nagyobb megrázkódtatás nélkül megyen keresztül a harcoló csapat községünkön. A német csapatok Nyíregyháza körül gyülekeztek a merre volt az orosz csapatok tovább vonulási útja, a mely irányban aztán különösen Nagykovács tájékán a németek meg is vetették lábukat és körülbelül 10 napon keresztül feltartóztatták az előnyomuló csapatokat. Ez a hadiállapot sodorta aztán községünket igen nehéz helyzetbe. A németek részéről több belövés érte a községet a mely épületekben ugyan nem, de ember életben több áldozatot követelt, viszont az orosz haderő egy tekintélyes része itt tanyázott a községben és annak határában, egyes

emberek becslése szerint az itt lévő katonaság száma körülbelül 30-35000 emberre becsülhető, természetesen ilyen tekintélyes számú katonaság a község élelmét ez alatt a rövid idő alatt is alaposan elfogyasztotta, marha sertés aprómarha állomány mondhatni azt, hogy 90 %-ban elpusztult, a lakosság közül különösen a nők szenvedtek igen sokat, a falubeliek közül akik itt életüket veszítették körülbelül 20-25 lehet, a reformátusság köréből 10-12.

Magának az egyháznak épületekben kára nincsen, nem érte találat sem templomát, sem tornyát, sem semmi más épületét, tüzeset sem pusztított az egyház épületeiben. Annál nagyobb károsodás érte az egyházat levél és irattárában a mely mindkettő teljesen elpusztult: évi számadásai, költségvetései, hivatalos levelezése, tisztviselők díjlevelei, tűzbiztosítási kötvénye s más egyéb levelezései minden de minden odavan. Nagy károsodás érte az egyházat paróchiális könyvtárában is ebből is alig egy pár darabot sikerült csak megmenteni, Hála a jó Istennek az egyház anyakönyvei megvannak, mondhatom azt, hogy ezekből egy pár jelentéktelen lap kitépésén kívül semmi más nem hiányzik, de mégis egy, az áttértek és kitértek anyakönyve, ebben sok volt a tiszta lap s bizonyára ennél fogva szükségük volt rá valamilyen célra. Nagy károsodás érte az egyházat abban, hogy a presbiteri gyűlések jegyzőkönyve az 1932. évtől kezdődőleg az 1944. év októberéig elveszett illetve megsemmisült, ugyancsak megsemmisültek az egyházi számadási könyvek az 1928. évtől visszamenőleg, egyházi számlák nyugták az 1943. év december 31.-ig.

Károsodás érte az egyházat templomi berendezésében: bordó plüss úrasztali terítője, hasonló szószéki behuzata, úrasztala alatti szőnyege eltűnt vagy teljesen megrongálódott, ugyancsak orgonája is erősen megrongálódott úgy, hogy az ma még csak igen nehéz körülmények között használható. A templomi ablakokon lévő függönyök (5) db. teljesen eltűnt.

Az egyháznak volt 16 db. úrasztali terítője, ebből csak két kisebbet hagytak meg. Úrasztali edényei közül elvittek egy 4 literes és egy két literes czin kannát és egy nagy czin tányért.

Ezek azok a károsodások a melyeket az egyház ez idáig szenvedett, reméljük és bízunk a jó Istenben, hogy a további romlásoktól és károsodásoktól megóv és megőriz bennünket.

Egyházunkban a rendes és normális élet ma már kezd visszatérni, az egyház lelkésze én magam aki a háború borzalmait feleségem betegsége miatt elkerülni akartam és így községemből elmenekültem az 1944. év október hó 18-án elmenve, az 1945. év január 14-én tértem vissza, egyházam azonban ez alatt az idő alatt sem volt teljesen lelkész nélkül, mivel segéd lelkészem Varju Gyula ez alatt az idő alatt is helyén maradt és igyekezett ellátni a mennyiben azt a helyzet és körülmények megengedték a lelkészi teendőket. Az egyház hat tanítója közül kettő katonai szolgálatot teljesített, kik közül az egyik már folyó év márczius 10-ikén megkezdte a tanítást, míg a másik június negyedikén orosz fogásból jött elő és remélem, hogy rövid pihenés után ez is megkezdzi működését.

Ezek azok melyeket a balkányi református egyház helyzetéről a mai háborús viszonyokkal kapcsolatosan ma még jelenthetek.

Balkány, 1945. június 10.

Szenczy István
református lelkész

Balsa

Ezt a történetet elkezdhetem balsai lelkipásztori állásom elfoglalásának időpontjától 1944. augusztus 6.-tól.

Beiktatásomra érkezett rokonaim vendégeim csak nehezen tudtak elutazni a leállított kisvasút miatt. Napról napra zavarosabbak az állapotok. Szinte elszakadtunk a világtól. Postaforgalom csaknem teljesen megszűnik. Csak a rádió tájékoztat az eseményekről, meg a városokból hozzánk menekülők. Állandó izgalomban rettevésben telnek a hetek. Szeptemberben naponként húznak el felettünk hatalmas rajokban az ellenséges repülőgépek. A Tisza az országútjuk. A mi kicsi falunk eddig még békében volt. De itt a Tiszahíd. Hadicélpont. Szeptember közepén felállítják a hídőrséget. Tokaji utászkatonák aláaknázzák a Tiszahidat. A lakosság könnyes szemekkel nézi az előkészületeket. Hogyan segít rombolni, pusztítani a nemzet értékeit a magyar katonaság. Körül veszik, mint Tisza-hídfőt egész községünket aknazárral. Megáll minden gazdasági munka. Október elején megjelennek a németek. Szednek össze mindent ami mozgatható. Háziállatok az ólban lövik agyon vagy az udvaron utcán vadásznak rá. Életveszélyes a házból való kimozdulás. Az őrizetlenül hagyott ház percek alatt kiürül. Visz mindent a német, a nagy szövetséges, menti ami menthető, természetesen nem nekünk, hanem magának.

Október 22.-én egy előretolt orosz páncélos ék egészen Vencsellőig nyomult előre. Egy kilométerről lövik falunkat. Családomat átviszem Szabolcs községbe. Magam a nappalokat itthon töltöm. Rajtam kívül nincsen tisztviselő ember a faluban. Vesztemre tudok valamit németül. Hívnak mindenféle tolmácsnak. Alkuszom, könyörgök, néha veszekszem. Hiába minden a német erőszakosság már olyan méreteket ölt, hogy néhol már nyílt ellenállásra talál. A falura állandóan hull az ágyúgolyó, akna, sőt tévedésből bőven a német bomba is. A hidat a németek még jobban aláaknázzák. A község körüli aknazárat bővítik. A belövések, bombázás és aknák sok halálos áldozatot követelnek.

Október 29.-én az orosz előretolt páncélos ék visszavonul. Ismét szabadon lehet közlekedni a hídon. Megindul a népvándorlás át a Tiszán. Ahol csak tudok, beszélek, bizonygatok, kertelek sőt fenyegetek, hogy ne menjen senki sehová. A szerencsétlen embereket, a lelkiismeretlen német propaganda annyira megfélemlítette, hogy már nem tudnak gondolkodni. Megindul a szomorú karaván keresztül a Tiszahídon, neki az ismeretlen jövendőnek. Sokan közülük utoljára látták szülőfalujukat. Elment körülbelül a fele a község lakosságának.

Mi az itthon maradottak Istenre bízva magunkat vártuk az elkövetkezendő eseményeket. Abban megegyeztünk a legtöbben, hogy amint közeledik a front és amikor a németektől meg tudunk szabadulni elébe megyünk a frontnak, mert előre láthatólag a Tisza hídfőnél nagyon heves csaták lesznek. Erre engedett következtetni az a rengeteg ágyú, hadianyag stb. amit itt felhalmoztak. A németek vandalizmusa közben dühöngésig fokozódott. Bennünket, kik nem menekültünk velük, nyílt ellenségként kezeltek.

Az istentiszteleteket a lehetőség szerint állandóan megtartottuk. Utolsó istentisztele-

tünk október 31.-én a reformáció emlékünnepe volt. Asszonyokkal, lányokkal tele volt a templom. Férfi egy sem volt. Sáncot ástak a németek parancsára, vagy elrejtőztek.

Október 31.-én este már közvetlen közelből hallottuk az orosz ágyúkat. Hajnalban 8 családdal elindultam szembe az oroszokkal. Minden lépésnél attól rettegte, hogy a németek utánunk lönek. Özvegy Szikszay Jánosné tanyájára mentünk. Úgy gondoltuk, ott várjuk meg míg a harc átvonul felettünk. Az ágyúzás mind jobban és jobban közeledett. Napközben és este egymás után jöttek utánunk balsai atyánkfiai. Estefelé az ágyúzáson is átütő erejű hatalmas robbanás hangja jött a falunk felől. Mindnyájan azt hittük: a híd... Néhány óra múlva új menekülők jöttek kik elmondották, a nagy robbanás a mi kicsi de szívünkhöz nőtt templomunkat döntötte le, a nyugati civilizáció, a keresztyénség és a német harcmódor nagyobb dicsőségére. Templomunk felrobbantása felett érzett fájdalomunk, felháborodásunk még növekedett mikor meghallottuk, milyen kegyetlenül, milyen cinikus nyugalommal intézték el végig az egész Tisza vonalán a kicsi falusi templomokat.

Ezután újabb rémhír. Megérkezett a tanyára a Bodnár család. Alig néhány ruhadrabbal. Aknára ment az ökrös fogatuk. Istennek kegyelme megőrizte a szekér előtt haladó gazdát és szekéren helyet foglaló családot, de a két szép ökrös szétronsolva, a család minden ingósága, az útfélen maradt.

Október 2.-án reggel a tanya előtti országúton „Tigrisek” jelentek meg és tüzelő állásba helyezkedtek. 10 óra tájban megkezdődött a tüzérségi párbaj. A T.34-esek egészen közelről felelgettek. Nagyon pontosan lőttek. A Tigrisek hamarosan eltűntek Balsa irányában. A tanya népe ezalatt az idő alatt a hatalmas terméskő pincében tartózkodott. Kb. 50 ember. Kicsiny gyermekek, síró asszonyok, reszkető leányok, komoran maguk elé tekintő férfiak. Néha kilopódzom a tanya sarkáig. Este szörnyű utcai harc hangja jön Rakamaz felől. A puskaropogás elhallgatása után egy kis időre szinte síri csend támadt, utána előbb Tokaj, majd Balsa felől egy-egy eget földet rázó robbanás, tudtukra adta, hogy a két Tisza-hídnak vége. Néhány pillanat múlva földübörögtek a T. 34-esek a tanya előtti úton, majd lovas tüzérség érkezett. A tokaji hegyről a német tüzérség lőtte az utat. Robbantak a lövedékek szinte másodpercenként a tanya körül. Ez volt a legnehezebb pillanat. Éreztük mindannyian, hogy ez az a pillanat, amikor elzúg fejünk felett a háború szörnyetege. Ebben a nehéz pillanatban sem maradtunk azonban magunkra, mert Istenünk kinyújtotta felénk védő és oltalmazó karját. Fölcsendült a XC. zsoldár az imádság égfelé szállt. Megnyugodtunk. Istenre bízunk magunkat és Ő megsegített. Szörnyű éjszakai ágyúzás után csöndes hajnal virradt ránk. Előbb a férfiak feljöttek a pincéből átkutattuk a környéket, majd a nők gyermekek is előjöttek. Estig nem történt semmi. Szürkületkor belovagolt egy fiatal kozák. Fegyvert nem is láttunk nála. Kedvesen udvariasan viselkedett. Miután jóllakott maga és lova, elment. Nem győztünk csodálkozni. Hát ez az akitől ennyire rettegtünk?... Később román tüzér zászlóalj vonult be a tanyára. A tiszteknek bemutatkoztam igen udvariasan elbeszélgettek velünk. Október 4.-én hajnalban a román parancsnokság közölte velünk, hogy a tanyát azonnal el kell hagynunk, mert a tokaji hegyen lévő német tüzérség bármely pillanatban megnyithatja ránk a tüzet. Buj községbe irányítottak bennünket. Megindult a szomorú menet. Hosszú szekérsor. Tetején asszonyok gyermekek. Esőben térdig érő sárban, felrobbantott híd mellett épített rozoga szűkséghídon, vágatató tüzérosztagok, autók,

harcikocsik között, kilőtt páncélosok, szénné égett szekerek, aknára lépett állatok, emberek hullái mellett este 6 órára értünk Bujra. 10 óra alatt tettük meg a néhány órai utat. Közben állandóan lőtt a német. Isten megőrizte bennünket.

Rokonoknál ismerősöknél helyezkedtek el a balsai menekültek. Magam Szinok Zoltán lelkipásztor társamnál találtam menedéket, kinek házában 3 hétig tartózkodtunk. Ez alatt az idő alatt a román tábori csendőrség engedélyével egy alkalommal hazajöttem Balsára. Házamban egy román századost találtam. Pincémben lakott, amit még magam szereltem fel kályhával. Ebédrel kínált és mindent elkövetett, hogy jóindulatát kifejezze. De mindennél ékeesebb volt az a bizonyíték, mikor az úrvacsorai kelyheket és tányérokat nyújtotta át és sajnálkozással, megbotránkozással említette, hogy mikor házukba bejöttek ezek a szent edények a konyhában voltak szétdobálva. A rejtékhelyet felfedezték elővették, de talán itt felejtették a németek. Hála Istennek, hogy megvan minden drága darab.

November 27.-én tértünk vissza községünkbe. Első dolgunk volt az iskola kijavítása. 4.-én megindul a tanítás. Kántor Lajos 5. éves tanító jelölt tanít. 6.-án reggel istentisztelet tartunk. Azóta megszakitás nélkül minden alkalommal megtartjuk istentiszteleteinket, még pedig mindig nagyobb gyülekezettel.

Balsa, 1945. július 22.

Körtvélyessy László
lelkipásztor

Besenyőd

Az 1944. évi őszi megszállás rövid, hiteles története a besenyődi református egyház életében.

Isten iránti mélységes hálával eltelve emlékezem vissza a tragikus napokra, melyeken községünkben a megszállás, harc nélkül megtörtént, emberéletben, házakban kárt egyáltalán nem okozott.

1944. október 31.-én nem tudtuk nyilvánosan megünnepelni, mert a megszállás október 30-31.-én ment végbe.

Községünkbe román csapatok jöttek, harc nélkül. A főcsapat a legrendesebben viselkedett. Egy görög keleti tábori lelkész volt velök, aki azonnal felkeresett engem s biztosított, hogy sem a községnek, sem nekem, míg ők itt lesznek, bántódása nem lesz. Bár lakáson is nálam szeretett volna lenni, de mivel a lelkészi lakás már előre el volt foglalva a román parancsnokság számára azt itt tartózkodása alatt mint meghívott vendég étkezett nálam. Lelkészi szavát be is tartotta, amennyiben azalatt a két nap alatt, míg itt voltak, semmi baj nem történt a községben.

Utánuk jöttek a kószáló kisebb csoportok s bizony ezek már raboltak, erőszakoskodtak. Asszonyaink és leányaink becsületében nagyon-nagyon kevés esetet kivéve kár nem történt. Mindössze csak három, négy esetről tudok. Ellenben jószág, bor, fehérművekben

annál több kár volt. Amikor már a helyzet kezdett tűrhetetlenné lenni, - hogy a féktelene garázdálkodástól magunkat megóvjuk, nyolcad magammal, elég veszélyes körülmények között átmentem szakadó esőben a járás székhelyére Baktalórántházára, hol már volt parancsnokság s ott feltartam tolmács által az orosz tiszt előtt nehéz helyzetünket. Az orosz tiszt nagy megértéssel vette tudomásul panaszunkat és kérésünket s azonnal három román csendőrt rendelt ki a községünkbe, kik közül egy jól tudott magyarul, a rend és biztonság fenntartására. Két hétig volt a három csendőr községünkben s magyar rendőröknek is tiszteletére váró módon teljesítették kötelességüket. Ettől kezdve megszűnt a garázdálkodás teljesen. Karácsony szombatján jött még a szomszéd községből mintegy 15 katona, román, rablás céljából, de ezek csakhamar elmentek, látva azt, hogy mintegy 80-100 ember ásóval, kapával és más eszközökkel fel van fegyverkezve. Ugyanis abban állapotunk meg, hogy ha veszély van, a harangot félre verjük, s akkor a falu lakossága azonnal kivonul. Ez a módszer nagyszerűen be is vált.

Egyházunk a megszállás alatt Istennek legyen hála nagy kárt nem szenvedett. Templomunk, iskoláink, lakásaink teljesen épek. Iskoláinkban az ablakokat tördelték be, padoknak nagy része ment tönkre s a tanítói és iskolai könyvtár lelkészi irattár, anyakönyvek, valamint iskolai anyakönyvek teljesen sértetlenek. Az iskolai anyakönyveket ugyanis áthozattam a lelkészi hivatalba. A községi jegyző felszólított ugyan, hogy minden fontos iratot, anya-, jegyzőkönyveket, a községi iratokkal együtt én is küldjem el. Ezt a rendelkezést én kereken megtagadtam s ide haza helyeztem el biztos helyre.

Községünkben senki sem menekült el. Híveimnek megmondtam, hogy senki se menjen el. Én is itt fogok maradni. Ha harctér lesz községünk, és kitelepítenek bennünket, úgy együtt megy a pásztor és nyáj, de én a gyülekezetemet nem hagyom el, valamint családom sem. Két tanítóm szintén ide haza volt családotól. A jó Isten megőrizte bennünket. Velünk volt a nehéz napokban. Híveim hallgattak rám, megfogadták lelkipásztoruk tanácsát és pünkösdi másodnapján, hogy a jóságos Isten részünkről meg nem érdemelt nagy kegyelme megtartott s a nagyobb pusztulástól megőrizte, az egyházközségi közgyűlés egyhangúlag elhatározta, hogy 27.153 pengő templomépítési adósságot teljesen kifizeti. Az elhatározást tett követte s július 6.-án a nevezett összeg az Országos Földhitelintézetnek el is lett küldve, melyet az elfogadott s így kicsiny egyházunk egy óriási tehertől szabadult meg. Egyedül Istené legyen érte a dicsőség!

Besenyőd, 1945. július 10.

Bakó Gyula
lelkipásztor

Buj

Jelentésem egyházközségemmel kapcsolatban két részből kell, hogy álljon, az első rövidebb és általánosabb rész, mely tart a háborúba való belépés idejétől addig az időpontig, míg a háború községünkig nem ért. A másik, a terjedelmesebb arról az aránylag rövid időről szól, míg a háború fergetege át nem vonult fejünk felett.

Amíg a harcok messze orosz földön folytak, csak annyiban éreztük a háború hatását, hogy fiainkat, javakorbeli férfiakat egymásután hívtak be behívóval a katonasághoz. Fiataljaink sokáig kiképzésben részesültek, a honnan haza hazajöttek és elbeszélték, hogy milyen szakszerű kiképzésben részesülnek. A mikor azután kimentek a frontra, megindult a levelezés, már amint lehetett. A konvent elnökségének a körlevele szerint betűrendes naplót fektettem fel a bevonultakról, hogy ki mikor és hová vonult be és mi a tábori száma. Közvetítettem a levelezéseiket, hozzám küldött leveleiket néhányszor a szószéken is felolvastam, melyben üdvözlőket küldtek az egész gyülekezetnek. Egyházam adományként traktatusokat, majd a Ref. Jövő c. heti lapot küldtettem a részükre 20 példányban. A naplómban összesen, később elhurcolt leventéket nem számítva, 77 bevonult katona volt nyilvántartva. Egyszerre azonban tragikus fordulatot vett bevonult fiatalok sorsa 1944. januárjában. Sokan ott maradtak, vagy fogságba estek a Don partján vagy ha túléltek is, elcsigázva, hónapokon át tartó gyaloglás után jutottak el a Kárpátokig és onnan haza. Attól kezdve egymásután tartottuk a templomban a vasárnap délelőtti istentiszteleten az elesettek feletti gyászistentiszteletet a második imádságban való megemlékezés és az áldás után felolvasott rövid búcsúztató formájában. A hősi halottakat a halotti anyakönyvbe is bevezettem.

Egészen más lett a helyzet, a mikor a háború a közelünkbe jutott. A mikor már szinte a bőrünkön éreztük a háborút. A mikor már nemcsak a repülő gépek bombái, hanem ágyúk lövedékei is fenyegették életünket. Naplóm, melyet évtizedek óta rendszeresen vezetek, mindennapnak feljegyeztén a fontosabb eseményeit, hű tükre az akkori helyzetünknek.

Már október hó 8.-án fel van jegyezve, hogy rossz hírek jönnek, nem tudni, hogy mikor kell menekülnünk. Az ellenség már Szoboszlón harcol. Október 9.-én az egész falu menekülési lázban van. Ibrányban kidobolták, hogy aki akar, meneküljön. Nyíregyházát hivatalosan kiürítették. Este 10 órakor is érkeztek a ny. házi rendőrség hivatalos szállítmányai, itt töltötték az éjszakát. Október 10. gávai vásár nem sikerült a menekülési láz miatt. Október 11.-én szálltak be hozzám Ady László magyarkaposi lelkész családjával és Ady Elemér gyulai lelkész nejével, míg Tökés Tibor körösfői lelkész családjával. Nálam már hely nem lévén, Zsoldos F. igazgató tanítónál kaptak szállást, mint Erdélyből menekültek. Október 16. szálltak be hozzám Komádiból menekülve Keresztes Sándorné lelkészözvegy leányával Betlehendi Pálné tanítónővel és két gyermekével és Brezovszky Pálffy Gizella, kik 20.-án német autóval menekültek tovább. Közben 19.-én menekültek hozzám Szarka László nyírbogáti lelkész családjával, ugyanaznap este korom sötétben állított be udvaromra a nyíregyházi polgármesterné vezetésével 11 szekér megrakva menekülőkkal, kik részben nálam, részben a Gazdakör helyiségében töltötték az éjszakát.

Ekkor az általános menekülési láz idejében történt, hogy a helybeli görög katolikus lelkész, Bellovics esperes bizalmasan kérdést intézett hozzám, hogy nekem mi a szándékom, menekülök-é vagy nem? Erre határozottan feleltem: nem menekülök. Leányaim pesti rokonaikhoz mennek, de én és feleségem itt maradunk! Jó van, mondotta Bellovics, akkor mi sem megyünk. Közben jött a hír, hogy egész Tiszántúlt feladják Belgrád-Dukla-Tisza vonaláig és mi orosz megszállás alá kerülünk. Naplómban fel van jegyezve: még így sem menekülök! Október 21.-én virradó éjjel jött elbúcsúzni alezredes vőm, ki mint parancsnok utolsóként hagyta el Nyíregyházát. Akkor nap frontról jövő honvédek szállásolták be magukat köves út mellett levő udvaromra és szénából jószágaikat megettetve tovább mentek és azt mondták, hogy majd jön az ellenség, az a szénából semmit nem hagy.

Október 22.-re virradó éjjel ismét felzörget két honvéd, eltört a kocsikerekek. Szakadó esőben sárban próbáltunk keresni, de az én kerekem nem ment rá a tengelyre. Erre itt maradtak, lovaikkal együtt az istállóban szálltak meg. Mikor reggel 6 órakor a szakaszvezetővel elindultak a faluba szekeret keresni, a nagykapumon kívül zajt hallok és fegyvereső mered felénk. Orosz előőrsek voltak és megadásra szólítottak fel. Megdöbentem, hogy íme itt a rettegett ellenség, de azért nyugodtan fogadtam őket és kalauzoltam szláv nyelvtudásommal őket a lakásomba, honnan kerékpár, zsebóra, és kevés fehérnemű magukhoz vételével tovább mentek „germánuskit” keresve. A honvédeket természetesen összefogdosták, de később a falu végén, köpönyegüket elvéve szabadon engedték.

Vasárnap reggel lévén egyetlen lélek se mozdult ki, egyetlen harang sem szólalt meg, elmaradtak az istentiszteletek, mindenki idegesen várta a fejleményeket. A faluban azonban nem történt semmi, mert az oroszok tovább vonultak és Buj és Gáva között ütközött meg a németek utóvédjeivel, hol volt is egy néhány halott. De nem csak Bujon túl, hanem innen is, sőt a levegőben is folyt a harc. Ágyúzás és bombavetés zaja hallatszott mindenfelől, mint hallottak a sóstói erdőben. Nagykálló körül harcok folytak, melynek eredménye képpen az oroszok október 26.-án csütörtökön Gáva felől visszavonulnak, mire magyar és német katonák vonultak be nagy ujjongások között községünkbe, kiknek, mint felszabadítóknak annyi ételt hordtak, hogy az utóját már el sem fogadták. Október 29.-én így megtartottuk az istentiszteletet, de csak gyér látogatottság mellett, mert az ünneplő ruhák el voltak ásva. Október 30. hétfőn reggel templomozás után a templomból kijövet szomorú kép tárult elénk. Végláthatatlan sorban vonultak honvédeink az elvesztett Levelek-magyi csatából vissza gyalog, fáradtan, beesett, borostás, gyűrött arccal, némelyik még a lábát is alig tudta vonszolni. A sor végén egy tiszt lovagolt, kérdésünkre elmondta, hogy honnan jönnek, panaszkodott a németekre, hogy előbb adták fel a küzdelmet, hiányos a felszerelésük, élelmezésük stb. Ugyanazon a napon 300 jól felszerelt és jól táplált német jött a községbe megörültünk nekik, azt hittük, hogy ezek fognak minket felszabadítani, azután derült ki, hogy a Spreng Kommando jött hozzánk kik meg is kezdték munkájukat, elszórták aknáikat, gabona raktárainkat felrobbantották, hidakat kisvasutat felrobbantották, a malom is erre a sorsra került volna, de az előljáróság kérésére, mint németül beszélő, én jártam közbe és meg is kaptam a parancsnoktól a felmentő bizonyítványt. De még más ügyben is közbe kellett járnom.

A nyíregyházi nagy bombatámadás után ugyanis még annak idején a 4.-es huszárok s községünkbe települtek és iskolánkban helyezték el milliókat érő drága felszerelésüket.

Az egyik tantermünkben volt a sok érték a mennyezetig érő nagy faállványokon felhalmozva és őrizve. A németek emiatt iskolánkat is fel akarták robbantani, nehogy a sok katonai felszerelés az ellenség kezére jusson. Nagy utánajárással és rábeszéléssel sikerült elérni annyit, hogy a németek kihordták a sok anyagot az udvarra, a mi szebb és értékesebb volt, azt teherautóra rakták és elvitték, a többi, értékes bőrkengyeleket, szíjakat, bőr felszerelési tárgyakat máglyára rakva elégették.

Másnap november 1.-én csakugyan tömegesen jöttek be az oroszok. Három fiatal kapitány jött be hozzám szállást keresni. A szalonba vezettem őket, ahol ők meglátva a zongorát, mindjárt oda mentek, kezdték petyegteni, de egyik sem boldogult vele. Erre felkérésükre hozzáültem és eljátszottam a Sti-tu-t és a Volga dalt, valamint Fa kanál, fa villa, fa tányér kezdetű magyar csárdást. Tetszett nekik, majd operát kértek, mire Verdi Traviatájából játszottam el egy részt és megismerték, hogy ez Verditől van. Ezután a legjobb hangulatban kijelentették, hogy a generálisnak, ki este érkezik, itt kérnek szállást. Üveges verandámban állították fel a rádió leadó és felvevő készüléküket, délben ebédet és este vacsorát kapott az egész kíséret, este azután megjött maga a generális is autóján, 50 év körüli magas szikár, igen finom és művelt ember, aki mikor a terített asztalhoz vezettük, megkívánta, hogy a feleségem is bejöjjön és az asztalfőn vele vacsorázzon. Sokáig elbeszélgettünk egymással, én szerb, német és francia tudásommal, ő pedig orosz, német és francia nyelv segítségével beszélt. Nagyon megnyerő, udvarias, úri ember benyomását tette és a mellett pedáns katonára, hadsegéde magasztalta, hogy híres ember, mint tüzérségi generális. Nagyon sajnálom, hogy nevét nem kérdeztem és örökítettem meg a naplómban, minthogy később az utána jövő román tisztekkel tettem.

Mert a tüzérség csakhamar tovább vonult, s bár maradtak vissza a községben oroszok is, de már november 2.-án bevonultak a románok és megszállották a községet. Úgy az orosz, mint a román katonák megitták az összes alig kiforrt borokat, asszonyok sírva jöttek panaszkodni, hogy mindent elpredálnak, mindennek neki mennek, sőt éjszakáról éjszakára veszélyeztették a leányok és asszonyok becsületét és tisztaságát. Vincelléremnek két leánya, kik a falun kívül laktak, a maguk hálószobájában aludtak a földön és örültek, hogy ott lehettek. Ugyancsak sok leány menekült Szathmáry Gábor nyugdíjas református lelkész és buji községi tisztviselő házába, ki ebben az időben a főjegyző elmenekülése alatt a község vezetője volt. Szathmáry később mindezen érdemei dacára internálás alá került és a nemrégiben halt meg a nyíregyházi kórházban nyelv alatti tályog operációnak cukorbaja miatti elfajulása miatt.

November 3.-án hajnalban erős zörgetésre két román őrnagy kért szállást és meleg szobát. Mit volt mit tenni, magam fűrészeltem nekik fát, szemet hoztam nekik és begyújtottam mindkettőnek külön külön és egy óra múlva meglegegedetten köszönték a fogadtatást. Az egyik őrnagy barátsága jeléül két angol és francia könyvet adott ajándékkul román és német dedikációval ellátva. Mielőtt tovább mennek, egy jellemző epizódot kell megemlítenem.

Még október 22.-én, az oroszok első bejövetele alkalmával történt, hogy két orosz kapitány áll még lóháton a templomunkkal szemben lévő községháza előtt a köves úton. Többen álltak ott kíváncsiak, köztük oroszul is tudók. Az egyik kapitány zabolát kért a lóva számára. Természetesen, mint később is, én hozzám jöttek a kéréssel és én, külön zabolám nem lévén

egy egész kantárt adtam oda. De nem az a fontos, hanem az a kijelentés, amit ezalatt az egyik kapitány mondott. Nevezetesen míg ott álltak, felnézett a templomunkra és a mellette lévő iskolánkra és megszólal a lakossághoz szólva: Templom, iskola, az nálunk is van. Nem igaz az, amit a németek ránk fogtak, mert mi a papot, tanítót megbecsüljük. Ez a kijelentés adott nekem bátorságot az oroszokkal szemben mindenkor. Még akkor is, mikorra generális kíséretéhez tartozó ordonnancok, sofőrökkel együtt 17 orosz töltötte az éjszakát a paróchiámon. És csakugyan sem könyvimhez, sem anyakönyvekhez, sem az irattárhoz hozzá sem nyúltak. Két ezer kötetből álló könyvtáramat megbámulták, de nem bántották.

Ugyancsak meglepett a román hadseregnek és tisztjeinek, legénységének felszerelése, fellépése az első világháborúhoz képest. A román hadsereg minden tagján meglátszott, hogy európai emberek, s bár mint ellenségek jöttek be és tüntetőleg mindenütt kihangsúlyozni akarták, hogy ők most „Dáciát” jöttek elfoglalni, de a magyar népnek természetében rejlő vendégszeretete, loyaltása lefegyverezte őket és az önző, számító ellenségből megértő jó barát lett. A román hadsereg azt a katonai megbízást kapta, hogy neki kell a balsai átkeletést a Tiszán kiforszírozni. Hozzá is fogtak, neki is gyürköztek, teméntelen román katona vére festette pirosra a Tisza vizét, azonban csak egyszer sikerült hosszú idő után átkelni és Kenézlőig eljutni, de csakhamar véres fejjel kellett nekik visszavonulni és úgy menekültek vissza, hogy mint, ahogy egyik nálam lakó alezredes legénye szégyenkezve mondta, azt hitte, hogy Bukarestig meg sem állnak.

Mindez annyiban érinti községünket, hogy emiatt sokáig időztek községünk falai között. Buj volt a románok főhadiszállása, fő utánpótló helye, több mint egy hónapig. Két, sőt három generális és sok katona lakott a községben úgy, hogy volt idő, amikor a 3600 lakossal bíró községben 17 ezer ember volt katonákkal és menekültekkel együtt, kik valószínűleg felélték a községet. A Tiszai átkeletési harcokat megelőzőleg ugyanis kiürítették Balsát és a többi tiszai községeket. Ebből kifolyólag történt, hogy a mikor november 4.-én egy átvonuló román ágyú üteg színig megtöltötte az udvaromat, istállómát stb., a sáros köves úton megáll egy menekültekkel megrakott szekér, leszáll róla az újonnan választott balsai pap, akit még akkor nem ismertem és maga, felesége és két gyermeke számára szállást kért. Lelkészársról lévén szó gondolkodás nélkül felajánlottam neki paróchiámat, de arra kért, hogy akinek a szekérén jött, derék szatócs kereskedő családot is fogadjam be öt tagjával. Kérésére azt is megtettem. Így voltak itt 9 balsai menekült három hétig november 26.-ig tüzelőm, burgonyám, takarmányom rendelkezésük alatt állván. Ugyanakkor román őrnagy a legényével, román alezredes szintén a legénységével és még egy román főhadnagy valamint vincelléremnek fentebb említett két leánya aludtak velünk együtt a paróchián. Ilyen erős megszállás alatt állottak a hívek is és az egész lakosság, úgy hogy ez megbénított minden egyéni, egyházi életet, mindenki, csak a maga bajával és otthonának védelmével volt elfoglalva, mert ha nem állottak résen, a katonák mindent vittek, a mire szükségük volt és a mit találtak. E miatta az istentiszteleteket is a hívek nagyon gyéren látogatták, úgy hogy mikor bűnbánati hetet és őszi úrvacsora osztást tartottunk, többen voltak a menekültek, mint a helybeliek a templomban.

A mi egyházunk iskolájának állapotát illeti, már a német katonák bekötötték lovukat az egyik tanterembe. Ez ellen, erélyesen tiltakoztam, úgy hogy sem ők, sem az utánuk jövő

orosz és román katonaság ilyen célra nem vette igénybe iskolánkat, míg a görög katolikus iskolának egyik tantermében egy hónapon keresztül 19 db. ló és ökör volt bekötve. Meg kell azonban említenem, hogy épen a görög katolikus iskola istálló gyanánt való használatának a következménye, hogy a katonák a kerítésünket lerombolták, hogy a tő szomszédságában levő udvaromról a sarjúszenát, anyaszénát, árpa és alomszalmát áthordhassák, a mit teljesen fel is éltek.

De ha a románok lovukat nem is kötötték be istállónkba, de azért szándékos kárt mégis csináltak. Az iskolai szekrényeket feltörték, felszerelési és természettani kísérleti eszközöket, térképeket, földgömböt megsemmisítették, a könyveket kidobálták, a nemzeti zászlót összezaggatták, sőt a parochiális könyvtár egyik könyvében levő Magyarország térképét is kitépték azzal az indoklással, hogy Magyarország elbukott. Sőt annyira mentek, hogy a páncélszekrényünket is fel kezdték feszíteni. Iskola szolgánk, ki mindezt gyáván nézte erre átszaladt hozzám keresve a nálam lakó alezredest vagy őrnagyot oltalomért, erre azt mondva, hogy nem kell ide az alezredes, ezt a rombolást én is megakadályozom, átsiettem és rákiáltottam a román katonákra, félrelöktem a páncélszekrény rombolóját, mire mind kitakarodtak a helyiségből. Mikor hozzá kezdtünk a könyvek, iratok összeszedéséhez és mikorra legkopottabb iskolai tankönyvet is felszedtük a földről, egy a folyosón álldogáló, de magyarul is tudó román katona megjegyezte, minek ezek a magyar könyvek, most már román könyvek lesznek az iskolában? Mire azt feleltem: Magyarországon is volt román iskola, akár hogy fordul az ország sorsa, akkor is lesz magyar iskola.

A románok később a tiszai átkelés kísérletei alkalmával elesett sok sebesültjük gyógyítására ambulanciát állítottak fel Bujon és arra a célra a mi iskolánkat is felhasználták és berendezték. Ez javára szolgált az épületnek, mert mindenütt tisztaság és rend uralkodott.

Az egész november így telt el a románok folytonos megszállásával és átvonulásával. Már azt is hittük, hogy román igazgatás alatt fogunk maradni, amikor jött a hír, hogy a nagyhalászi-gávai műúton, Buj megkerülésével végelláthatatlan mennyiségben özönlenek az oroszok és az itteni román hadsereget is áthelyezték a Rakamaz-Prügyi vonalra, tehát a balsai átkelési kísérletét abba hagyva Tokaj felől próbálják a tiszántúli erős vonalat felgöngyölíteni. Ekkor és ezáltal szűnt meg a nagy nyomás községünkre. November 26.-án, egy esős, sáros vasárnapon az összes menekültek visszatérhettek Tisza menti helyeikre, azután elvonultak a minket megszálló román hadsereg, úgyhogy december első napjaiban már csendes és szinte kihalt lett a község. Ebben az időben, november 27.-én hétfőn kezdődött meg iskolánkban a tanítás egyelőre az I-IV. osztályokkal. November 21.-én ugyanis orosz tiszték jöttek ki Nyíregyházáról, összehívták mindhárom iskolatantestületet és elrendelték, hogy a tanítást meg kell kezdeni. Ez biztatás és egyben biztosíték volt afelől, hogy iskolánkat most már hadi célokra nem fogják igénybe venni. Egyházunk annyira lelkiismeretesen vitte az iskoláztatás kötelességét, hogy mivel egyik tanítónője Dr. Kuruczné decemberben még el volt menekülve, egyik ide menekült, de más vallású állami tanítónőt bízott meg a helyettesítéssel, aki tanított is, míg Kuruczné január elején meg nem érkezett.

Mindezek eredményeképpen megállapítható, hogy egyházunk sem repülőmadást sem az átvonulás alatti harci cselekmények következtében mint egyház, sem épületben, sem ingóságokban nagyobb kárt nem szenvedett, hanem csakis az átvonuló katonák garáz-

dálkodásai következtében, akik a hidegebb idő beálltával kerítéseink deszkáit és oszlopait feltűzelték és iskolánk felszerelésében kárt okoztak. A honvédhuszárok raktárául szolgáló udvari tanterem ablakai még a német katonaság által mentek tönkre, kik az ingóságokat az ablakokon dobálták ki. Ugyancsak ők kötötték be lovaikat magtár helyiségünkbe is.

Így állottak elő azok a károk, melyek összege a hivatalos kimutatás szerint:

Iskola épületben. 15.000 Pengő

Lelkészlak telek kerítései. 10.000 Pengő

Tanítói lak épület és kerítés. 10.000 Pengő

Egyéb épületek. 5.000 Pengő

Ingóságok leltári értéke. 900 Pengő

A károkkal kapcsolatban meg kell említenem, hogy míg a lelkészlakban az ellenség megbecsülte magát és kárt nem okozott, addig Zsoldos Ferenc igazgató tanító lakásán úgy az orosz, mint a román katonák lefoglalták maguknak az összes lakószobákat és század irodát állítottak fel és őket a konyhába szorították ki, ahol nem maradhatván, elköltöztek a saját lakásukból, akkor pedig a helybeli civilek hordták szét minden elmozdítható ingóságukat.

Egyházunk háborús történetéről szóló jelentésemet azonban nem fejezhetem be egy méla akkord, vagy inkább tragikus feljajdulás nélkül. Mert ugyanis míg a háború átvonuló fergetege iskolánknak és Zsoldos Ferencnek némi kárt igen, de az egyháznak és nekem kárt alig okozott, addig a bekövetkezett béke és társadalmi átalakulás úgy az egyháznak, mint nekem szavakban és számokban ki nem fejezhető anyagi kárt okozott. Szóval a külső ellenség kártevésétől megmenekültünk, de annál nagyobb kárt és pusztítást okozott a belső ellenség.

A Hübele módra előrántott terrorisztikus törvénytelenességgel és szabálytalanságokkal végrehajtott földreform ugyanis úgy a buji lelkésznek, mint a buji egyháznak a lába alól kihúzta a századok óta biztosított létalapot. Megáll az ész akkora rövidlátáson, mely a feudális és latifundiumok országából másik túlzásba esik és a nemzeti vagyont elaprózva minden exportot, termelést, sőt még a városok élelmezését örök időkre lehetetlenné teszi. Száz hold a maximum, de még azt sem adják meg csak azért, hogy kertes célból földet adjanak olyanoknak, kiknek világeletükben sohasem volt kenyerük a munka! A mi egyházunkra alkalmazva, de minden egyénre nézve a legnagyobb igazságtalanság meg nem hagyni az egyháznak, mint jogi személynek, azután a javadalmásoknak külön külön a 100-100 holdat. Az igazán érdemeseknek, az arra méltóknak még mindig maradna elég kiosztani való föld.

Tisztelettel kérem jelentésem tudomásul vételét mellyel maradtam

Buj, 1946. február 6.

Szinok Zoltán
lelképásztor

Encsencs

A háború vihara végigszáguldott Magyarországon. A mi egyházközségünket is sok csapás érte ez idő alatt. Először a német hadsereg katonái voltak két napon át beszállásolva 1944. október 23.-ig községünkben. 23.-ára virradó éjjel az előnyomuló orosz hadsereg szállotta meg a falut, miután a német katonák azt elhagyták. Ez idő alatt is, de az utána következő napokban is külső harcok folytak a falu körül. Lőtték a falut gránátokkal és aknákkal. A lakosság aránylag nyugodtan viselkedett. A közigazgatási hatóságok elmenekültek, csak a helybeli református lelkész Keresztes Sándor és két református tanerő: Mikolay Istvánné és özv. Csutoros Albertné maradtak vezetőkként a faluban, harmadik, tanerőnk a fronton volt. A német hadsereg katonáitól szenvedtek iskolatermeink, sőt az egyik üresen lévő tanítói lakást is megrongálták. Amikor az orosz hadsereg bevonult községünkben a harcok miatt az iskola helységei ugyancsak sok kárt szenvedtek. Ablakai betörték, az épület csatornáit leszakadtak és eltűntek. Templomunk Isten kegyelméből épen maradt. Az egyház hivatalos irattára, az Űrasztala felszerelése épen maradtak, miután azokat az egyház gondnoka Pál József magához vette és lakásán őrizte. Mindezekből látható, hogy a háború arányához mérten egyházközségünk anyagiakban aránylag keveset szenvedett. Sokkal súlyosabban érintette azonban az egyházközséget az, hogy az orosz hadsereg bevonulása után, az egyik részegeskedő orosz katona önkényes lövöldözése miatt, elvesztette lelkipásztorát, Keresztes Sándort. A lelkész család minden nagyobb zökkenő nélkül túl jutott a harcok között történt orosz bevonuláson, s amikor már, úgy gondolták, hogy túl vannak a veszélyen, akkor történt a tragédia. Az egyik illuminált állapotban lévő orosz katona lóháton megjelenve a lelkészlakásban magával vitte a lelkipásztort, az utcán lövöldözött, s magát a lelkipásztort is több társával együtt így Balog István törvénybíróval és presbiterrel valamint Lengyel Bálinttal lelőtte. A lelkipásztort tetemét csak másnap reggel találták meg özvegyen maradt felesége s az egyik egyháztag. A hűséges pásztort után feleség és két kis gyermek maradt. Ez volt egyházközségünk legnagyobb tragédiája. Az orosz hadsereg bevonulása után veszítette életét Jakab Andrásné, akit orosz katonák vertek agyon, mert férje az orosz hadsereg egyik katonáját megölte. A harcok ideje alatt sebesült meg Molnár Lajos egyháztagunk, aki aknaszilánktól nyert sebébe, később bele is halt.

Az előnyomuló orosz hadsereg katonái lassan mind elhagyták a falut csak a faluhoz tartozó báró Piret-féle uradalomban maradtak vissza a gazdaság malom-olajütő- és szeszgyár irányítására, akik egészen 1945. májusáig itt tartózkodtak. Ezeknek helyben maradása azonban semmi rosszat vagy kárt nem jelentett közösségünk számára.

Encsencs, 1946. február 1.

Kovács József
lelkipásztor

Gáva

4300/1944. számú körlevelére hivatkozással a Középszabolcsi Református Egyházmegyébe bekebelezett gávai református egyházközség háborús történetét az alábbiakban terjesztem be:

Az 1944. szeptember eleje óta Magyarországon bekövetkezett és később községünkre is kiterjedt hadiesemények folytán egyházközségünk emberáldozatban 4 embert vesztett, nem számítva azokat, akik egyházközségünk székhelyétől távol, mint katonák, vagy menekültek, vagy mint elhurcoltak eshettek áldozatul e háború folyamán. Ezeknek száma ismeretlen.

Egyházi épületeink szenvedtek legtöbbet a háborús események folytán. 1944. szeptember 1.-én este 6 és 7 óra között községünk három templomát, közöttük 1818-ban épült, és azóta többször renovált ősi református templomunkat is felrobbantották a német utóvéd csapatok, jóllehet a lelkipásztor Baráth Imre itthon volt, de őt nem tájékoztatták szándékuk felől az istentelen és kegyetlen cselekedet végrehajtói. A templom épülete teljesen rombadőlt, a templom-hajó tetőzetét a robbanásakor keletkezett légnyomás erősen meg rongálta, a palafedőanyagot 70 %-ban összetörte, a tetőzet faanyagszerkezete is kimozdult helyéről, vagy eltörött. A templom falai több helyen megrepedeztek. A toronykömladék a templomhajó mennyezetét az elsőkarzat felett kb. 6 méter szélességben beszakította, ami aztán az első-karzaton beépített kb. 100 éves (épült 1849-ben) orgonánkat is teljesen megsemmisítette. A templom ablakai és ablakrámai, rostélyai teljesen szétzúzódtak, a templom szószéke és padjai kisebb-nagyobb sérülést szenvedtek. A toronyóra, villámhárító megsemmisült. Három harangunk közül a két nagyobbik volt elhelyezve a toronyban, mindkettő lezuhant a toronyépülettel együtt. A nagyobbiknak a nyaka törött el, így az most nem használható. A kisebbik épségben maradt és az már haranglábra helyezve használatban is van. A használatban nem volt és birtokunkba nemrég visszakerült ősi, legkisebb harangunkat a tiszaberceli református egyházközségnek adtuk oda használatra addig, míg az ő megsemmisült harangjai helyett másokat nem tud szerezni.

Az iskolaépület, mely két tantermet, egy folyosót és egy kis szobát foglal magában, tetőzetén, ablakain és ajtóin szenvedett erősebb károkat. Folyosójának szárnyas ajtaját elvitték a németek.

A lelkészi lakáson és a két tanítói lakáson tetőfedőanyagban, ablaküvegekben, ajtóknál és feltört zárokban van sok kár. Egyházi épületeink melléképületeiben is sok kár esett. A kerítések sok helyen ki lettek szedve, vagy széthúzódtak a katonák azokat. Iskolánkból és lelkészi-, tanítói lakásokból 5 db. kályha elveszett a községnek 1944. november 5.-től 1944. november 26.-ig történt kiürítésének ideje alatt. E három heti idő alatt községünk hadszíntér, front volt a Tisza szomszédságában. A Tiszának innenső oldalán a románok állottak szemben a Tisza túlsó oldalára visszahúzódott és védelmi állásba helyezkedett német-magyar csapatokkal. E három hét alatt az egyházközségnek sok ingósága tűnt el, vagy rongálódott meg. Ekkor vesztek el legértékesebb klenódiumaink. Az úrasztali

terítők és abroszok közül elveszett 2 db. selyem takarókendő, 3 db. régi aranyhímzésű batiszkendő, 2 db. régi ezüsttel hímzett terítő és 1 db. selyemmel hímzett újabb terítő. Elveszett továbbá 1 db. régi ólomtányér, 2 db. zománcozott kék vaskanna (bortartó edény), 1 db. régi ólom kanna. Páncélszekrényünket feltörték és a benne lévő kisebb pénzösszeget (kb. 800 Pengő) és egyéb, kisebb ingóságokat, iratokat elvitték, vagy szétszórták. Anyakönyveink, lelkési naplóink, presbiteri jegyzőkönyveink megmaradtak, mivel ezek el voltak rejtve a föld alá. A gondnoki számadási könyvekből is vett el, egyéb nyilván tartási és számadási könyveink több-kevesebb rongálódással megmaradtak. A paróchiális könyvtár, iskolai könyvtár, tanítói szakkönyvtár és egyéb iskolai felszereléseink hiányos és megrongált állapotban maradtak meg. Két harmóniumunk közül a nagyobbik rongált állapotban maradt meg a kisebbiket teljesen szétverték a katonák (románok). Takarékbetétkönyveink megvannak. Az egyházközségnek a templom melletti cintermében elhelyezett levéltárát és a lelkési iroda iratait a lelkési lakás melletti sertésólból lehetett csak hiányosan kimenteni. Egy db. nemzeti zászlónk szétszaggatva maradt meg.

Ennek a csak pár hónappal ezelőtt rajtunk keresztül zúgott háborúnak sok gyászos emlékét őrzi egyházközségünk. A háborúval együtt járó sokféle megpróbáltatás egyházközségünk tisztviselőit sem kímélte meg. A háborús izgalom sokakat arra készítetett, hogy szolgálati és lakóhelyét elhagyva biztosabbnak ígérkező vidékre meneküljenek. Tanítónőnk Szegedi Ilona október 20. körül elhagyva községünket a közeli hegyvidékre menekült. Kántortanítónk Terjék József már hónapok óta katonai szolgálatot teljesített, családja szintén más vidékre menekült a front elől. A front villámcsapásszerű gyorsasággal jutott el községünkig, melyből a német és magyar katonák 1944. október 22.-én hirtelen kivonultak és a balsai Tisza-híd mellett védelmi állásokba vonultak vissza. Ugyanakkor benyomultak községünkbe az első páncélos orosz csapatok is. A német-magyar visszavonulást mindenütt nyomon követte az oroszok előnyomulása, amit a német repülőgépek géppuskaröze próbált hátráltatni. Az orosz katonák a falu elfoglalása után az elmenekült családok őrizen lakásait, továbbá a hivatalos helyiségeket feltörték és az azokban talált ingóságokat a civil lakosság egyrésztének segítségével szétszórták és széthuzigálták, az orosz katonák a község lakosait megmotozták és sokaktól elvették az órát, borotvát, pénzt, bőrkabátot, csizmát stb. E sorok írójától borotvát és órát vettek el. Egyházközségünk idős lelkipásztora Baráth Imre már 1944. június óta állandóan betegeskedett és e sorok írója mint, segédlelkész látta el a lelkipásztori teendőket. Baráth Imre betegségét csak súlyosbította a sok háborús izgalom, a gyakori légitámadás. Az oroszok első bejövetelekor tőle is sok ingóságot (cipő, óra, kabát stb.) elzabráltak a katonák. A kisebb számú orosz katonákból 1944. október 25.-én ismeretlen tettesek 2 orosz katonát orvul agyonlőttek s emiatt az oroszok megtizedeléssel fenyegették meg a község lakosságát. Október 26.-án reggel az oroszok a német-magyar csapatok ellentámadása következtében hirtelen kivonultak a községünkben és délelőtt 10 órakor már újra német-magyar kézen volt a falunk és az is maradt november 1.-ig. E közbeeső pár nap alatt a civil lakosság, de különösen a tisztviselők és hivatalnokok köréből többen a németekkel együtt a Tisza túlsó oldalára menekültek. Menekülés közben a német katonák sok jószágot és bútort vittek el községünkben. A német-magyar csapatok visszavonulása november 1.-én fejeződött

be, amikor is a német utóvédek községünk terményraktárait, hídjait, templomait felrobantották, a vasúti, telefon, távíró és villany-berendezéseket és vezetékeket a közlekedési eszközöket használhatatlanná tették, az utak egyes szakaszait elaknásították. Ezek során egyik robbanás a másikat követte a falunkban, amit még félelmetesebbé tett az orosz ágyúk lövedékeinek becsapódása is. A menekülő németek a civil lakosságot is igyekeztek rábírní a velük való menekülésre. November 1.-én éjjel 12 órakor jöttek be községünkbe másodsor az oroszok, most már nem kisebb csapattal, hanem végelláthatatlan tömegekben. A civil lakosság a pincékben szorongott mindaddig, míg az orosz katonák át nem tisztogatták az egész falut. November 2.-án halottak napján az orosz csapat orosz csapatot ért. Ezek igen sok élelmiszert felettek. November 3.-án az orosz katonák után román katonák érkeztek falunkba teljes támadó fegyverzettel, ágyúkkal és aknavetőkkal, melyeket a község különböző pontjain, leginkább pedig kerteken állították fel tüzelőállásba. Nagy sár volt a sok esőzés miatt. Egy részeg román katona egy református asszonyt, ki leánygyermekait védte, agyonlőtt, temetésére két sírásó kíséretében palást nélkül mentem ki a temetőkertbe. Másnap a román katonai parancsnokságon érdeklődtem, hogy nem volna-e ajánlatos, ha a község lakossága elhagyná a falut a harcra való kilátás miatt. Azt a választ kaptam, hogy nem szükséges. November 5.-én délelőtt a román katonai parancsnokság kihirdette, hogy délután 4 órára egyetlen civil se maradjon a faluban, hanem a falu lakossága meneküljön Napkorra és ott tartózkodjék mindaddig, míg a román csapatok át nem kelnek a Tiszán. A község előljárói akkor már mind elmenekültek, öreg lelkéstartóval, Baráth Imrével én még itt maradtam a faluban. A község lakossága nagy riadalom közepette igyekezett pakolózni szekérre, kocsira akinek volt, akinek pedig ilyen nem volt, az annyit vitt magával, amit a hátán gyalogszerrel elcipelhetett, vagy amit más nagy rimánkodásra szekérre felvett. Siralmas látvány volt a menekülők végelláthatatlan sora, amely Gáva községtől Buj községig nyúlt. Öreg beteg lelkészüket, Baráth Imrét a harangozó vette szekereére és felesége kíséretével Nyíregyházára tértek be. Itt sínylődött és betegeskedett ő 1944. december 8.-án bekövetkezett haláláig.

A község kiürített lakosságát és a magukkal mentett kevés ingóságot, állatokat jó részben Buj község fogadta be, egy töredékrészét pedig Napkor község. A kiürítés ideje 3 hét volt. Magam is Buj községben szálltam meg családommal és átéltük a menekültek szomorú sorsát. Egy öreg hittestvérünk ott halt meg és temettem el. A község kiürített lakosságából többen hazalátogattak a román katonasággal zsúfolt faluba, ahol már minden zár és lakat fel volt törve, sőt az elásott holmi egy része is ki volt ásva. A román csapatok november 20-25. között többszöri eredménytelen kísérlet és nagy vérveszteségek után átkeltek a Tiszán és így november 26.-án a község lakossága visszatérhetett elhagyott otthonába, melyet feldúlva, megrongálva és összepiszkolva talált a legtöbb esetben. A faluban és a határban sok döglött lovat és egyéb állati, sőt emberi hullát is lehetett látni. Sok időbe és fáradságba került, míg a hívek lakható állapotba tudták hozni házukat. Az orosz és román utánpótlás pedig napról-napra vonult keresztül a falun állandóan emésztvén a még megmaradt kevés emberi ételmelet és állati takarmányt. Az orosz katonai parancsnokság az embereket (férfiakat nőket vegyesen) állandóan munkára (robotra) hajtotta. Lassan a németekkel elmenekültek is kezdtek visszaszállingózni.

Buj községből történt visszatérésem után az egyházi és iskolai épületeket látogattam meg. Ezeknek belső berendezését szédült állapotban találtam meg. Sok minden hiányzott már ekkor ezekből. Közben öreg lelkipásztorunk Baráth Imre ekkor már haldoklott Nyíregyházán, ámbár felesége szüleinél gondos ápolásban részesült. 1944. december 8.-án Baráth Imre gávai református lelkipásztor 30 évi gávai és 40 évi rendes lelkészi szolgálata után 66 éves korában nagyon elhagyott körülmények között (csak felesége volt mellette) szeretett gyülekezetétől távol Nyíregyházán elhunyt. Temetése december 10.-én volt a legegyszerűbb módon. Koporsóját szinte lopva kellett a temetőbe kivinni. Haláláról és temetéséről a gyülekezet csak utólag értesült. December 11.-én gyalogszerrel indultam Nyíregyházára azzal a céllal, hogy a beteg Baráth Imre lelkipásztorunkat hazahozzuk gyülekezetébe, de már akkor későn volt.

Baráth Imre halála után az Esperes úr engem Gáváról Vencsellőre helyezett át segédlelkésznek, a gávai gyülekezet helyettes lelkészéül pedig Oláh Károly paszabi lelkipásztort nevezte ki. Megindult az új lelkész megválasztásának folyama. Pár napig még Gáván maradtam az egyházközség irat- és levéltárának számbavétele és kimentése végett. December 19.-én Vencsellőre távoztam az oda még vissza nem tért lelkész helyettesítésére. Vencsellőn 1945. január 26.-án a sváb lakosság munkabíró tagjainak összeszedése alkalmával tévedésből és erőszakkal engem is fogságba vitettek az orosz katonák és vinni akartak Oroszországba. Az egyházközség gondnoka és néhány presbitere, hívei egyrészenek közbenjárására egy hétig tartó fogság és meghurcoltatás után Szerencsről éppen a bevagonozás előtt szabadonbocsátottak az oroszok. A többi foglyokat elvitték. Ez a hét volt életem egyik legnehezebb hete. Szerencsen a kaszárnya épületben 36-40-en voltunk egy szobába bezsúfolva, ahol magunk kosztján, barbár viszonyok közt tengődtünk.

A gávai református egyházközség 1945. február 18.-án meghívás útján engem választott meg lelkipásztorának a másik jelölt Futor Béla toldi lelkéssel szemben. Február 22.-én tértem vissza a gávai református gyülekezetbe s azóta mint helyettes lelkész látom el gyülekezetünkbe a lelkészi teendőket.

Az egyházközség elveszett ingóságaiból eddig úgyszólván semmi sem került vissza és nincs is rá kilátás, hogy vissza fog kerülni: Iskolánkban 1944. december 5.-e óta folyik a tanítás, eleinte Kriston Géza helyettes tanító, majd február 1.-én visszatért tanítónőnk vezetésével. Az iskolaköteles gyermekek eleinte nagyon kevesen látogatták az iskolát, később valamennyivel szaporodtak. Jelenleg a beírottaknak kb. 50 %-a látogatja az iskolát. Ez év április hónapjának elején minden elmenekített ingóságából kifosztva Terjék József igazgató kántortanítónk is hazaérkezett katonáskodásából, és azóta a két rendes tanerőnk vezeti és végzi az iskolai oktatást.

Ez év elején egy harangot haranglábra helyeztetett az egyházközség előjárósága, majd e sorok írójának visszatérése után a gyülekezet közös erővel fogott hozzá a felrobantott templom romjainak eltakarításához, amit már jórészen el is végzett, sőt a templomajtó tetőzetének újjáépítése is befejezés előtt áll. A gyülekezet e célra eddig kb. 15.000 Pengőt adományozott. A gyülekezeti élet a kiürítés ideje alatt részben szünetelt azóta azonban lassan bár, de minden gyülekezeti életnyilvánulás kezd régi formájába visszatérni. Istentiszteleteink helye az egyik iskolai terem.

Az egyházközség mintegy 240 katasztrális hold földingatlanaiból eddig még nem igényelték és nem is sajtátítottak ki semmit sem a most keresztülvitt földreform során, de ezeknek az ingatlanoknak a hasznosítása sok nehézségbe ütközik.

Istennek áldása legyen nemzetünk s benne egyházunk ma még bizonytalannak látszó jövője felett.

Gáva, 1945. június 17.

Farkas Imre
helyettes református lelkész

Geszteréd

Geszteréd anyaegyházközség, Bököny leányegyházközség Érpatak-Abapuszta fiókegyházközségekkel a lehető legsúlyosabb mértékben vette ki részét a mostani háború megpróbáltatásaiból. Oka volt ennek az a körülmény, hogy községünk területén 12 napos súlyos harc fejlődött ki a németek és a felszabadító orosz erők között. A harc október 20.-án délután 3 órakor kezdődött és november 2.-án reggel 5 óráig tartott. Az erős tüzérségi tevékenység miatt nemcsak községünket, hanem egyházunkat is igen súlyos károk érték. Igen súlyos mértékben megrongálódott templomunk tornya és tetőzete. Iskolánkat, valamint tanítói lakásunkat is érte károsodás. Templomunkat és iskolánkat és tanítói lakásunkat ért épület károsodás mértéke a jelen pillanatban érvényes árok szerint kb. 70.000 pengő.

Templomi felszereléseink közül teljes egészében megsemmisült 2 db. úrvacsorai tálca, 2 db. ezüst kehely, valamint 6 db. abrosz, és úrasztalterítő. Az egyházközség irattárából elveszett teljes egészében a presbiteri jegyzőkönyv 1934-től 1944. októberig.

Az 1944. évi pénztári könyv, gondnoké is és az iratoknak is 40 %-ban.

Az iskolai felszerelések közül megsemmisült 5 db. 6 személyes iskolai pad, a katedra, a dobogóval, a fogasok, az összes képek, térképek, a teljes tanítói könyvtár a szekrénnel együtt.

A súlyos harcok alatt az egyháztagek az úton maradt segédlelkéssel együtt, igen sokat szenvedtek. Lakásukat el kellett hagyniok, éjszakáikat szabadban kellett tölteniök a hideg esős őszi időszakban. Anyagi károsodásuk ennek következtében jószágban, ruházatban és házi felszerelésekben igen nagy mértékű.

Ilyen körülmények után vette át itthon maradt segédlelkész a lelkipásztori hivatal vezetését november 8.-án, s minden igyekezete arra irányult, hogy sokat szenvedett egyháza tagjait személyes ráhatásaival, tisztelettel aléltságukból felrázza és a jobb jövőbe vetett reményességüket erősítse.

Iskolánkban a tanítás minden nehézség ellenére, s az elmenekült tanítónő dacára is már november 20.-án megkezdődött, először segédlelkész, később megfelelő helyettes alkalmazásával és szakadatlanul tartott az egész iskolai éven át.

Első sorban kellett volna mondanom, de itt említtem meg, hogy az orosz előrenyomulásnak egyházközségünkben 2 halálos áldozata van.

Jelentésem tudomásul vételét kérve maradtam a Főtiszteletű és Méltóságos Püspök Úrnak

Geszteréd, 1945. június. 14.

Szabó Jenő
helyettes református lelkész

Ibrány

November hó 1.-én délután 5 órakor jöttek be a román csapatok. Éjjel szabad rablás, fosztogatás volt, magát a lelkészt is összes fehéreneműjétől, pénzétől és értékeesebb tárgyaitól megfosztották. 5 hétig a Tisza partjánál nagy harcok voltak, de a község egyház épületeiben semmi kár nem történt ellenben az iskoláknál az összes melléképületet lerombolták, fedezéknek elhordták, kályhákat összes levezető csatornákkal elvitték. Ami megmaradt azt maga a lakosság elhordta és feltüzeltte, az egyház földjéről mintegy 150 mázsa 30 éves akácfaakat. Istentiszteletet még a harcok idején is megszakítás nélkül végeztem, a temetést többször golyózáporba. Egyház irattárát, szertárát, edényét nem bántották, egyedül az írógépet vitték el. Iskolánkban a tanítást egy hónap kivételével megtarthattuk. Egyháztagnoknál hősihalottak voltak, de a lakosságnál nem. Gyakori fosztogatások voltak magtáramból minden élelmet, terményt díjtalanul elvittek. Éjjel sokat felzavartak, orosz partizánok lakásom feldúlták, lakásomból kiüldöztek 10 nap éjjelre a szomszédokhoz menekültem. De minden megalázást türelemmel viseltem. Gyülekezetem tagjaival állandóan összeköttetésbe voltam, akik sokszor megmentettek sok zaklatások között.

Elmenekült tanítónők visszajöttek akiket már igazoltak is, még 3 férfi tanító katona, ha élnek fogságba vannak. Egy tanítónő Bodnárné Takács Margit volt itthon február végén, de visszament a Főjegyző férjéhez Tapolcára, többször felhívásra állását nem foglalja el így július 1.-én lemondottnak fogjuk tekinteni.

Lassan a sebek begyógyulnak, minden megpróbáltatást elfeledünk, végzem hivatásomat ahová a jó Istenem beállított, amit reám bízott.

Egyháztamtól az összes földet kiosztották, lelkészét, kántorét is, most itt állunk koldus szegényen egyedüli jövedelmem a stóla, amiből tengetem életemet.

Ibrány, 1945. június 16.

id. Szondy István
lelkipásztor

Kállósemjén

Községünk a Kolozsvár-Bodrogkeresztúri bitumenes útburkolattal ellátott, hadi felvonulás céljára épített országút és vasút mellett fekszik. Nyíregyházától keletre, 20 km-re, Nagykálló és Nyírbátor között. Így a hadi események középpontjába került. Már 1944 nyaratól kezdve szakadatlan 2-3-4 soros oszlopban éjjel-nappal áradott községünkön keresztül az Erdélyből visszavonuló német, majd magyar hadsereg s az ugyanonnan menekülő lakosság végelláthatatlan tömegben. Szeptemberben fölöttünk dübörgött át a Debrecent és más városokat bombázó repülőraj, az égen kigyúltak a Sztalin gyertyák s köröskörül ide látzott Szatmártól Debrecenig az égő és kivilágított városok lángja. Lakosságunk éjfélélig pincébe töltötte az éjszakát a rádió és harangok riasztására. Októberben a menekülők és a visszavonuló hadigépek torlódása minden képzeletet felülmúló és életveszélyes formát öltött. Október 15.-én a presbitérium megbeszélést tartott s ezen elhatározta, hogy az anyakönyveket és számadásokat a templomba az orgona alá ásatja el, a klenódiумokat az ugyanott levő ládában helyezi el. Október 17.-én a községi főjegyző az intelligenciát összehívta s közölte, hogy a kiürítési készenlétet rendelték el, a propaganda, a sok menekült, éjjelről-éjjelre tele volt velük a paróchia, sőt a szénapadlás is.

A nők és lelkipásztorok bántalmazásáról szóló rémhírek végre is olyan pánik hangulatot idéztek elő, hogy amidőn a főjegyző intézkedésére október 18.-án este kirendelt ökörfogatok érkeztek udvarunkra, két sertésünket levágva, lisztet, ruha és ágyneműt összezecsomagolva, egyéb háztartási tárgyat 3 gödörbe a földbeásva, a bútorokat, befőtteket, függönyöket a jó szomszédok között megőrzésre kiosztva, reggel 7-kor (október 19.-én) csatlakoztunk ökörfogatainkkal az útrakelt menekülőkhöz feleségemmel, 3 leánnyal, 2 fiammal, idemenekült 2 sógorommal és 2 gazdálkodóval. A könnyező szomszédoktól s a kedves otthontól nehéz volt a megválás. Itt maradt beteg húgom s az őt ápoló, családtagnak számító lányunk. Az itt maradtak a bútorokat kezdték széthordani, Egri József harangozó az elkészített anyakönyveket vitte elásni s mi elindultunk észak felé, a Tisza felé. Körös-körül zúgó ágyúörgéstől kísérve. Karavánunk mintegy 15 szekérből állott. Főjegyző (Fesztóry Sándor), postamester (özv. Csubay L-né), főintéző (Kölgyessy László), római katolikus lelkész (Demeter L.), orvos (Dr. Bereczky J.), tanítók (Csobay J., Hujbert S-né), kereskedő (Fodor M.), református lelkész (Farkas L.) voltak útitársaink. Estére Kemeceére értünk, ott Molnár Sándor, 20.-án este pedig Porzsolt Ferenc dombrádi lelkész testvérünk adott szállást. 21.-én Dombrádról ponton-hídon keltünk át és Sárospatakon keresztül 23.-án Erdőbényefürdőre érkezve ott telepedtünk meg egy hétre, várva a fejleményeket. Az volt az általános vélemény, hogy a Tiszánál eldől a hadjárat sorsa s mi rövidesen hazaérkeztünk.

Községünkbe október 20.-án délután tört be 3 orosz harckocsi. A támadás meglepetésszerűen jött. Az utakon menekülőket legázolta. Nyomukban összetört kocsik, autók, lovak és emberek roncsai maradtak. 21.-én bevonult a lovas kozák előőrs csapat s a hátráló németeket kiszorította. Ezek tűz alá vették a községet s ettől kezdve 12 napig volt

a falu a támadás és az ellentámadás tűzvonalában. A rettegő lakosság ez idő alatt pincékben rejtőzött, részben, főleg asszonyok és leányok a tanyákra és szőlőkbe menekültek. Két nap múlva a német ellentámadás sikerrel járt, községünket hatalmukba kerítették. A visszavonuló kozákok 5 embert agyonlőttek. Első volt az itthonmaradt Homoródi Endre római katolikus kántortanító és sógora, aki hozzámenekült, a további áldozatok között van Domokos István, hitünk cselédje, ki a szomszéd özvegy asszony házára vigyázott s egy ott rejtőzködő idegen, az ötödik Bakay szőlő kezelő volt. A német megszállók tornyunkat megfigyelő helynek használták, az úrasztalát összetörték, az orgona sípjait kiszedték, mintegy 50 db-t megsemmisítettek. A templomkertbe gépkocsikat állítottak be, a kapu déli kőoszlopát kidöntötték, az úrasztali terítőket széttépték, részben kapcának használták. A paróchián sebesülteknek kötözőhelyet állítottak fel. Egy heti heves ostrom után az orosz sereg felülkerekedett. A harcok heveségét mutatja, hogy minden udvaron, kertben, minden dűlőút és árok mellett a lövészgödrök és ágyú állások ezrei épültek. Minden talpalatnyi földhöz görcsösen ragaszkodtak s a végsőkig védték. A templomnak szánt lövedékek az ablakokat törték be, 16 db-t, a paróchia udvarán s kertjében robbantak, a déli szomszéd házát telibe találták, de sem a torony, sem a templom, sem a paróchia csodálatos módon meg nem sérült, csak gránát szilánkok lyukgalták át. Ellenben a római katolikus és görög katolikus torony több találatot kapott, úgyszintén a görög katolikus papi lak és iskola és a község 2 iskolája is. A mi iskolánk is sértetlen maradt. A harcok heveségét mutatja az is, hogy az 1945 áprilisában elrendelt kihantolások után a görög katolikus templom mellé az utak és árkok mellé eltemetett a helyszínen meghalt katonák száma a 175-öt elérte. Ebből 80 német, 75 orosz és 20 magyar katona volt. A temető dél nyugati részén 5 közös tömegsírban temették el őket. Május utolsó vasárnapján, a hősök ünnepén a református, a római és görög katolikus lelkészek az egész falu jelenlétében gyászistentiszteletet tartottak ott a helyszínen. Himnusz, Szózat, temetési énekek, gyászszerartások és a főjegyző gyászbeszéde képezték a megható temetést.

Gyülekezetünk vesztesége a harcok alatt: Oláh János presbiter halála, aki aknaszilánktól találva hosszabb szenvedés után november 8.-án meghalt. Séra Mihály presbiter, akit szekérral robotra hajtottak el az oroszok s november 28.-án halottan érkezett Nyíregyházáról haza. Nyeste József 19 éves ifjú, akit menekülés közben testvérei és közvetlen mellette álló barátai közül egyedül talált el egy akna Pásztón, s december 16.-án azonnal meghalt. Haza hozták szülei s itt március 8.-án temették el. Domokos Mihály 78 éves atyánkfiát is akna érte, egyik szemére megvakult, de szerencsésen meggyógyult. Más veszteségünk nem volt. Anyagiakban azonban a háború mindenkit egyformán sújtott. Nincs senki, aki baromfiait, sertéseit, teheneit, összes lovait, ruháját, lábbelijét és ágyneműjét részben, vagy egészben el nem veszítette volna. Legtöbb gazda egy tehenet s esetleg egy kocát tudott csak megmenteni. Tavasszal összefogtak s úgy szántottak.

Egyházunk legfájóbb vesztesége, hogy elásott anyakönyvei közül 4 db. 1808-1887-ig érthetetlen módon elveszett. Az úrasztali terítők egy vasárnapi zöld és egy úrvacsorai fehér abrosz kivételével elvesztek (10 db.). A kelyhek és keresztelő edények sértetlenül maradtak meg. A paróchiális könyvtár 2 kötete: Révész Egyháztörténet és az Aranykönyv elveszett. Ugyancsak eltűnt néhány évi nyugta és a tűzbiztosítási kötvény. Egyéb irattári és könyvtári

anyag a számadási könyvekkel együtt s a lelkipásztor közel 600 kötetes könyvtárával együtt csodálatos módon megmaradt. Pedig a paróchia katonai szállás, mosó és vasaló üzem is volt orosz részről, s a bennmaradt könyvek és nagyobb bútorok mégis megmaradtak. A németek kórházat rendeztek be benne.

A külső épületek közül a sertés és tyúkól deszkáit, templom és paróchia deszkakerítését hordták el és részben tüzelték fel a katonák. (a németek) A kerítések hossza 100 m körül van. A kár mai értékben, ha deszka és üveg, meg szeg található volna 15-20.000 Pengő lehet.

Háborús fájdalmas veszteségünk, hogy derék, nemes lelkű s tehetséges 28 éves tanítónk Szabó Péter Kisbodakon katonai szolgálat közben, valószínűleg aknától hősi halált halt. Felesége és 3 pici árvagyermek maradt. Tanítónónk Fodor Ilona ideiglenesen a nagykállói református népiskolánál tanított s így tanítók nélkül maradt iskolánk erre az évre, 1944/45-re a községével s a római és görög katolikussal kooperálva működött, részben ideiglenes, nyugdíjas és ideosztott tanítók vezetése alatt.

Én magam családommal együtt 6 heti keserves vándorlás alatt, hideg esős időben sokszor a padlón, szénás padláson, nyitott fészkerben aludva, Szalonán az iskolában 2 hetet töltve Garamszentgyörgyre jutottam el ökör szekéren. Derék jó, bibliás református népe szeretettel fogadott élelmiszerral ellátott. Súlyos megpróbáltatás várt itt ránk, különösen a gyengébb idegzetű nőkre. A téli arcvonal itt a Garam partján merevedett meg közel 3 hónapig a tűzvonalba voltunk. A nyugati parton a németek, a keletin az oroszok voltak. Kis bérelt szobámban a háziakkal együtt 14 voltunk. Kertünkben orosz aknavető, mögöttük orosz ágyúk serege, házaikban harcoló katonák. Éjjel-nappal állandó ágyú és géppuska tűz. Az udvarra kilépni is életveszélyt jelent. Sógoraimat, 16 éves fiamat robotra viszik a Garampartra lövészárkot ásni. Csikorgó hidegben 70-90 cm-es fagyott földet csákányoztak. A német állandóan lőtt. Naponta 1-2 halott a robotolók között. Temetni nem engedtek. De ágyútűzben kereszteltem és házi istentiszteletet tartottam. A templom s főleg a torony sok találatlól használhatatlanná lett. Néhányszor pergőtűz zúdult a falura. Egy ép ház nem volt benne. Egyik pár ökrünket be kellett szolgáltatni. Távozási engedély nem adtak. Végre a nagy tavaszi támadás előtt Léva és a többi Garamparti község kiürítése idején március 3.-án utazási igazolványt kaptunk. Csípős hidegben, szekerünkre a kiutasított székely úttörők 1-10 éves és 12 gyermeket felszedve indultunk el. 10 nap alatt Hatvanig vergődtünk el. Itt kellett hagynunk szekerünket, ökrünket, tehenünket s egy mozdony fűtő-szenes kocsján, majd tehervonattal 25 db. terebélyes csomaggal gyakori átszállás és ácsorgás mellett Debrecenbe, onnan postakocsin Nyíregyházára s innen végül március 15.-én egy lovas stráfszekérrel egészségesen hazaérkeztünk Semjénbe. Közeledésünk híre megelőzött. Útközben értünk jövő szekérrel találkoztunk. Domokos Miklós kurátorunk jött elénk, a szekéren Nyeste Istvánné főgondnoknénk nyújt felénk élelmiszert és frissítő italt. Itthon ajándékok, látogatók serege, könnyes, mosolygó arcok teszik felejthetlenné a találkozást. Vasárnap zsúfolásig megtelt templomban meghatott zokogó emberek érzik a Lélek áradását. Pásztor és nyáj újból egymásra talált. „*Kik az Isten szeretik, minden javukra van.*” A romokon megindult az új élet. Távollétem alatt is minden vasárnap megtartották az istentiszteletet. Szabad Károly nagykállói segédlelkész jött ki legtöbbször Porzsolt

István esperes jóindulatú intézkedésére. Máskor Helmeczy Adolf presbiter, Nyeste Géza helyettes kántortanító végezték a szertartást. Domokos Miklós fuvart, Helmeczy ellátást adott s így vált lehetővé, hogy vasárnap egy akarattal együtt valának a templomban az Úr követői. Soli deo gloria.

Kállósemjén, 1945. január 1.

Thamó Béla,
református lelkipásztor

Kemecse

Az egyházközségek háborús történetének összeállítását elrendelő 4300/1944. számú püspöki körlevelet csak ma kaptam meg, ez teszi indokolttá késedelmemet.

A kemecsei református egyházközség és iskolák 1944. évi szeptember elejétől, a háború befejezéséig szóló rövid történetét, a következőkben vázoló:

Az 1944. év megpróbáltatásos, háborús nyara után, szeptember hó 4.-én kezdtük a tanítást. Tanítóink közül Jónás Ferenc igazgató kántortanító és iskolánkkal kooperáló községi iskola tanítója Juhász Lajos, még az év tavasza, illetve nyarán, katonai szolgálatra hívtak be, tantermeink közül három május hó elejétől katonai beszállásolásra lett igénybe véve, így osztály összevonással, váltakozó rendszerrel indult a munka. Október 15.-ig a mindennapos légiriadóktól zavartan, de folyt a tanítás. Október emlékezetes 15.-e után felbomlott a rend és kezdődött a fejvesztettség. Menekülő karavánok érkeztek Erdély felől már előzőleg is, de október 15-22.-ig terjedő héten a szomszédos és saját megyénkből is.

A menekülés lázbetegsége harapódzott. Mindenki megmozdult. Október 17.-én eltávozott Nyerges Jolán tanítónő, október 20.-án Könczey Albert tanító családjával, október 21.-én az elvonuló utolsó katonai különítménnyel elment Kutasy Margit tanítónő.

1944. október 22.-én vasárnap hajnalban bevonult a községbe az első orosz csapat. Négy napi ittlét után, 26.-án reggel kivonultak, s aznap délelőtt 10 órakor megérkezett a felderítő magyar járőr, - délben és délután pedig magyar és német csapatok vonultak be. Azonban csak pihenőt tartottak, másnap délelőtt 10 órakor elvonultak. Velük elmentek a még itt maradt tisztviselők, köztük Bacsó Irma tanítónő, Mikecz Gábor egyházközségi főgondnok és Pethő Antal gondnok, meg a falu lakossága közül is többen. A falu népével sorsában osztozandó, csak ketten maradtunk, a római katolikus lelkész és én, feleségemmel.

Október 28-30. napokban a német utóvéd csapatok hidakat, vasúti épületeket, berendezéseket robbantottak, ipari üzemeket, raktárakat gyújtottak fel. Állandóan ismétlődő detonációk reszkettették, fekete füst borította a szomorú őszi eget és a lelkeket.

Október 31.-én reggel ismét megjelentek az orosz előőrsök, majd a délelőtt folyamán sűrű tömegekben érkeztek a harcoló csapatok. A német utóvédek a falut félkörben ölelő Lónyai csatorna túlpárti töltése mellett állottak. Megkezdődött a harc. Október 31.-én

a déli órától november 2. hajnaláig szüntelenül dörögtek a falu különböző pontjain és a kertekben felállított orosz ágyúk. A német fegyverek egyre gyengülő hangon válaszoltak. A nagy ágyúzás aránylag kicsi kárt okozott. Két ember, mindkettő református, életét veszlette, hatan megsebesültek, néhány lakóház találatot kapott, de tűz nem ütött ki, pár db. jószág elhullott. A lelkészi kertbe több gránát esett, de sem a lelkész laknak, sem a templomnak baja nem történt.

A harcoló orosz csapatok november 3-án tovább vonultak, s ekkor vegyesen orosz és román csapatok érkeztek a községbe. Három és fél hétig községünkben volt a román főhadiszállás. Mintegy 8000 katona volt elhelyezve, s a legkisebb ház is zsúfolásig tele volt.

Közben, november 10.-én felállított községünkben, mint járási székhelyen, az orosz katonai parancsnokság, s megkezdte a közigazgatás megszervezését.

November 27.-én elvonult a román főhadiszállás Tiszalökre. Ezután az utánpótló csapatok jöttek, de már nem olyan tömegben. December 10. után, amikor az utánpótló csapatok is tovább mentek, már csak az orosz katonai parancsnokság maradt itt, természetesen átvonuló kisebb-nagyobb csapatok egészen 1945. évi február közepéig, beszálltak pár napi pihenőre. Azóta nagyobb csapatok nem jöttek a községbe. Jelenleg 50 főnyi helyőrség van itt, egy kapitány, meg egy politikai megfigyelő parancsnoksága alatt.

Istentiszteletet 1944. október 22-től november 5-ig nem tarthattunk. Ezalatt naponként bejártam majdnem az egész falut, a harcok három napjának kivételével, s úgy érzem, hogy lelkipásztori munkám soha szükségesebb, áldottabb és eredményesebb nem volt, mint ezekben a napokban. November 5. óta a hétköznapi, vásár-és ünnepnapi istentiszteleteket zavartalanul tartjuk.

Iskoláinkban a tanítást 1944. december hó 1.-én újra megkezdtük. Mivel tanítónk nem volt, Ficser László tanítóképzős és Simon Erzsébet keresk. érettségizett tisztviselőnk kezdtek meg a munkát. Mivel mindketten római katolikus vallásúak a vallás és ének tanítást magam végeztem, a kisegítő helyettesek munkáját irányítottam és ellenőriztem. Január közepén bekapcsolódott a tanításba Szilágyi Erzsébet református tanítóképzős is. Majd Bacsó Irma tanítónő február elején, Könczey Albert tanító február végén, Kutasy Margit tanítónő március 2.-án megjövén, március 1.-én három rendes tanítónk átvette a tanítást. Május 12.-től a távollévő községi iskola tanító helyettesítésére a tanfelügyelőség Bizóné Szilvasán Erzsébet állami tanítónőt, aki református vallású, kirendelte, így jelenleg négy tanító tanít váltakozva délelőtt és délután, mert csak két tantermet tudtunk úgy ahogy berendezni.

Épületekben jelentékenyebb kár nem esett. Templom, lelkészlak, tanító lakások sértetlenek. Iskola épületeink és tantermeink a katonai beszállásolások miatt igen megrongálódtak.

A lelkészi hivatalban, eltekintve, hogy az irattárt kiszórták, s elrendezésére időm még nem volt, minden hiány nélkül áll. Kegyszereink, anyakönyveink sértetlenek, hiánytalanok.

Iskoláink berendezése azonban 75 %-ban megsemmisült. A 145 iskolai padból 43, a 8 szekrényből 3, a 6 katedrából 2, 8 táblából és állványból 2 maradt, mind rongált állapotban, szék nem maradt egy sem, minden hiányzó darabot eltűzeltek a beszállásolt katonák, a románok, a tanítói könyvtárból pár db. maradt, az ifjúsági és segély könyvtár teljesen megsemmisült. Iskolai anyakönyvek, naplók, amelyeket beton pincében zár alatt biztonságban gondoltunk elhelyeztetnek, széttépvve, rongyaikban vannak. A természettani és természet-

rajzi szép kis szertárunk elpusztultak. A nagy iskola épület ablakszemei majdnem mind kitörve sértetlenek.

Iskolánk képe siralmas, vesztesége pótolhatatlan. De Isten meghagyta magát az életet, a hitet és munkalehetőséget, tehát a jövőt! Áldassék neve a romokban, segedelme az építésben”

Kemecse, 1945. július 4.

Molnár Sándor
lelkipásztor

Kisléta

Kisléta községébe az első orosz járőrök 1944. évi október 22.-én délelőtti 11 órakor érkeztek be. Átkutatták a falut s miután felfedezték a máriapócsi erdőben állomásozó német tüzérséget, lóhalálában visszavágtattak Nyírgelse határában várakozó csapataikhoz. E nap esti óráiban a német tüzérség ismét visszatért községünk területére s belötte magát. Ezzel egy teljes hétig tartó harc keletkezett a községben s területén. Lakosságunk javarészen bunkerben húzódott meg s félelmes napokat élt át. Sokszor vették ágyútűz alá a falut az orosz tüzerütegek, nem egy ház kapott telitalálatot. A német tüzérség főmegfigyelője templomunk tornya lévén, a szovjet ágyúlövegek legnagyobb része a templom környékére hullott. Október 23.-án a lelkészlak pincéje, egyben az egyházi magtárja tüzérségi lövegtől telitalálatot kapott. A pincében tartózkodott Baráth Mihály lelkipásztor családjával, azonkívül vagy négy család tagjai. A löveg srapel szilánkjaitól bezúzódtak a lelkészlak ablakai, megrongálódott a tetőzet, a falak, emberéletben kár nem esett. Más srapel a templom udvarán explodált, a templom összes ablakait összezúzta. Találat érte a torony oldalát is, de nem történt jelentékenyebb kár. A harc éjjel-nappal tartott. Harciszünet idején Baráth Mihály lelkész felkereste híveit, vagy azok keresték őt fel, minden esetben lelkesedést, erősítést adott, de vett is aggódó embertársainak, akikkel a közös bajok átélése még erősebb szálakkal fűzték oda. Nem tudott elmenekülni azok közül az emberek közül, kik lelkivezérükül választották, velük kívánt szenvedni s átélni a teljes bizonytalan jövőt akkor, mikor a vezető elem tagjai úgyszólván mind elmenekültek. Nyugodtan helyén maradt s erre igyekezett rábeszélni embertársait is. A harcok idején elrejtette lelkész gondos hitvestársával az egyházi, értékes klenódiumokat, régi könyveket s így sikerült azokat megmentenie. A harc utolsó napján az eddig példásan viselkedő német megfigyelők feltörték a lelkészlakot s a még ott található értékeket mind elrabolták, ugyancsak feltörték a rögzített templomi perselyt, az úrasztalán kártyáztak, egyes orgonasípokot elrontottak. Október 31.-én délelőtt 11 órakor jelezte az orosz tüzérség egynéhány belövessel, hogy a falut, melyet előző éjszaka a németek csendben elhagytak, utcai harc nélkül megszállja. A bevonuló orosz katonákat a lakosság lakásán fogadta. Fellélegezve jött fel családja tagjaival lelkipásztor is, akinek lakását a beözönlő szovjet katonák már a németek által feldúlva és

kifosztva találták. Még tartott a falu megszállása s azon való átvonulás, mikor a lelkészt görög katolikus vallású embertárs temetésére hívták, amit ő jókedvvel teljesített. Néhány nap múlva az emberek igen nagy megnyugvására, megszólalt a harang, a béke szava s a vihar után templomba sereglett hívek, pásztorukkal élükön, hálával eltelve énekelték: Dicsőség, dicséret, tisztesség és hálaadás...

Kótaj

1944. október 20.-ig nem történt semmi. Lelkipásztor hívei kérésére október 18.-án elhagyta gyülekezetét, miután az egyház értékeit, klenódiúumokat, anyakönyveket és adókönyveit biztonságba helyezte.

1944. év október 20.-án reggel megérkezett az első orosz csapat. Lelkész lakásán mindent átkutatott és az ablakon kiszórva a lelkeszi hivatalban levő könyveket és iratokat az egész lakást irodának rendezték be. Október 31.-én Berencsi Mihályt, az egyház volt harangozóját bomba szilánk érte, sebébe két nap múlva behalt. November 3.-án éjjel [...] egy 22 éves leánytestvérünket szorongatott helyzetéből való menekülése közben agyonlőtték. Több haláleset nem történt sem sebesülés. Az egyház kántora Szabó Gyula állami népiskolai helyettes igazgató szintén elmenekült még október 18.-án. Az egyház presbiterei és hívei részben elmenekültek a közeli falvakba részben itt maradva éltek át a nehéz eseményeket. November 4.-én a csapat eltávozott és november 9.-én jött a másik csapat. A lelkeszi lakás ismét parancsnokság helye lett, a melléképületeket a Tiszavidékről kitelepített családok foglalták el.

Itt tartózkodásuk alatt az istentiszteleteket megtartották egy-egy presbiter vezetésével. Levéltár, parókhíális könyvtár, jegyzőkönyvek összegyűjtésében és megőrzésben nagy érdemei vannak Nagy Józsefné harangozónak. Templom ép, lelkész lakáson lényegtelen a kár, úgy szintén a melléképületekben is. Úrsztali terítőkéből használhatatlan régi darabok tűntek el. Irodából egy álló íróasztal és egy zománcozott Rekord gyártmányú kályha veszett el. A lelkeszi hivatal iratszekrényét, melyet a többi bútorokkal december 17.-én vitték el Kemecsére, lelkész visszahozta néhány bútorával együtt. Az irattárból pár évfolyam, hivatalos lapból szintén hiányzik. Parókhíális könyvtárból pár kötet, adókönyvekből az ellenőrző könyv, jegyzőkönyvekből már több évi hiányzik.

Parókhíális könyvtárból hiányzik: 7-ik, 9-ik, 23-ik kötet.

Zsinati jegyzőkönyvekből hiányzik: nem hiányzik semmi.

Egyetemes konventi jegyzőkönyvekből hiányzik: 1926., 1930., 1943. évi.

Kerületi jegyzőkönyvekből hiányzik: 1937., 1940. évi.

Egyházmegyei jegyzőkönyvekből hiányzik: 1931., 1932., 1933., 1939., 1940., 1941., 1942. és 1943. évi.

Kótaj, 1945. július. 13.

Kónya Gábor
református lelkipásztor

Lázári

Most van alkalmam, hogy Lengyel Ferenc testvérem útján, aki előszóval bővebben beszámol a községünkben történt szomorú dolgokról életjelet adjak magamról s kicsiny egyházamról.

A kegyelmes Isten megtartotta egyházunkat, engem is feleségemmel együtt, mert két fiam egyik a leventékkel, másik, mint pécsi hadapródiskolás, még múlt év október elején „eltávoztak”, ismeretlen helyen vannak jelenleg is. Ugyancsak akkor távozott el mindkét földesurunk is, bár ne tették volna! Teljesen semmi nélkül maradtak, amiben nagy részük volt a lakosság legnagyobb részének is! Bár Kanizsai folyó év március 23.-án visszatért feleségestől, földjét mind elvették, őt magát azóta ügyészségi fogságban tartják. Méltóztatnék, ha lehetséges szabadon bocsátása ügyében közbenjárni a kormánynál! Egyházunk kisebb kárt, kultúrházunkhoz beszerelt deszkák, drót, takarmány, elvitelét szenvedett, legnagyobb kár s veszteség: két Földes urunk „*nincstelensége*”, akiknek támogatása nélkül kicsiny egyházunk jövője s fennmaradása lett teljesen bizonytalanná. Hisszük, hogy az Úr visszaadja Őket minékünk.

Jómagam: a nadrágosok közzül a római katolikus kollégámmal kitarítottunk, alaposan kifosztottakká, igazi „*lázárok*”-ká lettünk, anyagiakban kezdetjük „*elülről*”, de minden földi veszteség semmi, csak Fiainkat adja vissza az Úr mielőbb!

Híveink az áldozatkészségben lankadatlanok, bizonyság erre nézve, hogy 1944. évi perselypénzünk: 670 Pengő , s bombakárosultaknak s másoknak: 2.000 Pengőt adhatunk.

Jelenleg is a múlt 1944. évi, kollégiumnak megajánlott Debreceni Protestáns Lap 1943. évi 26. számú mellékletében „*újabb megajánlások*” címen: Egyház: 25 Pengő és 13 presbiter részéről: 86 Pengő azaz 111 Pengőt és Húsvét másodnapján perselypénzt ugyancsak kollégium javára: 30 Pengőt s 30 Pengőt pedig virágvasárnapra perselypénz címen: a Nyugdíjintézet részére küldöm készpénzben, méltóztatnék illetékes helyre eljuttatni.

Kanizsai mielőbbi szabadon bocsátását ismételten kérve vagyok mély tisztelettel a Főtiszteletű és Méltóságos Püspök Úrnak.

Lázári, 1945. április 26.

Tóth Jenő
református lelkipásztor

Máramarossziget

Szívem testvéri szeretetével köszöntöm Főtiszteletű Urat most, amikor Isten kegyelméből, hosszú közbevetetés után, alkalmam van arra, hogy rövid jelentést tegyek gyülekezetemről, gimnáziumunkról, egyházmegyémről és magamról, illetve családomról.

Az orosz hadsereg 1944. október 18.-án délelőtt 11 órakor vonult be Máramaroszigetre. A bevonulás előtt kb. 1500 lélek távozott el egyházközségünkben. Fájdalom, nemcsak tisztviselők, hanem tősgyökeres szigetiek, független birtokosok, iparosok, egyszerű munkásberek is. Kérésem, figyelmeztetésem dacára itt hagytak a segédlelkészek is: Fazekas Gábor és Kiss Lajos. (Sőt még a harangozó is!) Az elemi iskola tanítói közül: Hrabéczyné Bartha Ida távozott el, három tanerő itt maradt: Kelemen Ernő igazgató és felesége: Szalics Ilona, továbbá Kürthy Erzsébet.

Az egyház klenódiiumai, kelyhek, tányérok, terítők, keresztelő edények sértetlenül maradtak, valamint a jegyzőkönyvek és az anyakönyvek is. A levéltárat feldúlták, író eszközöket, telefont, író és sokszorosító gépet elvitték. Azokban a bérházakban, amelyekből a lakók eltávoztak, kisebb-nagyobb kár esett, ajtóknban, ablakokban. Egy öt szobás lakhatatlan.

Október 18. után adventig templomunkban csak vasárnaponként volt istentisztelet. Hétköznap a hívek nem jöttek részint azért, mert feldúlt és kifosztott házaikat féltek elhagyni, részint azért, mert a templomnak észak és kelet felé eső oldalán az ablaktáblák be voltak törve a templom melletti telefon oszlopok megsemmisítését okozó robbantások következtében. Mostanában már egyre többen vagyunk az istentiszteleteken, de a régi, kedves, szép, buzgó és áldozatkész gyülekezet nagyon megfogyatkozott. (Jeremiás Sir. I. v.)

Árván maradt gimnáziumunk is! Hiábavaló volt kérésem, intésem, esküvel fogadott kötelességteljesítésre való utalásom: az itthon lévő, katonai szolgálatot nem teljesítő tanárok közül nem maradt itt senki! (altiszt sem maradt.) Itt hagyta őrhelyét úgy dr. Molnár Pál gimnáziumi igazgató, mint Lengyel Sándor internátusi igazgató is. Már pedig ha ez a két ember helyén maradt volna, akkor meglehetett volna menteni a gimnáziumot is, az internátust és a konviktot, ezek gazdag felszerelését és anyagát is. A gimnázium épületében lévő internátusi három helyiségben katonai élelmiszer raktár volt, ezt a kivonuló németek felgyújtották. A tűz az egész épület tetőzetét, az új és a régi épületet, az emelet padlásait, ablakokat, ajtókat, berendezést, és lépcsőzetet megemésztette. Fizikai és természetrajzi szertárunk, ha nem is teljesen, de 80 %-ban megsemmisült. A szertárak anyagát, különösen a drága fizikai eszközöket, ellopkodták és lopkodják ma is. Jóérzésű diákjaink a tolvajlást igyekeztek megakadályozni és ennek áldozatja is van. Tájnel Sándor 5. gimnazista tanuló a második emelet meglazult lépcsőjére lezuhant 1944. október 30.-án és szörnyethalt.

Nagykönyvtárunk még megvan, de mivel tetőzet nincs, az eső és hóvíz, (szerencsére eddig még nem sok volt) a szabadon álló padláson keresztül befolyik és nagy károkat tesz a könyvekben. Szerettem volna a könyvtár helyisége fölé ideiglenes tetőt csináltatni, de nincs mesterember, nincs anyag, hiszen egy darab szeget sem lehet kapni. A könyvtár ajtaját már többször betörték. Ebben a pillanatban jelenti az öreg szolga, hogy ismét betörték az ajtókat, feldúltak, összehánytak mindent. Ó! Megsemmisül ez a drága kincs is!!

Az orosz hadseregnek a városba bevonulása napján, október 18.-án, reggel gyújtották fel a németek a drága épületet, valószínűleg gyújtóbombákkal, mert az egyes termeken végig húzódó, sorozatos robbantásokat lehetett hallani. Napokon keresztül égett a gyönyörű épület. Oltásról szó sem lehetett. Sem egy tanár, sem egy altiszt nem volt a gimnáziumban,

vagy annak környékén. Ismétlem, meggyőződésem szerint, ha csak két-három ember lett volna elharapódzását meglehetősen akadályozni, amint a fémipar iskolánál történt, ahol a visszamaradt egy tanár és egy altiszt a szomszédok segítségével a tüzet eloltva, az épületet berendezésével együtt megmentette.

Ami a tűz után még megmaradt a bútorzatból, internátusi és konviktusi berendezési tárgyakkal: azokat a román hatóság elrequiráltatta, mint a konviktus konyha edényeit, evőeszközöket, székeket, asztalokat, vagy pedig a csőcselék hurcolta el. Úgy fáj a lelkem, magam előtt kell látni ezt a siralmas pusztulást, s tehetetlen vagyok vele szemben! A közös megpróbáltatás keresztjei közül ez a legnehezebb. S itt nincs senki segítségemre. Most azzal a gondolattal foglalkozom, hogy a nagy könyvtár anyagát talán a diákok segítségével, behordatom a templom egyik karzatára.

A tüzesetet jelentettem a Fonciére Biztosító Intézet szatmári főügynökségének. A válasza nem biztató. A kötvény szerint az intézet a háborús kárt nem köteles megtéríteni. A további eljárásra vonatkozóan kérem Főtiszteletű Úr bölcs tanácsát és támogatását.

Az intézet bérházai is tetemes kárt szenvedtek a lakók eltávozása miatt. Több közülük most is lakhatatlan. Havonként alig van 500 pengő bevétele az intézetnek. A fizetni valókat nem igen tudjuk teljesíteni.

Az orosz hadseregnek a városba vonulása után két nappal a városparancsnok ezredes többek között felhívta az illetékes tényezőket az iskolák megnyitására, illetve a félbemaradt tanítás folytatására. Mi ennek nem tudtunk eleget tenni az épület leégése és a tanárok hiánya miatt. Ezért a magyar növendékek számára a román gimnáziumban kértem magyar tagozat felállítását, ezt azonban a román nemzeti tanács nem engedélyezte. Két héttel ezelőtt aztán a város lakossága népgyűlésen kimondotta szovjet Ukrajnához való csatlakozást és az ukrán néptanács hozzájárult egy magyar gimnázium felállításához, szervezéséhez és megnyitásához. A gimnázium ma, február 12.-én 400 növendéssel megnyílt a volt fémipariskola helyiségében. (Vidékről még nem iratkoztak, most van folyamatban.) Az iskolát az itt maradt két piarista tanárral együtt közösen szerveztük. Fenntartója a városi ukrán néptanács!

Elemi iskolánk a néptanács határozata értelmében az iskolai év végéig háboríthatatlanul működhetik. Aztán nem lesz felekezeti oktatás!! Február hónapra mindhárom tanítónk az ukrán tanács határozata folytán és rendeletére fizetési előleget kapott, a magyar kormánytól utalt államsegélynél valamivel többet.

Egyházmegyéből nem sokat tudok. Ami közvetve, alkalmi értesítésekből jutott tudomásomra, az is többnyire szomorú, lehangoló nagyon. Tamásváralján, Halmiban, Tiszaújfalakon, Tiszaújhelyen, Tivadarfalván, Tiszapéterfalván, Tiszabökényben, Hosszúmezőn, Nagybacskón, Rahón, Felsővisón, Dolhán nincs lelképásztor. Felsővisóról Balaskó Vilmos idejött Szigetre, ő segít a vallásánításban. Técsőről Lajos Mihály, Máramaroszigetről Kiss Lajos és Fazekas Gábor segéd lelkészek távoztak el. Szóbeli értesülés útján közlöm, jelentem, hogy Técsőn, Visken a felekezeti oktatást beszüntették, a református vallású gyermekeket ukrán iskolákba osztották, a volt református felekezeti iskoláinknál működő tanerőket nem vették át. A gyülekezetekkel a kapcsolatot még nem sikerült felvenni. Az egyházmegyei főjegyzőnél, Lajos Sándornál már régebben érdeklődtem az ugoicsai egy-

háznak sorsa, helyzete felől, de választ még nem kaptam. Úgy hallom, hogy dr. Siménfalvy Árpád gondnok úr is elhagyta Nagyszöllőst.

Nem akarok az eltávozott lelkipásztorok felett ítéletet tartani, de a viszonyok ismerete folytán állítani merem, hogyha kevesebbet politizáltak volna és többet foglalkoztak volna a lelkekkel, és ha Főtiszteletű Úr és az én intelmem ellenére nem nyúltak volna zsidó vagyionokhoz, (Igaz, hogy erre a helyi politikai hatóság több helyen kényszerítette esztelenül a lelkészeket!) akkor nyugodtan maradhattak volna helyeiken és így sok bajtól mentették volna meg magukat, családjukat és egyházukat is!

Családommal együtt nekem is kijutott bőven a megpróbáltatásból. De legyen hála Istennek! Nem hagyott el, velünk volt a nehéz percekben, s hiszem, atyai szeretetét és segítségét nem tagadja meg tőlünk ezután sem. Feleségemet testileg-lelkileg nagyon megviselte a mostani állapot. Szenvedett és szenved sokat a lyceum romlása miatt! Sokat aggódik velem együtt középső fiunk, Józsi ismeretlen sorsa miatt. Az oroszok bejövetele előtt, október 14.-én, távozott tőlünk azzal, hogy hogy Börvelybe megy testvéreimhez. Sajnos! Szatmárnémetinél nyoma vészett, senki sem tud róla. Kisebbik fiunk, Lajos, karácsony hajnalán érkezett haza Laciéktól, akikhez vakációzni ment még júniusban és ott rekedt. László fiunk Istennek legyen érte hála! Nagyváradon maradt, tőle gyakran kapunk értesítést, a körülményekhez képest kis családjával együtt aránylag jól van!

Errefelé kb. 3900 magyar fogoly honvéd dolgozik a vasútvonal rendbehozásán. Egyik orvostól hallottam, hogy az orvos vejed az oroszok jóvoltából haza szabadult. Ez a hír örömmel töltötte el szívünket. Remélem, kedves családod többi tagja is egészséges és a körülményekhez képest mind jól vagytok.

Dr. Molnár Pálnétól tegnap kaptam aggodalommal, siralommal teljes levelet. Nagyon sajnálom a szerencsétleneket.

Lengyel Sándorné, Isaák Jolán, pár nap óta itt van, a szolyvai fogoly táborban lévő férje kiszabadítása érdekében fáradozik.

Kedves Imre! Imádságomban nagyon sokszor viszem Isten elé életedet, munkádat, terhedet. Kérem a jó Atyát, miszerint kegyelmével segítsen Téged a keresztek elhordozásában, hogy maradék nélkül tölthesd be hivatásodat az Ő dicsőségére, egyházunk, s népünk javára, boldogítására!

Boldog leszek nagyon, ha csak pár sorban is, választ kapok Tőled. (Ha valamit tudsz Pistáékról: méltóztass velünk közölni.)

Szeretteddel együtt Isten őrző, védő és megsegítő kegyelmébe ajánlva, Margit szeretetteljes üdvözlését is tolmácsolva, vagyok szeretve tisztelő testvéred:

Papp József

Nagyhalász

Canonica visitatio alkalmával Nagytiszteletű Molnár Sándor lelkipásztor úr, mint egyházmegyei kiküldött utasított, hogy a „Háborús események” történetét Nagytiszteletű Esperes

Urhoz küldjük meg. Ennek az utasításnak teszek eleget, amikor az alábbiakban adom rövid történetét a nagyhalászi háborús eseményeknek, közelebbről az egyházközséget ért eseményeknek.

Az első orosz csapatrész 1944. október havában a hónap második felében vonult be Nagyhalászbba.

1944. november másodikán román kötelékek vonultak be s csaknem 1 hónapig nagyobb egység maradt a községben. A harcok idején egyházi épületekben nem esett fegyvertény által semmi kár. Lövések által egy egyházi épület sem rongálódott meg. Az kétségtelenül megtörtént, hogy ezek a csapatok, úgy iskolákban, mint üresen maradt tanítói lakásokban lovakkal együtt beszállásolták magukat. A belső berendezés tehát bizonyos fokú kárt szenvedett. Térképek, szemléltető képek nem maradtak, iskolai naplók megsemmisültek. Az egyházközség egyik anyakönyve is megsemmisült a többit megboldogult Rác Géza nagytiszteletű lelkipásztor úr magával vitte s azok meg is vannak. Elveszett egy db. úrvacsoraosztásnál használatos nagy cin kanna (ezt azonban lehet, hogy a civil lakosság tette). A templomba is voltak benn önálló vállalkozásból. Pontosán még nem tudom, hogy mi maradt mi veszett el, mert leltárt még nem kaptam meg. Legnagyobb kár, amit eddig állapítottunk a lelkési hivatalban levő pánccs szekrénynek a feltörése. Pénz kb. 90 pengő volt benne s az nincs is meg. Kályhák (vas) megrongálódtak, kályhacsövek, csatornacsövek eltűntek.

A háborús események hatása a gyülekezet lelkiéletében, sajnos minden kétséget kizárólag megállapítható és tapasztalható: a nagy visszaesés a mi gyülekezetükben is meg van.

A Mindenható Istennek tervei, azonban kétségtelenek az üdvösségre.

Nagyhalász, 1945. június 20.

*Hadházy Sándor
református lelkipásztor*

Nagykálló

A hatévig tartott, úgynevezett „*második világháború*” életveszélyes következményeit Nagykálló község lakosai főképpen az 1944. évi augusztus hó folyamán kezdték érezni. Ekkor már igen gyakoriak voltak a közeli országrészekén a légi támadások s Nagykálló is érezte, hogy rövidesen reá kerül a sor. A gyakori légiriadó miatt a vasárnap délelőtti istentiszteletek idejét reggel 8 órára tettük át. Istentiszteleteinket a légi riadó így is többször megzavarta: augusztus hó 20.-án elmaradt az istentiszteletet bezáró ének. 27.-én úrvacsoraosztás volt. Az istentiszteletnek csupán az első részét tudtuk a rendes időben megtartani, az úrvacsoraosztás a légiriadó elmúltával, déli 12. óra után folyt le, amelyen szemmel láthatóan sokkal kevesebben vettek részt, mintha félbe nem kellett volna hagyni az istentiszteletet. Szeptember hó 3.-án a vasárnap délelőtti istentisztelet a folyton megújuló légi riadó miatt teljesen elmaradt, csupán délután 3 órakor tartot-

tunk istentiszteletet. A légi bombázás veszedelmét csak szeptember hó 15.-én élte át községe, amikor is este 10. órától éjjeli 1/2 1 óráig erős és félelmes hatásokat kiváltó légi csata dúlt községünk felett. A község belterületén 12 különböző nagyságú gyújtó és romboló bomba hullott le. Legnagyobb részt a kis és nagy balkányi úton lakó református vallású lakosok szenvedték a károkat. Meggyúlt és elhamvadt Borsy Erzsébet református egyháztág háza, leégett hat gazdálkodó ember szérús kertjében felhalmozott széna és szalma rakomány. Három ember-élet esett áldozatul, kik közül református volt: Urbin Lajos és Molnár Klára. Súlyosan megsebesült Urbin Mária, kinek jobb kezét szakította le a bombarepesz. Könnyebben megsebesült Molnár Klárának a kisleánya. A paróchiához mintegy 100 m. távolságra esett le legközelebb bomba, özv. Gerembey Péterné volt nagykállói lelkipásztor özvegyének lakása előtt.

A mentési munkálatokban tevékeny részt vettek Szikszay István és Szabad Károly segédlelkészek, kik közül előbbi a súlyos sebesült Urbin Mária kórházba szállítását is intézte.

Fokozódott a község háborús képe a román fegyverszünet következtében. A Romániából részben fegyveresen, részben fegyvertelenül magyar földre jutott német hadsereg gyűjtő helye lett Nagykálló. Új meg új csoportok érkezésével egyre nagyobb lett a nyugtalanság, amelyet fokozott a Székelyföldről és Kárpátaljáról menekülő lakosság átvonuló tömege. A menekülők közt igen sok volt református egyháztág, lelkipásztor és tanító, akik leggyakrabban a református paróchián nyertek elszállásolást.

A közeli harc zaja: erős ágyúszó október hó elejétől kezdve élénken volt hallható Nagykállóban. A harcok következménye képen Nagykállóba igen sok német sebesült katonára érkezett, akiket az állami gimnáziumban és a református központi elemi iskolában levő hadikórházban helyeztek el.

A magyar-német hadsereg az orosz hadsereggel Nagykállóban 1944. évi október hó 20.-án találkozott. Az orosz hadsereg Debrecen elfoglalása után meglepetés szerűen erős páncélos éket küldött előre a német-magyar csapatok visszavonulási útjának elzárására, amely Geszteréd felől a nagydebreceni földúton tört be Nagykállóba, ellenállásra nem találtak. Az orosz tankok legelőször a nagydebreceni út és az úgynevezett Hadak útja találkozásánál állottak meg, ahol a Margittay féle vendéglő ajtajában álló Krasznai nevű honvéd tiszt kíváncsian nézte az ismeretlen harci gépeket. Az első harcigépből felemelkedett orosz tiszt intésekkel magához hívta. A cigarettázó magyar tiszt békés szándékkal cigarettával kínálta az orosz tisztet, aki az oldalán függő pisztolyra mutogatott s azt kérte tőle. A magyar tiszt kézbe vette pisztolyát, azzal lelőtte az orosz tisztet, aki a gépbe visszaesvén az első tank tovább indult. A második gép ugyanazon helyen megállott és megismétlődött az előbbi jelenet: azaz a gépből felemelkedő orosz katonát a magyar tiszt lelőtte. Erre a tankok megnyitották a géppuska tüzet. A magyar tiszt a csatából megmenekült és az éjszakát a község háza óvóhelyén töltötte. További sorsa ezidő szerint ismeretlen. A csata a község belterületén délután négy órakor kezdődött. Ugyan ez időben a budapesti rádió riasztására a harangokat félreverték. Október 20.-án éjjel páncélos csata folyt a nagydebreceni, kisfehértói és Nagy-rác utcákon, amely az orosz csapatok győzelmével végződött. A küzdelemnek kevés ember, de igen sok harcigép esett áldozatul úgy, hogy

még később is nehéz volt ezeken az utcákon ember és jármű részére a közlekedés a kilőtt gépek miatt.

Az orosz harcikocsi a község hét kijáratát azonnal elzárták, még aznap éjjel, de főleg másnap hajnalban tovább folytatták az előnyomulást észak, kelet és nyugat felé.

A lelkipásztor és családja a harc idején a lelkipásztori hivatal alatt levő pincében tartózkodtak. Az oroszok az épületet reggel 1/2 hét órakor szállották meg. Az utca és szobaajtókat betörték, szekrényeket felfeszítették a kifosztották. A pincébe először egy orosz tiszt lépett be, pisztolyt szegezve a jelenlévőkre. Német katonát keresett s mivel nem talált, szó nélkül távozott. Utána egy sofőr ruházatú s két mackó-ruházatú orosz katona lépett be a pincébe, aki jóakarattal igyekezett meggyőzni az ott levőket, hogy az oroszok a magyar embert nem bántják, jót hoznak számukra s ezért lássák a magyarok szívesen őket. Ennek bizonyítására kérte a karórát. Dr. Baranyi Barna, a lelkipásztor veje át is nyújtotta neki karóráját. A katona megelégedett vele s kívánta, hogy a ház lakói menjenek fel most már a lakásba. A lakás ekkor már színültig telve volt orosz katonákkal, akik éppen akkor fogyasztották el bőséges reggelijüket. A szekrények tárva-nyitva álltak, tartalmuk részben a padlóra kihányva feküdt, részben eltűnt. Személyi bántalom a család egyik tagját sem érte, sőt a nagyszámú orosz katonaság mindenike a legnagyobb jóindulatot és nyájasságot igyekezett mutatni mindenki irányában. Biztattak, hogy senki se féljen s legyen a magyar ember bizalommal az orosz katona iránt. Október 20.-ról 21.-re virradó éjjelt ruhástól díványokon ledölvé, vagy fotelekben ülve töltötte két szomszédból átjövő nővel együtt nyugalomban az egész lelkipásztori család.

Vasárnap reggel az irodába gyűlt össze nagyobb számú orosz katona. Egy tiszt kérte Porzolt István lelkipásztort, hogy nyissa fel az egyházközség pánccelszekrényét. A lelkipásztor engedelmességet s feltárta a szekrény külső ajtaját. A belső pánccelszekrényt azonban felnyitni nem tudta, mert annak kulcsa a gondnoknál volt. A tisztnek igyekezett megmagyarázni, hogy perselypénzen kívül benne semmi érték nincs. A tiszt elhitte s egy kézlegyintéssel utasította a lelkipásztort a szekrény bezárására. Ekkor az irattárhoz, könyvekhez, irodai felszereléshez, stb. szóval semmihez hozzá nem nyúltak, inkább kedélyes beszélgetés, magyarázkodás folyt a lelkipásztor és katonák között, akik melegen érdeklődtek a templom és a református egyház tagjainak száma és viszonyai iránt. Csodálkoztak, hogy a papnak nincs egyenruhája, éppen ezért inkább „*professornak*”, „*doktornak*”, mint lelkipásztornak nézték. Vasárnap délelőtt 10.-órakor kedélyes társalgás közben egyezerre megrázkódtató ágyúdörgés kezdődött, mire a lelkipásztor és családja, de az orosz katonák jó nagy része is a pincébe menekült. Ekkor, október hó 22.-én, vasárnap délelőtt német csapatok Újfehértó irányából támadást intéztek a Nagyállót megszálló oroszok ellen azért, hogy a Nyírbátor – Nagyálló - Nyíregyháza műutat megszerezzék, a Tokaji hídhoz vezető utakat birtokukban tartsák, hogy így az Észak-Romániából és Erdélyből Nagyállón át már más fél hónap óta tartó visszavonulásuk útját biztosítsák. Ez a támadó műveletük sikerült. Az oroszok Nagyállót kiürítették, de csak a község szegélyétől 1-2 km.-re vonultak vissza s ott álló harc folyt 1944. évi október hó 30.-ig, amikor is az oroszok a német csapatokat észak felé visszavetették s a községet újból megszállták.

A 8 napi német megszállás a folyton tartó harcok miatt nehéz megpróbáltatást jelen-

tett Nagykálló lakosaira nézve. Ezt az időt csak kevesen töltötték a föld felett. Mondhatni mindenki pincében és óvóhelyen élt. Csak a legbátrabbak tudtak főtt ételhez jutni. Az állatokat, gondozni, megetetni, itatni kevesen merték. A tűz közepén álló, templom és torony tövében lakó lelkipásztor és családja is a legnehezebb megpróbáltatásnak volt kitéve. A templom közelében levő kis parkban több német ágyú és aknavető volt felállítva, de magának a lelkészi lakásnak a virágos kertjében is ott állott és működött teljes erővel egy nagy aknavető. Így egészen természetes, hogy a lövegéket kereső orosz ágyútűz rázúdult a lelkészi lakásra és telekre. A lelkészi lakást több mint 10 teli találat érte. A konyha feletti tetőzetet és padlást több helyen áttörte. Északi és déli ablakát a gránát lövés tokostól, szárnyastól együtt kivágta. Üvegfolysóját, téglaoszlopaival s vassineivel együtt lerombolta. Az előszobát egy gránát-lövés betörte. Az épületen egyetlen ép ablaküveg-tábla sem maradt. Ezen kívül jelentékenyen megsérültek a lelkipásztori lakás melléképületei, teli találatot kapott az istálló, a faskamra és a külső pince bejárata. Több gránátlovás kidöntötte a lelkészi lakás kerítését teljes hosszában. Egy gránát a virágos kertbe esett az ott napozó német katonák közé s közülük kettőt súlyosan, kettőt könnyebben megsebesített. A lelkipásztor felesége és asszony-leánya: Dr. Baranyi Barnáné a németek visszajövelete után, minthogy a német katonák a lelkészi lakás pincéjét a maguk részére foglalták le, október hó 24.-én elhagyták a kora reggeli órákban a lelkészi lakást és a közeli Elmeógyógyintézetben, ahova közben az egész községből már sok százan menekültek, kerestek menedéket. A lelkipásztor, veje, Dr. Baranyi Barna és Bardi János alkalmazottja a német katonákkal együtt továbbra is a lelkészi lakás pincéjében maradtak. Életük ezidő alatt biztonságosnak volt mondható, de táplálék kenyér és alma volt 8 napon keresztül. Emellett meg kellett tapasztalniok sok minden olyan dolgot, ami alkalmas volt arra, hogy az ember magába szálljon, s büszkesége alázatossággá változzék. A napi tisztálkodás hiánya miatt osztályosai lettek mindannak, amiben része volt a háborúban sokáig küzdő minden rendű, és rangú és nemzetiségű katona. A német katonák nem bántottak senkit, de viszont azzal az indoklással, hogy az orosz katonák úgy is el fognak vinni mindent, felnyitogatták a közben bezárt és elrendezett szekrényeket, elvitték a ruhadarabokat, levitték a pincébe a bútorokat, ágyneműket, paplanokat, párnákat, matracokat, kályhát állítottak be, lehordták a porcellán edényeket, poharakat, evőeszközöket, abroszokat, megölték a lelkésznek 12 mázsa súlyt képviselő sertés állományát, 1 szarvasmarhát, leöldösték szárnyasait, s mindezeket ott fogyasztották el a lelkipásztor szem előtt s neki csupán, amikor sóvárgó szemükből az éhség nagyon kisugárzott, saját krumplifőzelékükből juttattak. Közben feltörték az irodában levő ekléziális tölgyfaszekrényt, kivették belőle, s a pincébe vitték az úrvacsorai kenyér felszeletelésére szolgáló kést, amit a lelkész kérésére visszaadtak. Ugyanebben a szekrényben volt eltéve két újabb keletű ezüst kehely, amely a háború alatt eltűnt. Abból a körülményből, hogy a bezárt szekrényből a kenyérszeletelő kést német katona hozta le a pincébe, arra lehet következtetni, hogy a két ezüstkelyhet is ők vitték el. Hasonló dolgokról az egyházközség tagjai is beszámoltak.

Igen erős és sok sérülés érte a monumentálisan szép különálló templom tornyot. A torony tetőszerkezetének felső kúpját valósággal leszelte a sok gránátlovás, úgy hogy a torony gomb és csillag lezuhant. Különösen nagy mértékben megsérült a torony tetőzeté-

nek északi része. Összeüzta a találat a toronyóra északi számlapját. A torony felső falazatán minden oldalról több jelentős sérülés van, négy helyen több találat egészen átvágta a vastag falazatot. A torony úgy a német, mint az orosz megszállás idején megfigyelő helyül és géppuskafészekül szolgált s bizonyára ennek következménye volt, hogy a templomtorony környéke, a templom falazata és tetőzete is sok sérülést szenvedett, de sem a falat, sem a mennyezet nem ütötték át a találatok.

A harcok folyamán aknatalálat érte a nagydebreceni úton levő úgynevezett leányiskolát 4 helyen, a központi elemi iskolánkat két helyen, az egyház magtárát 1 helyen, a segédlelkészi lakást két helyen, Gáspár Endre tanító lakását 1 helyen, Székely Sándor tanító lakását az újfahértói úton több helyen úgy, hogy a tetőszerkezet szinte teljesen megsemmisült, háborús sérülést szenvedett az egyházközség dókakut-utcai és csókosutcai E. Nagy Sándorné féle tanítói lakása. Az ablakok üvegszemei az egyház minden épületén betörték.

De sok kárt szenvedtek a gyülekezeti tagok otthonai, házai és épületei is. A leégett 160 ház közül sok volt, olyan, amelynek leégése folytán református családok váltak hajléktalanokká. Leégett sok gazdasági épület. Elpusztult az egyháztagok állatállományának jórésze s bizony az egyháztagok közül sokat még szeretteik elvesztése, megsérülése és halála által is meglátogatott az Isten. Halotti anyakönyvünk tanúsága szerint 35 olyan egyháztagot temettünk el, akinek a halálát a háborús események okozták.

A másodszor bevonuló orosz katonaságnak más volt a magatartása, mint azoké, akik először foglalták el Nagykállót. A község másodszori elfoglalása alkalmával, előttünk úgy látszik minden indoklás nélkül, több helyen falhoz állítva végeztek ki férfiakat és nőket. Így végezték ki Ifj. Borsy Imrét, Rácz Jánost, Toka Gyulát, Török Jánost és fiát Török Andrást, Nyeste Józsefet. A harci zaj izgalmi miatt esztétette Barkóczy Józsefné, sz. Pál Juliánna, aki ily lelkiállapotban rohant a község egyik tanyájáról a község felé, közben puskagolyótól találva halt meg. Borzalmat keltő volt a bántalmazott nők nagy sorozatának az Elmegyógyintézetben való megjelenése. A személyeket nem vállogatták meg, áldozatul estek 13 éves leánykától kezdve 50-60 éves nők is, de nagy előszeretettel keresték az általuk burzsujoknak nevezett intelligensebb nőket. Sokan estek ilyenek is áldozatul.

Meg kell még emlékezni róla, hogy a lelkipásztori javadalmat képező s a községtől mintegy 6 km. távolságra eső tágas birtok is nagy tankcsaták színhelye is volt. A lelkész magántulajdonát képező három cseléd-lakás és három dohánypajta tele megszáradt dohánnyal a tűz martaléka lett. Egyetlen épület maradt kevés javítás után használható állapotban, de egy ágyülvédék a déli falát ennek is átütötte.

A lelkipásztoron kívül helyén maradt Szabó Károly segédlelkész, aki a csata idejét Imre János presbíter lakásán töltötte, akit semmi bántalom nem ért azon kívül, hogy ruhaneműinek nagy részéből kifosztották. Helyén maradt Gáspár Endre igazgató tanító családjával, s a csaták idejét a lakásuk alatt levő pincéjükben töltötték el. Sem őt sem családja tagjait személyükben semmi bántalom nem érte, sőt még vagyonában sem szenvedett jelentősebb kárt a ruhaneműek kivételével, amelyeket szintén megdézsmáltak. Furiakovics Eleonóra tanítónő a harcok idején szintén Nagykállóban tartózkodott lakásának pincéjében, s a többi szenvedővel együtt viselte a megaláztatást és házi bútor-

zatának és ruházatának megrongálását, eltulajdonítását. Helmeczy Sára tanítónő szüleinél: Helmeczy Sándor malom tulajdonos presbiternél s midőn már veszélyessé vált rájuk nézve a helyzet- az Elmegógyintézetben talált védelmet, s anyagi veszteségein kívül más sérelem nem érte.

vitéz Kiss Jenő a harc előtt Nagykálló község határában fekvő kis tanyájára ment családjával együtt. Minthogy ott még véresebb volt a harc, a német katonai hatóság a tanyát kiürítette s előbb Paszabra, később Nyíribronyba irányították őket. Ott voltak mindaddig, míg az út szabaddá lett a hazajövetelre. November 15.-én már hazaérkeztek. Nagy Károly és Magyarai Béla tanítók katonai szolgálatot teljesítettek. Székely Sándor tanító családtagjaival Ózdra menekült, ahonnan 1945. évi március hó 15.-én érkezett vissza.

Dr. Bertha Jenő főgondnok ügyvéd a harci események idejét Nyírmihálydi község határában levő tanyás birtokán töltötte testvéreivel együtt. Itthon házat több találat erősen megrongálta, fedelét csaknem teljesen ledöntötte szőlőjéből egész évi termését, 2 vagonnyi almát, tároló ládákkal együtt teherautókon elszállították. M. Tóth József gondnok az ütközet alatt szintén itthon volt, házában jelentéktelen kárt szenvedett, de állatállományát csaknem teljes egészében elhurcolták.

Istentisztelet október hó 21.-től november hó 4.-ig sem hétköznap, sem vasárnap nem volt tartható. November 4.-től kezdve úgy hétköznap, mint vasárnap a betört ablakok és bezárhatatlan ajtók dacára is megtartottuk az istentiszteleteket. A templom belseje a leomlott csekély vakolat és a tört üvegek sokaságát nem számítva, teljesen tisztán maradt. Megállapítható, hogy a templom szentségét sértő bántalmat nem szenvedett. Az orosz második megszállás ideje alatt az orgonán naponta többször művészien játszott valaki, s mégis amikor kivonultak, az orgona mindkét billentyűsorozatát erőszakkal felhajtották és csőhálózatát megrongálták. Úgyhogy az orgona mind ez ideig még használhatatlan, mert az egyház minden igyekezete dacára sem sikerült orgonaépítőt kapni, aki azt kijavította volna. Helmeczy Sándor presbiter az orgonakijavítás minden költségét magára vállalta.

Jól eső érzéssel állapítható meg, hogy az egyház épületeinek kijavítására való készség már az első istentisztelet megtartása után azonnal jelentkezett, mert önként jöttek egyháztagek adományaikkal segítségére az egyházközségnek először a templom kitisztítása, ablakainak beüvegezése illetve bedeszakáztatása érdekében. Az adakozás azóta is szüntelenül folyik. A presbitérium 1944. évi december hó 10.-én tartott az ütközet után először gyűlést. Ezen a gyűlésen már elhatározta, hogy azonnal hozzáfog a helyreállítás munkájához. Először beüvegeztette, bedeszakázta a templom ablakait, majd az iskola és lelkészlak ablakait, kijavította a templom bádogtetejének megrongált részeit. Már 1945. évi február hó 15.-én tartott gyűlésén munkába adta 26.000 Pengő értékben a toronytető javításának munkálatait, hogy amire eljönnek a tavasznak enyhe napjai ezek a helyrehozási munkák végrehajthatók legyenek. A központi iskola javítási munkálata 8.170 P-be, a leányiskola javítási munkálata 22.134 Pengőbe, a kisfehértői úton levő tanítói lakás javítása 9.651 Pengőbe, a vitéz Kiss Jenő igazgató tanító utcai és udvari kerítése, amelyeket a tankok pusztítottak el 1.420 Pengőbe, a lelkipásztori lakás helyrehozása 11.249 Pengőbe, a többi egyházi épületek helyrehozása még további 7.630 Pengőbe kerül. A javítás eszköz-

lésére begyűlt 30 ezer Pengő önkéntes adomány szolgált. A hiányzó részt pedig a Szabolcs Megyei Takarékpénztár kölcsönképpen folyósította. Az egyház megrongált épületeinek kijavítására nagyobb adományt adtak: Helmeczy Sándor 5.000 Pengő, Dr. Nánassy Andor 5.000 Pengő, Á. Borsy István 1.000 Pengő, Magoss Sándor 5.000 Pengő, Dr. Bertha Jenő 2.000 Pengő, Dr. Gaál Géza 500 Pengő, id. Marján János 500 Pengő, Marján Ferenc 500 Pengő, Dr. Borsy István 1.000 Pengő, özv. Borsy Lajosné 500 Pengő.

A presbitérium megfontolás tárgyává tette és költségvetési ajánlatokat kért a templom és torony megsérült falazatának a kijavítására is. Minthogy a költségek az előrehaladó idő következtében 100.000 Pengőt is meghaladták volna s így az egyházközségnek régi és újabb keletkezésű kölcsöne elérte volna a 200.000 Pengőt, tekintve, hogy ez az összeg a bekövetkező közviszonyok miatt (földbirtok igénybevételeivel, magas kamatláb, stb.) úgy az egyházközségre, mint annak tagjaira nézve elviselhetetlen terhet jelenthetne, presbitérium a templom és torony falazatának kijavítását későbbi időkre halasztotta.

Az egyházközség levél és irattára, anyakönyvei hiány nélkül, sértetlenül megmaradtak. A klenódiumokat és a régi jegyzőkönyveket az egyházközség elnöksége a Szabolcs Megyei Takarékpénztár egyik nagy pánccs szekrényébe helyezte el leltár mellett s ott azok sértetlenül megmaradtak. Mégis annyi kellemetlenség érte az egyházközséget, hogy az oroszok erőszakos munkálatai következtében a belső zár úgy elromlott, hogy sem ők, sem a hozzáértő mester ez ideig felnyitni nem tudták. Elveszett a már említett két ezüst pohár, s katedra terítésére szolgáló bársony terítőket szétszaggatták, elvitték az úrasztalán és az úrasztalában használatra kinn hagyott terítőkkal együtt. A terítőkből egy piros plüss terítőt Csépes Jánosné görög katolikus vallású ácsmester neje egy orosz katonától elvett, s a harc után visszaadta az egyháznak. Elveszték a katedra és úrasztala beterítésére szolgáló fekete posztó gyász-terítők is.

A paróchiális könyvtár kárt nem szenvedett.

Az iskolában a tanítás 1944. évi november hó 15.-én kezdődött meg. Az előrehaladó idővel folyton növekedett a tankötelesek száma. A távol levő tanítók helyettesítésére presbitérium ideiglenesen alkalmazta Bonczy István állami tanítót, Fodor Ilona kállósemjéni református tanítónőt és Toldy Irén okleveles tanítónőt, akik a tanév végéig lelkiismeretes hűséggel végezték népnevelői munkájukat.

Nagy megpróbáltatást jelentett Nagykálló község lakosaira, így a református vallású egyháztagokra is a 11 napi nehéz ostrom, de megállapítható, hogy lelki áldásokban gazdag volt ez az időszak is. A hívő egyháztagok több helyen tartottak az ostrom ideje alatt pincékben házi istentiszteletet. Viszont a háborúnak borzalma és a halál közelsége bőséges alkalmat adtak az önvizsgálatra, magába szállásra, az ember kevésységének öszszetörésére: Istenhez emelkedő érzések feltámasztására.

A lelkipásztor boldog volt, hogy nem engedett a megnyilvánuló sokoldalú kísértésnek, hogy szolgálati helyét elhagyja, hanem helyén maradt, együtt szenvedett gyülekezetével és a harcok elmúltával tömeges temetéseknel a vigasztalás evangéliumával szolgálhatott s a templom igehirdetésével erősíthette a megszorodott és megroskadt lelkeket segédlelkészeivel együtt.

Isten velünk volt a harcok idején.

Hisszük, hogy velünk lesz az újjáépítés nehéz munkájában is.

Nagykálló, 1945. június 8.

Porzsolt István
lelkipásztor

Szabad Károly
egyházjegyző

Bertha Ferenc
főgondnok

Nyíradony

Az egyházközség háborús napjainak történetét a veszteségek felsorolásával kezdjük.

A templomból elveszett: 1 db. 8 regiszteres harmónium, úrasztali és szószéki bársonyterítők, az úrasztalára való abroszok 1 kivételével, a lelkési székből a pad, 2 m. levezető-csatorna.

A lelkipásztori lakásból 1 db. szénfűtéses „*Kalor*” kályha.

A gyülekezeti teremből: 5 db. lóca, 2 db. ablakfüggöny, 1 db. három méter hosszú fali ruhafogas, 2 db. játékasztal-fiók.

Irodából: 1 db. 1 m. hosszú fali ruhafogas, 3 db. függöny, 1 db. írógép, 2 db. iratszekrény fiók, 1 db. íróasztal fiók, 3 db. festett fenyőfa-szék. Könyvtár és irattár majdnem teljesen megsemmisült (vagyonleltár, díjlevelek 8 egyéb fontos iratok hiányoznak).

Segédlelkési szoba: 1 db. szénfűtéses „*Kalor*” kályha, 1 db. ablakfüggöny, 1 db. 1 m-es fali ruhafogas, 1 db. festett fenyőfa ruhaszekrény fiókja.

Gazdasági udvarról: 1 db. ló, szerszámmal, 1 db. taliga, 1 db. nagy létra, 210 szál 3 és 5 m. hosszú deszka (5/4-es), 16 szál 4x4 collos 5 m-es szarufa; 4 m³ faragott fenyőgerenda.

A főgondnok úr tivorányi gazdaságában volt tárolva 24 mázsa rozs; a „*Hombár*” nyírmihálydi fiókjához beszállítva 54 mázsa rozs, amit az már nem tudott kifizetni. Mindezeket a megszálló orosz katonaság ellenszolgáltatás nélkül lefoglalta. Hasonlóképpen az egyház nyírmihálydi ingatlanán tárolt 35 mázsa szénát és 500 kéve tengericsutkát.

A lelkipásztor és a főgondnok a megszállás idején katonai szolgálatot teljesített, hasonlóképpen az énekező is.

Gondnokunk, Kiss Lajos községi főjegyző a megszállás előtt pár nappal vévén egyetlen fiának hősi halálhírét, elindult temetésére Budapestre. December 3.-án került vissza Kemecseről, ahol a megszállás útközben érte, a politikai község menekültnek tekintette és nem fogadta vissza. Ennek oka, be nem vallotta, teljes bizonyossággal református volta. (A község túlnyomó része katolikus.) Nyírmihálydiban helyezkedett el. Benne egyházközségünk igen buzgó vallásos tagját veszítette el.

A meginduló egyházi életet az itthol maradt presbiterek: Harcsa Sándor, Hetey György, Madai Sándor, Méhész Sándor, Kopcsó András és Rezes Mihály segítették megszemenő támogatással, néhány buzgó atyafival együtt, kik közül névszerint megemlítjük Antal Ferencet, Gyebrószky Józsefet, Mányi Jánost, Márton Lászlót, Pál Ferencet és Szabó Antalt és Karsai Sándort.

A segédlelkész október 16.-tól november 18.-ig a szatmári-úti állami iskolában tartózkodott, lelkeszi jellegét eltitkolva.

A tanyaiak közül meg kell emlékeznünk Fekete Ferencné Nagyhegytanya 4 sz. alatti lakos szolgálatáról, ki az úrasztali és keresztelő edényeket házánál elrejtette és megőrizte. Továbbá Madar Sándor tivoránypusztai lakost, ki szintén anyagi szolgáltatásokkal segítette az egyházat, Szakály Jánosnéval együtt.

A Nyírlugos szórványbeliek közül Szabó János és Nagy Sándor felvették a kapcsolatot az anyaegyházzal, még mielőtt a segédlelkész gondolt volna rá és az istentiszteletekre öszszegyűjtötték a híveket.

A gyülekezet élete Szabó József vármegyei irodatiszt és neje sz. Csáthy Erzsébet községi óvónő február hó közepén történt hazatérése után indult meg intenzívebben.

Az egyházigazgatás legégetőbb kérdése, hogy a nyírmihálydi község határában fekvő 29 kat. hold 584 négyzetöl ingatlanunk igénybevételét megfellebbezzük-e, vagy községünk határában kérjünk kárpótlást.

Mindennek és sok más előszámlálhatatlan gondjainknak megoldására jó reménységgel tekinthetünk, mert a Kegyelmes Isten lelkipásztorunkat folyó évi június hó 8.-án hosszszas katonai szolgálatából hazavezérelte. Kérjük Istent, segítse meg Őt, hogy ismét ügybuzgalmával tölthesse be köztünk szolgálatát s virágozzék gyülekezetünk soli Deo gloria!

Nyíradony, 1945. június13.

Cs. Nagy Dániel
segédlelkész

Szabó József

Nyírbátor

Szeptember vége felé mind nagyobb méreteket öltött a menekülés. Erdély különböző vidékéről jöttek menekültek hosszú vasúti szerelvényeken, vagy végeláthatatlan kocsisorokban. Ott hagyva mindenüket menekültek az emberek sok borzalmas dologról beszélgetve s rémületet keltve mindenütt, ahol elvonultak.

Megkezdődött a német és magyar csapatok összevonása, átcsoportosítása és nagy részben visszavonása a Tisza vonalára. Október elején már Nagyvárad és Hajdúszoboszló térségében folynak a harcok. Az orosz csapatok nagy erővel törnek előre szinte feltartóztathatatlanul. Községünkben többet menekülésre gondolnak, el is indulnak, részben visszatér-

nek, részben tovább haladnak az árral, mely sodorja őket bizonytalan jövőjük felé. Október 10.-én összehívtuk a presbitériumot s bejelentettük, hogy esetleg az egyházi tisztviselők is elmenekülnek. Presbitérium megértéssel vette ugyan tudomásul, de kifejezésre juttatta amaz óhaját, hogy jobban szeretné, ha itthon maradnánk.

Október közepén már Debrecen térségében folynak a harcok. A rádió nem közöl pontos híreket s a nyugtalanság úrrá lesz az emberek felett. Október elején dr. Papp Sándorné családjával elment Veszprémbe, hol férje katonai szolgálatot teljesít. Október 18.-án a Levente ifjúság III. korcsoportjával elmegy Enyedy István tanító is, példájukat követi Berecz Sándor vallásoktató lelkész. Október 20.-án az oroszok Kállósején határában törnek előre, elvágják a Nyíregyházára vezető műutat. Betörésük nagyon sok áldozatot követel, több menekülő ott lelte halálát. Az október 21.-i reggeli istentiszteletet az erős ágyúzás miatt már nem tartottuk meg. Október 22.-én egyedül voltam a templomban, alázattal kértem Istent, hogy hárítsa el rólunk a nagy veszedelmet. A németek a vasutat, villanytelepet, állomás épületét, postát felrobbantották, a raktárakat megnyitották és sok ember fosztogatásra adta magát. 23.-án már Encsencsen vannak az oroszok, 25.-én Nyírvasvári és Piricse is a kezükbe kerül, a lelkésznel elszállásolt német hadvezetőség 24.-én elhagyja Nyírbátort s már tudjuk, hogy csak órák, vagy esetleg napok kérdése Nyírbátor feladása.

Október 26.-án ½ 12 órakor kezdődik meg községünknek aknatúzzal való elárasztása. Ebben az időben volt nálunk Tóth Béla segédlelkész, táborig lelkész, kiről azt sem tudtuk aztán, hogy tudott tovább menni. Az aknatúz sok balesetet idéz elő. Lelkipásztor a földbe ásott óvóhelyen kap teletalálatot, kisleánya megsebesült, neki és fiának csak a ruháját tépte meg az aknaszilánk. Ebben a nagy aknatúzzban jött lelkészhez egy asszony, hogy temetni hívja, mert egy akna sógorát és annak fiát megölte éppen akkor, mikor óvóhelyet ástak maguknak. Estére a tűz egy kissé alábbhagyott, hogy aztán 27.-én reggel nagyobb erővel folytatódjék. A katonaság már elhagyta Nyírbátor térségét, csak néhány főnyi utóvédcsapat tartja fenn az előretörő oroszokat. Estére hatalmas pergőtűz zúdul a helysége 3 embernek ismét kioltva életét. A lövöldözés egész éjszaka tart s csak reggelre szűnik meg, amikor virradat után nemsokára megjelennek az első orosz katonák, akik gyorsan haladnak keresztül a kiürített községben s helyüket lassan elfoglalják az utánpótló csapatok. A megszállás megtörtént. Az orosz katonák vidámak, magas náluk a harci készség, melyet hevít az a sok bor is, melyet már az ágyuk hangjai mellett szedtünk le a tőkéről. Mértéket nem is nagyon tudnak tartani, éppen ezért kellemetlenkednek és erőszakoskodnak is polgári lakossággal. Tisztjeik ébersége azonban sok bajt elhárít, bár így is sok szomorú eset adódik elő, melynek még halott áldozata is van.

Október 29.-én a község katonai parancsnoka összehívhatja a községben maradt vezetőket, a munka megkezdésére hív fel bennünket s bár e napon istentiszteletet nem tartottunk, lelkész két temetést végez teljes lelkészi öltözetben s abban egyáltalán nem akadályoztatott meg. Megriadtan húzódnak lakásainkba, nem tudjuk, mit rejteget számunkra a következő pillanat. Balsejtelmek gyötörnek, sokszor nem ok nélkül. Október 31.-én megtartjuk délelőtt a reformáció emlékűnnepet. Több az orosz a templomban, mint a magyar de nem akadályoznak meg az istentisztelet megtartásában. Még aznap 3 temetést végez lelkipásztor, míg másod lelkész otthon tartózkodik, mivel több orosz katona van hozzájuk beszállásolva.

November 2.-án az orosz parancsnokság elrendeli az iskolák megnyitását. Az előkészületeket megteszik az iskolafenntartók, azonban sok tantermet nem lehet használatba venni a nagy károk, vagy katonai szállások miatt. A református iskolában kórház van be-szállásolva. Sok padot elfűrészelték, ágynak alkalmazták, vagy felégették az iskolai irattárral együtt, úgy hogy összes anyakönyveink elpusztultak az iskolában, egyet-kettőt tudtak félégetten megmenteni. 8 tantermes iskolánknak 5 terméből pusztultak el a padok, úgy hogy amikor iskolánkat ismét megnyitottuk, 3 tanteremben taníthattunk felváltva.

November 5.-én már délelőtt volt istentisztelet, majd november 12.-től kezdve rendszeren folyik vasárnap délelőtt, délután és hétköznap reggeleken. November 19.-én kiosztjuk az újbori úri szent vacsorát. A kedélyek lassan lecsillapodnak. Az ágyúzás mind messzebről hallatszik. Ha riadtan is, de lassan megindul az élet. Sokan hiányoznak, akik elmene-kültek, még hosszú ideig nem tudnak visszatérni. Lassan kezdenek azonban hazajönni a munkaszolgálatos és deportált zsidók. Szét nézünk az ismerősök között. Az egyházi tisztviselőknél nem esett nagyobb bajuk, két nőtanítónak kellett megtapasztalni a háború gyűlöletes erkölcsét.

A vihar eltűnt. Ha még nem is ragyog a nap, hisszük, hogy eljön az idő, amikor a fegyverek hüvelyükbe tétetnek s a megbékélt emberi szívek boldog alázattal magasztalják az Örökkévaló nevét.

Nyírbátor, 1945. június 18.

Varga Károly
lelkipásztor

Vasvári János
gondnok

Nyírbogát

A megszállás előtti heten 1944. október 21.-én nagyobb katonai alakulatok jöttek, de azért még október 22.-én megtartottuk a vasárnapi istentiszteletet. A következő heten a harcok miatt istentisztelet nem volt.

A megszállás 1944. október 28.-én délelőtt ½ 12 órakor kezdődött. Körülbelül két-három napig tartottak az átvonulások, úgy, hogy november 1.-én az első hétköznapi istentiszteletet megtartottuk. Ez időtől kezdve, úgy a hétköznapi, mint a vasárnapi istentiszteletet megtartjuk. A vasárnapi istentiszteletet Dr. Szabó Mihály táblai tanács jegyző és Vágó Mihály református tanító végezték, illetőleg Dr. Szabó Mihály távozásával a hétköznapi istentisztelettel együtt Vágó Mihály továbbra is végzi.

Keresztelést és a karácsonyi úrvacsora osztást Varga Károly nyírbátori református lelkész végezte.

Lelkészünk családjával együtt október 17.-én elmenekült s mind ezideig semmit sem

tudunk róluk. Ezért haza jöveteléig kérünk egy állandó helyettes lelkészt, csak lelkészi oklevéllel bírót.

Egyházi iratokban, könyvtárban jelentős kár nem történt. Úrasztali edények, terítők megvannak. Templomi bútorok, orgona épek.

Tetszett az Urnak megőrizni templomunkat is. Áldott legyen az Ő neve érte. A templom két találatot kapott. Az egyik a vakolatban tett kevés kárt, a másik a bal alsó sarkot szakította le. Kijavítható. A templomon az aknázás következtében 64 ablaküveg hullott ki.

A lelkész lakáson az ablaküvegek nagyrésze hiányzik, úgy szinten egy körülbelül 100 méter hosszú kerítés.

A tanítás szeptember 1.-től október 8.-ig tartott. Október 8.-tól szünetelt november 20.-ig. November 20-a óta rendes tanítás folyik. A férfitanítók közül kettő katona. Egy tanítónő és a kántortanító felesége elmenekült, de már visszajött. Két tanítónő és egy tanító helyben maradt. A tanítók a kenyérnek valót megkapták, a fizetést november 1. óta nem. Személyenként 200 Pengő karácsonyi segílyt kiutalt a község. Az iskolai anyakönyvi naplók egy része megvan. Vezérkönyvek, tanszerek, szemléltető eszközök hiányoznak. Az iskolai szekrények és a padok tönkre mentek. Beírási díj elveszett. A központi iskola egyik terme találatot kapott. Kijavítottuk. Négy tanterem összes külső ablakai kitörték. A harmadik iskolánál a kerítés kapott találatot, azt kiszakította és pár ablaküveget meg rongált. A kántori lakáson az ablakok szintén tönkrementek, tanítói lakásoknál szilánk találat következtében körülbelül 20 tábla üveg kitört. Az épületek teteje megsérült.

A harcok alatt megsérült és meghalt 6 ember, ebből egy református férfi. A megszálláskor áldozatul esett 10 férfi, mind református.

Nyírbogát, 1945. január 3.

Szarka László
református lelkész

Nyírbogdány

1944. év nyarán nagyon sok szenvedést állott ki községünk a légi támadásoktól való félelem miatt. A községtől 2 km.-re levő petróleum gyárat számos légvédelmi ágyú védte a légi támadás ellen. Az országban ez az egy petróleumgyár volt még épségben s a németvezetőség mindent megtett a gyár védelmére. A gyárat egyetlen légi támadás sem érte. Ellenben az orosz hadsereg közeledtekor a légvédelmi tüzérek elvonulása s a tiszték által terjesztett propaganda a községből jó néhány embert, köztük magamat is, menekülésre készítetett. Így a község megszállását az itt maradottak elő adása után írom le.

A községet először 1944. október 22.-én foglalták el az orosz csapatok. Harc a faluban nem volt, úgyhogy egy ház sem sérült meg. Körülbelül 70 férfit szállítottak be az oroszok a községből Nyíregyházára, de ott szabadon bocsátották őket, így nyugodtan haza térhettek otthonaikba. Az oroszok csupán a jobb lovakat szedték össze a községből. Lakosságunk,

nőknek bántódása nem esett. Ez a csapat október 25.-ig volt a községben. Akkor a németek jöttek vissza és november 2.-ig tartották hatalmukban a falut, amikor is a román csapatok foglalták el a községet szintén harc nélkül. Ezek a csapatok is fegyelmezetten viselkedtek, úgyhogy a lakosságnak nagyobb bántódása nem volt. A megszállás folytán a község állatállományának nagy része elpusztult. A petróleumgyár épségben maradt, s most már fennakadás nélkül működik.

Elpusztult a lelkészi iroda irattára, paróchiális könyvtár nagy része is. Az anyakönyvek megvannak, csupán a házassági anyakönyv hiányzik 1922.-től.

Nyírbogdány, 1945. július 3.

*Kiss György
református lelkész*

Nyíregyháza

Mint a nyíregyházi református egyházközség lelkésze is szeretném tájékoztatni Püspök urat a nyíregyházi Egyházközség állapotáról.

Presbitériumunk már majdnem egészen határozatképes számban hazajött. Presbiteri gyűléseinket két időpontra hívjuk össze, így a második határozatképes.

A költségvetést elkészítettük. Az Esperes úr jóvá is hagyta. Az egyházi adó tételét 50 %-kal csökkentettük, az adományokét ellenben növeltük.

Hetenként 1.500-2.000 pengő bevételünk van, amelyiknek legkisebb része egyházi adó. Igen szépek a perselypénzeink. A névtelen adakozás pedig szinte csodálatos.

A hitoktatás kérdését is meg tudtuk oldani. Hadházy Sándor január elsejével visszajött, ő látja el a hitoktatást, kivéve az állami képzőt, ahol Hadházy Lajost bíztam meg a hitoktatás ellátásával.

Molnár Bálint, a Református Gyülekezeti Evangelizáló Barátai Társasága II. lelkészjelöltje látja el a segédlelkészi teendőket. Tisztelettel kérem, ha lehetséges őt ideiglenesen segédlelkészként hivatalosan is kirendelni.

Istentiszteleteink látogatottak. Vasárnaponként mindig tele van a templom. A templomon kívül a Szegényházban és a Kórházban tartunk istentiszteletet. Minden hétköznap reggel Igehirdetési istentiszteleten 50-70-en vesznek részt. Ezeket leginkább én tartom. Csütörtök és szombat délután is van istentisztelet.

Kedden délután úgynevezett gyülekezeti órát tartunk, amelyen 250-300-an vesznek részt. Ez részben bibliaóra, részben a gyülekezeti élet aktuális kérdéseinek a megbeszélése.

Megkezdtük a konfirmáció oktatást. Ezt is én tartom. A vasárnapi iskolai munkánk is szépen megindult. Az előkészítést szintén én tartom.

Elemi iskolánk tanítóihiánnyal küzd. Egyik vidékről itt rekedt tanítónk visszament, egy nyugdíjas tanítónő tovább nem tanít, úgy hogy most 1-2 napig zavar volt, de ezt a kérdést is meg tudtuk oldani úgy, hogy a VIII. osztályt 5 tanító fogja tanítani.

Hétfőnként tartunk theologiai tanfolyamot. Ezen a theologia enciklopédia kérdéseit tárgyaljuk meg. Ezen a lelkészek és a diakonisszák vesznek részt.

Január hó első hetében az evangélikusokkal és methodistákkal együtt megtartottuk az alliance imahetet. A gyülekezeti ház nagy terme kicsinek bizonyult. Délutánonként több, mint 700-an gyűltünk össze. Az utolsó nap január 14.-én délután az evangélikusokkal együtt vettünk úrvacsorát, 650-nel is többen.

Thuróczy Zoltán és Joób Olivérrel hetenként egyszer tartunk megbeszélést és imaórát.

Lukácskó András a tanyai egyházreszt gondolná. Nagy nehézsége a fuvarkérdés. Sajnos, az evangélikusok példáját, akik gyalog járók a tanyákat, nem követi.

Sajtó alá rendeztem a Baráti Társaság kiadásában egy naptárt. Ez rövidesen meg fog jelenni. Jövedelmet félben a Kálvineum, félben pedig a Baráti Társaság céljaira fordítjuk. Keresik a naptárt s hiszem, hogy ezzel is szolgálhatunk.

Tisztelettel jelentem azt is, hogy a Szabolcs vármegyei Nemzeti Bizottság, amelynek megalakulása óta tagja vagyok, mint párton kívüli ügyvezető alelnökévé választott. Úgy érzem, hogy el kellett vállalnom ezt a megbízatást. A Nemzeti Bizottság elnöke: Dr. Eröss János főispán úr, aki igen nagy elfoglaltsága miatt nagyon ritkán tud részt venni a Nemzeti Bizottsági üléseken. Ez tette szükségessé az alelnök megválasztását. Négy jelölt volt: a Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt, a Nemzeti Parasztpárt egy-egy tagot jelölt, a Független Kisgazda és a Demokratikus Polgári Párt közösen engem jelölt. A 20 szavazat közül 10 szavazatot kaptam én, hatot a Kommunista és négyet a Nemzeti Parasztpárt jelöltje.

Istennek legyen, hála a munka nem fáraszt. Örömmel csinálom. Ezeknek a mostani nehéz küzdelmes napoknak sok rútsága mellett azért sok szépsége is van. Oly csodálatos szemlélni Isten bölcsességét s kegyelmének csodáit, s látni beteljesedni Isten Igéjét. Én csak arra vágyom, hogy nyíljék alkalom a környezetben hirdetni az evangéliumot.

Mai aranyigém: I. Péter 4:2.

Isten gazdag áldását kérve, maradok Főtiszteletű Püspök Urnak őszinte tisztelettel

Nyíregyháza, 1945. február 11.

Békefi Benő

A hadiesemények alakulása következtében 1944 nyarán a háború borzalmas szenvedése egyre jobban közeledett hozzánk. A németmegszállás után kis városaink lakói is állandó rettegésben éltek a gyakori légiriadók és bombázások miatt. Az ősz közeledésével ez egyre fokozódott, úgy hogy 1944. szeptemberében már alig múlt el nap légiriadó nélkül. Nyíregyháza szeptember 6.-án kapott egy súlyos bombatámadást. Több mint száz bombázó szőnyegbombázást végzett a vasútállomás, fűtőház és a dohánygyár ellen. Hét perc leforgása alatt több mint 800 nagy-méretű (200-250 kg-os) bomba hullott a városra. Különösen súlyos támadás érte a vasút közelében lévő területet. A lelkészi lakás és hivatal előtt mintegy 50 m-re is végig ment egy bombaszőnyeg, mely az épületben károkat okozott. Megrongálódott a tetőzet, a falak úgy, hogy a lakás átmenetileg lakhatatlanná vált. Családommal a

lakástól néhány százméterre lévő nyitott árokban szenvedtük át ezt a démoni játékot. Mivel ebben az időben már minden elfoglalható lakást Nyíregyházán (többek között a városi lelkészi lakást is) a német hadsereg átvonuló, helyesebben visszavonuló katonái számára foglalták le, családommal kényszerítve voltam Beszterecen lakó szüleinkhez költözni és onnan naponta vonattal jártam be, egészen 1944. október 20.-ig, amíg a közlekedés meg nem szűnt a hadiesemények alakulása miatt.

Szeptember 14-22. között időben gyülekeztem tagjai nagy izgalmon mentek át. Minden este 8 órakor 8 napon át légiriadó volt és több száz bombázó vonult át a város felett. Világító bombák hol itt, hol ott jelezték a gépek útját és a közeli városok bombázásával (Szatmárnémeti, Debrecen, Csap) kapcsolatban számítani lehetett arra is, hogy Nyíregyháza is súlyos éjszakai támadást kap. Isten irtalma azonban megőrizte bennünket! Szomorú volt látni mikor az est közeledtével valóságos népvándorlás indult meg a városból ki a közeli és távolabbi tanyák felé. Napi munkájukban elfáradt munkások, anyák kicsiny gyermekekkel, aggok százai és százai vonultak ki a városból és fél éjszakát nyitott árkokban szalmán, szénán, tengeri száron feküdvé mindre elszántan várták a riadó végét, amikor 4-5 órai távollét után visszatérhettek a városba. Október első napjaiban megkezdődött a híres Debrecen környéki tankcsata amely lázas készülődésbe hozta a nyíregyházaikat is, félni lehetett attól, hogy Nyíregyháza sík területén lévén a Tisza közelsége miatt és az esetleges nagyobb hadmozdulatok rövidesen ide tolnának el és Nyíregyháza rövidesen hadszíntérré válik. A bombázáson kívül ez a magyarázata annak, hogy Nyíregyházáról a lakosság több mint 60 %-a ha nem is menekült el, de legalább egy távolabb fekvő tanyára vagy faluba költözött.

Szeptember közepétől a tanyai egyházban végzendő lelkészi szolgálat csaknem lehetlenné vált. A szarvasszigeti, jakusbokori, sóstói, varjulaposi iskola és imatermeket a hadsereg lefoglalta ott istentiszteletet nem lehetett tartani. Az iskolai termek elfoglaltsága miatt a hitoktatás is megszűnt és ez a vörös hadsereg bevonulása után is így maradt egészen az esztendő végéig. A lelképásztor a megszállás időpontjáig (október 20.-ig) ugyan mindennap bejárt vonattal és elvégezte a szolgálatot. De a hadiesemények alakulása miatt Beszterec község 5 km-re fekvén a Tisza folyóhoz és itt nagyobb harcokra lehetett következtetni a lelkész kényszerülve volt családjával együtt Beszterectől kb. 30 km-re fekvő és a Tisza túlsó oldalán lévő Makkoshotyka hegyi községbe ment. Ahonnan a harcok befejeztével azonnal visszatért természetes egyenlőre családjával és december 23.-án ismét átvette szolgálatát. A lelkész azonban előre gondoskodott az egyház értékeinek a megmentéséről, úgy a városi, mint a tanyai egyház anyakönyveit, keresztelei és úrvacsorai edényeit a lelkészi hivatal felszerelését biztonságba helyezte és azt a városi templom alatti fűtőtesti pincében helyezte el Aradványi István egyházfi, Hadházy Sándor vallásbíró lelkész és Rédey József segédlelkész jelenlétében, figyelembe véve, ha a négy személy közül bármelyik is életben maradt, azok mindenkor az egyházközség rendelkezésére álljanak. Amikor a lelkész visszajöhetett 1944. december 23.-án ezeket a pótolhatatlan értékeket itt sértetlenül találta.

A tanyai egyháznak vesztesége a gondnok megőrzése alatt álló és az egyház tulajdonát képező 337 Pengő készpénzt, valamint a lelkészi lakáson lévő 5 mázsa csöves tengerit és 5 mázsa burgonyát a megszálló orosz katonák elvittek. Károsodás érte még a lelkészi hivalt, mert a Debreceni Protestáns lap és az 1943-44. évi irattárból a megszálló katonák több

példányt széttéptek vagy eltűzeltek. A lelkeszi lakás és hivatal berendezése azonban teljesen sértetlen maradt.

Személyében és tulajdonában a gyülekezetem csaknem minden tagja a lelkéssel együtt károsodást szenvedett, ki nagyobb, ki kisebb értékben, különösen ruhaneműkben, ékszerekben és pénzben.

Biztos értesüléseink alapján a bombatámadás és a harc következtében meghaltak:

Éva Sándor 57 éves gazdálkodó, borbányai

Borbély Lajos 77 éves földműves, borbányai

Hajdú András 60 éves fűszerkereskedő, tamásbokori

Dávid István 67 éves napszámos, nádasibokori

Ungvári Erzsébet 13 éves isk. tanuló Felsőpázsit 220.

özv. Pozsonyi Jánosné: Tóth Zsuzsánna 39 éves Felsőpázsit 304.

Tóth József MÁV fűtő 39 éves Szentmihályi út 11.

Kádár Gáborné 35 éves Szentmihályi út 6.

Kádár Mária 11 hónapos csecsemő, Szentmihályi út 6.

Dézsi Mihály napszámos, 48 éves, Alsópázsit 120 szám alatti, nyíregyházi lakosok.

Különösen október közepétől-karácsonyig, illetve újesztendőig az átvonuló harcok miatt néhány hétig minden lelkeszi szolgálat szünetelt. Újévtől kezdve amikor is a harcok tőlünk messzebb vidékekre távolodtak el, lassan az iskolák és az imatermek szabaddá váltak, a közelben lévő hívek visszatértek és 1944. december 31. vasárnaptól kezdve mindennemű lelkeszi szolgálat zavartalanul végezhető a hitoktatással együtt. Az istentisztelet látogatása megelégnült, a missziói élet újból megindult és hisszük, hogy e megpróbáltatások és szenvedések sok lelket igaz hitre és megtérésre buzdítanak. Mindezekért pedig: „*Egyedül Istennek legyen dicsőség*”.

Maradtunk testvéri köszöntéssel az Úrban!

Nyíregyháza, 1945. június 1.

Lukácskó András
lelkipásztor

A háborút egyházközségünk legelőbb és leginkább abban szenvedte, hogy az iskoláját gyakorta vették igénybe katonai célokra. Bizony ez a tanítást sokféleképpen zavarta. Tanítóink közül többen voltak katonák.

1944. évi szeptember hó 25. napján jöttem haza sződligeti tartózkodásomról. Akkor már az egyházközség főgondnoka nem volt idehaza.

Október 9.-én, az első pánik alkalmával az egyházközség gondnoka is eltávozott.

Október 18.-án Lukácskó András, tanyai egyházi lelkipásztor és helyettes lelkész jelentette be, hogy elhagyja a gyülekezetet.

Az árván maradt gyülekezetet lelkiismeretem parancsának engedve, Molnár Bálint lelkész testvéremmel együtt vettük gondjainkba.

Az első orosz megszállás alkalmával: október 21.-én szombaton délután történt. A meg-

szállást követő vasárnap 22.-én felmentünk ugyan a templomba istentiszteletet tartani, de nem jött fel senki, így istentiszteletet nem tarthattuk. Azután minden hétköznap reggel megtartottuk az istentiszteletet.

A második megszállás október 31.-én történt. Aznapi istentiszteletünk is elmaradt. Ugyancsak elmaradt november 2.-án a reggeli istentisztelet, mivel ekkor szedték össze itt a túszként elvitt polgári foglyokat, akik közé engem is bevettek. Aznap még bevettek, de el is bocsátottak. Ettől kezdve zavartalanul tartottuk istentiszteleteinket.

Az első megszállás alatt Hadházy Sándor hitoktató lelkész idehaza volt, de közben Ib-rányba, illetve Nagyhalászba távozott.

November 2.-án templomunkat feltörték, perselyeinket elvitték, úgyszintén a harmóniumunkat s 8 úrasztali terítőt. Amint a templom feltörését november 3.-án reggel megtudtam, azonnal a városparancsnokságra mentem, ahol azonnali intézkedésre harmóniumunkat visszakaptam. A templomba berendezett kocsijavító műhelyt kipakolták.

Az üresen álló parochia épületét egyik különleges alakulat foglalta le, amit semmiféle közbenjárásra nem tudtunk mentesíteni. Csak karácsony előtt, az alakulat eltávazásakor vehettük igénybe.

Iskoláink közül csak a Desseffy téri épületet foglalták le. Az iskolatermekben néhány napig istálló volt. A lelkészi hivatalt, gondnoki irodát, általában a gyülekezeti ház helyiségeit csak feldúlták, onnét az egyház tulajdonát képező bicikliket kivéve, más lényeges dolgot nem vittek el. Anyakönyveink és fontosabb irataink megmaradtak.

November 19.-én istentisztelet után értekezletet tartottunk a templomban megjelent hívekkel és elhatároztuk, hogy addig, amíg törvényes intézkedést nem kapunk és nem tehetünk – a 68 tagú presbitériumból összesen 17-en voltak itthon, ez az értekezlet Molnár Bálint lelkész bízta meg az egyház anyagi ügyeinek kezelésével.

Iskoláinkat november 20.-án nyitottuk meg. Ekkor adtam helyet az egyház épületeiben a Kálvineumnak is.

Karácsony előtt 2 nappal érkezett vissza Lukácskó András tanyai lelkipásztor.

November és december hónapok folyamán a bombázások, illetve utcai harcok következtében megrongálódott templomunk és egyházi épületeink ablakait és tetőzetét kijavíttattuk.

Az első presbiteri gyűlést december 9.-én tartottuk. A presbiteri gyűlés az addig tett intézkedéseinket jóváhagyta.

Az iskola megnyitásakor csak Kecskeméthy Sára tanítónőnk volt idehaza s csak december első felében érkezett haza Tóth Jenő és Kemecey Ferenc s december hó végén Horváth László tanítónk.

Nyíregyháza, 1945. július 27.

*Békefi Benő
lelkipásztor*

Nyírgelse

Az 1944. esztendőben Krisztus látható egyháza erős viharba került. Ez a vihar nem kímélte a mi kisegyházunkat sem.

1944. október 21.-én délelőtt 11 órakor kezdődött Nyírgelse községen keresztül az orosz katonaság átvonulása. Községünk határában, különböző irányban 1 hétig tartó harc dúlt. Ez idő alatt egyházunk sok kárt szenvedett.

Templomunk belső állapota sértetlen maradt. Templomunk és tanítói lakásunk kerítését kórházi ágyaknak darabolták szét. Egyházközségi irattárunk az utcára került. Szinte pótolhatatlan hiányokkal tudtuk csak összeszedni. Hiányzik többek között az egyházi és iskolai pénztári napló. Az iskola irattárából hiányzanak anyakönyvi és beírási naplók. Hiányzik az egyház bevételét és kiadást igazoló nyugták.

Kegyszereink és anyakönyveink hiánytalanul megvannak.

13 iskola pad közül egyetlen sincs ép. Az iskola belső és külső állapotát egyaránt megviselte a háború.

A sok megpróbáltatás után is meg vagyunk győződve róla, hogy Krisztus látható anyaszentegyháza újra pótolni tudja a hiányokat. Kérjük Istent, hogy így legyen.

Nyírgelse, 1945. június 15.

Kodácsi János
református lelkipásztor

Nyírgyulaj

A nyírgyulaji református egyházközség háborús történetét nem áll módomban részletes, pontos adatok alapján megírni. A lelkipásztor elmenekült a bevonuló román és orosz katonaság s lelkészi irattárt teljesen szétdúlta egy részét elégette. Így csak a gyülekezet egyes tagjainak vallomására építhetem jelentésem.

A háború hosszú időn keresztül a maga súlyát nem nyomta reá egyházközségünk életére. Zavartalan volt úgy egyházközségünk, mint a hívek élete. 1940. június 10.-én rövid szenvedés után a debreceni kórházban elhalt a gyülekezet 31 éven keresztül szolgált hűséges lelkipásztora id. Pátaky László. A megüresedett lelkészi állásra egyhangú megnyilatkozással Munkácsy György volt helyettes lelkészt választotta meg a gyülekezet. Munkácsy György 1944. október 18.-án eddig ismeretlen okból gyülekezetét elhagyta, és mint menekült, idegen helyen tartózkodik még jelenleg is. A gyülekezet részére nagy megpróbáltatást jelentett a lelkész eltávozása. Tanítója 1944. december elsején katonai szolgálatra vonult be. Őt eltávozása után Munkácsy György helyettesítette. Munkácsy György elmenekülése után azonban lelkész és tanító nélkül marad az egyházközség. Sőt az egyházközség gond-

noka Kulin Lajos is előbb elmenekült aztán 1945. február elején hazatért ugyan, de kénytelen volt elhagyni egyházközségét, mert mint politikai bűnöst letartoztatták és elítélték. Egyházközségünket és egyben Nyírgyulaj községet 1944. október 20.-án szállották meg előbb a román majd az orosz csapatok. Az üresen maradt lelkészlakot és irodát feltörték és azt teljesen szétdúlták. Az irattárnak csak egy pár darabja maradt meg. Bütösi Mihály presbiternek köszönhető, hogy az anyakönyvek és kegyszerek megmaradtak, mert még idejében elrejtette azokat. Mikolay Pál presbiter volt az első, aki hozzálátott az egyházközség dolgainak rendezéséhez. Mindenek előtt iskolai tanítás megindításáról és az isteni tiszteletek megtartásáról gondoskodott. Ebben az időben idehaza tartózkodott Zsurkay György harmadéves tanítóképzős, aki vállalta úgy a tanítást mint az isteni tiszteletek elvégzését. Amikor újra megnyíltak az iskolák kapui őt is elszólította a kötelesség. Helyét Szöllösi Sára és Vida Magdolna vette át. Akik nemcsak a gyermekek oktatását végezték, hanem még isteni tiszteletet is tartottak. Ebben az időben a nélkülözhetetlen lelkészi szolgálatot Varga Károly és Lányi Pál nyírbátori lelkészek végezték el felváltva. 1945. márciusa elején helyettes lelkésznek az esperesi hivatal Szaniszló Endre volt nagybocskói missziói lelkészt rendelte ki, aki e jelentés elkészítéséig is szolgál, 1945. május 6.-án az egyházközség presbitériuma a tanítói állás ideiglenes betöltéséről is gondoskodik és arra Korsós Józsefnét hívja meg, aki az iskola év végéig áldásos munkát végzett.

Az egyházközségünk épületeiben kár nem esett. Mindössze az egyik román katona egy pár orgonasípot lopott el, amiért életével fizetett, mert tisztje úgy dobta ki a templomból, hogy a templom lépcsőjén nyaka tört. Egyideig a torony mellett volt eltemetve. Májusban azonban kiásták és elszállították a temetőbe.

Egyházközségünk anyagi élete igen nyomorult lett. A gondnok sem írást sem pénzt nem hagyott elmenekülésekor. Az 1944. évi adó nem volt beszedhető úgy a lelkész, mint az egyházközség terménye közpréda tárgyává lett. A béke és a hazatérők egy új élet lehetőségét rejtik magukban. Minden reményünk meg van ahhoz, hogy ezeket a megpróbáltatásokat rövidesen kiheveri az egyházközség és áldásos munkáját tovább tudja folytatni.

Nyírgyulaj, 1945. július. 13.

Szaniszló Endre
helyettes lelkész

Nyíribrony

1944. szeptember 9.-én este 9-10 óra között egy ellenséges repülőgép 8 db. különböző méretű bombát dobott le a község melletti szántó földekre. A bombák robbanásától emberéletben nem esett kár. Később tudtuk meg, hogy egy sérült gép bombaterhétől igyekezett szabadulni és az dobta le a bombákat. Erről a gépről egy pilóta le is szállott, akit a község lakosai szeptember 12.-én elfogtak. Ez alkalommal a község határában juhait őrző pásztor embert a menekülni akaró pilóta revolverével meglőtt. A juhász név szerint vitéz Vác Sándor meghalt.

Október 22.-én (vasárnap) reggel 9 órakor egy orosz gépkocsi futott be a faluba és a templom előtt megállt. Azután lovas és gyalogos orosz csapatok vonultak a községen keresztül. Egy kozák százados, aki két-három katonával minden házba bement, bejött a parókhíára is, minden szobát megnézett, az ebédlő asztalon levő bibliámat a kezébe vette, forgatta és hozzám fordulva kérdezte: pap? Mikor erre igennel feleltem, fejmeghajtással köszöntött és eltávozott. Aznap állandóan vonult keresztül a falun az orosz csapat. A lakoságot nem bántották, csak a lovakat vitték el. Két nap múlva ugyanez a csapat vonult volna visszafelé, de velük egyszerre érkeztek a községbe a magyar csapat előőrsei, mire az oroszok puskalövés nélkül kivonultak a faluból. A magyar csapat átvonulása három napon keresztül tartott. Ezután kezdődött a harc a községet dél és nyugat felől támadó román és orosz csapatokkal. A harc közvetlen a falu alatt négy napig tartott. Egy ellenség által kilőtt gránáttól egy asszony és 22 éves fia meghalt, ketten súlyosan megsebesültek.

Másodszor október 31.-re virradó éjszakán vonultak be a román csapatok.

Egyházunkat a háborús események következtében nagyobb károsodás nem érte. Űr-asztali felszerelésünk, gondosan elrejtve, hiánytalanul megmaradt. Anyakönyveket, úrasztali terítőket elrejtés és megőrzés végett részben a híveknek adtam ki, akik gondosan megőrizve vissza is hozták azokat. Templomunk, iskoláink, lelkészi és tanítói lakásaink épek maradtak. A kerítésekben itt-ott jelentős kár esett. Kidöntögették és megrongálták.

Lelkész és a tanítók családjukkal együtt helyükön maradtak és Istennek hála érte – semmi baj nem ért bennünket.

A lelkészi iroda berendezése, könyvek, iratok, parókhíalis könyvtár megmaradtak.

Istentiszteletet két vasárnap nem tarthattunk, de november 5. óta zavartalanul meg tarthatók azok, csak az esti összejöveteleket, vallásos estéket nem tarthattuk meg.

Az iskolában a tanítás november 22.-én az orosz parancsnokság engedélyével megkezdődött.

Nyíribrony, 1946. január 16.

Lőrinczy András

Nyírbákó

Vonatkozással a 4300/1944. számú püspöki körlevélre, tisztelettel jelentem, hogy egyházközségünk életében a borzalmas vihar, a háború, csak az iskolai életre volt megrázó és pusztító hatással, amennyiben ennek épületében nagyobb számú román haderő volt beszállásolva, amely a zár alatt levő tanítói és ifjúsági könyvtárt, térképek, földgömb és egyéb felszereléseit teljesen, bútorzatát nagyrészt elpusztította. A kár értéke ma mintegy 50.000 pengőt tesz ki. Községünk területén harc nem lévén, csak az átvonulás okozott kárt anyagiakban. Az összes lovakat szekérral és felszereléssel együtt elvették tőlünk. Egynéhány kövér disznót, rengeteg baromfit élelmezésre használták el. Nyolc-tíz családot ruhaneműjéből kifosztottak, ugyanennyit elrablott holmikkal meggazdagítottak. Nekem

magamnak is van ilyenféle károkból mintegy 100.000 pengő veszteségem. Öregségemre egy hajlékot óhajtottam volna felszaporodott jószágállományból beszerezni és mindennek véget vetett az ítéletes idő. Egyébként az élet a viharban is a megszokott maradt. Az igehirdetés soha nem szünetelt, csak az iskolában volt eltérés, amennyiben a gyerekek részint az ijesztő propaganda, de kiváltkép pedig a nagy ruha és cipőhiány miatt ebben az évben nem jártak fel rendszeresen az iskolába. Községünk lakói szegény emberek lévén, elmenekülésre senki nem gondolt. Emberéletben történt veszteségekről még beszámolót nyújtani nem tudok, mivel katonáink jórésze még ma sem tért haza. Polgári lakosokban a háború semmi veszteséget nem okozott.

Nyírkjó, 1945. június 29.

Janthó Sándor
református lelkész

Nyírkércs

Az 1944. esztendő október havának 20. napjától ugyanazon hónap 30. napjáig Nyírkércs község a visszavonuló magyar és német csapatok átvonulásának színhelye volt. 1944. október 30.-án, hétfőn délelőtt 10-11 óra között, nyomultak be a községbe a román csapatok Nyírkjó felől. Eleinte úgy látszott, hogy súlyos harcokra kerül sor, mert a hátráló magyar csapatok Ramocsaháza és Székely között védőállásba helyezkedtek s tüzérségi tűzze kezdték lőni a falu környékén a román állásokat. Ebben a rövid ideig tartó tüzérségi tűzben 2 román katona esett el, a falu lakosságából nem vett áldozatot. A lövedékek csak a szántóföldekre hullottak, így épületkár sem keletkezett. A román harcos alakulatok nem sokáig maradtak a községben, mert a visszavonuló magyar csapatok átkeltek a Tiszán, így a románok is előnyomulhattak a Tisza vonaláig. Ez időtől kezdve azonban egészen december hónap közepéig a községen állandóan román és orosz csapatok vonultak fel a Tiszához. Mivel az átvonulásokkal együtt járó zűrzavaros állapotot még fokozta a hadszíntér közelsége, ebben az időben a község lakossága nem élhetett normális körülmények között. Utoljára október 29.-én délelőtt volt istentisztelet, melyet az átvonuló magyar csapatok honvédelkésze tartott. A lelképásztor mivel felesége áldott állapotban volt, családjával elmenekült. Az egyház egyetlen tanítója 1944. február óta katonai szolgálatot teljesítvén, szintén távol volt. Elmenekült az egyház volt főgondnoka, Uray Mikós, aki menekülés közben légítámadás áldozata lett.

Az egyházközséget jelentősebb anyagi kár nem érte. Az egyházi épületek épségben megmaradtak, mindössze a lelkészlakás kerítését tüzelték fel az átvonuló csapatok, megrongálták továbbá a lelkészlakás ajtóit, ablakait (feltörték), megrongálták a pincét, s ugyancsak feltüzelték a melléképületek ajtóit. Az anyakönyvek, úrvacsorai-, kereszteleési edények, terítők, egyházi ügyviteli könyvek megmaradtak, tudniillik el voltak ásva. Elveszett a lelkész iktató- és postakönyve, az iskolai pénztárkönyv és az egyház összes bé-

lyegzői, ezek tudniillik a nagy, zűrzavaros kapkodásban az elrejtett holmik közül ki lettek felejtve.

Az egyház anyagi kára békebeli pengőértékben 500 Pengő, azaz ötszáz pengő.

Elhurcolták a katonák a lelkészlakás egyes berendezési tárgyait (festményeket, rádiót, fényképező gépet, hegedűt, szépirodalmi és teológiai könyveket, gitárt, ruhaneműt és a lelkész palástját). A berendezés többi részét a község lakossága megmentette.

A lelkész anyagi kára békebeli pengőértékben 6000 Pengő, azaz hatezer pengő.

A normális állapot karácsonyra helyreállt. Ekkor már istentisztelet tartása is lehetővé vált. Tartott is istentiszteletet, karácsonykor először: Fazekas Gábor Máramarosból menekült segédlelkész, aki huzamosabb ideig itt is maradt a lelkési szolgálat ellátására.

Távozása után istentiszteleti szolgálatot végeztek: Rápolthy László ramocsaházai lelkész, Dr. Csomár Zoltán Baktalórántházán letelepedett felvidéki menekült lelkész, Janthó Sándor nyírkjái lelkész, továbbá: Szabó Antal, Rédei József és Becsy Sándor segédlelkészek. Az 1945. november 5.-én hazatérő lelképásztor az egyházközség könyvtárát és irattárát rendbeszedte, az egyház más értékeit számbavette, az épületeket a lehetőség szerint rendbehozatta, az elemi iskolában a tanítást megkezdte s megindította újra az intenzív lelki munkát. Az egyház kántortanítója orosz fogságból sajnos még mind a mai napig haza nem tért, de már életjelt adott magáról.

Nyírkércsen, 1945. december 19.-én

Farkas Miklós
lelképásztor

Nyírmihálydi

Az 1944. október 21.-nek éjszakája sokáig emlékezetes marad községünk s gyülekezetünk életében! Hajnali 3 óraker ugyanis, közeli ágyúdörgés riasztotta meg a különben is már hetek óta a rendesnél is nagyobb izgalomban levő lelkeket. A rémület nem volt alaptalan! Reggel 5 óra után már megjelentek községünkben az orosz hadsereg portyázó katonái s megkezdtek a házkutatásokat, fosztogatásokat. Délelőtt folyamán nagyobb, főként román haderő érkezett s ettől kezdve állandóan jöttek-mentek. 23.-án hétfőn jött a főcsapat, orosz haderő. Harctér lett a község belterülete s ez október 31.-ig tartott, amikor tova vonultak Nagyálló felé.

Hogy mit szenvedett e 11 nap alatt községünk lakossága anyagiakban, testiekben, lelki-ekben elkezdve a legbrutálisabb testi szenvedéseken, arcul veretéseken megrúgdalásokon, a leggyöngébb gyermek leányoktól a tehetetlen öregekig a nők megbecstelenítéséig, mi a sok és sokféle nemi betegségeken kívül 3 halálos áldozatot is követelt, s az én papi családomat sem kímélte meg, azt nehéz volna szavakban kifejezni.

Éppen a paplak lett a főhadi szálás s az egész utcát kilakoltatták. Én feleségemmel s beteg fiaimmal a temető házban a harangozónál találtam menedéket. E harcok alatt épület

kár nagyobb mértékben nem történt. Legtöbbet szenvedett a görög katolikus templom, a mi templomunkban a perselyt törték fel, a szószéki és papszéki terítőt vitték el s egy pár padot rongáltak meg. A magtár tetőt ért egy gránát találat s az kisebb rongálást szenvedett. Egyéb egyházi épületben egy pár ablaküveg betörésén kívül nem esett kár. A klenódiu-mok, úrasztali terítők, anyakönyvek, jegyzőkönyvek, fontosabb egyházi okmányok stb. a templom belsejében voltak elrejtve s hála Istennek megmaradtak. Az irattár, levéltár szinte érintetlen maradt, mindössze az író asztalon kéznél levő iratok, levelek semmisültek meg. A használatra fennhagyott 1 úrasztali pohár, tányér szintén megmaradt, csupán egypár úrasztali terítőt szaggattak szét, mit a pohárral együtt fennhagyunk. Erre a sorsra jutott az én palástom is.

Október 27.-én azzal az ürüggyel, hogy pár órára, vagy párnapi munkára viszik őket összeszedték a 18-60 éves férfiakat s gyalog hajtották őket élelem és felső ruha nélkül Debrecenbe, majd pár nap múlva a még itthon maradtakat újra utánok vitték. 3 hét múlva az öregeket, betegeket hazaengedték, a többieket, mintegy 150-et, máig is ismeretlen helyre, bizonyosan munkára, elvitték s azóta semmit sem tudunk róluk. Ez elhurcolt embereinken kívül 7 halálos áldozata is lett gyülekezetünknek. 5 férfi és 2 nő. Közülök 4 lelövés, 1 gránát sérülés és 2 kútba fullasztás.

A kivonulás után november 6.-án Nyíregyházáról 2 kiküldött jelent meg községünkben, kik a már megalakított nemzetőrséget felülvizsgálták, a község vezetésére az elmenekült főjegyző helyett engem kértek fel s bíztak meg a főjegyzői teendők ellátásával.

November 10.-én végre megszólalt harangunk, megnyílt templomunk ajtaja s elhangzott a meggyötört nép ajkáról az első ima az Egek Urához. November 26.-án kiosztottuk az őszi úrvacsorát, takarítottuk a romokat, építgettük a beteg lelkeket s az ige erejével erősítettük egymás csüggedő hitét, lankadó reményét.

December 18.-án a felsőbb hatóság Kiss Lajos volt nyíradonyi főjegyzőt állította községünk élére s ezzel az én községi működésem megszűnt s visszatértem teljesen gyülekezetem szolgálatára, hol azonban a szintén elhurcolt Varga Levente állami igazgató tanító kántorunk helyett a kántori teendőket is magam látom el.

Nyírmihálydi, 1945. június 12.

*Molnár István
református lelképásztor*

Nyírpazony

A második világháború egyházunkat szép ígéretekkel biztató lelki és anyagi fejlődés állapotában találta. Egyházunk, iskoláink külső-belső élete legszebb reményekre jogosított. A világégés hat esztendeje azonban a szellemi és anyagi válság lejtőjére sodorta. Az első négy évben az őrállók és hívek hősiességének erőfeszítése elhárította a hanyatlást, de az utolsó két évben a háború minden borzalmaival rettenetes csapásokat mért egyházunkra és községünkre.

Az első négy évben is folytonos katonai beszállásolásban volt részünk a parókián s az iskolákban, de a magyar katonák példaadó viselkedése enyhítette a beszállással járó kellemetlenségeket és terheket. Híveink közül 154 volt távol, ennek dacára a templom látogatók és úrvacsorával élők száma növekedett. 1942-ben mindkét férfi tanítónk bevonult s ettől kezdve helyettes hiányában 1946. január végéig lelkész végezte a kántoriakat, az iskolákban pedig Nánássy Erzsébet tanítónő egyedül tanított 180 növendéket.

De a háború zivatara közeledett!

1944. szeptember 8.-án német csapatok szállották meg a községet. Lefoglalták a parókiát és az iskolákat. A lelkészi iroda, iskola berendezése, felszerelése, könyvtára elpusztult. Napról-napra érkeztek visszavonuló német, magyar csapatok s polgári menekülők tömegei. Mind requirált, mind vitt gátlás nélkül bentről-kintről. Október 22.-én megszállták a falut az orosz csapatok. 27.-én súlyos harcok után a honvédek visszafoglalták, de október 31.-én ismét az oroszoké lett. A nagy átvonulások után két hadikórházat rendeztek be a faluból kölcsönzött bútorokból s itt is maradtak december 22.-ig.

A harcok alatt két vasárnap és október 31.-én nem tarthattuk istentiszteletet. De egész novemberben és decemberben csekély volt a templom látogatók száma, mivel a község férfi és nő lakossága 16-tól - 60 éves korig hadimunkára a Tiszához lett kihajtva, az itthon maradtak és visszazivárogottak félelemben és rettegésben élve bujkáltak. Meg kell jegyezni, a megszállók a vallásos cselekmények végzését nem gátolták, sőt a szünetelő iskolákban a tanítás megkezdését szorgalmazták. Így a községben elesett 19 honvéd és két polgári halott eltemetését sem ellenezték.

Az 1945/46. év a párttagozódás és földosztás jegyében folyik. Az egyháztól eddig igénybe vettek 53 katasztrális hold földet. Fellebbeztünk!

Az átélt testi-lelki szenvedések kábulatából felocsúdva sebeinket gyógyítgatjuk, s lelki válságok között nagy anyagi elesettségben küzdünk. A jövőbe nézve az Istenben bízunk. Egyedül övé a dicsőség!

Nyírpazony, 1946. február 18.

*Nyerges Ferenc
lelkipásztor*

Nyírtét

Nyírtét községbe 1944. október 22.-én vasárnap délelőtt vonultak be az orosz csapatok teljes rendben harc nélkül. Elöl dübörgött 6 óriási harcikocsi s ezeket követték a mindenmű csapattestek mintegy órai időn át. Ugyan ezen csapatok du. visszatértek s Napkor irányában elvonultak. Lakosság nyugodtan viselkedett. Lelkipásztor helyén maradt még az este egyik pincében biblia olvasás ima, és sok ének eléneklésével vigasztalta az egybe gyűlteket. A hit élet gondozása így egy percig szem szünetelt. Lelkész gyakran felkereste

híveit nem csak nappal, de esténként is s biblia elolvasással és sok, sok énekkel emelkedtünk együtt az Isten trónja elé.

Október 31.-én már házi istentiszteletet tartottunk igen nagyszámú egybegyűlteknek. A község lakosainak nagyon jól esett, hogy legalább a pap velük maradt. Jegyzők, tantók s még mások is elmenekültek. Községünk kül- és belterületén a harcok körülbelül 8-10 napig folytak, mialatt községünk háromszor cserélt gazdát. Helyzetünk többször kritikus volt, de megőrzött bennünket a jó Isten. Polgári lakosság közül egy nő halt hősi halált. Egyház épületei közül a lelkészi lakás szenvedett jelentékenyebb kárt. Utcai palatetőzet jórésze, teljes ablaka, ez a kár részben kijavított. Itt még a kerítésekben van számottevő kár. A kántortanítói lakásnál több akna robbant melyek a melléképületet rongálták meg.

Egyházközségünk kegyzsereit úrasztali kelyheit, terítőit, keresztelő edényét, anyakönyveit kellő időben egészséges helyen helyeztük el, semmi nemű kárt nem szenvedtek. Ám a lelkipásztori lakás három ízben lett széthányva, felforgatva, az irattár jórészt elpusztult hasznavehetetlenné vált. Hála a jó Istennek szép értékes templomunk ép, sértetlen. Csupán a torony őrzi a harc nyomát két könnyebb sebbel.

November elején érkeztek hozzánk a kiürített Paszab község lakosai mintegy 980-an szeretet lelkipásztoruk Oláh Károly gondos vezetése alatt. Turi Sándor tanító úr is együtt jött a lakossággal s ő lett a két falu tevékeny doktora. Szeretettel fogadtuk Paszab menekültjeit s három heti itt tartózkodásuk alatt igyekeztünk nekik otthont nyújtani. Paszab egyházközség nagyon értékes kegyzsereit jómagam rejtettem el templomunkban s vissza is adtam hiánytalanul. A három heti együtt lét alatt minden nap megtöltötte a két község lakossága templomunkat Isten tiszteletére. Újborra úrvacsorát együtt vettünk. Nyírtéten a szolgálatot én láttam el, míg Oláh Károly Sényőn szolgált a Tiszaberceliek, és Sényőiek lelki erősítésére. Paszab község nálunk tartózkodása idejében jelentékeny kárt szenvedett régi iskolák berendezése. Majdnem az összes iskolapad eltűnt s új szénkályhánk is oda van. Ez nekünk szegény kis egyháznak igen nagy kár.

Fentebb jeleztem, hogy községünk jegyzői elmenekültek emiatt a község jegyzői tisztességét is vállalnom kellett egész 1945. január 3.-ig. Nem volt kellemes foglakozás a nagyon súlyos zaklatott időben. Sok huzavonát egyenletlenséget kellett lecsendesíteni. Karácsony ünnepén kétszer szolgáltam a szomszédos Székely községben. Úrvacsorát december 24.-én osztottam s még 26.-án délelőtt is istentiszteletet tartottam.

Kántortanítónk 3 heti távollét után hazajött, s ő még december havában megkezdte a tanítást. Tanítónőnk bár csak Kisvárdára menekült még ez ideg nem jelentkezett, bár felhívtam április 13.-án, hogy 30 nap alatt foglalja el helylét, erre sem válaszolt.

Hogy kisebb nagyobb károkat szenvedve életben maradtunk, Istent dicsérjük érte. Hittel állhatatosan könyörgünk! Hála imádságot rebegünk bűnbocsánatért esdünk! Megtartatásáért kiáltunk irgalmas Istenünk légy továbbra is gondviselő jó Atyánk.

Nyírtét, 1945. június 29.

Adorján István
lelkipásztor

Nyírtura

1944. szeptember hónapja tele van aggódással, ijedelemmel, nyugtalansággal. Rémitő-hírek jönnek-mennek. Mindjárt az első napokban a közeli Nyíregyházát nagyon súlyos légitámadás éri. Nincs oly nap, hogy riadó ne lenne, ki ne gyűlnének a „Sztálin-gyertyák”. Szombatosaink a közeli világbékét vélik látni. A falu tele van átvonuló német csapatokkal. Iskolánk látogatottsága napról-napra csökken.

Október 8.-án a már régebben itt pihenő németek hirtelen odébbállnak s helyükre, még az iskolánkba is, Hajdúnánásról, -Szoboszlótól menekülők jönnek. A falu tele van rémhírekkel és menekülni készülnek. Az október 15.-i események megdöbbsentik a falut, Horthy mellé állnak, de a nagy német katonai többség általános zavarba ejti őket. 16.-án a német katonaság váratlanul elmegy. Mennek-mennek az emberek, jönnek a rossz hírek, de azért csak hét családunk menekül el. Tanítónőnk betegszabadságot kér, kap és azonnal megy. 20.-án már közel hallik az ágyúzás, 22.-én vasárnap hajnalban már itt is vannak a doni kozákok. Általában jól viselkedtek. Lovat, bort, ennivalót követeltek. 26.-án hajnalban erős harcizaj közeledvén, a falut elhagyták, harcolva visszavonultak. Magyar gyalog zászlóalj jött a faluba. A torony ekkor kapott akna találatot. Magyar tábori lelkész halottakat temet. Egy honvédet a helybeli lelképásztor. 28.-án újra orosz kézre kerül a falu. 31.-én, a reformáció emléknapján a lelkészi irodát lefoglalják és tökéletesen átforgatják értéktárgyak után.

November 5.-én tiszaberceli, gávai, paszabi menekülők vonulnak a falun át. Egy töredékük itt telepszik meg. November 9.-én orosz tábori kórház helyezkedik el a faluban. A parancsnok, orvos ezredes és felesége a paróchián szállnak meg. Az irodában az őrség lakik. Iskolánk, otthonunk lefoglalják és berendezik. Az egyik kórház, a másik mozi, színház, tábori posta. A falu minden házát tele nyomják sebesültekkel. Aki házaknál nem fér, annak sátrat építenek. Nehéz napok jönnek gyülekezetünkre. Az asszonyok szüntelen mosnak, főznek, a férfiak fát vágnak, megmaradt jószágukkal a Tiszára járnak fát hordani, hidat építeni. November 19.-én tartjuk az első istentiszteletet a megszállás óta. Oroszok is sokan jönnek. Példásan viselkednek. Lelképásztor minden alkalommal oroszul is olvassa a „*Mi Atyánk*”-ot. Egy alkalommal két orosz a templomi harmóniumon játszott. A községparancsnok ezredes ezt hallván becsukatta őket és megparancsolta, hogy ezután a templomot zárva kell tartani. November vége felé hazamentek a gávai, paszabi, berceli menekültek. (November 29.-én meglátogattam a nyírturai lelkészt, családját, a turai rokonokat. Híreket, üzeneteket hoztam Debrecenből, Hajdúhadházzól, Orosról, Pazyonyból, Nyíregyházáról.)

December 4.-én megpróbáltuk megkezdeni a gyermekek tanítását a templomban. Az ablakok hiánya miatt olyan hideg volt, hogy fel kellett hagyni vele. December 9.-én a nyíribronyi lelkész itt aludt. December 16-17.-én a kórház lassan költözködni kezdett és karácsonyra teljesen elment. A postaforgalom is megindul. Sikerül összeköttetést kapni Esperessel, és a környező lelkészekkel. December 23.-án Dombrádra hazaviszik szülei

Berencsi Gyula honvéd holttestét. Ugyancsak 23.-án temeti helybeli lelkész két hősi halott civil családapánkat.

A karácsony csendben békében telik el. Az első nyugodt ünnep, mikor számot vehetünk: „*Mi történt az ősz óta?*”

Az esztendőt nagyon megszorodva, de mégis reménykedve búcsúztatja a könynyező gyülekezet.

1945. januárjában megindul a munka, az újjáépítés munkája. Nehezen ébrednek az emberek. Már 4.-én az iskola megnyílik a II. számú tanítói lakásban. Itthon maradt tanítónk buzgó fáradozik a megjelent néhány gyermekkel. A szomszédos Sényőn is helybeli lelkész és tanítója látja el a szolgálatot, mivel lelkipásztora Kiss József családostól elmene-kült. Január 8.-án itt aludt Ari Antal laskodi lelkész és tanítója.

Jan. 24.-én G.P.U. kiszállott a faluba. Németeket, német-származásúakat keresvén. 23 falubelit vittek magukkal. Köztük 13 református hittestvérünket. 3 szép hajadon leányunk is odalett. Név szerint: Hajzer Antal, - István, - István, - János, - Erzsébet, Leffelholcz Gábor, - Judit, Mester János, - József, Nagy Gábor, - István, - Sándor, - Juliánna. Az Úr Isten legyen kegyelmes hozzájuk.

Helybeli lelkészt letartóztatták, mivel menteni szándékoztak őket. Többször megvertek, becsukták és csak másnap engedték szabadon. Fia is véle együtt volt. Szolgálni sem tudott a következő úrnapiján. Február 17.-én a református otthont az előljáróság lefoglalta és abban műkedvelő előadást és bált rendezett. Március 3.-án a templomkertben, malom udvaron és a község határában ideiglenesen eltemettek felszedték, koporsóba tették és a lelkipásztor másnap 4.-én eltemette a temetőben. 6 magyar-, 7 orosz katona, egy civil és 4 zsidó. Március 9.-én Mikó Miklós theológus itt járt. Március 10.-én felszólították az egyház vezetőségét a háborús kár bejelentésére. 26.000 Pengőben állapították meg.

Régi emlékeinkből csak a pirosbársony úrasztali terítő hiányzik. A többi elásva megmaradt. Iskolánk szenvedett nagy kárt bútorzatában és felszerelésében.

Már-már helyreigazodott minden, megindult az egyházi élet midőn lelkipásztorunk hosszas szenvedés után magához vette az Isten. A január 24.-i események nagyon sietteték halálát.

Alig ment el a jó pásztor, ki hű volt mindhalálig, megjött a hír, hirdette a dob, a harang, hogy vége a háborúnak.

néhai Veress Károly nagytiszteletűúr és fia Veress László jegyzeteiből összeállította:

Mikó Miklós
református theológus segédlelkész lelkész

Oros

1944. október havának 15-ik napjától kezdve naponta jártak az emberek hozzám rádióhíreket hallgatni és érdeklődni a napi helyzet felől, mert elterjedt a hír, hogy a szovjethadereg minden pillanatban elviheti Orost.

Október 18.-án este 8 órakor megjelent egy orosz repülőgép a község fölött és egy görög katolikus gazda házára ledobott két kisebb bombát, amely a református paróchiától cirka 500 méterre két házat teletalálatban ért, a villanyvezetéket elszaggatta. Az áramszolgáltatás csütörtökön este megszűnt s így rádióhíreket nem hallottunk tovább. Községünkben a katonák kivonultak, csak egy pár maradt itt egy katonai raktár őrizetére.

Október 21.-én szombaton reggel elterjedt a hír, hogy az orosz hadsereg Nagykálló községben van, amely falunktól 10 km-re van délre. A délelőtti órákban községünkbe csapódott be egy pár ágyúlövedék. A lakosság körében nagy volt a rémület. Én a faluban jártam s megnyugtatón igyekeztem a lakosságot. A paróchián asszonyok és lányok jöttek össze s itt a lelkésznel énekeltek, imádkoztak s Bibliát olvastak. A lövések közben erősödtek, a katonák által megnyitott raktárból a lakosság élelmiszert hordott szét.

Déli 12 órakor puska lövések hallatszottak a község alatt s 12:10-kor a paróchia mellett vágatott el két orosz lovas, akik a falu északi részén jöttek be az utcába s déli irányban mentek. A lakosság nyugodtan viselkedett, a lövések senkiben és semmiben kárt nem tettek. A nők elbújtak pincébe, bunkerekbe, a férfiak egy része figyelte a mozgást. 12:45 óra körül szekércsoport vonult át a falun, délután 4 óra körül kozákok szállták meg a falut s éjszaka is itt maradtak. Reggel a hajnali órákban elhagyták községünket, de délután új csapatok jöttek Nagykálló felől.

Hétfőn, október 23.-án délről ágyúdörgéseket hallottunk távolról. A lövések erősödtek s kedden elterjedt a hír, hogy magyar és német csapatok közlekednek. Szerdán, október 25.-én este az ágyúlövések egészen közel hallatszottak. A lakosság férfi tagjainak ki kellett menni a határba lövészárkokat ásni s ők már harci tűzben voltak. Október 26.-án kora hajnaltól kezdve délről és keletről erősen lőtték a falut. Egy ház éjszaka kigyulladt és leégett. A lövések több házat megrongáltak, a paróchia tetejét is három találat érte és beszakította a tetőt. Egy negyedik a déli tűzfalat ledöntötte, a lelkészi hivatal keleti falát két találat átütötte, a templomot azonban csak szilánkok érték és puszkagolyók. A lakosság pincékben, bunkerekben és a házakban keresett menedéket. Nem is történt szerencsétlenség senkivel. Október 26.-án csütörtökön erős harc után délután 4 órakor benyomultak a magyar, német katonák, éjszaka még délen és északon a falu alatt harc fejlődött ki. Másnap október 27.-én magyar és német csapatok vonultak át a falun s 12 órakor egy légi harc volt a község felett.

Október 31.-én a hajnali órákban harcok után újra elfoglalták Orost a szovjet katonák. A falut megszállták és nyolc hétig főhadiszállás volt nálunk.

November havában a férfiaknak el kellett menni Rakamaz-Tokajba a tiszai hídépítéshez, sőt hat leánynak is a katonai konyhára. December hóban már megindult a rendes

közigazgatási, iskolai, egyházi munka, bár vasárnapi istentiszteletet csak október 29.-én, és november 5.-én, valamint október 31.-én nem volt, az újbóru írvacsoraosztás azonban meg volt tartva.

Oros, 1945. július 15.

Bíró Sándor
református lelkész

Ófehértó

Ófehértó községbe az ellenséges megszálló csapatok 1944. október 29.-én, vasárnap délelőtt 8-9 óra között érkeztek be. Istentiszteletre készültünk, amikor berontott 4 román katona a lelkészi lakásra, a lelképásztort és feleségét lezárták a pincébe, átkutatták a lakást és onnan minden valamire való alsó és felső férfi ruhát elvittek, előzőleg kiforgatták a lelkész zsebeit s mivel ott semmit sem találtak, elvették mindkettőnk jegygyűrűjét s azután tovább álltak.

Főgondnokunk s két tanítónk családostul elmenekültek s csak 1945. év tavaszán érkeztek vissza. Az iskola udvarán állították fel a táborig sütödét az ellenséges csapatok s az iskolai szekrényeket, térképeket s könyvtárt teljesen elpusztították. Egyetlen ajtón sem hagyták meg a rézkilincseket. Alig ment el a sütöde, jött helyébe 1000 lovas katona tartalék s itt időzött 1945. január közepéig, kiélvén a falut mindenéből. Ezek búcsúzaskor gondatlanságból tüzet okoztak az iskolában, amit szerencsére sikerült eloltani s így csak 2 iskolai pad és a tanterem padlójának egy része pusztult el.

Az istentisztelet 1944. október 29.-tól 1944. november 7.-ig nem volt megtartható. Ez időtől kezdve azonban pontosan megtartottuk a gyülekezeti élet rendes mederben folyt. A „felszabadítás” Ófehértói 2 embernek az életébe került. Egy görög katolikus vallású leányt, mert nem engedte magát megbecsteleníteni s egy római katolikus vallású férjet, mert fiatal feleségének védelmére kelt, részeg román katonák agyonlőtték. Gyülekezetünk tagjai is sokat szenvedtek a vörös hadseregtől, magát a lelképásztort és feleségét azonban Isten kegyelme csodálatosan megóvta minden különösebb bántalomtól. Úrasztalai felszerelés, egyházi irattár s épületek is sértetlenek.

Ófehértó, 1945. október 20.

Gönczy János
lelképásztor

Őr

A megpróbáltatások napjait e sorok írója nem őri állomáshelyén, hanem akkori állásán, Apagyon, illetve Nyírgyulajban élte át s így feljegyzéseit a presbiterektől nyert felvilágosítások alapján állította össze.

1945. szeptember végén nagy légi harcok során a paróchiától kb. 150 méterre lezuhant egy orosz repülőgép, halott pilótáját az orosz hatóságok által kiküldött bizottság megállapítása szerint is a legnagyobb körültekintéssel és tisztességgel temette el Vass János, azóta nyugalomba vonult református lelkész.

A megszállás október 27.-én történt, román seregek által. A szomszédos Vaja községből lőttek vissza a németek, 14 halott és 263 sebesült román katona maradt a csatatéren. A háború pusztítása során a lelkészlak istállójának teteje pusztult el, az újonnan épült III. számú iskolánk 8 hatalmas ablaka és a mellékhelységek. Az átvonuló német katonák rémítgetésére, majd a paróchia és a templom közötti tér közepére állított ágyú (román) esetleges belövésétől való félelmében a 73 éves lelkész családjával együtt kiköltözött a paróchiáról, mit aztán feldúltak. Az irattár megsemmisült nagyobb részében, csodálatosképp a Paróchiális könyvtár kiadványai megmaradtak, az 1876-tól való Konventi, Zsinati, Egyházmegyei Jegyzőkönyvek nagyrésze odapusztult. Kegytárgyaink, úrasztali felszerelések, anyakönyvek mind megmaradtak, mert kellő időben biztonságba helyeztettek.

1944. november 11.-én jelen sorok írója a nyugalomba vonult lelkész helyébe visszatért s a templom dombra temetett 14 román halottat kivételülkór, 1945. április 15.-én végső nyughelyükre, az Őr-i temetőbe kísérte.

Őr, 1945. július 13.

Vándor Ernő
református lelkész

Paszab

A stalingrádi áttörés óta mélyült el népünk lelkében az a meggyőződés, hogy a németek ezt a háborút is elvesztik, mi magyarok pedig német győzelem esetén is veszteni fogunk. 15 paszabi katona tűnt el a Donnánál. El estek-é, fogságba kerültek-é, nem tudja senki. Azóta különösen hozzá láttak a kérvényezéshez a felmentés iránt a hozzátartozók. Sírva búcsúztak az itthon hagyottak, sírtak a behívott kemény férfi emberek is. Csak a tanítók közt voltak sokan, akiknek tetszett a katona élet. Közülük többet megszállotta vágy, hogy a tisztas tanítói sorból a tényleges tiszti létszámba léphessenek át. Ez történt a mi II. tanítónkkal, Farkas Istvánnal is. Egyébként csak néhány fiú jelentkezett önként vagy azért, hogy minél előbb kitölthesse a katonaidőt, vagy azért, mert szintén a katonai szolgálat díszre vonzotta.

A szülők feleségek gyermekek félték a háborútól, aggódtak szeretteikért. Csaknem 150 férfi munkás kéz erejét kellett pótolni. De a hadi asszonyok a bajtársi szolgálat segítségével dolgoztak serényen. Alig volt 1-2 túlkövetelődző. A többi sírt, dolgozott, imádkozott és reménykedett.

A háború igazi borzalmaival azonban csak akkor ért valóban közel hozzánk, amikor Debrecen, Nyíregyháza, Miskolc felett esténként kigyúltak a sztalin-gyertyák, felettünk pedig dübörögve zúgtak át a repülő gépek tömegei. Falunk határában is leesett két kisebb bomba, de kint a határban lakatlan helyen. Megindul a hírverés, rémhírterjesztés, tervszerű propaganda: „*Urak, papok szaladjatok, ti parasztok maradjatok!*” Megérkeznek a csikgörcsfallvai székely menekültek, mintegy 140-en szekereken jószágaikkal. A község lakosai résztvevő szeretettel, jó szívvel fogadják, pedig még akkor nem is gondoltunk arra, hogy nemsokára nekünk is hasonló lesz a sorsunk. Ők is azt hitték szegények, hogy hat heti út után végre itt fedél alatt, jó szívű emberek közt várhatják be a vihar végét. Elhelyezkednek, igáikkal, kézi erővel segítenek az őszi gazdasági munkákban, de pár hét múlva innen is vándorolniuk kell tovább. Gyors tempóban közeledik az ellenség. Október 21.-én haza hívatják a leventéket a határ tiszamenti részéből, ahol lövészárkokat ásattak velük. Az idősebb korosztályokat, besorozott, de még be nem hívott fiúkat viszik az ország nyugati részébe valahová. Dél után nagy sírások közt és fájóbb szomorúsággal, mint a felnőttektől, elbúcsúznak tőlük. Velük megy az én Pisti fiam is. Nem látjuk ugyan semmi értelmét a rendelkezésnek, de engedelmeskednünk kell.

Október 22.-én, vasárnap reggel azzal keltenek fel, hogy a buji úton magyar katonák összecsaptak a németekkel. Német bombázó gépek jöttek, felszaladok a toronyba, két-három helyen is kormos füstoszlop csap fel a bombázás nyomán. Eltalált harckocsik gyulladtak ki. Kiderül, hogy nem német és magyar, katonák csaptak össze, hanem egy orosz harckocsikötélék tört előre és ásta be magát a buj-gávai út árkaiba. Istentiszteletet nem tarthatunk. Várjuk a fejleményeket. Az ellenség a község szélső házaitól másfél kilométernyire van. Megyek le az alvégre. Bemegyek vagy beszólok minden házhoz. Bátorítom, erősítem az embereket. Hiába mondtam az utolsópercig nem hitték, hogy itthon maradok a feleségemmel együtt. Most látom, milyen jól esik nekik nem csak a szavam, hanem főként az, hogy vállaltam a sorsukat. Orosz katoná még nem jött be a faluba. Másnap jelentik, hogy a szélső házakhoz bejött közülük egy pár. Enni kértek, tejet kértek, senkit nem bántottak, barátságosan viselkedtek. Másnap 12 tagú lovas orosz jött be a faluba egyenesen a községházára. Néhány lövést adtak le aztán bementek az irodába. Fegyver és rejtőzködő német katonák után érdeklődtek, ettek, a főjegyző lakásán kívül még egypár házhoz benéztek azután eltávoztak, valószínűleg azért ilyen hamar, mert a német repülőök észre vették őket. Szerdán a családlátogatásból hazafelé jövet újra egy 8 tagból álló lovas kozák csapat jött velem szemben, gyönyörű szép nemes lovakon, egy szép Rákóczy- arcú magasabb rangú tiszt vezetésével. Köszöntem, fogadták s csendes üggetéssel mentek tovább, ki a faluból. A közeli arcvonalból pihenő katonák hármás-négyes csoportokban naponként többször is bejöttek a szélső házakhoz, de csak enni kértek s aztán távoztak. Csütörtökön, október 26.-án vissza vonultak a buj-gávai útról az oroszok. Ezzel rövid időre vége lett az első megszállásnak. 27.-én német katonaság helyezkedett el a faluban. Jó lovakkal, szeke-

rekkel, jól táplált, fegyelmezett seregrész. A parancsnok, kapitány, az én lakásomban kap szállást. Egyelőre semmi panasz nincs ellenük. De másnap már robbantásokat hallunk a szomszédos faluk felől. A kapitány bevallja, hogy a közraktárokat s a Tisza mentén az 5 km.-en belül eső templomokat is fel kell robbantaniok. Kétségbe esünk. A feleségem jól tud velem beszélni németül. Kérjük, rimázkodunk neki, hogy ne bántsák a templomunkat. Azt feleli minden kérésre, hogy nem teheti, neki teljesítenie kell a parancsot: jobban szeretne a fronton lenni. De mi csak ostromoljuk kérésünkkel, nem tesz ígéretet. A szomszédos Tiszabercelen már fel is robbantották úgy a református, mint a katolikus templomot. Robbantják a kisvasúti síneket, váltókat, itt maradt kocsik is. Fűrészelik a telefonoszlopokat. Szaladnak a községházától, hogy a Futura terménnyel telt raktárát is robbantani akarják. Kérem a kapitányt, engedje meg, hogy a terményből, amit tudnak vihessenek el a szegény emberek. Megengedi, pár órai halasztást rendel erre a célra. Neki esnek az emberek, különösen a közel lakók zsákkal, kosárral, viszik a búzát, aztán felrobbantják, füstölögve ég a robbantás után. Most már a templom következik, gondolom. Újra kérem, hagyják. Nem lehet, nem lehet, ismét ez a válasz. Készülődni kezdenek. Szedik össze a lovakat. Kevés ló van a faluban, nem sok embert érint. Nekem is van két lovam. Kérem, hagyja meg. Nem lehet. Tolmácsolja egyre a menekülést. Ha menekülni akarunk, akkor itt hagyja lovat szekeret. Igen, menekülünk utánuk. Így marad itt a lovam, ők estefelé elindulnak Gáva felé.

29.-én istentiszteletet tartunk. A reformáció ünnepét és a következő vasárnapra úrvacsorát hirdetek. A reformáció ünnepét még kevés részvétellel meg tarthatjuk, másnap, november 1.-én esős hajnalban bejönnek az első román katonák. Alig telik el egy óra, már jön is egy kisebb csapat be az udvarba.

Fegyvert keresnek egy altiszt vezetésével. Végig kinyitnak minden szobában minden szekrényt. Oda adom a két vadászfegyvert a töltényekkel együtt. Parancsolják, hogy a rádiót is vinni kell a községházához. Egyben tudatják, hogy a kapitány és egy altiszt, valamint iroda részére két szobát át kell engedni. A kapitány még nincs itt, de a katonák, lovasok és gyalogosok már özönlenek a faluba. Jönnek is csoportonként s fegyverkeresés ürügye alatt végig nyitogatják szekrényeket. Fehérneműt, inget, alsó nadrágot vesznek magukhoz, a másik enni kér, kolbászt, sonkát, szalonnát. Hamar elfogy a szalonna. Levest főz a feleségem, az is jó, a legtöbb megköszöni. Megérkezik s elhelyezkedik a kapitány is a lefoglalt két szobában, 18-20 embere pedig az irodában. Most már nem zaklatnak a kutatók, csak a két lovat vitték el szó nélkül. Éjjel megkezdik az ágyúzást a Tisza tulsó oldalára szorult német s magyar tüzezek.

Két lakóház teteje sérülést szenved, de ember életben nem esik kár.

November 4.-én két újabb tiszt érkezik dél előtt 9 óra körül. Hívatják fel a lakásomra a főjegyzőt és a bírót. Tudunkra adják, hogy dél után 2 óráig a falu egész lakosságának el kell hagynia a falut az orosz parancsnokság rendeletére, mert itt harcok lesznek. Mindenki vihet magával amit csak tud. Nyírtétre kell mennünk, de előre láthatólag 3-4 nap múlva jöhetünk is vissza, addig átkelnek a Tiszán. Egy ökörfogatom maradt, tíz éves alkalmazot-taim itt hagynak, mennek a családjukkal külön, hiába mondom, hogy viszem őket is. An-nál többen jelentkeznek, akiknek nincs igájuk: az intelligencia családjai. Mert itt maradt

minden intelligens család kivétel nélkül, még azok is, akik Nyíregyházáról ide menekültek. Úgy hogy 11 család pakol fel az egy szekérre, köztük 4 fiatal asszony 11 gyermekkel. Utána akasztjuk a kocsis is a szekérnek s dél után két órakor elindulunk. Bemegyek még a templomba, az úrasztala mellett magamban imádkozom könnyek között leborulva. Az orgona szól, oláh katonák állják körül, egy pedig, valószínűleg tanító, szakértelemmel játszik rajta. Az úrasztali terítőket, edényeket viszi már a szekér, az anyakönyveket, jegyzőkönyveket, számadási könyveket, fontosabb iratokat jó előre elrejtettük. Aztán elindulunk mi is a falu népével egy szekéren meg az utána akasztott kocsin 12 család, gyermekekkel együtt 30-an. Nagyhálásban hálunk meg egy szegény asszony jó szívvel ad át éjjelre egy szobát. Vasárnap reggel indulunk tovább, estére Bogdányba érünk. Ott egy marcona orosz katonára a legnagyobb sárban az utca közepén leszállítja a kocsiról a gyermekeket és várandós asszonyokat. Magunknak kell betolni egy udvarba, rozoga kis szekeret ad helyette. Itt is meg hálunk éjjel egy jó szívű családnál s reggel megyünk tovább Tétre. Adorján István szolgatársam fogad be házába. Kisebb zavaroktól eltekintve nem történik velünk nagyobb baj. Turi Sándor kántortanítónktól ugyan az első este kóbor katonák értékesebb holmikat rabolnak el, de nagyobb baj nem történik. Másnap s a következő napokon sorba látogatom a családokat. Reggelenként végezzük felváltva az istentiszteleteket, én mindig bibliamagyarázattal. Legelőször JER. 29:7 alapján „Igyekeztek a városnak jólétén, amelybe fogságra küldöttem titeket és könnyörögjeteK érte az Urnak; mert annak jóléte lesz a ti jóléteK.” Férfiak, asszonyok jönnek a templomba, szomjúhoznaK az ige s benne a vigasztalás és erő után. Aztán egy kis pihenő után segítenek végezni a helybelieknek az őszi betakarítást. Ha akadna, sem tudna ilyenkor tétlenül élni a gazdaember. A 34 km. távolságról hajtott nehezebb sertések elfáradtak, nem akarnaK enni. Ezeket levágjaK. Hús enniavaló így van bőven, de a honvágY keserűvé tesz minden falatot. Három hét lett a három napból, míg elindulhattunk haza november 26.-án. Visszafelé egy nap tettük meg az utat, jöttünk pihenés nélkül s este 9 órára haza érteztünk. Bizony szomorú volt a viszontlátás, pedig de sokszor elmondták Téten az emberek, ha semmink nem maradt is, csak otthon lehetnénk. Ajtók, ablakok tárva-nyitva lakásokon, kamrákon, magtárokon. Felforgatva s jórészt kifosztva találtuk otthonainkaK. Az itthon hagyott állatokaK, baromfikaK levágták, vagy elhajtották. Az apróbb bútorokaK, edényekaK elhurcolták. ÁgyneműkaK, ruhaneműt, még a foltnaK valót is elvitték, mint később megtudtuk nem is a román katonák, hanem az Ibrányból átjött asszonyok.

Az irodámat meglehetősen nagy rendetlenségben találtam. A szekrényekaK feltörték, az iratokaK egy részét szétszórták. De azért mindent megtaláltam. A paróchiális könyvtárnak nem volt híja, az iratcsomók is hiánytalanok. Egy kis fáradsággal rendbe is szedteK hamar. Nagyobb baj volt az, hogy a templom környékére ágyúlövedékek csapódtak be: az úttestre az iskola és a lelkészi lakás előtt, továbbá a paróchiától északra fekvő szintén az egyház tulajdonát képező udvarra is. Így a paróchián, a kántori lakáson és iskolán az összes ablakokaK betörték, a lelkész lakásnaK a fala és a toronynak kiálló tűzfal része sérülést szenvedett s a toronyóra egyik fogas kereke rongálódott meg. A templom kert, iskolaudvar különben tele volt egy-két személyre való fedezéKKel. Az ifúsági könyvtárt is széthurcolták. Amikor haza érteztünk még egy kisebb román híradós osztagot táltunk itt. Pár nap múlva azok

is elmentek. December 3.-án, vasárnap reggel érkezett meg egy nagyobb orosz csapat a faluba, de csak pihenésre, estefele mentek is tovább. Rendesen viselkedő fegyelmezett csapat volt. A szétszórtan talált kézi gránátokat hozzáértő emberek összeszedték, ártalmatlanná tették ugyan, egy kis 12 éves fiú mégis áldozata lett kíváncsiságának. Felrobbant a kezében egy gyújtó rész s szörnyethalt. Ez az egy áldozata volt a falu civil lakosai közül a háborús megszállásnak.

Az iskola, iroda és lakások ablakait részben nagy nehézségek árán annyira rendbe szedtük, hogy a tanítást egy tanteremben felváltva december 11.-én meg kezdhettük, illetve a kényszer evakuálási szünet után folytathattuk Turi Sándor kántortanító és egy ideiglenesen beállított tanító szolgáltatásával, mivel az egyik tanítónk katona, a tanítónőnk, Kállay Ferencné pedig mind e mai napig nem jelentkezett szolgálattételre.

A károk értéke kb. 300.000 Pengő Templomunk, iskoláink, klenódiaink, könyvtárunk, irattárunk megvan. A gyülekezeti élet december eleje óta folyik rendesen, csak most meg a földosztás fenyeget anyagiak tekintetében nagyobb megrázkódtatással. Falunkból eddig elhurcolások nem történtek.

Paszab, 1945. június 20.

Oláh Károly
lelkipásztor

Piricse

1944. év szeptemberében a propaganda hatása alatt igen nagy bizonytalanság uralkodott a lelkeken. A felzaklatott idegeket még jobban felkorbácsolta a hátráló magyar és német csapatok gyakori erőszakoskodása. Erőszakkal hurcolták el az ifjú leventéket. A katonák folytatták harácsolásukat.

Közben nagy tusákat vívott magával a gyülekezet lelkésze, Bódis Gyula. A hozzá érkezett anyósa és sógornője mindenképpen menekülésre biztatta. A lelkipásztor felesége született: Papp Amanda, aki az egyház egyik tanítója is egyúttal, hosszas rábeszélés és rémhírkeltés után hajlott az anyai és testvéri szóra s október 17.-én útnak indultak a nagy bizonytalanságba. Bódis Gyula magára maradt. Fájó szívvel panaszosan beszélt az egyháztagoknak, hogy ha helyben marad családjától szakad el, ha elmegy a gyülekezetet hagyja hűtlenül magára. Végül is 1944. október 20.-án indult el családjá után Miskolcra.

Másnap már feltörték a lelkészi és tanítói lakást s vandál pusztítást végzett bennük a helyi lakosság.

1944. október 26.-án Piricse községet az orosz és román csapatok puskaalövés nélkül foglalták el. A községre egyetlen gránát sem esett.

A lakosság félelméből és idegességéből csak lassan ocsúdott fel. Az oroszok nyolc polgári foglyot, köztük három református embert vittek el, azonban két atyánkfia már itthon van. A lakosság, különösen anyagiakban szenvedett. Durvaságokat mindössze egy

kirgiz katona követett el, aki ittasan járta és bántalmazta a családokat, míg egy román katona agyon nem lőtte. A férfiakat a megszálló csapatok fuvarozásra és munkára állították be, de 3-4 hét múlva mindnyájan hazakerültek.

Az egyházi élet teljeséggel megállott, hiszen lelkésze és nőtanítója elmenekült, kántortanítója pedig katonai szolgálatot teljesített. A nyírbátori orosz parancsnok mégis elrendelte, hogy az iskolában a tanítást, a templomban pedig az istentiszteleteket rendszeresen végezni kell. Szerencsére egyik presbiterünk fia, Vasvári Sándor okleveles tanító állás nélkül és helyben tartózkodott, akit az egyház gondnoka, Somogyi István nyomban megbízott a tanítás vitelére és az istentiszteletek tartására. Ifjú tanítónk egyedül vezette az I-VIII. osztályt, s ellátta a szószéki szolgálatot is az iskolai év végéig. Önzetlen és fáradhatatlan munkájáért a gyülekezet örök hála van kötelezve. Isten tudja, nem-e széledt volna el a kis gyülekezet, ha Vasvári Sándor nem állt volna oly derekasan helyt!?

Az idő alatt a sakramentális szolgálatokat Lányi Pál nyírbátori lelkész látta el.

Mivel községünk területén harc nem volt, egyházi épületeink sértetlenek maradtak, belülről a harácsolások révén szenvedtek kisebb károkat. Örök székelye marad Piricse község, de elsősorban a református lakosságnak, hogy berendezési tárgyainkra fosztogatóként csapott rá. Ez eléggé el nem ítélt magatartásnak köszönhető, hogy az irattárunk kb. 30 %-ban elpusztult. A maradványt piszokból és sárból kellett összeszedni és rendezni. A Debreceni Protestáns Lapnak egyetlen példánya maradt meg, a Protestáns Szemléből 262 füzet, a Theológiai Szemléből 23 füzet, a paróchiális könyvtárból 20 kötet, egyházmegyei jegyzőkönyvekből 22, az egyházkerületiekből 71, a konventiekből 48, a zsinatiakból 13 db. maradt meg. Az iskolai naplóból összesen 14 kötetet hagytak meg. A lelkészi és tanítói lakásból mind ellopták a kályhacsöveket, a gazdasági épületekről a deszkaanyagot, az iskolatermekben bútorzati károkat szenvedtünk. Mind, ezt a helybeli lakosság követte el.

Az anyakönyveket, a presbiteri jegyzőkönyveket és a legújabb naplókat Mészáros Sándor ásta el és őrizte meg. Karácsonyra mindent hiánytalanul visszaszolgáltattott. Böjti úrvacsoraosztáskor már hiányzott 4 úrasztali terítő és 3 kendő, amit a templomból loptak el a tolvajok. Ennél gyalázatosabb cselekményt aligha követte el egyebütt!

Folyó év november 18.-án és december 9.-én szószékből intéztem felhívást a gyülekezethez, hogy hozzák vissza az illetők az elvitt holmikát vagy jelentsék be a tolvajokat. Csak egész szórványosan jutott tudomásomra egyik-másik tárgyunk bitorlója, azonban bizonyosat nem tudunk. Esetleges feltalálható értékeink visszaszerzésére a rendőrséget kívánjuk igénybe venni, ha már a szeretetteljes és szép szó nem használt, de nem engedhetjük meg, hogy az egyház tulajdonai egyes személyek kezeiben maradjanak.

Bódis Gyula lelképásztor gyenge szervezettel hagyta el szolgálati helyét. A viszonytagos menekülés egészségét annyira aláásta, hogy 1945. június 1.-én egész betegen érkezett haza. A gyülekezet a legmelegebb szeretettel fogadta. Mindenkit szeretett és mindenki szerette. Felesége minden hitvesi és emberi erőfeszítést elkövetett, azonban e földi életnek már nem tudta megmenteni s 1945. augusztus 8.-án a debreceni klinikán elhunyt. Óriási részvét mellett helyezték örök nyugalomra Piricsém, kívánságához híven, ahol mindég olyan jól érezte magát. Utódjául a gyülekezet egyhangú meghívással Tóth

Béla nyírbátori segédlelkészt választotta meg, aki 1945. november 1. óta helyettes lelkészi minőségben végzi a gyülekezet pásztorolását.

Lengyel Zoltán kántortanító november 4.-én érkezett haza hadifogságból. A háború folyamán balkezén súlyosan megsérült, keze meg is bénult. Remény van rá, hogy kelendő kezelés esetén komoly javulás áll be. Leigazolása megtörtént s működését november 28.-án megkezdte.

Még nem tudunk Cs. Vadon József presbiterünkről és 37 gyülekezeti tagunkról, akik annak idején katonai szolgálattételre vonultak be.

Ma már beltsztviselőink tőlük telhető szorgalommal és odaadással végzik munkájukat. Egyháztagjaink a kötelező beszolgáltatások következtében már-már elbírhatatlanná váló terheket viselnek. Ezeknek ellenére egyházi és iskolai szükségleteink fedezésére a fedezetet előteremtették.

Ezekben tudtam összefoglalni jelentésemet, melynek tudomásul vételét kérve maradtam.

Piricse, 1945. december 19.

Tóth Béla
helyettes lelkész

Ramocsaháza

1944. október 21.-én hajnalban, a frontális helyzet és általános pánik folytán hivatalos kiürítés keretébe elhagytam szolgálati helyemet. A nap folyamán községünk el is esett. Velünk együtt eltávozott mindkét tanítónk is és a gyülekezetnek több tagja is.

Futásunk nehéz napjait Szerencs mellett, Mezőzomborban, egy rokon családnál éltük át. Minthogy a tiszai harcok nehézsége miatt ez a község csak november 23.-án esett el s a rend is csak nehezen állott helyre, a téli offenzíva megkezdése előtt, román tisztek segítségével csak december 6.-án tudtunk haza indulni, 10 km-t bujkálván az első vonalban. December 8.-án azonban, Isten csodálatos vezetése mellett, már Nagykállóban voltunk feleségem szüleinél. Jelentkeztem az Esperes Úrnál, aztán tájékozódván az itteni helyzetről, december 15.-én jöttem vissza szolgálati helyemre.

Az itteni pusztulás nagyarányú. Irodai felszerelésünk, iratanyagunk, könyvárunk jó részét elvesztett. Valami hatalmas máglya éghetett belőlük egyik szobánk közepén, mert a padló is elégett.

De még szomorúbb, hogy amit egyedül elástam, a keresztelési, úrvacsorai edények, értékes úrasztali terítők is, mind elvesztek. Ezeknek eltűnési körülménye nagyon gyanús még előttem. Állítólag erdélyi menekültek tulajdonították el. De a láda, melyben el volt téve, minden egyéb tartamával s a legrégebb anyakönyvek közé dugott egy terítővel és kis serleggel, előkerült a kurátorunktól. E tényről, majd élőszóban volna sok mondanivalóm. Majd idejében.

Ezenkívül elveszett 2 templomi maxim lámpa, 2 iskolai lámpa, egy szószéki terítő. Mindez pótolhatatlan veszteség, pl. a Horthy-féle úrasztali, terítők és serlegek mind hatalmas értékek és emlékek voltak.

Azóta már tanítónőnk is hazajött, Gesztelyből. De az igazgató s egyszemélyben kántortanítónk még oda van. Feleségem, Görömley Sára, taníthatna helyette, de minthogy átrendezéskor a parancsnokság egy preparinát állított be és annak folyósítja a fizetést, nem csinállok rendbontást.

Egyébként gyülekezetem szeretettel fogadott, és rendben munkálkodunk tovább. A nyírkércsi lelkész testvérem még nincs itthon, én járok át, mindig, amikor csak hívnak. Baktalórántházára a nyírkércsi nagytiszteletű úr járt át.

Istenünk segítségével minden megy tovább. Személyi életünk is, bár annyink maradt, ami rajtunk volt. Palástot is megboldogult apósom hagyatékából kaptam.

Részletesebb jelentésem igyekszem mielőbb beszolgáltatni. Addig is vagyok Főtiszteletű Püspök Úrnak

Ramocsaházán, 1945. január 9.

Rápolthy László
református lelképásztor

Január hó 9.-én beküldött rövid jelentésem kiegészítése képpen, a hadi események alatt történetekről a következőket jelentem:

Gyülekezetünk civil tagjai közül két fiatalember esett áldozatul az eseményeknek. Rádi János és Rádi István, testvérek, szorongatott helyzetben levő lányaiknak siettek segítségükre s e szándékukért mindketten életükkel fizettek. Egy idős asszony testvérünk félelem következtében szívbénulást kapott s úgy halálozott el.

Épületeinkben lényegtelen a károsodás. A lelkészlakás udvarán csapódott be egy lövedék. Megrongált egy melléképületet, a kerítést, a légnyomás pedig a templomon bevitt 6 ablakkarikát és letépett egy levezető-csatornát.

Megsemmisültek az 1935-38. évi akták. A Debreceni Protestáns Lap eddigi példányai mind. Néhány más századi jegyzőkönyv.

Úrasztali terítők, a mellékelt kimutatás szerint mind.

Egyházi edényekből, a mellékelt kimutatás 1-4. pontja kivételével, mind.

2 db. templomi lámpa, petromal típus.

egy szószéki terítő.

A parókiális könyvtár épen maardt.

Pénzállomány, folyó évi iratok, számadási, pénztári okmányok megvannak.

Jelentem továbbá, hogy kántortanítónk még nem jelentkezett szolgálattételre. Osztályait (III-VI. osztály) feleségem vette át, minek utána a múltkor jelentett helyettes eltávozott. Kántori teendőket magam végzem minden alkalommal.

Nyírkércs szomszédos egyházközség gondozása alól ottani presbitérium a héten mentesített, oka az, hogy valamely általam ismeretlen rendelkezés folytán, vagy önszántukból,

már e héten egy Laskodra menekült segédlelkészt költöztettek be Farkas Mihály lelkipásztor hajlékába és tisztébe.

Megemlítem, hogy az egyházi adó beszédését megpróbáltam. Az 1944-re kivetett 3.600 Pengőnek egy harmada gyűlt be. Pillanatnyilag ennyi elég ahhoz, hogy egyházközségünket fenntartsuk. A jövődőt illetőleg pedig szűnünk meg könyörögni.

Egyébként gyülekezetünkben is az országszerte ismeretes állapotok szerint megy minden. Egyszer történt egy kellemetlen rendbontás, istentiszteletünk alatt, de már elégtételt, illetve megnyugtató kimagyarázkodást kaptunk.

Végezetül megemlítve azt, hogy a károsodások részben civilekhez, részben katonasághoz fűződnek, tisztelettel bezárom jelentésem.

Istenünk áldását és őrizetét kérve anyaszentegyházunkra, vagyok a Főtiszteletű Püspök Úrnak

Ramocsaházán, 1945. jan. 9.-én

Rápolthy László
református lelkipásztor

ÚRASZTALAI TERÍTŐK

Három abrosz, melyek közül egy selymes varrású, egy pedig recés és egy sávos.

Két sűrű patyolat kendő, egyik arany, a másik ezüst virágú.

Egy gyócs kendő, veres selyem és kevés arany varrással.

Egy arannyal csipkézett bíbor kendő.

Egy csipkés szelű virágos T. M. bélyegű kendő.

Egy nagyobb muszlin fehér kendő arany csipkével és ezen aranyos körülvarrással: „Tekintetes Nemzetes és Vitézljő Nagy Bányai Horthy László Úr és Kedves Élete párja Tekintetes Nemes és Nemzetes Szolnok Jármy Anna asszony Ramocsaházi Szent Eklésiának Isten dicsőségére ajándékozták. Szeptember 20ik napján 1797.

Egy fekete muszlin kendő vont arany virágokkal.

Egy zöld selyem kendő K. I. betűkkel.

Egy karmazsin piros selyem kendő, körül arany csipkével és varrásokkal.

Egy halványsárga virágos új abrosz. Az egyház iránti buzgóságból ajándékozta az úrasztalára Takács Mária asszony, néhai Bálint János földműves özvegye. 1886. április 22.-én.

Egy fehér sáv asztalkendő. Ajándékozta Nagymáté Péterné szül. Csabai Anna úrhölgy az 1888-ik évben.

Egy közönséges vászonkendő. Ajándékozta Pásztor Erzsébet, 1889. április 17.-én.

Egy fekete kashmír abrosz. Ajándékozta Bálint Eszter 1892. április 16.-án.

Egy fehér damaszt kendő. Ajándékozta Bálint Eszter 1892. április 16.-án.

Egy vörös csíkos v. rojtos abrosz, fehér. Ajándékozta Kun Józsefné Zakor Juliánna 1892. december 24.-én

Egy fehér damaszt kendő. Ajándkozta Kun Józsefné Zakor Juliánna 1892. december 24.-én
Egy bordószínű selyem úrasztali terítő, csipkével. Készítette és ajándékozta Nagymáté Margit az 1903-ik évben.

Egy halvány sárgás abrosz, színes csíkokkal. Ajándékozta az úrasztalára ifj. Hegedűs Ferencné Takács Magdolna 1905. március 17.-én.

Egy fehér vászon abrosz, kalotaszegi varrottas, rózsaszín selyemmel dolgozva. Ajándékozta néhai Ékes Károlyné szül. Koczok Piroska hagyatékából özv. Moczok Lászlóné 1910 március havában.

Egy négyszögletű fehér madeira hímzésű terítő monogrammal. Ajándékozta özv. Liptai Lajosné, mint egyetlenegy korán elhunyt leánya kézimunkáját. 1924-ben.

Egy bordó selyem úrasztali terítő a következő felírással: „*Óh Istenem vigasztalj meg minket, adj könnyebbséget. Bagoly Zsuzsánna!*” Ajándékozta Bagoly Zsuzsánna, Amerikából, 1932-ben.

Egy fehér madeira szőlő leveles terítő. Ajándékozta Orcskó Gizella római katolikus vallású úrleány. 1934-ben.

Egy fekete tüll terítő piros hímzéssel. Ajándékozta: Hadházy Mária úrleány 1934-ben.

Egy kis kerek rojtos matyó terítő. Ajándékozta: Sebők Jánosné szül. Nagy Borbála 1935-ben.

Vert csipke úrasztali terítő. Ajándékozta: Bakoss Ottilia balkányi református tanítónő. Felírás: Főtiszteletű Püspök Úr látogatása alkalmából. 1935. 1935. szeptember 30.

Egy fehér sávós abrosz ajándékozta Tóth Mária néhai Rostás János özvegye.

Egy db. vászonkendő M. E. betűvel. Ajándékozta Megadja Erzsébet 1939. december 24.

AZ EKLÉZIA INKÁBB VÁLTOZHATÓ INGÓ JAVAINAK FELJEGYZÉSE

Egy nagyobb czin kanna ezen felírással: „*Tolnai Judit 1730*”.

Egy kisebb czin kanna ezen felírással: „*Ité. Ram. Sz. R. Ekl. Tatár András 1774.*”

Egy kisdéd aranyozott szájú ezüst pohár a fenekén G. G. és D. I. bélyegekkel.

Egy a keresztelési sákramentom kiszolgáltathatására szolgáló, czinből készült kanna és tányér ezen felírással: R. házi Refor. Ekl. 1839, a tányéron 1803. H. T.

Szintén a fentiekhez hasonló az Úr asztalához való czin tányér ezen felírással. 1803. H. T.

Egy nagy czin tál e felírással: a Ramocsaházi ref. Egyház sajátja.

Egy 1871-ben vásárolt talpas kehely az úrasztalához ezen felírással: Emlék a Ramocsaházi szentegyháznak Tatár Tamástól 1871.

Egy ezüst kényértalca következő felírással: „Isten dicsőségére és a ramocsaházi ev. ref. egyházban 46 éven át lelkipásztorkodott b. e. Nagy Máté Józsefnek emlékeztetése hálás leányai. 1905. Ajándékozta Erdélyi Imréné Nagymáté Mária és nővére Nagymáté Juliánna 1905. aug. 20.-án.

Egy ezüsből készült boros tartó edény ezzel a felírással: „Erdélyi Imre 28 évi lelkipásztori működésének emlékére a ramocsaházi ref. egyháznak ajándékozta felesége: Nagymáthé Mária 1926. évben.

Egy úrasztali ezüst pohár, melyet a Ramocsaházán történt látogatások emlékére aján-

dékoztak a református egyháznak: özv. Muraközi Ferencné szül. Horváth Ilona úrnő meztörtúri lakos és túrkevi Tóth Józsefné szül: Horváth Erzsébet úrnő lakájteleki lakos 1936. év szeptember 2. napján.

Rohod

1944. nyarán már éreztük, hogy közeledik felénk a nagy vihar, mely évek óta tépi, szaggatja a világot s újabb és újabb áldozatokat kíván ettől a sokat szenvedett szegény országtól. A nap mint nap ismétlődő hírek, az ország különböző városainak, gyártelepeinek, vasúti állomásainak légi bombázásáról, a felettünk százával elvonuló ellenséges gépek éjjeli-nappali zúgása, az itt-ott lecsapódó bombák borzalmas robbanása rettegéssel töltötte el sokak lelkét, s főként a városi lakosságot tömeges menekülésre kényszerítette. Ilyen menekültek Rohodra is sokan érkeztek, ezek száma már szeptember folyamán 110-re emelkedett. Amint a harcok közeledtek, az átvonuló, főként erdélyi menekültek száma egyre szaporodott. Ezeket igazi keresztyéni szeretettel látta el a község a legszükségesebb élelemmel. Elázva, kiéhezve részvétet keltettek még a saját jövőjükért aggódók lelkében is és sorsuk nyomorúságos állapota elrettentett többeket, akik menekülési szándékkal voltak, a bizonytalanba való távozástól. Rohodról 2 jegyző: Révész Dezső (egyházi főgondnok is), Szánthó Béla, 2 tanító: Márton Gábor, Barát Bálint, egy nyugalmazott tanító, Molnár László családjukkal együtt menekültek el. Én, Isten oltalmazó kegyelmében bízva, nem menekültem el Rohodról még akkor sem, mikor kb. október 18.-án éjjel a községi főjegyző közölte velem, hogy a község azonnali kiürítése elrendeltetett, s hogy Rohod község lakossága részére Kenézlő van kijelölve letelepülési helyül. Gondoltam, hogy az az erő, mellyel az ország déli részén betörték az orosz s román csapatok, feltartóztathatatlan s előbb-utóbb az ország egész területét megszállja, úgy hiábavaló előle bárhová menekülni. De ez a kis község, ha én is elmegyek, annyira elhagyatott lett volna, pedig az ezután bekövetkezett hetek, hónapok alatt volt igazán tere a pasztorális munka kifejtésének.

Körülbelül 3 héten át tartott a magyar, német majd román s orosz csapatok átvonulása. Ez idő alatt noha több száz katona tartózkodott a községben, akiknek nemcsak szállás, de élelem is kellett. A község szárnyas állományának csaknem fele s a hízó sertéseknek jó része áldozatul estek. Természetesen a mezei munkát, betakarítást nagyban hátráltatta ez a körülmény. A lakosság nem mert elhagyni hajlékát, mert még ha a lakásban volt is, ki volt téve mindenféle rablásnak. Alulírott lelkész maga 80-100.000 Pengő értékű kárt szenvedett rablás következtében. A lakosság vesztesége milliókra rúg. Terménybetakarítás, őszi szántás, nagy részben elmaradt, s a hosszú ősz, enyhe időjárás folytán még december közepén is szedték a burgonyát, törték a tengerit, de maradt a földeken is felszedetlen.

Végtelen hálával tartozunk Istennek, hogy községünkben harc nem volt. Bombakár, gyújtogatás, ágyúlövedék okozta robbanás épületekben, emberéletben kárt nem okozott. Már a szomszéd községekben Madán, Vaján, itt a lelkészlak s templom is kapott sérülést. Kántorjánosiban emberéletben s anyagiakban is nagy károk voltak. A harcok a közeli községekben s azok határában folytak le, itt csak a borzalmas robbanások s dörgések hangját

észleltük. Az egyházi épületek teljesen sértetlenek. A tanítók elmenekülése folytán az iskolák s tanítólakok az átvonuló csapatok szálláshelyeül szolgáltak, itt már a belső berendezésben tetemes kár keletkezett. Iskolai naplókat, anyakönyveket, egyházi fontos iratokat s könyveket, úrasztalai s keresztelési felszereléseket idejében elástuk, ezek épségben maradtak.

Talán itt említhető meg, hogy amikor a katonai átvonulás kezdődött a főszolgabíró felkérésére pár hétig a helyettes községi főjegyző megérkezéséig „községi vezetői” tisztet töltöttem be. Majd február végén a helyi „nemzeti bizottság” elnöke lettem. Ennek hivatása az új képviselőtestület mellett tanácsadóként működni. Papi ember ezen a téren a béke fenntartása s az esetleges ellentétek elsimítása tekintetében hasznos munkát végeztek.

Az idegen csapatok átvonulása alatt gyakran kellett az illetékes katonai parancsnokságnál azok érdekében szót emelnem, kik bántalmat s más, főként anyagi sérelmet szenvedtek, s hetek múlva is a község lakosságának érdekében a szomszéd községekben székelő parancsnokságoknál nem egyszer tettem szóban vagy írásban előterjesztéseket.

Nagy anyagi kár érte az egyházat, lelkészt s a lakosság jó részét azzal, hogy a burgonya termés $\frac{3}{4}$ része eladatlan maradt. Szeszgyár a határban nincsen. A szomszéd községek szeszgyáraik az ottani részvénytársasággá alakult, lakosság lefoglalta. A vasúti szállításnak a kocsihiány nagy akadálya még ma is. Különben már ó burgonyát a fővárosba nem is szállítanak.

Dacára a sok rekvirálásnak, két hónap óta tartó szakadatlan robotmunkának, gyalogos és fuvaros igénybevételének: a vallás-erkölcsi élet egyáltalán nem hanyatlott, sőt fokozódott, emelkedett. Templomba járás, úrvacsorával élés s adakozási kedv szinte példaszerrű. A lakosság bizalommal várja az elkövetkezendő jobb időket.

1941. óta katonai szolgálatra behívtak kb. 90-en. Ezek nagy részét „katonák könyve” c. füzetkével elláttam. Sokan elmenetelük előtt eljöttek, elköszöttek, többeket bevonulásuk előtt lakásukon kerestem fel. Bizonyos tudomásunk van 6 katonai halálózásról. Ezekről a hozzátartozók kívánatára vasárnap délelőtti istentisztelet végén külön imában megemlékeztünk. A bevonultak közül 36-an hazatértek.

A jó tavasz bizalmat, reményt önt mindenki lelkébe. Határunkon bevetetlen terület alig maradt. A be nem vetett gabona s búzaföldekbe a tavasz folyamán tengerit, burgonyát s árpát vetettek. A jószágállomány a folytonos rekvirálások folytán ugyan megcsappant, a régi lóállomány, mondhatni, teljesen kipusztult. De Isten végtelen kegyelme a munkás ember szorgalma s életrevalósága majd csak pótolja itt is a veszteségeket.

Rohod, 1945. június 20.

Bokross Elek
református lelkész

Sényő

A harcok közeledése vármegyénkben október elején már érezhető volt, az ágyúk dörgése nap-mint nap mindinkább erősödött. A jelek és kapott hírek, sajnos, arról győztek meg bennünket, hogy a megszállást nem kerüljük el, ami be is teljesedett 1944. évi október hó 22.-én kora reggel. A megszálló csapat olyan nagy tömegben rohant a falunkon keresztül, amit el sem tudunk képzelni. A beözönlött csapat nem állott meg, hanem lerohant a Tiszáig Dombrád felé, ahonnan a német és magyar csapatok falunkon túl már másnap viszszaszorították. Tulajdonképpen ez még nem a rendes front volt, csak Nagyálló és Kiskálló között áttörés folytán beözönlött sokadalom volt. E beözönlő csapatot vármegyénk e végében morzsolgatták, hol itt, hol amott kerítették be őket. Ez a folyamat 8 napig tartotta falunk lakosságát izgalomban, mert 2 napig voltunk megszállás alatt majd ismét 2 napig felszabadulva, közben volt falunk egy pár napig senki-földje. Ez idő alatt folyton raboltak, ettek, ittak és erkölcstelenkedtek. Sajnos ennek egyházunk egyik presbiterének két fiatal lánya esett súlyosan áldozatául, de kiheverték.

A rendes front 1944. október 31.-én érkezett Sényőre. 2-3 napig tartott a fejetlenség, aztán a csapat a felrobbantott hidak ideiglenes helyrehozatala után tovább vonult. Egy kis ideig nyugalom szállott a falura, de a remegés ismét megjött, mert a közeli szomszédos faluban, Nyírturán kórházat kreáltak s a sebesült katonák jöttek nap-mint nap kellemetlenkedni és rabolni.

Soha nem felejttem el a következő megható jelenetet templomunkban. Ugyanis, midőn az ágyúk dörgése mindinkább erősödött és a hang közeledett, egyházfink arra kért október 21.-én reggel, hogy ne harangoztassak már, még valami baj származik a harangozás miatt, de én határozottan utasítottam, hogy igenis harangozzon, az utolsó pillanatig megyünk templomba. Meg is kezdtük az istentiszteletet és az imádkozás közben felszaladt a harangozó a karba és remegve kért, hogy hagyjam abba az istentiszteletet, mert az orosz harci kocsik már a kisharaszti tanyánál vannak. Én nem hagytam abba az imádkozást, könnyekig meghatódva tovább végeztem a bentlevők sírása közben. Tanítónk is alig tudta a kijövő éneket vezetni. A hír nem bizonyult igaznak, mert az nap még nyugalomban töltöttük az időt, és mint fentebb közöltem, másnap történt a beözönlés.

Minden zűrzavar és erős közeli harcok dacára, mert még egy kis ideig falunkban utcai harc is fejlődött ki, nem adhatunk elég hálát Istennek, hogy úgy az egyházi, mint magán épületekben kár egyáltalán nem történt. Templomunk, tornyunk áll Isten dicsőségére!

Hadd említsem meg a történeti hűség kedvéért azt, hogy a rövid ideig tartó utcai harcok (községünk keleti részén) folytán határunkban elesett egy golyószórós székely, kit a csapat parancsnoka (Dr. Révész Imre püspök veje), százados úr velem temettette el az új temetőbe, de harangszó nélkül. A temetési aktust repülők igen zavarták. Alig tudtam mozdulatlanságra bírni a veszély elkerülése végett az igen nagy számban, részvételre összegyűlt híveket. Elesett római katolikus vallású volt. Neve Schuller János.

Egyházunk, ha épületekben nem is, de anyagiakban igen nagy kárt szenvedett.

Összes tengeri és zab termésünket térítés nélkül lovaikkal feletették. Összes széna, szalma és polyva termésünket, a románok által községünkbe ideiglenes időre áttelepített tiszaberceli lakosság állataikkal feletette. Sajnos a magyar lakosság fosztogatott. Talán azok még több kárt és rombolást okoztak, mint a megszálló ellenséges csapat. Lelkész földjén levő 250 m. hosszú fasort mind feltüzelték, ilyen kárt a tanító is szenvedett.

Egyház úrasztali készletét, a fontos okmányokat, anyakönyveket, jegyzőkönyveket, számadási könyveket, iratokat egy ládába helyezve a lelkészlak pincéje földjébe rejtettem el. A fentmaradt irattárt úgyszólván darabonként szedték ki a szekrényből és hányták szerte-széjjel. Még nem állapítható meg, hogy mi hiányzik.

Egy pár hívünket megverték. Engemet is 2 ízben akartak meglőni, egy ízben megverni, mely körülmény annyira lehangolt és feleségemet annyira idegessé tette, hogy kénytelenek voltunk falunkat elhagyni október 30.-án. Menekülésünkben február hó 16.-án érkeztünk haza.

Lelkiéletben a hívek hiányt úgyszólván nem szenvedtek, amennyiben csak 2 vasárnap nem volt istentisztelet. Újborkor Oláh Károly paszabi lelkész, karácsonykor Veress Károly nyírturai lelkész osztott úrvacsorát, böjtben már magam végeztem. Helyettesem Rédei József apagyi segédlelkész volt az én kérésemre, de csak egy vasárnap prédikált, mert közben megérkeztem. Szalkay Sándor tanító is elmenekült, ki januárban tért haza. Elmenekült még Laskay Péterné: Molnár Katalin tanítónő, ki április végén tért haza. Más egyházközségünkben nem menekült el Templomba járás teljesen kielégítő.

Sényőn, 1945. július 11.

Kiss József
református lelkipásztor

Szabolcs

1945. október 15.-én elhangzik fegyverletétel parancsa a rádióból. Egymásnak ellentmondó hírek érkeznek az orosz hadsereg előnyomulásáról. Az ágyú egyre közelebről dörög s a Tiszáról mint védő vonalról hallunk mindeneket. Lakosságunk körében egyre nagyobb a rémület, félelem a háborútól, attól hogy hadszíntér lesz falunk. Mindenki bunkert ás. Csomagol. Kido-bolják a kiürítési parancsot. A menekülők áradata megindul. Hidakat és utakat elaknásítják. A környéken nincs már egyetlen tisztviselő sem, sőt szegény emberek is átmennek a Tiszán, értékeiket, családtagjaikat igyekeznek menteni. 21.-én Cserés József gondnok és én is elviszem családomat a pataki rétbe egy tanyára, mi azonban visszatérünk gyülekezetünkbe. Még aznap Vencsellőig előretör egy orosz ék s mi a gondnokkal a paróchia dombjáról nézzük a harcot, stukák bombázását Vencsellő ellen. 3 nap után ismét magyar csapatok vonulnak be Vencsellőre. Október 30.-án feleségem és a gondnokné azt üzenté, hogy ők is haza akarnak jönni otthonunkba. Elmegyünk értük és haza hozzuk őket. Aznap német csapat érkezik Szabolcsra jelzi, hogy minden jószágot elvisz. Villanyfákat kifűrészelik. Az embereket ki parancsolják sáncot ásni. Október 31. Reformáció ünnepe. Rakamazon harc van. Erős robbanások, nagy tüzek.

Templomunkban istentiszteletünkön szem nem marad szárazon. Gondnokunk s híveim egyre sürgetőbben követelik, hogy családomra tekintettel hagyjam el a községet. Este ½ 10 órakor, amikor tudomásomra jut, hogy a németeke el akarnak vinni magukkal, azonnal elhagyom családommal együtt otthonunkat. ½ 3 órakor Belsőbócsra érkezünk Kalmár András sógoromhoz, ahol 10 napot töltünk. Szabolcson november 3.-án a németek felrobbantják a templomot s még aznap átadják helyüket a román csapatoknak, kik 4.-én a község lakosságát kiűrik. A lakosság Nyírszöllős és Kótaj községekben talál otthont 3 hétre. A községben egy román ezred táborozik ezalatt. November utolsó hetében hazaszállingózik a lakosság elhagyott otthonába s megkezdik helyrehozni a háború által okozott károkat. Tanító lakásunk telitalálatot, iskolánk aknatalálatot kapott, előbbi használhatatlanná vált. Templomunk rom, egyik harangunk szétrepedt. Páncélszekrényünk felrobbantva, az úrasztali terítők elvesztek.

Mi november 11.-én bementünk Miskolcra s itt ért bennünket az orosz megszállás miután családommal együtt 2 ½ hetet töltöttünk pincében az állandó ágyúzás miatt. December 3.-án az oroszok megszállják Miskolczt. Készülődünk hazafele. 11.-én a téglási pappal, Kovács Istvánnal, és hét tagú családjával, a gyermekeket szekérre rakva, mi felnőttek gyalogosan, elindultunk. Aznap este megérkeztünk Belsőbócsra ahol 1 hetet töltünk, mert szekereink tönkrement. 19-22.-én 4 napos gyaloglás után Tiszalúc – Tiszalök – Rakamazon át hazaérkezünk, erre híveink kitörő örömmel fogadnak s mindennel elhalmoznak. Sohasem volt ilyen boldog karácsonyunk!

Szabolcs, 1945. június 19.

*Barkász Aladár
református lelkész*

Szakoly

Szakoly községbe a vörös hadsereg ellenállás nélkül 1944. október 21.-én vonult be. A községből 3 család menekült el. Ezek közül 2 református. Az első napokban minden nagyobb kellemetlenség nélkül élte át a lakosság a hadsereg elhelyezkedését és a háborúval vele járó veszteségeken kívül úgy látszott, hogy a község nagyobb megpróbáltatás nélkül kerül bele a vörös hadsereg által hozott demokratikus életbe.

Csak mikor a német hadsereg Nagykálló, Kállósején és Nyírbátor köves út mentén 8 napon keresztül feltartóztatta az utána vonulókat, a nagy tömegben megjelenő katonaság a könnyen hozzáférhető, félig kiforrott borhoz hozzájutott, a lakosság sok próbáltatásnak és zaklatásnak lett kitéve.

Mivel harc a községben nem volt, Istennek hála érte templomunkban, lakásokban, iskolákban lényeges kár nem történt. Ami kár az épületekben volt, az az ablaküvegekre korlátozódott.

A veszteség ennek dacára a legtöbb hajlékban felbecsülhetetlen. Ez azonban legtárgyilagosabb elbírálás mellett nem csupán a Vörös hadsereg terhére írandó, mert utólagos

megítélés szerint a községbe még november folyamán betelepített Erdélyből menekült vasúti munkások okozták. Ezek az elhagyott lakásokat fosztogatták, rabolták. Bútorokat, edényeket saját lakásukra hurcolták. A község lakosai közül is akadt néhány család mely nem áttalotta lakását elhagyó szomszédját kirabolni.

Egyházunk kára fel nem becsülhető, de fájdalmas és sok tekintetben pótolhatatlan veszteségeink a következők:

Templom. Az épületen néhány ablaküveg kitört. Az évekkel ezelőtt Szakolyi Sándor által ajándékozott úrasztali magyar perzsa szőnyeg eltűnt. Úrasztalán levő márványlap kettőtört. Villanykörtét egyet sem találtunk. A kegszerek a keresztelő edény táján kívül mind megvannak. Az úrasztali terítők 3 kivételével mind eltűntek. A templomban egyházunkat legnagyobb kár az orgonával kapcsolatban érte. Sok kisebb-nagyobb sípot kiszedtek, úgy hogy az orgona használhatatlanná vált. Ennek rendbehozására a presbitérium azonnal gyűjtést rendelt el. Máig 2500 pengő gyűlt be. Lelkipásztor kérte az Angster céget, hogy hozzáértő embert küldjön Szakolyba, de még választ sem kapott. Torony, templom, padok, székek, karzat, épek.

Lelkészi és tanítói lakások. Tetőzetben, falakban nem esett kár, de az erőszakos kinyitás következtében az ajtók zárai elromlottak. Ablaküvegek és üvegtokok nagy számban hiányoztak. A villanyt bevezető hálózat, kapcsolók, lámpák nagy részben áldozatul estek.

Az iskolákban levő tanítói könyvtár, valamint a lelkészi hivatalban őrzött paróchiális könyvtár nagy részét széttépvé találtuk, vagy teljesen hiányoznak. Anyakönyveink a régiéek mind megvannak.

A következő anyakönyvek hiányoznak: keresztelési (új kötet) 1944. októbertől. A konfirmáltak, áttértek, kitértek anyakönyve. Az utóbbiak 3 egy kötetben. Utolsó presbiteri jegyzőkönyv 1929-től. Gondnoki számadási napló. Pecsétek. Az irattár részben a lelkészlakásban levő irodahelyiségben, részben az udvaron volt összeszedhető sok hiányossággal. Az egyház szekrényéből melyet összetörtek eltűnt az egyház 1800 pengő készpénze és az Ifj. Egyletnek 436 pengője.

Iskola. Az iskolában kivétel nélkül mindenütt hiányoztak az ivóedények. 6 iskolai padot feltüzeltek. Szemléltetőknék, régi anyakönyvek, a tanítói könyvtár tekintélyes része sehol nem volt található.

Számba venni és értékelni ma a fenti károkat a lehetetlenséggel határos. A presbitérium bár fájó szívvel vett tudomást az említett károkról, de a jelen háborúval járó nagyon sok helyen elviselhetetlen és helyrehozhatatlan károk hírére hálát ad Istennek, hogy 2 heti szünet után templomunkat megnyithattuk és közös áhítatban kérhettünk Istent megtartásunkért és újabb erőért, elviselni a terhet, hordozni a keresztet mely életünkre ránehezedett.

Szakoly, 1945. június 10.

Kriston Elek
lelkipásztor

Técső

Az istentiszteletek tartásának semmi akadályja nincs.

A felekezeti iskolákat az állam rendeletileg megszüntette, de megengedte a magyar nyelvű iskolák megnyitását, ha a helybeli tanács kéri.

Nagyobb helyen csak Técsőn kérték és meg is nyitott. Az állam nevezte ki a tanerőket, nagyrészt a voltakat. A hittantanítás csak megtűrt és utolsó óra lehet, osztályozás nincs.

Kisebb helyeken a presbiteri gyűlések akadálytalanul tarthatók, de már Técsőn hatósági engedélyhez van kötve és a kiküldött megjelenik.

Állandó remegésben élnek 18-50 évig minden férfit elvittek

*Vass József
lelkipásztor*

Téglás

Az 1944. év ősszel sorsdöntő helyi eseményekről lelkipásztor, mint közvetlen, mondhatni teljes történelmi hűséggel nem számolhat be, mivel a harcok idején távolt volt. Bármilyen fájdalmas a távollétre visszaemlékezés és a nyomában járó sok próbája és szenvedése lelkipásztornak, visszatekintve a most már hátunk mögötti időkre és eseményekre, a kegyelem Atyjának a maga céljaira való megtartásra irányuló akaratát látja megvalósulva. Egész hitével s a megtartásért lelke hálájával vallja, hogy az eltávozás fényében Égi kéz nyúlt bele gyarló életébe s a predestináció nagy titkának az emberi gyarlóság mentésére való odamagyarázása nélkül él lelkében a bizonyosság: Isten így akarta!

Téglás község a légi hadműveletek szempontjából is, már a nehéz esztendő nyarán igen exponált hely volt a több bombatámadást átélt Debrecen - Nyíregyháza - Hajdúböszörmény térségben. A légitámadások már készítették lelkipásztor számára a harcok elől a propaganda hatása alatt is, az eltávozás útját. Feleségét, négy apró gyermekét s egy velük közös háztartásban állandóan együtt élő hajadon leány sógornőjét a községtől 5 km-re lévő tanyára, rokonokhoz viszi, egyébként életerős feleségét a légi tevékenység az apró gyermekekkel való naponkénti, sőt óránkénti örökös futkosás, óvóhelyre, pincébe való szaladgálás idegeiben nagyon megviselte s lelki-testi szempontból erejében, orvosilag aggodalomra okot adóan, legyöngítette. A tanyán tartózkodás sem váltván be a hozzáfűzött reménységet, egy viszonylagosan csöndességet ígérő tiszamenti faluba Tiszadadára vonult el a lelkészcsalád. Lelkipásztor azonban a család elvitele után nyomban visszajött s 1944. október 12.-ig gyülekezetében tartózkodva végezte teendőit. A jó isten tudója annak a sok lelki vívódásnak, könnyes imádságnak amik között a gyülekezetéért, népéért mindig hűséggel dolgozó s családjáért aggódó lelkipásztor szeptember, októberi napjai elteltek.

Október első napjai már a németek visszavonulása miatt is, igen zűrzavarosak voltak. Fő vasút, s a köves országút mentén nem volt már a lakosságnak se éjjele, se nappala. A község főjegyzője hatóságától menekülésre vett parancsot.

A parókiát is egész területében megszálló német katonák parancsnokától, egy századostól lelkipásztor olyan fenyegető tájékoztatást kapott, hogy „*ha el nem megy a lelkesz úr, az utánuk visszavonuló csapatok, fogják magukkal vinni.*” Ilyen körülmények között, október 11.-én éjszaka községünk erdeiben fegyverek szólaltak meg, bombacsattanás, vagy ágyúdörej reszkettette meg a levegőt. (ma sem tudható pontosan, mi volt!?) Tájékozatlan volt a lakosság afelől, hogy hol-merre folynak a küzdelmek?! Az október 12.-én virradó éjjelre, a hajnali órákban nem a maga életéért, biztonságáért elsőrenden, hanem a távollévő család sorsáért való aggódással s mérhetetlen szomorúsággal eltelve lelke mélyén, útnak indult lelkipásztor családjá után. Miskolcon szálltak meg s élték át az orosz csapatok bevonulását. Október 12-25.-ig volt távol a gyülekezettől. Rövid idő, de a menekülés nyomorúságai, az otthonmaradt nyájért való felelősség, kimondhatatlanul hosszúvá tették. Lelekipásztor nem is tétovázott. A legelső alkalmat megragadta a visszajövetelre s 1944. karácsony első napján már gyülekezetében volt. Letagadhatatlanul fáj a gyülekezetnek az el-távozása, de az idők lassan behegesztik a sebeket. A nehéz idők méhéből fakadt ellentétek elsimulnak s minden jó reménység meg van rá, hogy pásztor és nyáj jó békességben fogják a sok próba után Isten dicsőségét szolgálni. Sok szenvedésben csak acélosodott lelkipásztor hite, sokszorozódott gyülekezete iráni felelőssége. Istenre vetett gondjával áll ma is, mint „*igazolt*”-lelkész, őrhelyén, elviselve az eddig elhurcoltatásban is jelentkező próbákat s szembe nézve az esetleg még elkövetkezőkkel, forgolódván gyülekezetében hűséggel, amely gyülekezet templomlátogatásban s úrvacsorázásban nem szenvedett. Mert, akiknek ajkán ezelőtt is zengett az ősi zsoltár, azok ma is Isten házában keresik a vigasztalást s ott itatják meg az Ige forrásából szomjú lelkeiket. Ezek jó békességben élnek a pásztorral, mert van békességük Istennel s együtt imádkoznak nagy, forró esedezésekkel. A békétlenkedők nem a pásztor távozásakor és miatt, hanem régen tévelyedtek el, amikor a gyülekezet jelenlegi pásztorát, gyarló szolgáját még nem is ismerték és mert nem volt közösségük ama Főpásztorral, az Úr Krisztus Jézussal.

A lelkipásztor december 25.-én érkezett családjával együtt vissza, a gyülekezetbe. A szenvedéseket itthon átélte gyülekezeti tagoktól, mint szem- és fültanúktól nyert értesü-lések alapján a hadiesemények krónikája alábbiakban foglalható össze:

Szeptember, de kiváltképen október napjaiban nagyon kijutott az izgalomból a lakos-ságnak a visszavonulás miatt. Telve volt a község jövő-menő katonasággal járművekkel, hadi felszerelésekkel. Október 20.-án kivonultak a község házai közül a németek, majd 21.-én újra befészkeltek magukat. Ekkor kezdődött a tulajdonképpeni ostrom. A támadó élcsapat román katonákból állott. Téglás községet a támadás délről, Hajdúhadház felől és keletről Bököny község felől érte. 5 napi ostrom után, 26-án reggel 8 órakor jelenek meg a község belterületén az első román katonák. A nyugat-északnyugat-északi határré-szekbe visszavonuló németek 3 napos ellenállása következett ezután. Így történt, hogy a község, amint református templomunk-tornyunk gránát- és aknalövések okozta sérülései is mutatják, nemcsak a déli és keleti, hanem nyugati és északi irányból is kapott lövéseket.

3 napi hiábavaló küzdelem után a németek Hajdúdorog s Újfehértó irányába elvonultak s a község a harc veszedelmei alól feloldást nyert.

A harcok idején a lakosság kevés része, alig pár család tartózkodott otthonában. A harcok idejét bunkerekben s nagyrészt a határban, tanyákon töltötték az emberek. Más községbe kevés ember távozott.

A harci zaj elvonultával a búvóhelyekről lassanként előmerészkedett a lakosság, természetesen először a férfiak s idősebb nők.

Ma még nem érett az idő arra, hogy e helyen megírassék: a harc utáni 2 héten mennyi szenvedés jutott a lakosságnak osztályrészéül?! (Hogyan lett úrrá megtévedt lelkeken a rablási szenvedély s mit szenvedtek a nők?!)

Amikor a harcoló román élcsapatok nyomában az orosz csapatrészek megérkeztek s Hajdúhadházon járási, Tégláson egy kisebb községi katonai parancsnokság felállítotott, november 10 körül már a viszonylagos rend helyreállott. (Csak egy példát: november 20.-án már iskolánkban megkezdődött a tanítás.)

A katonai parancsnokság intézkedésére a község ideiglenes vezetősége megszerveztett, csaknem teljes egészében új emberektől s az új vezetőség vitte a község ügyeit s viszi ma is természetesen ma már az ideiglenes nemzeti kormány rendeletei alapján sanctionált beállítottságában.)

Egyháztagek, egyházi tisztviselők sorsa:

Mint már említést tetett, a több napos harc alatt és a harcok utáni, későbbi időben is sok jutott ki a lakosságnak s így egyháztagejainknak is a szenvedéstől. Még a kevés otthon tartózkodó egyháztage és család is súlyos károkat szenvedtek anyagiakban, jószágfélékben, ruhaneműkben és élelmiszerekben, az otthonoktól távollevőknek pedig a házi (sok esetben összetört) bútortaton kívül alig maradt valami földi javuk. (A megtévedtek... gyarapodtak!)

Az egyház tisztviselői közül lelkipásztor sorsa már részben említett. Október 12-25.-ig tartó távollét után hazaérkezve minden földi javát tevő 2 db. tehenéből, 2 borjújából, 14 db. sertésállományából, aprójószágából, feleségével, munkával, takarékosággal nem is Tégláson szerzett 4 szobás házi bútortatából, egy polgári háznál szükséges háztartási felszerelésből 1 tehenen, 1 sertésen, 1 ágyon és 2 db. agyonrongált, megnyúzott díványon kívül egyebet, még egy kanalat sem talált. Jóságú emberek a közelben lakó rokonok összehadott segítségével kellett a 7 tagú családnak újból kezdenie az életet.

Hasonló volt a sorsa a szintén elétávozott igazgató kántortanítónak, Pozsár Gyulának és a község főjegyzőjének, (presbiter), Trencsényi Jánosnak.

Ezeken kívül még Király Ágnes és Marcsek Márta tanítónők, fiatal lányok távoztak szolgálati helyükről a harcok veszedelme elől. Előbbi kelengyében szenvedett súlyos kárt, utóbbinak szülei itthon laknak s azok igyekeztek javaiból valamit, amit tudtak, megmenteni. (Megjegyzésül álljon itt: Pozsár Gyula ig. kántortanító április hóban érkezett haza, azonnal letartóztatták, egy nap múlva szabadonbocsájtották, mint igazolt tanító 1945. ápr. 27. óta működik. Király Ágnes még mindig távol van, tartózkodási helye ismeretlen, e tény a vonatkozó egyházhathatósági rendelkezései szerint a középszabolcsi egyházmegye esperesének jelentve, Marcsek Márta távolléte idején a római katolikus férfihez férjhez

menvén, 1945. májusában történt hazaérkezése után állásáról lemondott, az állás már be is töltetett.)

Az itthon maradt 3 tanerő: Szécsi Ferenc, Ujlaky István és családjaik, valamint Benedek Jolán magános tanítónő a többi egyháztaggal hasonló mértékben vették ki részüket a szenvedésből.

Ujlaky István tanítót 1945. február végén a nyilvánosság által pontosan nem tudható vádak alapján letartóztatták, tudomás szerint ma is internáló táborban van.

Lelkipásztor a pásztori munkán túlmenően 1938. évben kezdődő szolgálata egész idején fáradozik népe szociális jóllétének emelésén. E vonatkozású ténykedéseiből legkiemelkedőbb az, amellyel az 1942. évben majdnem 2000 (kettőezer) hold földet eszközölt ki a helyi Degenfeld-grófi uradalom másfél évszázadon át megingathatatlan birtoktestéből kishaszonbérlet céljára a község lakossága számára s ezzel magát az új demokratikus élet előharcosának bizonyította. Tette ezt anélkül, hogy a maga érdekeit szolgálta volna, munkájáért még a megérdemelt bért, vagy tiszteletdíjat sem kérve és kívánva. Egy holdat a maga számára, vagy családjának ki nem eszközölt. Futott-fáradt a bérletszerzés ügyében önzetlenül s mégis, 1945. június 13.-án virradó éjjelen személyi bosszúból eredő vádak alapján az orosz katonai parancsoksággal elhurcoltatták. Ez a magyar rendőrhatságnak 14.-én átadta, mígnem kihallgatás után, június 27.-én szabadlábba helyezték. A próbákat, szenvedéseket kiállva, esetleg elkövetkezőkkel továbbra is lelke tiszta nyugalomával szembe nézve, politikai pártküzdelmektől menté végzi Isten segítségével szolgálatát.

KÁROK-ÁLDOZATOK:

EMBERÉLETBEN:

A harcok idején és az akkor kapott sebesülés következtében elhalt a községben: 31, ebből református 23, más vallású 8. (Természetes halálozás: 45 átlagos évi halálozás lenni szokott 35-40.)

ÉPÜLETEKBEN:

A község belterületén leégett, illetve rombadólt 4 ház, kisebb-nagyobb rongálódást szenvedett kb. 200 ház. Legnagyobb részét kijavították, a rombadóltek, leégettek épülnek.

A tanyavilágban leégett 6 lakóház, illetve istálló.

Egyházi épületeink közül súlyosan sérült egy, a lelkészi javadalmi földön épült tanya (presbitérium lebontani határozta). Gránát és aknalövésektől rongálódott templomunk, tornyunk (19 lövés). Az építmény masszív lévén, a sebek nem súlyosak, használható. Iskolánk tetőzete is megrongálódott. Ez, valamint a templomtető kijavított. A torony bádogtetején támadt 3 rést ideiglenesen deszkával falasztuk.

Általában az egyházi épületeknél súlyosak az ajtó- és ablakrongálódások.

KEGYSZEREK:

Eltűnt egy db. keresztlő ezüst tányér, 1 db. ónkanna, 1 db. úrasztali plüss terítő, 1 db. orgona asztalterítő, 1 db. fekete torony zászló.

ANYAKÖNYVEK:

Az egyház anyakönyveit, anyagi ügyvitelére vonatkozó iratait, könyveit (pénztárnaplók, költségvetések, számadások, adófőkönyvek stb.), továbbá a fontos ügyiratokat (díjleveleket, katasztrális birtoki oklevelek, szerződések, stb.) lelkipásztor eltávoztása alatt a község ekkori főjegyzőjével, főbírójával pénztárnokává, mint presbiterekkel egyetértőleg az emberileg legbiztosabbnak ígérkező községvárosi, vaslemezajtóval ellátott fali szekrényben helyezte el a legnagyobb gondossággal. Ennek ellenére ma is kikutathatatlan módon a legújabb keletű anyakönyvekben kárt szenvedett egyház az ugyancsak legújabb keletű egyéb könyvekkel és iratokkal együtt.

Istennek hála érte, hogy 1895. október 1.-ig az anyakönyvek épségben, hiány nélkül megmaradtak. Hiányoznak:

születési és keresztelési anyakönyv: 1899-1914 és 1941-1944.-ig (2 kötet);

házassági anyakönyv: 1903-1944 (2 kötet);

halotti anyakönyv: 1902-1944 (2 kötet);

konfirmációs anyakönyv: 1915-1944 (1 kötet);

Az egyház anyagi ügyvitelére vonatkozó könyvekből és iratokból vajmi kevés maradt meg. Kézpénzben kár nem volt.

Irat- és levéltár: csaknem teljes egészében megsemmisült.

PARÓKHÁLIS KÖNYVTÁR: 88 kötetből 33 maradt.

Lelkészi iroda felszerelésében a lelkipásztor-család ingóságaival együtt súlyos a kár. Írópapírok, nyomtatványok (több évről szóló mennyiségben), székek, szekrény betét deszkák és irodából, lelkész magánlakásából egy csonkán maradt hálóberendezés kivételével 4 teljes szoba értékes, szép modern bútorzata, a család minden háztartás felszerelése, élelmiszerkészlet, jószágállomány, termény, mind odalettek, ma szinte felbecsülhetetlen értékben.

A hadműveletek szempontjából exponált Téglás községben, így a református gyülekezetben is, sok volt a kár, a szenvedés, a próba.

Próbák súlya alatt csak erősebb lett a hit, nagyobb a bízó reménység. Pásztor és nyáj Istenre vetvén minden gondját, közös, könnyes imádsággal, fohászkodik szüntelen az Ég Urához, hálát adva a viharban való megtartásért, könyörögve mindenkinek megújulásáért!

A kegyelmi időt meg nem fogyatkozó atyai türelemmel még mindig tartó s kegyelmét ránk árasztó Isten szent nevére térjen dicséret, dicsőség, tisztesség és hálaadás!

Téglás, 1945. október

*Kovács István
lelkipásztor*

Az 1944. évi őszi harcok idején elszennvedett károk összesítése a téglási református egyházban, 1939. évi értékelésben, hozzávetőlegesen:

Templom, toronynál. 30.000.

Iskolai- és tanítói lakásoknál. 20.000.

Lelkészlakásnál. 10.000.

Egyéb épületekben. 20.000.

Ebben a hozzávetőleges kárbecslésben pusztán az egyház kára foglaltatik, az egyház alkalmazottaié nincs benne.

Emberéletben az áldozatok száma 23.

Téglás, 1945. október 12.

Kovács István
lelkipásztor

Kimutatás azokról a károkról, melyeket a téglási református népiskola a harcok alatt elszenvedett:

kerítés: 52 m. értéke: 2000 pengő

tábla: 3 db. értéke: 300 pengő

szekrény: 3 db. értéke: 300 pengő

tanítói asztal: 4 db. értéke: 200 pengő

tanító szék: 6 db. értéke: 60 pengő

vászonra húzott térképek: 5 db. értéke: 100 pengő

teremajtó: 1 db. értéke: 200 pengő

szobakályha (igazgatói lakás): 2 db. értéke: 300 pengő

tantermi kályha: 1 db. értéke: 200 pengő

ablakkeretből üveg: 101 db. értéke: 300 pengő

csatorna: 60 m. értéke: 300 pengő

tanítói lakás üvegszemek: 60 db. értéke: 180 pengő

tanítói lakás ajtó: 1 db. értéke: 200 pengő

4 m-es asztal: 1 db. értéke: 100 pengő

2 ½ m-es asztal: 1 db. értéke: 60 pengő

nagy bőrlabda: 4 db. értéke: 100 pengő

húzókötel: 2 db. értéke: 30 pengő

bőrözés a tornapadokról: 5 db. értéke: 150 pengő

birkózószőnyeg: 2 db. értéke: 400 pengő

tanítói, ifjúsági és népkönyvtár: 1306 kötet, értéke: 4000 pengő

szemléltető képek: 136 db. értéke: 800 pengő

címer: 6 db. értéke: 60 pengő

Himnusz-tábla: 6 db. értéke: 60 pengő

fali olvasótábla: 6 db. értéke: 30 pengő

számológép: 1 db. értéke: 80 pengő

vizes ivóedény: 4 db. értéke: 600 pengő

iskola padok: 23 db. értéke: 2300 pengő

iskola tetőzet és falak kb.: értéke: 6.000 pengő

Összesen: 19.410 Pengő

Maga az iskolaépület és 2 tanítói lakás az ablak és ajtórongálásokon kívül sérülést szenvedett palatetőjében amelyet egyház még 1944. őszén 900 Pengő értékben javíttatott. A falakon kőműves munkás igénylő gránátszilánk okozta sérülések kijavítására várnak, 1939-es évi árviszonyok mellett kb. 2000 Pengő értékben. Úgyhogy az iskola összes kára békebeli árviszonyok mellett minimálisan kb. 15.000-20.000 Pengő tehetők s ez a folytonosan emelkedő anyagár és munkabéremelkedés mellett ma még hozzátétőlegesen is nehezen megállapítható a jelen pillanatra.

Tiszabercel

1944. év október 15.-én jött az első hatósági rendelkezés mely az addig csendben, otthonában élő lakosságot éjszakára a Tisza túlsó oldalára menekülni készíti. E rendelkezésnek a lakosság mintegy 50 %-a tett eleget, de másnap mindenki visszatért otthonába. Angol-orsz bombázógépek sokszor órákon át tartó vonulása, majd visszatérése már napok óta tart s különösen az éjszakákat zavarja tömeges vonulásuk félelmes berregése s a község külső határvonalán itt is, ott is tervszerűtlenül s komolyabb kárt sem okozó bombák ledobása s a távolból idevilágító stalin gyertyák és égő városok kísérteties fénye. Október 16. és 17.-én a közigazgatási hatóság újból inti lakosságot a távozásra, tekintettel községünk tiszaparti fekvésére, ami sejtetni engedi, illetve valószínűsíti a magyar katonák által is közölt hírt, hogy a Tisza vonalán fogják megkísérelni az előretörő orosz és román erők feltartóztatását. Ezt a hírt alátámasztja a Tisza jobbpartján megjelenő német-magyar katonaság helyezkedése. 19.-én a hatóság lövészárkok ásására rendeli ki a lakosságot. Újabb kiürítési rendelkezés október 21.-én a magyar katonaság részéről, a lakosság egyrésze tulatizán keres ideiglenes menedéket, de csakhamar visszatérnek otthonaikba.

Október 21.-én vonul be az első kötelék orosz katona községünkbe a község Buj község felőli határvonalán lezajló repülő és tankharc után, melynek szomorú eredménye 8 hősihalott katona kiket ideiglenesen a határban földeltek el s a harcok múlása után a román katonai parancsnok rendelkezésére exhumálták s a római katolikus templom előtt helyeztettek el közös sírba. Négy napig tartó megszállás után az orosz és román erők visszavonultak s helyüket elfoglalják német és magyar katonák. Pár nap el elteltével újabb orosz-román támadás indul mely átveti a védősereget a Tiszántúlra. Ennek az egyházunk életében különösen fontos eseménynek pontos dátuma november 1. Már az október 31.-i emlékünnepet sem lehetett megtartani az itt folyó harcok miatt, amikor a lakosság a hirtelenében épített óvóhelyeken tartózkodott. 1945. év november hó 1.-én a német katonaság utolsó szörnyű intézkedésével felrobbantja előbb a római katolikus majd a református templom tornyát olyan szerencsétlenül, hogy harangjaink összetörnek, s nemcsak a tornyunk omlik össze, de vele együtt pusztul 750 éve fennálló Árpádok korabeli templomunk is. A megmaradt tetőcserepeket a Tiszántúlról egyre sűrűbben jövő lövések illetve becsapódások semmisítik meg. Közben felsorakozik az erős román támadó sereg a Tisza balpártján s megkezdődik a harc az átkelésért. Egy akna a Bessenyei szülőházban épült református iskola udvarába esik, betörve az összes ablakokat, megrongálva az iskola be-

rendezését. Akna és gránát becsapódások okozta épületrongálódások a falu több helyén támadnak, szerencsére a lakosság soraiban nem okoznak kárt.

November 4.-én a román katonai parancsnokság elrendeli a község lakosságának teljes kiűrését s a lakosságnak 6 órán belül el kell hagynia otthonát s román katonai kísérettel szörnyű fagyos sárban s felvonuló orosz és román hadsereggel szemben Sényő Szabolcsvármegyei községbe kell költöznie, a nyitva hagyott lakásokba román katonaság költözik. Sényőn uradalmi épületekbe nyer elhelyezést a menekülő lakosság. Oláh Károly paszabi lelkész és Kertész Sándor tiszaberceli református kántortanító tartanak istentiszteletet számukra, mert lelkész október 18.-án menekülve Budán lakó testvéréhez ment s csak Buda eleste után térhetett vissza gyülekezetébe. Sényőn a háborús helyzettől eltekintve tűrhető volt a lakosság élete, csak egy fájdalmas esemény emléke teszi mégis örökre emlékezetessé az ott tartózkodást. Hegedűs Pál református presbitert községünk egyik legtisztéletreméltóbb s mindenki által becsült és szeretett embere egyik unokája egy ifjú asszony védelmében egy garázda román katona golyója által életét veszttette. Holttestét ideiglenesen Sényőn temették el majd a hazatérés után szerettei hazahozták s az egész község lakossága őszinte részvéte mellett helyezték el ősei porló csontjai közelében örök nyugalomra. S ha a meneküléssel kapcsolatban más erőszakos halál általi vesztesége nincsen is községünknek, mégis a menekülés számlájára kell írunk a múlt évben (előző évvel szemben kétszeresére emelkedett a halálozások száma) de főként már az 1945. évben egymásután következő halálozásokat, aminek előidézője a menekülés okozta izgalom és szenvedés volt.

November 27.-én hazatérve a lakosság felfogatva s jórészt kifosztva találta otthonát. Az el nem vitt állatokat levágták, az apróbb vagyontárgyakat elhurcolták, a nemrég boldog otthonokat feldúlták s ami a legfájdalmasabb, ezt nem minden esetben a megszálló katonaság vitte véghez, bármennyire is igyekeznek egyesek mindent az ő számlájukra írni, hanem a közben hazalátogató, vagy rejtve itthon maradt lakosság is.

A lelkészi iroda iratait, levéltárát és könyvtárát teljesen feldúlták. Az iroda padlóját félméter vastagságban borító összekevert, besározott és tépett iratok halmazában most folyik a megmenthető iratok összeválogatása. A parókhíalis könyvtár kötetei nagyrészt megkerültek. Az anyakönyveket és fontosabb iratokat és könyveket, régibb úrasztali terítőket, az úrasztali edényeket lelkész presbiterekkel együtt elásta. Isten megőrizte az elásott ládát, így ezekben komoly károsodás nincsen. Elveszett a nagysága miatt el nem rejthető Áttértek és Kitértek anyakönyve, a gondnok számára kint hagyott számadási könyvek egy példánya, a Földhaszonbérnyilvántartó könyv, az egyházi adófőkönyv és beszédési napló, s az 1944. évi presbiteri és közgyűlési jegyzőkönyv. Ezek nagyrésze is pótolható a lelkész által elvitt s illetve elrejtett iratok és könyvek alapján. Sokkal érzékenyebb kárt szenvedett egyházunk a mintegy 4 katasztrális holdat kitevő öregtemető akácerdejének felbecsülhetetlen faállománya kiirtásával, amit fájdalom nem a katonaság, hanem a civil lakosság idézett elő úgy hogy a még megmaradó akácerdő javát kényszerértékesítés útján kellett hasznosítani egyre jobban romló értékű papírpénzért. Áldozatul esett három wagon tengeri, aminek javarészét a román katonaság vette igénybe. Elveszett több mint 30 mázsa napraforgómag, nem beszélve a még a szántóföldön kint maradt nem kis mennyiségről. Elvesztek a szó-

szék és úrasztali terítők, az egyházi énekkar dísz zászlója, az egyház pecsétei, az épületek összes kulcsai, a magtár egész zsákkészlete. Betört ablakok, megrongált épületek s főként elképzelhetetlen szennnyel teli szobák, tönkretett bútorok tanúi a nehéz időknek. De tanúi a fásult lelkek, az ismeretlen helyen lévő, vagy már nem is élő távollevő katonákért, a németajkúság címen ismeretlen helyre vitt szeretteikért aggódó szívek, a fásult közömbösség súlyos keresztjét hordozó, az új élet kialakulását váró, kereső emberek, velük szemben, illetve értük az egyetlen az Ige biztatása: „Légy erős, sőt legyünk bátrak mindnyájan a mi népünkért és a mi Istenünk városaiért; az Ur pedig cselekedje azt, ami neki tetszik.” (KRÓNKA I. 19. v. 13. v.)

Tiszabercel, 1945. június 10.

Korocz László
lelkipásztor

Tiszarád

Községünk a bombázások alkalmával semmi kárt nem szenvedett sem emberáldozatban, sem anyagiakban. Az orosz hadsereg megszállta községünket 1944. október 22.-én, de ekkor még kénytelenek voltak visszavonulni, amikor a román hadsereg november 1.-én megszállta a községet ez véglegessé vált. Egyik megszállás alkalmával sem történt szerencsétlenség, mert egyházközségünket ezek csak átvonulás alkalmával érintette a megszálló katonaság. Sem emberáldozatban, sem épületekben semmi kár nem érte községünket, kegyezereinket pedig idejében elrejtettük. Csupán az el nem rejthető levéltár és parochiális könyvtár szenvedett károkat, de ezek is idővel pótolhatóak lesznek, mert itt is kicsi a veszteség.

Lelkipásztor a hatósági kiürítés alkalmával elmenekült, ennek következtében rengeteg kárt szenvedett, de családjával sok nélkülözés és megpróbáltatás után február elején hazajött. Kántortanító helyben marad, neki semmi bántódása és vesztesége nem történt. Tanítónő itt várta be a megszállást, de a megszállás után Hajdúhadházra ment szüleihez, mert vőlegénye mennyasszonyát védve lövést szenvedett, de ebből szerencsésen felépült. Tanítónő csak április 25.-én jött vissza tanítani.

Az istentiszteletet kántortanító végezte két negyedéves tanítóképzős növendékkel felváltva. Karácsonykor úrvacsorát osztott a besztereci lelkipásztor. A tanítás október 6.-tól szünetelt december 6.-ig, amikor kántortanító I-IV. osztály növendékeit tanította zavartalanul április 25.-ig, amidőn tanítónő is munkába állt és július 8.-ig együtt tanítottak.

Tiszarád, 1945. július 8.

Bartha Zoltán
lelkipásztor

Újfehértó

1944. október 20.-a körül a visszavonuló német csapatokkal az előre nyomuló orosz csapatok nagy harcot vívtak a község délkeleti részén. Majd négy napig erős agyú és aknátűz után benyomultak a községbe az orosz csapatok. A harcok folyamán különösen a templomokat érte több találat. A református templom tornyát szétlőtték, a templom főbejáratánál egy akna átütötte a falat, az iskola egyik tantermet aknátalálat érte, amely az egyik sarkánál csinált nagyobb rombolást. A harangozóalak falazata egy kisebb találatot kapott, melyet könnyen kilehetett javítani. A lelkészlakás szintén kapott egy találatot, azonban ennek erős falazata éppen csak annyiban érezte meg az aknabecsapódást, hogy a vakolatot kivágta.

Lelkipásztor a gyülekezetből, illetve Újfehértóról eltávozott október hó 16.-án azzal a céllal, hogy a már előre a szüleihez eltávozott feleségét meglátogatja és a látogatás után visszatér szolgálati helyére. A hirtelen történt előre nyomulás miatt azonban már nem tudott visszatérni és így Zemplén megyébe Sátoraljaújhelyben az ott lakó szüleinél várta meg amíg az oroszcsapatok oda is bevonulnak. 1944. december 23.-án tért vissza lelkipásztor szolgálati helyére. A gyülekezeti élet a csatazaj elmúltával mindjárt megindult. November 15.-én már újra megkezdődött az iskolában a tanítás. Az istentiszteleteket az iskola egyik tantermében tartják. A gyülekezet lelkigondozását Barabás Béla Erdélyből Kéthesd községből idemenekült lelkipásztor látja el. Ő végzi az istentiszteleteket is. December 23.-ra a templom falazatát ért aknabelövés helyét kijavítják és a karácsonyi szent ünnepek alatt a már akkor visszatért Szabó Béla lelkipásztor a templomban végzi az istentiszteleteket. A parochiális könyvtár, irattár, anyakönyvek, kegyzerek templomi berendezések mind épségben megmaradtak. Hála a jó Istennek semmi lényegesebb kár egyházközségünket nem érte. A megsérült templomunk falazatát és tornyát a buzgó vallásos lelkű mesteremberek díjmentesen kijavították, a szükséges anyagra, amit a javításoknál felhasználtunk a gyülekezet tagjai bőségesen adakoztak, még mind e mai napig adakoznak.

Meg kell említenem, hogy az elmenekült és részint katonai szolgálatra behívott tanítók helyett az iskolánkban a tanítást Erdélyből, Dédáról idemenekült két tanítónő és Beke István községi tanító végezték mindaddig ameddig tanítónőink vissza nem érkeztek iskolánkhoz.

A harcok folyamán híveink közül négyen halálosan megsebesültek, különösen nagy veszteséget jelentett gyülekezetünk számára özv. Horváth Sándorné szül. Istenes Zsuzsanna asszonytestvérünk elhalálása, akit több aknaszilánk ért és halálosan megsebesített. Ez a kegyes lélek gyülekezetünk legbuzgóbb templomlátogatója és legvallásosabb lelke volt. Legyen áldott emlékezete.

Gyülekezetünkben hála legyen a jó Istennek a hitélet emelkedett, a nagy megpróbáltatások mintha közelebb hozták volna az embereket egymáshoz és Istenhez.

Az élet, a fejlődés úgy egyházi, mint iskolai téren megindult és minden zökkenés nélkül folyik.

Újfehértó, 1945. július 14.

Szabó Béla
református lelkipásztor

Vaja

Jelentem, hogy Vaja községbe az elmúlt háború során 1944. október 29.-én vonultak be a román hadsereg egységei.

Ezt megelőzően a visszavonuló német katonák közvetlenül a község házai előtt vettek fel védelmi állást és tüzérségi megfigyelőjüket templomunk tornyában helyezték el. Így aztán községünk 3 napon át a harcolócsapatok közvetlen tűzvonalába esett és ez idő alatt erős tüzérségi tűzbe kerültünk. Községünkre több, mint 100 nehéz akna zúdult, amiből 6 templomunk tornyát, 3 lelkészi lakásunkat és 5 tanítói lakásainkat és iskolánk épületét találta el. E találatok következtében tornyunk tetőzete erősen megrongálódott. Lelkészi lakásunkon, iskoláinkon és a tanítói lakásokon esett károk kisebb méretek, úgy-hogy azokat már jórészt kijavítottuk. A községünkre hullott nehéz aknáknak főleg azokban a házakban tettek kárt, amelyek a tűzvonallal párhuzamosan haladó utcákat képezik. A 3 napos harc és tüzérségi tűz Istennek hála érte, halálos áldozatot nem követelt. Sebesülések történtek, kik közül 6 testvérünk súlyosabb sérülést szenvedett. Egy halálos áldozat mégis volt, mert egy 8 gyermekes családapa öngyilkos lett. A bevonuló román csapatok parancsnok Tábornoka engedélyével a bevonulás első napján egyházunk szertartása szerint eltemettük. A nagy tömegben vonuló román csapatok levett főveggel engedtek utat a szomorú temetési menetnek. A bevonulást követő 3-ik napon lelkipásztor, a román katonai hatóság felkérésére, három elesett román katona temetésén szolgált egyházunk szertartása szerint. Az elvonuló németek felrobbantották a vasúti pályatestet, a közúti hidakat és elvitték híveink legjobb lovait, szekereit. A megmaradtakat pedig a román csapatok vették igénybe. Az átvonuló román katonaság élelmezése és elszállásolása volt községünk elbírható terhe, egyébként kirívó erőszakoskodás nem történt.

Lelkipásztor, a tanítótöbbség tagjai, úgyszintén a község vezetői helyükön maradtak. Ennek gyülekezeti tagjaink bizonyossága szerint, az lett a következménye, hogy községünkből senki sem menekült el.

November 7.-én érkezett községünkbe az Orosz Vörös Hadsereg első képviselője, egy alig 22-éves kapitány. Megérkezése után azonnal magához hívatta az egyház, iskola és községi vezetőket és közölte azt a parancsát, hogy mindegyik intézmény folytassa munkáját. Maga és a később érkezett beosztottjai többször eljöttek templomunkba, iskoláinkat gyakran meglátogatta, tanítók fizetéséről és az iskolák fűtéséről gondoskodott. A személy és vagyonbiztonságot, községünk, egyházunk nyugalmát ezekben a nehéz

időkben biztosította és több esetben megvédte. Megbecsülő hálával gondolunk reá.

A mi Urunk kegyelme ezekben a nehéz időkben csodálatos jeleit adta az Ő szabadtó és oltalmazó jóságának, amellyel bennünket méltatlan és haszontalan gyermekeit, szolgálait körül vett.

Anyakönyveink, szentedényeink hiánytalan épségben vannak.

Vaja, 1945. október 5.

Bencze János
lelkipásztor

Vasmegyer

Az volt velünk a mindenható Istennek az akarata, hogy elhozza mireánk a megpróbáltatások nehéz napjait. Az 1944. esztendő szeptemberében, különösen annak első felében még csak a bombatámadásokkal kapcsolatos repülő támadások nyugtalanították községünk lakóinak nyugalalmát. Ezekben a napokban történt, hogy az angolszász repülőgépek Nyíregyházát bombázták. Nyíregyháza tőlünk légvonalban mindössze 15 km-re van. A bombázás erős zaja elérkezett hozzánk is. Nagy füstoszlopok jelezték a bomba okozta tüzeket. A bombatámadás napján Nyíregyházán hetivásár volt s így községünkben sokan bent voltak a városban. Életüket megőrizte az Úr. Hazajöttek községünk tagjai mindnyájan épségben.

Iskolánkban az alsó tagozatban a tanítást szeptember 7.-én megkezdettük. Két tanerőnk katonai szolgálatot teljesítvén, egyedül Kulcsár Erzsébet újonnan választott tanítónőnk kezdte meg a munkát I-IV. osztályokban. A tanítást csaknem minden nap megzavarta az elrendelt légiriadó. A gyermekeket minden esetben hazaküldtük, mert óvóhelyet szándékosan nem csináltattunk. Azon az állásponton voltunk, hogy felelősséget a gyermekekért nem vállalhatunk, amikor pár perc alatt minden gyermek a szülői otthonban lehet. Eredményes munkáról, amelyet pedig szeretett volna fiatal tanítónőnk elérni, szó sem lehetett. Fokozta az iskolás gyermekek nagy feszültségét a huzamosabb esti és éjszakai légi riadó. Nyugtalanágunkat fokozta az a körülmény, hogy a közelünkben levő nyírbogdányi petróleum finomító gyárat erős magyar, később magyar és német légvédelmi tüzérség őrizte. Az a tény is igen nyugtalanítólag hatott reánk, hogy a szovjet bombázó rajok éjszakáról-éjszakára felettünk húztak el. A falu apraja-nagyja eleinte kiment a határba szekerekkel s ott várta be a riadó végét. Később mindenki körülményeihez képest óvóhelyet igyekezett magának készíteni s abban töltötte a kritikus órákat. Ez az időszak emlékezetem szerint 2 hétig tartott. Istennek hála, bombázás nem történt közelünkben. Az úgynevezett Sztalin-lámpák is elég messze égtek és világítottak tőlünk. Feleségemmel és 3 apróbb gyermekemmel én is lent töltöttem az éjszakai órákat egyszerű óvóhelyünkön.

A háborús hírek is nagyon nyugtalanítók voltak. A hadiesemények hamarosan egészen közel hozták a háborút. Az ágyúk zaja napról-napra egyre közelebb érkezett hozzánk. Az erdélyi menekültek nagy csoportja még szeptember havában megérkezett hozzánk,

akiket családoknál elhelyeztünk s róluk testileg és lelkileg gondoskodtunk. Csik várme gyéből való vasutas családok voltak a menekültek, akik megmentett vagyonkájukkal vonattal érkeztek a Kemecei állomásra s innen hozzánk, Vas megyerre. Ezek az erdélyi menekültek hozták el a háborúban átélt szenvedéseit és megpróbáltatásait hozzánk az élőszó valódiságával.

Ebben az időben, október első felében, már sokat szóltak a hírek arról, hogy a súlyos harcok az Alföldön folynak. Menekültek egész sora ment át községünkön s haladt a Tiszán túlra. Hallottunk a debreceni csatáról s szívszorongó érzésekkel vártuk a hadi eseményeket. Október 9.-én nagyon rossz hírek érkeztek hozzánk. Nekem ezen a napon két temetést kellett végeznem, két kis gyermek testvérünket kellett utolsó útjukra kísérnem. A rossz hírek valósnak bizonyultak. Éppen a temetésekre indultam, amikor a hivatalos kiürítésről szóló intézkedés hírért hallottam. „*Kiürítés elrendelve, irány Sátoraljaújhely*”, ez volt a rövid, de annál tragikusabb híradás. Kötelességemet híven elvégeztem s a gyermekeket eltemettem. A temetés közben hallottam meg, hogy a kiürítési parancsot visszavonták. Ennek ellenére egyre nyugtalanabbá vált helyzetünk. Mindenki készült, mindenki csomagolt. Az intelligencia tagjai készültek otthonaik elhagyására. Feleséggel együtt úgy határoztunk, hogy mi sehova sem megyünk s őrhelyünket semmiképpen el nem hagyjuk. Október 14.-én nagy német erők érkeztek hozzánk s szállásoltak el községünkben. Az emlékezetes napon, október 15.-én még itt időztek a német csapatok. Másnap nagy hirtelenséggel elvonultak. Elvonulásuk igen rossz hatással volt községünkre, mert hirtelen eltávozásuk megerősített minden rossz hírt. Október 19.-én és 20.-án mentek el községünk vezető emberei. A „*nadrágos emberek*” közül csak a postamester, Kenderesi István maradt a községben s itt maradt még a tanítónő, Kulcsár Erzsébet az édesanyjával. Az ezután következő napok tele voltak nyugtalansággal. Egy nyilaskeresztes kemecei fiatalember utasítására feltörték a zsidó lakásokat. Eleinte árverés útján vásárolták a zsidó holmikat, később a felizgatott tömeg szabadon vette birtokába a lakások belső berendezését. Szomorú látvány volt ez. A közigazgatás szervei mind elhagyták helyüket. Elment a csendőrség is. A behívott katonák megtagadták a bevonulást. Községünk apraja-nagyja izgatottan várta a fejleményeket. Október 20.-án érkezett hozzánk unokatestvérem a férjével és kis fiacskájával. Sógorom a szilágymegyei Szilágynagyfalu református lelképásztora volt. Szekeren jöttek s minden értékebb dolgaikat magukkal hozták. 21.-én Nyíregyháza felől nagy tüzek jelezték a háború elközelését. Én akkor délután kerékpáron Kemeceére mentem, hogy a helyzetről valamelyes tájékoztatást szerezzek. A hangulat itt ekkor igen nyomott volt már. Nyíregyházán súlyos harcok voltak. Mindenki a szovjet csapatok megérkezését várta. A nyíregyházi út torkolatánál légvédelmi ágyú állott lőésre készen. Meglátogattam Molnár Sándor lelképásztor társamat s a katolikus plébános kollégát is. Siettem haza innen kis családomhoz. Az éjszakát nyugodtan töltöttük el. Reggel 9 óra tájban jelentek meg községünkben a szovjet járőr első lovas tagjai. Ez vasárnap volt s harangoztatni s templomba menni nem lehetett. Bevonulásuk puskalövés nélkül történt. A falu bejáratánál a község bírása és törvénybírája fogadta őket. A törvénybíró az első világháborúban orosz hadifogságban volt s tudott hozzájuk orosz nyelven szólani. Ez nagyon sokat jelentett. Nemsokára egy kozák kapitány s egy fiatal zászlós érkezett katonai kísérettel falunkba. A törvénybíró és az oro-

szul tudó emberek őket hozzánk behozták. A kapitány igen barátságos ember volt, aki amikor megtudta, hogy pap vagyok, így szólt hozzám: „Nálunk is vannak papok és templomok” s eközben keresztet vetett magán. Szavait a törvénybíró tolmácsolta. A kíséret tagjai is elég barátságosnak látszottak a fiatal zászlós kivételével. Megkínáltuk őket borral és cigarettával. Nemsokára tovább mentek Beszterec felé. Az első nap Isten kegyelméből ezután csendben telt el. Másnap a járőr tevékenység fokozódott. A kapitány és kísérete újra meglátogatott bennünket. Ekkor vonultak át községünkön a szovjet tankok s mentek Dombrád felé. Parancsnokuk egy ezredes volt, aki egy pohár borra szintén bejött hozzánk. Rádiókn megmaradt s ennek esteli híradása arról számolt be, hogy az északi irányban előretörő szovjet erők német páncélosok által való bekerítése folyamatban van. Szerdán, október 25.-én nyugtalanság látszott a szovjet járőrökön. A kapitány már nem jött be hozzánk, de láttunk, hogy ment kocsin Dombrád felé. Visszajöttek a páncélosok is. Egy közülük ki volt löve. A kozákok kezdték összeszedni a község jó lovait. Egy lovas hozzánk is betért és tőlem lovat kért. Tudomására hoztam, hogy lovam nincs. Nem hitt szavamnak s hatalmas, szép lovával belovagolt az istállóba. amikor meggyőződött állításom helyességéről, karórát kért tőlem. Őra nem volt nálam, de ő lováról leszállva arra kényszerített engem, hogy lakásunkba bemenjek s kegyelettel őrzött karórámat, az őra fiatalon elhunyt orvos öcsémé volt, átadjam neki. Az órák nagyon sok izgalommal és nyugtalansággal teltek. A faluból lövések hangzottak. Mindenki otthonába húzódott. Amikor az este közeledett a rokon családok összetömörültek. Én magam is nyúléberséggel napok óta ruhástul aludtam pár órát, vigyázva paróchiámra és kicsiny családomra. Este fele a falu legutolsó házából két fiatal félárva leány, a lakásunk előtt, éjszakára nagynénjéhez sietett. Amikor a templom előtt haladtak, a kozák kapitányék üres kocsija a kozák kocsisal éppen a templomunk előtt fordult meg. A kozák katona magához emelni az egyik leányt, az azonban velőtrázó rikoltás közepette elmenekült. A katona a leány után lőtt géppisztolyából, akit a lövés nem talált. A halál félelmek között levő leány hozzám menekült be s kérte, hogy óvjam meg őt s bujtassam el. Én a padon bujtattam el s karomban három apró gyermekemmel vártam, hogy mi is fog velem történni, ha elő kell adnom a leányt. Szerencsére a lövés zajára előjött a kapitány s a zászlós és kérdőre vonták a kozák kocsisat. Ez mentett meg engem a reám várható súlyos következményektől. Nagyon-nagyon éreztem ebben a pillanatban az Isten megsegítő kegyelmét. Egyszerű és hirtelen elköltött vacsora után nyugovóra készültünk. Ajtónkon kopogás hallatszott. Ajtót nyitva, két kozák katona kért bebocsátást. Szerencsémre az egyik katona zsidó volt, akivel tudtam németül beszélni. Elvittek engem a faluba maguknak szekeret és lovat keríteni. Sógoromat kértem, hogy jöjjön utánam, ne legyek egyedül. Amikor pár lépést tettünk a néptelen, sötét uccán, a katonák sógoromat visszaparancsolták s fegyverüket csőre töltötték. Ebben a nehéz pillanatban újra Istenhez fohászkodtam s kértem az ő segítségét. Távollétemben feleségem a gyermekeket magához szorítva, szívszorongó érzésekkel várta hazaérkezésem, de sírva és keseregve minden rosszra gondolt. Egy jó félóra múlva kerültem haza minden baj nélkül s értem aggódó feleségemet félájultan találtam. Még ezzel nem fejeződött be ennek a napnak a megpróbáltatása. Nyári konyhánkat, amelyben sok értékes holmi volt a visszavonulók feltörték. Mi elsőtétített szobában aggódva vártunk, hogy mikor kerül reánk a sor. A nagyon izgalmas nap és éjszaka után a következő nap nyugodtan telt el.

Pénteken, október 27.-én Dombrád felől magyar katonák érkeztek községünkbe. Nem sokáig tartózkodtak itt, mentek tovább. Megnyugodva készültem vasárnapi szolgálatomra. Ezen a napon azonban olyan szörnyű ágyúzás hangzott többirányból és a környékből olyan nagyméretű robbantás, hogy nyugodtan szolgálni nem tudtam volna. Nagy légingsáta folyt községünk felett. Egyre több német alakulat vonult át községünkön. Órák hosszában át páncélosok vonultak vissza. Hétfőn a visszavonuló németek sok jó lovat elvittek községünkől. Próbáltam híveimnek segítségére lenni, de eredménye nem volt közbelépésemnek; a német „szövetségnek” kiszemelt lovakat elvitték. Október 31.-re virradó éjjel oly nagy volt közvetlen közelünkben az ágyúzás, hogy szinte remegett a föld lábunk alatt s az ajtók és ablakok állandóan remegtek. Éjfél után 2 óra tájban zörögtek ajtónkon és kértek bebocsátást. A németek visszavonulóban voltak és a közeli frontról jöttek. Vezetőjük egy hadnagy volt. Az irodában adtam nekik szállást, ahol ők enni kértek tőlem. A hadnagy kérdezte tőlem, mik voltak az élményeim a szovjet megszállás alatt. Csodálkozásának adott kifejezést, hogy itt mertem maradni. Élénk színekkel ecsetelte előttem a Vörös Hadsereg kegyetlenkedését, amelyeknek szemtanúja volt. Tudomásomra hozta, hogy egy nap múlva újra itt lesz a szovjet hadsereg, s ha életem és családom drága, azonnal induljak túl a Tiszára, mert felakasztás, agyonlövésztés, vagy legjobb esetben Szibériába való hurcoltatás lesz az osztályrészem. Állította, hogy a Tisza vonala erős védelmi vonal lesz, s aki azon át megy, biztonságban lesz. Családom tagjai az átélt izgalmak után egy kissé elpihentek. Magam voltam a ház őrzője, aki vívódtam önmagammal, hogy mit is cselekedjem. Ha ki-néztem az udvarra, a németek mindig azt kérdezték tőlem, hogy még most sem készülök, s nem indulunk?!

Hajnalban családi tanácsot tartottunk és elhatároztuk, hogy útnak indulunk. Sógorom lova és szekere még meg volt, ezzel és az én kocsimmal akartunk keresztül a Tiszán a bujdosók útjára indulni. Mivel sohasem foglalkoztatott bennünket az elmenekülés gondolata, ezekben a percekben tanácstalanul álltunk, hogy mit is vigyünk magunkkal. Feleségem ruhaneműnket szedte össze, én pedig az egyház dolgait szedtem össze, hogy azokat biztonságba helyezzem. Az egyház kegyszereit, anyakönyveit és legfontosabb irait az egyház ládájába összegyűjtöttem. Meg kell azt egész nyíltsággal írnom, hogy annak megőrzését sem a főgondnok, sem a gondnok nem vállalta. Az egyházfi hozta ki a ládát az alvó német katonákon keresztül az irodából s vitte el magához, a lakására. Ő volt az, Szabó Kálmán derék harangozó, aki az első megszállás nehéz napjaiban mindennap meglátogatt bennünket, megnézte a templomot és az iskolákat, s aki most is megmutatta az egyház iránti hűségét. Méltó, hogy róla említést tegyen a krónika! Dél körül tudunk csak elindulni. Természetesen csak ruhaneműnket tudtuk magunkkal vinni. Nagyon nehéz volt itt hagyni otthonunkat, falunkat és gyülekezetünket. Bútorainkat és ittmaradt dolgainkat a falusi lakosság megőrzés céljából elvette a mi kérésünkre. Szemünkben könnyekkel, lelkünkben nagy hiányérzettel s szívünkben fájdalommal hagytuk el otthonunkat és léptük át falunk határát. Amikor a cigándi katonai hídon áthaladtunk, fejük felet gránátok süvítették. Átmenetelünk után nemsokára felrobbantották a hidat. Sok-sok viszontagság után november 3.-án hajnalban érkezünk meg az abaúj megyei Vizsoly községbe rokonainkhoz. Rokonainknál szálltunk meg. Vizsoly községet közvetlen karácsony előtt szállták meg

a román csapatok. A megszállás alkalmával bajunk nem történt s elvitt dolgainkat is sikerült szerencsésen megőriznünk. Magam, családomat otthagya, 1945. január 10.-én gyalog indultam el haza elhagyott gyülekezetemhez. Január 12.-én este szerencsésen hazaérkeztem. A gyülekezet nagy örömmel és szeretettel fogadott. Január 14.-én már szolgálni tudtam az épen maradt templomban. Soha eddigi életemnek ilyen nehéz szolgálata nem volt. A könnytől és a zokogástól alig jött szó az ajkamra. Velem együtt sírt és kesergett a gyülekezet is. Lectiom ekkor FILIPPI 4:4-13 versei voltak s textusom az, amellyel a gyülekezetbe beköszönttettem: „*Mindenre van erőm a Krisztusban, aki engem megerősít.*” (FILIPPI 4:13)

Amint híveimtől értesültem, községünket a román csapatok 1944. november 1.-én szállták meg. A német csapatok előző este vonultak el. Elvonulásuk harc nélkül történt meg. Amint a szemtanúk elmondták, a németek nagyon örültek elmenekülésünknek. Valósággal ujjongtak, amikor jól megrakott szekereink kigördült a kapun. Velünk is, mint sok szerencsétlen magyar emberrel, elérték céljukat. Szabadon sütöttek-főztek s vették magukhoz lakásunkból azt, amire nekik szükségük volt. A szebbik kövér disznómat azonnal leszúrták és szekérre tették. Ugyancsak összeszedték aprójóságainkat is. A falura néhány akna esett, de csak kisebb károkat okozott. Az egyházi épületek nem sérültek meg. Néhányan könnyebben megsebesültek. A község lakosai közül a bevonulás alkalmából ketten haltak meg. Fabu Erzsébet 16 éves leányt véletlenségből agyonlőtték. A másik halott egy római katolikus vallású férfi volt: Kis Mihály. A bevonuló román hadsereg a paróchiát parancsnokságnak rendezte be. Istennek legyen hála, hogy ez így történt. A paróchián szándékos rongálás nyomai nem voltak észrevehetőek. A megszálló román katonák emberien viselkedtek, de a Tisza közelsége miatt sokáig maradtak községünkben és azt kiélték. Másfél hónapi itt tartózkodás után, december közepén vonultak ki községünkől. Épületkárok egyházunknál nem lettek. Az iskolák belső berendezései és újabb ottlévő anyakönyvei elpusztultak. Az új iskola padjai épségben megmaradtak. A másik két iskola régi padjaiból sokat eltűzeltek. Elpusztult a tanítói és iskolai könyvtár, valamint a színpadi berendezés is. A lelkészi irodából is sokat feltűzeltek, de a paróchiális könyvtár értékes könyvei egy kivételével (VIII. kötet) csodálatosan megmaradtak. Megsemmisültek a vagyongazdálkodási könyvek és pénztári naplók. Az egyháznak 1000 pengőjét magammal vittem és azt vissza is hoztam, ezt a pénzt már nem tudtam átadni a pénzkezelő gondnoknak, mert utolsó percben kaptam a községházától iskolai segély címén. Az egyház páncélszekrényében csupán 40 pengőnyi összeg maradt. A megszállás ezt a páncélszekrényt, kisebb hibával ugyan, használhatatlanná tették. A templom berendezések és harangok épségben maradtak meg. A zászlók eltűntek. A templomi 500 gyertya fényes „*Petromax-Rapid lámpát*” még a németek elvitték a lelkészi irodából. Az egyház gondnoka Vass Ferenc főgondok és Szücs Antal gondnok igyekeztek megmenteni és maga őrizni az egyház vagyonát. Éjszakánként azonban a lakosság a románok eltávozása után fel-feltörte az egyházi lakásokat és azokban károkat okozott. Ebben az időben a lelkészi lakás kerítése, az egyházi épületeken levő csatornák nagy része is elvándorolt eredeti helyéről. Sajnos, a magáról megfélemezett lakosság tette tulajdonképpen a legnagyobb károkat az egyházi épületeken. Ebben az időben egészen felbomlott a vagyonbiztonság s a megvadult és fosztogató tömeget megfékezni nem lehetett.

December elején az orosz katonai parancsnokság intézkedésére az iskola megnyílt. Az itthonmaradt tanítónő Laskay Vilma IV-éves tanítóképzőintézeti növendékkel megkezdte a munkát. A lakosság az iskolák feltört szeneskamráiból 60 mázsa szenet elvitt. Gyerák János gazdasági ispán 20 mázsa szenet bocsátott beszerzési áron az egyház rendelkezése s ezzel meg lehetett kezdeni a tanítást. Ugyancsak illetéktelenül elvitt a polgári lakosság 40 mázsa szenet a lelkészlakás fűskamrájából, ebből 20 mázsa az iroda fűtését szolgálta volna. Karácsony második napján átjött a menekülésből már hazatért Szabó Sándor besztereci lelkipásztor és a gyülekezet tagjai számára úrvacsorát osztott. A kántori teendőket Kriston Sándor tiszarádi kántortanító végezte. Újévben Kenderesi István postamester, okleveles lelkész hirdette az Igét. Több vasárnapon Kriston Sándor és a szomszédos Tiszarád községben lakó sárospataki tanítóképzősök, Erdei Miklós és Molnár Antal végezték az istentiszteletet.

Két és fél hónapi távollétem alatt 3 gyermek született. Az újszülötteket Molnár Sándor kemecsei lelkipásztor keresztelte meg. Házasságot ebben az időben nem kötöttek. Öten haláloztak el. Két halottat a megszállás második napján az atyfiak temettek el. Két kis gyermeket Kriston Sándor, egy felnőttet pedig Kenderesi István kísérték ki utolsó útjára. A felsoroltak anyakönyvezését hazaérkezésem után azonnal elvégeztem.

Január hónapban a vasárnapi délelőtti istentiszteleteket nálunk korábban kezdtem s azokat Tiszarádon is elvégeztem és ott minden alkalommal keresztelést végeztem.

Január 31.-én indultam el Vizsolyba szekérral feleségemért és 3 gyermekemért. Február 3.-án minden baj nélkül szerencsésen hazaérkeztünk s közös imádságban adtunk hálát az Úrnak, hogy bujdosásunkból otthonunkba, gyülekezetünkbe hazavezérelt. Csak egy éjszakát töltöttünk idegenben s a második éjszakát már rendbehozott otthonunkban töltöttük.

Híveink elhalmoztak bennünket a szeretetnek sok-sok jelével. Mivel kezdetben semmi sem volt, ami testünk fenntartásához szükséges lett volna, hoztak kenyeret, lisztet, zsírt, tojást, tejet, tyúkot, krumplit stb. Nem a jómódúak hozták, hanem a szegények, akiknek valamikor szívességet tettem s ellenszolgáltatásul semmit sem fogadtam el. Nagyon jól esett az nekünk, hogy így gondoskodtak rólunk híveink. Három hónap megpróbáltatása után együtt lehettem újra kicsiny családommal, de nagyobb családommal, a vas megyeri gyülekezettel is.

Az egyház főgondnoka és gondnoka, földműveléssel foglalkozó emberek lévén, itthon élték át a nehéz napokat. A főgondnokot, Vass Ferencet „*burzsuly*”-nak ítélték s összes állatállományától megfosztották. Udvarából 200 db. lábas jószágot hajtottak ki s tőle sok ruhaneműt vittek el. Szücs Antal gondnok már kevesebb kárt szenvedett, de kára állatállományban már neki is volt. Az én károm két fejős tehén, két szép hizott disznó és az összes aprómarha.

Kántortanítónk 1944 tavasza óta katonai szolgálatot teljesített. Felesége három kicsi gyermekével a szomszédos Tiszarád községbe ment át szüleihez s a megpróbáltatás nehéz napjait itt élték át együtt. Lakását már a polgári lakosság feltörte és sok értékes dologtól megfosztotta. A megszálló katonaság is tetemes károkat okozott a lakásban. A kántortanító felesége és a gyermekek a tavasz folyamán érkeztek, illetőleg jöttek vissza. Erdei Imre kántortanító napokban írt Dunántúli hadifogságból (1945. június 30.).

Vass Lajos igazgató tanít a Kassai hadtest parancsnokságon teljesített katonai szolgálatot. Október közepén családja is Kassára ment a legszükségesebb dolgokkal. A hadtesttel együtt a Balaton mellé kerültek s ott élték [] a megszállás napjait. Vass Lajos és családja sok mindentől megfosztva az utazási nehézségek miatt csak ez év június 20.-án tudott hazaérkezni. Vass Lajos szolgálatra jelentkezett s az igazolásához szükséges lépéseket az illetékes helyen megtette. Hazaérkezése óta Vass Lajos végzi a kántori teendőket.

Kulcsár Erzsébet tanítónő, mint már mondtam, helyén maradt. A szomszédos Tiszarád Vasmegyernél félreesőbb hely lévén, édesanyjával együtt oda ment át és a megszállás napjait ott élte át. Különösebb megpróbáltatásai nem voltak. Legnehezebb volt számára, amint nekem elmondotta – a tavaly őszi sok nappali és éjszakai riadó, amely őt tanítói munkájánál fáradttá, kimerülté tette. Sokat dolgozott kezdő tanítónő létére, mert hónapokon át az iskolában három tanító munkáját végezte. Anyagiakban ő is kisebb károkat szenvedett, de testben és lélekben épen élte át a megpróbáltatás napjait.

Szabó Kálmán egyházi, aki olyan nagy hűséggel volt az egyház iránt, vagyoni állásához mérten súlyos anyagi károkat szenvedett, mert lovait, szekerét, disznóját elvitte a megszálló hadsereg.

Az egyház tagjai általában véve súlyos anyagi károkat szenvedte. Igen tekintélyes megszálló hadsereg volt községünkben másfél hónapon át. A jószág állatállomány igen megrikult. A község szemes és szálas takarmányát felélte a megszálló hadsereg. Mindezek ellenére a háborús károktól csaknem teljesen mentes maradt az egyház és a község. A Tisza mentén felrobbantott tornyok és összedőlt templomok, felégetett raktárak s öszszelőtt házak pusztulás képét mutatják. 3 templomunk, iskoláink, egyházi épületeink a falu házával együtt épen megmaradtak. A gondviselő Isten Vasmegyert felett tartotta őrző karját, áldassék ezért az Ő szent neve!

Ha az Isten úgy végzett én felőlem, hogy meggyőződése ellenére, nem gondolva az elmenekülésre, külső kényszer hatására itt hagyjam gyülekezetemet, nagy megnyugvás az számomra, miszerint Vizsolyban, a biblíanyomtatás ősi, szent helyén szolgálhattam s lehettem egy pásztor nélkül maradt nyáj lelkipásztora. Lelekipásztori szolgálatomban tehát szünet nem volt. Isten országa szempontjából tehát, gyülekezetemtől elszakadtam is, lelkipásztori munkát végeztem s az Úr szólójét munkáltam.

Ha sok mindentől megfosztottan álunk most munkahelyünkön, nem csüggedünk, mert az [] tekintünk. Meghallgatjuk mindnyájan Isten igéjének biztató szavát: *„Az én Istenem pedig be fogja tölteni minden szükségéteket az Ő gazdagsága szerint dicsőségben a Krisztus Jézusban. Az Istennek pedig és a mi atyánknak dicsőség mind örökkön-örökké. Ámen.”* (FILIPPI 4:19-20.)

Vasmegyert, 1945. június

Fekete Lajos
református lelkipásztor

Vencsellő

Az október elején elterjedt hírek szerint valószínű lett, hogy az orosz megszállás hamarosan bekövetkezik. Október 15.-én hangzott el Horthy Miklósnak Magyarország kormányzójának ismert proklamációja, amelyben bejelentette, hogy Németország ezt a háborút elvesztette s Magyarország fegyverszünetet kért a szövetséges hatalmaktól. Órák alatt Szálasi Ferenc vette át a hatalmat s elhatározta, hogy a harcot tovább folytatja Németország oldalán. A zavar és bizonytalanság tetőfokára hágott. Éreztük, hogy a végzet feltartóztatathatatlannal közeledik.

Tolcsván egy kis szőlőbirtokunk van, október 17.-én oda kellett menni szüretre. Élelmiszert és egyéb házi ingóságot már úgy vittünk magunkkal, hogy a megszállás esetleges bekövetkezését is számításba vettük. Csak egy napig szüreteltünk zavartalanul, másnap László fiam hírül hozta, hogy Vencsellő község előljárósága közhírré tette, hogy mindenki legyen készen a menekülésre. E hírre hazamentem, hogy a helyzetet saját szemimmel láthassam. Hihetetlen félelem vett erőt az embereken. A község már tele volt visszavonuló magyar és német katonasággal. A németek igen erőszakosan viselkedtek. A lakásomat lefoglalták s csak hosszas vita után engedték meg, hogy fiammal együtt otthon töltssem az éjszakát. Másnap október 20.-án visszautaztam Tolcsvára, a szüretet folytatni azzal a határozott szándékkal, hogy vasárnapra október 22.-re okvetlenül hazajövök. Ám vasárnap délelőtt az oroszok már elfoglalták a községet. Tulajdonképpen csak egy páncélos ék futott be a községbe, 5-6 harckocsi. A kezelőlegénység és a hozzá csatlakozott partizáncsapat 100-120 főt tett ki. A német repülőök állandóan bombázták őket, több harckocsijukat kilőtték s október 26.-án reggel a község ismét a német és magyar csapatok kezébe került. Én nyomban hazatértem s október 29.-én, vasárnap délelőtt istentiszteletet tartottam az itthon maradt lakosságunknak. Életem egyik legmegrázóbb szolgálata volt ez. A hívek hétköznapi kopott ruhájokban, szennyesen, a férfiak borotvátalanul s az átélt izgalmak hatása alatt, riadtan ültek a padokban. A római levél 8. rész, 28. verse alapján prédikáltam: „*Tudjuk pedig, hogy azoknak, akik Istent szeretik miden javokra van.*” Mindnyájan zokogtunk. Kihirdettem a reformáció ünnepét és az őszi úrvacsoraosztás előtti nagyhetet. Másnap már akcióba léptek a német romboló osztagok. Előbb azonban mindent kirabolnak. Házról-házra járva ürítenek ki minden kamrát, istállót és lakást. Elviszik a házi felszerelést és a lakosság jószágállományát. Riadtan menekül mindenki. Hosszú szekérsor indul a Tiszán át. November elsején zárják le a balsai hidat. Aki eddig át nem kelt a Tiszán, most már csak visszafelé húzódnak. Aznap este robbantják fel a tornyokat a németek. A református templom tornya olya erős, hogy kétszer kell aláaknázni. Még a második detonáció után is áll a fél torony, később egy lövedék omlasztja le. Felgyújtják a németek a Hangya szövetkezet terményraktárát, lefűrészelik a villanyoszlopokat, felrobbantják a vasútállomást, és a vasúti raktárpületet. Elpusztítják a Lónyai csatorna beton hídját, végül éjjel 12 órakor levegőberepül a Tisza balsai vashídja és óriási méretű két betonhídja. Az orosz hadsereg élcsapata

még november 1.-én este megérkezik Vencsellőre. Nyomában román osztagok özönlnek. A községet románok szállják meg, az orosz csapatok teljesen kivonulnak innen. Három nap múlva a román csapatok parancsnoksága elrendeli a község teljes kiürítését. A vencsellőieket Napkor községbe irányítják. Csak egy-két tehetetlen öregember maradt, itthon akik nem tudtak továbbmenni. S megkezdődik a háromhetes vencsellői csata, amely heveségben folyton fokozódik. A rádió több ízben is jelenti, hogy milyen elkésredett küzdelem folyik Vencsellő községben a Tisza vonaláért. November 27.-én sikerült a románoknak óriási veszteségek mellet átkelni a Tiszán, de a magyar csapatok is igen érzékeny veszteséget szenvedtek. Másnap megkezdődik a lakosság hazaszállingózása. Még ugyan december 16.-ig nagyszámú román katonaság van a községben, míg a Bodrog vonalán átkelve el nem foglalják a Hegyaljai hegyvonulatot, de már nyugodtabb a lakosság, mert a menekülés nyomorúságai között megtanulta, hogy mit jelent az otthon.

Különben a román katonaság itt nálunk egészen jól viselkedett. A lakossággal szemben semmiféle erőszakosságot nem követtek el. Ebben az időben a háborús közmunka teszi próbára a polgári lakosságot. Éjjel-nappal, gyalog és fogattal, hóban-fagyban menni kell robotolni. Szállítani kell a fát az épülő hadi hidakhoz, vinni kell a lefoglalt terményeket, szállítani a továbbvonuló katonaságot, az élelmet és a takarmányt.

Én a második megszállás idején a Tisza túlsó oldalán fekvő Viss községbe menten családommal együtt. Onnan november 1.-én a sárospataki alsóhatárba Vass Gyula földbirtokos tanyájára. Gyülekezetem nagyrésze a szomszédos tanyákon húzódott meg. Naponként találkoztunk s vizsgáltuk egymást. Ott volt Szabó Lajos református tanító is a családjával. November 20.-án tovább mentünk, miután katonai szakértők szerint nem lesz jó a Bodrog és a Tisza közé eső területen maradni, ha az ellenség átkel a Tisza vonalán és a hadszíntér oda helyeződik át. Újabb állomáshelyünk Károlyfalva mellett Kácsárd nevű telep állami iskolája volt, Mitrovics Gyula állami tanítónál. December 16.-án, szombaton délelőtt 11 órakor estünk át a megszálláson. Román csapatok szállták meg ezt a vidéket, említésre méltó kellemetlenségünk nem volt.

Egy hét múlva, december 23.-án indultunk el s 24.-én karácsony szombatján érkeztünk haza. A hívek megható örömmel fogadtak, de a templom és lelkészlakás környéke szörnyű pusztulás képét mutatta. Sok ágyúlövedék csapott le ide. A torony elpusztult s a robbanás ereje az egész templomtestet súlyosan megrongálta. Az orgona elpusztult, de a két harang csak kisebb sérülést szenvedett. A lelkészlakás ágyúlövedéktől teletalálatot kapott. A robbanás ereje a palát csaknem az egész épületről lesodorta, így a sok eső a bútortatban is igen sok kárt okozott. Csaknem minden melléképület elpusztult, vagy súlyosan megrongálódott. Tönkrement az irattár és a paróchiális könyvtár. Kisebb sérülést szenvedett az új iskolaépület is. A toronyba rejtett úrasztali felszerelést a romok eltakarítása alkalmával jórészt megtaláltuk. Úrasztali kelyheken, kannákon kisebb-nagyobb horpadás látszik.

Híveink is sokat szenvedtek. A „*magyar falu*” (mely túlnyomórészt a falu református lakosságának települési helye) közel fekszik a Tiszához, s itt folytak a kemény harcok. Sok lakóház megsérült ágyú lövedéktől. Emberéletben is esett kár. A menekülés alatt egy 21 éves fiút egy német katona agyonlőtt. Egy idősebb férfi és egy 20 éves fiú

pedig aknarobbanás folytán veszttette életét. A kiürítés folytán különösen házi felszerelésekben, ruházatban és állatokban volt igen nagy a lakosok vesztesége.

Vencsellő, 1945. június 25.

Orosz Tamás
református lelkipásztor

IX. rész

NAGYKÁROLYI EGYHÁZMEGYE

Fábiánháza

A hadiesemények folytán 1944. október 27.-én román csapatok vonultak be a községbe Nagykároly felől minden harc nélkül. Így emberéletben, épületekben, klenódiumokban kár nem esett, egyházi levéltár és könyvtár egy-két darabja tűnt el, s egy 1811-ben kezdődő anyakönyvünk. Ellenben az iskolai könyvtár és iratok eltűntek.

Lelkész a bevonulást nem helyben élte át. Még szeptemberben lábát törte, s ezért miután orvosi kezelésre volt szüksége, s ezt itthon esetleges hullámzó harcok miatt nem kaphatta volna meg, október 18.-án családjával együtt a Dunántúlon tartózkodó orvos sógorához költözött. Gyermeley nevű községben lakott először, később pedig Tatán, - mindkét községben súlyos harci eseményeket élt át, a legszörnyűbb emberi szenvedéseken s megpróbáltatásokon ment keresztül. Többször volt hol német, hol orosz kézen, többször volt része napokig tartó légbombázásokban, amikor nagyon közel járt hozzá a halál; de az Isten megtartotta. Míg nem 1945. április 22.-én hazaérkezett. Távollétében a hadiesemények folytán egy ideig szünetelt az egyházi élet. 1945 januárjában Szántó Gusztáv érdemlelt segédlelkészt rendelte ki Főtiszteletű Püspök Úr a lelkészi szolgálatok elvégzésére. Alantírott rendes lelkésznek egybehangzóan halálhíre terjedt el terjedt el a gyülekezetben. A lelkészi állás megüresedésének reménye sarkalóan hatott a lelkészi állást elnyerni akarók felé. Azonban ez a remény a lelkész hazatérésével szertefoszlott amennyiben a presbitérium egyhangúlag hozott határozatával állásába visszafogadta.

Dunántúlon tartózkodott Lenkey Endre kántortanítónk családjával, mint tartalékos főhadnagy. Sikerülvén leszerelnie családjával a lelkész tartózkodási helyére jött s mindvégig együtt élték át az ottani megpróbáltatások rémséges napjait. Lenkeyt egy légnyomástól becsapódó ablakszilánk fején meg is sebesítette. Ugyanebben az időpontban 20 éves katonája fia a pécsi kórházban hősi halált halt.

A normális élet a gyülekezetben aránylag elég hamar visszatért, amennyiben a harciesemények nem érintették a községet. Előbb Szántó Gusztáv segédlelkész vezetésével majd 1945. április végétől kezdve a rendes lelkész munkába állásával ismét régi keretek között folyik az élet gyülekezetünkben.

Fábiánháza, 1945. december 30.

Juhász Elek
református lelkész

Gebe

A gebei református egyház életében október 18.-ig említésre méltó esemény nem történt. E napon Nagy Gyula lelképásztor családjával együtt elmenekült, s ugyan e napon Czeglédy

Jenő kántor-tanító katonai szolgálatra bevonult, családja viszont elmenekült. Így az egyház miután András Miklós második tanerő az orosz fronton hősi halált halt, lelkész és tanítók nélkül nézett szembe a most már gyorsan következő kivonulással és megszállással járó eseményeknek. Nevezett egyházi tisztviselők eltávozását követte egy fegyelmezetlen, fegyverét eldobált, részeg magyar alakulatnak a községbe be illetve átvonulása s nyomában a német alakulat, mely október 26.-ig a megszállás napjáig községben maradt. E német alakulat község lakosaitól lovakat, szekereket, szerszámokat vitt el, megkísérelte a levante ifjúság harmadik korosztályának magukkal vitelét, ami azonban az ifjúság határba menekülése folytán meghiúsult. E német alakulat október 26.-án reggel elvonult s ugyanaznap délelőtt 11 órakor tiszta román csapat megszállta a községet, mely csapat egy héten keresztül községben tartózkodott. A megszállás napján este tűzérési tűz zúdult a községre, ami kisebb-nagyobb megszakításokkal két napig tartott. A tűz áldozatot követelt, amennyiben az első becsapódó löveg Varga Lajos presbiter testvérünk édesatyját, feleségét és az ott tartózkodó özv. Horváth Imréné atyánkfiait megölte. Eltemetésük másnap tűzérési tűzben lelkész nélkül történt meg. A végtisztesség december 24.-én történt meg a gyülekezet nagy részvétele mellett. Kisebb épületkárok keletkeztek. A román csapatok a németek által meghagyott lovakat, szekereket, szerszámokat, hízódisznókat elvitték, gazdák borait kiitták, s részegen néhány tisztos életű nőtestvérünket megbecstelenítettek.

Az egyház lelkészi lakását a német alakulatok kinyitatták s az iroda helyiséget feltörték, ahol a levél és irattárt, könyvtárt a szekrényekből kiszórták, presbiteri jegyzőkönyvből 20 lapot kitéptek s eltűzeltek, 2 db. úrvacsorai ón-kancsót a gondnok és presbiterek tiltakozása ellenére magukkal vittek. Ennek értékét megállapítani nem lehet. Az egyház levél, irattárát visszaállíthatatlan állapotban hagyták, könyvtárát részben vissza lehetett állítani. A kár itt is felbecsülhetetlen.

A románok bevonulásával áldozatul esett a keresztelő kancsó, amit a gondnoktól vittek el. Értéke magas.

Anyakönyvek, jegyzőkönyvek mind meg vannak.

Október 18.-tól december 24.-ig istentisztelet csak egyszer volt, amikor is Tukacs János Nyírmedgyes-i lelkipásztor jött át, december 3.-án, advent első vasárnapján. December 24.-től mind a mai napig Megyeri Béla égerháti menekült missziói lelkész végzi az összes lelkipásztori teendőket.

A gyülekezet tanítók nélkül maradván, a gyermekek tanulásának biztosítása érdekében presbitérium ideiglenesen alkalmazta Kerényi I. Kálmán V. é. tanítójelöltet, és Lengyel Zoltán VIII. gimn. tanulót, s a tanítás november 20.-tól megszakítás nélkül folyik.

Gebe, 1945. január 9.

Megyeri Béla
lelkipásztor

Hodász

A hodászi egyházközség épületei semmi kárt nem szenvedtek. Az iskolai épületekben sincs semmi kár.

A megszállók és átvonulók elfogyasztottak az egyházi takarmány készletéből 7000 P., hétezer pengő értékűt.

Egy gráci lakos fiatal német katona eltulajdonította keresztelő kannát 200 P., kettőszáz pengő értékben. Összes kár: 7200 P., hétezer kettőszáz pengő.

Egyéb kár nincs.

Hodász, 1945. augusztus 27.

Fóris Lajos
lelkipásztor

Ilk

A harcok alkalmából a templom torony megrongálódott, s ennek helyrehozatala kb. 2000 P.

A templomi lámpa eltűnése, mely kb. 500 P. kárt jelent.

Lelkész szekrényének feltörése s az irattár feldúlása.

Református elemi népiskola tantermeinek megrongálása. Padok szétdarabolása. Iskola szekrény feltörése, melyben a következő tankönyvek voltak és elvesztek:

- 1 darab Erkölcstan VI. o. Dr. Erdős Károly
- 2 darab Nyelvyakorló III. o. Ligárt Mihály
- 1 darab Nyelvyakorló II. o. Ligárt Mihály
- 1 darab Nyelvyakorló V. o. Ligárt Mihály
- 1 darab Földrajz IV. o. Dr. Ecsedi István
- 2 darab Földrajz VI. o. Dr. Ecsedi István
- 2 darab Számтан IV. o. Ligárt Mihály
- 1 darab Számтан V. o. Ligárt Mihály
- 1 darab Polg. jog. köt. V. o. Dr. Trócsányi József
- 2 darab Vegytan és term. V-VI. o. Balog Kálmán
- 2 darab Olvasó könyv III. o. Ligárt Mihály
- 2 darab Egészségtan V-VI. o. Dr. Szondy György
- 2 darab Magyar nemzet tört. Dr. Szondy György
- 2 darab Olvasó könyv IV. o. Ligárt Mihály
- 2 darab Olvasó könyv II. o. Ligárt Mihály
- 5 darab Olvasó könyv Dr. Szondy György

- 1 darab Ábc Nánayné
- 2 darab Általános Földrajz Atlasz Kozma-Körösi
- 1 darab Magyarország politikai és hegy és vízrajzi térkép megrongálása
- 1 darab Földgömb széttörése.
- 4 darab Napló széttörése.

A tanítók tanterve, tanmenete, vázlatainak széttépése. Biblia, énekeskönyv. 100 magyar népdal és a tanulók összes füzetei eltűnése. Kémiai felszerelések, üvegcsovek stb. összetörése.

- Tanítók vezérkönyveinek eltűnése.
- Tanítói lakás kerítésének feltűzelése.
- Sok „*Néptanítók Lapjának*” széttépése.

JEGYZŐKÖNYV

felvétel Ilken, 1944. dec. 30.-án az ilki Református Egyház presbitériumának gyűléséről.

JELEN VOLTAK

Orbán Elekné református lelkipásztor neje, Csizmadia Éva református tanítónő, helyettes jegyző. Barabás Béláné sz. Deák Ilona református tanítónő. Bíró Lajos református gondnok, helyettes elnök. Kalmár József, Szentjóni Menyhért, Király Sándor, Baráth Sándor, Baráth László, Veres Bertalan, Szabó István, Diák István, Jámbor József, Baráth Gusztáv presbiterek.

A jegyzőkönyv hitelesítésére felkéri Bíró Lajos gondnok, helyettes elnök Szentjóni Menyhért és Veres Bertalan presbitereket.

A gondnok köszönti a jelenlevőket és „*Úrnak szolgálai*” énekkel a gyűlést megtartja.

Orbán Elekné református lelkész neje bejelentette a presbitériumnak, hogy férje Orbán Elek az ilki református egyház lelkipásztora folyó év október 21.-én családi ügyből kifolyólag eltávozott Sárospatakra, majd Kassára. A beállott viszonyok következtében mindeztideig nem érkezett haza. Holtartózkodásáról hír eddig nem érkezett. Jelenti továbbá Orbán Elekné, hogy Isten különös kegyelméből megpróbáltatásokon kívül nem történt semmi bántódása. Úrvacsora, edények, anyakönyvek sértetlenül megvannak. Az irattárt az átvonuló csapatok teljesen szétdőlték.

A presbitérium a bejelentést tudomásul vette.

Isten kegyelméből hozzánk jutott 4300/1944. sz. Püspök Úr körlevele, melyet háládatos szívvel fogatunk. A körlevelet felolvasta Barabás Béláné református tanítónő.

A körlevél tartalmát a presbitérium megértette és magáévá tette. Orbán Elek református lelkipásztor eltávozása után az istentiszteleteket Baráth István nagyecsed-i segédlelkész hűségesen végezte, ki itthon tartózkodott szülőfalujában. De a jó Isten magához szólította, legyen békés nyugalma. Azóta Szabó Elemér gimnáziumi tanuló végzi az istentiszteleteket. A presbitérium úgy határozott, hogy a távollevő lelkész hazajövetelét várja s így addig segédlelkészt nem kér. A sákramentumok végzését, eseketést, temetést

Józsa Lajos nagydobosi segédlelkész, akadályoztatása esetén pedig Kriston gemzsei lelkész végzi.

Presbitérium mély tisztelettel jelenti, hogy Barabás Béla református igazgató tanító folyó év augusztus 21.-én katonai szolgálatra bevonult s a fronton teljesít szolgálatot s ez ideig ő sem tért haza. Jelenti továbbá, hogy az ilki elemi népiskolában, zavartalanul folyik a tanítás. A tanítást Barabás Béláné sz. Deák Ilona és Csizmadia Éva református tanítónők vezetik. Kiket családjukkal együtt megőrizte az Úr kegyelme.

Elnök helyettes kéri az Isten áldását a Püspök Úr fáradságos munkás útjára a ránk jövő újesztendőben s egyházi énekkel a gyűlést bezárja.

Mellékelten tisztelettel küldi a presbitérium az átvonuló katonaság által okozott károkról a jegyzéket.

Ilk, 1944. december 30.

Szentjóni Menyhért
Veres Bertalan
presbiterek

Bíró Lajos
református gondnok
helyettes elnök

Csizmadia Éva
református tanítónő
helyettes jegyző

Jármí

A jármí református egyházközséget az 1944. évi őszi hadiesemények – eltekintve az átvonulások általános kihatásaitól – különös nagy mértékben nem érintették.

A megszálló román csapatok 1944. október 28.-án, szombaton reggel jöttek be minden harc nélkül községünkbe; orosz katonaság erre nem is járt.

Emberáldozat nem esett.

Épületek épek maradtak, eltekintve az alábbi kimutatásban szereplő berendezéseket ért rongálásoktól.

Lelkipásztor és tanítók helyben maradtak.

Istentisztelet a bevonulás után két hétig szünetelt.

Iskolában a tanítás november végén ismét megkezdődött.

A megszálló katonaságnak bevonulása – október 28.-a – előtt tíz nappal lelkipásztor az egyházi értékeket, úrasztali felszereléseket, fontosabb iratokat, anyakönyveket, számadásokat, pecsénymókat két ládában elrejtette.

Az egyik ládát azonban egy éjjel néhány román közkatonára megtalálta, így veszett el az alábbi kimutatásban szereplő 1-5 sorszám alatti tárgyak.

A jármi református egyházközséget a hadiesemények, átvonulások alatt a következő anyagi károk érték:

- 1 darab Anyakönyv (születési, esketési, halotti 1922. évtől) 1.000 P.
 - 1 darab „Aranykönyv” 200 P.
 - 1 darab Pecsétnyomó lelkipásztori 100 P.
 - 1 darab Pecsétnyomó iskolai 100 P.
 - 1 darab Pecsétnyomó-párna 60 P.
 - 15 darab Iskolai ülőpad 500 P. 7.500 P.
 - 2 darab Iskolai szék 200 P., 400 P.
 - 4 darab Iskolai térkép 1.000 P., 4.000 P.
 - 2 darab Iskolai szekrény 1.000 P., 2.000 P.
 - 1 darab Tűzhely 1.000 P.
 - 3 darab Boroshordó 2.000 P., 6.000 P.
 - 2 darab Kád á 1.500 P., 3000 P.
 - 1 darab Permetezőgép 4.000 P.
 - 1 darab Gumicső 500 P.
 - 300 lit. Bor 40 P., 12.000 P.
 - 6 q Szőlő 1.000 P., 6.000 P.
 - 200 q Burgonya 45 P., 9.000 P.
 - 7 q Rozs 70. P, 490 P.
 - 7 q Napraforgó 150 P., 1.050 P.
 - 20 q Felvágott tűzifa 100 P., 2.000 P.
- Összesen: 60.400 P.

1944. évi december havi értékelés szerint.

Ezen kívül elpusztult az irattár nagyrésze, egyházmegyei, kerületi, konventi, zsinati jegyzőkönyvekből néhány darab.

Jármi, 1945. november 8.

Jeney József
lelkipásztor

Kántorjánosi

Tisztelettel jelentem, hogy az úrasztali készletből egy kisebb ezüst pohár, melyet a betegek úrvacsoraosztásával használtunk, veszett el. A levéltárból a tűzbiztosítási kötvény hiányzik és a postakönyv. Jelentésemet 1944. december 31.-ig részben azért nem tudtam megtenni,

mert e körlevél január 3.-án érkezett, részben azért, mert elmeneküléséből csak 1945. február 6.-án érkeztem haza.

Megjegyzem még, hogy úgy az egyházi, mint lelkészi körpecsétek is hiányoznak. Mennyi lesz még a hiány, csak később tudom jelteni.

Laskai Pál pár nappal előbb – Istennek hála – egészségesen hazaérkezett.

Kántorjánosi, 1945. február. 16.

Gönczy József
református lelkész

Mátészalka

A mátészalkai református egyházközségben a közelmúltban bekövetkezett hadiesemények- és orosz megszállás idején az egyházi tisztviselők mindannyian helyükön maradtak. Már az orosz-bevonulás előtti hetekben igen mozgalmas képe volt községünknek. Az állomáson naponként sebesültszállító vonatok mentek át s hosszú menekült-vonatok vesztegelték. A sok nyomorúság erőteljesebben felébresztette az emberekben a közösségi érzést s az irgalmas, segítő szolgálat készségét: a naponként meleg ételt szolgáltató konyhán szeretettel és buzgón tevékenykedett Nőegyesületünk vezetősége s Leányegyesületünk tagjai iratmissziót is végeztek. Iskolánk tantermeit főleg német katonák foglalták el, heteken át német és magyar tisztek voltak a paróchián s a lelkipásztor és a segédlelkész az irodában húzták meg magukat, hogy fáradt és beteg menekülteknek hálószobáikban, ágyaikban is helyet adhassanak.

Mátészalkára október 27.-én este vonultak be az első román csapatok, amikor öt román tüzér volt a paróchia igen tisztességesen viselkedő vendége. Visky segédlelkész jól beszélt románul s a népek megbékélésének vágyát hangoztatva a társalgás egészen a keresztényen testvéri szeretet légkörében folyt ezen az emlékezetes estén. Másnap, 28.-án este jött be az első nyolc orosz lovas, akik mind a lelkészlakáson szálltak meg. A beszélgetés alatt ők is eléggé megszelídültek, de a mikor hajnal felé eltávoztak, sok minden eltűnt velük. A következő napokon román tisztek védelmet biztosítottak a paróchiának.

A községi előljáróság, főleg az új főjegyző Sarkady István gyors, ügyes és előrelátó intézkedése hamar megakadályozta a részegeskedést, az itatást, rablást és fosztogatást. Természetesen az átvonulással kapcsolatban elkerülhetetlen volt, hogy a lakosság, főleg gazdacsaládok kisebb-nagyobb kárt ne szenvedjenek s az arany, ezüst értékek mellett főleg lovakban, szekerekben, takarmányban volt érzékeny veszteség. De az ellenséges csapatok műveleténél is visszatetszőbb volt német katonáknak főleg az elmenekültek lakásaiban történt garázdálkodása és fosztogatása. A szövetséges viszony és a bajtársiasság nagyobb dicsőségére magyar ezredes lakását, katonáskodó orvos rendelőjét, intézmények, mint a tüdőbeteg gondozó berendezését is megrabolták. Szekereket, kocsikat a tulajdonos szemeláttára vitték el. Persze, eljárásuk a csőcseléket is felszabadította hasonló garázdálkodásra.

Közvetlenül a bevonulásnak emberélet nem esett áldozatul. A bevonulás előtt Szerencsi János 14 éves fiú egy céltalanul lövöldöző német katona golyójának áldozata lett. Kézigránáttal játszó három gyermek meghalt. A bevonulás után – a németek által teljesen megrongált – vasúti pályatesten dolgozó emberek közül, otthagytott kézigránáttól öt férfi megsebesült, egy meghalt.

Az egyház nem szenvedett súlyosabb anyagi károkat. A templom és torony bádogtejet golyó illetve gránátszilánk által jelentéktelen sérülés érte. A robbanások ablakokat törtek be. Ebből származó kár értéke a templomnál: 360 P., iskolánál: 270 P. Az iskola faskamrájából elvittek mintegy 30 q. tűzifát, megrongáltak két szekrényt.

A lelkeszi hivatal iratanyagában, könyvekben, anyakönyvekben, klenódiumokban semmi károsodás nem történt.

Az egyházi épületek közül talán legsúlyosabban a Nagy Zsigmond-féle alapítványi ház rongálódott meg. Teljes rendbehozása előreláthatólag belekerül 4-5000 pengőbe.

Szeretetházunkat (agghemházunkat) bútorban, ágy- és fehérműben, továbbá étkezési cikkekben mintegy 3500 P. károsodás érte.

A lelkipásztor anyagi kára: egy kocsi, egy kerékpár, egy télikabát, egy palást (orosz katonák éjszaka lopták el), néhány ruhanemű, szőnyeg, 1000 P. készpénz, - két ágy, egy üveges szekrény, egy íróasztal. (Ez utóbbi bútorokat a segédlelkési lakásból vitték el.)

Visky Ferenc segédlelkész kára: egy kiskabát, összes fehérműje, kerékpárja és 500 P. Összes kára pénzértékben mintegy: 4000 P.

özv. Bakó Istvánné tanítónő kára bútorban, fehérműben és háztartási cikkekben mintegy: 4000-4500 P.

A többi egyházi tisztviselők lényegesebb anyagi kárt nem szenvedtek. Legtöbb esetben igen súlyos anyagi veszteség érte az elmenekült családokat. (A gyülekezettől távollévők, - menekültek, katonák, elvitt leventék együtt, - a gyülekezeti lélekszámnak mintegy 10 %-át teszik ki.)

Isten iránti mélyeséges hálával említem meg, hogy községünket, gyülekezetünket súlyosabb, nagyobb csapásoktól megmentette Isten. Az egyházi élet minden területén rendes munka folyik. Istentiszteleteinket (minden reggel biblia magyarázat van) egy napra sem szüneteltettük. A bevonulás előtti válságos napokban az Úriszentvocsorát a gyülekezetben kiszolgáltattuk. Az iskolákban a bevonulás utáni második héten a tanítás továbbfolytatódott. Katonai szolgálatban a gyülekezettől távol vannak: Kézy György II. lelkész, Szabó Antal segédlelkész, Kádár Elek és Szabó László tanítók, kiknek visszajövetelét, értük imádkozva reménységgel várjuk.

Mátészalka, 1944. december 30.

*Dr. Kincses Endre
lelkipásztor*

Mérk

Két tantermes iskola teljes bútorzata tönkrement, felszerelés ugyanúgy, ajtó, ablak nagymérvű megrongálódást szenvedett. Összes kár 1939. január 1. szerint: 10.000 P.

Tanítói lakás alapos javításra szorul. 8.000 P.

Egyház teljes irattára és könyvtára az anyakönyvek kivételével (a könyvtár értéke állapított meg). 4.500 P.

Iskola teljes könyvtára (tanítói-, ifjúsági-, kölcsönkönyvtára, iskolán kívüli, levente egyesület, könyvtárak összesen: 400 kötet. Irattár és teljes anyakönyvi anyag. Összérték: kb. 2.000 P.

LELKÉSZ KÁRA:

1.000 kötetes könyvtára 15.000 P. 120 q búza és rozs, 50 q abrak takarmány, 40 méter fa, 1 lovas fogat, bútorzat, állatállomány. 8.400 P.

Kerítések 5.000 P.

Kántortanító kára: állatállománya, 20 q termény, kerékpár, ruhanemű stb. összértéke: 3.430 P.

II. sz. álláson működő tanítónő kára: egy komplett szoba bútorzata, fehérnemű, felsőruha, lábbeli, konyha felszerelés és bútorzat össze értéke: 5.000 P.

III. sz. álláson működő tanítónő kára: ágynemű, felsőruha, cipő, konyha felszerelés összértéke: 1.500 P.

A károk összértéke: 62.830 P.

Nagydobos

Szeptember hó elején az élet rendszeresen folyt a maga medrében. A lakosság kedélyeit előre még nem izgatták a folyton jövő menekültekkel tele vonatok, se a tőlük hallott hírek. Mindenki abban a meggyőződésben volt, hogy a háború tüze vidékünkre nem fog kiterjedni. Ezekben a napokban történt az első bombázás környékünkön. A tőlünk légvonalban kb. 30 km-re levő Szamossályi községet és környékét bombázták az orosz repülők nagy kiviágítás mellett. A legelső pánikot itt lehetett észrevenni. Este 10 óra körül felettünk zúgtak nagy számban a repülőgépek, s alig 15 perce erre, már kétségbeesett kiáltásokat lehetett hallani mindenünnen. Általában az volt a lakosság véleménye, hogy a községhez abban az irányban közeleső erdőt gyújtották fel. Hogy valamennyire megnyugtassam az embereket felmentem a templom tornyába s onnan kiáltottam el, hogy jóval túl van az erdőn az egész, mert maga az erdő jól látszik a holdvilágban. Egy félóráig tarthatott az egész, amikor azután elcsendesedett minden. Ettől az eseménytől kezdve a lakosság félve kezdett gondolkodni a háborúról, mondván, hogy látta egyízben távolról borzalmait.

Ezután elkezdődtek rendszeresen a bombázások. Szinte minden este a lakosság készenlétben várta, hogy mikor mondja be a rádió a riadót. Sokan szekereken határba hajtottak ki családjukkal, mások a kertben készített óvóárokba rejtőzködtek, s egy néhány férfi akadt ki az utcán vagy az egyház dombjairól szemlélte az eseményeket. Mindenféle nagy volt a félelem. Miközben a repülőgépek keringtek felettünk sokhelyről lehetett éneklést, imádkozást hallani. A templomlátogatás növekedett. Az volt a benyomásom ezekben a napokban – különösen miután többször beszélgettem a hívekkel erről – hogy itt nem pusztá életüket féltik, hanem félnek Isten ítéletétől. Lassan elcsendesülnek a légiriadók, ritkábban és ritkábban jönnek, míg majdnem teljesen elmaradnak. Október elején már esemény számba ment.

Szeptember vége felé láttunk először már olyan menekülteket is, akik szekérrel vagy kerékpárral menekültek. Ekkor kezdődött meg a katonaság visszavonulása is ezen a tájon. Nagyrészt német csapatok vonultak el. Ebben az állapotban veszem azt a hírt, hogy a m. kir. hadügyminiszter úr behívási parancsa folytán, mint tartalékos tisztjelöltnek be kell vonulnom a kerületi honvédtest parancsnoksághoz. Az utazás nehézségeibe ütközött már, de október 7.-én jelentkeztem Kassán. Itthon azonban leszereltettek s így azonnal indulhattam visszafelé. Nyugtalan volt az állapot mindenütt. Hírelték, hogy Debrecenhez nagyon közel vannak az orosz csapatok sőt azt is beszélték még, hogy elesett. A vonat már nem járt ekkor csak Perbenyik állomásig s innen úgy kellett nekivágnunk. A mándoki görög-katolikus lelkésszel indultunk el ketten s részben szekeren részben gyalog Mándokra érkeztünk. Innen lehetett szerelvényt kapni Nagydobosig. Nagydoboson fokozottabb nyugtalanságot találtam mint addig. A katonaság már nagyobb egységekben vonult vissza, különösen a motorosított német csapatok. Az iskolában a tanítást be kellett szüntetni, mivel állandóan igénybe vették a visszavonuló csapatok, különösen a hadifogyók számára. Vonul visszafelé itthon egy vezérőrnagy is a vezérkarral ki időzik a községben. A német csapatok keretében két lelkész látogat meg ezekben a napokban kik mint altisztek szolgáltak a birodalmi hadseregben. Ekkor kezd a népben megerősödni az a tudat, hogy az orosz csapatok egész időig be fognak vonulni. Az intelligencia körében az a hír terjedt el, hogy csak a Tiszáig engedik őket a német-magyar csapatok s ottan felveszik a harcot. Általános volt a menekülési láz. Ehhez nagyba hozzájárultak a német tisztek elrémisztő meséi akik különösen a lelkészeket igyekeztek lebeszélni arról, hogy helyükön maradjanak. Ezeknek a meséknek egyik áldozata volt egy igen komoly templomos fiatalember: Kovács Endre 25. éves gazdálkodó. Miután a német katonák beszéltek arról, hogy ha itten marad elviszik Oroszországba s ott halálra dolgoztatják étlen-szomjan, ő elment és felakasztotta magát. Ebben az állapotban érkezik meg a kiürítési parancs, október hó 17.-én. Éjjel kb. 12-1 óra között telefonon közlik ezt az esperesi hivatallal. Reggel mindenki menekülési igazolvány után futkosott. Tisztviselők, csendőrség elmennek testületileg, s így minden közigazgatás nélkül marad a község. Szabad élet folyik mindenfelé. Az elmenekültek lakásait először az átvonuló katonaság töri fel a lakosság irányítása mellett, azután a nép fosztogat egészen nyíltan. Közben a csapatok állandóan vonulnak.

Október hó 20.-án eltávozik a gyülekezet lelkipásztorja: Peleskey Sándor esperes, s ettől kedve egyedül maradok. A görög-katolikus lelkész szintén eltávozik.

Az istentiszteletek folynak mint rendesen csak kevesebb látogatottságnak örvendeknek mint eddig. Félnek az átvonuló csapatok fosztogatásaitól, garázdálkodásaitól. A német csapatok mindenünnen ahol megszálltak vitték amit tudtak, különösen állatokat s értékesebb tárgyakat. Kíméletlenül bántak a takarmánnyal s minden esetben ha ellenkeztek lövéssel fenyegettek. Október hó 22.-én kb. 30-40 lélek volt a templomban. Nagy volt a meghatottság. Mindenkiben az az érzés kezdett erőtvenni, hogy talán ez az utolsó alkalom mikor együtt vagyunk az Úr házában háboríthatatlanul. Előzőleg egy egyházi megüzente nekem, hogy ő már többet nem jön harangozni. A harangozást ezután arra önként vállalkozók látják el, különösen legények. Ezen a napon október 22.-én keres fel két magyar tiszt azzal, hogy a Br. Perényi tanya közelében egy magyar menekült levante aknára ment s az széttépte. Kálmán Dénesnek hívták és makfalvai székely volt, mindössze 17 éves. Másnap ásattam ki az illetőt ideiglenes sírjából s be hoztuk eltemetni a faluba. Itten együtt temetem egy azelőtt nap meghalt helybeli gazdával, annak udvaráról. A helyzet súlyossága ellenére nagyon sokan voltak a temetésen. Nagy hatást gyakorolt a jelenlévőkre az a jelenet, mikor a magyar levante gyalulatlan deszkaoporsóját nemzeti zászlóval letakarva behozták az udvarra. Ezt a koporsót kísérte a falu fiatalsága s egy néhány községben maradni szándékozó székely katona. A katonák a sírnál díszlövést adtak, a sír pedig a mai napig nemzeti zászlókkal feldíszítve van a nagydobosi temetőben.

Másnap egy katolikus gyermek temetésére kérnek meg. Elvégeztem, s mindkét felekezetet a legnagyobb egyetértésben énekel s vett részt a temetésen. Itten kezdett összeforni a két addig nagy elidegenülésében élő keresztyén felekezet.

Október 26.-án az egyre ritkuló csapatok között egy magyar aknavető egység érkezik a községbe, kísérve egy néhány német katonától. A német tiszt lelövéllyel fenyegetve a torony kulcsát követeli, s közben tudomásomra adja, hogy itten fogják felvenni a harcot az oroszokkal akik már 15 km-re vannak Nagydobostól. Az éjszaka folyamán a katonák állást foglalnak, de az orosz csapatok nem érkeznek meg. Másnap reggel csendesség van s a katonaság gyülekezik a községben. A parancsnokság a lelkészlakban székelt s így tudom meg azon elhatározásukat, hogy a harcot valamivel nyugatra fogják felvenni, s azt, hogy ide valószínűleg román csapatok fognak érkezni. Este 6 óra tájban elvonulnak ők is, s többi átvonulás nincs. Ezt láttuk utoljára mint magyar katonaságot.

Egész éjszaka semmiféle zaj nem volt. Vészjelző csend uralkodott. Reggel kb. 5 órától kezdve valami motorzúgás hallaszott. Az emberek egyrésze nyugtalanul ácsorgott az utcán, míg a nyugodtabbak végezték a szokásos reggeli munkát. Reggel 7 óra volt mikor a lelkészlak udvaráról látok egy motorkerékpárost, rajta idegen, fekete svájci sapkás katonákkal. Ezt követte másik két ugyanilyen motorkerékpár. A katonák integettek s nagyon barátságosoknak mutatkoztak. Senki sem tudta, hogy milyen katonák. A templom előtt leállott az első, s hallom, hogy románul kiált hátra a következőknek. Azután tovább mentek. Utánuk jött egy néhány autó megrakva katonasággal kik lövésre készen tartották fegyverüket, azután elkezdett gyalog jönni, lövöldözések közepette a gyalogság s a trén. Úgy 11 óra felé kezdtek behajtani az udvarokra s ennivalót kérni. Egész délután is ez folyt. Szüntelen sütés-főzés mindenütt s közbe vonul át a román katonaság. A lelkészlak udvarára is behajtottak többen. Semmi kellemetlenségem sem volt velük, mivel jól beszélek románul.

Legtöbben azonban elmentek, mert nem volt senki a háznál, aki főzhetett volna nekik. Reggel nem mehettem templomba, mert senki sem jött harangozni, mivel mindenkinek az volt a benyomása, hogy ez tiltva van. Másnap reggel elkezdtek az embereket hajtani dolgozni a németek által felrobbantott Kraszna hídhöz. Talán egy férfi sem volt itthon. Harangozni sem lehetett, mert a harc a közeli Károlyi tanyánál folyt.

Az ezt követő hétfőn október hó 30.-án temetni voltam egy katolikus gyermeket. Addig feltörték lelkészlakot ismeretlen egyének s elvittek 12 darab úrasztali terítőt, mind az újabbakat. Hagytak 3 darab régebbit. Ezenkívül feldúlták az egész lakást s elvittek minden ruhaneműmet. Hazajöve a lakásban román katonákat találtam, akik a saját csendőrparrancsnokságuk előtt tagadták, hogy ők követték volna el a betörést. Szerintök a lakás már fel volt törve s két civilruhás valaki menekült onnan megrakodva. Ezt az állításukat valószínűsíti az is, hogy saját dolgaimnak egy részét – amit akkor el nem tudtak vinni – megtaláltam eldugva a szalmakazalban. Az úrasztali terítőkből azonban egyet sem találtam meg. Éjszaka orosz katonaság járt a lakásban de nagyobb kár nem történt, sem rongálás. A következő nap eltűnik a lakásból az esperesi hivatal írógépe, az iratállományban, anyakönyvekben ellenben kár nem történik. Úrasztali edények, keresztelőkészlet a templomban voltak ide pedig nem ment be senki.

Ezen a héten a férfiak nagy része a híddal van elfoglalva s alig jár valaki az utcán. Fél mindenki a sok idegen katonától. Templomba nem jön senki, harangozás nincsen, de azért keresztelni mégis hoznak két gyermeket. Halott nem volt.

Vasárnap átmegegyek Olcsva községbe s ott Tóth Jenő ottani lelkipásztorral beszélgetünk arról, hogy mikor kezdjük meg a harangozást. Olcsvaapátiban ekkor már harangoznak s mennek a templomba. Hazafelé jövet elhatározom, hogy bármi történjék is másnap akár magam is harangozok, de megyünk a templomba. Ezt közöltem az utcán a hívekkel is. Másnap reggel egy legénnyel meghúztam a harangot. Gyűlt a nép Istenházába éppen úgy mint eddig vasárnap. Orgona nem szólt, de anélkül is zengett a bűnbánati ének. Nem volt senkise aki ne könnyezett volna. A szószéki szolgálat alatt éppen mint temetésen úgy hallott a padokra borult hívők zokogása.

Istennek hála a templomlátogatás mind e mai napig nem csökkent. Itt ahol hétköznap senki nem volt a templomban két fiatal tanítónőn kívül, most annyian jönnek mint vasárnap addig. Advent első vasárnapján kiosztottam az Úr szent vacsoráját, karácsonykor szintén. Többen voltak mint húsvétkor is. Ünnepe másodnapján Ilken osztottam úrvacsorát, mert az ottani lelkipásztor Orbán Elek szintén eltávozott. Karácsony estéjén s szentendő utolsó estéjén a késői besötétedés utáni órákban volt az istentisztelet. Álltak mindefelé.

November hó elején megkezdtük a tanítást az iskolában. Három tanerő van itthon: Koncz József igazgató, Nagy Gizella és Lévy Mária. A kántortanító Pethő Zoltán katona volt az események idején.

A jelenlegi egyházi helyzettel kapcsolatban jelentem a következőket:

Az istentiszteletek folynak az eddig megszokott időben és rend szerint. A konfirmándus növendékek oktatása szintén, a nem református iskolákban a vallástanítás ugyanígy. A középiskolás diákok és a község ifjúsága közös bibliakör működik hetenként kétszer,

két-két csoportban, Nagy Olga tanítónő (lányok) és Józsa Lajos segédlelkész (fiúk) vezetése alatt. Az állami iskolában a tanítás nagyon nehezen halad mert a gyerekek alig 25 %-a jár iskolába. Konfirmandus növendék 40 van, a középiskolás diákokkal együtt.

A gyülekezet lelkiélete növekvőben van. A templomlátogatás felleült, általában vágya a lelkek Isten Igéje után. Fel tudják fogni Isten szeretetét még a megpróbáltatásban is. Vallást tudnak tenni bűneinkről s be tudják ismerni azt, hogy méltán van rajtunk Isten ostora.

Nagydobos, 1945. február 3.

Józsa Lajos
segédlelkész

Főtiszteletű Püspök Úr!

A nagydobosi református egyházközségnek Józsa Lajos segédlelkész által megírt s Főtiszteletű Püspök Úrhoz 1945. évi február hó 5.-én felterjesztett háborús károkról szóló helyzetjelentéséhez alábbiakban pótlólag tiszteletteljesen jelentem a következőket:

Az 1944. évi szeptember havában e környéket is nyugtalanító légitevékenységek idején a gyülekezet lelkipásztora állandóan együtt volt híveivel és soha nem szűnt meg Isten igéjének vigasztalásával és bátorításával feljűk fordulni.

Peleskey Sándor lelkipásztor, az egyházmegye esperese 1944. évi október hó 20.-án, az akkor Nagydobos községben székelő katonai kiűritési kormánybiztos rendelkezésére hagyta el szolgálati helyét családjával együtt s távozott el Budán lakó sógorához.

Buda csaknem 8 hétig tartó ostroma idején a Budapesti-Kelenföldi egyházközség-nél teljesített lelkészi szolgálatot, illetve 1944. évi december hó 1.-től 1945. évi március hó 5.-ig, hazaindulásáig. Buda ostrom alatt a légióvóhelyeken állandó istentiszteleteket tartott.

Lelkipásztornak és családjának a lelkészi lakás feltörése alkalmával elvitték összes ruhaneműit, sertéseit, később tehenét s magán könyvtárának egy részét. Elszenvedett kára 1939. évi érték szerint: 25-27.000 pengő.

Nagydobos, 1945. december 30.

Peleskey Sándor
lelkipásztor

Nagyecsed

1944. évi szeptember havában a község lakosságát a légitvekenység tartotta izgalomban. Ezt az izgalmat és nyugtalanságot csak fokozta az, hogy a közelben fekvő Nagykároly városát és a szomszédos uradalmi erdőket és tanyákat is légi támadások érték. Az állandóan fokozódó izgalmat az Ige megnyugtató üzenetének hangsúlyozásával igyekeztem lecsendesíteni.

A községen is keresztül visszavonuló német csapatok erőszakosan és kihívóan viselkedtek. Sok terményt, állatot és ruhaneműt szedtek össze és vittek el magukkal minden ellenérték nélkül. Elvonulásuk előtt felrobbantották a Kraszna folyó hídját, valamint az Ecsedi-láp vízlevezető csatornáin levő beton hidakat is.

A községbe 1944. évi október hó 26.-án vonultak be a román és orosz csapatok.

Csapatátvonulások miatt az istentiszteletek megtartásában kilenc napi szünet állott be. Az istentiszteletek megtartása 1944. évi november hó 4.-én kezdődött ismét meg.

Az iskolában a tanítás 1944. évi november 26.-án vette kezdetét. Lelkipásztor és családja helyben maradt. Balogh Dezső és Baráth István segédlelkészek (utóbbi később szüleinél Ilken meghalt) elhagyták szolgálati helyüket. Előbbi nem is tért vissza eredeti szolgálati helyére.

A németek visszavonulásuk alkalmával az egyházközség templomára és épületeire sem voltak tekintettel. A templomot is fel akarták robbantani, amelyet lelkipásztor és egyházközségi gondnok közbelépésére nem cselekedtek meg.

Az egyik, közvetlen a templom és egyházi épületek háta mögött levő vízlevezető csatorna hídjának felrobbantása alkalmával az egyházi épületek is súlyosabb rongálódásokat szenvedtek.

A templom fala meghasadt, ablaküvegeinek 2/3 része összetört, ablakfák megrongálódtak és a tető is rongálódást szenvedett.

A templomot ért kár 1939. évi értékelés szerint: 20.000 pengő.

Lelkészi lakás fala és tetőzete gránát találatot kapott, ablaküvegek betörték. Kár 1939. évi érték szerint: 6.000 pengő.

Melléképületek falai és tetőzete megrongálódott. Kár 1939. évi érték szerint: 5.000 pengő.

Egyházi ház tetőzete beszakadt, falai meglazultak, ablaküvegek betörték. Kár 1939. évi érték szerint: 7.000 pengő.

Iskolai épület ablakai megrongálódtak, ablaküvegei betörték. Kár 1939. évi érték szerint: 3.000 pengő.

Egyházi irattárt és levéltárt a németek és románok szétszórták, majd elégették. Az egyháznak így sok értékes irata s számadásai is megsemmisültek.

Lelkipásztor palástját elvitték, amelynek 1939. évi értéke: 400 pengő. Lelkipásztornak ruhaneműekben, állatokban és terményekben elszenvedett kára 1939. évi érték szerint: 25.000 pengő.

A község lakosságának terményekben, sertésekben, szarvasmarhákban, lovakban igen nagy, szinte felbecsülhetetlen és sok ideig pótolhatatlan a kára, úgyszintén ruhaneműekben is. A község lakossága a károkat megadással viselte el s kivétel nélkül mindenki alig várta, hogy az átvonulások után ismét az Úr hajlékában nyithassa meg szívét Isten előtt, bízva abban, hogy Ő megsegíti s kegyelmébe veszi a töredelmes szíveket s felemeli a porba sújtottakat.

A templomlátogatók száma és az úrvacsorával élők száma még jobban megnövekedett s lelkipásztornak családlátogatásai során szerzett tapasztalata az, hogy a hívek lelkében az egyház iránti ragaszkodás és érdeklődés nem lanyhult meg.

Nagyecséd, 1945. december hó 20.-án

Bíró Gyula
lelkipásztor

Nyírmeggyes

A felettünk átviharzott súlyos időkben egyházközségünket Isten kegyelme eléggé meg nem hálálendő módon, minden különösebb veszedelemtől megoltalmazta. Emberáldozatokat, anyagi károkat nem szenvedtünk, irattárunk, klenódiumaink sértetlenek maradtak. Az egyház belhivatalnokai, tisztviselői közül egy sem hagyta el helyét, az istentiszteleteket, három heti kényszerű megszakítással, rendben és akadály nélkül folytak és folynak ma is, a tanítás az iskolában november 16. óta ugyancsak zavartalanul tart; mindössze a katonai szolgálatot teljesítő egyik tanítót kellett helyettesítenünk egy helybeli születésű V-öd éves tanítójelölttel. Templomunk, egyházi épületeink, iskoláink épen állanak, csak úgy iskolai felszerelési tárgyak, térképek, taneszközök hiányzanak. Az egyházi tisztviselőket (lelkipásztor, tanítók) rendkívül érzékeny anyagi károsodások érték ugyan, de ezeket a háborús helyzet természetes velejárójának tekintjük s zúgolódás nélkül viseljük. Fő dolog, hogy az egyházi és iskolai élet, az adott körülményekhez viszonyítva, normális mederben folyik, amiért egyedül Istené legyen a dicsőség!

Nyírmeggyes, 1945. január 10.

Tukacs János
lelkipásztor

Nyírparasznya

1944. év őszén Magyarország területére átterelődött a háború és a vele kapcsolatos egyre hevesebbé váló légi-támadások. Nekünk is aggodalommal töltötték el szívünket. Fokozódott ez a szorongás akkor, mikor egyre közeledett felénk a háború vihara. Szeptember első felében szinte állandóvá vált a légi tevékenység. Szeptember 15.-én este mi is átéltük az első komoly légi riadót. Mintegy 5-6 km-re innen a szomszéd falu határában egy pár bombát dobtak le. Szeptember 20.-án este volt itt az utolsó nagyobb légi tevékenység. Isten kegyelméből minden baj nélkül átvészeltük ezt a nehéz hetet. Október 17.-én kaptuk meg a kiürítési parancsot, ugyan ezen a napon érkeztek meg hozzánk a németek. A német parancsnok mindenképpen elakart bennünket küldeni, de én és a kántortanítónk híven, a Püspök Úr levelére elhatározzuk, hogy kitartunk őrhelyünkön. (János 10:11. v.)

Az itteni német csapatok ellenzék nélkül sertéseket és lovakat vittek el az emberektől.

Az iskola-szekrényeket feltörték, iratokban, térképekben, könyvekben kárt tettek. Anyakönyvekben azonban csak sekély hiányt szenvedett az iskola. Október 27.-én este a német csapatok elvonultak. Október 28.-án reggel ment el az első román járőr. Egész nap román átvonulás. Pár ezer román volt itt 3 napig. Anyagilag sok kárunk volt. Lovat, szekeret, disznókat, baromfikat, takarmányt nagymértékben igénybe vették. Bántódása senkinek nem történt. Az iskolában szállásolók a képeket összetörték (Bocskai kép, himnusz tabló stb.), az iratokat a szekrényekből összeturkálva kihányták, 16 darab 6 méteres színpadépítő deszkát, ami az ifjúság tulajdonát képezte, elvitték. 7 darab ablaktáblát kitortek. Az ifjúsági egyesület gramofonjait elvitték 40 darab lemezzel. Anyagilag engem is értek károsodások: palástom eltűnt, biciklim és nagyértékű fényképezőgépem szintén.

Október 31.-én reggel érkeztek meg az oroszok is. Az ellenünk folyó propaganda következtében kissé szorongó érzésekkel vártuk őket, de ezzel szemben a legrendesebb embereknek bizonyultak. Nem kegyetlenkedtek. Szabó István, ki 10 évig volt orosz fogságba kurátorunk volt a tolmácsunk. Ő vele közölték az örömhírt, hogy járhatunk templomba ezek után is. Az orosz csapat pár napi itt tartózkodás után elment. November folyamán még párszor került a faluba 2-3 csapatjuk után menő katona, akik az emberekkel igen szigorúan bántak. Raboltak és fosztogattak. Tőlem is vittek ruhaféléket és apróbb szükségleti tárgyakat.

Az istentiszteleteket október 29-ike kivételével mindig meg tudtuk tartani. Minden alkalommal hálát adtunk a jó Istennek, hogy nem hagyott el bennünket és megtartott a nehéz napokban. A normális állapotokat december hó közepére sikerült vissza állítanunk, a tanítást megkezdenünk és az irattárakat rendbe tennünk.

Hála legyen Istenünknek, hogy mindnyájunkat megtartott, hogy a gyülekezetnek erőt adott a fájdalmak és csapások elviselésére.

2 hősi halottunknak -Demjén Endrének és Barna Miklósnak- kik a harcok mezején elesetek adjon csendes békeséget, hozzátartozóinak Isten akaratában való megnyugvást.

Nyírparasznya, 1945. október 1.

Szakáts József
református lelkipásztor

Olcsva

Az 1944. évi szeptember hó 1.-óta bekövetkezett hadműveleteket, valamint az orosz megszállást egyházközségünk, úgyszintén a politikai község is – Isten kegyelméből – nagyobb megpróbáltatások nélkül élte át. Nagyobb harcokra a közvetlen környékünkön nem került sor. Mindössze néhány aknatalálat érte a falut, melyek közül az egyik sajnos éppen a mi templomunk homlokzati falának északi sarkán lévő szélső ablakának a felső peremét találta el s okozott fal és ablakrongálásban 1944. évi november havi értékben mintegy 2.000 P. (Kettőezer pengő) összegű kárt. Egyházközségünk anyagiakban a hadműveletek következtében a mai napig más kárt még nem szenvedett.

Klenódiumainkat kellő időben az egyház ládájába csomagolva gondosan elástuk s azok sértetlen és ép állapotban meg vannak.

Irattárunk is aránylag kevés károsodást szenvedett. Néhány jegyzőkönyv (egyházkerületi és zsinati), valamint az „*Agenda*” és az 1943. évi számadási iratok a népiskolai és egyházi pénztári-főkönyv kivételével elpusztult, illetve használhatatlanná vált. Nagyobb károsodás érte azonban a kezelésben, mint egyházmegyei nyugdíjintézeti pénzkezelőnek a kezelésében lévő egyházmegyei nyugdíjintézeti (lelkészi) törzskönyvet, melyből lapokat téptek ki és semmisítettek meg, vagy tettek használhatatlanná.

Egyházközségünkötől, valamint a politikai községtől a hadiesemények emberáldozatot nem követeltek.

Az orosz megszállást 1944. évi október hó 28.-án és 29.-én éltük át, míg a fentebb említett aknatalálat október 27.-én érte templomunkat.

A normális életet a lehetőség szerint a megszállás után igyekeztünk azonnal helyreállítani. Erre annál is inkább lehetőség nyílt, mert a két napos átvonulás után a megszálló csapatok községünket elhagyták. Istentiszteleteinket 1944. évi november hó 10.-ike óta rendszeresen tartjuk, míg az iskolai oktatást, egy hónapi szüneteltetés után, november 20.-án kezdtük el újra egy rendes tanerővel, aki az egész iskolai tanítást ellátja. Kántortanítónk immár harmadik éve állandóan katonai szolgálatot teljesít.

Gyülekezetünk tagjainak az anyagi károsodása is – más a főútvonalak mentén fekvő községek károsodásához mérten – bár fájdalmas, mégis elviselhetőnek mondható. Legfájdalmasabb a mintegy 86 darab lónak az elvitele, ami egy ilyen kis község

földművelő, nagyobbára törpebirtokosokból összetevődő lakosságára nézve szinten pótolhatatlan értéket jelent. Egyebekben, bár az átvonulás két napja alatt a megszálló csapatok tagjai igyekeztek mindent megenni, számottevőbb kár nem keletkezett.

Annál fájdalmasabb volt a lelkiek terén kiállott szenvedés, amit a folytonos zaklatás, bizonytalanság, fenyegetőzés, de főként a nőkkel szemben tanúsított magatartása okozott a megszálló és harcoló csapatoknak. Istennek legyen hála érte, hogy az Ő kegyelme és gyülekezetünk nőtagjainak az ügyessége következtében megbecstelenítés esete, egy elmebeteg asszonynak a kivételével, mégsem fordult elő.

A magam és családom sorsa és szenvedése – Istené a dicsőség érte – szintén elviselhetőnek mondható. Október 27.-én amikor templomunkat közvetlen a lakásom közelében aknatalálat érte s közben rajtunk dörögtek az ágyuk és tudva azt, hogy a német-magyar csapatok a községünk alatt húzódó Kraszna folyó védőtöltésén tüze-lőállást foglaltak, tehát nagyobb harcoktól kellett tartanunk, feleséggel két éves kisfiammal, valamint az éppen nálunk tartózkodó Görömbey Zoltán szamosi lelkipásztorral, átmentünk a Szamos és Tisza-folyók összefolyásánál fekvő szomszéd községbe, Olcsvaapátiba, ahol is Kelemen Ferenc lelkipásztor testvérünknel találtunk menedéket. Úgy terveztük, hogy másnap – mivel ott családomat emberi számítás szerint biztonságban tudhatom, hiszen sem a Szamos, sem a Tisza folyón egyetlen komolynak nevezhető jármű sem volt már akkor, tehát nagyobb hadsereg átvonulása ott lehetetlennek látszott – én magam visszatérek községünkbe s bármi következik is be, gyülekezetemet és lakásunkat magára nem hagyom. Azonban a visszatérés október 28.-án már lehetetlenné vált, mert amikor a Szamos folyón csolnakon át akartunk kelni, aknatűzbe kerültünk s alig menthettük meg az életünket. Az átvonulás két napját, október 28.-át és 29.-ét, így családommal együtt Olcsvaapátiban töltöttük s csak október 30.-án a kora reggeli órákban térhettünk vissza községünkbe. Olcsvaapáti községet illetően táplált reménységünkben nem is csalódtunk, hiszen amikor az alig pár száz méterre, de a Szamos folyó bal partján fekvő Olcsva község két napon át tömve volt orosz és román csapatokkal, Olcsvaapátiban mindössze egy orosz kapitány és két altiszt töltött október 30.-án délután alig pár órát, tehát személyileg teljes biztonságban lehettünk.

Nem így azonban a gazdátlanul maradt lakásunk. Feltörték, s amit benne két napon át véghezvittek az szinte leírhatatlan. Az összes ruháinkat s nagyobb részben az ágyneműinket is elvitték, úgy, hogy majdnem azt mondhatjuk; annyink maradt ami rajtunk volt. Elvitték egy lovunkat, leölték a legnagyobb sertésünket, azonkívül elfogyasztottak még egy általunk már a megszállást megelőzően pár nappal előbb leölt sertést s megették minden ehető dolgot és elvitték az írógépeket.

Anyagi károsodásunk a községi előljárárság becslése szerint, az állatokban elszennvedett károsodáson kívül is, 1944. évi december havi értékben meghaladja a 25.000 P.-t.

Iskolánk felszerelésében károsodás nem történt. Az iskola épületén kisebb ablak rongálások keletkeztek.

Fóris Etelka tanítónő, aki szintén helyben maradt, az izgalmon kívül ruházatban szenvedett nagyobb kárt. A megszállás és átvonulás két napján, valamint az

utána következő bizonytalan időkben gyülekezetünk egyik érdemes tagjánál talált menedéket.

Jelentésem tudomásulvételét kérve maradok kiváló tisztelem nyilvánításával.

Olcsva, 1945. június 11.

Tóth Jenő
lelkipásztor

Olcsvaapáti

Isten különös kegyelme folytán sem a német csaptok utóvéd harcai, sem a nyomukban előretörő orosz csapatok harcai községünket, így természetesen egyházközségünket sem – nem érintették. Földrajzi testvérünknel fogva csapatok nem érintkezhetek, mert községünk a Tisza és Szamos köz csücskében fekszik, ahol a Szamos a Tiszába ömlik. Az egyházi élet rendes menete így semmi kívülről jövő akadályt nem szenvedett. Csupán október 29.-én – vasárnap – nem mertünk istentiszteletet tartani a templomban, mivel a Szamos balpartján előre nyomuló csapatok lövedékei áttévedtek. Gondolván, hogy a templom legnagyobb célpont, azért nem ide, hanem kisebb csoportokban (három csoport) összegyülekezve tartottuk meg az istentiszteletet.

A kegyelmes Isten iránti mélységes hálára vagyunk kötelezve, hogy oly sok bűnünk – egyéni és közös bűneink – ellenére minden anyagi és testi károsodástól és gyötrelemtől megkímélt bennünket. Lelkileg igyekeztünk együtt sírni a sírókkal.

November hónapban minden reggel igehirdetéses istentiszteletet tartottunk, amelyek nagy áldott alkalmak voltak a külső és belső bizonytalanságban élő gyülekezeti tagok számára, de főként a környék falvaiból hozzánk menekült nők számára. Ugyanis községünk – szinte – minden családjához menekültek főként fiatalabb nők Vásárosnaményből, Vitkáról, Nagydobosról, Olcsváról s más helyekről a háború brutalizmusa elől. Félreérthetetlen leckét kaptunk az elvonult nehéz időkben arról, hogyha szenved egy pap, vele együtt szenved mind a többi is. Isten csodálatos bölcsessége és kegyelme bár tenné valósággá ezt az igazságot életünkben mindenkorra!

Földrajzi fekvésünkből következhattunk jó előre arra, hogy községünk nem alkalmas belsejénél fogva csapatok hátra- és előrevonulására, úgy – noha a félelem nagyon megkísértett bennünket – el nem menekült közülünk senki.

Különösebb megrendüléssel és fájdalommal kell azért mégis visszagondolnunk az elmúlt nehéz időkre, mert midőn már az átvonulások megtörténtek s az emberek széttekinthettek a környéken; egyik tanítónk VII. gimnazista fia is Vitkában járva, útközben egy elhullott lövedéket talált (páncél fauszt) s azt hazahozta, amiből egy tragikus halálozás következett. A gyerek kíváncsiságból – otthon, konyhájukban, ahol 8-an voltak jelen szétbontotta a lövedéket, mely keze között felrobbant. Ő ugyan nem szenvedett sérülést, de súlyosan megsebesítette a robbanás nénjét, ki a katonai szolgálatot teljesítő szamossályi

református kántortanítónak – Endrédi Pálnak – a felesége volt. Súlyos sérülésébe a fiatalasszony testvérünk egy hét múlva belehalt, féléves árva gyermeket hagyva maga után.

Istenünk nevére térjen dicsőség mindenért, amik velük történtek s amik velünk az Ő akaratából ezután is történnek.

Olcsvaapáti, 1945. június 28.

Kelemen Ferenc
lelkipásztor

Ópályi

Keresztelő edény 5000 P.

Egyház jegyzőkönyve 1937. január 17.-től.

Egyház összes irattára és az azzal kapcsolatos okmányok.

Templom és lelkész lakás körüli kerítések összetörve és kidöntve, részben elhurcolva. 10.000 P.

Ópályi, 1945. augusztus 28.

Szabó Jenő
református lelkipásztor

Papos

1944. október 17.-én a postás katonai nyílt parancsot adott át nekem, mely egyszersmind menetlevél is volt az útirány megjelölésével a menekülésre. Én egyáltalán nem szándékoztam szolgálati helyemet elhagyni, de a parancsszerű katonai felszólítás váratlanul ért és gondolkodóba ejtett: vajjon szolgálati helyemen maradással nem teszem-e ki jóvátehetetlen veszélynek egész családomat, vajjon nem esem-e maradásommal esetleg kémkedés gyanújába? Rettenetes lelki-vívódáson mentem keresztül. Végre is a helyben maradás mellett döntöttem, dacára annak, hogy a lelkészilak a falu végén a lakóházaktól elszigetelten a temető mellett egy kb. 3 m. holdas telken áll, ami csak növelte a háborús veszély lehetőségét.

Miután a visszavonuló magyar és német csapatok csaknem két héten át vették igénybe a lelkészi lakásunkat elszállásolás, telefonberendezés stb. céljából – egy lakószoba kivételével – továbbá az udvart, istállót stb. – október 28.-án megérkeztek a román csapatok, melyek egymást váltogatva november 2.-ig tartózkodtak falunkban.

Amidőn az első román csapat október 28.-án délután kivonult a faluból, 3 lovas katonára betért a lelkészi lak udvarára s egy közülük – miközben gyűlölködő, sötét tekintettel és hanggal fegyverére mutogatott – kinyitatta velem az deszkás-szín ajtaját és ott körülnéze-

getvén, levétette velem a katona fiam biciklijét, elvette ezüst zsebórámat láncostul, melyet még 5-öd gimnazista koromban kaptam ajándékul és idáig megőriztem, aztán bement a lakásba, lehúzta és elvette feleségem arany jegygyűrűjét, leányaim kezeit és füleit is nézegette, de szerencsére nem talált elvinni valót rajtuk. Elvitt továbbá egy kis ébresztő órát és a még meg maradt kocsisószerszámot.

Eközben a másik kettő, kik tudtak magyarul, azzal „vigasztaltak”, hogy a magyar katonák, mikor Erdély egy részét visszakaptuk – mily kegyetlenül bántak az ő papjaikkal (megnyúzták, felkötötték), tehát az ő bánásmódjuk emberesebb.

Bár az átvonuló magyar csapatok – a tisztek elbeszélése szerint a falunk határában az üldözőkkel egy pár ízben fel akarták venni a harcot – erre nem került sor s így a falu épületei nem sérültek meg, tehát az egyházi épületek sem, mindezek ellenére kisebb károk történtek. Az iskolába szállásolt románok a tintatartókat a falakhoz verték. Elpusztultak a térképek, földgömb, számológép. Az iskola felaprózott kb. 15 m. akácfáját feltüzelték. A lelkészi telken a kerítésekben történt kisebb rombolás és a fás kamara ajtófélfáját feszítették ki. Templomi berendezésben, szertartási tárgyakban, anyakönyvekben stb. kár nem esett.

Lelkésznek ellenben voltak nagy kárjai. A fentebb említetteken kívül két ló, szekérral szerszámmal együtt és pokróccal, egy bricska, egy féderes sárga kocsi, 17 szekér lóhere és bükköny 6 m. zab, 12 m. magbükköny, 1 m. rozs, 2 szekér szalma, 200 liter bor, 160 kilós hízott sertés, 2 süldő, 10 tyúk, 2 kacsa, 12 q felaprózott akácfa, üst, edények, 3 viharlámpa, 2 bőrrönd harisnyákkal és egy új retiküllel, 12 méter ruhaszövet a lányoké, 1 férfiruha, egy új ágylepedő stb. ezeken kívül a lelkészi tagban rengeteg kár: krumpli, napraforgó, tengeriben. És mivel az igát elvitték: őszi vetés rozs csak 5 m. hold lett 12 m. hold helyett, búzavetés semmi.

Isten megsegített, az anyagi károkon kívül semmi különösebb bajunk nem történt. Istentisztelet is csak október 28.-tól november 2. szünetelt a templomban. A tanítás pedig november 15.-én folytatódott.

Papos, 1945. december 30.

Tariska Béla
lelkipásztor

Szamosság

1944 őszén, szeptember havában az ágyúszó mind közelebről hallatszik. Szatmárnémeti és erdélyi menekülők vonulnak át községünkön különféle járműveken, ezektől is értesülünk az ellenség gyors és megállíthatatlan előretöréséről. Október 28.-án reggel érkezett a községbe az első ellenséges csapat egy román lovas előőrs csapat, mely miután ellenállásra nem talált, tovább vonult a Tisza folyó irányába, Vásárosnamény felé. Ezek tovább vonulása után pár óra múlva szinte özönlött minden irányból a gyalogság, tüzérség, muníciós

szekereinek óriási tömege. Megszállták a községet és megkezdték a fosztogatást. Előbb élelmiszerek és értéktárgyak után kutattak, majd a háziállatokra, a szárnyasokra, különösen a kacsra és liba félékre vetették szemeiket és ezeket az udvarokon leverve, vagy lelőve a gazdaasszonyokkal süttették meg maguknak. Nagy pusztítást vittek véghez a sertésállományban, úgyszintén öldösték le még a vemhes állatokat is. Az istállókból az összes lóállományt elvitték, annyira, hogy sem ló, sem lószerszám és szekér sem maradt a községben. Nem kímélték a község apaállatait sem, ezeket is mind elhajtották, igen sok vemhes és fejős tehén és igás ökrökkel együtt.

Kutatásaik során, ahol szeszestáltra bukkantak, azt mohón elfogyasztották és ezután mámoros fővel állatias vágyaikat igyekeztek kielégíteni állati módon. Sokat szenvedett tőlük – különösen az első megszálló és átvonuló részeg katonáktól az elrejtőzni nem tudó és védtelenül álló nők. A község közelében lévő Bárrtanyán két férfit agyonlőtt egy részeg orosz katona, mert feleségeiket és családjuk tisztességét akarták tőle megvédeni.

Templom és iskola semmi károsodást nem szenvedett. A harcoló csapatok elvonulása után a templomi istentisztelet gyakorlását is megengedték a községet megszálló románok.

Tantermeinkben román katonák laktak néhány napig. Itt volt a tábori kórházuk is, melyben néhány beteg és sebesült katonát ápoltak.

A lelkeszlak utcafronti részében egy román tábornok és vezérkara lakott kik elég udvariasoknak és úriembereknek bizonyultak lelkéssel és családjával szemben.

Az egyház tűzifa készletéből a katonai konyhák 10 öl kemény tűzifát feltüzelttek. Ezenkívül sem az épületekben, sem a klenódiumokban és más egyházi vagyonban semmi kár nem esett. Ellenben lelkésztől 4 lovat és szekeret elvittek.

Szamosszeg, 1946. március 2.

Batta Miklós
református lelkész

Vitka

Az 1944. évi szeptember hó eleje óta bekövetkezett hadiesemények folytán a vitkai egyházközség emberáldozata egy férfi – Ács Ferenc cipészsegéd volt [...].

Épületekben kár nem esett. Klenódiumok közül egy kenyérszító kis ezüstantányér és 14 darab úrasztali kendő és terítő tűnt el az egyház pénzszekrényének az alján levő tároló helyéről. Magát a szekrényt is feltörték s használhatatlanná tették az átvonuló magyar leventék. Ugyanezek dúlták fel az egyház levéltárát is, mégpedig olyan elképzelhetetlen módon, hogy a lelképásztor magánkönyvtárával és irataival összekeverve, széttépdesve, három helyiségben térdig érő papirronyhalmaz gyűlt össze. A hiány nem állapítható meg, mert a levéltári jegyzéknek is csak a foszlányai kerültek meg. A megrongált és valamenynyire összeszedhető iratok rendbeszedése olyan nagy munkát igényel, amit csak a halaszthatatlan mindennapi teendők megkevesbedéséből nyert idővel lehet elintézni.

Sorsdöntő események hiteles krónikája nem adható, mivel jelentést tevő nyílparancsra menekült volt, az eseményekre vonatkozó tájékoztatások pedig annyira ellentmondók, hogy azokra alapítani nem lehet. Különben pedig az átvonuláson kívül – mely egy-két napig tartott – különösebb esemény nem történt. A lakosság anyagiakban szenvedett jelentős károkat, különösen jószágállományától fosztották meg román és orosz katonák. A nők fiatalabbjai közül többen Olcsvaapátiba menekültek s ott kikerülte őket az átvonulás áradata. Az egyik tanyán lakók között azonban hírszerint garázdálkodott a hadsereg.

Az egyházi élet rendes folyamatában nagyobb szünet nem volt. Az elmenekült lelkészt helyettesítették és így már november közepe táján megkondultak a harangok. Lelkipásztor meneküléséből hazatérve április 1.-én kezdte meg szolgálatát. A katonai szolgálatot teljesítő kántortanító május 10.-én került haza s ő is azóta szünet nélkül folytatja működését.

A felsoroltakból az állapítható meg, hogy az irattárban esett pótolhatatlan káron kívül az egyházközösséget jelentékenyebb csapás nem érte.

Vitka, 1945. november 12.

Boross Mihály
lelkipásztor

X. rész

NAGYSZALONTAI EGYHÁZMEGYE

Berekböszörmény

Emberéletből egyetlen halálos áldozata lett az itt lezajló hadieseménynek, mely kezdődött 1944. szeptember 27-én, s befejeződött az október 13-án este történt orosz-román haderő bevonulásával. Katona Kálmán 81 éves, előregedése előtt hűséges presbiterünk szívlovást kapott lakásán a házról-házra bezúduló katonák egyikétől.

Istentiszteletet nem tarthattunk 3 vasárnapon. Ez idő alatt szertartás nélkül temettek el 3 halottat.

Községünk férfi lakosságát 16 évestől 60 évesekig őrizetbe helyezték és tartották október 14-én reggel 9 órától 15-én délután 5 óráig, amikor azzal bocsátottak el bennünket, hogy bármi sérelemért elégtételvétele gondolni se merészeljünk.

Fokozta községünk anyagi felbecsülhetetlen kárát, hogy a környékünkön lévő román falvak lakosai reánk csődültek, hogy abból is kifosszák a lakosságot, mit a katonaság meghagyott.

Bomba, és tüzérségi kártól mentesek maradtunk. Egyedül a körorvos lakása égett le. Akna becsapódás okozott kisebb nagyobb károkat az egyesek lakásainál. Ennek dacára megsemmisült felekezeti népiskolánk irattára, melynél az iskolai anyakönyvek eltűnése pótolhatatlan. Iskolapadok megrongálódtak, és 30%-a eltűnt. 2 tanítói lakást lófűrösztőnek rendeztek be az oroszok, minek következtében komoly kár keletkezett. Az iskolai kár összege az 1938. évi árak alapját értékelve 11.236 pengő. Templomunk, tornyunk és a lelkési lakás sértetlen állapotban maradt meg. Lelkési irodából és e lakás másik 2 szobájából üdülőt rendeztek be a gyengélkedő orosz katonák részére. Az iratok többszöri kiharcolása következtében fokozódott a kár, mit a közvetlen hadieseményekkel kapcsolatban szenvedtünk. Úrasztali terítőinket elzabrálták, de ezt a hiányt máris pótolta a hívek áldozatosága. A 2 darab értékes úrasztali kehely megmaradt, mit lelkész csak az őrizetből való kiszabadulása után helyezett el úgy, hogy szem előtt ne legyen. Ezeknél a kár hozzávetőleges értéke az 1938. évi árak alapján 1200 pengő.

Balogh Andor lelkész és felesége, valamint Adorjáni Jánosné, kántortanítónk felesége nem menekült el. Adorjáni János, Kovács Tibor, vitéz Magyarosi Béla tanítóink katonai szolgálatot teljesítettek abban az időben. Adorjáni János egyetlen leányát, másik két tanító családját a veszedelem elől mentette. Dr. Sólyom Ferencné, Balogh Margit tanítónő férjével, Marsalkó Józsefné, Balogh Emma tanítónő férjével szintén menekült, utóbbiak azzal, hogy Marsalkó segédlelkészünk testvérei körében fogja bevárni a hadieseményeket. Buzgó Jánosné tanítónő püspöki engedéllyel a nyári szünetet Vezsenyben töltötte és vissza sem jött szeptemberben. Marsalkó József segédlelkész feleségével, Magyarosi Béla családjával 1945. tavaszán, Buzgó Jánosné tanítónő és Kovács Tibor tanító családjával valamivel később megérkeztek, Adorjáni János orosz hadifogságból szabadulva és leánya szintén visszatértek. Nem érkezett még meg Kovács Tibor tanító és dr. Sólyom Ferencné tanítónő. Molnár Márton gondnok a tanítók eltávozásával a kántori teendőket végzését vállalta, és díjmentesen teljesítette. Számadásunkat is sikerült megmentenie,

minek következtében nem csupán Isten, de emberek előtt is számot adhatunk sáfárkodásunkról.

Iskolánkban a tanítást 1945. január 9-én helybeli, oklevél nélküli, s így szükségből kiegészítő tanítók beállításával megkezdettük. E munkát végezték: I. osztály Márki Róza, II. osztály Méhes Ilona, III. osztály Fésűs Margit, IV. osztály Faragó Lajos, V. osztály Rácz Lajos, VI. osztály Puskár Juliánna. Az I-IV. osztály kiegészítő vezetői 1945. június 24-én osztályukat a leigazolt tanítóinknak átadták, míg az V. és VI. osztály vezető kiegészítő tanerői a vizsgát is letételve váltak meg szolgálatuktól. Itt volt nézeteltérés, mivel a nemzeti Bizottságunk azon álláspontra helyezkedett, hogy kiegészítő tanítók végezzék munkájukat az egzámenig, és egyedül vitéz Magyarósi igazgató tanító vegye át munkakörét azon megszorítással, hogy osztályt ő sem vezessen, csak a szükségből beállítottakat irányítsa, és a júliusi illetményt kiegészítő tanítók élvezzék. Ezt iskolaszékünk és presbitériumunk nem fogadhatta el.

Egyháztagok sorsa annyiban volt nehezebb a környékbeli lakosokénál, hogy községünkben szervezték be az elosztó központot, így 500-600 orosz katona állandóan, átmenetileg jóval több, itt élt, minek következtében fokozottabb robotot és beszolgáltatást követeltek. Egyháznak temetőjéből a fát, cca. 1000 mázsát letaroltattak, és csak azután hordatták azt a határból és más községből.

Felolvastuk presbitériumunk 1946. február 3-án tartott ülésén.

Csengeri Zsigmond
gondnok

Balogh Andor
református lelkész

Biharugra

1941. évi június hó 26-án országunk egy nagyon szerencsétlen lépésre szánta el magát Németország oldalán. Vezetőink vétkes politikai felfogása miatt háborúba keveredett a hatalmas Sovjet-Unióval és az Angolszász hatalmakkal. Tette ezt annak a németységnek az oldalán, amely ellen sok véres szabadságharcát vívta már évszázadokon át, és amelynek az oldalán már egy hatalmas világháborút elveszített. De különben is a németység politikai elnyomását kellett évszázadokon át elszenvedje, és már csak e miatt is távol kellett volna magát tartsa attól a birodalomtól, melynek részéről szabadságot sohasem is remélhetett volna. A háború kimenetele nem volt kétséges. Elvesztettük, és a világ egyik leghatalmasabb hadserege végigszárguldott hazánkon. A németekkel tartó magyar vezetők a maguk mellé terrorizált csapatainkkal még hazánk területén is ellenállottak, és emiatt hazánk anyagiakban és erkölcsiekben is felbecsülhetetlen károkat szenvedett. A veszteségekből emberi életben való veszteségünk az, ami a legtöbb fájdalommal telíti szívünket. A harc-
térén eddig elhaltak Eröss Gyula, Rózsa Jenő, Bertalan Gyula és Bálint István testvéreink.

A mai napig azonban még 80 atyánkfia van fogságban, kiknek hol és hogyanlétéről alig tudunk valamit. Adná Isten, hogy minél előbb hazakerüljenek. Polgári halottaink, akik a harcok következtében hunytak el: id. T. Bertalan Ferencz, Tornyai Gyula, Eszenyi József, Papp Sándor, G. Tóth Sándor és Oláh Mihály atyánkfiái. Egyházközségünk tagjai anyagi vesztesége óriási, hiszen a község többször cserélt gazdát a harcok folyamán, több ház leégett, ezek között a baptista imaház is. Egyházközségünk templomában szenvedett tetemes kárt. A lelkeszi laknak csak az ablakai pusztultak el, és a téglakerítése kapott kis részen találatot.

A templom sérülései a következők voltak:

A torony déli oldalán a harangház ablakán kapott találatot, és a fal teljesen átszakadt. Ugyancsak a torony a bádogtetőben szenvedett súlyos károkat. A délkeleti sarkon belövést kapott, ami körülbelül öt lapméteren bezúzta a bádogot, és eltört egy tartógerendát, és szétszaggatta a deszkázatot is. A torony bádogtetőzete a szilánkoktól több helyen beszakadt. A templom északi oldaláról kapott egy nagyobb kaliberű ágyútól találatot. A nagy vas ablakkeret, és körülötte nagy részen a fal teljesen szétzúzódott, sőt a fal a találat körül meglazult igen nagy részen. Az ágyú golyója bent robbantott, mert a férfiak oldalán két pad teljesen szilánkokra szétment, a legtöbb súlyosan megrongálódott, és a nagyobb szilánkok a szemben lévő fal jórészt lerontották, hatalmas lyukat ütve azon. Szilánk találattól megszakadt a stukatur, és a légnymás félig teljesen lebontotta azt, és másik oldalon meglazította. A szószéket a légnymás és szilánkok teljesen szétzúzták. Jórészen darabokból lehetett összeszedni csak az alkatrészeket. A légnymás az első padok betéteit is teljesen beszaggatta. A templom igen finom bádogból készült teteje 200 helyen kapott szilánkoktól találatot és kilyukadt. Hasonlóképpen rongálódtak meg a csatornák. Az egyházközség két úrasztali kelyhe, és a keresztelő tál és az összes terítők elpusztultak. Egyik kelyhünk alsó része megkerült, és a keresztelő kancsó, amit Tar János atyánkfia talált meg és rejtegetett kint a tanyán. A templom összes zsoltáros és dicséretes könyvei megrongálódtak és jórészt elpusztultak. A község lakosságát a harcoló csapatok teljesen kiűritették. A lakosság a kevésbé veszélyes szomszédos falvakba menekült, csak a legszükségesebbeket víve magával. Többen Dunántúl kerestek menedéket, mások az ország határait is elhagyták. Az egyházközség lelkipásztora 1944. október 4-től 1945. március 20-ig volt távol gyülekezetétől. Ez idő alatt a lelkipásztori teendőket a sákramentumok kiszolgáltatásán kívül Tar Lajos VI. gimnáziumi tanuló végezte, aki Tar Lajos és Bagdi Ágnes helybeli szülők gyermeke, a debreceni református főgimnázium kitűnő tanulója. Istentiszteleti hely az iskola nagyterme volt. Lelkipásztor hazaérkezése után általános és határozott óhaj volt a templom kirenoválása. Annak ellenére, hogy úgy a hozzávaló anyag, mint a munkás kérdés igen súlyos terhetek jelenthetett, mégis kívánta a munka elkezdését önkéntes adományok és munkára való jelentkezés által. A gyülekezet nem csak kívánta a munka megindítását, hanem abban minden erejével részt is vett. Adtak téglát, homokot, szeget, drótot, deszkát, létrát, napszámot, fuvarokat és pénzt. Nádat a stukaturhoz. Az egész munka folyamán Istennek különös kegyelmét kellett tapasztalnunk. Kedves volt neki e munka, mert hazahozta a mestereket, akik vállalkoztak a munka elvégzésére, és amikor már-már úgy volt sokszor, hogy le kellett állítani a munkát valamilyen anyagihiány miatt, mindig segítségünkre jött, és mindent

megadott, hogy zavartalanul folytathassuk azt. Kegyelmét abban is meg kellett tapasztalnunk, hogy a mestereket hazahozták. Dékány Lajos építőmester vezette a munkát, s mellette fia, ifj. Dékány Lajos segéd, Bertalan Zsigmond és Cs. Nagy Károly építőmesterek, B. Bertalan Lajos kőműves segéd, Tarsoly Imre kőműves segédek működtek. A szószék és berendezések munkáját Molnár Imre asztalos mester végezte el. Komoly és alapos munkát végezve. Dékány Lajos és Molnár Imre úgy dolgoztak, mint akik a becsületes és hűséges munkával is hálát akarnak adni azért, mert őket és szeretteiket Isten megmentette a nagyobb bajoktól és nyomorúságtól. Velük együtt minden munkás becsületes ügynek tekintette ezt a munkát, mert hűségben és kitartásban bizonyoságot tettek szívük és lelkük érzéseiről és gondolatairól. A toronytetőt bádog hiánya miatt, és a régi bádogtető elrozsdásodása miatt nem lehetett megnyugtató módon megjavíttatni. Jobb időket várunk, és be kell fedessük az egészet. Három ablakát a templomnak szintén üvegezés nélkül kellett hagyjuk üveghiány miatt. Reménységgel vagyunk, hogy őszre ezt a munkát el tudjuk végeztetni. Így ami hiányosság mutatkozik a torony, a templom külső része és az ablakok üvegezése körül, mind az anyagihiány miatt van. Hisszük azonban, hogy Isten ezután is velünk lesz, és segíti majd az Ő házának építőit minden munka elvégzésében. Szálljon áldás és dicséret szent nevére. Legyen a dicsőség az Övé mindörökké.

Biharugra, 1945. július 18.

Oláh Béla
lelkipásztor

Két hónappal szeptember 27. előtt már egészen bizonyossá vált, hogy a hatalmas orosz hadsereg el fogja özönlteni hazánkat. Községünk lakosságát már akkor elkezdettük készíttetni arra, ami bekövetkezett. Amikor 1944. szeptember 26-án este a kivonuló magyar csapatok is minden reményt feladva menekülésre készítették bennünket, a lakosság csak arra kérte őket, hogy minden harcot kerüljenek el, nehogy károkat szenvedjen a község. Különben pedig a község egész lakossága helyben maradt, kivéve Bary A. Zoltán gyógyszerészt, Domján János tógazdasági intézőt, Tóth Sándor községi írnokot és családját, akik felsőbb utasításra a község irattárát vitték el.

1944. szeptember 27-én negyed 6 órakor jöttek be az orosz csapatok, és itt voltak 29-én reggel 9 óráig, amikor is a magyar és német csapatok visszanyomták őket.

Ezalatt a két nap alatt sok olyan dolgot követtek el, amit mi gondolni sem mertünk volna és nem is vártunk. A község teljes loállományát, szekereit, lószerszámait elvitték, a lakásokat feldúlták, a faluban található összes italt megitták, és népünkre a legsúlyosabb sértést erőszakoltak reá fegyveresen, hogy asszonyaikat és leányaikat megfertőztették. Anyagilag és erkölcsileg a legsúlyosabb bántásokat kellett elszenvedjünk annál is inkább, mert az ide bejött csapattesteknek mi voltunk útjában az első szép magyar község, ahol mindenből a jót, sokat és szépet, értékeseket kaphatták. Innen volt az, hogy a legszegényebb öt-hat gyermekes községi kondást is burzsujnak nézték, és úgy is bántak el vele.

Egyházközségünk ezalatt a két nap alatt csak úrasztali kelyhek elrablásával szenvedett kárt. Amikor azonban 1944. október 5-én reggel újra megérkeztek az orosz csapatok, amit a község lakossága már nem várt meg, a magyar és német csapatok felszólítására előtte való napon elhagyták a falut, a harcok nyolc napig tartottak, és községünk többször cserélt gazdát, a lakosság felbecsülhetetlen károkat szenvedett és ezekben a károkból osztozott az amúgy is szegény egyházközségünk is.

Egyházközségünk kára:

Két pompás ezüst kehelyből csak egyiknek a talpa maradt meg, a keresztelő készlet szép nagy ezüst tálja elveszett. Pompásabbnál-pompásabb terítőink, hétköznapiak, ünnepek, gyászestekre valók, mind elvesztek egy olyannal, amely az annakidején megrendezett protestáns kiállításon is szerepelt. Ezek ma felbecsülhetetlenek.

Templomunk a harcok folyamán súlyos találatokat kapott. Északon az egyik óriási vas ablakkeret és mellette a fal pár méterre beszakadt, a mennyezet majdnem teljesen leomlott, a padok összetörték, gyönyörű katedráink, aminek ára a század elején egy szép kis családi háznak az ára volt, teljesen szétment, az összes ablakok betörték. A torony déli oldalon kapott két találatot. Egyiket az ablak alatt, a fal átszakadt tőle, a másikat a kupola bádoggal részét kapta.

A lelkészi lakás utcára néző kerítése kapott találatot, a téglakerítés leomlott, az összes ablakok betörték.

A község területén óriási tankcsata folyhatott, mert hat lakóház teljesen leégett, és még ezen felül a baptista imaház is földig égett. A község utcáin öt tank és három nagy teherautó van kilőve.

Néhány öregember idehaza maradt és azok elbeszélése szerint a háborús károkon felül igen nagy károkat okozott a lakosságnak, hogy a szomszédos román községek lakossága igen nagy számmal hajtotta el állatainkat, és szekerekre rakva vitte lakásberendezéseinket.

Amikor végre Isten jóvoltából a harcok véget értek, még igen sok ideig rettegve élt a hazaszivárgott lakosság a kóbor csapatok garázdálkodása miatt. Ez az állapot eltartott még több mint egy hónapig, de azontúl is megjelentek és megjelennek kívánságaikkal az orosz csapatok. Igen nagy vonzerőt gyakorol rájuk a gyönyörű 1200 kataszteri holdas halastavunk.

Végre december felé bizonyos rend teremtdött, és az orosz parancsnokság rendelkezésére megindult a munka egyházunkban, iskolánkban és községi hivatalainkban.

A magam részéről az első két napi megszállás utáni ijedségemben többet magammal igen messzire mentem el. A gyülekezet teljesen magára maradt. Isten azonban nem hagyta el, hanem segítségül jött árva gyülekezetünknek. Egy igen derék gimnazista ifjút küldött, aki teljes lelkipásztori komolysággal és szép felkészültséggel kezdett hozzá az árva és megriadt nyáj egybegyűjtéséhez és gondozásához.

A harangok körülbelül november 14-én szólaltak meg, s ettől az időtől kezdve minden drága alkalmat kihasználtak a híve, hogy együtt lehessenek egymás hitének erősítésére és egymás bátorítására. Ez az ifjú ember Tar Lajos hatodik gimnazista tanuló, aki most a debreceni református főgimnázium eminens növendéke. Ezt az ifjút 1939-től kezdve tanítom, mivel Isten engem gyermekkel nem áldott meg. Az ifjú ma már semmibe sem

kerül, mert eddig mindenütt kedvezményekben részesült. Minden évben kitűnően vizsgázott a gimnáziumban is, de 1944. november 14-től 1945. március 20-ig egy másik, kitűnő érdemjegyet kellett kiérdemeljen, olyat, amilyenre nem hiszem, hogy sok példa akadjon Magyarországon. Apja kubikos, napszámos ember, most orosz hadifogságban van. Megérdemelné, hogy felsőbbsegeink részéről éber figyelem kísérmé élete további szakában is. Orvos szeretne lenni. Ha Isten akarja, akkor az is lesz.

Ez év március 20-án este érkeztem haza. Szívemben azzal az érzéssel léptem a falu határára, hogy hűtlen pásztor voltam, aki elhagytam a nyájamat, és éppen ezért feleségemmel együtt komolyan elhatároztuk, hogyha egyetlen panaszos szó, vagy elmeneteletem kifogásoló vélemény fog elhangzani, csak megpihenünk és tovább megyünk másutt keresni munkamezőt. Isten azonban nem így határozott. A gyülekezet a legnagyobb örvendéssel és szeretettel fogadott. Szinte restelltem magamat. Legfeljebb azt vártam, hogy tudomásul veszik itthonlételemet, és elfogadják munkámat, de ehelyett teljesen elpusztult háztartásomat helyreállították, állatokkal ajándékoztak meg, stb. stb. Hat szék híjával, természetesen az oroszok kézjegyével, minden bútoromat megmentett a falu lakossága. Ruha és más apró-cseprő felszerelési tárgyaim mind elpusztultak és elvesztek, de hát ezt természetesen kell vegyem, mert az egész ország így járt.

Hazaérkezésem után azonnal takarítani kezdtem. Az egyház irattára igen sokat szenvedett. Legsúlyosabb veszteség az 1906-tól 1944. szeptember 27-ig szóló házassági anyakönyv elvesztése, és másfél évi jegyzőkönyv elpusztulása. Elveszett az 1944. évi pénztárkönyv, de a nyugták 6 darab híjával megvannak. Így ez rekonstruálható. Iktatókönyv, postakönyv elpusztult, ami által igen nagy gonddal kezelt irodám a múltra nézve nem adhat sok bizonyóságot. Anyakönyveink többi részben jó állapotban megvannak.

A lakás takarítása után minden munkát végeztem a régi renddel és még több buzgóssággal. A gyülekezet szép számmal látogatja áldott alkalmainkat.

A templom renováltatását nem tettem szóvá sem. Tudtam, hogy ha kedves dolog Istennek, akkor fog indíttatást adni valakinek, hogy erre a munkára serkentse a lelkeket. Rövidesen így is történt. A gyülekezet tagjai kezdték szorgalmazni a kérdést. Isten kéznél fogva vezetett. Néha úgy állottunk, hogy semmiféle anyag nem volt másnapra. Hiányzott a mész, szeg, drót, stb. De másnap már szekérszámra volt mész, kilogramm számra szeg, drót, stb. Valóságos történelem volt ez a munka.

Itt még csak annyit, hogy az elpusztult szent terítők helyett ma már vannak újak, talán még több is mint volt, van két ezüst kehelyül szolgáló tartónk, amely kis alakítással szebb lesz, mint a régiek voltak, és a templomunk három ablaküvegezése híjával készen van.

Toronytetőnk újonnan befedésére pedig reménységünk van arra, hogy pompás vöröszőke kapunk.

Mindezeket egy nagyon sok szegénységgel küszködő és élő gyülekezet cselekedte, amelynek a múltja örökös anyagiakkal való harcban telt el, mert tagjai mind szegények és pénztelenek voltak. Kínlódott, adósságokkal küzdött és még iskoláját is átadta annak idején az államnak.

Isten azonban a maga csodálatos jótéteményeivel és szeretetével nem állott meg itt, hanem örököltünk 43 kataszteri hold földet egy tagban a falutól kb. 20 percnnyire. Ha e bir-

tokot megtarthatjuk minden időkbén, akkor a gyülekezet anyagi boldogulása és jóléte minden időkre biztosítva van.

Még néhány szót a gyülekezet tagjai, illetve a község lakosairól. Majdnem teljes református község. Baptisták vannak 130-an. Ami néhány más vallású van, az nem számottevő. A más vallásúak a szent szolgálatokat is igénybe veszik tőlünk. A baptisták igen erősek. Kitérés néhány éve nincsen.

A polgári életben politikus nép. 15 éve nincsen urasága. Az uraság birtokainak utolsó darabját, amit nem volt ideje és ereje megvenni tőle, most osztották ki, ami azonban már nem volt jelentős terület. A hatalmas tógazdaság, ami a falu verejtékén épült, ma egy 94 tagú munkaszövetkezet bérletében van. A nép higgadt és megfontolt. Templomba szeret járni. A szélsőségesebb pártok emberei is komoly és derék emberek, akik a földosztás végzésénél kijelentették, hogy egyház és községtől nem elvenni, de adni kell nekik földet.

Mint a gyülekezet lelkipásztora minden politikai és más szervvel a legjobb viszonyt tartom fenn azzal, hogy mindnyájan a vezetésem alatt álló gyülekezet tagjai, s az egyháztól minden világi politikának távol kell állnia, és mindaddig, amíg megbecsülésben van részünk a politikai tényezők részéről, nekünk is megbecsüléssel kell lennünk ezekkel a tényezőkkel szemben. Hogy ez áldásos, erre ennek a gyülekezetnek az élete példa.

A fentiekben kívántam jelentésemet megtenni, kérem, hogy azt tudomásul venni szíveskedjék.

Biharugra, 1945. augusztus 31.

Oláh Béla
lelkipásztor

AZ EGYHÁZKÖZSÉG VAGYONA INGATLANOKBAN:

Templom kb. 1000 négyszögölös kerttel.

Papilak 9 helyiséggel, 1000 négyszögölös konyhakert és 500 négyszögölös udvarral. Istálló, magtár s disznóállal.

Egy iskolaépület 4 tanteremmel, 2 tanítói lakással, udvar és konyhakerttel, az állam használatában. Lakbér nélkül.

Kb. 65 kataszteri hold szántóföld. 3 kataszteri holdas temető.

Terhei: Semmi.

Geszt

Az 1944. szeptemberében bekövetkezett háborús események a geszti gyülekezetet súlyosan érintették. Az egyház épületeiben nagyobb kár nem esett, mindössze a templom kapott két kisebb, könnyen kijavítható tűzvérségi találatot, azonban igen érzékeny veszteséget okozott a gyülekezetnek a Nagyszalontáról megindult pánikszerű menekülés,

ami a gesztiiek igen nagy részét is magával sodorta, s méreteiben és minőségében a nyilas hírverésnek is kitűnő propaganda anyagot szolgáltatott.

Áldozatok: A harcok Geszten emberáldozatot nem követelnek. Komádiban hal meg egy geszti édesanya négy éves kislával együtt bombatámadás következtében. A bevonuló csapatok Geszten két családós férfit és egy lány ártatlanul agyonlőnek.

Épületkár csak a templomot érte két német tüzéségi találattól, ami még az ősz folyamán kijavított.

A klenódiumokat a presbitérium egyik egyháztagra bízva megőrzés végett, a pánik őt is elsodorja a faluból, s elhagyott portájáról két úrasztali terítő elvész, a harmadik az úrasztaláról vitetik el, s elviszik a bevonuló csapatok a templomi harmóniumot is. Az egyház levéltárának értékesebb anyagát lelkipásztor még 1944. nyarán összegyűjti, s ez a rész épségben marad, egyébként a lelkészi hivatalt is feldűlják az átvonuló csapatok.

A sorsdöntő események helyi krónikája ez: szeptember 19-én magyar csapatok a bécsi határról Dél-Erdély ellen vonulnak, azonban előre sejtethető, hogy ennek az akciónak nagyon súlyos ellenakciója lesz. Szeptember 22-én a járás vezetője már elrendeli a közigazgatási kiürítést, szeptember 23-án a vezetők elhagyják a községet. Az egyház kántora katonai szolgálatot teljesít, családja Vésztőre menekül. Az egyház tanítónője Dunántúlon lakó szüleihez távozik. Tekintettel arra, hogy a község határában húzódik a trianoni határ s a bécsi határ is közel van, a harcok előre sejtethetők, s lelkész is Bekésre küldi családját. Szeptember 24-én vasárnap lelkész presbiteri gyűlést tart, intézkedik az egyház értékeinek a biztonságba helyezéséről, s úgy a gyűlésen, mint az istentiszteleten kitér a bekövetkező válságos helyzetre, s mivel lelkész is a hazug propaganda hatása alatt áll –elbúcsúzik a presbitériumtól és a gyülekezettől jelezvén, hogy esetleg rövid időre távoznia kell. Lelkész 25-én elhagyja a gyülekezetet, miután a községet az összes tisztviselők elhagyták, s védelmet keresve espereséhez Komádiba távozik. Komádiból is menekülnek, s lelkész volt principalisához megy Vésztőre, vele akarván maradni a sorsdöntő napokban. Szeptember 27-én este orosz csapatok vonulnak be Gesztre, szeptember 30-án reggel azonban egy ellentámadás következtében a község ismét német kézre kerül. A háromnapos (Nagyszalontán 5 napos) megszállás élményei a lakosságot annyira megdöbbenetik, hogy a lakosság 90%-a fejesztetten menekül. Október 9-én ismét orosz kézre kerül a község, s nyolc napig – eddig tart orosz részről a komádi hídfő ostroma – csak gyűl-gyűl az orosz utánpótlás, s miután ez a háború s az orosz ellátási rendszer természetes velejárója, a község lakossága ingó javaiban, ruházatában, jószágállományában mérhetetlen kárt szenved. A község igavonó jószágait elveszti, s ami kevés marad, azzal sem tudja földjét művelni, mert november közepétől kezdve a Tisza kastély parkja s a benti uradalom az oroszok által összeszedett marhák gyűjtő- és lelőhelye. A lakosság állandóan a jószágok mellett robotol, a kevés megmaradt fogat a legrosszabb időjárási viszonyok között is ezek számára hord messze határokról takarmányt, egész június elejéig szenved a lakosság a robot miatt, ez a rendkívül súlyos próbáltatás azonban nem az orosz hadsereg számlájára írható, mert ez különösképpen az itt székelő firmaparancsnok kapitány műve, aki szadista kegyetlenséggel igyekszik minél több kárt okozni úgy a történelmi emlékű Tisza kastélyban, a mellette levő Arany János házban, mint a lakosság javaiban.

Meg kell jegyezni, hogy az orosz hadsereg az istentiszteletet és tanítást nem akadályozza. A tanítás éppen az oroszok gondoskodására november 13-án megindul, s megkezdődnek az istentiszteletek is. Az istentiszteleteket s a temetéseket a csak rövid ideig távol volt özv. Gombos Lajosné óvónő végzi, ő vezeti az I-II. osztály tanítását is, s a többi osztályokban két harmadéves tanítóképzős növendék tanít.

Az egyház kántortanítója március végén tér haza a katonaságtól. Lelkész április 25-én tér haza a dunántúli Nyárad községből, s május 20-án ugyancsak Nyárádról a tanítónő is hazaérkezik. A hatóságok mind a három tisztviselőt igazolják. Lelkész hazatérésekor, kántortanító május 1-jén tanítónő, július 1-jén megkezdni működését. Tisztviselők, különösen a lelkész nagy kárt szenvednek hátrahagyott ingóságaikban. Az iskola működése zavartalan, az istentiszteletek megtartatnak, s bár a téli hónapokban hallatszanak az egyházzal szemben felelőtlen, s sokszor ellenséges megjegyzések később a túlzók is megszelídülnek, s az egyház normális vérkeringése a megszállás első évfordulóján már teljes mértékben helyre áll.

Geszt, 1945. december 17.

Besztereczy László
lelkipásztor

Komádi

Tisztelettel felterjesztem özv. Juhász Imréné meghatalmazását azzal a kéréssel, hogy ha az egyházkerületi pénztárnak fedezete van rá, kegyeskedjek az ő nyugdíját utalványoztatni, s kifizettetni Tóth József komádi lakos, malombérlő kezeihez.

Özv. Juhász Imréné 1944. évi szeptember havában kapta meg utoljára nyugdíját. Nyugdíjának havi összege: 217.32 pengő volt.

Ugyanezen alkalommal örömmel jelentem be, hogy Sarkadon a rendes lelkészek ügye egészen jó mederbe terelődött. A január 21-én tartott presbitérium gyűlés egyhangú határozattal kimondotta, hogy amennyiben v. Leelőssy Árpád első lelkipásztor politikai magatartását igazolni tudja: örömmel vállalják és fogadják további szolgálatait. Kalmár Lászlóról külön nem hoztak határozatot, de hiszem, hogy az ő távozása ügyében is hasonló álláspontra fognak helyezkedni.

Nagyszalontán a Dohy Árpád hívei által, Főtiszteletű Úrhoz intézett kérvény ügyében holnap, február 11-én fog határozatot hozni a presbitérium. Az aláírások nagyobbik részéről Molnár János helyettes lelkész már eddig is megállapította, hogy azokat a 16-17 éves gyermekek írták alá, akiket a presbitérium bizonyára nem fog komolyan venni. Minden reményem megvan rá, hogy itt is el fognak simulni az ellentétek, különösen, hogyha a távollevő lelkipásztorok Nagyszalontára visszatérhetnének, mert a hívek nagyrésze szeretettel, bizalommal és béketűréssel várja őket.

Mély tisztelem nyilvánításával maradtam, kész szolgálja.

Komádi, 1945. február 10.

Percz István
esperes

Körösnagyharsány

ÉPÜLETEK: Épületeink csak kisebb mérvű rongálást szenvedtek, melyeket a szokásos évi javítással helyre lehet hozni.

KLENÓDIUMOK: Épségben megmaradtak.

ANYAKÖNYVEK: Épségben megmaradtak. Ezeket az egyház presbiterei rejtették el és őrizték meg. Első sorban az egyház gondnoka: Máté János és Tarczali Viktor egyházfi.

Parochiális könyvtár és levéltár kb. 50 %-ban megsemmisült. Barbár kezek széttépték és széjjelhordták.

Lelkész magánkönyvtára 90%-ban megsemmisült.

Irattár és egyéb hivatali könyvek 50%-ban megsemmisültek, a meglévők is nagyobb-részt megrongálva széttéptve.

Egyház bútorai, képei 50 %-ban hiányoznak.

ISKOLAI HIÁNYOK: 4 darab térkép, vízhordozó edények, lámpák. Padok egyrésze, szekrények feltörve, illetve összetörve.

Ifjúsági könyvtár 25%-a, a tanítói könyvtár 50%-a megsemmisült.

Fizikai kísérleti eszközök 90%-ban összetörve.

Lelkész magán bútorai, ruhái, használati eszközei, állatállománya, gazdasági eszközei, egyszóval minden ingósága 100%-ban hiányzik. A lakosság szétlopta, elhordta, összetörte. Amit szerető szívek megpróbáltak megmenteni, azt a község egyik embere újból összeszedte és a győztes hatalom által elrequiráltatta. Úgyhogy amikor lelkész hadifogságából hazaérkezett, lakását teljesen kifosztva találta. Csak egy két roncs került azóta meg. Az egyház földjeiből 26 kataszteri hold földet elvettek, melyért esetleg kap az egyház más-hol. Ez a kérdés azonban még nincs eldöntve.

A harcok a községet nem nagyon viselték meg. Hála Istennek a harcoló sereg inkább csak átfutott rajta. Emberáldozatban, hogy mennyi a veszteség, még most nem lehet meg-állapítani, mert még kb. 50-60 ember hiányzik. Élnek-é vagy nem, senki sem tudja?

A gyülekezet lelkipásztora, Vajó Zoltán Zsolt 1944. májusától katonai szolgálatot teljesített. Nagy szenvedéseken, betegségeken keresztül hadifogságba esett. Amerikai hadifogságából, az elmenekült családját megtalálva, Braunau felső-ausztriai városból 45 napi szekér úttal, saját lovaival 1945. december hó 1-jén érkezett haza gyülekezetéhez. Távolléte alatt helyettese volt: Marsalkó József berekböszörményi segédlelkész. Ő elmenekülvén,

Balogh Imre presbiter végezte a lelkési szolgálatot addig, míg Bittó Zoltán nagyváradai vallásánár, majd pedig Farkas László nyíregyházi vallásánár helyettes lelkész állott a gyülekezet élére. Az egyházi munka igen erős iramban folyik azóta, ellenben az egyház közgazgatási, anyagi dolgainak intézése a rendes lelkipásztort várta. Most már ez a része is a lelkipásztori munkának kezd alakulni.

Tanítónk közül: Szigeti Károly szintén katona volt. Családja elmenekült Abára, Fejér megyébe. Onnan a tavasz folyamán tértek haza.

Kiss Antal igazgató Császárra, majd Homokbödögére menekült, hol tanítói és kántori munkát végzett. Május havában tértek haza.

Csomorné Magyar Ágnes tanítónő Ecsegre, Nógrád megyébe menekült. Ott tanított. Haza március 5-én érkezett.

Egyházunk tanítói lakásukat kifosztva találták itthon. A legnagyobb nyomorúságban élik életüket a lelkipásztorral együtt. Az éhenhalástól azonban a gyülekezet szeretete megmentette őket.

Iskoláinkban szeptember óta a tanítás rendesen folyik. A normális élet, a helyzethez viszonyítva már helyreállott. Sok gond, sok hiány, sok nehézség van, de sok imádsággal és munkával fáradozunk azon, hogy az egyház a mai időkben fenn tudjon maradni és erősödni. A hitélet képe biztató, a szenvedés közelebb hozta a szíveket Istenhez.

Körösnagyharsány, 1945. december 19.

*Vajó Zoltán Zsolt
református lelkész*

Körösszakál

Körösszakálba az orosz csapatok 1944. október 13-án vonultak be. A hadieseményekkel kapcsolatban Biri József egyháztág életét vesztette. A lelkési lakás tetőzetét két tűzérési találat következtében 25%-os kár érte. A templom és lelkési lakás ablakán kb. 4 négyzetméter üveg kár keletkezett. A templomban lévő harmónium porvédővásznát letépték. Egy teljesen kifogástalan állapotban levő értékes, piros bársony úrasztali terítő, egy úrasztali ezüstkeretes, porcellán fenekű kenyérszító tányér megsemmisült. A templom két darab perselyét feltörték, és az egyik perselyt mindenestől elvitték. Az anyakönyvek közül eltűnt az 1832-1839. évi (II. kötet) születési, esketési és halotti anyakönyv, a IV. kötet születési anyakönyvből (1853-1886-ig) kitéptek különböző évekből néhány lapot. A paróciális könyvtár kötetei megmaradtak. A könyvtárat és megmaradt anyakönyveket Balogh Lajos és Györfy Imre presbiterek mentették meg a pusztulástól. Az egyházkerületi, zsinati, konventi és egyházmegyei jegyzőkönyveket, valamint az összes iratokat a katonák teljesen szétszórták, részben feltűzelték, részben a szemétre hordatták ki, ahol az időjárás pusztította el.

Én családommal együtt 1944. október 5-én a katonaság kiürítési parancsára hagytam el a községet, és 1944. december 20-án tértem vissza. Az eltávozásom és visszatérésem közötti időt Debrecenben töltöttem, ahol az oroszok bejövetele után, a püspöki hivatalban szolgálattételre jelentkeztem. Szolgálatot azonban az abnormális viszonyok miatt nem kaptam és nem végeztem. Hogy családom része a mindennapi – akkor igen nehezen beszerezhető – kenyeret biztosítsam, Rácsai Lajos debreceni pékmester műhelyében álltam be alkalmi munkásnak, ahol mindenféle pékmunkát (favágás, fűtés, dagasztás, liszt és fa-beszerzés stb.) végeztem napi egy darab vekniért hazajövelelem napjáig.

Hazaérkezésemkor híveim a legnagyobb szeretettel és örömmel fogadtak. Másfél hónapig lakásomba beköltözködni nem tudtam, mivel az itt tartózkodó orosz katonaság fürdőt rendezett be lakásomba. Ez idő alatt Papp Károly kovácsmester buzgó egyháztag fogadott hajlékába bennünket, és osztotta meg velünk lakását. Családomat 1944. december 28-án sikerült haza hozni. Haza hozatalukhoz Molnár Gyula presbiter ajánlotta fel és adta oda két fiatal csikóját, melyet Papp Imre buzgó egyháztag hajtott be 70 kilométer úton cca. 10 fokos hidegben a legnagyobb készséggel.

Megérkezésemkor a lelkési lakás és templom környéke már messziről mutatta a pusztulás nyomait. A templom előtt levő deszkakerítés eltűnt. A lakáson feltűnően sok ablaküveg volt betörve, néhány helyen az ablakszárnyak is eltűntek. Az egykor jó és csinosan berendezett lakásban nem volt található egyetlen bútordarab sem, még a szöveget is kihúzgálták a falakból. Egyik szoba közepén nagy csomó szétszórt iratot, néhány darab egyházkerületi, egyházmegyei és zsinati jegyzőkönyv és egyéb könyvek és füzetek maradványait találtuk, vízzel összelocsolva, és sáros lábakkal összetaposva. Az iroda helyiségében találtunk négy fürdőkádat, melyekben reggeltől estig orosz katonák fürödtek. Az iroda egyik szögletében a padló cca 70 négyzetcentiméter területen fel van szakítva, s helyén cca 60 méter mélységű gödör ásva, amelyekbe a kádakból elhasznált vizet öntötték. Ha a gödör nem bírta elnyelni a vizet, egy részét seprűvel separték ki az előszobán és verandán keresztül az udvarra, többi részét pedig vedrekkel az ablakon keresztül közvetlen az épület tövébe öntötték. Kívül az udvaron is mindenütt a vandál pusztítás nyomai tárultak elénk. A lakás előtt levő kis veranda deszka oldala és gerendázata durván kitördelve, lugasa le-taposva, a lakás előtt levő kis virágos kert legázolva, s virágok helyén két kiütött fenekű benzines hordóban és ugyancsak egy kiütött fenekű nagyobb vízhordó lajtban, robotos suhancok állandóan melegítették és hordták a vizet a kádakba. Tüzelőanyagul a lelkési udvar kerítését, értékes bútort, és más elmenekült emberek ingóságait használták fel. Az udvaron belül minden kerítés eltűnt. Eltűnt a sertésól és kocsiszín deszka oldala és padlása, csupán a faváz és tetőzet maradt meg, ugyanez volt látható a takarmányos színnel is. Az összes melléképületek: nyárikonyha, K. I. E. otthon, istálló, magtár, WC., szeneskamra, tyúkól ajtói mind eltűntek, eltűnt egy utcai ajtó is, az istállóból a jászlak, bent a lakásban pedig az éléskamra és fürdőszoba ajtói. Eltűntek a lelkész összes ingóságai, a bombatámadások elől Debrecenből ideiglenesen ideköltözött anyósának bútorai és idehozott le-gértékesebb ingóságai. Eltűnt a lelkész itt maradt fa és szénkészlete, búza, árpa, tengeri, napraforgó, zab és egyéb takarmánykészlete a legutolsó szemig.

A normális viszonyt sikerült azonnal helyre állítani. Az istentiszteletek tartását megkezdtem azonnal. Karácsony első napján úrvacsorát is osztottam. Később nem csak saját egyházközségemben láttam el lelkészi szolgálatokat, hanem Körösnagyharsányban minden vasárnap délután húsvétig, továbbá Körösszegapátiban szintén húsvétig és Mezősason áldozócsütörtök napjáig végeztem lelkészi szolgálatot. Ezekbe a községekbe gyalog jártam át, kivéve Mezősast, mely 16 kilométerre van egyházközségemtől, de ide is két ízben gyalog mentem át presbiteri gyűlést tartani.

A rendes belmissziói munkát megkezdni belátható időn belül nem tudjuk, mert a K. I. E. otthon, mely egyben a leányotthon is volt, díszes berendezései és felszerelései eltűntek. A megszálló katonaság még ajtófélfáját is kivette. Az egyház missziós terme is egy időre használhatatlan. Padjai 50%-ban elvesztek, ablakit részben leszedték, részben pedig betördelték. Kályháját is elvitték.

Hisszük azonban, hogy e megpróbáltatás csak ideig tartó. Nem lankadó hittel, bizva tekintünk a jövőre. Most a Mindenhatónak úgy tetszett, hogy megállítson egy időre e munkában, de hisszük azt, nem sok idő múlva újra lehetőséget ad arra, hogy a romokat felépíthessük és megújult szívvel, a megpróbáltatások tüze után megújuló emberekkel kezdhessük meg az Isten dicsőségét szolgáló missziói munkát, amelyet mi hűtlen és gyarló pásztorok esetleg akaratum ellenére ellaposítottunk, vagy belefáradva unalmassá tettünk, így népünket is iránta közönyössé tettük. Most azonban, amikor Isten elvette e munkának a lehetőségét tőlünk, mindnyájan, pásztor és nyáj rádöbbsentünk arra, hogy mekkora kegyelem volt, amit meg nem becsültünk, és tőlünk, mint érdemtelenektől elvette az Isten. Most Péter bűnbánatával sírva mondjuk, csak még egyszer tekintsen ránk Isten és árássa reánk kegyelmét, eltékozolni nem fogjuk soha többet, soha többet.

Felolvastattott a presbitérium 1946. január hó 30-én tartott gyűlésén.

Körösszakál, 1946. január 30.

Szücs Endre
református lelkipásztor

Körösszegapáti

Politikai, illetve egyházközségünk területére 1944. október 13-án vonult be a Vörös Hadsereg. Községünk területén nagyobb harcok nem voltak. Inkább csak átvonulás és megszállás jellegű volt.

Háborús károk épületekben, berendezésben stb.:

A templom több kisebb találatot kapott. A torony fala kissé megrongálódott, a templom bádoggatején pedig szilánkbecsapódások okoztak kisebb károkat. Az orgona szántszándékos rongálással lényegesen megrongáltatott. Kb. 40 síp teljesen elpusztult. Az úrasztalának berendezéséből 3 szép terítő elveszett, egyéb berendezés megmaradt. A templom bútorzata is megmaradt. A lelkészi lakás két telitalálatot kapott, és a tetőzete, valamint

az utcai fala megrongálódott. E károkat már részben megjavítottuk. Két iskolaépületünk egyikének a tanterme belső tűz által kiégett, padlózata, berendezése, ablakai megsemmisültek. A melléképületek és kerítések igen erősen megrongálódtak. A másik iskola, valamint a két tanítói lakás használható állapotban megmaradt. A lelkészi hivatal berendezése tűrhető állapotban maradt, az irattár, a lelkészi könyvtár és a parókiális könyvtár hiányos. Az anyakönyvek megmaradtak. A régi temetőnkben levő mintegy 2 hold akácerdőt kivágták.

A lelkész a családját 1944. szeptember 24-én szüleihez elvitte, ő maga visszatért október 1.-jén, december 2-án ismét családjá után ment, hogy téli ruhát vigyen nekik. Október 7-én, mikor ismét vissza akart jönni, már a Tisza-vonalán nem tudott átjönni. Mihelyt lehető volt, azonnal visszatért gyülekezetébe. 1945. március 30-án érkezett haza. A gyülekezet és a presbitérium nagy szeretettel fogadta.

Vincze Béla kántortanító szolgálatot teljesített, és 1945. május 1-jén tért vissza. Sarkady Ilona tanítónő eltávozott a gyülekezetből 1944. október 5-én, és 1945. áprilisában tért vissza. Mindhárom egyházi tisztviselőt igazolta az illetékes hatóság.

Egyházi tisztviselők és presbiterek közül háborús áldozat nem lett. A gyülekezet tagjai közül 3 fiatal nő esett áldozatul, közülünk egy presbiternek fiatal felesége.

Háború okozta lelki meghasonlás, békétlenség, egyháztól való elidegenülés stb. nem tapasztalható, sőt az Ige utáni őszinte vágyakozás fokozódása öröndetesen megállapítható. Az adakozás, az egyházi teherviselés vállalása is öröndetes.

Az egyház földjeit, javadalmi földeket stb. a földreform végrehajtása során igénybe nem vették.

Jelentésem tudomásulvételét tisztelettel kérem. Mivel – mint fentebb is említettem – a jelentéstételre vonatkozó rendelet birtokomban nem volt és jelenleg sincs, nem tudom, hogy jelentésem a rendelkezés szellemében készült-e, de igyekeztem minden tekintetben pontos és a helyzetnek megfelelőképet adni.

Vagyok őszinte tisztelettel:

Körösszegapáti, 1945. december 31.

Kovács Imre
lelkipásztor

Kötegyán

Kötegyán község a volt trianoni határon fekszik. Nagyszalonta előtt az utolsó község. Határából a bécsi döntés után is csak a vasútvonal felőli területekből kapott vissza bizonyos részt, a többi a románoké maradt. Lélekszáma az 1941. évi népszámlálás szerint: 2937. Ebből református 2728. Színmagyar, ősrégi község. Már a rómaiak idejében település volt. István király alatt várjobbágyok lakták. Lelkipásztorainak névsora az 1664. évtől, a tanítóké az 1770. évtől megvan. A községben csak református templom és népiskola van négy tanerővel.

1944. szeptember 8-án éjjel 160 honvéd, 7 tiszt és négy ágyú érkezett a községbe. Aznap a vonatközlekedés Nagyszalonta-Nagyvárad felé megszűnt. Egy zászlóaljnyi gyalogság is jött. A lelkészlakásnál elszállásoltak egy tisztet, 10 honvédet, egy lovat, a lelkészi hivatalban a századirodát. Szeptember 13-án reggel 4 óra 40 perckor lépték át a román határt, Arad felé tartva. 22-én Békéscsabát bombázták. Ettől kezdve a vonat és postaforgalom teljesen megszűnt ezen a vonalon is. Aradnál az orosz páncélosok áttörték vonalainkat. Az előjáróság, vasút, posta már napokkal ezelőtt rendelkezést kapott, hogy mit hova szállítson el. Mindent összecsomagolva, készen álljon a menekülésre. 23-án délelőtt dobszóval közhírré tették, hogy csapataink vonulnak vissza, jön az ellenség, meneküljön mindenki, aki akar, amerre tud. Ez 10 órakor történt. A községi tisztviselők a főjegyző kivételével, s a bíró, szekereken indultak a postával együtt, egyelőre Mezőtúrra, ha szükséges, tovább a Dunántúlra.

A főjegyző az egyház gondnokát, egy nyugalmazott vasúti előjárót, akinek nagyon rossz a lába, s akire valamiért haragudott, akarta kényszeríteni, hogy az egyik szekér lovait hajtsa. A gondnok ezt megtagadta. A csendőrök kényszeríteni akarták, s már szuronyhasználattal fenyegették, de így se volt hajlandó vállalni az utat. Így békén hagyták. A dobszó után a június 20-a óta katonai szolgálatot teljesítő Nagy Ferenc kántortanító felesége befogatott a szekerebe, s útnak indult. Vele menekült Paál Gyula igazgatótanító feleségével s két kis gyermekével, Marcsó Ida tanítónő. Elmentek, s azóta soha máig hír se jött felőlük. Magam is befogtam két szekerembe s a holminkat felrakva, útnak indultunk Nyíregyházára az anyámékhöz azzal, hogy a feleségem és a leányom ott maradnak, mi a két fiammal hazajövünk. A két fiú hajtotta a lovakat. Sehogy sem ízlett azonban a menekült állapot, s mikor Újirázon a postahivatalnál megtudtam, hogy az oroszokat visszaverték, hazaindultunk s huszonnégyóra távollét után meg is érkeztünk azzal, hogy többé nem megyünk el. 25-én, hétfőn délután 4 órakor a főjegyző, a csendőrség, a határőrség elhagyta a községet. Nem maradt más nadrágos ember, csak egy 89 éves nyugalmazott állami igazgatótanító, és egy 65 éves nyugalmazott községi jegyző.

A postamesternő nem menekült el s a telefon még működött. Felhívtam a nagyszalontai portyázó század parancsnokságát, s tanácsot kértem, mit tegyek. Nagyon megörült, mikor hallotta, hogy van itt valaki, s arra kért, hogy vegyem át a falu vezetését, s az előjáróság itthon levő tagjaival tegyünk, amit jónak látunk. Magunk vagyunk, s cselekedjünk belátásunk szerint, felelősségünk tudatában. Összegyűjtöttem 2-3 előjárót és értelmes embert, s azokkal a községházán szolgálatot tartottam. Velünk volt állandóan egy oroszul és egy románul tudó ember. Hajnali két órakor a telefon összeköttetés mindenféle megszakadt. Azonnal hozzáfogtunk a polgárőrség megszervezéséhez. Reggelre megcsináltuk. Reggel a csendőrség visszatért. A vámőrség egy őrmestere és két katonája is visszajött, ezek azonban egy óra múlva ismét elmentek. A csendőrség is délután 6 órakor végleg elment.

27-én, szerdán délelőtt fél tizenegy órakor lovas járőr érkezett a községbe. Románok voltak. Eljűk mentem a tolmáccsal. Egy közülük azonnal a községházára jött, s elvágta a telefonvezetéket. Megkezdődött a bevonulás. Jött minden fegyvernem. A katonák felig civilben. A tisztek nagyrésze tudott vagy magyarul, vagy németül. A legénység között is sok volt a magyar. Egy őrnagy, s 6 különféle rangú tiszt a lakásomra jött, megették a már kész

ebédet, s még kellett készíteni nekik. Két temetésem lett volna. Megkérdeztem, szabad-e harangozni. Megengedték. Az elsőt egy órakereszt alatt zavartalanul elvégeztem. Közben ezek a csapatok Sarkad felé elvonultak. Az újak már vadak voltak. Nem tudtak a temetésről, s amikor a harangszót meghallották, fellöttek a toronyba, majd felmentek, s az öreg 70 éven felüli harangszót puskatussal megverték. Elvették a pénzét, óráját. Mikor a temetési menetet vezetve a piactérre értem, félre állították mellőlem a népet, s azt mondták, hogy a „pópát” fejbe lövik. Rám emelték fegyvereiket. Akik tudtak románul, könyörögtek nekik, hogy ne bántsanak, s nagy nehezen tovább engedtek. Mire visszajöttem, már kerestek. A román őrnagy, a parancsnok szörnyen dühös, hogy nincs se jegyző, se bíró. Nem talál senkit, akinek parancsot adjon. A tolmáccsal elmentem hozzá, s vállaltam, hogy képviselem a falut. Parancsot adott, hogy a toronyra azonnal ki kell tűzni a román zászlót. Valahonnan, másig sem tudom honnan, kerítették egyet, s mentem jelteni, hogy ki van tűzve. Szörnyű méregbe jött, hogy az nem zászló, csak egy rongy. Mondtam, hogy nem tudunk mást adni. Itt ezer év óta magyarok vannak, románok soha nem voltak itt, s ilyen színekre szükség nem volt. Kiadta a parancsot, hogyha virradóra egy 120 centiméter hosszú, s megfelelő széles zászló nem lesz kitéve, felgyújtja a tornyot. Reggelre 5 mázsa kenyér legyen a községházán. A szövetkezetből kerítettünk festéket s gyermek kelengye darabokból elkészítettük a zászlót. A kenyér is meglett. Meg volt elégedve. Majd a lőfegyvereket, robbanó szereket, rádiókat kellett beszédnünk. Kb. egy zászlóalj katonaság volt. Két ágyút a templom tövében állítottak fel, egyet s több aknavetőt a lakásom mögött. A honvédek Sarkad felől jöttek, s igyekeztek a falut kímélni, de ők is kénytelenek voltak löni. Állandóan hullott a golyó. Lementem a malomba, hogy induljon meg, mert kell a liszt. Majd a községet jártam, ellenőrizve, hogy mi történik, figyelmeztettem az embereket, hogyan viselkedjenek. Aránylag kevés veszteség volt. Széltőltek a sertésólat a benne levő jószággal együtt. Találat ért 5 házat. Egy ember láblövést kapott, egy karlövést. Ennek a karját később le kellett vágni. Még egy sebesülés volt.

Délben megkezdődött a rablás. A tanyákon kezdték a szomszédos román községek lakosai. Szekerekkel jöttek. A katonák segítettek nekik. Mentem az őrnagyhoz, akadályozza meg. Azt felelte, nem az ő dolga, ő katona. Majd jön utánuk a bíróság, annak jelentsük. Egyébként is a magyarok csak visszakapják azt, amit csináltak. Igaza volt, mert a határ átlépése után az itteni vámórság és csendőrség vezetői fosztották ki legjobban ezeket a községeket. Minden üzletet feltörték most már. Ezekben, a gyógyszerárban, az orvosi lakásban s az elmenekültek lakásaiban mindent összeszedtek, ami nem kellett, azt összetörték. Három szép lovamat felszereléssel, szekérrel s egy csomó fehérneműt vittek el. Éjszakára még szörnyűbb dolgokat terveztek, azonban este 6 óra tájban az ideért honvédek megrohanták a falut, s a románok hanyatt-homlok menekültek. Persze a rabolt holmit vitték.

Az egyházat semmi különösebb károsodás nem érte. Amikor csak lehetett, a tolmáccsal állandóan az egyházi épületek körül cirkáltunk. Az egyház pénzét, háromezer pengőt elosztottuk köztem, a gondnok és egy presbiter között még a bejövétel után mindjárt. A terítőköt, kegyszereket, írógépet, anyakönyveket a gondnokkal elástuk. Egyszer jártak benn a lelkészi hivatalban, s felforgatták azt. Pár hivatalos lapot, egyházkerületi, konventi stb. jegyzőkönyvet, hivatalos iratot széttéptek, vagy csomagolásra használták fel. Ez lényegte-

len. Az iskolaépületekről a magyar címert letépték. A Horthy-kép szemeit kiszúrták, az ablakokról a vászonredőnyöket letépték, s elvitték a két tantermet elválasztó ajtók között levő hangszigetelő, tengeri fúvel kitömött zsákokat szalmazsáknak használták, s három táblát belőlük elvittek, néhány ablakot kivertek.

Leírhatatlan lelkesedés fogadta a honvédeket. Másnap istentisztelet volt, s a község lakossága megvendégelte őket. Amint megjöttek, a tisztek nagy része a lakásomra jött, s az egyik zászlóaljparancsnok 3 tisztársával ott is lakott. Alighogy elhelyezkedtek, az udvaron óriási láрма támadt. Egy román félcivil katonát hurcoltak be, s ütötték-verték. Azt mondták, hogy kém, berúgott s elaludt. Úgy maradt itt. Az mindenütt vérezve az ütésektől védekezett, hogy ő magyar ember. Nagy Istvánnak hívják, s szándékosan maradt itt, mert nem akar a románokkal harcolni. A zajra kijött egy Bolgár nevű százados. Parancsot adott, hogy vigyék hátra a kertembe, s lőjék agyon. Kértem, hogy ne tegyen ilyet a lelkészlakáson. Vigyék el máshova. Nem adott rá semmit. Azt megengedte, hogy a sírházhoz elkísérhessem s imádkozhassam vele. Az ember hibátlan magyarsággal, nyugodtan mondta velem a Miatyánkot és a Hiszekegyet. Beleparancsolták egy légvédelmi futóárokba. Ott szó nélkül arca feküdt. Négyszer beelöltek, azután ráhúzták a földet.

Október 5-ig tartottak a harcok. Ezen a napon Nagyszalontát már másodszor, s véglegesen elfoglalták az oroszok. A honvédség szelleme jó volt, de löszere úgyszólván alig volt. Tudtuk, hogy visszavonulnak. Megkérdeztem a tiszteket, mitévő legyenek az agyonlőtt román miatt. Azt mondták, semmi esetre se maradjak itt családommal, mert ha megtudják, hogy a kertemben fekszik, kiirtanak családotól. Azt mondták elvisznek magukkal bennünket. Ezt nem vállaltam. Negyedéves debreceni teológus fiam még délután el tudott jutni Sarkadkeresztúrra, s ott kapott vonatot Debrecenbe. Nekem maradt még egy kislány lovam, egy rossz kétéves csikót itt hagytak a románok, a honvédek adtak egy lovat, s így a megmaradt másik szekerekre raktunk fel, amit tudtunk, s este 8 órakor útnak indultunk két itteni presbiterrel s családjával Békés felé. Gyulára már nem tudtunk bemenni, mert utcai harcok folytak, tehát Doboz felé mentünk. Reggel értünk Békésre, ott nagy légitámadást kaptunk. Alig tudtunk fedél alá menekülni. Egész délelőtt folytak a harcok, s délben már bent voltak az oroszok. Itt a lovaimat elvették, s a szekeremet is csak egy román szakaszvezető mentette meg. Az ötödik napon megtudtuk, hogy Kötegyánban ellenséges katonák nem jártak. Elhatároztuk, hogy haza megyünk. Egy rossz lovat a románok belöktek az udvarunkba, ezt fogtuk be a velünk levő család egyik csikójával, s 15-én reggel útnak indultunk. Szörnyű vergődés közben, Isten különös védelme alatt aznap este haza is értünk.

Menekülésünk alkalmával a házat a nálam lakó béresre és családjára bízom. Ezek mindenünkből kifosztottak. Elterjesztvén azt a hírt, hogy látták bizonyos emberek, hogy egy kukoricásba szaladtunk be, s az egész család elpusztult. Később az orosz csendőrség segítségével sikerült egyet-mást visszazerezniük tőlük.

Október 15-én este, hazajövetelem után jöttek be először a községbe orosz katonák. Másnap délelőtt Illyéből civil s egyenruhába öltözött románok jöttek, s a bírónak a község közepén levő házához mentek, s kirabolták. Ettől kezdve alig volt olyan nap, hogy valahol ne raboltak volna. A tanyákról már be kellett menekülnie mindenkinek, onnan még az ajtókat és ablakokat is elvitték. Valamit tenni kellett. Bementem az orosz katonai parancs-

noksághoz Sarkadra. Ott azt mondták, hogy csendőrt egyelőre nem adhatnak, hanem a lakosság védekezze magára. Fogja el, vagy verje agyon a rablókat. Csak hogy azok mindig fegyveresen jöttek, nekünk pedig nem volt fegyverünk. Összehívtam a volt elöljáróságot. Nagy nehezen rávettem a bírót, aki közben hazajött, hogy vegye át a hivatalát. Rá lett. Az elöljáróság tagjai is, bár nagyon húzódoztak, lassan megkezdtek a szolgálatot. Jegyzőnek felkértük az itt maradt nyugalmazott jegyzőt. Magam ott teljesítettem szolgálatot, ahol szükség volt rám. A „Futura” raktárai megvoltak, bár több ízben raboltak abból is. Rávettem az elöljáróságot, hogy mindenkinek, akinek nincs meg az egy évi fejadagja, adják ki. Aki nem tud fizetni, kötelezvényt ír alá, hogy pénzben vagy természetben úgy ő, mint minden hozzátartozója, köteles az elvitt terménymennyiséget megtéríteni.

A lelkeszi hivatalt s az iskolákat hamarosan rendbe szedtük. November 5-ére összehívtam az első iskolaszéki és presbitergyűlést. A presbitérium nem jött össze határozatképes számban, így 12-ére hívtam újra össze. Ugyanezen a vasárnapon megtartottuk az első nőegyleti összejövetelt, s ettől kezdve minden vasárnap. Október 29-én az újbórré váló hálaadás alkalmából úrvacsorát osztottunk. Kaptunk a hívektől eldugott bort. A folyó évi böjti úrvacsora kivételével, minden alkalommal tudtunk úrvacsorát osztani a hívek áldozatkészsége folytán. A tanítást november 15-én megkezdtek. Tanítónk nem volt. Egy öreg nyugalmazott állami tanító volt itt, aki már 2 éven át ideiglenes helyettes volt, ennek a vezetése alatt VIII. gimnáziumi tanuló fiam és két mezőgazdasági középiskolai tanuló végezte fizetés nélkül a tanítást, közmunka helyett. Később ezek eltávoztak saját tanulmányaik folytatására, de jött helyükbe egy II. éves óvónőképzős leány, s egy három kereskedelmit végzett, volt községi írnok, szökött fogoly, s ezek végzik, s remélhetőleg be is fejezik a tanítást. Később az egyház fizetést is adott nekik, s most rendszeresen kapják a fizetésüket. Mivel rendszeres tanítónk nem volt, magamnak kellett vállalnom a kántori, az iskolaszéki, presbitériumi jegyzői teendőket. Az iskola minden osztályában heti 2 órai vallásitanítást.

A konfirmációi oktatást azelőtt is magam végeztem. Mindezeket ma is végzem. Külön díjazást nem kértem, s nem kaptam értük. Viszont sem a presbitériummal, sem a hívekkel soha sem volt a legkisebb bajom sem. Az egyházat senki sem bántotta, sőt igen megbecsülték.

November 10-én futár jött Nagyváradról, hozta az első postát. Először engem keresett fel. Tőle tudtam meg, hogy az újjá alakult vármegye megkezdte működését, s megalakult a Magyar Demokratikus Népi Szövetség, amelyik nem párt. 12-én gyalog átmentem Nagyszalontára, s az ottani Szövetség munkáját megnéztem. 14-én népgyűlést hívtam össze, s megalakult itt is a Szövetség. Tisztikarába s választmányába a lakosság minden rétegéből vettünk be. Elnökévé minden ellenkezésem dacára engem választottak. Kénytelen voltam vállalni, hogy útnak indítsam. Programot nem kaptunk, s így magunk készítettünk programot. A tisztikar és a választmány 2 tagja minden nap szolgálatot tartott a községházán az elöljáróság mellett. A Szövetség vállalta a felelősséget a legszükségesebb intézkedésekért, s ellenőrizte azok végrehajtását. Így pl. szénét és fát szereztünk a malomnak, hogy őrölhessen, stb.

Szörnyű sok robotot kellett teljesíteni, mert Sarkadon egy 10000 holdas béruradalom volt. Sok mindenünket parancsra be kellett adni. Így pl. 450 mázsa cukorrépát szállítottam

be, amiért soha egy fillért, vagy egy deka cukrot sem kaptam. Volt úgy, hogy a két lovam, s a béresem 35 napon át csak aludni jött haza. A robotért soha senki sem fizetett, de a lovakat, s a szekeret a gazdának kellett karbantartatnia.

December 29-én lemondtam a Demokrata Népi Szövetség elnökségéről, mivel az már a maga lábán is meg tudott állani. Többé semmiféle köz-megbízatást nem vállaltam, bár-hogy erőltették is, sem a nemzeti bizottság, sem a képviselő testület tagságát.

Decemberben kaptunk 4 orosz csendőrt, s attól kezdve helyzetünk javult.

Februárban egy alkalommal Sarkadon jártunk őrlés végett. Egy rendőr a feleségemmel együtt bevitt a rendőrségre. Azzal voltam vádolva, hogy felbujtó voltam 8 cigány meggyilkolásában, mert ezeket a honvédek kézigránátokkal szétéptették. A feljelentő a vádlott volt. Ugyanaz az ember, aki mint tolmács, a románok bevonulása alkalmával velem együtt védte a falut. Egy óra hosszát voltam a rendőrségen, akkor elbocsátottak, soha többé meg sem kérdeztek ebben az ügyben. Március 15-én az itt állandóan tartózkodó orosz akart agyonlőni, mert a tolmáccsal összejátszva pénzt és fehérneműt zsarolt az emberektől. Tőlem is. Feljelentettem érte, s az embereknek is megmondtam, ne adják, amit követel, mert nincs joga hozzá. A parancsnokság nekem adott igazat, s őt megbüntették. Március 15-én azután berúgott, s revolverrel akart elégtételt venni rajtam.

Bizony sokat szenvedett a község, de sok javát sikerült megmenteni.

Az egyháznak a földreform során 19 kataszteri hold földet kellett volna adni, de még eddig nem vette igénybe senki. Templomba elég szépen járnak. Az iskolás gyermekek részére minden vasárnap délelőtt 11 órakor gyermekistentisztelet van. Télen a fűtött iskolában, máskor a templomban. A nőegylet több mázsa élelmiszert gyűjtött, s szállított Debrecenbe a hadifoglyoknak. Az egyházi adót készségesen fizetik, sőt még nagyobb mértékben, mint máskor. Gyülekezetünkben eddig politikai magatartásért senkit le nem tartóztattak, el nem ítélték. Az ifjúsági egyesület nagy létszámmal, szépen dolgozik. Remélhetőleg az ősztól kezdve már ismét fel lehet venni közöttük is az egyházi munkát.

Bizony az Úr keze cselekedte mindezeket, erővel és hatalommal!

Kötegyán, 1945. június 22.

Paksy Sándor
lelkipásztor

Magyarhomorog

1944. augusztus 21-én a községet angol-amerikai bombázók részéről légi támadás érte. A bombázásnak három halálos és három súlyos sebesült áldozata lett. A sebesültek meggyógyultak.

A szoros értelemben vett hadműveletek szeptember 8-án érték el Nagyszalonta felől a község határán átfolyó Sebes-Köröst. Október 7-től 13-ig a faluban és a falu körül a Sebes-Körös felől ágyú- és aknalövedékek csapódnak le. Azonban ezek sem épületben, sem

emberéletben kárt nem okoznak. Egy lövedék eltalálja ugyan a templom tornyát, de nem üti át a falat, csak a felületet rongálta meg. Ez idő alatt egy nő (K. Tarsoly Gyuláné született Gy. Szabó Róza) aki szívgyengeségben szenvedett, ijedtség következtében meghalt. A falu földműves lakosai közül többen az északi irányban fekvő tanyákra mentek ki, és részint az orosz csapatok bevonulása előtt, részben utána visszatértek lakóhelyeikre. Néhány család távolabbra is elmenekült, de a hadműveleteknek Magyarországon való befejezése után lassan mind visszajöttek.

Pusztai Sándor lelkipásztor feleségével és három gyermekével október 4-én elhagyták a községet. Családját Mátészalkára szüleihez vitte. Mivel a már Debrecen alá felhúzó harcok miatt vissza nem térhetett, családját szüleinél hagyva október 19-én Budapestre utazott, ahol jelentkezett az Egyetemes Konventen, majd kórházi lelkészi szolgálatra a tábori püspökségen is. A protestáns tábori püspökség az előbb Gödöllőn, majd Sopronban települt 206. számú vöröskereszt kórházhoz rendeli ki protestáns lelkészi szolgálatra. December 13-tól 1945. május 18-ig a 206. számú vöröskereszt kórház protestáns lelkészi szolgálatát látja el. A kórház feloszlása után visszatért gyülekezetébe. A presbitérium június 3-án igazoltatását javasolja, és ezzel megkezdí lelkipásztori szolgálatát. Sem neki, sem feleségének és gyermekeinek semmi bajuk nem történt.

Vigh György kántortanító és felesége Trosztel Aranka tanítónő a községben maradtak. November 1-jén a tanítást megkezdik. A lelkipásztort távollétében Fejszés Endre komádi, Szücs Endre körösszakáli és Farkas László körösharsányi helyettes lelkész helyettesítgetik, a szószéki szolgálatot többször Vigh György kántortanító látja el.

Veres János tanító eközben katonai szolgálatot teljesít. Mielőtt a harcok elérték volna a falut, feleségét és gyermekeit elvitte, azonban ő a Dunántúlon fogságba esett, még ez ideig nem tért vissza. Felesége, aki községi óvónő, gyermekeivel visszatért.

Az egyház jelentősebb épületkárt nem szenvedett. A templomon, lelkészlakon és az iskolán kb. 5 négyzetméter üveggár keletkezett, amit ez ideig nem lehetett pótolni. Az anyakönyvek hiánytalanul megmaradtak, a parokhiális könyvtár kötetei szintén. Elvesztek a Debreceni Protestáns Lap eddig összegyűjtött számai egy pár kivételével, az egyház legújabb vagyonleltára. Egy régi, használaton kívüli sötétkék bársony úrasztali terítőt és egy aranyhímzésű piros bársony szószéki terítőt széttéptek. Az úrasztala ajtaját feltörték, de már ki lett javítva. A széttéptt és már használaton kívüli terítőn kívül más nem volt benne, az edényeket és terítőket R. Tarsoly Antal gondnok elrejtette. A templomi harmóniumot elvitték. Pünkösöd szombatján került vissza Ártándról. R. Tarsoly Antal gondnok tudomást szerzett róla, hogy az ártándi református templomban van egy harmónium, melyet katonák hagytak ott. A rajta levő felírásról felismerte és haza hozta. Így az egyház érzékenyebb anyagi veszteségeket nem szenvedett. A községben harcok nem voltak, így a lakosság nem szenvedett annyit, mint ott, ahol harcok voltak. A lelkipásztor szolgálatba állásával (június 3.) az egyház életében helyreállt a normális állapot.

Magyarhomorog, 1945. december 15.

Pusztai Sándor
lelkipásztor

Mezőgyán

A körlevél felhívására a 6-ik pontban foglaltaknak megfelelően jelentem, hogy a mezőgyáni református egyházközség az 1944. évi szeptember hónapban bekövetkezett hadiesemények következtében 2 férfi és 1 nő halálos áldozatot szenvedett.

Épületkárokból csak könnyen javítható és pótolható károkat szenvedett.

Klenódiukai 2 darab régi cink kanna és több úrasztali terítő kivételével, valamint 1-1 darab ezüst keresztelési kanna és tálacska hiányával megmaradtak.

A templom orgonáját annyira megrongálták, hogy jelenlegi állapotában nem használható, de megjavítható.

Az anyakönyvekből az I. számú anyakönyv, mely az anyakönyvi bejegyzéseket kezdetől 1810. évig foglalta magában, ez idő szerint nem található. Felkutatására minden lehető elkövet a presbitérium. A többi anyakönyv és okmány megvan.

Az iskolai felszerelésekből tetemes kárt szenvedett az ifjúsági és tanítói könyvtár. Hiányzik 1 darab iskolai asztal, 2 darab dobogó, 1 darab tábla, tetemes szemléltető eszköz, az I. sz. iskola fizikai és térkép felszerelése. Tetemes kár mutatkozik az egyházi lakások, irodahelyiségek berendezéseiben is, de itt a kárt részletesen csak az irodavezetők és lakók hazaérkezése után lehet megállapítani. A helyben maradt egyházi tisztviselők (Végh András igazgató tanító és családja), valamint az egyháztagek sok zaklatáson mentek keresztül, és ingóságai eltulajdonítása következtében tetemes károsodást szenvedtek. Nagyobb harcok a községben nem voltak.

Az iskolákban a tanítást 1944. évi november hó 6-án kiegészítő tanerők igénybevételével meg lehetett kezdeni. Az istentiszteleteket és temetéseket Végh András igazgató tanító végezte Andor nevű okleveles tanító fiával. Karácsonykor úrvacsorát osztott, kereszteleseket végzett, és az egyházi adminisztrációt megindította vitéz Leel-Össy Árpád sarkadi megbízott lelképásztor.

Az újszalontai fiókegyházban sem károsodás, sem feljegyzésre érdemes esemény nem történt.

Mezőgyán, 1945. január 31.

*vitéz Leel-Össy Árpád
sarkadi lelképásztor*

Mezősas

Mezősas községbe az orosz csapatok 1944. október 13-án, délután 1 órakor lőttek be. Az első lövés a templomtornyot találta, mely még további 63 lövést kapott. Néhány lövés érte a templomtetőt, a templom melletti lelkészlakást és a központi iskolát is. Másfél napig állott ágyútűz alatt a község. Több mint 100 ház megrongálódott, 27 lakhatatlanná vált, a

takarmány és szalmakazlaknak legalább 70%-a leégett. (A községben 396 ház van.) Október 15-én éjféltájban hagyták el a németek a községet. Kb. 80-100 voltak, akik a harcoló orosz csapatokat éppen községünknel tartották fent addig, míg a Berettyón a visszavonulást biztosították, a támadó orosz csapat száma 8000 körül mozgott. Az ellenállás miatt folyton fokozták a tüzelés erejét. Az első orosz csapatok 15-én éjféltájban jöttek be a község keleti részén, némi kis utcai harc is volt az elvonuló német tankokkal.

A harcok alatt a lakosság egy része elmenekült a községből, a bevonuló orosz és román csapatok pedig a lakosság zömét kihajtották. Nagyobb rész a környező községek tanyáján húzódott meg, onnan 2-3 hét alatt szivárogtak vissza elhagyott lakásukba. A lakosság az épületeken kívül a legnagyobb kárt a jószágállományban szenvedte. Az ökörorsodát pásztorával együtt elhajtották az oroszok illetve románok, a juhállományt is szinte 100%-ig. Pedig a fő jövedelmi forrása a gazdáknak a juhtartásból volt. Ló alig maradt 10 a községben. Lényeges a kár a sertésállományban is. A lakások kifosztva és feldúlva.

A harcok alatt a torony felső része és a déli fala erősen megrongálódott. A torony felső része 1945. pünkösd első napján este le is dőlt. Levitte egy forgósél. A templomtető, mely bádoggal van fedve, több helyen felszakadt, a szilánkok pedig 500 körüli kisebb-nagyobb lyukat fúrtak rajta. A központi iskola és a lelkészi lakás teteje lement, egyiken sem maradt cserép. Kisebb károk vannak a tanítói lakásokban, és sok helyt megrongálódtak a falak is. A csatornában kb. 50%, az ablaküvegekben 80% a kár. 92 négyzetméter üvegre van szükség, hogy az iskolákban, templom és egyházi, illetve lakásokban keletkezett üveggárt pótoljuk. A templom teljes rendbehozása, amelyért nagy erőfeszítést tesz a gyülekezet, szakértői vélemény most beérkezett árajánlatok szerint 320.000 pengőbe, és az iskolák és lakásoké pedig 400.000 pengőbe kerülne.

Eddig rendbe van hozva az iskola és lelkészlakás teteje, a napokban kezdenek hozzá a templomtető javításához. Remény van rá, hogy e toronyhoz szükséges fa és bádoganyagot közelesen megkapja az egyház, de anyagi ereje már ehhez a munkához csak töredékes. A gyülekezet tagjai a harcok alatt igen sok kárt szenvedtek, többen anyagilag teljesen tönkrementek, igavonó jószág nélkül maradtak. Helyzetükhöz képest szép áldozatot hoztak az épületek rendbehozásáért. Talán ebben az évben további áldozat alig maradt.

Az iskola berendezésben is lényeges kár keletkezett. Legalább egy tanterem azonnali új berendezésre szorul. Ez szakértői vélemény szerint kb. 80.000 pengőt emésztene fel.

Lényeges a kár az úrasztali terítőkben, melyeknek 90% oda van, bár egy része szétszórtan a lakoságnál volt elhelyezve, de onnan is elvitték, a kegyeszek közül csak a keresztelő edény alja nincs meg.

A lelkészi könyvtárban és irattárban csekély értékű és pótolható a kár. A polgári lakosságból a harcok alatt 10 pusztult el. Kettőt szilánktalálat ért, egy idegösszeroppanásban öngyilkos lett, hetet agyonlőttek. Az egész lakosság mérhetetlen testi és lelki gyötrelmeken ment keresztül.

Mezősas, 1945. augusztus 21.

Nagy Sándor
lelkipásztor

Nagyszalonta

Jelentés az 1944. év szeptember eleje óta bekövetkezett hadiesemények folytán, a nagyszalontai egyházközség által elszenvedett veszteségekről:

Emberáldozatban:

Gránát, aknatalálat, lövés (kivégzés), öngyilkosság következtében elpusztult összesen 50 ember. Ezek a városban maradtak közül valók. A menekültek közül is – jelentések szerint – elég sokan meghaltak, de róluk biztos számot nem lehet összeállítani.

Épületkárbán:

A templom tornya gránátzilánkoktól lényegtelen sérüléseket szenvedett az oldalfalakon. A templom északi és keleti részén ablaküveg károk keletkeztek, kb. 10 négyzetméter.

Az I. paróchiális kör lelkészi lakása konyha feletti tetőrészen gránát találatot kapott. Cserép és gerenda kár keletkezett 2 négyzetméter körzetben.

A II. paróchiális kör lelkészi lakása keleti oldalon a falában kapott szintén egy gránát találatot. A fürdőszoba falán így 75 centiméter átméretű lyuk keletkezett.

Az iskoláknál ajtó és ablaküveg, valamint felszerelési (pad, szekrények stb.) károk keletkeztek, de nem súlyosak.

Általában a károk nem érintik az épületek szerkezeti épségét, azok lakhatóságát, és könnyen kijavíthatók. A szükséges javítások folynak és az iskoláknál meg is történtek.

Klenódiумokban:

Elveszett: 1 darab 1866-ban, kinaezüstből készült keresztelő kancsó tállal együtt. (2 darab volt, a kisebbik megkerült.)

Elveszett az úrasztali felszerelésből: 2 darab 5-5 literes cinkanna 1741-ből; 2 darab 2-2 literes cinkanna, egyik 1736, a másik 1800-ból; 2 darab kenyérvágó kés, az egyik egy régi értékes kardból készült; 7 darab úrasztali terítő, illetve abrosz éspedig 1 négyszögletű zöldbársony terítő, sarkain és közepén arannyal kivarrrva, arany rojttal, ezen felirattal: A n. szalontai sz. ecclesia számára több jótétevek adakozásából. Készítetett 1821-ben, 1 hosszúkás terítő zöldbársonyból, arany rojttal, sarkain Ns. B.F. és Nj. jeggyel 1832-ből, 1 asztalterítő, piros selyem alapon, csipke anyagból, Lovassy P.-né ajándéka 1861-ből, 1 asztalterítő, fehér perkálból stikkelve, Mados Miklósné ajándéka 1861-ből, 1 darab fehér damaszt abrosz, 1 fehér hímzett terítő, Ercsey Ernőné ajándéka 1916-ból, 1 fehér selyem terítő arany díszítéssel, „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre” felirattal. K. Balogh Ferenc és neje ajándéka 1931-ből.

Ezeken kívül eltűnt a szószék értékes csipkedíszítése, továbbá a szószéket, az Áronszéket, az úrasztalát és kerítését borító pirosposztót tépték le, s vitték el.

Egyéb templomi felszerelésben:

A két manuális, 32 változatú, redőnyszerkezetes Wegenstein (Temesvár) gyártmányú hatalmas orgonát megrongálták annyira, hogy teljesen használhatatlan. A sípok harmad része hiányzik, vagy össze van törve, és a fűjtató bőrozete ki van hasogatva. Mindezek ellenére – kántorunk véleménye szerint – ha tetemes áldozatok árán is, de idővel kijavítható.

Az összes perselyeket felfesztették és részben összetörték. A megrongáltakat kijavítottuk és az összetörték helyett újakat készítettünk.

A toronyórát hozzá nem értők eléggé megrongálták (fogaskerekeket), így teljesen használhatatlan. A város óhajta megjavíttatni, hogy legyen egy általánosan elfogadott időmérő.

LEVÉLTÁRAKBAN:

Az egyházközségi és egyházmegyei (régi, a román időből Nagyszalontán maradt) levéltárban lényegtelen veszteségek keletkeztek. Az iratok minden évről megvannak, évenként csak néhány darab veszett el a szekrényekből való kidobálás következtében.

Nem levéltári veszteség, de itt említjük meg, hogy elvitték a legújabb halotti anyakönyvünket, a tavaly megkezdett áttérési anyakönyvet, a legújabb presbiteri jegyzőkönyvet és anyakönyvi kiadványok naplóját. A jelek azt mutatják, hogy ezeket a bennük található tiszta lapokért vitték el.

EGYÉB KÁROKBAN:

Elvitték: 85 mázsa zabot, 10 mázsa búzát, 50 mázsa fát, és a gondnoktól elvettek 1350 pengő készpénzt. Elveszett továbbá „Continental” gyártmányú kitűnő írógépünk a lelkési hivatalból. A pénztől üres, de iratokat tartalmazó pánccs szekrényünket teljesen szétverték. Elvitték az egyház és iskola értékes selyemzászlóját. Az egyház az abonyi gyülekezet, az iskola a sarkadi gyülekezet ajándéka.

A fenti jelentéssel kapcsolatban tisztelettel megemlítem, hogy az épületkárok és más veszteségek kijavítása, illetve pótlása állandóan folyik. Ennek következtében a templomi Istentiszteleteket már október 29-én megkezdhattuk, és november 20-án megnyithattuk iskoláinkat a központi és 3 perifériális helyiségben, egyelőre 10 tanerővel. Rácz Mihály segédlelkésznek Nagyváradról történt átengedésével, és Molnár János helyettes lelkész megérkezésével a középiskolai, valamint állami népiskolai vallásoktatás is megkezdődött, így a viszonyokhoz képest a normális egyházi állapot visszaállítottnak tekinthető.

Az elveszett tárgyak felkutatására minden lehetőt megtettünk, de a jelentésben is közzölt kisebbik ezüst keresztelési edényen kívül, semmi más meg nem került.

A veszteségek elég súlyosak, de reméljük, hogy a nagyon gazdag Isten segítségével a nagyszalontai gyülekezet buzgósága és adakozási készsége pótolni fogja azokat.

Végezetül az általános gyülekezeti helyzetjelentésben méltóan megemlékezünk László János önálló kántor, bejegyzett segédlelkész példás helytállásáról. A legnehezebb napokban egyetlen órára sem hagyta el a város területét. Amikor pedig a gyülekezet pásztor nélkül maradt, a nyáj összes gondját magára vette, és 1944. december 1-ig az igen nagy lélekszámú gyülekezetben teljesen egyedül végzett – a kántori és tanítói munka mellett – minden lelkipásztori munkát. Példásan önfeláldozó és semmi nehézségtől vissza nem riadó helytállásával és munkájával Isten kegyelméből méltóvá tette magát arra, hogy neve a tisztelet és megbecsülés fényével legyen megemlítve a nagyszalontai gyülekezet újkori történetében.

A presbitérium tudatában helyállása jelentőségének már jegyzőkönyvileg köszönetet mondott neki. A presbitérium azon óhajtása pedig, hogy az általános jelentés keretében a felsőbb egyházi hatóság is tudomást szerezzen László János kántor, bejegyzett segédlelkész helyállásáról, ezennel teljesített.

Fenti általános jelentés tudomásulvételét kérve maradok a Főtiszteletű Püspök Úr iránt teljes tisztelettel.

Nagyszalonta, 1945. január 12.

Molnár János
református helyettes lelkész

Okány

Hivatkozással a 4300/1944. számú püspöki körlevélre, tisztelettel jelentem, hogy Isten megtartó segítségével az 1944. évi szeptember hónap eleje óta beállott hadiesemények folytán az egyházközség épületkárokból, klenódiumból kárt nem szenvedett. Emberáldozatot követelt a háború, mert Somogyi István községi iskolai igazgató tanító, református énekvezér aknaszilánk találat következtében, rövid szenvedés után elhunyt. Anyagi kára annyiban van egyházközségünknek, hogy a Kappel típusú nagy, irodai írógépet a román katonák elvitték, ami a mai viszonyok között pótolhatatlan. Egyházközségünk tisztviselőinek a hadműveletek alatt és után sem állomáshelyükön, sem állomáshelyükön kívül semmi bajuk nem történt. Egyházközségünkben a normális állapotot a felszabadítás után néhány napon belül már helyreállított az egyház vezetősége. A presbitérium töretlenül és változatlanul, esküjéhez híven most is helyén van, személyi változás annyiban történt, hogy a megüresedett kántori tisztségre Bessenyei István községi tanítót választotta meg a presbitérium. Legyen hála a mindenható Istennek, mert templomunk ép, orgonánknak semmi baja, anyakönyveink, egyházi irataink, régi feljegyzéseink s más hivatalos könyveink teljesen ép állapotban vannak.

Jelentésem tudomásulvételét kérve vagyok tisztelettel:

Okány, 1945. július 18.

Elek Sándor Ferenc
református lelképásztor

Sarkad

1944. október 6-án, délután 2 órakor jöttek be Sarkadra az oroszok. Lelkésztestvéreim: vitéz Leel-Össy Árpád, Kalmár László és Hegyi József, mivel mind nősek, családosak voltak, a rémhírek hallatára már előbb elhagyták Sarkadot, ami teljesen érthető is. Mint lelkész-ember egyedül maradtam itthon, mivel, mint nőtlen ember, egész más helyzetben voltam, mint kollégáim és kizárólag csak magamért voltam felelős abban a zűrzavaros időben. De lelkem legmélyén megvagyok győződve afelől, hogy Felsőbb Akarat rendezte így, hogy én itthon maradtam, helyesebben nem tudtam már sehova menni, csak az egyik közeli tanyára, ugyanazon napon (október 6-án délelőtt 11 órakor), mivel tűz alá vették a falut, különösen a templom környékét, ahol laktam is. Másnap aztán visszajöttem a tanyáról, és szemem elé tárult a szomorú látvány: tornyunk összelöve, ugyannyira, hogy harangozni sem lehetett, mert a teljes összedőléstől lehetett tartani szakértők véleménye szerint. Templomunkon és iskoláinkon az ablakok nagyrésze betörve, de egyházi épületekben más, nagyobb rongálódás nem történt. A tornyot és mindent a hívek csodálatosan bőkezűen megnyilvánuló áldozatkészségéből hamarosan megcsináltattuk. Anyagiakat számítva legtöbbet veszített az egyház terményekben, majd minden terményt elszállított a vörös hadsereg. Anyakönyveinket, jegyzőkönyveket, kegyszereket, úrasztali terítőket sikerült mind megmenteni, ezekről jó előre történt gondoskodás. Iskoláink jó állapotban vannak, csak a felszerelésekben történt kár, amit még nem tudunk pótolni, a tanítás rendesen folyik, tanítóink közül még 4 van oda, akik még nem tudtak visszajönni. Lelkésztestvéreim már mindannyian szerencsésen visszakerültek.

Az állami és egyházi anyakönyvezést a kritikus időben magam végeztem és láttam el, úgyhogy anyakönyvi adatok megmentésében semmi hiány nincs. Egyházi élet folytatásában, istentiszteletek tartásában sem volt semmi fennakadás, mert a katonai parancsnokság kötelességemmé is tette az istentiszteletek tartását és az egyházi élet folytatását, mit minden alkalommal figyelemmel is kísértetett.

Más lényegbeli jelenteni valóm ezzel kapcsolatban nincs.

Sarkad, 1945. február 13.

Józsa László
vallás oktató lelkész,
megbízott helyettes lelkész

Sarkadkeresztúr

A már öt éve tartó háború borzalmai, melyeket eddig csak hírekből hallhattunk, akkor érkeztek közelünkbe, mikor Erdélyben már tombolt a küzdelem, s a trianoni határ mentén, Gyulavári és Gyulavarsánd közt szeptember közepén harcra került a sor. Aknarobbaná-

sok dőreje, gyors tűzfegyverek ropogása, s az éjszakában égő tüzek világa döbbsített rá bennünket: itt a veszedelem! Ettől kezdve átvonulások és katonai mozdulatok szemtanúi voltunk itten a trianoni határtól 10 kilométerre. Pár hétre a határon túlra távolodott a harci zaj, de az csak a közvetlen veszedelem elodázását jelentette. Szeptember végén ismét harcra került sor közvetlen szomszédságunkban és körülöttünk Sarkad, Kötegyén, Mezőgyán, Geszt, Zsadány, Okány községek harctérré változtak. Keresztúr ekkor – nem lévén határtól távolodó útja – kimaradt a próbáltatásból, Isten különös akarata szerint. Szorongó lélekkel éltük át a körülöttünk pergő eseményeket, minden pillanatban készen arra, hogy harctérré váljék községünk is. Október 1-jén pánczélos alakulat érkezett több napi harc után hozzánk, és letelepedett a faluban. Most már igazi harctéri képet mutatott a környék. Jöttek a menekültek a már megszállott, de időközben felszabadított vidékről és borzalmakat beszéltek élményeikről.

Óriási lelki vívódás után október 3-án családommal együtt Dunántúlra indultam, nem lévén elegendő lelki erőm az elbeszélte borzalmak bevárására.

Egyházunk kegyszereit és fontos könyveit elrejtettem Fábián Sándor gondnokkal együtt, búcsút vettem néhány presbitertől nehéz szívvel, de családom mentése céljából elindultam a még meglévő egyetlen úton a bizonytalanságba. 5-én este érkezünk nehéz lélekkel Balatonfőkajárra, majd Egyetemes Konvent útján Polgárdiba rendeltettem ki.

Gyülekezetünk október 6-án élte át a rövid ideig tartó harcokat és a megszállással járó próbákat. Istennek legyen hála, épületeink épen maradtak, néhány ház kapott kisebb sérülést, mert csak utóvéd csatározás szintérvé vált ez a terület. Lakosságunk sokat szenvedett anyagi veszteségekben, mert több napig megállott a tovamonulás. Templomunkból csak a katedra bársonyterítője esett áldozatul a harmóniumterítővel együtt. Lelkészi hivatali irattár teljesen felfordított és kifosztott minden értéket jelentő felszerelésből. Irattár szenvedett a legkevesebbet. Anyakönyveink megmaradtak, mert elrejtettük. Általában két heti átvonulás után megszűnt községünk számára a közvetlen veszély, csak az utána járó bizonytalanság és a rendezetlen helyzet adta körülmények jelentettek súlyosabb terhet.

Községünk lakossága közül két ifjú esett áldozatul a harcolva elvonuló csapatok fegyvereinek, egyik fegyvert beszolgáltatta, másik gránát robbanástól, Z. Papp Mihály és Fazekas János. Falunk közvetlen közepében még egy névtelen magyar honvéd esett el, aki temetőnkben nyugszik. A következő időkből természetesen templomozás a bizonytalanság miatt szünetelt egy hónapig, ekkor gyülekezetünkhöz tartozó Sarkadmeggyes tanítója, majd később a sarkad-újteleki lelkész, de karácsonytól kezdve egészen 1945. májusáig egyik presbiter úr két derék gyermeke, Szilágyi József és Károly végezték a kántori és lelkészi szolgálatot (nem lévén kántortanítónk sem). Közben egyház épületeit igénybe vették, s bizony a jóérzésű hívek felháborodására oda nem illő élet, vigalom és dorbézolás folyt az egyházi lakásban, melyet nagyrésztben jóakarató egyháztagok kiűritettek, de történt sok jogtalan és rosszindulatú fosztogatás is. Általában egyházközség ingóságaiiban nagyon sok kárt szenvedett, ami nem annyira a harcok, mint inkább az azután következő, s felelősséget nem ismerő megtévedt emberek tevékenységének tudható be.

Lelkész Bokross István 1945. május hó 9-én érkezett haza, gyülekezet szeretettel fogadta, néhány egyháztag kivételével, mindenki lelkében öröm és megnyugvást eredmé-

nyezett hazaérkezése, presbitérium igazolta és egyházközség választói is örömmel vették tudomásul szolgálatának megkezdését. A veszedelem elől elmenekülve Polgárdin Antal Gyula kollegám szeretetteljes családi körében kaptunk meleg és őszinte befogadtatást, családommal együtt. Itten értük át a sokkal nagyobb és hosszabb ideig tartó harcokat december hó 8-tól január hó végéig. Többször gazdát cserélt a helység, és a Bakony-Vértes előterében dúló makacs harcok kellős közepébe kellett kerülnünk. Négy hétig pincében kerestünk menedéket (december 8. - január 5.) s ez idő alatt Isten nagy kegyelmét megmutatta irántunk, mert harcok között és orvos hiányban fiúgyermeknek adott életet feleségem. További hányódásunk az Ő és mindnyájunk életének megmentésére volt jó. Február 1-jén Szentgálra jutottunk, ahol ismét szerető szívek vettek pártfogásba, innen tértünk haza mihelyest lehetőség nyílt családostól június 9-én.

A megpróbáltatásokért, veszteségekért és a minden körülmények közt való szabaddításért egyedül a Kegyes Istennek legyen hála örökké.

Sarkadkeresztúr, 1945. december 27.

Bokross István
református lelkész

Zsadány

Zsadány községünket a háború szele már szeptember hó végén érintette az 1944. évben. Minden józanul gondolkodó ember érezhette és gondolhatta, hogy az orosz hadsereg, amikor az Alföld peremére ért, magyarországi hadjáratát meg is nyerte. Zsadányban először 1944. szeptember 27-én, csütörtöki napon jöttek be a románokkal vegyes orosz csapatok. A helytelen propaganda mindent menekített és riasztó híreket közölt. De a józanul gondolkodó falusi lakosság nem ült fel ennek, hanem nyugodtan helyén maradt. Mint lekipásztora a községnek, amit lehetett igyekeztem Tar Ferenc egyházgondnokkal egyház klenódiumait és egyéb dolgait biztonságba helyezni. Úgy-hogy egyház keresztelő edényei, amelyek nehéz ezüstből vannak, úrasztali poharai futtatott aranyból - 200 éves remekművek - Isten kegyelméből megmaradtak. Ellenben úrasztali terítők, amelyeket a gondnok elásott, a földben szétmálltak. Anyakönyveinket, paróchiális könyvtár értékes műveit csaknem hibátlanul tudtam megmenteni.

EGYHÁZUNK KÁRAI:

Legnagyobb kárt szenvedte az egyház orgona sípjai elpusztításában. Mai értékben szinte felbecsülhetetlen kár, és a torony zsalugátere. Elpusztult az iskola sok padja, s alig van mi meg nem rongálódott volna. Továbbá egy értékes pánccs szekrény, amelyet a nagyszalontai egyházmegye adott annak idején kölcsön, szintén erősen megrongálódott. Elveszett 5 darab szék. A lelkészi lakban az összes belső ablakok betörték, a mel-

léképületekről az összes ajtók elvesztek. Három tanítólakásnak több ablaka, kerítése, melléképülete, sőt az egyik ól német bombatalálattól csaknem megsemmisült.

Egyházat anyagiakban annyi kár nem érte, mint pl. a lelkipásztort, vagy a tanítókat érte! Lelkésznek összes állatállománya, sok bútora, ruhaneműje, értékes, felbecsülhetetlen könyvtára elveszett. A tanítók ugyanezen károkat szenvedték.

A HÍVEK SZENVEDÉSEI A MENEKÜLÉSBEN:

Az orosz hadsereg a fent említett időben, azaz 1944. szeptember 27-én két napig tartotta a szalontai frontot a Körösig Komádi irányában. Ekkor aztán Szalonta alá visszavonult. A két napig tartó orosz megszállás sok nehéz egyéni esetet hozott magával. A szegényebb néposztály körében voltak többen, akik a jobbmódúak lakásáról kihányt dolgot igyekeztek magukkal vinni, és többen vittek is. Hazavitték, különösen azokét, akiknek gazdája esetleg nem tartózkodott odahaza. Habár volt több olyan személy is, aki megmentés végett vitte magával az ingóságokat. Szeptember 29-én, azaz szombat reggel bejöttek a magyar csapatok, majd utána a csendőrök. Akik aztán az idegen dolgokat rejtegető embereket a községben egy helyre gyűjtötték, és sokat közülük kegyetlenül megpálcáztak. Én ebben az időben nem voltam itthon, mert ide nem messze Dévaványára, szülőfalumba kísértem haza nagynénémet családommal együtt éppen az orosz bevonulás előtt pár nappal, azzal mentem el, hogy pár nap múlva visszajövünk. Az orosz visszavonulás mindössze 5 napig tartott! Október 5-én, azaz pénteken foglalták el végképpen Zsadányt az orosz csapatok. Szalonta felől óriási rajokban indult meg menekülők áradata már október 1-jén. A két napig tartó harcok és ezekkel, illetve a megszállással járó izgalmak arra ösztönözték a lakosságot, hogy a szalontaiak példáját kövesse. Na meg aztán az a hír járta, hogy itt veszik fel a harcot a németek és magyarok az oroszokkal. 3000 lelkes községünkben alig maradt itthon 23-30 ember, de ezek is csaknem öregek voltak. A legtöbb zsadányi, komádi tanyára, Vésztőre, Szeghalomra, Csökmőre, Füzesgyarmatra, Derecskére és Dévaványára menekült. Nyolc napig tartott a Körösnél a harc, majd amikor az oroszok a Körösön átkeltek, szállingóztak haza a zsadányiak. Az itthon maradtak állítása szerint nagy tüzérségi harc dúlt Zsadány és Komádi között. A községet három bombatalálat érte. A lakosság közül egy ember, Tar Károly sebesült meg. A nyolc napig tartó álló harc, mivel rengeteg csapat volt a községben, a község állatállományát nagyrészt felemésztette. A harcok folytán egy asszony atyánkfia halt meg, özv. Baloghné, akit állítólag egy román katona lőtt agyon, ismeretlen okból. A lakosság közül sokan még a Dunántúlra is elmenekültek. Nem is csoda, mert a tüzérségi párbajjal veszélyeztetett emberek nem akartak itthon maradni.

LELKÉSZ ÉS TANÍTÓK VISZONTAGSÁGAI:

Lelkész Dévaványára menekült családjával, mivel előrelátható volt, hogy itt a Körös folyó mentén nagy harcok lesznek, és nem akarta családját a harc izgalmainak kitenni. Innen a lelkész családjával október 5-én felesége fivéréhez menekült Budára. Itt is széleskörű belmissziói munkát végzett. Buda ostromát a legnagyobb nélkülözésben szenvedte át három kisfiával, és feleségével és testvérével. Több mint két hónapot kellett Buda ost-

roma miatt az óvóhelyen a pincében töltenie. Március hó végére a szülőfalujába, Dévaványára érkezett meg. Majd onnan Zsadányba más helyére, ahol már majdnem mindent rendben talált. Egyházi életben Hajdú Gyula tanító lelkészt mindenben helyettesítette. Lelkész március 31-én vette át hivatala vezetését. Első dolga volt egyház iratokat, anyakönyveket számba venni. Aztán elmaradt keresztelelen gyermekeket megkeresztelni. Konfirmandusokat előkészíteni. Amennyi gyermek csak volt konfirmálandó, az mind megkonfirmált. 79 (hetvenkilenc) gyermek konfirmált meg és vett először úrvacsorát. Majd egy pár hónap múlva rá az egyház összes adósságait kifizette.

Hajdu Gyula igazgató tanító már október hó végén orosz fogságból megszabadult és hazajött Gyuláról. Az első istentiszteletet október utolsó vasárnapján tartotta, amikor is a háborúban megtört szívű emberek a templomban zokogták el minden keservüket. Amikor először megkondukt az ősi toronyban az egy hónapi hallgatás után a harangszó, szinte újjáéledt a falu, és az emberek lelke szomjasan szívta magába az istenfélelemre emlékeztető harangszót. Hajdu Gyula sokat szenvedett és szenved lelkiekben. Felesége és leánya és fia Németországban vannak. Amint hírlik, egyetlen fia Németországban tüdőgyulladásban meghalt. Felesége és leánya lelkiekben és testiekben összetörve várják hazatértüknek idejét. 80 éves édesanyja összetört lábakkal kínlódik kórágán, és várja a megváltó halált. Mindezek ellenére Hajdu Gyula hűségesen végzi, mint jó sáfár a rábízottakat. Tanít buzgón és dolgozik rendületlenül, bízván abban, hogy a szenvedőké a vizsgáltatás koronája.

Hajnal Ilona az első orosz megszállás alkalmával sokat szenvedett tanító társával, Pap Erzsébettel és Oláh Józseffel együtt. Ő Budapestre menekült, de már Pestről február végén Zsadányba haza tudott jönni. Neki is nagyon sok kára van bútorban, ruhában, könyvekben.

Sándor Kálmánné sz. Antal Erzsébet előbb zsadányi tanítónő innen pár évvel ezelőtt Csernefalvára ment, mert az ura ott volt főjegyző. Ő Erdélyből Dunántúlra, majd onnan idejött vissza Zsadányba.

Oláh Józsefné urával Budapestre menekült. Mindketten itt tanítottak, Oláh József jelenleg angol fogságban van, míg felesége Hamburgban tartózkodik és készülnek haza. Nekik is sok ingóságuk veszett el.

Itt kell megemlítenem, hogy 1944. november elején a zsadányi iskolák megnyitottak, és attól kezdve folyton van tanítás – tudniillik a szüneteket kivéve. Istentisztelet is megszokás nélkül folyt 1944. október végétől kezdve, mert míg lelkész haza nem jött, Hajdú Gyula tanító helyettesítette. Az 1944-45. iskolai évben csak két tanító működött az öt tanerős iskolában. Majd amikor a lelkész hazajött, ő is tanította a növendékeket, a felsőbb osztályt teljesen díjtalanul.

Zsadánynak több mint 23 hősi halottja van, és nagyon sok eltűntje, akik még nem adtak életjelt magukról. Sokan vannak még hadifogságban is, akiket szeretteik és az anyaszentegyház nagy reménységgel vár haza.

Egyház jelenlegi helyzete rendes és minden szép reményekre feljogosító. Csupán egy nagy hátrányunk van, hogy csaknem egy tanteremből hiányzanak az iskolai üléspadok. Ezeket sajnos jelenleg beszerezni képtelenség. Öt tanítónk helyett 3 tanító tanít. Lelkész önként vállalta a felsőbb osztályok vallástani tanítását. Belmissziói munkák szép rendben folynak. Háziistentisztelet, vasárnap délutáni énekóra, jó idő esetén a gyermek-

istentisztelet. Lelkész a tanyán lakó híveket is látogatja és részükre Istentiszteletet tart.

Megemlítendő, hogy a földosztással kapcsolatosan sem egyháznak, javadalmasoknak földjét nem bántották. Egyház földjét jelenleg haszonbérlet formájában értékesíti.

Egyháznak most már semmiféle tartozása, adóssága nincs.

Egyháztagok egyházszerteretást sehol sem mellőzik. Sem halálózásnál, sem esküvőnél, illetve házasságkötés alkalmával, sem keresztelekor.

A templomlátogatók száma és az úrvacsorával élők száma nagyobb, mint háború előtt volt.

Zsadány, 1946. január.

Nagy Lajos
református lelkipásztor

XI. rész

SZATMÁRI EGYHÁZMEGYE

Botpalád

Püspök úr 1944. évi december hó 5-én kelt 4300-1944. számú körlevele 5 pontjára hivatkozással jelentem, hogy a hadművelet alatt sem az egyházi vagyokban, sem klenódiuumokban, sem irodákban károsodás nem történt. A behivatalnokokat lényegtelen anyagi károsodás érte (élelmiszerekben, ruhaneműkben). A híveket erkölcsi szenvedés nem érte, anyagilag (lovakban teljes, terményben részbeni, ruhaneműkben és élelmiszerekben kevesebb) károsodás érte nagymértékben. Az egyházi ügyek megszakítás nélkül folytonosak.

Botpalád, 1945. április 21.

Szombathy Bertalan
lelkipásztor

Jelentés a borpataki missziói és a misztótfalui anyaegyházközségnek az 1944. év négy utolsó hónapjában lefolyt életéről, különös tekintettel a két egyházközség területén 1944. október közepén bekövetkezett hadieseményekre.

BORPATAK:

A borpataki missziói egyház élete egészen 1944. október 15-ig teljesen a rendes keetek között folyt. Igaz, hogy a front rohamos közeledése a gyülekezeti tagok jórésztében idegességet és nyugtalanságot eredményezett, ez azonban az istentiszteletek látogatottsága szempontjából nem volt káros, sőt egyenesen az a jelenség volt észlelhető, hogy az igazi erősség keresésére ebben az időben határozottan többen és buzgóbban vállalkoztak.

Az esetleges elmenekülés tervével nem sokan foglalkoztak, ami először is azért érthető, mert a borpataki gyülekezet 99%-a ipari (bányász) munkásokból áll, de meg ekkor már csaknem mindenki belátta a menekülés célszerűtlenségét. Tudomásom szerint református ember nem is menekült el Borpatakról. Én magam is feleséggel együtt helyemen maradván, október 15-én (vasárnapra esett) még két istentiszteletet tartottam.

Október 16-án és 17-én vonultak el az utolsó német és magyar csapatok. Borpatakra a következő nap, 18-án délelőtt érkeztek az első orosz alakulatok. Istennek legyen azonban hála, hogy e legnehezebb időkben is megőrzött bennünket, mert sem emberben, sem épületben semmi kárt nem szenvedtünk, noha a tőlünk alig 3 kilométernyire lévő Misztótfalu határában három napig állt a front. Én ugyan október 21-ig csak néhányszor fordulhattam meg lakásomban, s ez a körülmény számomra nem csekély ingóságbeli veszteséggel járt, az egyház ingóságait azonban Isten segítségével sikerült úgy megőriznem, hogy mindössze csak az egyházközség pecsétje, pecsétpárnája, valamint iktatókönyve veszett el. Isten kegyelme, berendezésével együtt imaházunkat is teljes épségben megőrizte. Az október 21-re következő hét még az orosz csapatok elvonulásával telt el, de már október 28-án rendes istentisztelet keretében dicsérhettük a mi Urunk kegyelmét és szeretetét, s ettől

kezdve az egyházi élet minden megnyilvánulásában zavartalanul folyt tovább. Október 29-től november 4-ig bűnbánati hetet tartottunk, melyen az esti istentiszteletek látogatottsága igen szép volt, a november 5-i úrvacsoraosztás alkalmával pedig 43-an járultak az Úr asztalához.

Az októberi események következtében a Borpatához tartozó Zazar, Lénártfalva és Láposhidegkút református szórványai szétszóródtak ugyannyira, hogy tudomásom szerint az említett három községben még ma sincs egyetlen református sem. (Összesen kb. 20-25 lélek elvesztéséről van szó.)

Hálásan kell megemlékezni a nagybányai református egyház rendkívüli segélyéről, melynek kereken 1000 pengőt kitevő összegéhez november 12-én jutottam hozzá oly módon, hogy a nevezett napon én tartottam Nagybányán istentiszteletet, s ennek perselypénzét a nagybányai presbitérium határozata, tekintettel az elmaradt állami támogatásra, nekem ítélte.

MISZTÓTFALU:

Abban az időben, amelyről ez a jelentés szól, még nem voltam Misztótfalu lelkipásztora, azonban a pásztor nélkül maradt nyáj gondozását 1944. november 12-től kezdve, a sok gátló körülmény ellenére is, minél hűségesebben igyekeztem végezni. November 12-től december 31-ig Misztótfaluban 8-szor tartottam istentiszteletet, 2-szer osztottam úrvacsorát, 1-szer végeztem beteglátogatást, s 12-szer családlátogatást. Amennyire utólagosan megállapíthattam, a gyülekezetből itt sem menekült el jóformán senki. A férfiak közül kb. 30-an vannak távol, részint mint leventék, részint mint katonák.

Emberéletben itt sem esett kár, maga a templom épülete is ép, csupán a toronyórát érte egy puskalövés (a szükséges javítást már elvégeztük), valamint a szószéki terítőt szagatták meg ismeretlen tettesek, október 18-21. között, behatolván a templomba. Maga a paróchia épülete is sértetlen, bár a hozzáépült gyülekezeti tereméből 2 darab 5 méteres lóca eltűnt. Hasonlóképpen eltűnt a paróchia kertjében tető alatt állott, s egy új paróchia teljes faanyagát képező fa 80%-a is. Ezenkívül a paróchia minden ajtajának zárja, valamint az ablaküvegek vagy teljesen, vagy nagyrészen tönkrementek. Elég jelentős hiányok mutatkoznak még a levéltári anyagban, a paróchiális könyvtár állományában és az irattárban is. E hiányoknak teljes felbecsülése, sőt pontos megállapítása azonban mind e mai napig sem sikerült, mivel elvesztek a tájékozási alapul használható könyvjegyzékek, regiszterek, kimutatások stb. is. Sok, kevésbé fájó veszteségek mellett ki kell emelni azt a súlyos veszteséget, amely egy 1595 óta vezetett jegyzőkönyv eltűnésével érte az egyházat, s amelyről Papolczy Zoltán 1894-ben, mint a misztótfalui egyház akkori lelkipásztora, ezeket írja:

„Mali Máté... mint e község főbírája elrendelte, hogy az, 1595-től egy rendszeres magyar nyelvű jegyzőkönyvet vezessen, melyben egyházunkat is érdeklő dolgok jegyezzék.” Az anyakönyvi állomány azonban, és a kincseket érő úrvacsorai felszerelés (többek közt egy ugyancsak 1595-ből való úrvacsorai pohár) – Istennek hála – megmaradtak.

A normális egyházi élet azonban a sok megpróbáltatás ellenére is, amint azt a jelentés elején közölt néhány statisztikai adat is bizonyítja, aránylag elég hamar helyreállott.

Az elment lelkipásztornak, Márton Ferencnek december hó folyamán történt lemondásával a misztótfalui gyülekezet hivatalosan is pásztor nélkül maradt ugyan, de áldott légyen érte az Úr, hogy – noha minden tekintetben gyarló munkálkodásom folytán – maga Isten igéje mégsem némult el benne.

Misztótfalu, 1945. június 9.

Ürögdi Ferenc
lelkipásztor

Cégénydányád

1944. év szeptember hó 5-én este fél 10 órakor érte községünket légi támadás. 8 bomba hullott a községre, melynek egyetlen áldozata Károly József egyház gondnok Anna nevű 7 éves leánya lett. Anyagi károsodás nem történt.

Október 25-én jöttek be az oroszok harc és ellenállás nélkül. A német és magyar csapatok már 18-án elhagyták a községet. Egy hétig hallatszott át a Szamos bal partjáról az ágyúdörgés és fegyverropogás, ahol a német és magyar csapatok a visszavonulást fedezték. Körülöttünk minden éjjel robbanások remegtették meg a levegőt, és ennek nyomán fellángoló hatalmas tüzek világították meg az éjszakát.

25-én elnémult a Szamos bal partján is a harci zaj, és reggel 9 óra tájban kisebb csoportokba bejöttek az oroszok. A faluban összeszedték az összes lovakat, szám szerint 97 darabot, és a még meglévő használható szekereket, szám szerint 6-ot. A paróchia udvarán is megjelent vagy 20 lovas, akik lovat követeltek. Kettő közülük a tornác elé lovagolt és ott lovaikról leszállva bejöttek, és enni kértek. Az ebéd éppen készen volt, így megebédeltetük őket. Ebéd után megkérdezték, hogy hány óra van, s gyanútlanul elővéve zsebórámát, azt azonnal kiragadták a kezemből és zsebre vágták, s el is távoztak, ígérve, hogy majd visszahozzák az órát, ha majd erre járnak. 27-én éjjel fél 12 órakor az ablakon át jött be 7 orosz, kik tényleg bántalmaztak, és három darab fehér ingemtől, két zseblámpámtól, 1 darab browning pisztolytól, 1 pár kesztyűtől és összes zsebkendőimtől megfosztottak. Akkori értékben kb. 1000 pengő kárt okoztak. Még több házban tettek látogatást, mindegyik rabolva-fosztogatva, felbecsülhetetlen kárt okozva.

30-án éjjel három katonaszökevény rabolta a falusi házakat. Minden elemelhetőt magukkal vittek. Ezek a Br. Kende György uradalmához tartozó Nagytanyán egyik cselédnél tartózkodtak, és a cseléd asszony bemondása és utasítása alapján indultak el éjjel fosztogató körútjukra. A Br. Kende kastély kiürítése és fosztogatása is a 3 orosz katona vezetése alatt kezdődött meg, melyben a nagytanyai cselédek, Gyügye, Szamosújlak, Hermánszeg csőcselék népei vettek részt, és a kb. 20 szobából álló kastélyt teljesen kiürítették. Cégénydányád lakossága ebben a fosztogatásban nem vett részt.

November 2-án kijött Gyarmatról egy Grehovi Ilgisz nevű, nemesebb érzésű orosz kapitány, ki a garázdálkodó katonákat lefegyverezte és bekísértette. Grehovi Ilgisz kapitány

megjelenésétől kezdve a rend és nyugalom helyre állott a községben, és megindult ismét a rendes munka.

Egyházi vagyonban, klenódiумokban semmi károsodás nem történt. Az Istentisztelet nem szünetelt soha, sőt, még a legnehezebb időben is zavartalanul folyt. Cégénydányád lakosságát ért károk 150.000 pengőre becsülték fel. Természetesen ezen összegben nincs benne a Br. Kende György kastélyát és tanyáját ért felbecsülhetetlen károsodás.

Fentiekben kívántam a hadművelet alatt történt eseményekről jelentésemet megtenni mély tisztelettel.

Cégénydányád, 1945. április 18.

Király István
lelkipásztor

Csaholc

Az orosz hadsereg egy teste 1944. október 25. délután szállta meg Csaholcot. Előző nap vettünk hírt a nagyszalontai borzalmakról stb. E hír hatása alatt fokozódott aggodalmak, szorongások között vártuk a megszállókat, akik itt meghálva másnap őrség hagyásával mentek tovább a németek nyomában.

Ez éjszakát és a rákövetkező négy napot sohase lehet elfelejtenünk. Ezer szerencsénk volt, hogy Isten a falu lakosságát bizonyos dolgokban egyetértésben tartotta, többek között abban is, hogy szeszes italokat eltávolított jó előre.

A nép és vezetői közül senki se menekült, csak az énekvezértanító és Vécsy Gyula mellém rendelt segédlelkész. Menekülésük nem sikerült, mert az oroszok előretörése ezt megakadályozta. Fehérgyarmatról visszafordulva hazajöttek mindjárt másnap, 1944. október 19-én. Azóta a káplán szolgálatát abbahagyta, s hollétéről tudomásom nincs. Állítólag Kisnaményba távozott.

Vagyonban sok kár esett. Az egyházéban csak annyi, hogy temploma perselyét helyéről letörték, és tartalmát ellopták.

A lelkész, s még többet énekvezértanító szintén károsodott a fosztogatások során, amire még a megszállás negyedik stb. napjain is volt eset az itt hagyott őrség és elmaradott orosz katonák részéről.

Egyébként az egyházban csend és rend van. Felelőtlen, alantas elemek kezdeményezték ugyan a lelkész és tanító fizetésének újabb megcsonkítását, de mozgolódásuk a józabbak magatartásán – legalább egyelőre – hajótörést szenvedett.

Istentiszteletek, iskolai tanítások háborítatlanul és rendes mederben folynak. Az egyházi iskolai adók szedése, általában az anyagi ügyek intézése azonban fennakadt az adózók szűkkeblűségén, akik még az ősz elején kijelentették, hogy nem fizetnek, miután állami adókat stb. se kell fizetni.

Emiatt a lelkeszi család, magánvagyonra nem lévén, s kölcsönpénzhez se juthatván több dologban nélkülözést szenved. Az énekvezértanító, mint anyagilag jobb viszonyok közt élő egyén, ilyenről nem panaszkodik. Lelkész fizetése mintegy 2 évről van hátralékban.

Végezetül a jóságos Úr Isten iránt érzett hálával jelentem, hogyha anyagiakban bőségesen károsodott is pásztor és a nyáj, de nőink becsülete és életünk nem kevés erőszakoskodási kísérletek, támadások ellenére is mindenik esetben érintetlen maradt.

Csaholc, 1944. december 26.

Gáborjáni Szabó Szabolcs
lelkész

Császló

A császlói református egyházközség a hadiesemények folytán épületeiben kárt nem szenvedett. Az iskolai padoknak azonban kb. a fele részét elfűrészelték, hogy fekvőhelyek készítéséhez használható legyen. Azóta – 3 pad kivételével – pótoltuk. Anyakönyvek és egyéb egyházi iratok, terítők, klenódiumok – a keresztlő készlet kivételével – szintén megvannak. Paróchiális könyvtár hiánytalan. Kicsi egyházközségünknek ingóságokban elszenvedett vesztesége – mivel sok amúgy sem volt – elviselhető és pótolható.

Híveink anyagi vesztesége jószágban (ló) és szekérben volt a legnagyobb. Néhány ökör- és tehénfogat maradt, úgyhogy a mezőgazdasági munkák végzésében – fogathiány miatt – már az ősztől folyamán is súlyos bajok voltak. Emberáldozat nem volt. Bár az átvonuló csapatok látogatásainak – különösen az első időkben – kivoltunk téve mindnyájan. Ruháneműkben, lábbelikben, és volt ahol ékszerekben szenvedtek károkat. Elmondhatjuk azonban, hogy nem próbáltattunk feljebb, mint ahogy elszenvedhettük.

Lelkész és tanító őrhelyén van ma is. Iskolánkban az oktatás rendszeresen folyik. Az egyházi és iskolai munkák normális mederben haladnak.

Tanítónk nőtlen fiatalember, akinek anyagiakban kára még nem is nagyon lehetett, – Istennek hála – nincsen is. Lelkésznek az átvonulás napján voltak anyagi veszteségei (kocsi, szekér, bekecs, stb.), azóta nincsen. Bántalom egyikőjüket sem érte, mert ami érte, csak azt tette nyilvánvalóvá előttük, hogy Isten irgalmas és kegyelmes, aki nem érdemünk szerint bánik velünk, sőt inkább a félelmek és rettegések idején mutatja meg gondviselő irgalmát legérezhetőbben.

Zökkenő ez idő szerint az egyházi tisztviselők fizetésének kiszolgáltatásánál van, mivel az egyházi kivetések nem folytak be, de hisszük és reméljük, hogy ezen a téren is sikerülni fog elérni a normális állapotot.

Császló, 1944. december 28.

Filep Gusztáv
református lelképásztor

Csenger

Szeptember 3-án az újkenyéri úrvacsoraosztás lélekerősítő, áhítatos csendjében együtt volt a gyülekezet Pásztora, Krisztusa körül. Erőt nyert a már balsejtelmekkel megtelt szívű se-reg Megváltója szenvedéseiből. A szent csendet csakhamar nagy vihar váltotta fel. Szükség volt a Krisztusban nyert erőre!

Az ország más területein már a nyár folyamán történt bombázások szomorú hírei hozzánk is érkeztek. Felettünk is zúgtak naponként a repülőgépek, a halál madarai. Közvetlenül azonban szeptember 5-én este tapasztaltuk meg félelmes, rémítő hatásukat. Este fél 9 óra, nyári este volt. Aludni, pihenni készült a község. Egyszer csak fényes, világító gyertyák – sztálin-gyertyák – villantak meg az ég sötét kárpitján. Eltakarták a csillagok szelíd fényét. Nappali világosság áradt, rémítő és félelmes. Megzavart hangyabolyként mozdult meg a község, és menekült a falu apraja-nagyja. Édesanyák ágyból kiragadott gyermekükkel, férfiak és nők csoportba verődve félelmes csönddel, vagy jajkiáltásokkal menekültek a fényesség, majd a zúgva dörömbölő gépek elől a házakból a kertekbe, lan-kákba, a Szamos partjára. Összekulcsolt kezű, imádkozó emberekkel volt tele a határ. Közben zúgtak a gépek, s hullottak a bombák. Robbanásukat, a hatalmas detonációkat a szívek félénk dobogása kísérte. Másfél órahosszáig tartott a szörnyű próba. Népesek lettek az utcák. A feszültség kissé felengedett. 10 órakor a határban fellobogó tűz újabb rémületet hozott. Egyik tanya istállója égett. (Német tanya.) A menekülő béresek nem oltották el a lámpát, így érte találat. Több jószág elpusztult, majd a tüzet eloltották. A község határában még több helyre is esett bomba, de kárt nem okozott. A lehulló sztálin-gyertyák tartóit második és harmadik nap szállították be a határból. Magára a községre és házaira bomba nem esett. 11-12 órakor tért nyugovóra félénk, aggódó szívvel a lakosság. Örökké emlékezetes eset élményeivel!

Ez volt a tűzkeresztség. Másnap óvóárkokat ástak az emberek. Amit eddig többszöri hatósági intéésre sem tettünk meg, most a félelem hatása alatt egyszerre megteremtettük. De szükség is lett rá!

Szeptember 5. - október 10-ig minden este 7-8 óra között megjelentek félelmes zúgással a repülőgépek. A lakosság a most már elkészült óvóárkokba menekült. Az édesanyák gyermekeiket ott fektették le. Több család az éjszakát is ott töltötte. Éjjel 12 óráig sohasem volt nyugalom ezekben a hetekben. Szeptember 16-17-18-án a 18 kilométerre levő Szatmárnémetit érte súlyos légi támadás. Községünket és határát bevilágították a sztálin-gyertyák, ablakainkat rázták a zuhanó és robbanó bombák. Vervörössé lett az ég a lobogva égő szatmárnémeti házaktól. Ez éjszakákat csaknem mindenki ébren töltötte.

Presbitériumunk már szeptember 10-én a vasárnap délelőtti istentisztelet időpontját délelőtt 10 órától délelőtt fél 9 órára tette át a légi veszélyek és riadók miatt. A hét-köznapi reggeli (8 óra) és délutáni (2 óra), valamint a vasárnap délutáni istentiszteletek időpontja (2 óra) megmaradt. Az iskolai tanítást szeptember 11-én megkezdjük ugyan, de a gyakori légi riadók miatt szeptember 18. - október 2-ig presbitérium szünetet

adott. Az egyházi értékek biztonságba helyezéséről is határozatilag gondoskodott.

A légi háború veszedelmeivel egyidőben, de főként ezek szűnése után a földi háború borzalmi rontottak be községünk, gyülekezetünk életébe. Megmozdult előbb az ég felettünk, s utána a föld is lábunk alatt. Már szeptember 16-án német katonaság érkezett községünkbe, amely iskolánkat, minden tantermét, udvarát s melléképületeit lefoglalta. A parancsnokok: 2 tiszt a lelkészlakon laktak. A következő napok és hetek folyamán újabb és újabb német katonai alakulatok érkeztek. Most már nemcsak a középületek, hanem a tágasabb magánházak is megteltek katonákkal. Október 1-től kezdve rendkívül nagyméretű katonai átvonulások színtere lett községünk. Teherautó oszlopok, személygépkocsik, motorizált gépek, ágyúk százai robogtak zúgva éjjel-nappal szünet nélkül. És szakadatlanul özönlött a katonaság gyalogosan, lóháton, szekérral. Foglyokat szállítottak, állatokat hajtottak, felszerelést, konyhát vontattak, menekült polgári családokat szállítottak. Hargosan hömpölygő folyam volt az utca. Már a Szatmár bombázását követő napokban egyre egyre több polgári család megrakott kocsija vegyült az út forgatagába. A bombázás borzalmainak áldozatai, vagy menekültjei. Később a földi háború veszedelmei elől menekülők százai is fokozták a nagy forgalmat. Vége-hossza nélküli sorokban kígyózott az áradat, és terhe alatt sóhajtozott megmozdult köveivel és kavicsaival az utca.

Közben egyre közelebb és közelebb került a harcok színhelye. Éjjel-nappal ágyúdörgecsék, aknarobbanások remegtették a levegőt és rázták az ablakokat. Élet és halál partján dobogó szívvel, rémülten állott a lakosság. A gazdák abba hagyták az őszi betakarítás munkáját. Tengeri, napraforgó, burgonya, répa stb. a mezőn maradtak. „*Uram, mi lesz velünk?*” – némán is a kicsinyhitű tanítványok kérdése hangzott az ajkukról, még inkább a szívekről.

Az istentiszteletek megszakítás nélkül folytak. Minden hétköznap reggel és délután, minden vasárnap délelőtt és délután. Éreztük, hogy a templom igazi lelki otthonunk. Csendes sziget a háborgó tengeren, ahol megpihenhetünk. Október 16-án magas magyar katonai parancsnokság érkezett községünkbe. A IX. hadtest parancsnoksága. Lelkészlak, iskola udvara megtelt katonákkal, járművekkel. A községben most már több volt a katona, mint a lakosság. Négyezer lehetett a számuk. Kezdetben a magyar katonák látása, biztató, bátorító, vigasztaló beszéde kissé enyhítette a feszültséget. Október 18-án, szerdán reggel a templomban a gyülekezeti tagok részvételével katonai istentisztelet is volt, melyen a IX. hadtest tisztjei és legénysége, valamint a hadtest protestáns tábori lelkésze, Dávid György református lelkész is részt vettek. Helybeli lelkipásztor Jel. 2:10. v. alapján tartott bibliamagyarázatot. A székely himnusz éneklésével fejeződött be a megható istentisztelet.

Október 21-én a hadtest elment. Könnyes szemek néztek utána. Egészen úrrá lett a félelem. Most már csak a harcoló csapatok vonulása volt hátra. Pörögtek az ágyúk erősen és egyre erősebben. A szatmári hidakat, üzemeket levegőbe röpítették az aknák. Éjjel vérvörös volt felettünk az égbolt, melyet reggel a nap fénye rózsaszínre szelídített. Október 23-24-én községünk 3 malmát, postáját, vasútállomását és a síneket robbantották. A félelem és szomorúság a tetőfokra hágott. Október 25-én reggel 6 órakor a szatmári köves utat hozzánk kapcsoló Szamos-hidat is szétrombolták. Ezen a reggelen az utolsó katona is elhagyta községünket. A csaknem két hónapja tartó nagy mozgalmat feszült csendesség váltotta fel.

Október 25-én déli 1 órakor érkeztek meg a község főterére a román lovasok. Közülük egy a templom mellett 3 lövést adott le, melynek elhangzása után néhány perccel megjelent a Vörös Hadsereg gyalogsága is. A híd felrobbantása miatt Óvári felől a földúton és a töltésen nagy sárban jöttek. Pátyod felé vonultak tovább. Kisebb nagyobb egységek meg is pihentek. Az óvári felé eső Hunyadi, Aradi, Szatmári utcák és az új telep, valamint a Pátyod felé vezető Horthy utca lakói adtak szállást a katonáknak és a járműveknek. Ezek bőven kivették részüket az átvonulás izgalmaiból, a szállásadás és ellátás terheinek viseléséből. Október 23. - november 13-ig tartott az átvonulás. Az összes lovakat katonai célra elvitték. Az ökörigákat lőszerszállításra vették igénybe. Naponta több szekér indult különböző távolságokra, még Büdszentmihályig is. Csak a gazdák tértek haza, a tűzvonalban életveszéllyel járt a maradás. Átvonuló katonák házkutatása, puska és katona keresése többször megfélemlítette e napokban a családokat. November 29-én katonai parancsnokság érkezett községünkbe, amelynek intézkedéseivel megkezdődött a biztonságosabb élet. Istennek legyen hála, emberéletben kár nem esett!

Istentiszteleteinket október 24-27-ig szüneteltettük. Az utcákon járni sem lehetett. Október 28-án, szombaton már tartottunk istentiszteletet. Október 29-én vasárnap temetés volt. Távolról az ágyúdörgések moraja, helyben a géppisztolyok és golyószórók puffogása, az átvonulás zaja félemlítően zúgtak bele a temetés szomorú csendjébe. Október 30-tól nyugodt medrébe visszahelyezkedett az egyházi élet, bár a háborús élet mindenütt jelentkező aggodalmait a szívünkben hordoztuk és terheit viseltük.

16/1944. sz. határozattal presbitériumunk november 16-tól az iskolai tanítás megkezdését határozta, mely meg is indult és azóta is megszakítás nélkül folyik. A lelkipásztor kongruájának, a tanítók államsegélyének elmaradását tudomásul véve 127/1944. sz. határozattal őket a lehetőség szerint természetben kárpótolni kívánja. Az őszi egyházi adószedés az impériumváltozás eseményei miatt megszakadván a presbitérium 136/1944. sz. határozatával a szószékről szólítja fel a híveket az egyházi adó fizetésére, melynek olyan hatása lett, hogy csaknem teljesen befolyt az egyházi adó. December 3-án az adventi úrvacsora osztás már ékesen és jó renddel ment végbe. Kellő mennyiségű bort is tudtunk beszerezni. Karácsony szombatján a templomban műsoros vallásos délutánt tartottunk. A karácsonyi ünneplés teljesen zavartalan volt. Az istentiszteleteket, az úrvacsoraosztást a legnagyobb békeességben tartottuk meg. Legátusunk is volt Farnás Béla tanítónk személyében. December 31-én, szilveszter estén zsúfolt templomában hálaadó lélekkel énekelte a gyülekezet: *„Elmúlt vége, mint kezdete, már van csak emlékezete”*.

Pótor Sámuel
lelkipásztor

Bélteky Sándor
gondnok

Csengerbagos

A csengerbagosi református egyházközség lelkipásztora, Mogyorós Sándor, a megszálló hadseregnek folyó évi október hó 25-én történt bevonulásából folyó cselekmények hatása alatt, feleségével együtt öngyilkosságot követett el, és 1944. október 27-én mindketten eltávoztak az élők soraiból – 1944. október 30-án mindkettőjüket egyszerre alulírott temette el, mindketten közös sírba helyeztetvén el.

Nevezett egyházközség így lelkész nélkül maradt. Az esetet mindez ideig is hivatalosan nem tudtuk jelenteni felsőbb egyházi hatóságokhoz, minthogy legközvetlenebb felebvalónk, esperes urunk is a nyert értesülésünk szerint egyházközségéből eltávozott.

A csengerbagosi egyházban, a fent említett tragikus esemény óta is, - az esetlegesen felmerült lelkészi szolgálatokat én láttam és látom el, nincs legközelebb eső gyülekezet lelkipásztora, - és azon a címen is, mert más alkalommal is szükség esetén, nevezett egyház adminisztrálására, - illetékes esperes úr engem bízott meg, rendelt ki - és mert előadódott szolgálatok ellátására presbitérium és gyülekezeti tagok egyaránt engem kértek fel.

Amidőn mindezeket a folyó évi december 5-én 4300/1944. szám alatt kelt körlevél értelmében főtiszteletű és méltóságos Püspök Úrhoz mély tisztelettel bejelentem, tisztelettel kérem, hogy ezen lelkész nélkül maradt csengerbagosi gyülekezet lelkipásztori szolgálata ellátásának biztosítása végett kellő intézkedést megtenni méltóztassék.

Minthogy ezen gyülekezetben ez idő szerint egy igen derék, kifogástalan egyházhűségű és egyéb tekintetben is alkalmas voltárol már több ízben is jó bizonyosságot tett református tanítótestvérünk működik, bátor volnék javasolni, hogy más megoldás hiányában (mint pl. helyettes lelkész kiküldése stb.) az igehirdetés, sákramentum kiosztás, esketés, temetés feladatainak rendkívüli, kivételes és ideiglenes exmissióval, fakultációval meghatalmazása mellett ezen tanítótestvérünket, név szerint: Berényi Sándort kiküldeni, illetve megbízni méltóztassék.

Szamosdob, 1944. december 29.

Bara József
lelkipásztor

Csengersima

A csengersimai református egyház 1944. szeptember eleje óta bekövetkezett hadi események folytán sem emberáldozatokban, sem épületekben, klenódiumokban vagy a levéltárban semmiféle kárt nem szenvedett.

Midőn ezt jelentem, nem beszélhetek a hadba vonult fiatalságról, hiszen ezekről még hozzátartozóik se tudják, hogy vajon élnek-e, hol, merre vannak.

1944. október elején a német hadsereg egynéhány katonája jelent meg községünkben. Azok 2 napi pihenés után tovább meneteltek, részben Csenger, részben Fehérgyarmat felé.

Október második hetében nagyobb „hírszerző” német csapat jött. Ideiglenesen az iskolában pihentek, (a parancsnokság Szatmáron volt) a csapat zöme 4 nap múltán tovább ment. A köves út mellett lévő Smilovics házban (kocsma) telepedett meg egy 6-8 tagból álló hírszerző osztag telefon, rádió éjjel-nappali szolgálattal. Ezek voltak az útmutatók, irányítók. Az irányítók a Szatmár – Fehérgyarmat és Sima – Csenger út elágazása, illetve találkozásánál kvartélyoztatták magukat. A parancsnok a lelkesi lakásban lakott, az iroda az iskolában volt. A parancsnoknál is rádiós leadó, felvevő készülék. A hírszerzőkkel telefon, távirda anyagraktár is jött 5-6 műszaki katonával. 12-13-án jött egy nagyobb német csapat (a zöme Csengerbe). Tisztek, parancsnokság a lelkesi lakásban. Ez a csapat, és a még egyre özönlő, de nagyobb része csak átszáguldo csapatok október 19-ig voltak a községben. De sem egyháznak, sem az egyeseknek 1-2 baromfi kivételével kárt nem okoztak. Október 19-én már magyar csapatok is jöttek Máramaros felől. A fáradt, agyonázott emberek az iskolában és a község lakosainál helyezkedtek el. Az iskolában elhelyezett emberek a fizikai és a mértani eszközöket feltűzelték (henger, gúla, kúp, gömb közlekedő edények), jóllehet a fáskamra – tele felvágott fával nyitva volt. A pihenő lakosok még el se vonultak, jöttek a fogatok, vonat osztagok (trainek), akik ellepték a környéket és a tanyákat. Ezek 3 napig voltak itt. Egy részük a szabad ég alatt az út mentén tanyáztak. A magyar katonaság elvonulása után csupán a német robbantó osztagok maradtak, akik október 24-én kidöntögették a telefon póznákat, felrobbantották a hidakat. Két napi dermedt csendben vártuk remegve az oroszokat. De sokkal feketébb volt a német tisztek ijesztgetése, mint a valóság. Az oroszok románokkal vegyesen jöttek, de itt csak a román katonaság egy kis része pihent meg, és az orosz parancsnokság telepedett meg a lelkeszilakon. Mondhatom – annak dacára, hogy ellenség volt – sokkal inkább úri ember módján viselkedtek, mint a prepotenskedő német tisztek. A generál major (ahogy magát megnevezte) jóakarató úri modorú ember volt. Kár, hogy sem németül, sem franciául nem beszélt. Az egész lakást elfoglalták, minket a konyhába tessékeltek. Az irodámban, az ebédlőben, és a parancsnoknál is a háló szobámban rádió leadó-felvevő készülék működött éjjel-nappal. Az ebédlőben a rádió mellett tisztek, az irodámban altisztek voltak. De semmit se el nem vittek, se be nem szennyeztek. Az íróasztalomról mindent szépen rendben beraktak a szekrény aljába, ahol mindent megtaláltam hiánytalanul. Községünkben sem fordult elő semmi atrocitás. (Nem úgy, mint hallomásom szerint a szomszédos községekben.) Igen valószínű, hogy a parancsnok ittléte okozta.

Ezt abból sejtem, hogy a parancsnokság elvonulása után betévedt oroszoknak ha mondtuk, hogy a generál major itt volt: azonnal hátráltak.

Közel egy hétig (5 napig) volt itt az orosz parancsnokság. Az elvonulásuk után megkezdődött a nép vandál munkája a magukra maradt lakások ellen. Ezekre szégyenlek még rá is gondolni. Nem ért már akkor sem a szép szó, sem a korholás, sem a fenyegetés semmit. Ha előlem elbújtak is, de mögöttem loptak, amit tudtak.

A háborús zaj közeledtével az egyház klenódiumait elástuk a templomban a karzat feljáró alatt. Csak a vihar szüntével kerültek ismét napfényre.

Az egyház külsőképeni állapota nem szünetelt. Beteg lábom dacára elvégeztem az istentiszteleteket, családokat látogattam, vigasztaltam, bíztattam. Imádkoztam. Soha anynyi hétköznapi templomlátogató nem volt, mint ezekben a szorongás tejes időben. Természetes, hogy az istentiszteleteken kívül szó nem lehetett vallásos esti összejövetelről. A sötétség beállásával mindenki bezárkózott, gondosan elsötétített.

ISKOLA:

Az 1944-45. iskolai évet szeptember 5-én megnyitottuk, és a tanítónő lankadatlan szorgalommal tanított mindaddig, míg a katonai beszállások miatt az iskola kényszerű kiürítésére sor nem került. 1944. október első hetétől kezdve tehát nem volt tanítás. November 20-tól, mikor a felettünk átvonuló háborús zivatar némileg megnyugodott, tanító nem létében maga a lelkipásztor kezdi meg az iskolai oktatást kérve, biztatva a szülőket, hogy gyermekeiket küldjék az iskolába. Az iskola közepébe lakó gyermekek jönnek is, de a 8 tanköteles közül csak 8, 10, 12 a létszám. Január végéig tart ez a hiábavaló küzdelem, akkor a hívek kérésére sikerre amúgy se vezető dolgot, abba hagyta.

SZEMÉLYI ÜGYEK:

Lelkipásztor családjával együtt helyén maradt. És ez nagyon is üdvös dolog volt, mert a könnyen kétségbe eső népnek volt vigasztalója, bátorítója. Hányszor hallotta a megkönynyebbedő kérést, óhajtást: Csak tiszteletes úr ne hagyjon el bennünket! A jónak együtt örültünk, a gonosz időkben egymástól tanultunk bátorságot, Istenben vetett bizodalmat.

A kántor-tanító még 1943. októberébe bevonult, hogy rendes katonai szolgálatának eleget tegyen. Helyette a felesége tanított. Illetve ő, mint tanítónő vette át a tanító növénydekeit – a kántori teendőket lehetőleg a lelkipásztor végezte. A kántor-tanító aztán csak 1945. június 1-jén tért vissza a Dunántúlról.

Az egyház többi vezetői mind a helyükön maradtak, gondnok, presbiterek. Az Istennek kegyelme csodálatos módon megőrzött bennünket, hogy sem anyagi, sem erkölcsi károsodásunk miatt nem kell panaszkodnunk.

A mi Atyánké és Istenünké legyen minden dicsőség!

Csengersima, 1945. december 22.

Buda Károly
református lelkipásztor

Csengerújfalu

Községünk – Isten kegyelméből – nem volt hadászati terület. Az orosz-román haderő október 24-én délben jött be Csengerbagos felől, s mintegy 2 hétig özönlött községünkön át. Lövöldözések voltak, de sebesülés nem történt. Ekkor nagymérvű károsodásunk volt terményben és állatban. Október 20-án, 31-én, november 5-én istentisztelet nem volt, azóta

állandóan van. Az egyház vagyonában, klenódiумokban, irodai felszerelésekben semmi kár eddig nincsen. Lelkész és családja állandóan helyben, a lakásán volt. Lelkész kára (termény, állat, ruhanemű stb.) mintegy 5-6000 pengő értékű. A hívekkel együtt sok zaklatással, szenvedéssel teljes időt éltünk át. Híveink anyagi károsodása (500 lélek) 5-6 millióra tehető, s ma, pl. a nagy jószágkár jórésztben pótolhatatlan ez idő szerint. Az őszi szántás-vetés, valamint a tavaszi is nagyon hiányos és elégtelen. Az egyházi ügyek vitele fennakadás nélküli.

A hívek egyházszertete, vallásossága nem csökkent.

Igaz tisztelettel vagyok alázatos szolgája.

Csengerújfalu, 1945. április 25.

Pánczél Jenő
lelkipásztor

Darnó

Az orosz bevonulást, mely községünkben 1944. október hó 25-én történt, abszolút, sőt le-targikus csend előzte meg. Mindössze egy jó órával értésültünk előbb, a kevés idő múltán csakhamar tettet is öltött tényállandókról.

Hat lovas járőr futott be Kisnamény község felől. Ezek mindössze egy negyed órát töltöttek itten, érdeklődve, hogy valahol a közelben, nincsen e német? A községi bíró (ki pár esztendőtt orosz fogságban töltött, s tud is valamicskét oroszul), lelkipásztor, egy néhány értelmesebb menekült (kik a román nyelv bírásában is meglehetősen otthonosak), s a lakosság egy kis töredéke vették körül a lovasokat, kik a maguk módja szerint biztatgattak bennüket, hogy csak legyünk nyugodtak, mert közülünk senkinek sem lesz semminemű bántódása! Viselkedjünk hát fegyelmetten. Értésünkre hozva, hogy másnap csapat átvonulásban is lesz részünk, tovább robogtak.

Szavaikat a keddre következő szerdai napon valóban tett is kísérte. Megérkezett a katonaság, de a csapatocska inkább utóvédnek volt minősíthető. Komolyabb méretű, s nagyobb kaliberű gyilkoló fegyvernemekkel nem voltak ellátva, felszerelve.

Négy rátában vonultak; egy-egy csoport egymástól kb. 2-2 km távolságra.

Oly információt szerezhettünk, hogy előzetesen Gacsályban szálltak meg. Ez volt a szerencsénk, mert ennek köszönhattuk, hogy rajtunk, a déli órákban minden nagyobb emóció nélkül átvonultak.

Számottevőbb károsodás inkább az úgynevezett Szegedy uradalmat érte, honnan csakhamar magukkal vittek 45-50 darab lovat, kocsikat, szekereket, szerszámokat, stb. ... ezek, s a legyengült, s szinte csaknem teljesen agyonhajszolt, elcsigázott állatok hagyattak vissza ezek helyébe az uradalom részére, úgy 25-30 % mennyiségben.

Híveink általában feltűnőbb károsodások nélkül vészelhették át a nem szeretem órákat, mindössze pár ló, 3 szekér, s egy szerszám az, mit említésbe tehetünk. Cserébe azonban ők is kaptak, gyengébb minőségű lovakat.

Egyházunkat anyagi kár nem érte. Isten kedvező kegyelméből mindmáig vegetálunk, úgy ahogy!

Erkölcseleg is intaktok maradhattunk. A két óra veszély nélkül suhant át felettünk! Láttuk orosz atyánkfiait, ennyi az egész, s ezután eltűntek szemeink elől!!

Mikor már az utolsó csapat száz is elhagyta a községet, szálan-szálanként 8-10 napokon át még láthattunk közülük fel-fel bukkanni egy néhányat, de ezekkel aztán meg is szűnt a járatuk, s békében lehettünk felőlük, kivált amidőn november első napjaiban megszerveztük a nemzetőrséget.

Ezek szerint egyházi ténykedéseinket zavartalanul folytathattuk, s folytathatjuk most is.

Mindössze 8-10 napon át szünetelt a harangszó, míg ezt illetően is, tiszta képet nem szemlélhettünk előttünk.

A bevonulás idején tanítói állásunk üresedésben volt, lelkipásztor pedig nem hagyta el gyülekezetét pillanatokra sem; gondolván azt e napokig, a rendes kereset, s E. T. §. §.-sai szemmel tartásával.

Kérve tiszteletteljes helyzetjelentésemet nagybecsű tudomásul vételét, kiváló tiszteletem nyilvánításával vagyok alázatos szolgája.

Darnó, 1945. április 24.

Tukacs László
református lelkipásztor

Erdőd

Három hónapja vagyunk majdnem teljesen elzárva a világtól. Ez idő alatt annyi minden történt velünk, hogy egy rövid jelentésben be sem tudok számolni róla.

Híveink közül többen elmenekültek, többet pedig a falu román lakossága kergetett el.

Erdődről a tisztviselők egy része ment el, helyettük menekültekkel növelte Isten híveink számát. Kik közt az Isten utáni vágy a réginél fokozottabb. Erdődhegy és Sós-pusztá, ahol a hívek számában változás nincs, kik közt a missziói munkát zavartalanul folytathatom. Lajosmajor 58 lelket számláló gyülekezetében csupán 5 lélek maradt a faluban. Szokond, Homorád és környékéről olyan üzenetet kaptam híveimtől, hogy ez idő szerint a gyűlölet olyan nagy a román lakosság között velünk szemben, hogy attól tartanak, hogy ha most kimegyek hozzájuk, a román lakosság engem is megver. Közülük többet is megverték, kiraboltak és elűztek a faluból. Szokond községből két hívünket, név szerint Mados Imrét és Csenteri Zsigmondot a svábokkal együtt közmunkára vitték, hogy hova, ezt nem tudjuk. Amennyiben módjában áll Főtiszteletűségednek, tisztelettel kérem, híveink érdekében lépést tenni, annál is inkább, mivel itt az a hír járja, hogy csak a svábokat (római katolikus) és a nyilasokat viszik munkára.

Tisztelettel kérek egy a missziói kör területére szóló orosz és magyar nyelvű igazolványt vagy felhatalmazást, aminek alapján munkámat zavartalanul folytathatom, mivel igazolvány nélkül messzebbre menni nem lehet.

Vagyok a Főtiszteletű Püspök Úrnak igaz híve.

Erdőd, 1945. január 7.

Papp Imre
missziói lelkész

Fehérgyarmat

Fehérgyarmat megszállása 1944. október hó 26-án történt meg. Ezt megelőzőleg heteken át tartott a német és magyar katonai alakulatok visszavonulása részben a Szamos hídján keresztül Mátészalka irányában, részben a kisari Tisza-hídon Csap irányában. Az utolsó héten a visszavonulás kizárólag Kisar irányában folytatódott, mint megmaradt egyetlen szabad úton, mert az orosz csapatok éle Nyíregyházán át Kisvárdáig tört előre, s a visszavonulást ez irányban megakasztotta. E fő elvonulási útvonalon mindkét irányban, később csak Kisar irányában szakadatlan volt a menekülők elvonulása, mely napokon keresztül megszakítás nélküli szekérlánccá vált. E látvány nem maradhatott hatás nélkül gyülekezetünk tagjaira sem. Járásbíróság, Adóhivatal, Főszolgabírói Hivatal tisztviselői, néhány jegyző, Csendőrség, Pénzügyérség tagjai mind elmenekültek. A menekülési láz sokakra átragadt. Én és családom tagjai is hatása alá kerültünk, különösen a célzatosan terjesztett rémhírek következtében, melyek a megszálló csapatok vélt kegyetlenkedéseiről számoltak be nőkkal és gyermekekkel szemben. Elhatároztuk, hogy menekülünk. Feleségem és két gyermekem október 19-én teherautón Szerencsre utaztak ott lakó rokonainkhoz. Terv szerint még aznap el kellett volna indulnom utánuk két szekéren. Rettenetes éjszakákat töltöttem. Tusakodtam. Isten ígését olvasva nem tálaltam mentséget készülő árulásomra. Feleségem és gyermekeim még hajnalban elmentek. Értékeink bepakolva, szekerek készen állva. Indulhattam. Nem indultam. Elhatároztam, hogy a reggeli istentiszteletet még megtartom. Istentisztelete készülve, bibliám Máté X. részénél nyílt ki, s lekióul 34-42 verseket olvastam fel. Az ige szíven ütött: „... és aki inkább szereti fiát és leányát, hogynem engemet, nem méltó énhozzám.” Rendes körülmények között a hétköznapi templomlátogató felnőttek száma nem bűnbánati napokon 10-30. Az események hatása alatt hetek óta állandóan nőtt a hétköznapi templomlátogatók száma, s ezen a döntő napon a templom csaknem tele lett. Szándékomnak bizonyára híre ment, s a gyülekezet ragaszkodása ily meghatározható módon nyert kifejezést. Zokogó gyülekezettel imádkoztam, s mire az istentisztelet véget ért, megértettem Istennek javamat szolgáló akaratát: Őt kell szeretnem és szolgálnom, s elmenekült feleségem és gyermekeim sorsát is az Ő kezébe kell letennem. Maradtam. Feleségem után levél küldöttem, melyben közös elhatározásunk megváltoztatásáról értesítettem, s őket Isten kegyelmébe ajánlottam. 1945. január 7-től január 25-ig felkeresésükre

indultam, s bejártam Szerencs, Miskolc, Eger és Pásztó városokat, de csak annyit sikerült megtudnom, hogy Dunántúlra mentek Esztergom megyében fekvő Tát községbe. Erős a hitem, hogy Istenem megsegíti őket, s megtartja őket számomra.

Elhatározásom helyességéről a meggyőződése napról napra erősödött. Segédlelkészem, Gál Andor Panyola községben lakó, s két másik fiukról semmit nem tudó szüleikhez kénytelen volt hazamenni október 17-én, s csak november 15-én tért vissza. Egyetlen református lelkész voltam a gyülekezetben, mely több mint 4000 lelket számlált. A templomlátogatók száma állandóan nőtt. Palástos szolgálat csaknem minden napra esett. A gyülekezet nem nélkülözhetett éppen a legnehezebb napokban pásztorát. Mindezek elmondásával semmi esetre sem akarom megbélyegezni azon lelképásztor testvéreimet, kik gyülekezeteiket elhagyták, mert Isten előtti alázatossággal beismerem, hogy lélekben az árulást elkövettem, s a menekülési utat gondolatban számtalanszor megtettem. A megszállás, mint említettem, október 26-án történt meg nagyobb harc nélkül. A tősgyökeres lakosság, a földműves és iparos réteg helyén maradt. A harcokban egyetlen civil áldozat volt, Kalydy Jánosné fiatalasszony, kit egy német gránát ölt meg. Istentisztelet csak október 27-8.-án nem volt megtartva, de október 28-án már palástosan temettem fent megnevezett fiatalasszonyt minden bántódás nélkül. A gyülekezet templomlátogatása nem csökkent a megszállás után sem, sőt november 12-én Fehérgyarmaton soha nem látott nagy gyülekezet járult az Úr asztalához. A már október 28-án megérkező orosz parancsnokok a két lelkészt és a főjegyzőt hívták magukhoz, s a lakosságot rajtuk keresztül megnyugtatták, velünk beszéltek meg a közigazgatás személyi vonatkozásait, s egyben kifejezték azon határozott kívánságukat, hogy a templomok, iskolák azonnal nyíljanak meg, s az élet zavartalanul folyjék tovább.

A hadiesemények következtében engem nagy károk értek: 4 lovam, 2 szekere, 3 pár szerszám, kocsi, kocsiszerszám, 2 bicikli, minden felső és alsó ruhám áldozatul esett. Terményből 35 szekér lóhereszéna és 30 mázsa zab, több mint 40.000 pengő érték. A szó legszorosabb értelmezése szerint, nincs mit felvennem.

A községben épületkárok sem a bombázás, sem a harcok következtében nem keletkeztek. Egyedül a magántulajdonban lévő Műmalmot robbantották fel a visszavonuló alakulatok. Egyház középületei, iskolái, templom, stb. épek. Klenódiumai, anyakönyvei megmaradtak, épek. Levéltára szétszórattott, jelenleg rendezés alatt. A tantestület 8 tagja közül 3 férfi katonai szolgálatot teljesített. Igazgató tanító és négy tanítónő teljesített szolgálatot, kik helyükön maradtak. Az iskolánk a bevonulás után két hétre megnyílt, s azóta a tanítás zavartalanul folyik. A bevonulás után pár nappal megindult az egyházi adó szedése és fizetése, sőt, mivel az egyházat, mint gazdát nagy károk érték, az adományozás is az egyház közönséges szükségleteire. Az egyházi adó befizetése a múlt évi mértéket meghaladta. Az egyház alapjait érte kár, amennyiben 1200 pengő készpénz áldozatul esett. Az egyház maga használta földjein ott veszett 5 vagon ki nem ásott cukorrépa, semmibe ment másfél vagon alma, mintegy 800 kereszt kalászos terménye még ma is csépeletlen. Az egyház így hatalmas bevételektől esett el, amelyeket más úton pótolni képtelen. Az egyház és a gyülekezet anyagi nehézségeit súlyosbította az Országos Református Szeretetszövetség 60 személyes helyi intézménye.

SZERETETHÁZ:

Sem a bombázás, sem a megszállás következtében az Intézetet károk nem érték, Jutka és Zita diakónissza Testvérek dicséretet érdemlő hűséggel helyükön maradtak, s vannak ma is, s az Intézet működik és Él Isten csodálatos kegyelméből. A létszám (45) megyarapodott, amennyiben a berettyóújfalui árvaház 14 árvája hozzánk menekült, kiket Intézetünk befogadott. Az árvakísérő két diakonissza testvér tovább menekült. Helyettük Erdélyből érkezett három diakonissza-testvér: Mártha, Zsófia és Ruth testvérek. Velök a létszám 60 felül emelkedett. Ma is ez a helyzet, a menekültek mai nap is Intézetünk eltartottjai. A menekültek pusztá életüket mentették, sem pénz, sem élelem nem volt velük. Intézetünk fenntartójától, az ORSZ. budapesti központjától elszakítottat, honnan minden hónapban 1600 pengő ellátmány érkezett. Már az októberit sem kaptuk meg. S az intézet él és működik Isten csodálatos kegyelméből, mely főképpen a helyi gyülekezet áldozatkészségén keresztül mutatkozik meg. Igaz, a kiadások napról-napra emelkednek, az árak ugrásszerűen, de bízunk Istenünkben, s felettes hatóságaink megértő támogatásában, mely meg fogja akadályozni Intézetünk elsorvadását, vagy bezárását.

Jelentésem Isten iránti mély hálám kifejezésével és hangoztatásával zárom be, hogy engem méltatlan gyarló szolgáját alkalmasnak és méltónak talált arra, hogy az Ige bátorító, vigasztaló és megerősítő üzenete rajtam, mint törekény eszközön keresztül eljusson a gyülekezethez azokban a napokban, amikor annak Istenünk megtartó kegyelmére legnagyobb szükség volt.

Fehérgyarmat, 1945. február 1.

Borosjenői Szabó Tibor
református lelkipásztor

Fülesd

Amit a lelkipásztor kezdettől fogva tudott és bizalmas körben terjesztett, az szeptember hóban világossá, nyilvánvalóvá lett: a bajt okozott hitleri uralom bukása. Magyar tüzéreinknek a Kárpátokból való kivonása, Szolnokra való csoportosítása – mit az átvonuló, s nálam megszálló tüzérnagytól tudtam meg – nyilvánvalóvá tette, hogy a szlovákok, kik szintén községünkön vonultak át, a Tisza hídján akarnak hazájukba visszatérni, de azon át nem engedettek. Parancsnokuk, ki szintén nálam volt szállva, csak megerősítette azon felfogásomat, hogy a németek pár hónap alatt teljesen le lesznek verve, s Országunk átkos megszállásuktól fel fog szabadulni.

Szeptember 14-én a körjegyzőség felhív, hogy az egyház pótolhatatlan értekeit szállítsuk át Kölcsebe, honnan megőrzésre a hátsóországba lesznek elvive, mert ezen terület részleges kiürítése határozottat el. Erre 15-én 4 darab születési, esketési és temetési anyakönyvet 1786-1910-ig, és 23 darab iskolai anyakönyvi naplót megőrzés végett a gondnokkal együtt átvittünk, melyeket, az irattárunkban elfekvő pecséttekkel és aláírással ellátott. Iratjegyzék mellett átadtunk a körjegyzői hivatalnak.

Október 20-a körüli megjelentek a németek, és felváltva egyik menekülő csoport a másikat, kiknek parancsnokaik az irodát szintén lefoglalták, itt voltak október 29-e hajnaláig. 20-án még úgy volt, hogy a harcot felveszik az oroszokkal; az un. Rácز telepet (a temetővel szemben) elaknásították és ágyukat állították Oroszi és Csaaholc felé. Bizony nagy aggodalmakkal néztünk az éjszaka elé. Azonban az isteni kegyelem a harcoktól megőrzött. A németek harc nélkül tovább vonultak, kik tudtommal nagyobb kárt nem okoztak, mint szénát, zabot, egy szekeret, egy lovat és apró jószágokat vittek magukkal.

Megemlíteni kívánom, hogy a német parancsnok minden áron azt akarta, hogy a lelkesi család velük együtt feltétlen elmeneküljön; rémesebbnél-rémesebb képeket festvén arról, hogy mi vár reánk, s különösen reám az oroszok részéről. Autóikat felajánlották menekülésünkre, és értékesebb bútoraink stb. elszállítására, s bár hűgom is - ki a dunántúli Móron lakik év eleje óta - állandóan csalt hozzájuk, mint akkori legbiztonságosabb helyre, de - szem előtt tartva édes Idvezítőm mondását: „A jó pásztor életét adja az ő juhaiért” - maradtunk, Istenre bízván magamat és családomat, közben híveimet kértem: „Ha virágos szekéren hoztak be Füledre s ezután feleségemet, most arra kérem, hogy virágokkal borítottan vigyenek harmadik utamra” – célozván a temetőbe vezető, illetve odavivő utamra. Ilyen gondolatok között vártuk az oroszok jövetelét.

Október 29-én két orosz járőr érkezik biciklin. Németek felől kérdezősködnek. Azoktól azonban a jó Isten megszabadított. 29-én éjszaka egy orosz szállásoskísérő jön hozzánk tolmáccsal, és kérdezteti, hogy orosz tisztet el tudnánk-e helyezni? Mondjuk: igen. Így jön hozzánk aznap éjszaka 3 tiszt.

Kifogástalanul viselkednek. Tolmács által érintkezünk. Minden mondasuk megnyugtató. Legényeiknek a konyhán terítünk. Úgy étkezés előtt, mint után háromszor vetnek keresztet, elmondják tolmácsuknak, hogy papjaik keresztelnek, esketnek, temetnek. Fellelegzünk: tehát van Istenük, van papjuk, istentiszteletük nyilvános, így remény tölt el, hogy nem lesz bűnhődésünk és hivatásunkat folytathatjuk. Reményünk nem is csal. Reggel magasrangú tisztet érkeznek, a legnagyobb tisztelettel bemutatkoznak, asztalukhoz hívnak, kihallgatnak s elmondják, hogy hivatásunkat, papi teendőinket nyugodtan folytathatjuk.

Másnap, október 30-án megkezdődött a hadsereg átvonulása. Ekkor már kezdetét vette a lovagnak, szekereknek, barmoknak, terményeknek, ruháknak, csizmáknak lehúzósa, elvitele, a házaknak éjjel-nappal való átkutatása és a talált értékesebb holmiknak elvitele. Mivel a parókhia a falu legnagyobb épülete, nincs úgyszólván senki, aki át ne kutatta volna. Sok ruha, öltöny, fehérnemű, pénz eltűnt. Rémesek voltak az éjszakai kutatások. Különösen az, mikor az egyik katona puskával a vállán és kivont szuronnal a kezében jött reánk. Éjjel-nappal sütünk-főzünk, hogy elláthassuk őket. A kár szinte felbecsülhetetlen. A község által történt összeírás szerint: 11.500.000 pengő a mostani értékben.

Épületekben (sem egyházi, sem magán) semmi kár nem történt, sem klenódiumokban, sem egyéb anyagi értékekben (egyházi), sem a levéltárban. Személyében senkit bántódás nem ért. Nőinket inzultus nem érte.

Egy orosz katonát felettese engedetlenség miatt agyonlőtt, kit végső nyugalomra helyezésekor én temettem el.

A népkönyvtár és a segélykönyvtár könyveit ismeretlen tettesek széthurcolták, s bár mindent elköveltünk visszaszerzéséért, az még részben sem sikerült. De mindez ideig (1945. október) nem kaptuk vissza egyházi és iskolai anyagkönyveinket sem, melyeket – mint fentebb említtem – hátországba szállítás végett adtunk a körjegyzőségnek.

Istentiszteleteinket a legkisebb zavar nélkül nap mint nap megtarthattuk, nemzeti imánkat, a Himnuszt mindig énekelhettük, melyért mély hálánkat rögzítem le itt a Szovjetunió iránt. Az iskolai tanítás már november első felében kezdetét vette, s abban fennakadás egy napig sem volt, mivel tanítóink sem menekültek el. Sőt karácsonykor az évtizedek óta szokásos vallásos estélyünket színdarabbal együtt a gyülekezet teljes részvétele mellett (az új iskola szorongásig megtelt) megtarthattuk.

Bár örök igazság: a vae victis, mégis el kell ismernünk, hogy az ádáz német propagandának voltunk félrevezetettjei, és csak hálásak lehetünk a győztes Vörös Hadsereggel szemben.

Fülesd, 1945. október.

Rátz Lajos
református lelkipásztor

Fülpös

Nevezetesen jelentés az említett, hadművelet alatt történt emberáldozatról, klenódiu-mokban, más egyéb anyagi értékekben, levéltárban esett károkról. Az egyházi tisztviselők egyéni sorsáról, megpróbáltatásairól. A múlt esztendő végéig mennyiben sikerült a normális állapotot vissza állítani:

Hála Istennek csak azt jelenthetem, hogy a jelzett hadművelet alatt emberáldozat nem történt, valamint más egyéb kár sem történt. Megpróbáltatásos idők zúgtak át felettünk, de minden veszteség nélkül. Eltekintve attól, hogy a múlt év végén a háború még javában folyt, az elmúlt év végéig – ettől eltekintve – sikerült a rendes állapotokat vissza szerezni.

Fülpös, 1945. április 27.

Molnár Béla
református lelkész

Fülpösdaróc

A fülpösdaróci református egyháznál 1944. szeptember 1-től 1944. november 6-ig, az idegen hatalom megszállásáig történt háború okozta anyagi károsodásról.

Dr. Murányi József lelkész úr elmenekült, az előzőleg a tanteremben és a községben tartózkodó német katonasággal.

A LELKÉSZLAKÁSRÓL:

A paróchiát három találat érte. Tető és falak megrongálva, összes ablakai kitörve, ablakfája gránátszilánkoktól kifúrva. A magtártető cserepei összetörve, lehullva, egy sarokfala leszakítva. A kútostor átszakítva.

A sertésól megsemmisülve.

A kert drótkerítése több helyen megrongálva.

A TEMPLOMRÓL:

A templom fala több helyen meghasadva, gránátszilánkoktól kifúrva, ablakai kitörve, egyik harangja meghasadva.

AZ ISKOLÁRÓL:

Úgy a tanterem, mint a tanítói lakás ablakai részben kitörve. A sertésólat a légnyomás ereje bedöntötte, s így a cserepei lehulltak.

AZ ISKOLAI KÖNYVTÁRRÓL:

A régi, előcskult 21 darab ifjúsági könyvet a falu népe elhordta és megsemmisítette a zár nélküli szekrényből, valamint a kémiai kísérleti eszközöket és a szemléltető fali képeket.

Az újabb 14 darab tanítói szakkönyv, valamint az új 39 darab ifjúsági könyv: mivel a tanítónő azt szobájában őrizgette, azért az így megmaradt.

Segédkönyvtári könyv nem volt.

Fülpösdaróc, 1944. december 27.

Marozsán Ilona
református tanítónő

Gacsály

Főtiszteletű püspök úrnak 1944. évi december hó 5-én kelt körlevelének 5. pontjában közzölt felhívásra hivatkozással tisztelettel jelentem, hogy a szeptember hó eleje óta bekövetkezett hadi események következtében a gacsályi református egyház az alábbi kárt szenvedte.

Két darab iskolapad, melyet az itt állomásozó német parancsnokság katonái eltűzeltek.

55 darab ablak karika, melyek a környéken történt bombázások alkalmával a templom, lelkészilak és a két tanítói lakás, s iskola ablakain töredezték be.

Másnemű anyagi kár s ember veszteség az egyházközséget nem érte.

Itt említem meg, hogy az egyházközség főgondnoka, név szerint: Madarassy András

és a presbitérium egyik tagja, Nagy Zoltán körjegyző az orosz hadsereg bevonulása előtt elmenekült, kb. október 20-ika körül, s azóta róluk semmit nem tudunk.

Gacsály, 1945. február 16.

Borbás Károly
református lelképásztor

Garbolc

Az 1944. évi szeptember eleje óta bekövetkezett hadiesemények egyházközségünkben többféle változást okoztak. Az 1944. szeptemberében orosz részről megindult légitámadások, melyek a központok Szatmárnémeti, Nagykároly stb. felé irányultak, mind a mi vidékük felett viharzottak át, s a kifejlődött légitámadások veszélyeztették a mi vidékünk, s köztük Garbolcz községünk lakosainak életét és mindennemű vagyontárgyát is. E légitámadások egyike-másika a község határában is elejtett kb. 8-10 kisebb méretű bombát, melynek következményeképpen a légnyomás betörte a templomunk ablakait, s egyik özvegy nőtestvérünk közablakait is. A lelkek azonban a félelem szülte rémület és lelki megrázkódtatások miatt is úgy-annyira Isten felé fordultak, hogy a veszély napjaiban szeptember és október hónapokban különösen mindennap megtelt templomunk az Istent kereső, s tőle segítséget váró hívek nagy számával vegyesen, felekezeti különbség nélkül az orosz megszállásig. Ez a szalmaláng felhevülés és állapotok aztán az ellenkezőre változott, s a régi megszokott mederben folyik és megy az orosz megszállás óta, amely esemény 1944. október hó 25-én következett reánk. Előző napokban magyar és német csapatok vonultak át, s ez utóbbiak már kárt okoztak két gazda testvérünknek, elvivén egyiktől és másiktól is egy-egy lovat. A németek átvonulása véget érve 25-én hajnali két órakor, néhány óra múlva, kb. délelőtt 10 órakor megjelentek az orosz előőrsök, s utánuk délután 5 órára mintegy 3.000 főnyi sereg, mely megtelepedett kicsiny Garbolcz községben egyetlen éjszakára. Ez alkalommal aztán többféle károkat szenvedett a község. Az egyháznak ugyan, illetve a lelkészi hivatalnak csak akkoriban beszerzett kb. 200 ív írópapír és levélboríték esett áldozatul, de már a lelkészi családnak összes fehérneműje, a lelkész feleségének minden ruhája továbbá ágyneműek, ágyhuzatok és ágytakarók este áldozatul. A lelkészlakásban minden szekrényt felnyitottak és kiürítettek, csak az egyház kemény tölgyfaladáját nem tudták feltörni, bár próbálták, s így az abban őrzött úrasztali készletek s egyházi anyakönyvek megmenekültek és épen megmaradtak. Egyesek is igen tetemes károkat szenvedtek. Nem akarom itt név szerinti felsorolni a veszteséget szenvedettek, presbiterek és egyháztagok neveit, csak annyit említek meg, hogy a község birtokosainak 29 darab lóállományából 25 darab, és ezek közül a községi bíró, presbiter testvérünknek 4 ló szekérral, szerszámmal; másik kettő presbiter testvérünknek 2 ló szekérral, szerszámmal; egy-egy hízósertés és ismét két presbiter társunknak egy-egy ló lett a megszállók zsákmánya; két háznál pedig a betakarított

és behordott termény esett tűz martalékává; míg két család, református testvéreink, épp úgy, mint a lelkész családja, a ruhaneműeket és konyhaedényeket veszítette el.

Eme veszteségek, próbáltatások elszenvedése elég nagymérvű, olyan lethargia szerű bánkódást, nemtörődömséget váltott ki az emberek, az egyháztagok lelkületéből, mely állapotból csak egészen az utóbbi időkben kezdenek, illetve kezdettek a lelkek felocsúdni, amikor már úgy-ahogy a társadalmi élet kezdett valamennyire a régi vagy régebbi normálisabb keretekbe visszaalakulni. Bár az ige hangzott alkalmas és alkalmatlan időben, előbb hívogató harangszó nélkül, november vége óta pedig harang hívogatása mellett, napról napra templomban és házi istentiszteleteken egyaránt, mégis olyan nemtörődömség, olyan szűkmarkúság mutatkozik az egyházzal szemben anyagiak terén, hogy a legszükségesebb és legégetőbb egyházi szükségletekre sem telik. Az egyházi tisztviselők, lelkész és tanítónő mindvégig helyt álltak, és kitartottak, és munkálkodtak a reájuk bízottakban s így e tekintetben nem volt semmi hátramaradás az egyházközség iskolájánál és a lelkészi hivatalnál, a lelkészi munkánál. Hisszük, hogy az egyházközség tagjai, elöljárók és körendűek is mindinkább és inkább megnyugosznak fokról-fokra a lelkiekben a bizonytalanság hova-további megszűnése, és a normális viszonyok helyreálltával.

Garbolcz, 1945. június 30.

Farkas Sándor
református lelkész

Géberjén

Géberjénben harcok nem voltak. Néhány bomba becsapódáson kívül semmi sem történt. A bomba becsapódás is a kerteket érte.

Egyházi vagyonban, klenódiumokban, irodában kár nem történt.

Ami a belhivatalnokokat illeti, a tanítót nem érte károsodás. A lelkésztől a kivonuló németek vittek el circa 1000 pengő értékben egyes háztartási dolgokat. A bevonuló oroszok nem bántottak semmit.

Miután Géberjén a harcvonalba nem esett, nagyobb megpróbáltatásnak a hívek nem voltak kitéve. A rekvirálások folytán azonban nagyobb károkat szenvedtek különösen a ló és szekér állományban.

A hadműveletek alatt és után az egyházi ügyek Kósa Zsigmond gyülekezeti lelkész vezetésével rendben folytak.

Géberjén, 1945. április 19.

Szabó Gyula
református lelkész

Győrtelek

A nehéz idők közeledtét már a nyár folyamán megindult bombázások jelezték. Ezeknek a bombázásoknak Győrtelek községbe csak a rémítő jelei jutottak el Szatmárnak és a vármegye más helységeinek bombázása alkalmával ide is hallható dörrenésekben, és a bombázást megelőző világító rakéták és Sztálin gyertyák rémes fénykévéiben, s a repülőgépek felettünk is átzúgó motorjában. A szeptember hónapot ezeknek a jelenségeknek egyre nagyobb félelmet keltő hatása alatt, de még mindennemű munka rendes végezésével élték át a község lakói. A vasúti és postaforgalom még – mondhatni – zavartalan volt. A hónap vége fele azonban az ország keleti részéről és Erdélyből megindult menekülés áradata annyira megnehezítette a közlekedést, annyira megzavarta a mindennapi életet, s megfélemlítette a környék lakóit is, hogy az esperessel szeptember 21-én folytatott telefon megbeszélés alapján kénytelenek voltunk a szeptember 26-27-re Fehérgyarmatra összehívott egyházmegyei gyűlések meg nem tartásáról értesíteni az egyházakat. A szeptember 26-27-iki helyzet igazolta ezen előrelátásunk helyességét, mert már ekkor nem tudtak volna összejönni a gyűlés alkotó tagjai. Igaz, hogy azt gondoltuk, hogy majd a vihar elvonultával megtarthatjuk az elmaradt közgyűlést, sajnos, ez a reménységünk nem válhatott valóra.

Októberben már egyre zavarosabb és felfordultabb lett a helyzet. Még október 2-án be tudtam jutni a többszöri bombázást ért Szatmárra, hol egy testvérem és rokonaim laktak. Amit ott láttam, arról a látottak momentán hatása alatt csak ennyit tudtam bejegyezni munkanaplómba: „*Borzalom!*” Szatmárról már heringes hordóhoz hasonló zsúfoltságú vasúti kocsiban izzadtam haza. Most már szakadatlan sorban jönnek, s vonulnak tovább a menekülők. A községünkön átvezető országúton, a községünk határát átszelő két vasúti vonalon pedig egymásra torlódnak a menekítő vonatok. A község lakosai átérzik a menekülők nyomorúságát, s a vasúti állomásra több szekér élelmiszert tudunk kivinni, közte főtt ételt is, melyet a község lakosai az egyes utcákon megindult gyűjtő szekerekre raktak fel, vagy fülön fogták a tűzhelyen fővő ételes fazekakat, s gyalog vittek ki az állomásra. A szekéren menekülőket a házak előtt várták az asszonyok, s aki csak elfogadta, bőven kapott különféle enivalót és gyümölcsöt. Ezek láttára azonban a helybeliek félelme is egyre nőtt, különösen az ellenőrizhetetlenül terjedő rémhírekre. Már a hónap elején elterjedt a hír, hogy a jegyzői hivatalnak menekülni kell Dunántúlra. A Hangya szövetkezet üzletvezetője mar két teherautóval menekítette bútorait és bolti cikkek tömegét. Majd községünk határában és a környékünkben lakó uraságok is elmenekültek. Október 10-én a német hadi átvonulásokkal lefoglalt iskoláinkban a tanítást bizonytalan időre kénytelenek voltunk beszüntetni. Az október 15-iki Horthy-kiáltvány és a Szálasi kormány rádióüzenetei teljesen felzavarták a község lakóinak még eddig eléggé megőrzött lelki nyugalomát. Az átvonuló németek hajmeresztő rémségeket beszéltek a nyomukban járó orosz sereg rémtetteiről, s mindenkit, főként az intelligens elemet feltétlen menekülésre sarkalták, járművek felajánlásával segítve elő a menekülést. Október 14-én dobszó útján közhírré tették, hogy aki akar, meneküljön nyugat felé. A dobszót meg nem értő lakosság fejvesztetten szaladgál

az utcán egymástól kérdezősködve a menekülés felől. Az utcán az emberek megnyugtatósa céljából járkáló lelkipásztort mindenki elfogja, s kérdezik tőle, mit csináljanak, s hogy ő menekül-e? Lelkipásztor megnyugtatta őket, hogy ne meneküljenek, végezze mindenki a munkáját, ő tudniillik a lelkész, nem menekül sehova, mert őtet ide rendelte az Isten. Lelkész szavaira megnyugosznak azzal, hogyha lelkész nem menekül, ők sem mennek sehova. Az átvonuló német hadak viselkedése nem nyugtatja meg őket. Ezek mindent feldúlnak, fosztogatnak, kiélnek, a raktárakat felgyújtják, a hidakat felrobbantják. Rémes volt az október 21-nek estéje. Ekkor robbantották végig a vasúti síneket. Minden öt percben egy-egy robbanás hangja a falu alatt. Majd hatalmas tűz fénye világít bele a rémes éjszakába. Ég a nagy állomás raktára (tudniillik két állomása van a községnek), s a község végén levő Jékey-tanyán a hatalmas emeletes magtár. Másnap, október 22-én már nem lehet istentiszteletet tartani. Mindenki őrzi a maga otthonát, mert mindenütt katonaság van beszállásolva. A jegyző, a nyugalmazott jegyző, a postamester október 17-én már elmenekültek, 18-án a Hangya üzletvezető menekít magával együtt újabb árukészletet. Elmenekülése után az üzletet a katonaság felnyitotta, s árukat vitt el, és pedig olyanokat, amikről az üzletvezető mindenkinek azt mondta, ha kért valaki, hogy nincsen (kávé, rizs, lábbeli és ruhaanyag stb.) Erre aztán a polgári lakosság ama része, amelyik azért várta nem a német, hanem az orosz uralmat, hogy akkor elgondolása szerint minden szabad lesz, benyomult a felnyitott üzletbe és onnan mindent elhordott.

A németek utolsó csapatai október 26-án este vonultak ki a községből. A község melletti Holt-Szamos füzesében, s egyes kertekben már napok óta ágyúk voltak felállítva. Október 26-án délután folyik az ágyúzás. Légléhárító és gránátvető ágyút állítanak fel a paróchia előtt s a paróchia kertjében, és megfigyelők mennek fel a toronyba. Az ágyúzástól a gyenge építményű paróchia falai remegnek, a folyosó ablakai betörnek. Szerencsére nem volt már idő tartós ellenállást fejteni ki a közelgő orosz csapattal szembe, s a harcot itt nem vették fel, hanem az este beálltával az utolsó német is kivonul a községből. Az ágyúzások alatt egy gránát megölt egy tehenet, és súlyosan megsebesített 2 asszonyt, kik hosszú hetekig kezeltettek kórházban. A szomszéd községbe menekültek közül egy 17 éves ifjú szintén megsebesült súlyosan, és négy elmenekített tehenet ölt meg a gránát.

Október 27-én reggel vonulnak be községünkbe az orosz és román hadak, azután megkezdődik az orosz hadsereg felvonulása. A sereget megelőző rémhírek hatása alatt félelem üli meg az embereket, különösen a nőket. Többen leányaikat, a fiatal asszonyokat, leventeköteles ifjaikat a főúttól félbeeső, szomszéd községekbe menekítik. Azonban a rendes csapatok nem garázdálkodnak. Hanem a felelőtlenül, a csapattól elszakadva kalandozó orosz katonák, vagy katona ruhában járó martalócok csúnyán viselkednek, és becstelenséget is követnek el két leányon. Az egyházi épületek: iskolák, paróchia állandóan megszállva. A paróchiára többnyire tiszték szállásoltatnak, s az ő jelenlétük távol tartja a fosztogatásra és terrorisztikus cselekedetekre hajlamos, és ilyen szándékkal kalandozó, felelőtlen elemeket. A paróchián elszállásolt tiszték a lelkésznek kijelentik, hogy harangoztatni és istentiszteletet tartani szabad és kell. Így a harcoló csapatok átvonulása után, az átvonulók ritkulásával két heti szünetelés után november 5-én (vasárnap) ismét megszólaltak a harangok, s attól kezdve úgy a vasárnapi, mint a szokásos hétköznapi reggeli istentiszteleteket megtartottuk.

November 5-én, vasárnap a délelőtti istentiszteletre könnyezve vonulnak fel a nyilvános istentiszteletet nélkülöző, templomba vágyakozó hívek, s istentisztelet után lelkipásztornak megköszönik, hogy a nehéz napokban közöttük maradt és Istenhez vezette őket. Sajnos, sokakat még ezek a szenvedések sem tudtak Istenhez emelni és kiszakítani abból a vallási közönyből, melybe az 1900-1934. évek alatti zavaros és vizálykodással telített egyházi élet sodorta őket. Adventi és karácsonyi úrvacsoraosztást tartottunk. Keresztelést, temetést (egy kivétellel), esketést rendszeresen elvégeztük, s az átvonulás ideje alatt illetékes lelkész hiányában a hozzátartozók kérésére egy menekült s itt meghalt, és egy helybeli római katolikus vallású férfit is a református lelkész temetett el református szertartással.

A németek és azután az oroszok a községből minden lovat elvittek, a tehenes vagy ökrös gazdákat messze fuvarokra hajtották, s ezek a fuvarozások állandóvá lettek akkor is, mikor az orosz katonai parancsnokság átvette az uralmat a vidék felett. Sok kár származott abból, hogy az átvonulás zavarai és rémületei következtében abbamaradtak a betakarítási mezei munkák. Igen sok tengeri töretlen, burgonya, répa szedetlen, s napraforgó csépeletlen maradt, s a későbbi téli fagyos időkben hordták be, ami megmaradt. Őszi vetés alig van a község határában, s aggódva néz mindenki a jövő gazdasági év elé annyival inkább, mivel a folytonos rekvirálás következtében jószág sem lesz, amivel a tavaszi munkákat elvégezzék, s az őszi vetéshiányt pótolják.

November 10-én megjelent a községben a Mátészalkán székelő ideiglenes főszoigabíró, s az orosz katonai parancsnokság rendelkezése értelmében megindította minden vonalon a munkát. Elrendeltetett az iskolák megnyitása is. Így november 13-án iskolánkban is megindult, illetőleg folytatódott az október hó 10-én félbeszakadt tanítás. Egy tanítói állás üresedésben volt, illetve a választás megtörtént, de a megválasztott tanító még nem foglalta el állását. Másik két tanítónk elmenekült. A 10 napig távol volt igazgató-kántortanító közben visszatért. A három tanerő növendékeit a visszatért igazgató és egy menekült erdélyrészi segédszolgálatos tanítónő jelölt vezetése alá osztottuk be, tűzifáról gondoskodtunk, s ilyen formában a tanítás azóta zavartalanul folyik.

A község lakosai épületekben nem szenvedtek kárt. A németek október 25-én, kivonulásuk előtti napon a Futura emeletes magtárát felgyújtották, s az abban összegyűlt kb. 1600 mázsa különféle termés elpusztult. Jószágban, takarmányban és élelmiszerekben a község lakosainak is tetemes a kára.

Az egyház épületeiben rombolás nem történt, hanem ablakokban s ajtóknak a kár mintegy 500 pengőre tehető. Tornyunok s harangjaink épek, a klenódiumokat megmentettük. Az egyház pénzkészletét a gondnok menekülése előtt lelkész, kántortanító és gondnok között szétosztottuk, azt mindhárman megőriztük: így hiány nincs. Egyházi iratok, könyvtárak hiány nélkül megvannak, csupán a Debreceni Protestáns Lapnak néhány száma hiányzik. Az anyakönyvek pontosan vezetettek, és a zavaros idők elmúltával az állami anyakönyvek is az egyházi anyakönyvek adatai alapján pótolhattak. A hosszú egyházi telek deszkakerítéseit azonban jórészt elrombolták és feltüzelték úgy a németek, mint az oroszok. Itt a kár 2000 pengő. Iskolai felszerelésekben (térkép, fizikai és tanszerek, könyvek) a kár 500 pengő.

LELKIPÁSZTOR:

Kósa Zsigmond helyén maradt családjával együtt, jóllehet a németek erősen terrorizálták a menekülésre. Egy estén a német tisztek meghívták feketekávéra, s az együttlételet arra használták fel, hogy különösen a 19 éves leányára váró meggyaláztatás rémével és más félelmet keltő orosz rémtettekkel menekülésre bírják. Másnap fedeles kocsit két lóval állítottak a paróchia elé, s két német tiszt felkereste lelkészt, hogy ezek rendelkezésére állanak, ha menekül. Lelkész a családjával folytatott nehéz megbeszélés és imádságos tusakodás után azonban úgy határozott, hogy – amint a híveknek ígerte is, - családjával együtt helyén marad, és Isten oltalma alá helyezi magát és övéit. Testi és erkölcsi megaláztatástól meg is őrizte az Isten. Két nehéz esete volt az átvonulás alatt. Súlyos volt egy éjszakája, amikor három orosz martalóc kézi gépfegyverrel tört rájuk, feleségét, leányát és Szatmárról kibombázott idős sógornőjét az ágyból kizavarták, illetve leányát simogatták. Két fiatal, 22 év körüli, és egy közép idejű, 35 év körüli volt a három katona, ez utóbbinak valami altiszti rangja is volt. Erre sikerült lelkész feleségének és sógornőjének, kik a folyton lelkészre szegezett fegyver láttára a lelkész életét féltették, rimánkodással annyira hatni, hogy a két kéjsóvár ifjabbat leintette. Aztán lelkészt megmotozták, az eléjük hordott ennivalókból jóllaktak, kint levő társaiknak is csomagoltattak, s vezetőjük kényszerítésére elhagyták a házat. Lelkész még egyszer volt kritikus helyzetben. Egy cigány származású román őrmester jött be ittasan szállást csinálni a közelgő csapatnak, s félre értvén magyarul beszélő lelkész szavait, dühbe jött, s a vele levő ugyancsak cigány katonájának az udvaron többször szólt, hogy lelkészt húzza le a földre és verjen rá huszonötöt. Ebben úgy látszik, több tisztességérzet volt, s csak nem akarta a „pópát” megalázni, s addig a család és mások közbejöttére az őrmester, fenyegetőzve bár, elállt a lelkész megveretésétől. Ekkor éppen temetésre készült a lelkész, egy cigánygyereket kellett volna temetni. A funerátor el is jött jelenteni, hogy kezdetjük a temetést, azonban a helyzetet látva, félt bejönni az udvarra, s elszaladt, és szertartás nélkül földelték el a kisgyermeket. Az őrmester a később megérkező főhadnagyával aludt a paróchiának e célra berendezett, s állandóan készen álló két szobájában, s reggel kijózanodva kézcsókkal köszönt el a hölgyektől, kikre előző nap szintén korbácsot emelt. Lelkész neje ugyanis a főhadnagynak megmondta, hogy készséggel adunk mindent a megszállóknak, de legalább a nőkkel szemben udvariasságot kérünk. Anyagiakban aránylag sok kára volt a lelkésznek. Az irodában elszállásolva volt német alacsonyabb rangú tisztek elvitték az írógépet, két párnát, egy paplant. A német és orosz átvonulók nem annyira féltették, mint inkább elpocsékolta 150 mázsa lóheretakarmányát, eltüzelték egy öl fáját, megettek egy felhízott sertést, a magtárból a lovaiknak kihordtak 150 kg. búzát és 200 kg. zabot, elvittek egy rádiót lelkésztől, egyet a vele lakó sógornőjétől, s elvitték kisleányától az értékes és becses manikűrkészletét, melyet a hősi halált halt Tibor nevű testvérétől kapott, s emlékként őrizett.

Lelkipásztor, mint egyházmegyei főjegyző és legidősebb tanácsbíró, november óta az elmenekült esperes helyetteseként az esperesi teendőket is végezte.

TANÍTÓK:

Sónyák József igazgató kántortanító. Az iskolák természetesen állandóan telve voltak

katonákkal, sőt az egyik tanterembe a lovakat is bekötötték. Kántortanítónk lakásába is állandóan voltak beszállásolva. Ő maga ideges természetű, felesége pedig félt, s jobbnak látták elmenekülni egy nem messze, de félreeső útvonalon fekvő községbe. Azonban ott is utolérte az átvonulás és 8, illetve 10 nap múlva visszatértek. Ez idő alatt aztán lakásukat kifosztották, két kazal takarmányát elpocsékolták, s csak az elmenekített kevés ruhájuk és élelmiszerük maradt meg. Káruk mintegy 5000 pengő.

Juhász Eszter tanítónő 1944. szeptember 1. hatállyal nyugdíjaztatott. A tanítói javadalmat képező lakásból azonban nem volt hajlandó kiköltözni, s a presbitérium többszöri felszólítás dacára is ott lakott még októberben is. A község elöljárósága utalt ki számára egy lakást, azonban ő 2 szobás, konyhás, kamarás, pincés, fásma krás lakást követelt, melyben óvóhely is legyen. Debrecenben, hol nyugdíjas lelkész-bátyja lakik, saját lakása van, de oda se költözött el addig, míg még lehetett volna. A közben helyére megválasztott Tar József margittai állami iskolai tanító költözését minden nap vártuk, s nem tudtuk számára a tanítói lakást kitakarítani. Mikor aztán az új tanító bútorai megérkeztek, akkor kapkodott fűhöz-fához a nyugdíjas tanítónő, de az átvonulás zavarait élő, kényszerfuvarokba járó falusiak, befogott jószágaiknak elvételétől félve, nem igen akartak befogni, hogy elköltöztessék. Végre mégis átköltöztették a már előbb kiutalt szükséglakásba, hova idejekorán nyugodtan átköltözhetett volna. A megválasztott tanító, Tar József katonai szolgálata miatt az állást meg nem tudta elfoglalni.

Pótor Iboly Erzsébet tanítónőnek, kinek édesapja a szomszédos, négy kilométerre fekvő Kocsordon igazgató kántortanító, Győrteleken nem volt állandó lakása, csak télen, más időkben biciklin hazajárt. A tanítás ideiglenes beszüntetése után haza ment szüleihez, majd onnan elmenekült. Hollétéről nem tudunk semmit.

Az igazgatótanító mellé alkalmaztuk, illetve beosztottuk a tanítás újból megindulása után Fuhrman Zsuzsánna tanítónő jelöltet, ki az erdélyi részen, Kisdebrecenben volt alkalmazva a felszabadulás utáni tanítósükségben kisegítő tanítónak. Onnan elmenekült, és községünkben telepedett meg, s hogy igazolhassa tanítással foglalkozását, jelentkezett tanításra. Református vallású és felekezeti iskolánál működött.

A gondnok: Radványi János családjával szintén elmenekült egy közeli félbeeső községbe. Előzőleg lelkész naplózárlatot csinált, s a pénzkészletet fentebb írt módon három felé osztva megmentettük. Körülbelül egy hónapi távollét után hazatért. Mint gazdálkodó embernek az átvonulások és megszállások következtében sok kára van.

Most már az egyházi élet normális, illetőleg a mai lehetőség szerinti keretek között zavartalanul folyik. Az ősszel félbemaradt adószedés ismét megindult, s elég szépen fizetgetik az egyháztagok. A behivatalnokok helyi járandóságait az 1944. évre megkapták. Jövönk az Isten kezében van; hisszük, hogy Ő megújítja élet- és egyházfenntartó erőnket, mert Ésaia XL. 31.

Győrtelek, 1945. január 10.

Kósa Zsigmond
református lelkipásztor

Gyügye

Mindenek előtt a jó Istennek adok hálát, hogy úgy a nagy veszélyek idején, mint más időben megkegyelmezett itt nekünk, és nem engedte, hogy egy is elveszzen közülünk és méltóztatott megtartani az Ő dicsőségére, hogy engedelmes életünkkel tovább szolgáljunk Öneki.

A harci események 1944. szeptember 5-el kezdődött éjszakai bombázással. Bombázás a községben emberéletben és vagyontárgyakban kárt nem tett. A bombák 100-150 méterre estek a falu határaiba. Ez időtől kezdve megszűnt minden békés munkásság. Az események mindjobban éreztették félelmet keltő látásukat. Az isteni kegyelem erőt adott, hogy megtudjak maradni őrhelyemen híveim között. Minden alkalmat felhasználtam, hogy az evangélium erejével hitet, bátorságot öntsek híveim lelkébe. Kitarítottunk mindannyian, senki közülünk el nem ment. S így talált bennünket október 24-én este 10 órakor az oroszok bejövetele. Községünk kétharmadát szállták meg. A paróchián 5 tisztnek adtam vacsorát, rajtuk kívül 21 legénységnek szállást. Hozzám (feleségem egy lánnyal óvóhelyen voltak, 2 gyermekem a szomszédban aludt) és híveimhez jók voltak. Bátorítottak, hogy nem kell félni. Magam azon megbecsülésben részesültem, hogy a vacsora ideje alatt asztalfőre jobbra ültettek, és maguk által hozott borral kínáltak. Kárt nem tettek sokat a faluban, se nem szenvedett senki. Vacsora végeztével lepihentek, én 3 helyen voltam látogatóban és sehol sem hallottam panaszt rájuk. Az istentisztelet tartásában sohasem voltunk akadályozva. Újbori alkalommal jöttek be úrvacsora osztás ideje alatt. Két orosz katona jött be. Megilletődve viselkedtek, és kis idő várakozás eltelte után elmentek, s az úrvacsora osztás pedig tovább folyt Isten dicsőségére. A lakosságtól igavonó állatot és szekeret vittek el, akkori értékben 50-60 ezer pengő.

Az oroszok, hogy bejöttek október 24-e éjszaka 10 órakor, másnap reggel eltávoztak 6 órára és ez időtől kezdve soha sem volt részünk zaklatásban. Orosz a községben nem volt.

Az egyháznak semminemű károsodása nem történt.

Gyügye, 1945. augusztus 1.

*Sarkady Károly
református lelkipásztor*

Hermánszeg

Ez év végén bekövetkezett hadiesemények folytán egyházközségünk területén a gyorsan pergő események, a hirtelen történt megszállások sem emberáldozatot, sem épületkárokat, sem klenódiium elvetéseket, sem pedig irattár-anyag elkallódásokat nem okoztak. Az egyház és iskola mindennemű vagyona károsodást nem szenvedett, érintetlen maradt.

Az egyház és iskola élete egy pár hét zajló esemény után a régi kerékvágásba zökkent vissza. Két-három heti szünet után az iskolában a tanítás zavartalanul tovább folyt, mint

azelőtt, úgyhogy a tanmenet szerinti tananyag fél évre teljesen el van végezve. Az istentisztelettartás, a hívek lelki gondozása a zavargó napok ideje alatt is zavartalanul folyt. A hívek hűségesen nagy számban látogatták a templomot, és megfelelő számban úrvacsoráztak úgy adventben, mint karácsonykor. Lelkipásztor szolgálati helyén maradt. Lakásában kettő tiszt (egy százados, egy főhadnagy; a százados polgári életben szibériai bányanoka lelkész volt) vezetése alatt híradós század 6 embere hált, az istállóban pedig 7 ló és megszámlálhatatlan (circa 20) ember. 10 ember számára készült vacsora és reggeli. 1944. év október hó 25-én este 6:25-től – október 26. délelőtt 10-ig lakásán tartózkodó katonák semminemű kárt nem tettek. Házigazdával és családjával szemben minden téren a legilletelmesebben viselkedtek, társalkodtak a maguk módja szerint, sőt, bányanoka a többiek nevében az éjjeli szállást megköszönte.

Hermánszeg, 1945. február 5.

Sárközi István
református lelkész

Kakszentmárton

Hivatkozva a Püspöki hivatalnak 4300/1944. számú körlevelére, jelentem, hogy a múlt év szeptember eleje óta bekövetkezett hadiesemények folytán a kakszentmártoni egyházközség épületben és klenódiumokban igen jelentős kárt szenvedett. Emberáldozat és jelentős levéltári kár nem volt.

ÉPÜLET KÁROK:

Községünk területén a visszavonuló németek és a bevonuló orosz csapatok egy egész napon át utcai harcot vívtak egymással, amelynek következtében az iskola és a tanítói lakás is, de legnagyobb mértékben a lelkészi lakás igen jelentős kárt szenvedett. Egy gránát a lelkészi lakás elé esett, és azt majdnem teljesen lakhatatlanná tette. A 3 szobából csak 1 használható, de ez is csak úgy, hogy a megszámlálhatatlan rések egy részét rongyokkal és kemény papirosokkal betömtük. Teljesen tönkrementek az ablakok a rájárással együtt, és a szép épület utcai része szinte a felismerhetetlenségig eltorzult. Szitává lótték a gránátzilánkok a csatornát is, és az épület fedelét is, de ez utóbbi már renoválva lett az őszi eső miatt, amely csak fokozta amúgy is nagy kárunkat. Az összes épület kár 20000 (húszezer) pengőre becsülhető.

Klenódiumokban is kárt szenvedtünk. A visszavonuló német katonák a lelkészi hivatalban az egyház ládáját feltörték, és az összes úrasztali terítőket és abroszokat elrabolták. (Közadakozással pótolva lesz nemsokára!)

MÁS ANYAGI KÁR:

A visszavonuló magyar katonák az iskolai tűzifa egy részét elhordták és közprédává tették, azzal az indokolással, hogy úgyis elviszi az ellenség.

A bevonuló orosz csapatok október 24-én reggel érkeztek meg községünkbe, és egy 24 órás harc után bevonultak a szomszédos Szatmárnémetibe. Megelőzőleg a nagy tüzelés miatt 3 napon át mindenki az óvóhelyén tartózkodott, és ennek köszönhető, hogy az egyháztagok közül senki még csak meg sem sebesült, pedig jelentős épület károk keletkeztek a folytonos ágyúzás miatt is, és igen sokan haltak meg a katonák közül. 3 nap alatt az óvóhelyéről senki el nem mozdult még éjszakának idején sem. A bevonuló orosz csapatok az egyházi épületekből semmit el nem vittek, tehát összes anyagi kárainkat a visszavonuló német és magyar katonáknak köszönhetjük. A tanítónő a helyén maradt, és anyagilag nem szenvedett jelentős kárt, csak kis tekintetben! Lelkipásztor feleségét és 2 leány gyermekét a közeli Szatmárhegyre vitte fel egy pár napra, és kárt csak a német és magyar katonák rablása miatt szenvedett, de igen jelentős mértékben. Mikor lelkipásztor családját Szatmárhegyen elhelyezte és azonnal hazajött, hogy amit lehet, idehaza biztonságba helyezzen, az egész lelkészi lakást a németek által a legteljesebb mértékben kirabolva találta, és a lakásban még ott tartózkodó német katonák cinikusan kinevették a felelősségre vonás alkalmával. Ugyan ezen napon a magyar katonák elvitték az összes takarmányt is, azzal az indokolással, hogy úgyis elvinné az ellenség. Lelkipásztor anyagi kára jóval meghaladja a húszezer pengőt.

Jelentem még, hogy a múlt esztendő végéig teljes mértékben sikerült az egyházközségben a normális állapotokat helyreállítani. Az iskolánkban a tanítás zavartalanul folyik. Január elsején az egyházközség számadása már jóváhagyatott a presbitérium által. Megvolt a jelen évre a választói névjegyzék, és készen voltak a költségvetések is. Ezen jelentésem is csak azért késett, mert csak most kaptam meg elolvasás végett Püspök urunk körlevelét a szatmári lelkészi hivatalban.

Együttal, mint a szatmárudvari egyházközség felügyelő lelkipásztora jelentem, hogy Szatmárudvari a bekövetkezett hadiesemények folytán tudtommal sem emberáldozatban, sem épületkárokban, sem klenódiумokban, stb., nem szenvedett kárt jelentős mértékben. Ott egy nappal előbb történt meg az átvonulás, – majdnem ugyanúgy, mint Kakszentmártonban. Az egyházközség katona-lelkipásztora a családjával együtt előttünk ismeretlen helyen tartózkodik, és semmi hírünk nincs róluk. Az esztendő végéig az egyházközségben a normális állapotokat sikerült a lehetőség szerint helyreállítani. A leányegyházban: Berenden is minden rendben van, a tanító zavartalanul végzi munkáját.

Jelentésemet bezárva, maradok a Püspöki Hivatalnak alázasat szolgálja.

Kakszentmárton, 1945. január 31.

Öry Zoltán
református lelkipásztor

Kérsemjén

Jelentem, hogy Kérsemjént az orosz hadsereg képviselőjében egy két katonákat és egy tolmácsból álló járőr szállotta meg jelképesen 1944. október 28-án.

A határszélen fogadta őket a község küldöttsége, élén a lelkipásztorral.

Később sem voltak itt muszkák. Kérsemjén ugyanis a Tisza, Szamos és Túr zugában esik, tehát hadak útján itt sohasem lehetett, és nem is volt. A kis falvak itt eredeti településükben maradtak meg. Személyi bántódás később sem volt, csak a Szamoson túlról, Szamoskérrel csaptak át jórészt oláh katonák, és vitték el a lovakat lelkipásztortól, tanítótól és mindenkitől is, de egyéb károsodás nem történt, csak később raboltak kóbor orosz katonák Kállay Szabolcsnál, de a holmik nagy része ott is visszakerült.

Az egyháznak semmiféle bántódása és anyagi károsodása nem történt.

Kérsemjén, 1945. augusztus 4.

Takács Sándor
református lelkipásztor

Kisar

1944. szeptember 19-én este hullottak az első bombák Kisar és Nagyar községek közé. (A két község két kilométerre fekszik egymáshoz.) A lakosság attól kezdve kezdett kihúzódni a határba (a panyolai oldal felé), erdőkre, gyümölcsösökre, vermeket (bunkereket) ásva és építve. Községünk éppen útjába esett a bombázásra induló, s fölöttünk naponként elszálló repülő rajoknak. A szatmári egyházmegye 1944. szeptember 26-27-re, Fehérgyarmatra összehívott közgyűlése a bombatámadások miatt elmaradt. Éjjelente figyeljük körszökevényül a Sztalin-gyertyákat.

1944. október 8-án, vasárnap délben kapta Kisar a második bombatámadást. A község déli szélén levő kertekbe hullottak a bombák, de kárt ezek sem tettek, éppúgy, mint az első támadás bombái.

Községünkbe egyik német csapat a másik után érkezett. Magyar katonaság is jött a tiszai híd biztosítására, illetve aláaknázására. Az egyházi épületeket, a lelkési lakást is lefoglalták a magyar és német katonaság részére. Minden házban katonaság.

1944. október 15-én délután 2 óra körül vált ismeretessé a rádió révén Horthy Miklósnak, Magyarország kormányzójának a Szovjet-Oroszországhoz intézett fegyverszünet iránti kérelme. A lakosság fellélegzett és megörült ennek a hírnél. Pár óra múlva azonban a megszálló németek közölték, hogy Horthy Miklóst a németek elfogták, és a harc tovább folyik. Félelem fogta el ismét az embereket.

Erdély felől a községünkön átvezető országúton özönlött éjjel-nappal a menekülők áradata, hogy az itt levő egyetlen tiszai hídon átmeneküljenek a Tisza jobb partjára. Át a Tiszán, ez volt a jelszó!

A földművelők abba hagyták a legszorgosabb mezei munkát: az őszi betakarítást, a szántást-vetést. Jóságukat kihajtották az erdőkbe, holt-tiszai medrekbe. Fiaikat elbújtatták, hogy a németek el ne vihessék magukkal. Éjszakánként tűz világít a látóhatáron.

A német tisztek a lelkészt és tanítót is biztatták, hogy családjaikkal együtt meneküljenek, de azok itthon maradtak, a lakossággal együtt. Borzalmas volt a visszavonuló csapatok és menekülők látása, állandó gépkocsi motor bögés közt. Éjjeli-nappali nyughatatlanság.

Híre jött, hogy nemcsak a tiszai hidat fogják felrobbantani a németek és az utóvéd magyar katonák, de a középületeket, a lelkészi lakást, és az egyház magtárát is. A lelkészi lakást ki kellett üríteni, és a lelkész hol a híveinél húzta meg magát éjszakára, hol kint a határban hált hívei közt. Jót s rosszat megosztva velök.

Az úrasztali felszereléseket, úrvacsorai edényeket a gondnokkal biztonságba helyezte, tűz ellen, bomba és gránát ellen. Úgyszintén az egyház irattárát és anyakönyveket.

Az egyházmegye esperese Kömöröből menekülve itt pihent meg, mielőtt családja szorgos unszolására átment volna velök a Tiszán, a beregi oldalra. Ő maga nem látta értelmét a menekülésnek. Ezt kijelentette Kósa Béla kisari lelképásztor előtt és a kisari presbiterek, hívek előtt. De felesége nem hagyott neki békét. Rémséges áradat sodorta magával őket át a Tiszán.

Október 26-ról október 27-re virradó éjjel érkeztek meg az orosz csapatok községünkbe, és áttűzeltek a Tiszán a beregi oldalra, s mivel községünk Tisza parton fekszik, a túlsó oldalról jövő gránáttűz, melyet a tivadariak bemondása szerint első sorban tornyunkra és templomunkra irányítottak az ott levő megfigyelők miatt, a gyújtó lövedékek templomunkat s tornyunkat felgyújtották, s így porig égett. Harangjaink megoldván elpusztultak. A lelképásztori lakás és egyéb egyházi épületek súlyosabb károkat nem szenvedtek.

Az oroszok, bár a tűzvészt nem ők okozták közvetlenül, sajnálták a templomot és oltásra buzdították a községben tartózkodó néhány embert, de az állandó lövöldözés és fegyver ropogás, ágyúdörej miatt senki sem mert az oltásba fogni. Közben a német és magyar csapatok, miután nekünk nagy kárt okoztak, a Tisza túlsó partjáról elvonultak.

Az egyház és lelkész magtárát - a zavarosban halászók, - az ütközet éjszakáján és másnap hajnalban feltörték, terményeket vittek el. Az egyház irattárát szétszörták. Az egyház aranykönyvét és lelkész könyveit széttépték. A tetteseket még nem ismerjük. Magyarokat gyanítanak.

A németek és magyarok részéről előre jelzett robbantások miatt, a templom és lelkészlakás körül elhelyezett aknák miatt lelkész a lakosság nagy részével együtt kihúzódott a faluból, csak a bátrabbak és kevésbé veszélyeztetett udvaron lakók, meg akiknek semmi féltelenivalójuk nem volt, maradtak vissza és élték át az itt lezajlott csatát és eseményeket. Hála Istennek szerencsésen.

A lelkész csak akkor húzódott ki a parókhiáról, mikor az utolsó német katona elkezdte az aknák robbantását. A tiszai híd felrobbantásakor a légnyomás a Tisza parton több ház tetejét megrongálta, a lelkészi lakásnak és sok háznak sok ablakát betörte. Az aknákat a

lelkészlakás előtt már nem volt ideje felrobbantani az utolsó németnek, így nagyobb kár nem esett. Csak a templom és torony üszkös falai mutatják, a parókhíához pár lépésnyire a magyar és német tüzéség pusztításának a hatását. Oroszok nem lőttek a templomra.

Lelkipásztor a csata után két nap múlva, a községben a híveknél levő bútorait visszahordta a parókhíába, és már 1944. november 2-án presbiteri gyűlést hívott egybe, melyen elhatározott, hogy az istentiszteleteket az egyház iskolájának egyik nagyobb tantermében tartják. Az egyházi élet folyik tovább zavartalanul.

Lelkipásztor megtudta, hogy a szomszédos Nagyar községben lakik néhány római katolikus, kiknek van egy kis harangjuk. Ezt a harangot tőlük, és a Fehérgyarmaton székelő római katolikus esperestől kölcsönkérte. Ide is adták, és azóta annak hívogató szavára gyülekezünk istentiszteletre.

Lelkipásztor kérésére a nagyari reformátusok fognak harangoztatni a nagyari római katolikus testvéreknek. A bajban és nyomorúságban egymásra találtunk. Bár ez a testvériség vezetne bennünket később is, a Krisztus szellemében.

A templom s torony újjáépítésére vonatkozó tervek és lehetőségek még nem bontakoztak és nem alakultak ki. Ez idő szerint még meg vannak egyházunknak magának is és híveinknek is a lehetőségei arra, hogy Deo iuvante, újra építhetjük rövidesen. Ha Isten meg nem vonja tőlünk kegyelmét. Egyházunk erdejében még van elegendő tölgyfa. Lelkipásztor összeköttetései révén máris szerzett tíz szál fenyőt az építkezéshez, amit a hívek közmunkával már beszállítottak a parókhia udvarára. A napokban számítunk presbiteri gyűlést tartani, melyen az erdővágatást elhatározzuk, a templom és torony építéséhez szükséges anyag kitermelése érdekében.

Ez idő szerint a hívek is szívesen vállalnak minden közmunkát ez ügyben, és el vannak készülve az anyagi terhek vállalására is!...

Jer. Sira. III. r. 22-33. verseivel és a Róm. VIII. 31-el zárjuk jelentésünket és vagyunk Krisztusban szeretettel.

Kisar, 1944. december 28.

Kósa Béla,
lelkipásztor

Bíró Lajos
tanító

Balla Zsigmond
Tóth Sándor
Szarka Sándor
presbiterek

Nagy Elek
gondnok

Mi ugyan még 1944. december végén elkészítettük jelentésünket a 4300/1944. számú püspöki körlevél értelmében, de pótlólag még mindig találtam jelenteni valót. Nevezetesen az 1945. év január havának elején beterjesztett jelentésünkben nem terjeszkedtünk ki az anyagi kár összegszerű beterjesztésére.

Ugyanis az kiténik előző jelentésünkből, hogy 1944. október 26-án a Kisarban lezajlott hadi események következtében templomunk teljes berendezéssel együtt, s tornyunk is harangjainkkal együtt elpusztultak, de az összeg kimaradt a jelentésből. Most ezt pótoljuk.

1937. évben tűzbiztosítási kötvényünkben a templom: 5000 P-re, a templomi berendezés 2000 P-re, torony 5000 P-re, orgona 2000 P-re. Összesen 14000 P-re volt biztosítva az Országos Református Jóléti és Gazdasági Társulat (ORJÓ) útján. Valószínű, hogy szokás szerint nem is teljes értékre.

1941. év júliusában 20%-al emelték a biztosítási összeget. 1944. január 1-től pedig újabb 50%-al emeltük.

Számításuk szerint tehát, ha a biztosítóintézet mindig csak az eredeti biztosítási összeg 20%-át, illetve 50%-t vette alapul az emelések alkalmával 23800 P, ha pedig a 20%-os emelés után már a felemelt összeg 50%-t számította a második emeléskor 35200 P a kár.

Az 1945. évi érték szerint pedig hat-nyolc millió pengő.

Nevezetesen ez évben legalább tető alá szerettük volna hozni a templomot, de elrémültünk az építéshez mérnök által előterjesztett költségvetéstől, mely pedig csak a munkabéreket foglalta magában. Az építési faanyag ugyanis ez idő szerint még rendelkezésünkre áll részint már a parókhia udvarán, részint az egyháztól az évben kisajátított, és a községnek átadott volt egyházi erdőben, mely a 600/1945. M. E. számú rendelet hatálya alá esett.

A lelkészi lakáson és iskolában esett kárt az év elején 200 P-ből javítottuk ki. Azok lényegtelen károk voltak. (Légnyomás okozta ablak betörések.)

Az erdőben kidöntve vannak a tölgyfa rönkök és várják a feldolgozást. Az ácsok hozzá is fogtak a faragáshoz. A lelkészi lakás udvarán fenyő szálak és deszkák várják a felhasználást.

Az újjáépítési minisztertől 200.000 P-t, azaz kettőszázezer pengő segílyt kértünk a tetőzet helyreállításához. Mire segít bennünket Isten, még nem tudjuk. Ácsmesterekben van nagy hiány, mert a hatóság a matolcsi Szamos-híd helyreállításánál használja őket.

Pótleletésünk tudomásul vételét kérve vagyunk Krisztusban szeretettel.

Kisar, 1945. szeptember 29.

Kósa Béla,
lelkipásztor

Bíró Lajos
református tanító

Szarka Sándor
gondnok

Kishódos

A kishodosi 470 lelket számláló református egyház Szatmár vármegyének egyik legfélre-
esőbb helye. Mint ilyen, sem a magyar és német csapatok visszavonulásának, sem pedig az
orosz haderő előre nyomulásának fő útvonalába nem esett bele.

Istennek megsegítő kegyelme folytán az 1944. október 25-én történt orosz megszállást,
néhány lovas járőrnek a be, illetve átvonulásával élte át. Ezek 8 darab lovat, s 4 szekeret
vittek el magukkal, egyébként semmi erőszakoskodást nem követtek el.

Templomnak, iskolának, lelkészlakásnak, úgyszintén a lakosság hajlékainak semmi
bántódása nem történt. Klenódiumaink, levéltárunk épen és sértetlenül maradtak meg.
Presbitériuma teljes számban idehaza volt és van, s az egyházi élet menetében semmi bök-
kenő nem történt. Az akkor még üresedésben lévő lelképásztori állást a szomszéd 1 km-re
lévő nagyhodosi lelkész, Török Imre, mint helyettes töltötte be. Itt ugyancsak üresedésben
volt tanítói állást a román megszállás elől kijött Szentesy Gedeon töltötte be 1944. novem-
ber 15. kezdettel.

Kishodos, 1946. április 31.

Sütő Miklós Dezső
református lelképásztor

Kisnamény

Az 1944. október hó 25-i nap nevezetes dátum Kisnamény község, s református egyhá-
zunk életében. Tudniillik e nap reggeli óráiban történt itt az orosz átvonulás.

Készületlenül találta ez az itteni lakosokat, annyival is inkább, mivel pár nap előtt
még meglehetősen távolról hallatszott az ágyúk bömbölései; ennél fogva Kisnamény népe
meg sem gondolta, hogy a bevonulás ténye szinte máról-holnapra valósággá is lehessen ő
náluk, s amikor már közel jártak a faluhoz, vett a közönség nagy általánosságban tudomást
arról, hogy az átvonulást és az ezzel rendszerint együtt járó következményeket ez a falu
sem kerülheti ki.

Gacsály felől közeledett a haderő, mely az első bevonulások szerint félelmetesnek tet-
szett, s ennek ítéletes hatása alatt állott a községben mindenki, remegve várva a fejlemé-
nyeket.

A gondolkodásra nem sok idő jutott, mert alig egy-két óra elteltével a katonaság elérte
a falu keleti szélét, egyre bennebb és bennebb vonulván a község központja felé.

Nem egy tömegben, de szakadozottan, egymástól 2-3 kilométernyi messzeségű oszlo-
pokban toluultak előbb és előbbre – feltartóztathatatlanul – fogatokon és lovakon, de utó-
végre is kitűnt, hogy a bevonuló orosz csapatok nem is oly felette nagyszámú, s nem is

első rendű felszerelésekkel ellátott, hanem mindössze csak hátvéd. S e tények felette megnyugtatóan hatottak, a kevéssel azelőtt még ugyancsak felizgult, s felizgattatott kedélyekre.

A járőrök lovaikkal előzően itt is átnyargaltak, s meggyőződven, hogy akadályozva nem lehetnek sem ők, sem pedig az utánuk menetelő katonaság, odahagyták a községet, s tartottak, egyenest, Darnó iránt.

Az átvonulás elég fegyelmezettség s körültekintéssel ment végbe.

Nemcsak a rendes útvonalon, tehát az utcán, de a kerteken keresztül is átölelték a községet, hogy a sejtésük szerint netán jószágaikat előlük elrejtteni törekvő gazdákat ebbeli ténykedéseikben megakadályozhassák.

Sokat köszönhet a község az oroszok amaz elgondolásának, hogy nem hosszabb idejű tartózkodást terveztek itten, hanem csak egyszerű átmenetelést!...

E momentumnak tulajdonítható, hogy aránylag, meglehetősen nyugodtsággal élhette át a lakosság a bevonulás óráit.

Így, károsodás többeket ért, lovak, járművek, szerszámok s más effélékben, de ezek még elviselhetők ama próbáltatásokkal egybevetetten, amelyeken hallomás szerint, több községeink estek át.

Kimustrált jószágok, szekerek, sőt szerszám részek is hagyattak vissza általuk kárpótlások gyanánt.

Erkölcsei téren továbbra is, egyensúlyban maradhattunk!!

Innen elmenekültek lelkipásztor, főjegyző, kántortanító, családjaikkal együtt.

A lelkész bútorait okkal-móddal visszatartottuk, azonban a főjegyző és kántortanító családját nem! Ezek egyelőre – közerővel – Fehérgyarmatra szállítottak. További sorsukról a bútoroknak nem tudunk.

Kántortanítónk édesanyjával együtt április hó 12-én visszatért Budapestről. Állását elfoglalta, családja, kis felesége s picziny gyermeke oda: mindmáig!...

A főjegyző s lelkipásztor azonban oda e perczekben is. Róluk, semmi hír!

Tanerőnk tüstént előadta, hogy neki nem volt célja a menekülés, hanem előbb édesanyját kívánta biztonságba helyezni.

Vissza azonban már nem térhetett, mert az orosz hadsereg előnyomulása ebben megakadályozta őket.

Egyház vagyónában kár egyáltalán nem esett. Isten megőrizte a gyülekezetet! Övé legyen a dicséret, tisztesség, hatalom és dicsőség a megtartatásért!..

Helyzetjelentésünknek nagybecsű tudomásvételét kérve, kiváló tiszteletünk nyilvánításával vagyunk a Főtiszteletű és Méltóságos Püspöki Hivatalnak.

Kisnamény, 1945. április 28.

Tukacs László
darnói református lelkipásztor,
felügyelő lelkész

Kovács Bertalan
gondnok

Kispalád

Mindenek előtt kibeszélhetetlen hálával adózok gyülekezetemmel együtt a jóságos Atya Úr Istennek, hogy a szegény hazánkra 1944. évi szeptember havában reá szakadt borzalmas események ez ideig minden nagyobb veszedelem és kártevés nélkül vonultak el községünk felett.

Mi ezen a vidéken már jóval a román hadsereg frontmegnyitása előtt láttuk a készülődő veszedelem előjeleit. Csernovitz alatt az oroszok keményen megverték a német-román csapatokat, s a megvert és szétszórt német csapatok maradványai átvergődve a hegyeken, Szatmáron és környékén gyülekeztek. Szomorú látvány volt ez az elcsigázott, csüggedt hadinép! Enni és enni és mindenek felett inni akart, áruba bocsátotta minden felszerelését, s mikor az fogytán volt, különböző jogcímenek szereztek maguknak, úgyhogy a nyár vége felé már teljes terror alatt és bizonytalanságban tartották a környéket. Mindent csináltak, csak éppen nem harcoltak. Közben lesújtó, majd reményt keltő hírek váltogatták egymást szinte naponként. Közben azonban német magasrangú tisztekkel érintkező felsőbb körökből, miután az Erdélyt megvédjük jelszó hazugság lett, lassan kiszivárgott, hogy a Tiszánál fogunk védekezni. Erre megindult vidékünkön is a második világháború egyik legszomorúbb és legvégzetesebb társadalmi jelensége: a menekülés. Szeptember második hetében községünkben az egész lóállományt berendelték az 55 kilométerre fekvő Szinérváraljára, előírás szerint fogatolva, minden szekér tíz napi élelemmel ellátva, hogy az ott székelő bevonulási központok, s velük együtt Kregcsy Valdemár parancsnok úr télire felvágatott tűzifáját is a Dunántúlra szállítsák. Amit ott láttunk, az már a fejetlenség és teljes zűrzavar képét mutatta. Naponkint 6-7 ezer behívott katona kavargott ott céltalanul, csak az nem szökött meg, aki nem akart, ezek aztán vitték szét minden irányban a rémületet. Legjobb lovainktól és szekereinktől megfosztva érkeztünk haza.

Ezalatt egyre több és több menekült érkezett községünkbe is. Az én házam már hetekkel azelőtt vendégfogadóvá változott át. Már Szatmár második bombázása óta a leányiskola két menekült tanárcsaládját láttuk vendégül. Közben naponként érkeztek idegenek is, akikről ha csak átvonulóban is, gondoskodni kellett. Megérkezett Munkácsról egy orvos barátom családja is, két teherautóra pakolt berendezésével. Férje a német hadi kórházba beosztott orvos, magasrangú német főnökétől azt a bizalmas értesülést kapta, hogy legcélszerűbb lesz Prága felé menekülni, mert ha szükség lesz rá, nemcsak a tiszai, hanem a dunai védővonalat, sőt egész Magyarországot is fel fogják adni. S most május 12-én, mikor e sorokat írom, keserűen állapíthatom meg, hogy ez az egy német mondott igazat, mert amikor úgyszólván már mindenütt lerakták a németek a fegyvert, a Cseh-Morva medencében, ha céltalanul is, még mindig védekeznek.

Eközben a székely „csücsök” már elveszett. Szatmáron találkoztam onnan menekült kollegákkal, többen közülük már addig megbánták, hogy elfutottak és magukra hagyták népüket. A valóságot hallgatnám el én is, ha el nem mondanám, hogy ennyi szomorú esemény, rémület és egymásnak ellentmondó értesülés hatása alatt nem gondoltam a me-

nekülésre. Igen, sőt, készültünk is rá! Hiszen egyik röpcédulát a másik után hozták be, amit most már tudjuk a német propaganda szórt le felettünk. Az egyik így szólott: „*Papok, urak távozzatok, ti parasztok maradjatok!*” Hát ez bizony erősen nekem szólott, lévén községemnek nemcsak lelkipásztora, de legnagyobb birtokosa is. Elrejtettük tehát először az egyház értékéit, azután a magunkéból is, amit lehetett. De a jó Isten irgalmas ujmutatása mégis visszatartott bennünket ettől a végzetes lépéstől. Feleségemnek a lábán támadt daganata már hetek óta nem tudott begyógyulni, mi lesz vele a menekülés bizonytalanságában? Ő ugyan önfeláldozóan felajánlotta, hogy hagyjuk őt magára, és én menjek a gyermekekkel. Erről azonban szó sem lehetett. A másik jel, hogy a nyáron érettségizett nagyobbik fiam a műegyetemre iratkozott be, azonban a szamosfalvi diákmunkatábor német parancsnoka nem engedte idején haza. Kétszer kísérelte meg a Pestre menetelt, egyszer sem sikerült. A másodszori próba alakalmával már orosz gyűrűbe futott a vonatuk, s úgy fordították vissza Nagykaroly felé. Együtt volt tehát a család minden tagja. Ekkor hangzott el a kormányzó szózata, ami reánk és egész gyülekezetünkre mély hatást gyakorolt. Három lelkipásztor tartózkodott ekkor községünkben. Ezeknek együttes részvételével ünnepélyes hálaadó istentiszteletet tartottunk. Együtt zokogott az egész község, azt hittük reánk nézve vége a háborúnak, egynek mindenestre vége lett, a mi menekülési készülődéseinknek. Miután közben a gyülekezet is megmozdult, hogy sehova ne menjünk, megerősítvén és Istenre bízván magunkat elhatároztuk, hogy itthon maradunk. Nehéz tusa előzte meg ezt az elhatározást, hiszen két felnőtt fiamat akár az egyik, akár a másik ellenség elhurcolhatta, erősen felserdült leányom pedig a legnagyobb veszélyeknek nézhetett elébe.

Ennek a napnak a késő délutánján érkezett hozzánk a nagybányai egyházmegye esperese: Oláh Sándor két másik nagybányai menekült családdal, két egylovas stráfszekérre felpakolva. A dombvidéken leereszkedve kocsija feldőlt, és bal karját kifecamította. Az esperes vejjével jött, a család nőtagjait román összeköttetésekben bízva Nagybányán hagyták. Ma sem tudom ezt az elhatározást megérteni. Szegény Sándor már eddig is nagyon meg volt gyötörve, itt jól érezte magát, én kérleltem is, hogy maradjon velünk. Láttam is, hogyha tőle függene, szívesen maradna, de igen erős akaratú vejjének, aki likörgyáros lévén új egzisztenciát sietett Pesten alakítani, nem tudott ellent mondani. Őt napi itt tartózkodás után nehéz szívvel vett tőlünk búcsút, s a tiszaujlaki hídon át elindultak a menekülők borzalmakkal teli országútján. Legutóbbi egyházmegyei tanácsülésünkön hallottam Gulya Géza megyei főjegyzőnkől, hogy Nagypénteken öntisztulás céljából utcát separtettek vele Nagybányán.

Közben egyre közelebb gördült hozzánk az arcvonál. Ezekben a napokban székely határőrszázaljak töredékei érkeztek, fáradtan, csüggedten, aki csak tehette, civil ruhát szerzett és lemaradt. Egyre többen érkeztek meg felszereléssel és anélkül a község lakosai közül is. Leplezve és rejtőzködve, félelem és rettegés között töltötték napjaikat. Különösen nehéz lett a helyzet, amikor német csapatok is érkeztek a községbe. Ezeknek a hátában még német csapatokkal vegyesen a székely határőrök fiatalabb korosztályai harcoltak, el lehet képzelni milyen harckedvvel, hiszen keserű kifakadásaikból tudtuk meg, hogy az utóvédharcokban, ahol kissé melegebb lett a helyzet, a hű szövetségesek autóikra kaptak és magukra hagyták a sokkal gyengébben felszerelt magyarokat. Az ágyúdörgés egyre közelebb

hallott, a német robbantó osztagok eszeveszett gyorsan dolgoztak. Szinérváralja felől, Sárközön át Halminál volt az utolsó komolyabb ellenállás. Október 22-én a magyar csapatok elvonultak, 24-ére a németek is. Mindkét csapat elég rendesen viselkedett, a németek mindössze két lovat s egy szekeret vittek magukkal. Érdekes volt megfigyelni ezeket a csapatokat, fáradtak, csüggedtek voltak. Nálunk egy fiatal német volt beszállásolva, 24-én éjfélkor sírva búcsúzott el, öt év óta harcolt, meguntta Hitlert és a háborút, legszívesebben itt maradt volna, híradós volt, ő árulta el, hogy 1 óra múlva ne ijedjünk meg, robbantjuk a hidakat, 25-én délelőtt itt lesznek az oroszok.

Október 25-re virradó éjjel, 1 órakor hatalmas detonáció reszkettette meg a községet. A Botpalád felé vezető út községünk alatt levő hatalmas átereszenek volt ez szánva, azonban csodálatos módon az áteresz maga épségben maradt, csak az út repült a levegőbe hatalmas szakaszon. A feldobott alapkódaraboktól megsérült a Kultúrház cseréptetőzete és néhány ablaka, ugyanígy a kovácsműhely, a Török Gyula házteteje, és nekem egy cselédházam.

Már az előző nap délutánján megbeszéltük a fogadás részleteit. Figyelmeztettük a lakosságot a rend és fegyelem szigorú megtartására. Az asszonyokat és leányokat a legnagyobb óvatosságra, elrejtőzésre alkalmas hely előkészítésére, és mindennek felett a kíváncsiságtól való tartózkodásra intettük.

Így vonultunk ki a jegyzővel, néhány előjárósági taggal, köztük egy oroszul elég jól beszélő volt hadifogollyal a Kultúrház elé a Nagypalád felől érkező, és Botpalád felé vezető útkanyarodóra. A jegyző, aki szintén orosz fogoly volt, rövid fogadó beszédre készült. Így várakoztunk nehéz szorongások között 9 órától. Károly fiam ez alatt a toronyból tábori látszóval figyelte a Nagypalád felé vezető utat. Tíz órakor a nemzetőrség parancsnokát egy oroszul értő presbiterrel elindítottuk Nagypalád felé, megtudni, hogy mi van ott. Körülbelül fele úton találkoztunk a Nagypalád felől érkező három tagból álló, s kerekpáron közeledő orosz járőrrel. Háromnegyed 11 óra volt mikor a községbe érkeztek. Egy fiatal partizán hadnagy volt a vezetőjük, a többiek is partizánok voltak. Komoly fogadásról így szó sem lehetett. Nagyon siettek. S mindjárt rátértek a lényegre. A jegyzőtől, aki dráasztvutye tavarissal üdvözölte őket, mindjárt megkérdezte a hadnagy, hogy hány óra, mert az övé nem jár. A jegyző elővéve értékes omega óráját, készséggel mondotta meg. Erre a hadnagy elővette aranyláncon fityegő ócska nikkell óráját, és cserét ajánlott a jegyzőnek, mivel úgymond neki nagyobb szüksége van rá. A jegyző meghökkent és magyarázkodni próbált, hogy nincs más órája, és neki is szükséges a hivatalban, a helyzet kínossá kezdett válni, míg végre én oldottam meg azzal, hogy felajánlottam a magam finom karóráját, minek a hadnagy szörnyen megörült, azonnal felcsatolta, ócska verkjét pedig minden tiltakozásom ellenére cserébe bele tette a zsebembe... A jegyző ómegája sem kerülte el sorsát, mert míg a hadnagy felcsatolta nagy nehezen új szerzeményét, a mögötte álló legalább négyféle egyenruhába öltözött hatalmas termetű partizán minden szó és ellenérték nélkül egyszerűen áttelepítette a jegyzőéből a saját zsebébe. Ugyanez a fiatal marcona hős cserélte el később bent a parókián a leányom új kerékpárját egy elnyúzott ócskáért, minthogy nagyon sietett Berlin felé, hogy Hitlert ő akaszthassa fel... Most ott fekszik a sonkádi Tur töltése melletti

magános sírban, még aznap délután lelőtték a német utóvédek egy a híd előtt kifejldött járőr csetepatéban.

Magunk is sejtettük, de a hadnagy is megnyugtatót bennünket, hogy mivel községünk nem a főútvonal mellett fekszik, nagyobb rendes csapat felvonulás itt nem lesz. Én megkérdeztem, hogy szabad e templomba járni, lehet-e harangozni. Ő megsértődött a kérdés miatt, s mindjárt a német propagandát kezdte szidni. Megnyugtatót, hogy ők hisznek az Istenben, szeretik a papokat, azonban 3 napig, míg ők elvonulnak, hogy csoportosulás ne legyen, ne harangoztassak. Szíves tanácsát meg is fogadtuk. Mert a jelzett 3 nap főcsapat elvonulás nélkül is igen mozgalmas volt, s mindenkinek otthon kellett örködni háza ajtajában. Még aznap délután apróbb csoportokban hármával-néggyével, elvéve egyedül is lovas partizánok érkeztek, s megkezdődött a lócsere, amíg csak valamire való lovat találtak, másnap már az általuk hagyott menetképesebbeket is kezdték cserélni, vagy egyszerűen elvezetni. Három lovam helyett végül is egyet hagytak. Közben bámulva csodáltuk ezt a nyers, marcona erőtől duzzadó népet, micsoda lovasok voltak ezek! Nemcsak a saját, de új szerzeményű lovaikon is kerítéseken, hegyes karós rekeszeken, sőt kapukon száguldoztak keresztül. Bizony ez nem volt a német propaganda kiéhezett, elcsigázott hadserege, ellenben rettenthetetlen harci tűz égett minden tagjában, még ha jó százalékát az alkohol javára írjuk is.

Óriási szerencsénk volt ezekben a napokban, hogy sem ezek, sem az utánuk következő rendezettebb csapatok éjszakára nem maradtak községünkben. Pár éjszakát töltöttek Nagypaládon, aztán rajtuk átmenve kisebb csapatok Botpaládon éjszakáztak. Általában ahol szekerekkel tanyáztak, ott folyt a zabrálás. A lovas partizánnak azonban nem kellett, csak amit zsebeiben elhelyezhetett.

A papok iránt való nagy szeretetük és ragaszkodásuk azonban mindjárt az első nap délutánján majdnem végzetessé vált reám nézve. Három lovas jött hozzám vágatva, ezeknek nem kellett se étel, se ital. Sártól csurogva végig szaladtak a szobákon, - az ajtókat nehogy betörjék, előre kinyitottuk-, minden szekrényt kinyitottak, németet kerestek, de semmihez nem nyúltak. A hálószobában gyengélkedően feküdt a leányom, röhögve állottak meg az ágya végénél, a feleségem rémülten nyitott be a nappali szobából, mire az egyik odapillantva meglátta az asztalon levő tábori látcsövet, s nem törődve tovább a beteg gyermekkel, sietett a látcsövet birtokába venni, közben több asszony és férfi került elő, mire a másik kettő is kisietett a hálószobából. Ekkor kezdődött az én tortúrám. Az előkerült tolmács útján rám parancsoltak, hogy rakjak le mindent a zsebeimből. Kesztyűmet a hatalmas termetű himlőhelyes vezető mindjárt birtokba vette, tárcámat legnagyobb csodálkozásomra jöllehet a benne levő mintegy 600 pengőt meg is nézegette, szépen visszaadta, kivettem az órát, amit délelőtt a partizántisztól kaptam, ezt kezébe kapva a vad kirgiz felordított, hogy hol vettem azt, biztosan orosz tisztet gyilkoltam meg érte, előrántotta pisztolyát és rám szegezve hadonászni kezdett vele. A tolmács hiába erősítette, hogy a tiszt erővel adta nekem cserébe, csak tovább szidott, míg végre megszólalt az egyik katonája, hogy ő is ott volt a délelőtt mikor kaptam az órát. Most már ő maga kezdett tapogatni, hogy nincs e nálam fegyver, közben a mellényzsebemben keménységet érzett, ki kellett tennem a zsebkésemet, amit, hogy mindegyik kapjon valamit, a harmadik sietett birtoká-

ba venni. Közben szörnyen szitkozódott, jappajumájozott, rám szegezve pisztolyát kutya-magyarnek nevezett, s mindenképpen pisztolyt követelt, mert én tiszt voltam, tehát nekem lenni kell. Lehet, hogy cirkusz volt az egész fenekedés, s partizán hadnagy küldte őket az erővel ideadott aranyláncáért.

A három nap alatt történt sok látogatás közben még egy ilyen meleg helyzet volt nálam, amikor egy kéttágú járőr betért hozzánk egy kis oszonnára és vodkára, s a nagypaládi parancsnokságról egy tiszt ellenőrző járőr meglepte őket. A tiszt szidta és azonnal kiparancsolta őket, az egyik rögtön távozott is, a másik egy jószál ukrán legény azonban megtagadta az engedelmességet, mire a tiszt fegyveréhez nyúlt, az ukrán szintén. Természetesen a nagy szitkozódásra idegenek is csődültek köréjük, úgyhogy igen veszélyes lett volna, ha egymásra lövöldöznek. Ekkor magam kezdtem kérlelni az ukránt, hogy engedelmeskedjen, mire a tiszt látva nagy ijedelmüket, katonáival eltávozott. Az ukrán is nagy nehezen felkészülődött lovára és elindult. A harmadik ház mellett azonban már várta a járőr, a tiszt vezetésével reá rohantak, földre teperték és agyba-főbe verték, s ott hagyták három helyen betört fejjel. Az asszonyok kötözték be sebeit.

A lócsérén kívül ezekben a napokban legtöbb károsodás a lakosságot a férfi csizmák lecserélésével érte. Nem nézték szegény, vagy gazdag, akinek jó csizmája volt könyörtelenül lehúzták.

Különben Isten iránti hálával mondhatjuk el, hogy a község lakossága sem a bevonulás napjaiban, sem az azóta eltelt időben az első idők nagy robotjain, és a szinte végnélküli terményszállítások fuvarjain kívül semminemű testi bántalmat nem szenvedett. A nőkkal nem erőszakoskodtak, sőt egy a nagypaládi parancsnokságról látogatóba hozzánk jött mérnökkari tiszt egyenesen sértésnek vette, hogy leányunkat nem akartuk hazahívni látogatása alkalmával.

Elvittek a községből 35 darab lovat. Be kellett adni: 90 darab 3 mázsán felüli vágómarhát, 80 darab 40 kilón felüli sertést, köztük több hízottat, 66 darab juhot, ezenkívül vagy 1 mázsa szalonnát, sonkát, kolbászt, sok libát, kacsát és tyúkot, végül circa 800 mázsa vegyes terményt.

Sem a lelkési hivatalban, sem az iskolákban semmi rombolás nem volt. Mindössze a harangozó gondatlansága folytán nyitva maradt templomból még a németek átvonulása alatt a maguk előtt hajtott ukrán-román-cigány sepredék ellopta az úrasztala ócska plüssterítőjét és a lakrésznek a templom előcsarnokában tartott ócska palástját.

Legnagyobb anyagi károsodás ott érte az egyházat, hogy az ősz folyamára elhatározott, és már költségvetésileg is biztosított templom és toronytető javítást a mesternek a vállalttól való elállása miatt nem tudtuk végrehajtani.

Egyházközségünknek egyetlen tagja sem menekült el. Itt maradtak velünk a bombázás elől hozzánk menekült szatmári tanárok és tanárnők, Szentesi Gedeon sárközről menekült kántortanító, akinek a felesége szlovák származású lévén nekem és családomnak és másoknak is nagy segítségére volt mindenkor készséges tolmácsolgatásával. Szentésit az esperestől még itt léte alkalmával nyert felhatalmazás alapján beállítottam előkönyörgő tanítónak, ahol sem lelkész, sem tanító nem volt.

Egyházunknak 1944. évi szeptember elseji hatállyal végre sikerült betölteni több mint egy évi üresedés után a tanítónői állást Harkay Ilona ezévben végzett szatmári

tanítónővel. Székely Dániel kántortanítónk ez időben az erdélyi arcvonalon teljesített harctéri szolgálatot. Nyolcosztályú elemi iskolánk alsótagozatát a tanítónő beköltözése után október 5-én meg is nyitottuk, tanítónőnk pedig ez idő óta a bevonulás izgalmas napjait kivéve, állandóan dicséretes buzgósággal végzi kötelességét. November első napjaiban megnyithattuk a felsőtagozatot is. Székely Dániel ugyanis még a németek itt tartózkodása alatt elvonuló csapatától lemaradva hazaérkezett. Itthon egy heti rejtőzködés és pihenés után november elsején munkába állott. Így tehát iskolánk felsőtagozata is zavartalanul működött egészen április közepéig, amikor tanítónkat az új magyar hadseregbe hívták be szolgálatra.

Úgy a tanító, mint a tanítónő, valamint az összes presbiterek családjai minden különösebb károsodás nélkül élték át eddig a próbáltatások idejét.

Ha pedig magának a népnek a magatartásáról akar a krónikás pár szóval megemlékezni, elmondhatja, hogy volt abban sok vigasztaló, de volt leverő jelenség is. Általában fegyelmezett népünk hála a nemzetőrség erélyének is, úgyszólván minden kilengéstől óvakodott. Amilyen jól esett az, hogy mikor észrevették menekülésre való készülődésünket, minden rendű és rangú atyafiak igyekeztek arról lebeszélni, éppen olyan elszomorító volt az, hogy mikor az oroszok bejöttek az úgynevezett szegények közül még azok is, akik köztudomás szerint el voltak lábbelivel látva, mezítláb ödöngtek az utcán, mert amint később kisült, azt hitték, hogy az oroszok első gondja az lesz, hogy a módosabbak lábbelijét áthúzogatják a szegények lábára. Szép volt, hogy senki sem tüntetett sem a felszabadítók ellen, sem mellette. De csúnya dolog volt, hogy mikor a lovakat elvitték, az ökrösök álszenteskedve hajtogatták, adjunk hált az Istennek, hogy ennyivel megúsztuk. Amikor tojást kértek, nagy volt a közösségi szellem, de mikor a jószágra került a sor, egyszerre felordított az önzés.

És mégis áldott legyen az Atya Úr Isten azért, hogy élünk!

Kispalád, 1945. május 14.

Tóth Ferenc
lelkipásztor

Kisszekeres

Kisszekeres községbe az orosz csapatok előőrsei 1944. évi október 26-án délután 4 órakor előbb Darnó, majd Jánk felől érkeztek. A faluba érkezés előtt néhány oroszul tudó ember eléjük ment, és fogadták őket. Az előőrsök tisztjei és legénysége a falu egyik oldalán tanítónál, lelkésznel szálltak meg. Lelkészlakon első este mintegy 30 ember vacsorált és pihent le. Mind jókedvűek voltak. Ami ennivaló volt, elfogyott. A falu másik részéről, ahol nem voltak szállva, a falu jobb érzésű asszonyai ételmezt hoztak, hogy fennakadás ne legyen a nagy tömeg ellátásánál. Ez a csoport másnap délután elment. Ugyanakkor megszálló csapatok szálláskészítői érkeztek. Az első csoport semmit nem vitt el. Ekkor még a lelkész és

családja lakásán volt. A megszálló csapat 27-én este érkezett meg. Egy őrnagy és alezredes asszonyaikkal és legénységükkel foglalták le a lelkészi lakást. A paróchia külső épületeit és udvarát szintén lefoglalták. 10 darab ló, 5 szekér, 3 autó és 24 főből álló csapat tartózkodott 4 napon keresztül itten. A tisztek külön főzettek maguknak, ők foglalták le lelkész konyháját is, úgyhogy ez idő alatt lelkész családjával együtt a szomszédságban levő cselédje házában húzódott meg. Lovak számára szénát, konyha számára fát lelkész sajátjából vették.

Távozás előtt, mint minden más portáról, innen is elvitték lelkész 3 lovát, új szekerét, semmit se hagyva helyette.

Lelkészi irattárban, egyházi könyvtárban, úrasztali klenódiumokban, templomban semmiféle kár nem történt.

Se lelkésznek, se a gyülekezet egyetlen tagjának semmi bántódása nem volt. Mindössze az volt az óriási veszteség, hogy a lakosság fogatállományát magukkal vitték, ami anyagiakban pótolhatatlan veszteséget jelent. Azonban tudnunk kell, hogy háború van, és hálát kell adnunk Istennek, hogy egyebekben semmi bántódásunk nem volt. Erkölcileg sem.

A gyülekezet női tagjai sokat bujkáltak, éjszakánként nem lehettek házaikban, de Isten csodás jósága valamennyit megmentette.

Jelentésem szíves tudomásul vételét kérve maradtam kiváló tisztelettel.

Kisszekeres, 1945. január 1.

Czövek Károly
református lelképásztor

Kocsord

1944. szeptember hóban egyházközségünkben semmi különösebb esemény nem történt, eltekintve jó néhány zavaró repülés alkalmával ledobott gyűjtőlapok okozta izgalmaktól, egy esetben pedig Kk. gróf Teleki uradalomban ledobott gyújtóbomba, mely kárt Isten kegyelme folytán sem emberi életben, sem pedig anyagi dologban nem okozott. Ebben a hónapban a tanítás terén szenvedtünk, mivel nap mint nap csak egy óra hosszát tartott a tanítás, a bombázást jelző rádió hírei miatt.

Ebben a hónapban távozott egyházközségünkéből a gróf Teleki család.

Október hónap már a kezdet kezdetén fejvesztettség képét tárja elénk. Községünkbe ekkor érkeznek visszavonuló csapatok egyes töredékei. Erdélyi menekültek tábora vonult községünkön fogatokkal, nem különben a Fehérgyarmat és Csenger felől jövő vasútvonalakon, a vonatok a menekülők százait szállították. Egyházközségünk Istenben bízó hívei az aggodalmak napjaiban is erőt kapott az Istentől arra, hogy a nélkülözésekkel küzdő menekültek sok százait adományaikkal keresték fel. Október 8-9-én kezdődött a nagyobb visszavonulás úgy, hogy utcáinkon a civil forgalom teljesen szünetel, úgyhogy egyházközségünk hívei terményeiket a szokásos betakarítás idején egyáltalán haza szállítani nem tudják. Ennek következménye 65%-os anyagi kár. Iskoláinkban a tanítás teljesen szünetel,

mivel katonaság által foglaltatott le. 10-12-én a hírek aggasztóvá váltak, rémület lett úrrá a lelkeken, különösen, amikor dobszó útján közhírré tették, hogy akik akarnak, meneküljenek. Minden ember idegesen futkos-ácsorog, tanácskozó emberek tömegei állnak az utcákon, nők jajveszékei hallik minden felé. Nyugtató szó sehonnan sem jön. Ebben az időben hagyta el községünket Mezei Béla lelkipásztor úr és családja, valamint Orosz János segédlelkész, aki egyben iskolánk egyik tanítója volt. Ugyancsak ekkor távozott Éles Zoltán községi főjegyző és családja. Egyházközségünk tagjai közül még a következő családok vették kezükbe a menekülés vándorbotját: Kárpáti Árpád földbirtokos és családja, Helmeczy Sarolta tanítónő, Katona Miklós nyugdíjas csendőr tiszthelyettes, Ökrös Erzsébet zöldkeresztes védőnő, Pótor Aladár orvostanhallgató református kántortanítónk fia, Katona Livia és Valéria.

Október 20-27-ig terjedő idő alatt a teljes tanácstalanság korszakát éljük, ágyúdörgések és fegyverropogás sok zaja teszi még nyugtalanítóbbá úgy napjainkat, mint éjszakánkat. Október hó 27-én délelőtt 8 óra tájban érkezett községünkbe a megszálló csapat éle. Nagyobb ütközet községünkben nem volt, mint a Kraszna hídjánál becsapódó néhány ágyúlövedék robbanása. Négy napi itt állomásozó megszálló csapatok ideje alatt egyedül a jószágos Isten gazdag kegyelme őrizte meg híveink mindegyikének életét, anyagiakon kívül. Emberáldozat nem történt, azonban két sebesültünk a nők táborából lett: Szabó Mária 40 éves hajadon kézigránattól sebesült, Jakab K. Borbála 17 éves, hajadon becsülete védekező tarkólövést kapott, a golyó a bal karján távozott. Mindkettőnek egészségi állapota Isten kegyelméből napról-napra javul. Mindkettőt a baleset bekövetkezése után magam is fölkerestem a községünkben maradt körorvosunkkal együtt. A pásztori látogatás áldását abból tapasztaltam, hogy a súlyos sebesüléséből fölkelte beteg testvérünk első útja az Isten házába vezette hálaadás végett.

Épületkár úgy községünkben, mint az egyház tulajdonát képező építményekben nem történt, kivéve a lelkészilakás mind az öt iskolánkban az ablakok, ajtó záruk, villanyvezetékek megromoltattak %-os kármegállapítással, valamint a harmadik számú iskola épületét körülkerítő kerítés mély deszka anyagból volt háromnegyed részben eltüzeltek. Mind az öt iskolánál, valamint a lelkészi lakásnál lévő WC a jelenben használhatatlan állapotban van.

Klenódiumokban Isten kegyelméből kár nem történt.

Egyházi levéltárunk mondhatom teljesen elpusztult. Részben feltüzeltetett, részben a paróchia udvaráról sárból összeszedve hiányos aktákat jelenben próbáljuk rendeltetésük szerint összeszedni. Anyakönyveink Szabó Endre kurátor gondosságát kiemelve, megőriztetett. Egyházi könyvtárt képező gyűjtemény 50%-át sikerült részben megmenteni, más részben mint elhurcolt tárgyakat visszaszerezni. Az eltávozott lelkipásztor még megmaradt, s a paróchián talált ingóságait, valamint az Orosz János lelkész-tanító és Helmeczy Sarolta tanítónő ingóságait az orosz parancsnokság elszállította.

Az egyház tulajdonát képező 33 kataszteri hold föld, melyet feles munkában munkáltak a hívek, gondnok és presbiterek megállapítása szerint az 1944. évi termés 95 %-ka megsemmisült.

Pótor Daniel igazgató-tanító, aki egyházközségünkben maradt anyagiakban, különösen ruhanemű tekintetében érte károsodás.

Tanítóink közül még Kiss Ilona tanítónő maradt itt, akiknek tevékenységük folytán a lehetőséghez mérten iskoláinkban a tanítás folyamatban van.

Molnár Elemér tanítónk katonai szolgálatra vonult be, s mint katona távozott gyülekezetünkől, családja egyházközségünkben maradt.

Orosz János tanító feleségével együtt elmenekült, Helemeczy Sarolta szintén elmenekült, sorsukról azóta semmit nem tudunk.

Az orosz parancsnokság rendeletére iskoláinkban a tanítást november 9-én kezdtük meg. Tanerő hiányunk nem volt, mert az ide menekült, és egyházközségünkbe tartózkodó okleveles tanerőket felkértük, és rögtön segítséget nyújtottak és nyújtanak mind e mai napig, miért is a tanítás folyamatosságában megszakítás nem állott be.

A tanításban segédkeznek a következők: Fekete Viktória okleveles tanítónő, aki Szatmárcsekéből menekült ide, Ványa Inna, okleveles tanítónő, aki Nagyváradról menekült ide. Az ötödik tanerő iskolájába járó 5-ik és 6-ik osztályba járó növendékeket az 1 sz. és a 4 sz. tanerők tanítják. Így tanerőkben hiányt nem szenvedvén sokkal nagyobb baj az, hogy az iskolába járó tanulók létszáma 70%-ban csökkent, ennek főkénti oka a ruha és cipő hiány.

Egyházközségünkben e zavargós idők alatt csupán két vasárnap nem volt Istentisztelet, és pedig október 22. és október 29-én. November 3-án Istentiszteleti alkalmakra lehetőséget nyújtott, így november 5-én és azóta folyamatosan minden vasárnap és ünnepnapokon Istentiszteleteket tartunk.

December 3-án, advent első vasárnapján úrvacsorát osztottunk, úgy szintén karácsonyi ünnepek alkalmával, templom látogatók és az úrvacsorázók száma a múlt időkhöz képest jobb eredményt mutat.

1944. év december 31-én a régi szokáshoz mérten ó évi Istentiszteletet tartottunk, mely alkalommal könyörgésünkben az örökké való Istentől a múltak bűnéért bocsánatért esedeztünk, s az eljövendő 1945. év áldást hozó kegyelmet osztó, örökké való Isten megtartásáért esedeztünk.

Az örökké való Isten kegyelme legyen velünk.

Kocsord, 1944. december 31.

Bányai N. Zoltán
református lelkész

Pótor Dániel
református igazgató-tanító

Szabó Endre
gondnok

Komlódtótfalu

1944. év szeptember elején német műszaki csapat jelent meg községünkben. Számuk 120-150 volt. Egyes családoknál helyezték el szállásra a katonákat. Az iskolákat műhelyeknek rendezték be, sátorokat vontak az iskola udvarán, a lelkész paróchiális kertjén, s rögtön meg is kezdték fegyverjavító és tisztogató munkájukat.

A tanítást éppen akkor akartuk megkezdeni, amikor a német katonák megérkeztek. Lelkipásztor a német parancsnokságnál megjelent s kérte, hogy legalább az egyik iskolát hagyják szabadon, hogy az iskolázás megoldható legyen. Meg is ígérte jóindulatát, de egy hét múlva újabb német csapat szállt ki, s így mind a két iskolára szükségük volt, s az iskolázást nem tudtuk megkezdeni.

A német katonák viselkedése általában rendesnek volt mondható. Egész nap dolgoztak. Az egész faluban az tűnt fel, hogy egész ittlétük alatt templomban csoportosan nem voltak, legfeljebb csak egy két katona jött el kíváncsiskodásból, sőt vasárnap délelőtt is éppúgy kalapáltak, mint hétköznapiokon.

Szeptember elejétől kezdődik el a bombázások szörnyű ideje is. Falunk ugyan megmenekült a bombázástól, falunk területére nem esett bomba s így sem emberéletben, sem házakban s egyebekben a bomba kárt nem tett, de szomszédos falvakban itt, is ott is hullottak bombák, s a 17 kilométerre levő Szatmárnémeti bombázása mintha közvetlen közelben történt volna. Két hétig minden este a bunkerbe kellett a falu népének bujdosnia. Sokat szenvedett a falu népe az eddig még nem tapasztalt, csak hírből hallott halálmadarak szörnyű és rettenetes munkájától. A szörnyű ítéletidő mintha közelebb hozta volna az embereket az Istenhez: a templom minden reggel szinte megtelt. Hálát adtak a kegyelemért, a szabadításért.

Közben jött a hír, hogy az oroszok átlépték a határt, s egyre közelednek. Az izgalom, a félelem csak nőtt, az emberek izgatottabbak, levertőbbek, kedvetlenebbek lettek.

Az események peregnek gyors egymásutánban. Október elején, 10-én a német műszaki csapat tovább indult, mindenki tudta mit jelent ez. Helyükbe magyar-német csapatok jöttek, ezek voltak a front mögötti katonák, akiknek a viselkedése nem volt kielégítő. A német gépesített alakulatok autói gyors ütemben vonulnak vissza. Nem lehetett egyebet látni, mint gépet és gépet. Megjelennek a menekültek elébb csak ritkán, azután karaván csapatokban, majd végeláthatatlan sorban. Sok magyar család tragédiáját kellett végig néznünk. A faluban alig dolgozik valaki, mindenki az utcán áll, fásult lemondással tekintenek az emberek maguk elé, elkomorlyodott, szenvedő arccá változott a magyar ember arca, amelyen megfogyott a mosoly, az életkedv mintha kihalt volna belőle. Naponta ez a kép búsítja az embereket: menekültek, autók, gépek, német-magyar csapatok állandó visszavonulása.

A német propaganda hatására mindenkit félelem fogott el. Mi lesz velünk, mi lesz velünk? Kérdezte mindenki. A félelem és bizonytalanság csak nőtt, amikor kis falunkat 3-4000 katona lepte el október közepe felé. Ezek már fronti katonák voltak. Mindenütt

csak katonát lehetett látni. Viselkedésünk az egész lakosság méltó ellenszenvét váltotta ki. Október 17-től 24-ig tartózkodtak községünkben, ez alatt az idő alatt szenvedett községünk a legtöbb kárt. Mindenütt csak pusztítottak, raboltak. Az állatokkal mindent felvettek. Próbáltuk a parancsnokságnál szót tenni a katonák lehetetlen viselkedését, de mindig ez volt a válasz: „*ha mi nem csináljuk, megcsinálják az oroszok*”.

Az események hatása, a német propaganda munkája következtében családja biztonságba helyezése okából Bálint Béla kántortanító október 17-én családjával együtt elmenekült. Az iskola és tanítói lakás magára maradt, az ott lévő katonák most már szabadon azt művelték, amit akartak. Az iskola padozatát teljesen eltűzelték. A különféle robbantások, különösen az egészen közel levő Szamos-híd felrobbantása következtében az ablaküvegek kitöredeztek. Az iskolai melléképületek ajtajait, az istállóból a jászolfákat, farészeit, a kerítések nagy részeit szintén eltűzelték. Iskolánkat érte a legnagyobb kár.

A lelkipásztor nem menekült el. Feleségét és kis leányát a közelben levő, de félreeső, nem köves út mellett húzódó, szülői otthonba, a szamosújlaki paróchia biztonságosabb otthonába helyezte el. A lelkészi irattár épségben maradt, eltekintve egy pár régebbi jegyzőkönyv, értesítő eltűzésétől, amit begyűjtáshoz használtak. A lelkészi irodában elhelyezett úrvacsorai felszerelések mindenike megmaradt. A paróchia épületében csak néhány ablaküveg kitörése jelentett némi kárt. A melléképületek összes felszerelésével együtt megmaradtak. A paróchiális területen levő kerítések nagy része megsemmisült.

A templomot nem érte semmi kár, eltekintve néhány ablaküveg kitörésétől.

Az eddig leírt károkat a német, magyar katonák, illetve a különféle robbantások okozták.

Október 24-én a német és magyar katonák tovább vonultak, egytől-egyig elhagyták községünket. Tudtuk, hogy nemsokára itt lesznek az oroszok. Úgy is volt, másnap, október 25-én délután 2 órakor már orosz katonák jelentek meg községünkben. A Szamos-híd felrobbantásával az a szerencse érte a falunkat, hogy nem lett fő átvonulási terület községünk. Ugyanis Szatmáron rögtönzött hídon keltek át a Szamoson, s így a Szamos bal partján Szatmár Csenger érintésével Mátészalka felé tartott az orosz csapat egyik zöme, a Szamos jobb partján Szatmár Csengersima érintésével Fehérgyarmat fele menetelt az orosz csapat másik zöme. Így községünkben kb. 15-20 orosz katona jelent meg, akiknek viselkedése kellemes csalódással hatott ránk. Ahova bementek, megvendégelték őket. Senkihez nem nyúltak, semmit el nem vettek, legfeljebb az órákat vették el, ahol találtak. Nagy volt a megnyugvás, amikor ez a 15-20 orosz katona is elhagyta községünket. Ezek után, csak egy két katonát lehetett látni.

Semmiféle kár nem érte az oroszok bejövetelével sem a templomot, sem a lelkészi hivatalt, sem az iskolát, sem azok berendezéseit.

A nagy vihar után hálaadó istentiszteletre gyűltünk egybe a templomban, s könnyes szemmel adtunk hálát Istenünknek a megtartásáért, a szabadításért, a meg nem érdemelt kegyelemért. Összegyűltünk, és mint Nehémiás népe, elisrattuk a romokat, s felhangzott a nehémiási felhívás: „*Építsük meg Jeruzsálem kőfalait*”. Hozzáfogtunk a romok eltakarításához, az egyik iskolát rendbe hoztuk, megkezdődött a tanítás, istentiszteletet megszakítás nélkül tartottunk.

A gyülekezet vallásos élete határozott emelkedést mutat a veszedelmek, nehézségek idején, sajnos a nehéz idők elmúltával fogyott a templomlátogatók gyülekezete is.

Egyházi és iskolai élet minden zavar és beavatkozás nélkül folyik. Lassacskán az emberek megnyugszanak. Robot és beszolgáltatás nyugtalanítja életünket ugyan, de Isten további megsegítő kegyelmében bizakodva indulunk el az új életforma nem könnyűnek mondható, további áldozatot, kitartást, emberfeletti munkát kívánó útjára.

Komlódtótfalu, 1945. december 12.

*Mikecs Lajos
református lelkipásztor*

Kölcse

1944. szeptember 1-én délelőtt nehéz bombázó repülőgépek mohogása hallatszott szokatlan közelben. A rádió riadót jelzett, de kis falunkban mindenki nyugodtan folytatta szorgos nyárvégi munkáját. Ezek a gépek sok alföldi várost bombáztak.

A 9 óra 40 perces híreket minden este sokan hallgattuk, de az utóbbi időben rendszeren légiriadó szakította félbe. Szeptember 5-én este végig mondta a rádió a híreket, s az utána következő műsorszám első mondatát szakította félbe az a bejelentés, hogy „Észak s északkelet felől berepülés”. Pár perc múlva már hallatszott is a repülőgépek berregése, s nemsokára Szatmár felett szokatlan fényességet láttunk: az első Sztalin-gyertyát, ami ezen a vidéken lehullott. Az erős fény a kölcsei paróchia folyosójának fehér falát is megvilágította. Ekkorra már hallatszott is a bombák robbanása. A tőlünk 40 kilométerre fekvő Szatmárt bombázták. A falu népe percek alatt talpon volt, és a kezdetleges földalatti bunkerbe, és az úttest alatt áthaladó csatornák betonjába menekült. Éjjeltájban visszatértek a repülőgépek, a rádió a riadó végét jelentette, az első meglepetés kétségbeesett dermedtsége a közeli veszedelem elmúltával megszűnt, az utcák megnépesedtek, és mindenki az átélt izgalmaokról beszélt. Másnap reggel szokatlanul sokan voltunk a templomban, az emberek arcán az éjszaka átélt rémület jelei látszottak. A következő estéken mindig pontosan 9 óra 40-45 perckor megisméltődtek a környéket bombázó légitámadások. Pár nap múlva a bombázás minden este pontosan háromnegyed nyolc órakor kezdődött. A szorgos őszi munka csak nehezen haladt. Már kora délután félbehagyták a mezőn a munkát, hogy mire a bombázás kezdődik, a jószág el legyen látva és mindenki idejében megvacsorázva vonuljon a bunkerbe. A gyermekek már csak ott tudtak nyugodtan elaludni. Az én két kis unokám is – kik máskor még 10 órakor sem akartak lefeküdni – ezeken az estéken már 7 órakor kérték, hogy „Menjünk már a gödörbe, mert nagyon álmosak vagyunk.” Már nem is vártuk a rádió riadó-bemondását, - ami sokszor már a bombázás alatt történt, - hanem mindenki felkészülve a bunker közelében tartózkodott, hogy kellő pillanatban bemehessen. Voltunk néhányan férfiak, akik nem mentünk le a bunkerbe, hanem végig néztük a légicsata kísérteties tűzijátékát.

Szeptember 13-án, délután 3 órakor a körjegyző felhívta a figyelmet, hogy a fontos és értékes egyházi iratokat és tárgyakat megőrzés végett reggel 6-ig küldjük a községházára, ahonnan a rendelet értelmében tovább szállítják. Egész éjjel bent voltunk, válogattuk a fontos iratokat. Nem tudtuk eldönteni, hogy mit küldjünk el, mint hagyjunk idehaza, hol lesz biztosabb helyen: Sok mindenre állandóan szükség is van, azokat nem lehet elküldeni, de hátha itthon elpusztulnak?! Óriási felelősség! Végre néhány jegyzőkönyvet, régi iratokat becsomagoltunk s elküldtünk.

Nappal a keleti frontról visszavonuló csapatok meneteltek át községünkön: magyar-ruszin- és szlovák csapatok. A lakosság elhalmozta őket ennivalóval. Egyik este községünk felett is kigyulladtak a Sztalin-gyertyák, s hosszú ideig kísérteties fényben úszott az egész falu. A megriadt lakosság másnap a mezőkön és a Túr partján készített bunkereket, s amikor megtudták, hogy a beszállásolt katonaság éjjelre is a községben marad, alkonyatkor már a falu népe szekerekre pakolva kivonult a mezőre, mert az a rémhír terjedt el, hogy a kivilágított falut lefényképezték és másnap biztos célpontokat bombáznak. Ennek ellenkezőjéről meggyőzni nem lehetett az embereket, s ezen az éjjelen csak családom és a katonaság maradt a faluban. A fejünk felett lezajlott légi harcban egy üldözött gépből két bomba tőlünk 500 méternyi távolságba, a mezőre leesett, a légnyomás néhány ház ablakát, s a templom 9 ablaktábláját bevitte. Ezen az estén a riadó elmúltá után is csend volt a faluban, csak hajnalban szállingózott haza a mezőről a lakosság. Másnap reggel tele volt a templomunk zokogva imádkozó férfiakkal, asszonyokkal, ifjakkal, leányokkal és gyermekekkel. Szeptember 21-én este hangzott el utoljára községünkben udvarról-udvarra, szájról szájra a kiáltás: „*Riadó!*” Azóta környékünkön nem volt légitámadás.

Október 20-án kidobolták, hogy aki akar, meneküljön Kisarnál, a Tisza-hídon keresztül. A lakosság, látva a hetek óta átvonuló menekülőket és a főjegyző-család készülődését, kétségbeesve, izgatottan kérdezősködött, hogy mitévő legyen. Tőlem telhetőleg igyekeztem megnyugtatni mindenkit, hogy otthonját ne hagyja el senki, hacsak nem muszáj, Isten megőriz mindnyájunkat. A körjegyző-családon kívül nem is menekült el senki a községből, csupán a tábori lelkipásztori szolgálatot teljesítő evangélikus lelkipásztor családja. Amikor a németek által megbízhatatlanoknak nyilvánított, lefegyverzett 5000 szlovák katonára vonult át községünkön, az Egyház és az én javadalmi földemen lévő tengeritemés nagy részét leszedték, tetemes kárt okozva vele. A front mindig közelebb és közelebb jött hozzánk, ágyúdörgések, robbanások rezegtették szünetlenül ablakainkat, a front elől menekülők raja vonult keresztül községünkön, behívók érkeztek, a leventéket elvitték, kétségbeesés, sírás lett volna úrrá a lelkek felett Isten igéje nélkül, de ez erőt és bátorságot adott a szenvedések elviseléséhez. A lakásunk állandó menhelye volt a beszállásoltaknak és menekülteknek. Szatmár égése napokon át tartott, és esténként borzalmas látványt nyújtott a sötét éjszakában. Október 22-én német katonaság jött községünkbe, s hozzánk hármat szállásoltak. A vezérkar 24-én délben elment, az itt maradtak lovakat, kocsikat, terményt szedtek össze és vittek magukkal. Óriási tehéncordák, birkanyájak vonultak a csapat után. A német katonaság a falu több pontján – köztük az iskolánk udvarán is – ágyúkat állított fel. A visszavonulók napokon át tartó menetelése és motorzúgása egész kimerített bennünket. 24-én éjjel felköltöztek bennünket, és két harcoló német tisztnek kellett pár órai

alváásra helyet adni. Ezen az éjszakán fűrészelték el a telefonpóznákat, vitték el a postahivatalt távíró- és telefonberendezését. Az emberek izgalma tetőfokra hágott a sok kétségbeejtő rémhír hallattára. 25-én déli 12 órától a front a tőlünk 4 kilométerre levő Túracsatorna töltésénél volt. Községünkben megszóltak a német ágyúk, s fölöttünk süvítettek az ágyúgolyók. Éjfélre elcsendesedett a harc, a németek felszedték ágyúikat, s tovább vonultak visszafelé. 26-án reggel 6 órakor megérkeztek a Vörös Hadsereg előőrsei. A falu szélén levő római katolikus kápolna szobrait összetörték, zászlóit, miseruháit szétszaggatták és sárba taposták, sok helyen fosztogattak és gorombáskodtak, a paróchián is elég nehéz két óra hossza volt, de az ijedtségen kívül semmi nagyobb baj nem történt. 8 óra után megérkezett a harcoló csapat vezérkara, amely a paróchiára szállt be. Ezek kifogástalan viselkedésű úriemberek voltak. Ettől kezdve négy napon keresztül 20-24 orosz katonának sütöttünk - főztünk, naponta egy kemence kenyeret süttettünk, kövér disznót öltünk, amely egy cseppig elfogyott. A faluban itt-ott garázdálkodó orosz katonákat a paróchián székelő komandant tisztjei tartottak féken. Aki panaszával idejött, közbenjárásomra az orosz tisztiek mindenkinek segítettek. Harangjaink csak 26.- és 27-én hallgattak, 28-án, szombaton már és attól kezdve állandóan és zavartalanul végeztük az istentiszteleteket.

A németek 8 darab zsákot terménnyel, 16 liter zsírt, 10 kg szalonnát, 5 kg mosószappant, 12 liter petróleumot és sok más apróságot vittek el, a bevonuló orosz katonák a vendéglátás kiadásain kívül kárt nem tettek. A vendéglátás hosszú ideje alatti kiadásokon kívül az átvonulók és itt tartózkodók 7 szekér lóhere-szénánkat fogyasztották el. A vezérkar eltávozása után gyakran éjjeli szállást kellett adni az itt áthaladó orosz katonáknak, egy párszor kellemetlenkedtek, csizmát, pálinkát követeltek, de Istennek legyen hála, sem nekem, sem családom tagjainak semmi bajuk nem történt. Húsvét nagyhetének hétfője óta nincs nálunk katona szállásolva, addig állandóan volt. Az orosz hadsereg bevonulása óta a község útján fejőstehenünket, fialáshoz közel álló kocánkat, két lóra való értékes kocsiszerszámot, több mázsa terményt, zsákokat, szalonnát, krumplit, tojást, stb. kellett beszo­lgáltatnunk.

1944. augusztus óta a távollevő evangélikus lelkipásztort helyettesítem, úrvacsorát osztok, temetek, keresztelek és esketek. Megsokasodott munkával, súlyos gondokkal, de Istenben bízó rendíthetetlen hittel végzem kötelességemet.

Általában a nagy izgalmakon és rémületeken kívül – Istennek legyen érte hála – nagyobb baj nem történt, az egyházi iratok, klenódiumok, épületek mind sértetlenek, csak a kerítéseket szaggatták fel az ágyúk felállításához. Az Egyház kára 1944. évi őszi értékelés szerint 1.500. pengő.

A lelkipásztor kára 15.000. P.

A kántortanító almatermésében 2.000. P. értékben tettek kárt.

A lakosság a föld alá ásta értékes ingóságait, s így ezekben csak egyes helyeken volt kár. Közvetlen a falu alatt levő Túr hídját a németek felrobbantották, s az itt megrekedt harcoló csapatok egy éjjel fosztogattak. A beszo­lgáltatások által lovak, tehenek, sertések, lószerszámok, szekerek és terményekben nagy károsodása van a lakosságnak. Három hónapig Kölcse utánpótlási élelmező központ volt, így elszállásolt orosz katonákat kellett ellátnunk, a malom csak a katonaság részére őrlött és ütött olajat.

Az egyházi ügyek a helyzethez képest zavartalanul folynak, az iskolában a tanítás néhány heti szünet után folytatódott, csupán az adminisztráció vitelében van némi fennakadás a nyomtatvány-, papír- és postahiány miatt.

Kölcse, 1945. április 21.

Gesztelyi Nagy Béla
lelkipásztor

Kömörő

A kömörői egyházközség az 1944. év június havában egyre sűrűbbé váló tömeges, katasztrofális bombázások idején érezte meg közvetlenül a háború borzalmait, pusztításait, amikor a környékbeli, hadi szempontból fontosnak talált célpontok támadására a község légi terén is szállottak át kisebb-nagyobb repülő rajok, majd századok és ezredek. A pusztító szörnyetegek zúgása megrázta az idegeket, az éjjel-nappali, közel-távoli robbanások, éjjeli fellángolások rémülettel töltötték el az erősebb idegzetű, még inkább a gyengébb embereket. A rémület megakasztotta a munkát, az éjjel nem adott nyugalmat, tébolyító remegésben teltek napjaink, éjeink. Különösen, mikor a közeli Szatmár több napon át megismételt bombázása, égése, mint a pokol torka dübörgött és lángolt előttünk, meg a bombázók némelyike, talán célt tévesztve, talán szándékosan, közeli falvakra, sőt határunkra is dobott bombákat, amelyeknek gyilkos vasdarabjait napfelkeltevel borzadva szemlélték a falu megrémült, halálra szánt lakói.

A tömeges bombázások megszűntével következő földi hadműveletek első fázisa a Kelet- és Dél-Magyarország területéről menekülő német, szlovák és magyar alakulatok községünkötől 3 kilométerre fekvő egyik műúton lezajló visszavonulása volt, azután következett a polgári menekülők nyomukban és velük elegyes rohanása, itt-ott megpihenése, riasztó előadása, végül a német utóvédek, tüzérség és műszaki, robbantó-alakulatok rohanása. A borzalmak és pusztítások ekkor érték el tetőpontjukat. Ekkor volt a lakosság legfájdalmasabb, legszánalmasabb lelki állapotban. Ekkor seperte át a vihar e máskor igen csendes falut. A hatósági kiürítés már ekkor, sőt napokkal előbb végbe ment. A közigazgatás, élet- és vagyón-biztonság megszűnt. A hadijog könyörtelen és el nem képzelt formáival kellett megismerkednie a trianoni évek keserves kínjai között roskadásig terhelt adózó polgárnak. A hadi károkról pontos összesítés még nincs. Épületben, emberéletben nem volt kár. Annál nagyobb más anyagi javakban. Az anyagi károkozásban kíméletlen vadsággal járt el a német visszavonuló hadsereg.

A gyülekezet lelkipásztora városban tanuló gyermekei taníttatása ügyében a szokásos őszi beiskolázás végett a fővárosba menvén, a megszállást nem szolgálati helyén, hanem a fővárosban érte. Itt kellett elszenvednie családotul a mindennél borzalmasabb, 3 hónapos, fővárosi ostromzárt és a megszállást. Az egyház kántortanítója

katonai szolgálatából a megszállás előtt hazatérvén itt maradt a II-ik tanítóval együtt. Egyéb mozzanatok megörökítése későbbi idő krónikásának leendő feladata.

Kömörő, 1945. május.

Török József
lelkipásztor

Magosliget

Magosliget község fekvésénél fogva a háború technikai szempontjából oly szerencsés helyzetben volt, hogy sem bomba nem hullott rá, sem hadi események színtere nem volt, s így az egyházközség sem emberáldozatban, sem épületekben, sem más anyagi értékben kárt nem szenvedett.

Német katona a községben, sőt a község határában nem volt látható az egész háború folyamán.

1944. év október hó 25-én délelőtt 10 óra tájban lovagolt be egy orosz járőr a községbe, aki egyenesen, minden kérdezősködés nélkül Nagy László földbirtokos udvarába vágatott be, és onnan 3 darab lovat vitt el magával. Majd délután 5 óra tájban kb. 300 orosz partizán közeledett Uszka felől echós szekereken, s a lakosság megkönnyebbüléssel nézte, hogy Kispalád felé térnek el. A feneketlen sár miatt azonban fele útról visszafordultak és községükben szállásoltak el éjszakára. Nem volt olyan ház, ahová ne jutott volna belőlük, és ahonnan ne vittek volna el valamit. A lelkési lakon mintegy 35 szállt meg, és süttöttek, főztek egész éjszaka. Volt miből, mert 5 darab sertést lelőttek, köztük a lelkésznek is 1 darab 150 kg-os hízott sertését. Másnap reggel 5 óra tájban elindultak Tiszabecs felé, magukkal vívén Magosliget lakosainak minden valamire való lovait szekereitől együtt. Legérzékenyebben aránylag a lelkészt érintette ez az éjszakai megszállás, amennyiben megettek 100 darab tojást, 50 kg 0-ás lisztet, 50 kg szilvaíz és jemet, 30 kg diót, 1 mázsa burgonyát, lovaikkal megétettek 8 mázsa zabot, 1 szekér lóherét, és magukkal vitték kocsiját, értékes rádióját és számottevő fehér- és ruhaneműt.

A lakosság jámborságának és fegyelmezettségének köszönhető, hogy semmiféle incidens nem történt, és pár nap múlva zavartalanul folytathatta ki-ki a maga foglalkozását. Az iskolai tanítás mindössze két nap szünetelt, mivel sem az iskolában, sem a tanítónőnél nem voltak oroszok elszállásolva.

1944. szeptember eleje óta községünkbe 2 katona – Biró Károly szakaszvezető és Adorján Béla tizedes – hősi haláláról érkezett hivatalos értesítés. Jelképesen itthon is elparentáltuk mindkettőt.

Községünkben bár 44 vonult be hadiszolgálatra, a mai napig még mindig oda van 11. Hisszük, hogy élnek, fogságban vannak, és Isten segédelmével viszontláthatjuk őket.

Magosliget, 1945. december 27.

Porzolt Lajos
lelkész

Majtis

1944. szeptember 1-től és ezelőtt itt állomásozó német katonákkal volt zsúfolva községünk az orosz megszállás előtti napokig. 1944. október 16-a körül a szatmárnémeti-fehérgyarmati útvonalon is megkezdődött a német és magyar csapatok visszavonulása, s az emberek fejvesztettsége. Éjjel-nappal állandó zaklatásoknak voltak kitéve Majtis község lakosai, minthogy az említett útvonal a község közepén vezet keresztül. A megszállást megelőző napokban kezdetét vette a közraktárak szabad kiürítése, a vagonok feltörése, stb. Úgy a község, mint a környék lakosságát a magyar katonák bízatták, amivel csak tudják, lássák el magukat, mert az utánuk jövő németek mindent felrobbantanak. Valóban úgy is volt. A rombolások végeláthatatlan sora következett. Németek a környék egyetlen nagy malrát, - mely református ember tulajdona volt - felrobbantották. Hasonlóan jártak el a vasúti szerelvények hosszú sorával, pályatestekkel, távíró és telefon berendezésekkel, vezetékkel, közúti és vasúti hidakkal. Minden-minden rommá lett. Amikor a rombolások befejeződtek, az utolsó napokban fegyelmezetlenül visszavonuló csapatok rabolni kezdtek, és megkezdődött kisembereknek is vagyoni tönkremenetele. Ezekben a szomorú, válságos napokban szegény kis egyházunk is a károsultak sorába került. A visszavonuló katonaság mindig pihenő helyül használta az iskolát, és annak berendezésében kárt nem tett. De jött október 23-án este zuhogó esőben egy visszavonuló magyar csapat, melynek parancsnoka a polgári életben tanító volt, a faliképeket tépette, az iskolai könyvtár könyveit és a padokat vágatta, és használta tüzelőül. Eleinte hiába volt minden kérésünk, tiltakozásunk, hogy egy magyar főhadnagynak ilyet megengedni sem szabad, nem pedig parancsban kiadni. Nagyobb károsodás előtt belátta helytelen eljárását, és abba hagyta iskolai berendezésekkel és felszerelésekkel való tüzelést a következő megjegyzésekkel: *„Ha önök már ennyire féltik ezeket az értéktelen dolgokat, akkor maradjon, de nem is tudják az urak, hogy milyen értékek semmisültek eddig meg és még fognak.”* Majtis község lakosai tehetetlenül és tanácstalanul feleltek és nézték, viselték el értékeik egyrészének megszállás előtti tönkretételét, elvitelét.

1944. év október hó 25-én délután 4-5 órakor a hidak felrobbantására hátramaradt németek el sem hagyták a községet, máris megjelentek nagy lövöldözéssel az első orosz járőrök, és nem sok idő múlva hatalmas tömegek érkeztek és szállták meg a falu minden egyes házát. Ezek a megszálló csapatok rendes viselkedésű emberek voltak, és a falu egyetlen házában sem történt anyagi vagy erkölcsi károsodás.

Október 25-én este 6 és 9 óra között a községre két ízben kb. 65 visszalövés történt a németek részéről, amire a készenlétben lévő orosz tüzérség felsőbb parancsra nem viszonzta a tüzet. Emberéletben a visszalövések alkalmával nem történt halálozás, vagy sebesülés. Anyagi veszteségek ennél nagyobbak voltak. E visszalövésekből 4 lövedék esett a lelkészlak területére, melyből 3 a lelkészlakáshoz közel esett, és végezte pusztító feladatát, 1 távolabb esett, az is kárt okozva. 2 lövedék a tanítólakás területére esett károkat okozva. A visszalövések alkalmával szenvedte a majtisi református egyház a legnagyobb károsodásokat.

A templom ablakai a négy detonáció következtében betörték, és a szétcsapódó szilánkok, repeszdarabok is a tetőzetet megrongálták. Az iskola, tanítói lakás ablakai betörték, a fő és melléképületek cseréptetőzete szenvedtek kisebb rongálódásokat. A lelkészlakás ablakai hasonlóan betörték. A lövedékeknek lakás közelében történő becsapódása és romboló hatása, az ugyanis öreg falakon még nagyobb repedéseket, szakadásokat okoztak. Távolabb becsapódó lövedék a kútágast és gémet tette használhatatlanná.

1944. október 27-én délután 2 órakor esett áldozatul egy nagycsaládú református édesapa. Az orosz megszálló csapat soraiból egy nagyon ittas állapotban lévő román katona vált ki, betámolygott a halálos áldozatul esett édesapa házába. Leányát megbecselelni nem engedő édesapát a román katona úgy vágta fegyverével tarkón, hogy azonnal meghalt. Özvegye és 7 római katolikus gyermeke maradt árván. Református édesapa némán, minden szertartás és harangozás nélkül temettetett el a megszállás okozta zűrzavarban 1944. október 29-e hajnalán. Megszállás alkalmával több haláleset, vagy sebesülés nem történt.

Majtis-jánki egyházi anyakönyvek, adó és pénztárkönyvek, úrasztali felszerelések és keresztelői edények száraz helyre ástattak el. Rongálódást szenvedtek az elásott könyvek annyiban, hogy kötésük a 2 hónapos földben lét következtében mállanak szét. Az egyház pénztárkészletét a helyettes gondnok vette magához és őrizte meg.

Katonai szolgálata miatt és fogságba esése következtében távol levő Horváth István Majtis-jánki lelképásztor is súlyos, katasztrófális anyagi károsodásokat szenvedett: 3 darab lovát, szekerét, kocsiját, lószerszámjait vittek el. 3 darab szép kövér hízót vágtak le. A lakásból az ágyneműket, alsó és felső ruhákat, háztartási és gazdasági felszereléseket, terményeket zsákolták stb. vittek el. Feleségének nagyértékű briliánsokkal kirakott aranykarkötőjét is magukhoz vették a Szatmárnémeti felé visszavonulni kényszerült rendezetlen orosz katonaság. További súlyos károsodásokat szenvedett a bútortat nagyfokú megrongálásával, és körjegyzői hivatalnak 1945. szeptember 12-én történt felértékelése szerint a károk összes értéke 2.460.000 P., azaz kétfélmilliónégyszázhatvan ezer pengő.

Lakhelyén maradt Nyéky Imre májtisi tanító, és szenvedett károsodásokat. Elvitték 2 darab lovát, ruhaneműit, élelmiszereit stb.

Kisari Tisza és a matolcsi Szamos hidak felrobbantása következtében visszavonulásra kényszerült orosz katonaság a Tisza-Szamos szögből Szatmáron keresztül követhette élcsapatukat. Október 28-án történt visszavonulás alkalmával a rendezetlenül visszavonuló katonaság a májtisi egyház irattárát és paróchiális könyvtárát a szekrényekből kitépte, az irodahelyiségben térdig érő magasságban volt szanaszét minden, páros lábbal gázolták, ételmaradékkal beszenyeződött, sőt tüzeltek el belőle, és így hiányosokká lettek. Az irattárban nem állapítható meg, hogy milyen iratok semmisültek meg, mert az iroda sem található.

A község lakosságának lóállománya teljesen gazdát cserélt, szarvasmarha, sertés, baromfi állománya, valamint élelmiszer készletei a hosszantartó átvonulások következtében nagyon megfogyatkozott, ugyanannyira, hogy a megszállás csendesülte után még a legszükségesebb igavonó állomány sem maradt. Általános a károsodás, és hasonló a panasz is. A háborús átvonulások anyagiakban súlyos károsodásokat okoztak ugyan – hálát

adunk azért a jó Istennek, hogy megóvta községünket, ezt a vidéket a harcok színhelyétől és azok minden borzalmaitól, következményeitől.

A hívek templomi lelkigondozása 1944. október 25-től november 18-ig szünetelt. Ez idő alatt elnémultak a harangok, és házaknál szállt az ima a Mindenható Istenhez, és kértük megsegítésünket a válságos időkben. 1944. november 19-én megszólaltak a harangok, és felszabadultak a lelkek a szorongatásból, és azóta megindult a lelki, vallásos élet.

Majtis, 1945. szeptember 26.

Czövek Károly
felügyelő lelkipásztor

Matolcs

1944. október 18-án már korán reggel megperdült a dob és tudtul adta, hogy meneküljön mindenki, aki akar, és biztonságosabbnak látja elhagyni szülőtte földjét.

Nem sokkal a dobszó elhangzása után megszólalt a harang is, és hívta a gyülekezet tagjait az Isten házába. Hétköznap volt, szerda, de ezen a köznapon szokatlanul sokan jöttek az Úr eleibe. Fájdalmas istentisztelet volt. Hangos zokogások vegyültek az ima hangjai közé, és mindenki tanácstalanul állott, hogy mit-tévő legyen. A szemek és a figyelem a lelkipásztor családjá felé fordult, hogy vajon el fog-e menekülni, de annak egyetlen tagja sem mutatott hajlandóságot elfutni az Isten végzése elől, és ezt az elkövetkező vasárnapon mindenkinek ki is nyilvánította.

Október 18-tól kezdve minden reggel tele volt a templom. Sajnálkozással néztek azokra, akik nem merték vállalni a szenvedéseket, és menekülni igyekeztek sorsuk elől. Nem sok volt ilyen, de éppen a közigazgatás vezetői, úgyhogy irányítás nélkül maradt a község. A törzsökös lakosság közül ellenben mindenki a helyén maradt. Október 18. és a megszállás napja közötti időben állandó zsbongás volt a községben. Magyar és német csapatok vonultak keresztül, és híradásaik semmiképpen sem voltak alkalmasak arra, hogy megnyugvással várjuk az elkövetkezendőket. Egy német tiszt csodálkozva látta, hogy mindenki a helyén marad, és megkérdezte tőlem: hát még mindig nem hiszik, hogy az oroszok úgy bánnak a lakossággal, ahogy a hírek mondják? Nem tudtam neki mást felelni, csak azt, hogy magyarnál, németnél és minden földi hatalomnál erősebb védelmünk van nekünk: az Isten fenn az egekben!

Eljött az utolsó nap is: október 26. Ekkor már tudtuk, hogy ezen a napon fognak visszavonulni az utolsó védő csapatok, és sorsunkra hagynak bennünket. Az istentisztelet hangulata is ilyen volt. Nem tudtuk, hogy mit fog hozni a következő perc, de készen voltunk minden szenvedésre. Látni lehetett az arcokon mikor templomból kijöttünk, hogy úgy néznek egymásra az emberek, mint akik talán utoljára látják egymást. Délután 3 órakor hatalmas robbanás hallatszik: levegőbe repült a három íves Szamos-híd. Nem sokkal utána a falu másik végén lévő híd is hasonló sorsra jutott. El voltunk szakítva a közvetlen mellettünk fekvő Tunyog községtől is.

Kevéssel a német utóvéd csapatok kivonulása után Fehérgyarmat felől megjelentek az oroszok, és megkezdődött lassan a község megszállása. Mindenki ébren volt egész éjszaka. Három napon keresztül tartott az erősebb átvonulás. Ez alatt az idő alatt sok kárt szenvedett a lakosság, de még mindig nem annyit, mint sok más falu, ahol állott a harc. Az Isten velünk volt. Minden ház épségben maradt, és az anyagi károktól eltekintve egyéb bántódásunk nem történt.

Az egyházi értékeket már jó előre biztonságba helyeztük, így az egyházat károsodás nem érte. Minden megvan épen és sértetlenül. A legnehezebb napok elmúlása után gondoskodni kellett a közigazgatás megszervezéséről is. Más megoldás hiányában a segédlelkész a községi bíróval együtt intézte a község ügyeit egészen 1945. január 15-ig. Ekkor azonban helyesebbnek találta szakképzett jegyzőt kérni a közigazgatás vezetésére. Mivel községünk el volt vágva más községekkel való érintkezéstől (mindkét oldalon), nem tudtuk, hogy lehet-e istentiszteletet tartani, vagy sem, így a templomlátogatás szünetelt 1944. november 10-ig. Ettől kezdve azonban a régi rendben folynak az egyházi dolgok.

Az iskolák is megnyíltak, és a tanítók végzik kötelességüket. Egyetlen akadály a tüzelő hiánya. Ezen is igyekszünk segíteni, és meg van a reménység, hogy a még hátralevő időben is sikerül leküzdeni a bajokat.

Mi csak hálával tudunk leborulni az Isten előtt, hogy kegyelmesen keresztül vezetett bennünket a megpróbáltatásokon. Bár szenvedtünk, és sok mindentől kiforgattattunk, és azóta is óriási terheket viselünk, amelyek naponként növekednek, de az egész gyülekezet egy szívvel-lélekkel vallja, hogy az Isten Úr a világ felett. Az Ő kezében van a büntetés, de nála van a kegyelem is, és minden eddigi és ezután jövő szenvedésünkből Ő lesz a szabadtásunk Istene.

Matolcs, 1945. január 25.

Kerekes Ferenc
református segédlelkész

Mánd

Az 1944. évi őszi hadműveleti mozdulatok alkalmával az egyházat 4 darab úrasztali, kisebb értékű, alaposan ócska állapotban lévő – egy sem bírt ereklje jelleggel – kivételével (értéke 1944. évi őszi értékelés szerint kb. 50 pengő körül), semminemű károsodás nem érte.

1. A lelkipásztort ért károsodás pedig a következőkben foglalhatók össze: az összes, szakszerűen kezelt fajalma termése, mintegy 30-35 mázsa, gyümölcszések, befőzöttek, 4 szekér lóhere takarmány, 5-6 mázsa tengeri, ugyanannyi zab termény, haszon s tűzifa, egy jó állapotban lévő kocsi és kerékpár, egy nagy értékű zsebóra, 60 darab vegyes baromfi, tetemes mennyiségű fehérnemű és ágybeli, edények, evőeszközök, szőnyegek, terítők és egyéb apróbb felszerelések veszték el.

2. Tanítót ért károsodás jelentéktelenebb mérvű, amennyiben pár mázsa zabtermény, néhány darab fehérenemű, hegedű és apróbb felszerelési tárgyak, valamint kisebb mennyiségű takarmány kivételével mindene épségben megmaradt.

3. A híveket ért sok zaklatással, szenvedéssel, megpróbáltatásokkal kapcsolatban, mint szerencsés körülmény állapítható meg, hogy a nők erkölcsileg nem estek alá erőszakos cselekményeknek. Egyébként a hívek összes igás lovait elvitték, valamint igás szármok, szekerek, gazdasági felszerelések, baromfi állományában, takarmány és termény készletében is mérhetetlen károsodás állott be. Igaz, hogy kiselejtezett igás lovakat hagytak vissza, de ez korántsem pótolta kárvallásukat.

4. Az egyházi élet, a pár hétig tartó zavaros állapot elmúltával rendes medrébe tért vissza. A hívek a templomba éppúgy járnak, úri szent vacsorával ugyanúgy élnek, oly mértékben, mint azelőtt. Másszóval: minden teljes rendjén folyik. Az iskolai oktatás is azonnal kezdetét vette.

Mánd, 1945. április 21.

Fekete Antal
református lelkipásztor

Nb. az 1. 4. 5. pontok adatai teljes mértékben vonatkoznak Nemesborzova leány egyházközségre is azzal a különbséggel, hogy az egyházat semminemű károsodás nem érte.

Fekete Antal
felügyelő lelkész

Méhtelek

Egyházközségünk nyugodt, csendes életét először (szeptember 5-én) néhány közeli község – hír szerint Szamostatárfalva, Csenger, Cégénydányád – bombázása zavarta meg. Erre következett szeptember hó 16., 17. és 19. napjain a légvonalban körülbelül 13 km-re eső Szatmárnémeti bombázása. Ez egészen közlelről érintett bennünket, hiszen határunkban is hulltak le bombák. Nálunk mindazonáltal emberéletben, épületben, állatban kár nem esett. A német katonaság átvonulása alkalmával – ennek utolsó napja október 24. – tetemes kárt szenvedtek egyházközségünk tagjai, ugyanis járműveiket, lovaikat, egyéb lábasjóságait vagy hasznavehetetlenekkel kicserélték, vagy éppenséggel semmit sem hagytak helyükbe. Nagy izgalmakat éltünk át a Szatmárnémeti és környékén folyó harcok ideje alatt, amely október hó 24-én ért véget. Az orosz hadsereg október 25-nek déli óráiban vonult be községünkbe, s itt néhány napig tartózkodott. Ez idő alatt – és hozzáteesszük: sem azelőtt, sem azóta – legjobb tudomásunk szerint súlyos erkölcsi vagy testi sérelem községünk egyetlen lakóját sem érte, semmiféle erőszakoskodásról nem tudunk. Pusztán a legkisebb részletekre is kiterjedő figyelmesség említett meg velünk, hogy október 25-nek

éjszakáján két orosz katona néhány házat (többek között a paróchiát) végig járt, szegről-végre mindent átkutatott „*nimetcki, pisztol, vino*” után kutatva, s végül ruhaneműket, órákat, ékszereket s egyebet ragadoztak el. A nap folyamán egyes orosz katonacsoportok már feldúlták a lelkészi hivatalt, s ezek éjszaka újra. A későbbi rendezés után tűnt ki, hogy jelentéktelen dolgok híjával minden épségben megmaradt. Az örökkévaló és irgalmas Isten iránti hálával jelentjük ki: emberáldozatokban, épületekben, klenódiumpokban egyházunk kárt nem szenvedett. Nem hallgathatjuk el azonban, hogy sok család és mi magunk is e jelentésünk megtétele idején még tizenkét katonaköteles férfi – névszerint: Bertha Bálint presbiter, Bartha Gedeon, Farkas György, Farkas Sándor, Horváth Gyula, Kelemen Ferenc, Kelemen József, Lengyel Antal, Péter István, Székely László, Végh Gábor és Vincze Antal – és hat leventefiú – névszerint: Bartha Béla, Bartha Jenő, Balog Gyula, Rakács Sándor, Végh Endre és Zeke Árpád – sorsa teljesen ismeretlen előttünk. Levente ifjaink között van elemi népiskolánk megválasztott tanítója, Zeke Árpád, aki a többi leventével együtt 1944. október 2-án vonult be a szatmárnémeti leventeparancsnokságra, s azóta róla semmiféle megbízható hírt nem kapunk, a Magyar Vöröskeresztnél tudakozásunk ellenére sem.

Méhtelek, 1945. június 15.

Jánossy Gábor
az egyházközség lelkipásztora

Péter Lajos
az egyházközség gondnoka

Milota

A milotai egyházközség tagjai az 1944. szeptember hó 1-éig aránylag nyugalomban éltek. Minden munkájukat végezték zavartalanul, csupán a katonai szolgálatot teljesítő apák és fiak sorsa aggasztotta őket, különösen ha nem kaptak hosszabb időn át értesítést felőlük. Nagyobb izgalom csak szeptember hó folyamán, a Szatmárnémeti és Beregszász övezetében naponként ismétlődő légi támadás következtében támadt. Ekkor már fél éjszakát az óvóhelyen töltöttünk. Az orosz csapatok előnyomulása, a Kárpátokon való áttörése egyre fokozta a lakosság izalmát. A borzalmas hírek, amik elterjedtek, pánikot keltettek. Senki dolgozni nem akart. Majd megnyugtatólag hatott egy tüzér csapat bevonulása, kik pihe-nőre jöttek. Ezek biztató hírt hoztak és terjesztettek, hogy nem kell félni, senkinek nem lesz bántódása. Valamennyire ismét megindult a munka. De váratlanul jött a parancs, s a tüzeink tovább mentek. Az izgalom és félelem újból fokozódott. Tetőfokát érte, mikor a dobszó elhangzott, hogy mindenki menekülhet. Eddig is a lelkipásztortól vártak minden irányítást, most pedig egyenesen felszólítottak, hogy mit teszek. Egyenes és határozott válaszom az volt, hogy köztük s velük maradok. Nyilatkozatom némileg megnyugtatólag hatott. Próbálták ugyan elhatározásomat befolyásolni oly rémhírek terjesztésével, hogy az

oroszek, ha bejönnek, „a papokat kiszégek a templom falára, vagy keresztre feszítik, stb.”. Kedves és megható kísérletet is tettek arra, hogy rábírjanak, hogy ha már köztük maradok, tagadjam meg lelkészi voltomat majd az oroszok előtt, ők nem árulnak el. Maradtam elhatározásom mellett továbbra is. Német átvonuló csapat nem érintette községünket, így nem ért a visszavonulással semmi kár bennünket. Október 26-ig így teltek a napok, s akkor jött a hír, hogy már Uszkában oroszok vannak. Este mindenki fokozott izgalommal tért nyugalomra, azt lehet mondani senki nem aludt. Végre 27-én korai órákba megjelent az első járőr csapat, utána a délelőtt folyamán jött egy tüzér osztálya a vörös hadseregnek. Ezek fegyverdörrenés nélkül szállták meg a falut, ellenállás nem volt. Bántalom nem is ért senkit, csupán a lovakat, szekereket, szerszámokat, stb., és némi ennivalót szedtek össze, s tovább vonultak Tiszacsécsé felé. A Tur csatorna hídjának felrobbantása akadályozta őket a gyors előre haladásban, így egy délután érkező tüzérosztály éjjelre itt maradt. Óvatosságból a szeszes italt már előzőleg eltüntettük a faluból, s így a katonák józanok maradtak, nem is történt az éjjelen sem semmi nagyobb anyagi kár, erkölcsi meg egyáltalán nem. Több csapat községünkön nem vonult át, mert nem estünk a felvonulási vonalba. Az orosz előcsapatok elvonulása után csakhamar egy pár nap múlva ismét megindult minden munka, még az iskolai tanítást is megkezdtük. Tanító hiányában egy harmad éves tanárjelölt Turtóczki Sándor, és egy VIII. gimnáziumi tanuló, Károly Ferenc tanító-helyettesek vezetésével. Istentiszteletet egy vasárnap nem tartottunk, s később, november 6-án osztottunk úrvacsorát is. Átvettem a lelkész elmenekülése folytán lelkész nélkül lévő tiszabecsi egyház vezetését is. Ott is megkezdtük a tanítást, előbb egy tanítónővel, később kettő tanítónő dolgozott. Vallási és iskolai ügyeinkbe a megszálló katonai parancsnokság egyáltalán nem szólott bele. Már-már némileg megnyugodtunk, amikor mint villámcsapás ért bennünket az a megrázó és szomorú esemény, hogy egy végzetes tévedés miatt 18-50 év közötti férfi lakosságot, azzal, hogy 10 napi munkára mennek, Kárpátalja lakosságával Tiszaujlak akkori katonai parancsnoka internáló táborba szállíttatta. Csak ezután borult valóban gyászba a falu. Könnyes szemű anyák, zokogó hitvesek, síró gyermekek, támasz nélkül maradt öreg szülék tanácsalanságukban és nagy árvaságukban nap mint nap azt kérték, tegyék valamit, tegyünk valamit az elhurcolt testvéreinkért. A templom naponként megtelt imádkozó édesanyákkal, hitvesekkel s gyermekekkel. Heroikus küzdelmekkel megindult a magyar nők kálváriás útja. 18-20 kilogrammos csomagokkal a hátukon 40-50 kilométer gyaloglással esőben, hóban, sárban-zivatarban, meztelen lábakkal, gyöngye ruházattal mentek a férfiak után, mert jött a hír, hogy éheznek, enni vittek nekik. Téli éjszakákat szabadban töltöttek. Ruszin lakta vidékeken ki voltak téve nem egyszer, s nem egy helyen gúnyos megjegyzésekkel kísért megaláztatásnak, később a vasúti forgalom megindulásával utazásuk úgy látszott, hogy könnyebb lesz, de itt is nem egyszer nehéz munka végzésére lettek kényszerítve, nem a megszálló hadsereg által, hanem a helyi ruszinok által. Például a munkácsi állomáson tisztán magyar nők 17 vagon fát pakoltak ki a kocsiból, s még az állomásfőnök tovább is akarta dolgoztatni őket, végre az állomás katonai parancsnoka megsokallta a durva bánásmódot, és védelmébe vette. Nem egy orosz tiszt nyilatkozott úgy, hogy igazi hősök a magyar nők. Embereink kiszabadítása érdekében mindent elkövtünk, de eredménytelen maradt minden kísérletünk. Akik hazajöttek, azok is vagy

betegek voltak, vagy már öregekként engedték haza. Hogy mily súlyos és nehéz lehetett helyzetük, bizonyítja az, hogy január hónapra nyomuk veszett, mit sem tudtunk róluk. A lakosság 10-15%-a van oda, a munkaerőnek pedig 80%-a. Talán sokat is foglalkoztam ezeknek a szerencsétleneknek a sorsával, de ez a legsúlyosabb csapás mely bennünket ért. Azt elmondhatom részrehajlás nélkül, hogy egyébként később a magszálló parancsnokság részéről semmi bántalom nem ért bennünket. Eltekintve az anyagi követelésektől, amely mindenkiel közös sors.

A gyülekezet tagjainak anyagi kára az emberekben ért csapáshoz mérten semminek mondható. Úgyszintén a lelkész és az egyházat sem érte semmi nagyobb kár. Néhány hivatalos lapnak megsemmisítése kivételével – mit cigaretta papírnak használtak el –, egyéb minden érintetlen maradt. Irattár, kegyeszerek, s minden leltári tárgy sértetlen maradt. Az iskolai tanítás november 19-ével, a tanítói helyettesek elhurcolásával ismét szünetelt december 6-ig, mikor is a lelkész és egy VIII. gimnáziumi tanuló leány, Kalmár Anna kezdték meg ismét a tanítást. Majd december 16-án megérkezett az október 1-én megválasztott Szalay András tanító, ki átvette a III-IV. osztályok tanítását a lelkésztől, mivel annak két gyülekezetben kellett eddig is lelkészi szolgálatot teljesíteni. Február hónapban pedig Kalmár Anna is eltávozott, s ettől kezdve, mivel még Berky Lajosné, ki a megszállás előtt férjéhez távozott, nem tért vissza, Szalay András végezte a tanítást félnapos rendszerrel, s végzi ma is. Az egyházi élet és munka folyt, s foly tovább is a rendtartási utasítás szerint, csupán ifjúsági munkánk szünetel. Az egyházi tisztviselők közül nagyobb anyagi kár Szalay András tanítót érte, ki előbbi állomáshelyén, a halmi téli gazdasági iskolánál otthagytott ruházatából semmit vissza nem kapott, s így úgy szólván csak a rajta lévőt hozhatta el. A károk emberéletben hogy mennyi, hozzávetőlegesen sem tudjuk megállapítani, mert még 150 emberünk tartózkodik ösmeretlen helyen, s nem tudjuk, hány van közülük életben. Az egyházköztség lakosait ért anyagi kár hozzávetőlegesen is kb. 1-1500000 pengőre becsülhető. Az anyagi károk azonban mind kárpótoltatnának, csak az emberáldozatokban ért károk gyász évtizeddé teszik számunkra ezeket az éveket. Isten az, aki adhat, s hisszük, ad is vigasztalást és gyógyulást a sebzett szíveknek.

Milota, 1945. június 16.

Kovács Jenő
lelkipásztor

Nagyar

Folyó évi szeptember elején a községben leesett bomba a templomon és az iskolán néhány ablakot kitört, melyet az egyház még az ősz folyamán megcsináltatott.

Az orosz és román csapatok október 26-án délután jöttek be a községbe, azonnal isztentiszteletet kértek, melyen több orosz tiszt részt vett. Gyülekezeteknek anyagiakban a bevonulással járó anyagi kára lett, ami azonban jelentéktelen. Az egyházközségnek em-

beráldozatokban, épületekben, klenódiumokban, egyéb anyagi értékekben, levéltárban semmi kár nem esett, mindössze az egyik iskolából az iskola nemzetiszínű zászlóját a kivonuló német csapatok vitték el.

Egyházi tisztviselők közül lelkipásztor mindig gyülekezetben volt, tanítók közül Tóth János és Tassy Kálmánné szintén, harmadik tanerő Dr. Szigethy Lászlóné, Fodor Margit elmenekült.

Egyházi élet, belmisszió teljes egészében folyt és folyik, tanítás két tanerő között november 1-től zavartalanul folyik.

Presbiterek közül három még katona szolgálatot teljesít.

Jelentésem tudomásul vételét kérve, maradtam mély tisztelettel.

Nagyar, 1944. december 28.

Ludász Gyula
lelkipásztor

Nagybánya

Az arcvonalnak Nagybányához való közeledtével a gyülekezet tagjai közül egyre többen menekültek el, közöttük a presbitérium hét tagja is. Október 12-én a gyülekezet lelkipásztora, Oláh Sándor is elmenekült. Elmenekülése előtt esperei jogánál fogva Gönczy Sándor vallásoktató lelkészt bízta meg a helyettes lelkészi teendők ellátásával. Erről szabályszerű megbízó levelet is adott. Október 16-án az egyházközség főgondnoka, Molnár János főbányatanácsos is elmenekült. Elmenekülése előtt írásbeli nyilatkozatot tett, hogy vissza nem térése esetén összes nagybányai ingatlanait az egyházközségnek adományozza. Mivel a presbitérium tagjai közül heten katonai szolgálatot teljesítenek, a 34 tagú presbitérium 19 tagra apadva várta Isten irgalmához folyamodva a város elfoglalásának idejét, s az azzal járó megpróbáltatásokat.

Urunk kegyelme mind városunkat, mind gyülekezetünket megőrizte a nagyobb károktól. A magyar utóvéd csapatok parancsnokának, Gaál alezredesnek közbelépése az utolsó pillanatban megakadályozta annak a hídnak a felrobbantását, mely közvetlenül a parókiának, és templomunknak szomszédságban fekszik. Így épületeinkben a visszavonulással kapcsolatban semmi kár nem esett. A város megszállása október 16-ról 17-re virradó éjjelén néhány óras tűzharc után következett be. Ennek, s az ezt követő eseményeknek során csak a posta számára bérbeadott, s akkor elhagyatottan álló épületünk szenvedett - ajtóknak, ablakoknak, berendezési tárgyaknak, - számottevőbb kárt. Ez a kár azonban nem egyházközségünket, hanem a postát terheli, s a posta ideiglenes vezetősége vállalta is a károk rendbehozását. Az egyházmegyei s egyházközségi levéltár legrégibb és legértékesebb anyagát, anyakönyveket, klenódiumokat már előbb tűz- és törmelékbiztos helyre szállítottam, úgyhogy azokban semminemű kár nem ke-

letkezett. Lelkészi hivatalunk ajtaját több ízben feltörték ugyan, de csodálatos módon apró, jelentéktelen tárgyakon kívül onnan sem hiányzik semmi.

A megszállást követő három napon a reggeli istentiszteletet nem tarthattuk meg. De már 18-án szülei lakásán megkereszteltem azt a kis újszülöttet, aki a megszállás éjszakáján látta meg a napvilágot. 19-én pedig eltemettem a megszállásnak áldozatául esett Smaregla Mihály nyugdíjas rendőrkapitányt. Október 22-én, vasárnap még kevesen mertek templomba jönni, de azután egyre inkább megtelt templomunk, s november 5-én eddig nem tapasztalt számban járult a gyülekezet az Úr szent asztalához. Az egyházi élet azóta is akadálytalanul folyik. Még november elején megindítottuk a nőszövetségi bibliakör, és a diák- és nem diák ifjúsági egyesületek munkáit. Mivel Simon László segédlelkész október elején katonai szolgálatra bevonult, a gyülekezeti munkát csupán Dézsy Zoltán segédlelkéssel ketten végezzük. A munkának terhét Krisztusban bizakodva, vidám lélekkel hordozzuk munkatársammal együtt, pedig az a vallásórák nagy száma miatt minden túlzás nélkül súlyosnak mondható. Istenünk kegyelme azonban mindeddig testi és lelki egészségünket megőrizte.

Isten iránti hálaadással kell jelentenem, hogy a legnehezebb hetekben gyülekezetünk erős hitét nagy áldozatkészségével is megmutatta. A megszállás napján alig 100 pengőnyi összeg volt egyházi pénztárunkban, mégis már november 1-jén a lelkészek, tanítók, egyházi alkalmazottak illetményeit teljes egészében ki tudtuk fizetni, sőt az államsegély összegét is előlegezni tudtuk számukra. Meg tudtuk oldani az iskola fűtésének nehéz gondjait is. Sőt, még a nehéz helyzetben levő szomszédos gyülekezeteken is tudtunk segíteni. A borpataki és alsófernezei missziói egyházközségnek 1200-1200 pengőnyi segílyt adtunk. Mindezt szinte teljes egészében a gyülekezeti tagok önkéntes adományaiból tettük elő, mert a kint levő egyházi adóból saját kiadásainkat sem tudtuk volna fedezni.

A mintegy 10.000 pengőt kitevő évi pénzsegélyből október, november és december hónapokban közel 5.400 pengő gyűlt be. Az évi adományoknak (6.000 pengő) is jóval több, mint 50%-át az utolsó három hónapban juttatták el hozzánk megfogyatkozott számú és megszegényedett egyháztagjaink. Istené legyen a dicsőség érte, kinek hatalmas ereje a mi erőtlenségünk által is elvégeztetik!

Nagybánya, 1945. január 25.

Gönczy Sándor
helyettes lelkész

A jelentés kiegészítéséül legyen szabad a következőket jelentenem. (Ezeket a postán elküldeni szándékolt jelentésbe nem vehettem bele.) Az orosz hadsereg átvonulásával kapcsolatban mind segédlelkész kollégám, mind én csak kisebb anyagi kárt szenvedtünk, a szokásos mértéken túlmenő zaklatásnak nem voltunk kitéve. Sokkal fenyegetőbb néhány hétre terjedőleg a legszélsőbb baloldali kommunista munkásság magatartása a papsággal szemben. Ennek a magatartásnak egyrészt a görög katolikus román püspök és papság sovínisza beállítottsága, másrészt a helybeli római katolikus plébános politikai múltja,

különösen újságcikkei volt az oka. Nem irányult tehát a protestáns lelkészi kar ellen, bár kihatásait az evangélikus lelkésszel együtt mi is éreztük. Így történt, hogy a decemberi és januári elhurcolásokkal kapcsolatban a római katolikus plébánost és a minorita rendház főnökét is deportálták. Ők ketten azonban állítólag a szentszék közbelépésére visszatértek Nagybányára. Azóta is állandóan ki vannak téve a politikai rendőrség, a kommunista párt és a szakszervezetek zaklatásának, mégis nagyon tiszteletre és becsületre méltó bátorsággal és hűséggel kitartanak őrhelyükön. Bizony az ilyen példamutatásra Nagybánya megfélemlített és letargiában élő magyar polgári lakosságnak nagy szüksége van. Sajnos a románság, bár többször kinyújtottuk feléje kezünket, nem hajlandó a magyarsággal megbékülni és együtt dolgozni. Felekezeti iskolánk ellen intézett támadások mögött is mindennél a románság keze van.

Ezek a támadások azonban egyelőre elhallgattak, úgyhogy iskolánkban a tanítás öt tanórával zavartalanul folyik, az állami adóhivatal a tanítói államsegélyeket hiánytalanul folyósítja.

A gyülekezet helyzetével, illetve az abban jelentésem megtétele óta beállott változásokkal kapcsolatban a következőket közölhetem. Napról-napra jobban kiderül, hogy a szervezett munkásságnak van egy olyan – sajnos nem nagy – rétege, amelyet az egyháztól semmiféle propagandával elidegeníteni nem sikerül. Egyébként azonban gyülekezetünk gerincét a város polgári társadalma képviseli. Erre a rétegre feltétlenül számíthatunk. Istené erette a dicsőség: ez a réteg most is erején felüli anyagi áldozatot hoz egyházáért. A gyülekezeti munkáról sajnos nem közölhetek ilyes bizakodó sorokat. Segédlelkész kollégám, Dézsy Zoltán már egy hónap – mellhártyagyulladásal ágyban fekvő beteg. A megfeszített munka túlságosan igénybe vette szervezetét, és orvosi vélemény szerint még hosszabb hetekre lesz szüksége, amíg teljesen rendbe jön. Így 10 állami elemi iskolai, 3 tanonciskolai, 2 esti tanfolyami és konfirmációi óra ellátatlanul marad. Sajnos magam nagyon ritkán tudom helyettesíteni, mert nekem is 20 gimnáziumi és polgári iskolai vallásórám van. Reménységünk volt arra, hogy egy helybeli teológiai hallgató, aki Kolozsváron tanul, hathatósan segítségünkre lesz a vallásoktatás zavartalan ellátásában. Sajnos ez nem vált valóra, mert tanulmányai folytatása végett vissza kell térnie Kolozsvárra. A gyülekezeti munkát tehát nagy zökkenőkkel sikerült egymagamnak ellátnom. Pedig ez a gyülekezetnek feltétlenül nagy kárára van. A római katolikus egyház, mely lélekszámban csak valamivel több, mint kétszer akkora, öt lelkészi munkaerővel rendelkezik, nem számítva a minorita szerzeteseket. Oláh Sándor esperes úrral kapcsolatban jelentésemben közöltem, hogy több Pestről hazaérkező nagybányai hozott hírt róla. A hírek vétele óta már csaknem két hónap telt el, de az esperes úr még nem érkezett meg, sőt a gyülekezettel még csak egy sor írásban sem közülte hol és hogyan, vagy visszatérési szándékát. Pedig Pestről szinte naponként térnek vissza elmenekült tisztviselők, tanárok, stb. Mély tisztelettel kérem a presbitérium nevében is Püspök Urat, méltóztassék utasítást adni arra vonatkozólag, hogyan oldjuk meg ezt a kérdést. Annyival is inkább kérem ezt, mert a magam egészsége sem teljesen szilárd, és egy esetleges hosszabb betegségem alkalmával még nagyobb zavarok állanának elő. Sass Kálmán lelképásztor úrral egyszer pengőt küldtünk a Kollégium részére, mint a nagybányai gyülekezet ajándékát, kettőszáz pengőt pedig, mint a saját magam szerény

hálattartozását azért a sok jóért, amit a Kollégiumtól kaptam. Presbitériumunk erőteljes akciót indított azért, hogy minden tanulni vágyó nagybányai szegény gyermek középiskolába juthasson. Amit a múlt korszakban nem tudtunk elérni, az most sikerült: 30-on felül van az első osztályos református vallású gimnazisták száma. (A múlt évben csak 10 reformátust vettek fel.) Ebből az akcióból szakítottunk el 1000 pengőt a Kollégium megsegítésére, abban a tudatban, hogy végeredményben ezzel nemcsak a Kollégiumnak, de annak a nagybányai diákságnak is szolgálatot teszünk, melyet szoros lelki szálak fűznek a „*Schola Rivulina*”-hoz, s ezen keresztül a debreceni Kollégiumhoz is.

Jelentésem tudomásulvételét kérve, vagyok Főtiszteletű Püspök Úrnak igaz tisztelettel.

Nagybánya, 1945. március 6.

Gönczy Sándor
helyettes lelkész

Nagygéc

A faluban szeptember és október folyamán egymást váltogatták a visszavonuló, vagy frontra menő magyar és német csapatok. Ezekről általában senki semmi kárt nem szenvedett.

Október második felében a faluba tábori segélyhely került. Erre a segélyhelyre hozták a Szatmár előtti harcok sebesültjeit. A kórháznak több halottja volt. Ezeket részint tovább vitték. Két katonát, egy magyart, egy németet a templom mellett temettek el. Ezek ma is ott fekszenek.

A segélyhellyel egyidejűleg lovasság (német) is jött a faluba. Ezek lovaikat az iskolába egy tanterembe kötötték be. Majdnem két hétig ott is voltak. Ez a csapat közprédává tette a később érkezett magyar katonákkal együtt az elmenekültek lakásait. Majd minden a község területén található traktort és cséplőgépet felrobbantottak. A robbantások után a kórházzal együtt eltávoztak.

A menekülés – kizárólag értelmiségiek és urak részéről – szeptember közepén megkezdődött. Várhegyi Szilágyi Imre lelkipásztor katonai szolgálatot teljesített. Felesége – helybeli tanítónő – három gyermekével október 21-ig Nagygécen maradt. 21-én egy német teherautón gyermekeivel együtt máig ismeretlen helyre ment. Ugyanakkor német katonák költöztek be a paróchiára, akik ott mindent széthánytak, az irattár nagy részét és a könyvtár egy részét felpredálták. Nagy Bertalan tanító katona volt.

Október 24-én az utolsó német is kivonult a faluból. 25-én délután érkeztek meg az oroszok. Csak néhány orosz maradt éjszakára a faluban. Ezek semmi kárt nem tettek. A határban valószínűleg harcok lehettek, mert a tavaszi szántásoknál Nagygéc és Csenegersima közt 7 eltemetett polgári ruhás halottat találtak. Ezeket később kihantolták és a temetőben temették el.

Már bent voltak az oroszok, amikor egy, a többtől elmaradt magános német érkezett a faluba Szamosdara felől. Ezt a bíró udvarán az összegyűlt falusiak közt az oroszok elfogták. Próbált volna védekezni, de ezt a jelenlevők közérdekből megakadályozták. Holttestét gyengén elföldelve később a határban találták meg.

A visszavonulásánál és bevonulásnál több pusztulást okozott a Szamos vidék szeptember elején több alkalommal történt légi bombázása. A lakosság ezek hatása alatt hetekig az óvóhelyeken aludt. A határban több bombát dobtak le, de emberáldozat nem volt. Anyagiakban lett kár. A templom ablakait a légnyomás betörte, s a tanítói melléképületet (istálló, nyárikonyha) összerombolta. A faluban más épület áldozatul nem esett.

Nagygéc, 1945. október 2.

*Csiszár Árpád
helyettes lelkész*

Nagyhodos

A nagyhodosi református egyház meglehetősen elzárt, félreeső helyen fekszik a felvonulási és visszavonulási útvonalaktól félre, légvonalban Szatmárnémeti és Tiszaújlak között középtájon. Ennek köszönhető, hogy sem a német és magyar csapatok visszavonulásának, sem az orosz haderő előnyomulásának nyilába nem esett bele.

Az egyház egyetlen kántortanítóját 1944. augusztus 20-án katonai szolgálatra behívták, s így szeptember 4-én az iskolai tanítást lelkipásztor kezdte meg. Szeptember hó 30-án azonban – az általános behívás alkalmával – a gyülekezet lelkipásztora, Török Imre is bevonult a debreceni 6. helyőrségi kórházhoz katonai szolgálatra. A menekülő kórháznál azonban nem sokáig maradt, sikerült leszerelnie arra a kérésre, hogy a teljesen magában maradt gyülekezetbe legalább a lelkipásztor térhessen vissza. Október hó 7-én lelkipásztor leszerelt, de a vonatok hirtelen történt leállása miatt gyülekezetébe visszautazni nem tudott. Hajdúnánáson tudott keríteni egy kerékpárt, és október 9-én indult útnak kerékpáron Nagyhodosra. Útközben többször vissza akarták téríteni, különösen a visszafelé vonuló német alakulatok, azonban sikerült megmaradnia elhatározása mellett, és kétnapi – nagyon kockázatos és veszélyes – kerékpár út után visszaérkeznie gyülekezetébe, Nagyhodosra. Október 11-én érkezett haza, és éppen két hét múlva, október 25-én érkeztek Nagyhodosra az orosz csapatok. Alig egy félórai tartózkodás után azonban ezek a csapatok eltávoztak, anélkül hogy a legkisebb kellemetlenség lett volna közöttük és a lakosság között. Templomnak, iskolának és lelkészlakásnak még a tájára sem mentek, s sem emberáldozatokban, sem épületekben, sem klenódiумokban, sem más egyéb anyagi értékekben és levéltárban a legkisebb veszteség sem érte a nagyhodosi református egyházat.

Istentisztelet az orosz hadsereg megérkezését követő két napon, október 26-án és 27-én nem volt, de szombaton, október 28-án már megszólaltak a harangok, és folyt tovább a gyülekezet élete – a körülmények által engedett – meglehetősen rendes kerékvágásban.

A templomlátogatók száma semmivel sem lett kevesebb, sőt inkább több, amely örvendetes javulás azóta is fennáll.

A gyülekezet tanítója aztán, bár 1944. december 1-jén leszerelt és csapattestétől lemaradt, szolgálati helyére csak folyó évi március hó 16-án tért vissza és vette át az iskolai munkát.

Lelkipásztor – 11 napi katonai ügyben való távollét kivételével – a gyülekezetet el nem hagyta, és szolgálatát semmiféle ok miatt meg nem szakította.

Nagyhodos, 1944. május 29.

Török Imre
lelkipásztor

Krakkó József
gondnok

Nagyszekeres

A nagyszekeresi református egyházközségben az 1944. szeptember eleje óta bekövetkezett hadiesemények folytán csupán a templom teteje sérült meg a közelben levő patak híd felrobbantása következtében. E kár 500-600 pengő lehet. Ideiglenesen kijavítást nyert. Emberáldozat nem esett, klenódiumokban, irattárban kár nem volt. Istentiszteletek október 22-től november 14-ig szüneteltek az átvonulások miatt. Egyházi tisztviselőket bántalom nem ért. A lelkésznek ruhaneműben volt kára, melyet elvittek az átvonulók.

Nagyszekeres, 1945. január 6.

Szücs András
református lelkész

Nábrád

Isten nagy irgalma és csodálatos kegyelme előtt pedig alázkodás érzésével kell megemlékezni arról, hogy a hatalmas, országunk sorsát emberileg szólva messze időre eldöntő esemény, hogy az orosz hadsereg hazánk földjét fegyveres erejével meghódította, s Nábrád községünkbe is bevonult 1945. október 27-én, a nábrádi református anyaszentegyház életében nagyobb megrázkódtatást nem hozott. A bevonulás, amely inkább 2 napos átvonulás volt az egyház vagyonában, semmi károsodást nem csinált. Klenódiumok hiánytalanul, levéltár érintetlenül megmaradtak. Az épületekben sem történt semmi károsodás. Az egyház híveit is különösebb szenvedések nélkül vezette át az Isten hatalmas keze a ne-

héz napokon. Anyagi kárt az átvonulás kapcsán csak az egyház lovas gazdái szenvedtek, a jobb lovakat ugyanis összeszedték az orosz katonák és elvitték. A hívek egyéb anyagi károsodása jelentéktelen. Erkölcsi vonatkozásban semmiféle szenvedést nem kellett a híveknek kiállaniuk, éjjeli elszállásolás községünkben egyetlen éjszaka sem történt. Az egyházi tisztviselők is különösebb megpróbáltatás nélkül élték át az oly félelmes napokat.

Az egyházi élet folyamatosságában is semmi megszakadás nem állott be. Az örök helyükön maradtak, s az ügyeket a lehetőség szerint folyamatosan intézték.

Hogy fentieket így írhattam le, szálljon érte örök hála és magasztalás a nagy kegyelmű Szent Úristenhez!

Nábrád, 1945. április 12.

Dienes László
református lelkipásztor

Panyola

Panyola községben az 1944. évi október hó 27-én délelőtt 11 órakor jelent meg 2 emberből álló járőr, amely szétnézett a község központjában, aztán távozott, majd délután autóval jelent meg egy tiszti csoport, és a Szamoson régebben megvolt átjárót kereste, mivel nem volt már meg (két évvel ezelőtt a jégzaj vitte el), visszatértek. Az átvonulás idején egyéb nem történt, s csak a későbbi időben, november végén jött a politikai rendőrség szervezete, amelynek működése következtében 40 középkorú férfit szállítottak el Nyírtass gyűjtőtáborba, kihallgatás után 37-et hazabocsátottak, 3 emberről mai napig sincs hír. Ezek holte ismeretlen. Erkölcsi kár nem történt. Anyagi kár jószág - (ló) állományban (26 darab) tetemes.

Panyola, 1945. július 10.

Szarka Boldizsár
lelkipásztor

Penyige

Az 1944. december 5-én elrendelt adatgyűjtésre vonatkozólag jelentem, hogy a penyigei református egyházközség semminemű kárt nem szenvedett. Úgy az anyakönyvek, mint az úrasztali felszerelések teljes épségben maradtak. A község lakosai annyiban szenvedtek kárt, hogy jószágaiknak s más ingóságaiuknak, ruhanemű stb. egy részét

elszedték. Belhivatalnokok helyükön maradtak, s végezték, végzik kötelességeiket. Bántalmazásuk nem volt.

Penyige, 1945. április 20.

Sarkady Ferenc
református lelkész

Porcsalma

Azt, hogy „háború van most a nagyvilágban” tulajdonképpen csak tudtuk, de nem éreztük egészen addig, míg Magyarország is bele nem kényszerült a nagy világháborúba. A viharnek először csak a szelei, csak a kisebb hullámai jutottak el hozzánk, de csak a vak nem láthatta, hogy közeleg a fergeges vihar hazánk véráztatta földjéhez is. Az újszerű mozgósítás egyenkint és legfeljebb nagyon kicsi csoportokba vitte Porcsalma község katonaköteles ifjait és férfait el s lassan, alig volt család ahonnan apát, fiút, testvért, vőlegényt be ne hívtak volna. A Donnál, Voronyezsnél már sok porcsalmi honvéd esett el, vagy tűnt el, akikről még mai napig sem tudunk semmit. Közben a háború a megélhetés gondjait is mind jobban és jobban megszorította. A vihar pedig jött feltartóztatlanul mind közelebb. Amikor a szomszédos Románia kilépett a háborúból, már éreztük, hogy elkerülhetetlen események következnek, hogy vihar átmegy rajtunk is. Hogy ez, milyen formában fog történni, azt nem tudtuk. 1944. augusztus utolsó napjaiban megkezdődött a német gépesített alakulatok átvonulása községünkön. A légitvekenység is mind erősebb lett, bár egyelőre a repülőgépek átrepedése nem izgatta különösebben a kedélyeket, mert úgy gondoltuk, hogy községek nem képeznek hadicélpontot és nem kell félni bombatámadástól. Szeptember 5.-én este 1/2 10 órakor azonban erősebb bombatámadást kapott a község külső területe és a szomszédos közeli községek. Szerencsére a ledobott bombák mind a kertekben és a mezőn hullottak le s emberáldozata nem volt. Ettől kezdve egészen október 20.-ig az egész lakosság a gondosan elkészített földóvhelyeken töltötte az esti órákat többnyire éjfélig. Több bombatámadás azonban nem érte községünket. Az egyházi élet egyébként folyt szinte zavartalanul csupán egy ízben történt meg, hogy vasárnap délelőtti istentiszteletünket félbe kellett szakítani az elrendelt légiriadó miatt. A tanítást iskoláinkban rendes időben szeptember 4.-én megkezdtük a négy tanerő helyett két tanerővel, mivel két férfitanítónk katonai szolgálatot teljesített. Szeptember 10.-én 160 főből álló német katonai erő érkezett a községbe és nyert itt elszállásolást. Két tantermünket lefoglalták, de a tanítás folyt a másik két tanteremben. A községünkbe érkezett németek a legrendesebben viselkedtek, barátságosak, szívesek voltak s még a mezőgazdasági munkák végzésében is segítségére voltak a lakoságnak. Azt, amit az előjelekből már magunk is megállapítottunk, most már a német tisztektől is megtudtuk, hogy az Észak és Dél Erdélyben folyó harcok csak késleltető jellegűek, és már ekkor megkezdődött a „Tiszántúlra” való visszavonulás. A német katonaság beszállásával egyidejűleg megkezdődött a legerősebb propaganda

a Tiszán túlra való menekülés érdekében. Híre kelt naponként az itt is ott is ledobott röpcéduláknak, melyeket ugyan nem láttunk, de „mindenki” olvasott, melyek azonban mind a lakosság megfélemlítését voltak hivatva szolgálni. Szájról szájra járt főleg az a röpcédula, melyik ezt hirdette „*Urak, papok szaladjatok, ti szegények (másik változat szerint: ti parasz-tok) maradjatok*”. A németek különösen arról beszéltek el rettenetes dolgokat, hogy mi fog történni a papokkal és földbirtokosokkal, akik el nem menekülnek. Az események pedig drámai gyorsasággal haladtak a maguk feltartóztatatlan útjukon. A község földesurai közben kezdtek csomagolni. A német propaganda köztük még hatásosabbá vált, amikor a nagyszalontai eseményeket a magyar rádió köztudomásúvá tette. Aztán megkezdődött a debreceni nagy csata. Egyidejűleg folyt és mind erősebbé vált a községünkön keresztül vezető országúton az ország keleti részeiből való menekülés. Vonaton, kocsikon, szekereken, biciklikon, gyalogosan mind több és több menekült vonult át a községen még jobban fokozva a lakosság rettegését. Október 10.-én elvonultak a községből az itt szálláson levő német katonák. Ugyancsak október 10.-én elhagyta a községet Péchy Szabolcs ny. főispán, a nagykarolyi egyházmegye gondnoka, felségével együtt. Majd ugyancsak utána pár nappal dr. vitéz Gyene Pál földbirtokos feleségével együtt ment el. Október 17.-én Gyene Zsigmond földbirtokos, özv. dr. Gyene Istvánné földbirtokos hagyták el a községet. Ugyanezen a napon a községi előljárárság valószínűleg rosszul értelmezett felsőbb utasításra dobszó útján közhírré tette, hogy akik menekülni akarnak október 20.-ig meneküljenek. A község vezető jegyzője családjával és a községi irodatiszt október 20.-án hagyták el a községet és ezzel befejeződött a menekülés. De nem így a községen átvető országúton, melyen most már sűrű összevisszaságban nem csak a visszavonuló katonaság, hanem a menekülők özö-ne s nyájszámra hajtott juhok tömege és csordaszámra hajtott szarvasmarhák tömeg váltogatták egymást, szomorú, túlzás nélkül mondom szívfacsaró látványt nyújtva az uccára kigyülekező lakosság számára.

Az utolsó héten az átvonuló német erők katonái éjszakára, ha itt érte őket az este elszállásolták magukat a község házaiban s bizony ezekben az utolsó napokban többször megisméltódott, hogy magukkal vitték a házigazda lovait és egyéb tárgyait, felétették a takarmányát. A református lelkészlak előtti téren és így a templom környékén az utolsó négy napban állandóan pihenőjüket tartó lovas és szekérműves alakulatok tanýáztak s ezek a lelkész gazdaság udvaráról mintegy 100 métermázsra lóherét hordtak ki és étettek meg. Minden éjszakára jutott a paróchiára beszállásoló átvonuló katonákból is s ezek minden alkalommal még az utolsó napon is a legrettenetesebb ijesztgetésekkel igyekeztek menekülésre bírni a lelkészt és családját s a lelkésznek azt a kijelentését, hogy „*ahol van a nyáj, ott kell lenni a pásztornak is*” nemcsak nem akarták megérteni, hanem egyszerűen csak olyan szólamnak nyilvánították. A napok pedig ha nehezen is de teltek s az „*Urak, papok szaladjatok*” szállóige bizony nagyon megülte a szívünket. A nép, a hívek részéről is meg-megnyilvánult az óhaj, hogy a lelkipásztor maradjon a helyén, bár többet mondani ők sem tudtak ennél: „*Ha meg kell halni, haljunk meg együtt*”. Az utolsó napok reggelein a szokástól eltérően nagy számban vettek részt a hívek a hétköznapi reggeli Isten-tiszteleteken, mely alkalmakkor mindig a rendestől eltérően a lelkipásztor ígét is hirdetett az alkalmoszerűségnek megfelelően. Az utolsó három napon már a polgári menekülők

serege csak egyes személyekre fogyott. Október 23., 24. napjain már a katonai átvonulások is egészen megritkultak. Csak a hírek és pedig főleg az ijesztő hírek szaporodtak meg. Október 24.-én elhagyták a községet az itt az útkereszteződésnél szolgálatot teljesítő tábori csendőrök is, a német és magyar egyaránt. Az előjelekből már sejtettük, hogy nem lehet messze az orosz hadsereg átvonulása. Október 25.-én szerdán már egészen csöndes volt a község és csupán a református templom előtti téren tanyázott két német katonai autó és a toronyban volt fennt egy távcsövekkel felszerelt német figyelő őrs. A templom bejáratnál egy német főhadnagy volt és hallgatta a templom tornyából élőszóval leadott jelentéseket. Egy másik tiszt, egy hadnagy a lelkéssel beszélgetett. A község lakosai már dél felé mind házaikba vonultak és az utcán csak elvétve lehetett látni egy egy idegesen siető polgári lakost. A lelkéssel beszélgető hadnagy egyenesen „*bűnös könnyelműségnek*” minősítette az itt maradást, de különösen azt, hogy legalább a családját nem küldte túl a Tiszán. Ezen azonban már nem lehetett segíteni. Közben a percek félelmetesen teltek. Már déli 12 óra volt. Végig a községet 2 kilométer hosszúságban átszelő útmentén nem volt más látható csak a németek két gépkocsija. Mintha csakugyan mindenki elmenekült volna. Délután 1 órakor elbúcsúzott a német hadnagy utoljára egy pár tanácsot adva. Háromnegyed két-kör jelentette a toronyban levő őrség, hogy a szomszédos Pátyod község Porcsalma felőli végén egyes orosz katonák tűntek fel. A kerítés mellől szívdobogva hallgattam a jelentést. Kevés idő múlva ismét hangzott a jelentés, hogy zászlóalja erősségű csapat hagyta el Pátyod községet. Ekkor a templom bejáratánál álló főhadnagy kiadta a parancsot, visszavonulni 11 kilométerre. Az egyik autó azonban nem akart begyúlni s erre hirtelen egy géppuskát állított fel a vezénylő tiszt Pátyod felé csövel. Nyilván az volt a cél, hogy addig akadályozni az átvonulást, míg az autót megjavítják. Végre sikerült begyűjtani s a figyelő őrs elhagyta a községet s vele együtt az utolsó katona is kivonult. A bizonytalanság és nincs mit tagadni rajta, a félelem érzése szállta meg szívüket. Mi lesz velünk? Mi fog történni? S mindennél jobban zúgott most is „*Urak, papok szaladjatok!*” De mi itt maradtunk. Mindkét egyház lelkésze és családja. Csak rövid, néhány perc lehet már hátra és meg fog történni amit hónapokon keresztül tudtunk már, hogy bekövetkezik, de hogy ez, hogyan fog megtörténni, arról csak „*rémtörténeteink*” voltak, amiket másoktól hallottunk, de valódiságukról meggyőződni nem tudhattunk. A község végénél egy figyelő volt felállítva, hogy jelentse, ha a község határába érkeznek a vörös hadsereg csapatai. Fél három órakor kaptam az üzenetet, hogy menjünk a község végére fogadni az orosz bevonuló csapatot. A község néhány férfi lakosával együtt a két lelkész, a gyógyszerész mentünk ki a bevonulók elé, akiket a görög katolikus lelkész orosz nyelven köszöntött és védelmet kért a község lakosai számára. A parancsnok, ki őrnagyi rangot viselt, a legmegnyugtatóbb kijelentéseket tette és kijelentette, hogy senkinek a haja szála sem fog meggörbülni s hogy maradjon mindenki nyugodtan a lakásában. A mintegy zászlóalj erősségű csapat a legnagyobb rendben vonult át a községen és ment tovább Szatmárköri felé. Ezek részéről tehát valóban semmi bántódása nem esett senkinek. Az este leszálltával azonban a reguláris csapatokat követő főleg román nemzetiségű katonák ellepték község házait és bizony, bár emberéletben nem esett kár, mindenféle elképzelhető módon zaklatták a lakosságot, süttettek, főzettek, s minden kezük ügyébe eső élelmiszert elszedtek, s akinél megtalálták

a személyes kobozásoknál elvették az óráját, ékszerét s egyéb használati tárgyait, de különös előszeretettel az órák, borotvák zsebkécek és egyéb használati tárgyak után kutattak. Hozzá tartozik a történethez az is, hogy az átvonulást megelőző kedden, hétfőn és vasárnapon a magyar és német robbantó különítmények felrobbantották a telefonoszlopokat, a templommal majdnem szemben lévő nagy uradalmi magtárt, a vasúti síneket és a községben levő két hengermalmot. A robbantások megrongálták a templom üveg ablakait is és a tanítói lakások néhány ablakát is. A lelkész családja egyik kertalatti házban nyert oltalmat. A lelkész lakon a lelkész maradt egyedül. A szerdáról csütörtökre virradó éjszaka nagyon nehéz volt. E kötelékeiből kivált egyes katonák egész éjszaka egyik a másik után hármás négyes csoportokban dúlták a lelkész lakást, ami vihető volt elvitték. A két tanítói család is itt maradt. A kántortanító a szomszédos és az országúttól három kilométerre eső Rápoly községben helyezte el családját és a könnyebben átszállítható ingóságait.

A másik tanító család pedig az egyik kertaljai házban talált és nyert menedéket. Végre megvirradt. Csütörtökön játszódtott le azonban a legszomorúbb része a megszállásnak. A község cigány lakosai és sajnos más lakosok, is az átvonuló katonák által nemcsak nem akadályozva, hanem inkább bátorítva hozzáfogtak az elmenekült földbirtokosok lakásainak a kifosztásához sokkal nagyobb károkat okozva a csak enni, innivaló után és kisebb használati tárgyak után kutató átvonuló katonáknál. Az átvonuló katonaság magával vitte a községben felelhető összes lovakat is. Csak azok a nagyon kevesek tudták megmenteni lovaikat, akik kinn a mezőkön rejtőztek heteken által és éjt napot ott töltöttek rejtékhelyeken. A község nappal továbbra is szinte lakatlannak látszott, mindenki a saját otthonában tartózkodott, hogy védje, amennyire ez lehetett, házát és családját. A lakóházakat becsukni nem volt tanácsos, mert ahol becsukott ajtóra találtak, ott azonnal kész volt a vád, hogy valamit rejtegetnek s bezárt ajtókat egyszerűen betörték. Az első négy nap bizony sűrű zaklatások közt telt el. Személyi bántalmazás azonban nem történt. Vasárnap, október 29.-én volt a legnagyobb átvonulás községünkön. Kora reggeltől egészen estig szakadatlanul vonultak az ágyús és aknavető alakulatok. Ez alkalommal történt, hogy a református lelkész lakba a magas folyosóra felugratott egy orosz lovas és lóháton lovagolt be lelkészi lakásba két fegyveres gyalogos katonával, pálinkát követeltek és erőszakoskodtak s végül is egy üres üveget nyomtak a lelkész kezébe, hogy azt töltsse meg szeszszel. Végre arra kérte őket a lelkész, hogy jöjjenek a patikába s ott lesz szesz. Erre ráállottak, de a patikában orosz tisztek voltak s erre a három katona kerekét oldott. Ezen az egy vasárnapon nem tudunk Istentiszteletet sem tartani, nem mintha ebben akadályoztak volna, hanem azért mert egész napon úgy megvolt szállva templom környéke, hogy még csak remény sem volt rá, hogy valaki kimerészkedjék az utcára. Október 31.-én már ünnepre szólta a harangok, de az Istentiszteletet nem e templomban, hanem a hívek kívánságára egy üres lakószobában tartottuk meg az egyik félre eső utcában. November 5.-én már a templomban gyűltünk össze, de még nem nagy számban. Azóta is zavartalanul megtartjuk úgy a hétköznapi, mint ünnepi istentiszteleteinket. A tanítás október 15.-től november 15.-ig szünetelt. November 15. óta, a tüzelőfa hiány miatt ugyan csak két tanteremben, folyik megszákítás nélkül a tanítás. Most már csak a községben elhelyezett juhokat őrző két orosz katona van itt. A lakosság pedig állandóan fuvarban van, szállítják a terményt Csengerbe, a közraktá-

rakból, az elment uradalmakból, meg amit a község lakosainak is be kell szolgáltatni. A megszállás alatt szenvedett károsodást így lehet összefoglalni. A robbantó különítmények felrobbantották a vasúti síneket, vasúti és közlekedési hidakat, a két hengermalmot, a cséplőgépek legnagyobb részét, traktorokat, egy nagy uradalmi magtárt, telefon oszlopokat. E robbantások alkalmával sok lakóház ablaka betört, sőt a templom és tanítói lakások ablakai is. A templom ablakait már meg is csináltattuk. A visszavonuló katonaság elvitt az itthagyt lakásokból sok értékes ingóságot, kocsikat és gépeket. A megszálláskor elvitték a gazdálkodó lakosság majdnem teljes lóállományát és sok fogatos járművet, szerszámokat, minek következtében az őszi betakarítási és vetési gazdasági munkák nem voltak elvégezhetőek. Különösen nagy károsodás érte a lakosságot, azáltal hogy az igavonó állatait elvitték, mert nem csak hogy igen értékes lóállományát veszítette el, hanem vetni sem tudott. Az egyházi és iskolai fontos irattári anyag, anyakönyvek, fontosabb egyházi okmányok, iskolai naplók, klenódiumok úgyszólván teljes épségben megmaradtak. Csupán egy darab nagy fekete úrasztali terítő veszett el.

Az egyházi tisztviselők közül a legnagyobb károsodás a lelkipásztort érte. Pénzértékben ma fel sem becsülhető veszteségei a következők: a csak ünnepeken használt új palást, négy teljes rend ruha, alsó ruhák, felsége és gyermekei több rendbeli alsó és felső ruhája. Értékes zsebóra, egy asztali óra, sok ágynemű (paplanok, párnák, ágyhuzatok, fehérneműek). Bútorait megrongálták, bőr és más bútorhuzatokat lefejtették, és sok sok kisebb nagyobb háztartási cikkek, könyvek pusztultak el. Elvitték lovait (2 lovát és egy csikót) egy tiszta új fedeles gumiabroncsos kocsit, 2 pár lószerszámot, 20 drb zsákot. Az átvonuló katonai alakulatok felétették az egész évi lóhere termést (kb. 120 mázsát) elvitték az egész zab és árpatermését (kb. 25 mázsa súlyban). A kántortanítónak elvitték, illetve leölték 2 drb., nagy sertését és több kisebb háztartási tárgya is elveszett. A másik tanító családtól könyveket és több rend férfi és női ruhát vittek el. Általában a község minden lakosát ért több kisebb károsodás. Meg kell emlékezni arról is, hogy akadtak olyanok is, akiktől nem vittek el semmit, hanem vittek nekik. Ami végül az egyházi életet illeti, meg kell állapítani, hogy az átvonuló vörös hadsereg soha semmiben sem akadályozta sem a vallás szabad gyakorlását, sem felekezeti iskolák működését, sőt ellenkezőleg a legelső amit közhírré tétetett az volt, hogy minden hitfelekezet szabadon gyakorolhatja vallását.

Porcsalma, 1945. február 1.

Varga Ferenc
református lelkipásztor

Rápol

Az egész gyülekezetet a meneküléssel tökéletesen felkavarva, riadt várakozás ülte meg. Napokon keresztül jöttek a hírek, az oroszok közel járnak. A „megye” tisztviselői kara a bombázott Szatmárnémetiből, élén számvevőségével, tűzoltóságával csaknem teljes számban Rápoltra menekült. Innen jártak be autóval, míg lehetett megyei életet élni Szatmárra. Napenkénti hazajövetelük az egész községet felkavarta. Elbeszélhetetlen az oroszok bánásmódja, mondták. Közben magam láttam a megyei vezetők között a tökéletes széthúzást. Autó jutott -egy teljes személyautó- az alispánnak. A főtanácsosoknak s tanácsosoknak két-két családonként egy. A kisebb tisztviselők teher autókra rakodhattak csekélyke podgyással. Rendelkezéseket mutogattak, rémítettek, kapacitáltak mindenkit menjünk. A miértre volt bőséges válaszuk, de a hogyanra már alig alig tudtak válaszolni, a hova kérdésre a Tiszántúlt mondvá teljes bizonytalanság uralkodott.

Október 24.-én délután a körjegyző doboltat. Ijdedten szaladok ki irodámból, miről van szó? Meneküljön mindenki szekérrel, sok jószággal, sok élelemmel. Sietve mentem a bíróhoz s mondtam miféle intézkedés ez. Jól láthatta s közelről számtalanszor hallhatta, hogy az autóval bíró megyei urak, tűzoltó tisztek, ide jött újságírók hiába volt autójuk, nem tudták mit is kezdjenek, mentek azt sem tudták hogy hova. Szaladtak, mert sok ember szaladt. Ezt meg kell akadályozni. A gyülekezetet nem zavarhatjuk bele a jól látott bizonytalanságba. Meddig lehet menni még a legjobb lovas szekérrel is? Együtt bejártunk minden házat a bíróval s megnyugtatta mindenkit elértük azt, hogy senki el nem menekült.

Október 25.-én reggel zsúfolva a templom. A gyülekezet könnyes szemmel énekel a 116. dicséretet. Nyugodt lélekkel széled széjjel, hogy délutánra ismét együtt legyen. A munka nem megy, alig várják a harangszót, siet mindenki a templom felé, hogy utána a fél délutánt s estét együtt beszélje át. Délután 6 órakor magam is, mint mindig állandóan köztük lévén ott beszélgettem még a falu közepén. Egyszerre ijedt hang kiált. Itt vannak az oroszok. Siettünk a hang irányába s akkora a falunak Porcsalma felől jövő országútján bezuhan egy század gépfegyveres orosz rádiós különítmény. Sietve szállást kérnek. A németek még alig 3 kilométerre Szatmárökörítón vannak. Mi lesz most itt? Úgy helyezzük el őket hirtelen támadt ötlet szerint a bíróval, hogy az iskolát templomot s paróchiát a szálláskörleten kívül hagyjuk. Amint az elszállásolás megtörtént néhány orosz lézengő katona széjjel szalad a faluban. A lelkesi lakásra is betéved hat. Én magam az elszállásolással a lelkek megnyugtatóásával a parancsnok megismerésével s parancsok átvételével voltam házamon kívül elfoglalva. Lakásomban négy asszony, három karon ülő kis gyermek, két leány, s egyetlen ide menekült férfi volt. Félve nyitottak ajtót a zörgetésre bejöttek, amint családom elmondja a tejet kérve leültek. Közben engem már értesítettek, hogy nálam is bent vannak az oroszok. Siettem tolmáccsal hozzájuk hazafele. Útközben amint a templomhoz vezető úthoz értem a németek rálöttek a templomra aknával. Általában elkezdtek löni a falut. Az oroszok gyorsan összeverődtek a szálláskörletben. Családom az óvóhelyen keresett menedéket. Az akna a templom mellett levő házat érte s a falu szélén levő háza-

kat. Két orosz veszette életét, több civil könnyebben megsebesült. A templomot semmi baj nem érte, lelkészi lakáson semmi károsodás nem történt. A gyülekezetben is kevés. A beérkezett század még az éjjel két órakor visszavonult. Azóta sorkatonaságot Rápolton nem láttunk.

November hónap elején jött a falun keresztül két orosz kapitány. Denaturált szeszt kerestek. Minthogy mindenki tudta, hogy mesterségesen táplált fiam táplálásához nálam található, hozzám küldték. Tolmácsot keresve kérésüket teljesítettem. Adtam nekik 2 deci litert. Boldogan vették el. Hálálkodva távoztak s távozáskor roppant csodálkozásomra nekem kezét csókolgattak. Így az egyházmegyében egyetlen pap vagyok, akit ilyen csoda ért.

Mind a mai napig semmi összeütközésünk velük nincsen. A gyülekezeti élet még a következő héten a szokott mederben megindult. S teljes nyugalommal folyik.

Kiállva minden kísértést, ide ugyan naponként tömegével menekültek, naponként innen tömegével menekültek, sikerült elérni, hogy egyetlen rápolti el nem menekült, az ide jöttöket szeretettel fogadta, áldáskívánással útnak engedte. Lelkipásztora, tanítónője helyben maradt.

Rápolt, 1946. március 26.

Szalacsi József
református lelkipásztor

Sonkád

Egyházközségem katonai megszállása 1944. évi október hó 26.-án reggel 7 órakor történt. Ezt megelőzte a német utóvéd csapatok gyöngye védelmi harca, mely 23.-án délutántól, éjjel után 2 óráig tartott. Ekkor a védők a Túr csatorna védelmi töltésénél levő állásaikat feladták és Kisar felé elvonult főcsapataik után nyomultak. Így történt, hogy utcai harcokra községünkben sor nem került, mert a tüzérségi párbaj községünk felett, míg a gépfegyver harc, községünkön kívül a temetői oldalon, az új sor mellett folyt le. Lövedékek becsapódása is ezen az oldalon volt észlelhető, de csak kézi fegyverből s ezek jelentékeny károsodást nem idéztek elő. Egyetlen tüzérségi lövedék csapódott be egy kertbe, a paróchia 5-ik szomszédjának telkén, de ez sem okozott semmi kárt. A lakosság az egész időt óvóhelyein töltötte, melyet idejében sikerült elfoglalnia s így Istennek legyen hála emberélet sem esett áldozatul.

Lelkész és tanítók családjaikkal együtt helyükön maradtak. Istentiszteletek rendben megtartottak. Egy vasárnap és okt. 31-ike kivételével, sőt a megszállás első napján harangszó nélkül temetést is végeztem zavartalanul. Reformáció emlékűnnepi úrvacsorázás bor hiány miatt is elmaradt.

Az iskolai tanítás október 12.-től november hó 5.-ig szünetelt, az iskolai tantermek katonai célra való lefoglalása miatt. Azóta a tanítás zavartalanul folyik a mai napig.

A katonai megszállás után a lakosság sok anyagi kárt szenvedett, egyes csapatrészek ló és szekér rekvirálása miatt. Alig maradt a faluban igás ló és szekér, a javát mind elvitték s helyettük csak sérült és beteg lovakat hagytak, ahol hagytak. Házakban kisebb fosztogatások, órák, ékszerek, ruhaneműek, lábbelik, főleg csizmák elvétele is történtek, de nők meggyalázása községemben tudomásom szerint nem fordult elő.

Egyházközségemnek tehát közvetlenül a katonai megszállásból anyagi kára nem keletkezett, de közvetve, vagyis a zsidók internálása miatt 6000 db. tető cserép, melyet a templomunk fedése céljára egy tiszabecsi zsidó kereskedőnél még 1943. év őszén rendelünk, mai napig leszállítatlanul maradt. Ugyanis a kereskedőt internálták, mai napig sem adott életjelt magáról s így a cserép árába lefizetett 1200.-pengőig károsodott itten egyházközségünk.

Másik várható károsodásunk az egyházi irattárban a pótolhatatlan anyakönyveknek, díjleveleknek a politikai hatóság intézkedése folytán biztonságba helyezés és hátországba való szállítás végett a kölcsői jegyző útján elküldése, amelyeknek sorsáról mai napig sem tudunk semmi bizonyosat, hogy hova vitettek és hol őriztetnének? Jegyzőnk ugyanis még nem érkezett vissza a menekülésből. Klenódiumokat, egyéb irattári anyagot itthon magam helyeztem biztonságba s azok meg is vannak sértetlenül s amiket legjobban féltettem és őriztettem, esetleg éppen azok vesznek oda áldozatául a háborúnak.

Sonkád, 1945. április 24.

Kocsis Kálmán
református lelkész

Szamosangyalos

Isten iránti mélységes hálával jelentem, hogy élek – szolgálatomat megszakítás nélkül végeztem és végzem. Soha senki nem akadályozott annak végzésében. Tisztelettel jelentem azt is, hogy vidékünkéről egy lelkipásztor sem menekült el. Legközelebbi – akiről hallottam, hogy elmenekült, az Esperes Úr Kömöröből – és a fülpösi meg fülpösdaróci kollégák.

Jelentem, hogy egyházunkat a ki- és bevonulás alatt károsodás nem érte. Megpróbáltatáson és károsodáson az egyház tagjai közül többen mentek át, de életben maradtunk mindnyájan. Elmenekült egyházunkból: dr. Galgóczy Árpád nyugalmazott fősztolgabíró és földbirtokos, akinek házán és földjén kívül mindene elveszett. (Mint minden menekültnek.)

Súlyosabb megpróbáltatáson a lelkipásztor esett át. Röviden ez történt vele: 1944. október 29.-én délután 3 órakor 5 fegyveres orosz katona jött hozzá és bort követelt. Mivel volt egy kevés ecetes borom – adtam. (A javát előre elosztogattam.) Reggel 8 óráig állandó életveszedelemben voltam közöttük egyedül, de nem féltem. Boldogan éltem át a zsolttáros királlyal az Úr vigyázását a halál árnyékának völgyében. Egyedül Övé a hála és dicsőség érte.

Másik még nagyobb megpróbáltatásom, hogy leányom (kettő) tudtam nélkül elmene-
kültek Mátészalkáról a sógornőmmel, s nem tudunk róluk semmit.

Jelentem, hogy iskolánkban már a tanítás folyik rendesen, de kevés növendékkel (cipő
és ruha hiány miatt.) Egyik tanítónk (Gál Mihály) ugyan, mint katona távol van, de az
ittthon levő helyettesíti.

Ésaiás 64 és I. János 4. v. átolvastam, átéltem és áment mondok rá.

Szamosangyalos, 1945. január 10.

Nemes Imre
református lelképásztor

Szamosbecs

1944. szeptember 9-től kezdve, mikor az első Sztalin-gyertya feltűnt a falu határában, a
minden este 8 óra néhány perckor megisméltendő bombázások tartják izgalomban és ré-
műletben a lakosságot, úgyhogy némelyek ágyneműt is vívén magukkal, a határban töltik
az éjszakát.

Szatmár bombázása a hónap közepén 3 egymásutáni estén idelátszik, s a keletkezett
tüzek kísérteties látványt nyújtanak.

Szeptember 30-án Romániából visszavonuló német tüzérség szállásolja be magát a fa-
luba 2 ágyúval (kettő a Kárpátokban maradt). 140 ember, 130 ló. Fegyelem jóformán sem-
mi. Tivornyáznak, néha lövöldöznek éjszakánként. Sokszor részegre itták magukat, egy
ilyen alkalommal, éjnek idején félreverik harangjainkat. Nagy fölháborodással összefut
az egész falu, mindenki tűzre, vagy más egyéb rosszra gondol, és mikor az a gyanú látszik
valószínűnek, hogy parancsnokuk is köztük volt, mindenki nyugovóra tér. Ezután is több-
ször megismélik az éjszakai harangozást, de most már senkise keresi a tettest, részben a
félelem miatt is. Híre terjengnek ugyanis rablási szándékukról, de ezek nem bizonyulnak
valósnak. Részeg állapotban maguk a katonák beszélnek gyújtogatásról és fosztogatásról
ahol visszavonulnak, s nagy a megkönnyebbülés, mikor október 17-én egyik órától a má-
sikra elmennek.

Október 19-én újból német katonák szállásolnak be. Intelligensebbek, mint az előző-
ek, teherautókon jönnek, benzint hoznak, s viszik naponként a visszavonuló csapat részé-
re, állítólag Csapig.

Október 23-án hernyótalpas légelhárító ágyúkkal (állítólag 10 darab), s mintegy 60-65
teherautóval a fél falut megszállják visszavonuló német katonák. Egy éjszakát töltenek a
faluban (ekkor eltűnik az úrasztali asztalterítő), s másnap délelőtt elmegy az egész csoport.
Utolsóan a parancsnokuk, egy hadnagy személyautóval, ekkor már egészen közlelől hal-
latszik az ágyúszó, állítólag Szatmárra innen vannak az oroszok csapatok.

Október 25-én reggel 6 és fél 7 közt felrobbantják az aláaknázott csengeri hidat, s
délután 2 óra tájban megjelennek a község határában az első orosz csaptok. Két irányból
közelednek a falu felé, s egyrésztük ellenséget sejtven a másik csapatban, lövöldözni kezd,

amitől emezek megijedvén, fedezéket kerestek árokban, tengeriben és a falu lakosai közt, gyanítva a lövöldözöt, ingerülten támadnak a falu szélére kivonuló lakosságra, akik fogadásukra siettek elébük. A félreértés nemsokára kiderül, s mintegy fél órai itt tartózkodás után, állandóan bort és pálinkát követelve (ide is már részegen érkeztek) az utánuk érkező, még nagyobb tömegű csapattal és lovascsapattal a szomszéd faluba, Tatárfalvára mennek. Másnap reggel visszazárlingóznak, útjuk célja állítólag Szatmár, közben magukkal vittek a községből 7 darab lovat (előzőleg már a németek is elvittek kettő).

Ezután többször jött a faluba 2-3 orosz katona, de ellátásukon kívül semmiféle különösebb követeléssel elő nem állottak, mindig indokolatlannak bizonyult a tőlük való félelem és rettegés.

Az egyház behivatalnokai (lelkipásztor, tanító) helyükön maradtak. Az egyházat – az előbb említett úrasztali terítő eltűnésén kívül – egyéb anyagi károsodás nem érte. Az istentiszteletek megszakítás nélkül folytak. Hadszintér a község nem volt, a levéltárak, úrasztali szent edények épségben maradtak.

1946. január 9.

Hadady István
lelkipásztor

Szamosdob

Szamosdobi református egyházunkra illetőleg tisztelettel bejelentem, hogy anyagi értékek tekintetében mondhatni semmi anyagi károsodást nem szenvedett.

Ez talán annak is tudható be, hogy bőven volt lehetőség arra, hogy az átvonuló katonai erők vágyukat a saját magam és népünk anyagi javainak minél teljesebb kizsákmányolása árán kielégíthették.

Mindezen nagymérvű anyagi leromlás mellett is azonban – Isten érte a dicsőség! – élünk, és magam, mint házam népe és egész gyülekezetünk népe ezen megpróbáltatást ez ideig Istenben való megnyugvással vészeltük át.

Ehhez kérjük jó Istenünk megsegítő kegyelmét továbbra is! Isten légyen velünk!

Mély tisztelem kifejezésével vagyok alázatos szolgálója.

Szamosdob, 1944. december 29.

Bara József
lelkipásztor

Szamoskér

A károkat a következőkben jelentem. A károk október 27-31-i árak szerint vannak becsülve.

EGYHÁZ KÁRA:

összes almakára: 1200 pengő értékben. Irattárban, klenódiumokban, iskolák felszerelésében kár nem esett. Épületekben sem.

Kocsis János lelkész kára: 2 ló szerszámokkal, 2 kocsi, 1 szekér meghiányosítva, 16 szekér széna, 2 darab hízó, 8 mázsa zab, apróbb gazdasági felszerelések, ruhaneműek, baromfiak, liszt, lekvár, gyümölcs, befőtt stb. 25.000 pengő értékben.

Illyés Zoltán kántortanító kára: 2600 pengő értékben.

Lőrinc Mihály tanító kára: 1800 pengő értékben.

A gyülekezet (község) tagjainak kára mindez ideig nem áll tisztán előttünk. Csupán lóállományban, amit csaknem teljesen elvittek, a kár félmillió pengőn becsülhető. A többi kár felülmúlja a lóállományban szenvedett kárt. Tehát ha egymillió pengőre becsüljük a gyülekezet tagjainak kárát, inkább kisebbre becsüljük a kárt. A becslés megismétlem az 1944. évi október 27-31. közötti árak alapján értendő.

A helyi események krónikája a következőkben foglalható össze: Szamoskérre az első átvonuló gyalogos csapat október 27-én este érkezett. Egész éjjel tartott az átvonulás. Egy román tiszt szerint az első átvonulók egy hadosztálynyi létszámmal (27 ezer ember) románok voltak. Ezek még elég tisztességesen viselkedtek, eltekintve attól, hogy sem a tiszteknek, sem a legénységnek ételmi utánpótlásuk nem volt, s tapasztaltuk azonnal mit jelent egy éhes hadosztály átvonulása. A tisztnek lovon, és ami feltűnő volt, kocsin utaztak. Aztán kevesen, talán a legnagyobb rendűek. Ruhájuk nem volt olyan hiányos, ahogy a hívek előre jelezték. Fegyverzetük, municiójuk azonban annál bőségesebb. Másnap délelőtt, október 28-án román lovasság jelent meg. Elcsigázott lovaikat a falu lóállományával pótolták. Egyszerre 108 darab lovat szedtek el, a falu legszebb és legjobb lovait. Agyonhajszolt, részben beteg lovakat, főként mokány lovakat hagytak az elvittek helyett, de csak azért, hogy a gazdák meggyógyítsák, feljavítsák, kipihentessék – dolgozni kevéssel lehetett – aztán három hét múlva összeszedték az utolsóig, és gyűjtőhelyekre vitték. Ugyanez történt az ökrökkel – ilyen fogatunk alig volt 1-2. Október 28-án este érkezett a 2. nagy átvonuló csapat. Ezek a románok voltak, ismét lehetett egy hadosztály. Ezek itt megháltak, kenyeret, sertést, baromfit rekviráltak. Minden lakásban és udvaron katonakonyha. Feltűnő volt, hogy ételmezt ezek sem hoztak, de boros hordókkal megrakott szekereikről vederrel hordta a bort a legénység. Az udvarok, csűrök, házak katonákkal, lovakkal, szekerekkel megrakva. Ez a csapat főként szekerekre és szerszámokra ve-

tett szemet, tehát a lovak után a szekerek és szerszámok összeszedése következett. Kopott, elhasznált főként romániai faszekerek maradtak. Itt is óriási kár érte a falut. Csak a földbe és trágyába elrejtett szekerek maradtak meg. Október 29-én vasárnap jelentek meg nagy tömeggel az oroszok. A kép ugyanaz, mint előbb. Lovak, szekerek, szerszámok elvitele, kenyér, élelem, hús, főként szesz követelése. A helyzetünk egyre súlyosbodott, mert a malmokat a németek felrobbantották, lisztkészlet nem volt bőséges a faluban. Ami volt, azt az asszonyok hamar felsütötték, vagy ami kevés lisztet hoztak, felsütették. Kenyér és liszt úgy kiürült, hogy volt olyan család, a saját családom is ezek közé tartozott, hogy 2-3 hétig nem volt kenyere. A falu összetartása azonban itt mutatkozott meg, ott ahol volt mégis elrejtett készlet, segítettek azokat, akiknek nem volt. Az oroszok megtették a bajokat házkutatásokkal, minden értékes ruha, ékszer, pénz, lábbeli, fehérnemű elkobzásával, a nők szemérmetlen vadászatával. Igen sok leány a határban a kórókukkokban vagy az udvaron levő szalmakazlak tetejébe vágott árkokban tartózkodott. Állatiságuknak így alig 1-2 esett áldozatul. Aki azonban nem volt szerencsés, 5-6-10-12 katona állatiságát kellett elszenvednie. Az oroszokkal jött román katonák sem voltak különbek. Igen sok esetben a férfiak öltre mentek és verekedéssel védték meg a nőket. De volt eset, hogy nők miatt orosz és román katonák lövöldöztek egymásra. A legkritikusabb ez az október 29-iki vasárnap éjszaka volt. Részeg katonák jártak házról házra, és mindent felforgattak, sok helyen összetörték. Idős és fiatal férfiakat és nőket inzultáltak. A következő napokon vagy két hétig tartott az átvonulás. Tömérdek harckocsi, motorosított ágyú, vörös keresztű autó, és katonaság vonult át a falun. Fegyver és német katona után kutatva folytatták a harácsolást. Leginkább egy hadtest vonult ár rajtunk így. De legnehezebb volt a lakosságnak a lógó katonák harácsolása. Ezek a haza szökni készülő civil ruhák, értékes holmik és pénz után kutattak. Volt olyan ház, ahol az asszony nyakából 5000 pengőt vittek el. Aranygyűrű, karóra, ékszer hamar cserélt gazdát. Mindezt azzal indokolták, hogy ugyanúgy jártak el a német és magyar katonák Oroszországban. A lakásokat eltetvezték, az udvarokat úgy bepiszkították, hogy a mi tisztasághoz szokott népünk iszonyodással telt el. El kell ismerni, hogy voltak közöttük jóérzésű, művelt orosz és román tiszték. De a tömegek garázdálkodását, amit elítéltek, nem tudták megakadályozni. Csakhamar megjelentek a szovjet bankjegyek minden következményükkel. Feltűntek a zsidók, akik sem nem tanultak, sem nem felejtettek. Így néz ki a kifosztott falu: jószágállomány, szekér, szerszám, pénz és anyagi erők nélkül a megmunkálatlan földek felé. Emberileg alig van remény a gazdasági élet megindításához.

A belhivatalnokok személyében és családjában erkölcsi sérelem nem esett. Ha baj fenyegetett, tömegestől jelentek meg erős férfiak, s jelenlétük távol tartott tőlünk esetleges bántalmazásokat. A falu hűsége ezekben a sorsdöntő napokban fényesen kiállotta a próbát. Az egyházközségben a normális állapotok hamar visszaállottak. A vezetők: lelkész, tanítók együtt szenvedtek a néppel, és vészelték át a végzetes napokat. Csak 2 vasárnap nem volt istentisztelet, október utolsó és november első vasárnapján. Az iskolák már november közepén folytatták működésüket. Az egyházi

adó 70%-a befolyt. Helyi javadalmat mindenki megkapta. Anyagiakban és lelkileg sokat szenvedtünk. Emberéletben kár nem esett.

Szamoskér, 1945. február 27.

Kocsis János
református lelkipásztor

Szamossályi

Az 1944. év vége és a folyó év, mint hatodik háborús esztendő Magyarországra és népére is elhozta a háborúval járó megpróbáltatások és szenvedések mérhetetlen sokaságát. Azt hiszem, nincs ennek az országnak olyan elszigetelt, vagy elrejtett legkisebb zuga, amely ha kisebb nagyobb mértékben is, de meg nem ismerkedett volna egészen közelről a háború testi és lelki rombolásaival. Ez az egyetemes háborús rombolás természetesen nem kímélte Krisztus földi anyaszentegyházát sem. Majd még csak később fog kiderülni, hogy az Úrnak egyes gyülekezetekbe tömörült kisebb nagyobb nyája milyen mértékben érezte meg Istennek a háború viharában megmutatkozó ítéletes kezét, vagy éppen értelmetlenül megmentő kegyelmét.

Alulírott lelkipásztor Isten iránt soha el nem múló hálával számolhat be arról, hogy a lelki vezetése alatt álló Szamossályi reformátusgyülekezetet sem egyéneiben, sem a maga összességében nem érte számottevő, vagy külön kiemelkedő akár lelki, akár anyagi megpróbáltatás.

A községet egy ízben, 1944. szeptember 5-én este fél 9 óraker kezdődő s egy óráig tartó légitámadás érte. Istennek hála, sem emberben, sem épületben sem más anyagban veszteség nem volt. A bombák nagy része külső területekre hullottak vagy pedig célt tévesztettek. Nagy volt azonban a támadás erkölcsi, illetve lélektani hatása.

E támadást követőleg azután a visszavonuló német haderő egyes részei szállásolta be magát községünkbe hosszabb-rövidebb időre egészen a Vörös Hadseregnek 1944. október 25-én történő bevonulásáig. A német haderő községünkbe állomásozó részei természetesen beszállásolás céljára igénybe vette, illetve lefoglalta iskolánk mind két tantermét. Az úgynevezett „*nagy iskola*” tantermében, ahol már a padok amúgy is régiék és elhasznált állapotban lévők voltak, néhány pad teljesen összetört. A másik úgynevezett „*új iskola*” udvarán lévő fászkamarát katonai konyha számára vették igénybe, s mert a „*konyhát*” az ajtón bevinni nem tudták, kivágták annak falát. A Vörös Hadsereg körülbelül zászlóaljnyi része községünkön csak átvonult. Tudomásom szerint két atyánkfianak csizmáját húzták le s cserélték ki.

Egyéb kárvallás sem egyházunkat, sem annak egyes tagjait nem érte.

Szamossályi, 1945. április 20.

Csörömbey Zoltán
református lelkipásztor

Szamosatárfalva

Az 1944. év szeptember elején a terror bombázás alkalmával Szamosatárfalva és környékére bomba nem esett, az csupán a lakosság körében félelmet gerjesztett. Október havában a visszavonuló német csapatok tanyáztak huzamosabb ideig itt, de nagyon udvariasan viselkedtek, semmi kárt nem szenvedett tőlük sem a lakosság, sem az egyház. Utánuk október 25-én átvonult egy orosz csapat, másnap pedig ugyanaz visszajött, talán azért, mivel a Szamoson nem tudott átkelni. Ez a csapat elvitte a gazdáknak úgyszólván összes lovait (16 darabot), továbbá 2 ökröt, s szekereket. Ettől kezdve több átvonulás nem történt, mivel Szamosatárfalva nem esik a hadak útjába. Csupán csak egy alkalommal tartotta rettegésben a község lakosait 5 részeg katona (valószínűleg szökevény) egy éjszakán keresztül, de hál' Istennek átéltek minden veszély nélkül.

A belhivatalnokok helyükön maradtak, nem menekültek el, az egyház és az iskola semmiben kárt nem szenvedett.

A község lakosai közül elmenekült Dr. Madarassy Géza, aki az egyház főgondnoka volt, akinek – mint az elmenekültekét általában – elszállították összes ingóságát, terményét s jószágait.

Szamosatárfalva, 1946. március 16.

Csiszár Árpád
református lelkész

Szamosújlak

Püspök úrnak 1944. december 5-én kelt 4300/1944. számú körlevele 5. pontjának rendelkezésére hivatkozással hivatalosan jelentem, hogy Istennek legyen hála, a hadműveletek alatt egyházközségem és belhivatalnokai semmiféle kárt sem szenvedtek, semmiféle bánlatom nem érte őket sem erkölcsi, sem anyagi vonatkozásban.

Az istentiszteletek, s általában az egyházi ügyek mind zavartalanul folytak és folynak mind máig.

Szamosújlak, 1945. április 19.

Bakó Péter
református lelképásztor

Szatmár

Az átélt rettenetes bombázások és az ezekkel járó izgalmak, valamint a menekülésszerű költözködés után még csak most jutottam abba a helyzetbe, hogy jelentést tegyek Fő-tiszteletűségednek arról a gonosz rombolásról és pusztításról, melyet a szeptemberben 17. 18. 19. és 20-iki terrortámadások végeztek, romhalmazzá téve szépen fejlődő városunkat és a mi egyházi épületeinket is, ezek között a nekünk annyira kedves Láncostemplomot, leánynevelőintézetünket, mind a két paróchiális épületünket, és erősen megrongálva fiú főgimnáziumunkat és a többi egyházi épületeket is. Valóban még ma is megdermedve nézi az ember ezeket a romokat, és tépelődve kérdezzük magunkban: vajon mikor épülnek fel ezek? A terrortámadások közül kettőt mi is itthon éltünk át, de a harmadik napon mi is kimenekültünk falura, én Óváriban a nővéremhez, özv. Czibere Lászlónéhoz, Dr. Kiss Bertalan kollegám pedig Szamosdarára, Kovács Gyula lelkipásztorunkhoz. Ezekről a helyekről járunk be naponként Szatmárra, végezni a szolgálatunkat. A paróchiákon tudniillik nincsen egyetlen egy szoba sem, amelynek ajtaja és ablaka volna, ahol meghúzódhatnánk. Mihelyt azonban tudunk valamelyes tűrhető lakást biztosítani, azonnal visszaköltözünk Szatmárra, mert felettébb fáradtságos reggel bemenni a városba, és este kijönni falura különösen, mikor esik az eső. Most – hála istennek – egy pár nap óta csend és nyugalom van a városban, és kezdenek már az emberek is visszatérni, hogy legalább az ép falú épületeket befedjék és megvédjék a további romlástól. Már mi is megkezdtük az egyházi épületeken a fedélzet helyrehozását, de bizony nagyon lassan halad a dolog, mert nincs ember. Most érkezett egy katonai munkáscsapat a városba, amely remélem, hogy segítségünkre lesz. Ha jó idő lenne, egy pár hét alatt az épületeinket bizonyára befednék. Legnehezebb lesz a templom ideiglenes befedése, mert annak a tetőszerkezetét majdnem teljesen tönkretette a bomba. Már pedig erre is módot kell találnunk, hogy az orgonát és a belső berendezést megmentjük. Ami tőlünk telik, mindent megteszünk a romlások mielőbbi helyrehozása érdekében, és sikerülne is ez, csak lenne már biztonságosabb és nyugodtabb a helyzetünk. Úgy értesültem, hogy az utóbbi terrortámadások alkalmával a debreceni nagytemplom és a Kollégium épülete is megrongálódott. Teljesen együtt érzünk debreceni testvéreinkkel, és kérjük az Istent, hogy óvja meg őket is velünk együtt további megpróbáltatástól és csapástól.

Az istentiszteleteket a kültelki templomban tartjuk. Oda járnak híveink Isten igéjét hallgatni. Sajnos a régi szép gyülekezetünknek csak a töredéke van meg. A nagyobb része a Szatmárhegyre és a szomszédos falvakba menekült, mert az itthoni lakás lakhatatlan. Remélem azonban, hogy mihelyst a lakásokat kijavítják, a híveink is visszatérnek otthonaikba. A hatóság igyekszik segítségére lenni a lakosságnak a romlások felépítésében, hogy mire a kedvezőtlen, hideg idő bekövetkezik, minden családnak legyen 1-1 szobája, ahol meghúzódhatnak. Mi lelkészek is igyekezünk minden tőlünk telhetőt megtenni híveink érdekében, hogy helyzetüket könnyítsük és tűrhetővé tegyük. Sajnos,

az iskolákban szünetel a tanítás, és ennek a megkezdéséről mindaddig nem lehet szó, míg a használható épületeket rendbe nem hozatjuk.

Isten oltalmába ajánlva Főtiszteletűségedet és anyaszentegyházunkat, mély tisztelettem nyilvánítása mellett vagyok.

Szatmár, 1944. október 5.

Boros Jenő
lelkipásztor

Szatmárcseke

A hadműveletek közeledésének hatása alatt a község elöljárósága 1944. október 18-án kihirdette, hogy mindenki meneküljön aki tud, de erre senkit nem kényszerítenek. A lakosság között nagy nyugtalanság támadt. Sokan felkészültek az indulásra, de még többen az istenháza felé tekintettek, ahová minden reggel és délután 50-60 asszony gyűlt össze istentiszteletre, s aggódva kérdeztek, hogy én is elfogok-e menni, vagy itt maradok velük? Én határozottan kijelentettem, hogy bármi történjék, maradni fogok, s őrhelyemet nem hagyom el. Megható volt a gyülekezet ragaszkodása, a szegényebb hívek közül egyesek meghívtak engem és családomat, hogy a bevonulás idejére menjünk hozzájuk, és ott várjuk be az eseményeket, mások egyszerű magyaros ruhákat ajánlottak fel, hogy abba öltözködjünk, de én kijelentettem, hogy nagyon köszönöm a szeretetnek ezt a megható megnyilvánulását, de a lelkészlakon rendes lelkészi ruhában fogom családommal együtt megvárni az eseményeket, s lelkészi jellegem egy percre sem fogom megtagadni, bármi történjék. A legnagyobb fejetlenség idején, október 18-án délután a templomban kihirdettem, hogy másnap reggel 6 órai kezdettel soron kívül ki fogom osztani az úrvacsorát azok részére, akiknek 19-én délelőtt 9 órájára katonai szolgálatra kellett bevonulni Fehérgyarmatra. 65 férfiú, többnyire levente részére osztottam ki csütörtöki napon az úrvacsorát reggeli szürkületben. Ennek meglett az a fontos következménye, hogy október 19-én csak a főjegyző és a körorvos menekült el községünkéből. Október 22-én az egész gyülekezet részére úrvacsorát osztottam, s ez alkalommal 200 lélek járult a szent asztalhoz (1280 lelkes gyülekezetből).

A visszavonuló német csapatok október 24-én este 7 órakor érkeztek községünkbe, s itt a Túr nyugati töltésénél, a falutól 4 kilométernyire új védelmi vonalon helyezkedtek el. Október 26-án este 6-7 óra között egy német üteg tüzelt a közeledő orosz csapatokra. Mindenki félt, hogy hadszíntérré válunk, aggodalmunkat ki is fejeztem a lelkészlakon szálláson levő német hadnagy előtt, de Isten megóvott bennünket: este 9 órakor jött a további visszavonulási parancs, erre a németek a Tiszakóród-Szatmárcseke közötti Túr-hidat felrobbantották, s 3 óra alatt kivonultak a községből.

Az orosz hadsereg egységei csak október 27-én éjfél után vonultak be mintegy 300-400 katona községünkbe. A parancsnokság a lelkészlakon 3 szobában helyezkedett el, míg

a gyalogság egy része 3 iskolai tantermünkben rendezkedett be. 7 katonatiszt, több altiszt és közkatona volt hajnaltól kezdve napestig vendégünk, de kisebb anyagi káron kívül semmi bajunk nem történt. A tisztikar teljesen korrektül viselkedett. Engedélyünkkel még a bevonulás reggelén, 9 órakor istentiszteletet tartottam. Nagy volt az öröm a gyülekezet tagjai között, mikor a harang szavát meghallották, s mintegy 60 felnőtt egyháztag - nagyobb részt asszonyok - jött fel az istenházába, nem törődve semmi veszéllyel. Részt vett az istentiszteleten 3 orosz katona is. Azóta is minden nap kétszer van istentisztelet, házi istentiszteletet is tartunk.

Szatmárcsekén emberáldozata nem volt a megszállásnak. Az egyházközség anyakönyvei, jegyzőkönyvei, klenódiukai hiánytalanul megvannak. (A megszálló orosz csapatok október 27-én este 9 óra után mentek tovább községünkől.)

ISKOLAÜGY:

A hadműveletek következtében a tanítás kárt szenvedett. Dávid József kántortanító, tartalékos hadnagy, aki az V-VI. osztályt tanította, szeptember 16-án bevonult katonai szolgálatra, s azóta ismeretlen helyen tartózkodik. Dr. Tukacs Jánosné Erdős Magdolna és Fekete Viktória tanítónők október 7-ig tanítottak, de az állandó légi veszély miatt csak kevés gyermek járt fel. Október 11-én a közeledő hadműveletek miatt Fekete Viktória tanítónő szüleihez Mándra költözött, s azóta hívásra sem tért vissza állomáshelyére. Jelenleg Kocsordon tanít.

A megszállás után november 28-án kezdődött meg újra a tanítás, az I-III. osztályban, özv. Penke Lajosné Kovács Ilona helyettes tanítónőt alkalmazta az egyház az elmenekült Fekete Viktória helyére.

A IV-VI. osztályban csak 1945. januárjában kezdődhetett meg a tanítás, mert Dr. Tukacsné Erdős Magdolna szülési szabadságon volt.

A konfirmációi oktatás folyik, vasárnapi iskolát is tartunk.

Iskolánk nem szenvedett nagyobb kárt, csupán 14 darab önműködő ablakroló, 1 mosdótál, Szatmár vármegye térképe, s néhány vezérkönyv tűnt el a megszállás következtében.

AZ EGYHÁZ ANYAGI ÉLETE:

November 30-án az egyházi adófizetések újra megkezdődtek, s oly szép eredménnyel, hogy az egyházközség lelkésze és tanítói járulékait december végéig rendezni tudta. Karácsony első és másod napján az egyház szükségleteire előadást rendeztünk, a tiszta jövedelem cirka 1200 pengő volt. Az egyház választói névjegyzékét 1945. évre december 15-re elkészítettük.

Hála legyen a jóságos Istennek, aki átvezetett bennünket egy nagy szakadék felett, Ő legyen oltalmunk a jövőben is.

Szatmárcseke, 1945. január 15.

Szalay Pál
református lelkész

Szatmárnémeti

A szeptember 16., 17., 19. napjaiban az esteli órákban végbement, esetenként öt negyed óráig tartó bombatámadás, mely a város egész területén systematikusan pusztított, úgy emberéletben, mint főként épületekben nagy kárt okozott.

VESZTESÉGEINK EMBERÉLETBEN:

Hogy emberéletben mennyi az áldozatok száma, az még ma sincs hivatalosan megállapítva, nem különben az elhunytak személyazonossága. Az aránylag kevés veszteség azzal magyarázható, hogy a támadás nem jött váratlanul, az első éjszakai támadás után a város szinte teljesen kiürült s mert az egy püspöki palota (római katolikus) kivételével, ahol 21-en lelték halálukat, tömeges szerencsétlenség nem történt.

Halottaink eltemetése, még inkább anyakönyvezése nagyon sok kívánni valót hagyott maga után. Az elnéptelenedett városban nem volt, aki összeszedje a hullákat, nem volt fogat, ami kihordja s főként nem volt aki a sírokat kiássa. Még kevésbé történt gondoskodás az anyakönyvelésről, vagy bár az elhunytak nyilvántartásáról. A bombatámadás utáni negyedik napon jutottunk addig, hogy az első tömeges sírt megáshattuk s az első alkalommal a római katolikus lelkész testvérünkkel együtt temettünk 68 elhunytat, amikor még meg lehetett állapítani a koporsóban nyugvók nevét s vallását, de már a második s harmadik tömeges temetés alkalmával, amikor 122 koporsó elhantolására egyedül lévén temető lelkész, reformátusokat s nem reformátusokat úgy temettem el, hogy semmi adat nem állott rendelkezésemre a koporsóban nyugvók személyazonosságát illetően. Tekintve, hogy a városi anyakönyvi hivatal is utólagos bejelentések alapján próbálja bejegyzéseit eszközölni, természetesen, hogy a magától értetődőleg hiányos anyakönyvvezetés alapján készülő egyházi anyakönyvelés szintén nem teljes. Egyházunk hivatalosainak, tanárainak, tanítóinak, valamint azok családjának nem történt bajuk.

ANYAGI KÁROK:

Nem is illik, hogy anyagi károk címen emlékezzem meg legnagyobb veszteségünkről, a láncos-templom katasztrófájáról, ahol anyagi kár mellett, felmérhetetlen kárt jelentett, hogy szeptember 16-tól november 4-ig, tehát amikor arra legnagyobb szükség lett volna, a belvárosi szatmári gyülekezetünk életéből teljesen hiányzott a templom s benne az Igehirdetés megtartó ereje.

Templomunk már az első éjszakai bombázáskor, az első negyedóránál áldozatul esett. A nagyméretű bomba, vagy még inkább légiakna a szószékkal szemben lévő oldalon, pontosan a falra hullott. Az igen vastag fal kiállotta összeomlás nélkül a nehéz próbát, de a fedőanyag megsemmisült és a tetőzet felerésze beszakadt, vagy összetört, a be nem szakadt rész is szétment sok helyen. A beomló gerendák gyönyörű keményfa padjaiknak kb. felét összetörték vagy súlyosan megrongálták. Szószék, orgona épségben megmaradtak, kevés sérüléssel, az úrasztala már súlyosabban rongálódott meg, különösen a sok esőzés következtében. A temp-

lom fala a bombahullás helyén több méter mélységben és szélességben lesodródott, az ablakok felett meghasadozott és természetesen több helyen megsérült. A harmadik bombatámadás alkalmával a templom és a leánynevelő intézet közötti úttestre hullott bomba a szószerű felőli falat is, templom bejáratot, a körülfutó láncokat, azt tartó oszlopokat megrongálta.

Tornyunkat is súlyos sérülés érte. A légnyomás a bordázatot, a pléh alatt lévő deszkaborítást nagyrészt összetörte és a bádofedél jórészét lesodorta. Kültelki templomunkról csak a tetőcserep egy részét sodorta le a légnyomás és inkább az orosz bevonulást megelőző ágyúzástól szenvedett.

ISKOLÁINK:

Fiúgimnáziumunkat közvetlen találat nem érte. A körülötte lévő épületeket ért találatok következtében tetőzete sérült meg, a tető anyagának kb. 1/6 része megsemmisült. A Láncos-templom felőli tűzfala felsőrése leomlott, ajtóit kettő-három kivételével megsemmisültek, vagy súlyosan sérültek. Az ablakok csak kitörték, de a ráámák sértetlenek maradtak. A tornateremben csak az ablakok törtek ki. Súlyos kár érte az intézetet, hogy a német katonaság által elszállított padjai, ami a padok nagyobb részét jelenti, az iskolával szembeni épületben elégték. a növendékek jelenleg iskolában járó létszáma: 286 fiú, 8 lány.

Leánynevelőintézetünk sérült meg legsúlyosabban. Intézet előtt, közvetlenül az úttestre hullott bomba következtében a Kálvin tér 4. szám parochia felőli fal kidőlt, tetőzet leszakadt s az épület sarok része megsemmisült. Az egész utcai front olyan mértékben rongálódott meg, hogy műszaki megállapítás szerint menthetetlen, illetve a megmentés olyan áldozatban kerülne, ami ez idő szerint túlhaladja erőinket.

Intézet udvarára hullott egy bomba és egy légiakna, valamint a Kálvin tér 8. szám lelkészi hivatal és lakás melléképületeire hullott bomba következtében a tornaterem tetőzete egyrészt hosszúságban és szélességben beszakadt, maga alá temetve az épületből odahordott padokat, a nagy áldozattal éppen szeptemberre befejezett, 2 osztályt magába foglaló épülettoldás tartóoszlopai kidőlték, tetőszerkezete megsérült, a régi épület udvara felőli résznek, - úgy a földszinten, mint emelten 3-3 osztályt s egy kisebb helyiséget foglal magába – földszinti tartó oszlopai sérültek meg, a folyosó ablakai összetörték, az ajtók megrongálódtak, tetőfedő anyag nagy rész megsemmisült.

Leányinternátus közvetlen találatot nem kapott. Az udvar felől, a Kálvin tér 8. számú lakta néző részén, ahol a folyosók vannak, az osztályok ajtajai fele részben megsérültek, összetörték. Az osztályokban falak megrepedeztek, plafonok több helyen megsérültek. Az internátus pincéjében elhelyezett téli élelmiszerkészlet, edények, asztalneműek, evőeszközök, a konyhafelszerelés tekintélyes része a közigazgatás felbomlása után és a bevonulást követő napok zűrzavarában a tömegfosztogatásoknak lett az áldozata.

Legkevesbé sérült a fiú internátusunk, ahol a lelkészi hivatal is van. Itt az épület feléről, ha a légnyomás le is vitte a cserepet, az nem semmisült meg, az ablakráámák épek maradtak, az egyes termek és folyosó kisebb mértékben összeropodtak és néhány ajtó összetört. Az internátus készlete és felszerelése nagyrészt megmaradt.

Fiú és leány elemi iskoláknak külön épülete nem volt, hanem részint a fiúgimnázium, részint leánynevelő intézet földszintjén lévén, külön nem említem.

BELHIVATALNOKI ÉPÜLETEK:

Kálvin tér 4. számú lelkészi lak a leánynevelő intézet előtt az úttestre hullott bombától az utcai fronton megsérült ablakai összetörtek, az iskola felőli tűzfal felül beomlott, tető anyaga több mint fele részben megsérült. Az udvar felőli részen, valamint a melléképületek sértetlenek maradtak. A leányiskola felőli külső irodahelyiségben az egyház tulajdonát képző irodai bútorok részben megsemmisültek.

Kálvin tér 8. számú lelkészi lak, a melléképületre (sertés ól) hullott bombától, az udvar felőli részen megsérült, ajtajai, ablakai részben összetörtek, melléképületei megrongálódtak. A kertet körül vevő és azt az iskolától elválasztó kerítés teljesen megsemmisült, a tető anyag egyharmad része megsemmisült.

A Boros Bálint utca. 4. szám alatti kántori lak az udvar felőli részen sérült a szomszéd kertbe hulló bombától. Ajtóí, ablaki részben összetörtek, fedőanyaga egyharmad részben megsemmisült, kőkerítése kidőlt.

Kálvin tér 9. szám alatti fiúinternátus épületének udvarán levő harangozó lakás ajtóí, ablaki összetörtek, falak megrepedeztek, tetőzet nagyrészt megsemmisült.

EGYHÁZ TULAJDONÁT KÉPZŐ HÁZAK:

A Vörösmarty utcai földszintes, régi, nem nagy értéket képviselő házunk, amelyik egyik tanítónknak lakásul szolgálat, teletalálatot kapott és megsemmisült.

A K rt. (sic!) utcai földszintes lakóház teletalálatot kapott, teljesen megsemmisült.

Pázsit utcai egy szoba konyát magába foglaló, egészen kicsike házunk jóformán sértetlen maradt.

IRODAI FELSZERELÉS, LEVÉLTÁRI ANYAG:

Irodai felszerelésünkben különösebb kár nincs. Levéltári anyagunk megmaradt, de összeomolva, szétszóródva. Anyakönyveinket, úrasztali, keresztelési felszereléseinket részben Boros Jenő lelkésztestvérem, részben magam vidékre szállítottuk és itt kár nem ért bennünket.

BELHIVATALNOKOK SZEMÉLYI KÁRAI:

Amint emberéletben és testi épségben nem szenvedtünk veszteséget, úgy ha több és kisebb anyagi károsodás, részint a bombatámadás alkalmával, részint a fosztogatás alkalmával mindannyiunkat ért, de ezek elhordozható veszteségek.

EGYHÁZUNK BELSŐ ÉLETE A BOMBATÁMADÁS ÓTA:

A bombatámadás utáni napokban, részint mert lakásink teljesen lakhatatlanná váltak s mert tartottunk a további támadástól, a közeli falvakba menekültünk. Boros Jenő szülőfalujába, Óvárba, jómagam családotól a szatmár melletti Dara községben, Kovács Gyula lelképásztor társamnál húztam meg magam, ahonnan minden nap kerékpáron jártam be. Szeptember 16-tól novemberig a külbelki templomban tartottunk a belvárosi hívek részére is istentiszteletet. Az orosz bevonulás előtti, illetve a közvetlen utáni vasárnap – a bevonulás október 24-én volt – nem volt gyülekezetünk s így rendes istentisztele-

tet nem tartottam, csupán a harangozóval, énekvezérrel együtt áhítatosan imádkoztunk. Ez utóbbi alkalommal 45-50 orosz katonát találtam templomunkban, akik, mint mondták nem tudván, hogy templomban vannak, nem egészen odaillő módon viselkedtek, de felszólításomra némi vonakodás után elhagyták és áhítatunkat egyáltalán nem zavarták. Ez alkalommal sajnos az egyik harmóniumunk olyan súlyos sérülést szenvedett, hogy végleg használhatatlanná vált.

Családommal együtt az orosz bevonulás utáni napon, október 25-én jöttem be a városba s pár napig az iskola pincéjében húzódtunk meg, majd amikor ott tarthatatlanná vált a helyzetünk, egyik tanítónknak a Kölcsey utca 10. szám alatt lévő, elhagyott lakásába költöztünk, ahol azóta is vagyunk. Boros Jenő lelkésztestvérem a fiúinternátus épületében lakik.

November 4-én és november 11-én már a lelkési hivatalban tartottam istentiszteletet a belvárosi hívek részére külön is, majd ez idő alatt beüvegeztetve a fiúgimnázium tornatermét és székekkel, padokkal berendeztetve, november 18-tól kezdve itt tartjuk, állandó növekvő létszám mellett istentiszteleteinket. Híveink egy része elmenekült, egyrésze még mindig vidéken van. A most napokban megejtett népszámlálási íveken végig futva körülbelül úgy számoltam össze, hogy református van a városban 11.950, római katolikus 7540, görög katolikus 4200, zsidó 180, evangélikus 38. Természetesen ez a szám javunkra még sokat fog javulni.

Fiú és leány bibliakörünk részére összevonva, valamint Férfiszövetségünk részére bibliaórákat rendszeresen tartjuk. Résztvevők száma: 25-50. Vasárnapi iskolában és szegény gyermeknővándorok szervezése most van folyamatban.

Úgy egyházunk, mint városunk életét súlyosan érinti a most folyó munka, erő szedés a lerombolt oroszországi városok felépítésére. Beszállított híveink érdekében lehetőleg elkövettünk úgy az orosz parancsnokságnál, mint a polgári hatóságoknál. Több alkalommal voltunk már az orosz parancsnokságnál, kevés eredménnyel, de még sem egészen hiába. Tegnap voltam híveinket a táborban meglátogatni. Természetesen eddig még elsősorban német nevről lévén szó, inkább a katolikus egyház van közelebből érintve. Sokat gondolok aggodalommal, hogy milyen lelki nyomorúságba jutnak majd legnagyobb részt fiatal korban lévő atyánk fiai lelkipásztori gondozás hiányában. Az orosz parancsnokságtól ugyan nagyon megnyugtató válaszokat kaptunk kérdéseinkre minden tekintetben, hogy emberséges bánásmódban lesz elvitt testvéreinknek része, de az igaz az, hogy lelkiileg teljesen gazdátlanokká válnak ott híveink. Itt mindenki remegve gondol arra, hogy esetleg neki is menni kell, holott talán azzal a gondolattal kell foglalkoznunk, hogyha ott tömegesen lesznek, mint ahogy lesznek híveink, nem lehetnek lelkipásztori gondozás nélkül, tehát valakinek menni kellene velük.

A Lános templom végzetesen hiányzik, és csak lassanként mernek előbújni az emberek, de gyülekezetünk lassú, de egyenletes megerősödése, templombajáró, úrvacsorával élő híveink számának növekedése kétségtelen és hiszem, hogy ebben a tekintetben egyházunk ugyanazt a szerepet fogja betölteni, mint a román megszállás alatt a magyarság életében. Megoldhatatlannak látszó probléma ezidő szerint az anyagi kérdés. A válság alig 2.000 pengős pénzállománnyal ért bennünket. Minden pénzünket beépítettük részint a

Fiúinternátusba, részint a Leánynevelő intézet új épületrészébe. Díjlevél szerint a belhivatalnokokat a nagyobb részben a város fizeti. A város épp úgy üres pénztárral maradt, mint az egyház. Adókimutatásunk sajnos még nincs, költségvetésünk szintén nincs, pénztárnokunk még csak a nyilvántartási lapok, könyvek rendbehozatalán dolgozik megfeszített erővel. Irodahelyiségeinket is csak most tudtuk valójában használható állapotba hozni. Nehéz helyzetben vannak a magánvagyonnal nem rendelkező belhivatalnokaink. Tanítóink közül csupán egy van, aki december 31-ig felvette a fizetését, a többi nem. Elemi iskoláinknak, egyházunknak pénze nem lévén, eddig arra nem gondolhattunk, hogy őket az elmaradt 90 %-ot kitevő állami illetményükért kárpótoljuk. Most próbálunk a perselypénzeinkből részükre legalább részben valamelyes fizetést adni. Középkiskoláink tanári kara, úgy a fiúknál, mint a lányoknál annyiban van könnyebb helyzetben, hogy a beszédett tandíjából a pénztárakban maradt összegből az egyébként is kis létszámú tanári karokat visszamenőleg is fizetni tudják. Itt a várostól kölcsön kérni nem lehet, a városnak nincs pénze, de különben is egy baloldali kőműves lett a polgármester, a főispán egy vérbeli elfogult román akitől távol áll a református egyház, bank még nem működik – az egyik most indul – a magánosoknak nincs pénzük. Egy intenzív adószedés és a fokozott perselypénz és adományok átmenetileg segíteni fognak, a későbbiek majd Isten megmutatja.

ISKOLÁINK ÉLETE:

Az oroszok november 24-i bevonulása után két nappal iskoláink érdekében érintkezést kerestem a városparancsnokkal, aki mindenben a legnagyobb készséggel volt segítségül, (ez a parancsnok két hét múlva elment) hogy egyházi és iskolai életünk meginduljon. November 12-én meg is nyitottuk, úgy a fiúgimnáziumunkat, mint Leánynevelő intézetünk minden tagozatát, valamint elemi iskoláinkat, igaz, hogy eleinte csak néhány tanárral és tanítóval, de amilyen mértékben jöttek be vidékről lassanként tanterőink, olyan mértékben növekedtek egyes osztályok létszámai, úgy hogy ezidőszereint a növendékek a múlt évihez képest átlag 30-45 százalékos csökkenést mutatnak. A vidékiek, míg a hadi kérdés el nem dől, nem járnak. A tanítás mindenütt rendes tanmenet és órabeosztás szerint megy, itt-ott még összevont osztályokkal, a fiúinternátusban. Internátusainkat eddig még nem, nyitottuk meg és erre csak akkor gondolunk, ha a helyzet konszolidálódik s ha még további helyiségeket tudunk rendbe tételni.

BOMBAKÁROK HELYREÁLLÍTTATÁSA:

A bombatámadások utáni időkben a város csak a berendezési károkat térítette meg, egyenlőre a fenntartótól kapott összegből, de az épület kárt nem. Pénzünk nem lévén, de egyébként is tartva újabb támadástól, egy néhány napra kikért munkás század segítségével épületeink egy részén némi cseréptrakást végezhattünk csupán. Új munkálatra nem gondolhatunk. Október 17-én tehát egy héttel az orosz bevonulás előtt, már a közvetlen elutazás előtt álló városvezetőség néhány tagjával sikerült megértetnem, hogy legalább templomunk építésére hagyjanak itt valamilyen pénzbeli segítséget, tekintve, hogy az egész városi pénztárt magukkal viszik, és így a város polgármestere juttatott kezeimhez 40.000 Pengőt. Ez összeget az orosz bevonulásig elásva őriztem, s az hiánytalanul meg is

van maradva. Az oroszbevonulás után hetekig sem a lelkész társammal, sem a presbitériummal – ez utóbbinak néhány tagját, aki a városban tartózkodott, összehívtam s úgy őket, mint a főgondnokunkat tájékoztattam a legsürgősebb tennivalók felől, amiben velem mindannyian egyetértettek – kapcsolatot találni nem lehetett. Az állandó zuhogó őszi eső, ami épületeinket és azok berendezését pusztította, a megnyitásra váró iskolák, a közelgő tél, valamint egyéb megfontolások arra készítettek, hogy a rendes, törvényes eljárások bevétele nélkül (így nyitottuk meg az iskolákat is az igazgatók távollétében, utólagos hozzájárulásiikkal) azonnal cselekedjem, remélve, hogy felettes egyházi hatóságaim eljárásomat utólag helyesen látni fogják. A rendkívüli idők néha rendkívüli eljárást tesznek szükségessé. A németek által el nem vitt és el nem pusztított (kivétel nélkül minden gyárat, közüzemet felrobbantottak) nagyon kevés építőanyag a romba döntött városban, ahol minden építeni kell, hetek alatt elfogyott már, csak azért is mert hatóságinknak is szükség lesz rá. A hidak felépítése, vasút helyreállítása, a meginduló építkezések a munkaerőt olyan mértékben veszik igénybe, hogy később lehetetlen lesz munkást kapni. A beálló tél tönkreteszi a be nem fedett épületeinket.

Ezek megfontolásával és a nálam lévő pénzzel azonnal hozzákezdtem az építkezéshez. Építő vállalkozó nem lévén, napszámósokkal fogtam munkához és naponta körülbelül 35-60 napszámossal dolgoztatva két hónapon át karácsonyig, illetve újévig fedél alá hoztuk illetve rendbe tettük kevés kivétellel az összes megmenthető épületeinket. Tekintve, hogy sürgős volt az iskolák megnyitása, ezért elsősorban az iskolákat igyekeztünk elfogatható állapotba hozni, ennek során teljesen befedtettem a Fiúgimnáziumot és a leányiskolának helyt adó Leányinternátust, a volt Leánynevelő intézet újonnan épített toldalékszárnyát – itt a leszakadt oszlopokat, tetőt is fel kellett építeni – továbbá még egy részét az udvari szárnyaknak, rendbe tettem a kültelki templom és a Fiúinternátus tetőzetét, továbbá a fiúinternátusban és a leányinternátusban az osztályokon belül a repedéseket, plafonszakadásokat stb. kijavítottam. A templom a tetőzetnek körülbelül fele részét helyreállítottuk, befedtük, a torony belső bordázatát megcsináltattuk, deszkaborítást felrakattuk, sajnos a bádogot nem tudtuk forrasztóanyag hiányában feltételni, a templom nyitva maradt részéről a beomlott, gerendázatot, törmelékét kihordattuk, a be nem fedett részen a padokat felszedtettem s a befedett rész alá rakattam, az úrasztala fölé külön fedelszerkezetet készíttettem és befedtettem, (ezt kár lett volna felszedni) azt orgonát befedtettem, a leomlott templomfalat felrakattam a párkányig, ott vasbetonnal leönttettem. A Leányiskola beomlott tornacsarnoka két harmad részéből a beomlott gerendákat kihordattam, a padokat kiszedtettem, az utca felőli kerítéseket, kapukat megcsináltattam, a beomlott épületrészekből a padokat kihordattam, a Kálvin tér 8. számú lelkési lakást befedtettem, a melléképületeket úgyszintén, az altiszi lakást visszaállítottam, az asztalos munkálatokat, kőműves munkálatokat elvégeztettem, (ajtók, ablakok, falak) a kültelki templomot, az istentisztelet céljára szolgáló tornatermet, a Fiúinternátust, a Kálvin tér 8. számú lelkési lakot, pénztári hivatalt beüvegeztettem, a Boros Bálint utcai kántori lakon ajtókat, ablakokat rendbe tettem – a munka részben még folyik – a harangozó lakást befedtettem, ajtókat, ablakokat, falakat megcsináltattam, beüvegeztettem. Így nagyjában összefoglalva ezeket a munkálatokat végeztük el. Igyekeztem természetesen minél több építőanyagot beszerezni

és beszállíttatani, így felvásároltam és beszállíttattam a különböző raktárakból 24.000 darab cserépet, ebből 21.000 hornyolt cserép volt, amit csak úgy lehetett felhasználni, hogy az épületeinket át kellett léceztetni, megfelelő mennyiségű meszet, szeget, deszkaanyagot, fát, nagy mennyiségű gipszet, igen nagy mennyiségű üveget, gittet, cementet, nádat, némi festékanyagot, szigetelőt stb. A kapott összeg nagyrészt elfogyott. Teljesen tudatában vagyok és voltam is eljárásom szabálytalan voltának, de úgy érzem így kellett tennem és hiszem, hogy Főtiszteletűséged, aki mint gyülekezet lelkipásztora a mieinkhez hasonló, csak ezeknél még sokkal nagyobb gondok között ég és keresi a módját, hogy mentse épületeikből, ami menthető, igazat fog nekem adni, mikor ezt az utat választottam.

KÖZELJÖVŐNK KILÁTÁSI:

E levelet átadó Dr. Szűcs Gyula alezredes barátom, derék hívünk az általános helyzetünkről, aminek ismertetésével hosszúra nyúlt beszámolómmal keretén belül már nem akarom terhelni, Főtiszteletűségedet tájékoztatni fogja. Így csak egyházunkról szólok. A régi szatmári gyülekezet a Lánczos templommal együtt összeomlott. Itt maradt egy megfélemedett, legjobb erőitől megfosztott, anyagilag, lelkileg erőtlen csoport ember. Ez nem gyülekezet. A gyülekezetet itt meg kell építeni, a közösségi tudatot ismét felszínre kell hozni, az áldozatkészség csatornáját megnyitni, a lelki erőnek minden forrását megásni és felkészülni a legnehezebb belső és külső feladatok elhordozására. Hiszem, hogy Isten kegyelméből ez úgy sikerülni fog, ha Isten engedi, hogy helyünkön maradjunk.

Templomunk építését minden erővel szorgalmazzuk és, bár most még nem tudjuk hogyan, honnan és miképpen, hisszük, hogy öszre fedél alá hozzuk, rendbe tesszük. Csak úgy tudom ezt elképzelni, hogy a munkálatokat mi magunk, a lelkészek vezetjük, az anyagot magunk szerezzük be, a munkásokat magunk fogadjuk, tehát vállaltba nem adunk ki semmit és a munkában tevőlegesen is részt veszünk. A bibliakörös leányok, diákok, idősek cseréprakásban, törmeléktaleszkázásban velem és egyik segédlelkészemmel együtt versenyt dolgoztak a fizetett munkásokkal és csak példának említem, hogy a cserép és téglarakásban egy katolikus segédlelkész is derék roppanásig vett részt mellettünk. Így fel lehetetlen építeni, ha kell a magunk erejéből mindent, egyébként látásom szerint még külső támogatással sem. Híveink koldusokká váltak nagyjából és csak szegényebbje maradt itt, de egy felhívásomra 14.000 Pengőt adtak össze a múlt hetekben a templom építésére. Reformáció korabeli erők szunnyadnak itt. Nagy baj, hogy ifjúságunk javát elvitték.

Mindkét iskolánknál nagy probléma lesz az internátus és egyáltalában problematikus iskoláink jövő helyzete. Olvastam Főtiszteletűséget Egyház és állam cím alatt a debreceni lapban tett nyilatkozatát. Az állami támogatás esetleges teljes megszűnése az államtól magától függetlenített egyházban iskoláink egy részének s itt gondolok elsősorban a középiskolákra, megszűnést jelentené, s egyébként is egyházunk intézményeinek teljes átszervezését vonná maga után. Ha, amit Isten után hiszek és remélek, hogy a későbbi jövőben is Főtiszteletűséged fennhatósága és bölcs vezetése mellett fogjuk ezekre a kérdésekre a feleletet keresni, de ha, amitől Isten őrizzen, bekövetkezne ismét, ami egyszer már megtörtént, úgy érzem, hogy mindaddig amíg a többi egyházak támogatást kapnak és elfogadnak, nekünk is, ha nem akarunk végleges kisebbségbe jutni, amíg az autarkiaira lelkileg és anyagilag

össze nem szedjük magunkat és fel nem készülünk. Az állami támogatást nem csak elszabad fogadnunk, de azért harcolnunk is kell. Amikor arra kérjük Főtiszteletűségedet, hogy ez esetben anyagi érdekeinket magukévé tenni sziveskedjenek, itt gondolok az Uray fél birtokra, minek haszonélvezete ugyan az özvegyé, szeretettel kérjük és várjuk magatartásainkat megszabó utasításait, tanácsait, amihez tartani magunkat abban az esetben is elsőrangú kötelességünknek fogjuk tekinteni, ha netalán országhatár kerülne közénk.

Ha tényleg elszakíttatnánk, szükségessé fog válni bizonyos fokig egyházi sajtónk fokozottabb kiépítése és egyáltalában az egész csonka szatmár megyei református magyarságnak a szatmárhoz minél közelebb tömörítése. Ezért tennénk állandóvá lehetőleg a minden esztendőben megrendezendő szatmári református nagygyűlést.

Kérdés, hogy mi lesz az elmúlt évben kapott Sárközi féle birtokkal – ez egy gyenge minőségű 200 holdas birtok városunktól 12 kilométerre – valamint a kültelki templom gyülekezete részére a vitézi szék útján kapott 30 hold, a várostól 7 kilométerre fekvő birtokkal (zsidó birtok). Ha megmaradnak számunkra, kezelésük felől intézkednünk kell, ha nem maradnak meg, úgy teljesen kizárólag híveink áldozatkészségére és teherbíró képességére leszünk utalva, nem lévén egyházunknak, miután bérházunkat, iskolánkat alakítottuk át, házainkat a bomba összerombolta, semmi számottevő ingatlana, ami jövedelmezne. Isten majd utat mutat. Kötelességemnek tartom és jól esett mindezeket Főtiszteletűségednek elmondani. Tudom, hogy minden kis gyülekezetnek sorsa érdeklő és ezekben a napokban különös szeretettel fordítja figyelmét azon gyülekezetek felé, amelyek veszedelembé forognak, s amelyek most minden tekintetben fokozott mértékben van szükségük imádságra, irányításra.

A posta megbízhatatlan. Dr. Szűcs Gyula barátom úgy két napon belül visszajön. Boldog lennék, ha Főtiszteletűségedtől néhány atyai sort kaphatnánk.

Pislogó lámpa mellett, alvó gyermekeim ágyánál a késő éjszakai órákban írom soraimat egész napi lótas futás után testileg, lelkileg fáradtan. Levelem hiányosságaiért ne rójon meg Főtiszteletűséged.

Isten áldja és segítse Főtiszteletűséged szeretetivel együtt és az Ő elégséges kegyelme legyen Püspök urunk gyülekezetével, egyházkerületével, drága Sionunkal és szegény magyar népünkkel.

Szatmárnémeti, 1945. január

*Kiss Bertalan
lelkipásztor*

A múlt év szeptember hó 16, 17 és 19-én óriási bombatámadások érték városunkat, amelyek olyan pusztításokat végeztek, hogy a városban talált egyetlen ház sem maradt épen. A mi egyházunk épületei is mind megrongálódtak. Mindjárt az első támadás alkalmával telitalálat érte a Lánchos templomot, a Leányiskolai tornacsarnokot és szolgakaszt és külön négy bomba hullott a Leányiskola kertjébe és udvarára, minek következtében a közel lévő épületek összes ajtóit, ablakait összetörték és a cserépfedelek lehullottak. Szeptember 19-én

a Leányiskola nyugati sarka előtt az utcai bitumenre esett egy légi akna, amely ledöntötte a leányiskola frontját, erősen megrongálta a templom falát és valósággal lemarta a Kálvin tér 4. számú lelkészi lakás vakolatát és pozdorjára törte annak ablakrámáit és a benne lévő bútorokat. Ugyanekkor több szilánk lehasított a torony sisakját és ledöntötte a fúgimnázium tűzfalát. A bombatámadások rendjén ugyan csak telitalálat érte az egyház Kert utca 4. szám és Vörösmarty utca 35. számú bérházait, minek következtében azok teljesen a földdel egyenlővé lettek és használhatatlanná váltak. Megrongálódott a Boros Bálint utca 4. szám alatti kántori lakás és a Kálvin tér 8. szám alatti lelkészi lakás, a Kálvin tér 10. szám alattileányinternátus, a Kálvin tér 9. szám alatti fiúinternátus épülete is, míg a pirosberki lankában levő kertészlakáson az ágyúgolyó erős réseket. A bombatámadásoknak a városban körülbelül 500 emberélet is áldozatul esett. Hála Istennek az egyházi tisztviselők mind életben maradtak. Miután pedig az egyházi épületekben a pincéken kívül nem maradt egyetlen helyiség sem, ahol meghúzódhattunk volna, így kénytelenek voltunk a közeli falvakba menekülni. Én Óváriba, a nővéremhez, Dr. Kiss Bertalan pedig Szamosdarára, Kovács Gyula lelkészhez menekült. Bara Kálmán segédlelkész Szamosdobra, Fehér Bertalan segédlelkész Óváriba a szüleikhez, Telegdy József pedig Szamoskóródra, egyik rokonához menekült, míg Csecskedi Károly kántor Lázárba költözött ki. Ezekről a helyekről jártunk be részint vonaton, részint kerékpáron, részint gyalog – előzetes beosztás szerint – a lelkészi szolgáltatásokat végezni. Az orosz megszállás után Dr. Kiss Bertalan lelkész, valamint Bara Kálmán és Telegdy József segédlelkészek néhány nap múlva már visszaköltöztek a városba, én azonban és Fehér Bertalan segédlelkész, főként a lakáshiány és a járhatatlan út miatt, csak december 5-én költöztünk vissza. Amikorra sikerült a Kálvin tér 9. számú bérházban a két hivatalos helyiségnek és a kápláni szobának az ablakait beüvegeztetni. Azóta ismét régi rend szerint végezzük az istentiszteleteket és a lelkészi szolgáltatásokat.

A kijavítható épületek közül a fiúgimnázium, leányinternátus, a Kálvin tér 9. szám alatti bérház, valamint a két paróchia s a kántori lakás fedélzete már rendbe van hozva és a templom fedélzetének egy része is. Sajnos a templom fedélzetének leszakadt részét nem lehetett helyre hozatni, mert ehhez olyan méretű gerendák és szarufák kellenének, amilyenek ma be nem szerezhetők. A leányiskola tornacsarnoka, valamint a leányiskola utcai részének helyrehozása ez idő szerint lehetetlen. A leányiskola udvari szárnyának egy részét azonban szintén befedettük, hogy annak falát a további romlástól megkíméljük.

Iskoláinkban a tanítás az oroszok bevonulása után nem sokára megkezdődött s zavartalanul folyik. Ma már elég tűrhető az egyes osztályoknak az elhelyezése. Az elemi iskolába több mint 300, a fiúgimnáziumba szintén 300, a leánygimnáziumba 160, a polgári iskolába 140, s a tanítónőképzőbe 80 növendék jár. Kb. fele a szeptemberben beiratkozott növendékeknek. Internátust sem a fiúgimnáziumban, sem a leánynevelő intézetben nem nyithattuk meg megfelelő hely hiánya miatt. A tanárok és tanítók fizetését eddig még ki tudtuk szolgáltatni valahogy, de hogy későbben meg tudjuk-e ezt tenni, nem tudom. Az itteni román helyettes pénzügyiigazgató kilátásba helyezte, úgy a tanárok, mint a tanítók államsegélyének kiutalását, sőt ígértetett tett a lelkészek és segédlelkészek államsegélyének folyósítására is. Nagyon nehéz helyzetben vannak a nyugdíjas lelkészek és lelkészövegyek, akik november óta nem kapták meg járulékaikat, mert ezeknek nincsen

semmi tartalékjuk és így a legszükségesebbeket sem tudják beszerezni. Mi megpróbálunk rajtuk átmenetileg olyan módon segíteni, hogy a presbitériumok hozzájárulásával esetleg egy vasárnapi perselypénzt odaadunk az ő támogatásukra. Különben a megélhetés napról napra nehezebb, mindennek emelkedik az ára s ezzel szemben mi az eddigi fizetéseket is csak a legnagyobb erőfeszítéssel tudjuk tisztviselőinknek folyósítani késedelmesen, mert az egyház bevételi forrásai nagy részben bedugultak és a hívek teljesítő képessége is a minimumra csökkent. Úgy gondolom azonban, hogy későbbben talán enyhülni fog ez a helyzet. Az bizonyos, hogy minden vonatkozásban nehéz időket élünk, amelyeken csak Isten kegyelme segíthet át bennünket. Hisszük azonban, hogy Ő nem vonja meg kegyelmét tőlünk, sőt a kiállott próbák és szenvedések után még jobb időket hoz reánk és egyházunkra.

Mély tisztelem nyilvánítása mellett, vagyok

Szatmárnémeti, 1945. február 8.

Boros Jenő
református lelkipásztor

Szatmárörökítő

Ez a nyár a mindig közelebb jövő harctér fűtött légkörében, de a lelkek Isten után való vágyakozásának igen szép jelei között köszöntött be. Szeptember 5-én azonban már egészen hozzánk érkezett a harcok első hulláma. Az eddig csak felettünk elvonuló gépek ezen az estén már a mi környékünkön dobálták le bombaterheiket. Községünk ebből még nem kapott, illetőleg az itt leesett bombák nem robbantak. Ettől kezdve aztán egyre gyakoribb lett a „*légriadó*” éjjel is, nappal is. Szeptember 3-án a visszavonuló német hadsereg részlegei is megjelentek községünkben. Egy német térképező osztag éppen a templom környékét, s az ott levő három iskolát foglalta le. Az alig megkezdett tanítást kénytelenek voltunk, a kissé távolabb levő, le nem foglalt iskolában egy tanteremben folytatni. Ezt az iskolát is csak éppen a lelkésznel beszállásolt parancsnoknál történt nagy rimánkodásra sikerült megmenteni.

A négy tanerő közül Szekeres László kántortanító, Matolcsi Antal igazgató tanító és Bodnár Demeter tanító katonai szolgálatot teljesít, s így távol vannak. Kovács Gizella tanítónő és az ebben az évben képesítőzött Csépké Pálma tanítónő helyettesként való alkalmazásával kezdődött meg a tanítás. Október 6-án azonban ezt is be kellett szüntetni, mert minden helyiség, sőt a magánházak is zsúfolásig megteltek a visszavonuló alakulatok embereivel. Ha az egyik alakulat elment reggel, délután vagy estére már újabb érkezett helyette. Rendet tartani, értékeket védeni már lehetetlen. Igen sokszor, ha valamiért szót emelt, vagy valamilyen értékeket védő kérést adott elő a lelkész, olyan fellépést tanúsítottak vele szemben, hogy be kellett látnia: jobb hallgatni. Különben sem lehetett védekezni a pusztítás ellen, mert az idő haladtával mind több lett a visszavonuló alakulat, s mind kevesebb a csapatok közt a fegyelem, és magasra hágott a pusztítási düh. Az első számú iskolánk

ablakai, tantermi berendezései, (padok, asztal, stb.) tüzelőfának törettek össze vacsorafőzéshez. Vagy szoba sem állottak velem, vagy durván elutasítottak, vagy pedig gúnyosan kijelentették, hogy amit ők el nem visznek, vagy el nem pusztítanak, azt elviszi az orosz.

A templomot és tornyot kivéve nincsen egyházi épületünk, amelyik ne szenvedett volna nagyobb kárt. Berendezési tárgyak, szemléltető képek, térképek pusztultak el. A már említett I. számú iskola ablak, padok s asztal nélkül maradt. Az október hó 25-ről 26-ra virradó éjszakai s a 26-i nappali ütközet pedig a II. számú iskola tetőzetét és kerítését, valamint a tanítói lakás falazatát, ablakait rongálta meg. A többi iskolákban is folytatódott a még megmaradt berendezési tárgyakon a rombolás.

Templomunkat általában megbecsülték, bár azt állandóan nyitva kellett tartani, mert a toronyban figyelők helyezkedtek el. Tisztaságát megőrizték, egyedül az orgona ónsípjából és csöveiből vittek el, s rongáltak meg.

Gyülekezetünk élete mindjobban zaklatott lett, s október 20-án a harangozást is be kellett szüntetni, mert a toronyban elhelyezkedett megfigyelők nem engedtek fel bennünket. Attól kezdve egészen november 4-ig csak harangszó nélkül lopakodtunk be néhányan imádkozni. Mindenki remegő szívvel nézte az éjjel-nappal visszavonuló csapatok áradatát, elhurcolt jószágok tömegét, s az otthonukat elhagyott menekülő, néha dacos, néha szomorú menetét. A hírverés, a gyanúsítás tombolt. Magyar csendőrök kiabálnak reám istentiszteletra menet és onnan jövet: „*maga még itt van?*” „*kötelet vár?*” „el kellene hurcolni az ilyen árulókat!!”

A hozzánk beszállásolt német tiszték estéken keresztül arról tartanak előadást: mi fog történni velem, s családommal, ha itt maradok. Volt tiszt, aki azután a parancs után érdeklődik, amely megengedi nekem, mint lelkésznek a maradást. Kénytelen vagyok katonás modorban megkérdezni, hogyha neki, mint parancsnoknak csapatával kell menetelni, nem tartja-e természetesnek s Istentől vett parancsnak, hogy nekem ebben a nehéz időben szintén a csapatomnál, gyülekezetemnél van a helyem.

Sok álmatlan éjszaka s könnyes nappal okozója az olyan jól értesült előadás, mely szerint engem felakasztanak, feleségem megnyúzzák, bőrét a falra szegeznek, de előbb végig kell nézni mit követnek el a leányunkkal. Gyötrődéseinkben erőt ad Isten, maradunk!

Október 20-a körül egymás után tűnnek el a földbirtokosok, a jegyzők, a községi bíró és még mások, akik az előtt fogadkoztak, hogy „*itt élünk s halnunk kell*”. Azon veszem észre magam, hogy már csak az időközben hazaérkezett két tanító, Szekeres László kántortanító és Matolcsi Antal igazgató tanító, valamint Kovács Gizella tanítónő maradt itthon. Kora hajnaltól késő estig állandóan tele a szobánk tanácskérő emberekkel: mit tegyenek, hogy menjenek? Tanácsot adni nehéz, a felelősség vállalás még nehezebb, azért hát csak azt válaszolom: én és a családom maradunk.

Október 24-én már megkezdődnek a robbantások. 25-én égnek a termény raktárak és a malom. Örök szégyen, hogy magyar katonák tették a 9. hgy. utász századtól, valami Vitéz Máté nevű főhadnagy fő-fő fosztogató és hatalmi tébolyban szenvedő ember parancsára. 25-én déltől kezdve mindig kevesebb a visszavonuló német. Délután a még itt csellengőkért 2 teherautó jön vissza, s azon menekülnek el. Naplemente tájon már csak néhány emberből álló utóvéd van a falu keleti kijáratánál, s a toronyban a figyelők, akikre

begyújtott motorral várakozik az autó. Alkonyatkor megindul az akna és ágyú keresőtüze. Ezekből a lövedékekből már a falu is kap. A németek a falutól dél-nyugatra és észak-nyugatra foglaltak félkör alakú védőállást, s onnat fogadták tűzzel az előre nyomuló román csapatokat. A reggeli szürkületben felfejlődnek a csapatok, állást foglal a tüzérség is, és megindul a délutánig tartó tűzharc. Amint lakásomból megfigyelhettem, sok sebesült és halott volt. Az éjjeli tüzérségi tűz alatt édesanyja ölében sebesült meg Koncz Janika, másfél-éves fiúcska s még az éjjel meg is halt. A nappali tűz alatt háza küszöbén sebesült meg Torday Ferenc, rögtön meghalt.

E zürzavaros éjszaka hajnalán behatoltak lakásomba, azt feldúlták. Megsemmisült jóformán egész levéltárunk, minden hivatalos feljegyzéssel együtt. Az elkészített és a folyó évről vezetett számadások, amelyekből még a házipéldányok sem maradtak meg, mert ugyanakkor a gondnok lakását is feldúlták, s nála is vizet melegítettek a papírokkal. Érdekes, hogy a nyitott faliszekrényben levő könyvekhez és iratokhoz hozzá se nyúltak, ellenben a saját záros íróasztalomat, valamint az egyház záros iratszekrényét feltörték, s a használható tiszta papírokat és borítékokét maguknak megtartván, az iratkötegekkel vizet melegítettek. A pincébe krumpli közzé elrejtett anyakönyvek megmaradtak. Az úrasztali készleteket istentől nyert csodálatos erő folytán, kétszer pakoltattam vissza a már bekötött batyuból.

Úgy én, mint a családom, valamint ezeket a napokat velem együtt átélt tanítók és tanítónő jóformán ruha nélkül maradtunk. Iskoláink, s azok felszerelése még néhány napon keresztül még további pusztulást szenvedett.

Még egy hónapig vezettem a község ügyeit kemény és súlyos napok alatt. Ebből kifolyólag házam soha nem volt orosz, vagy román nélkül. Néha igen súlyos helyzetbe kerültem, ha nem volt módomban a kívánságuk teljesítése. Végezetül meg kell még jegyezni azt, hogy orosz vendégeimmel két este együtt imádkoztam. Úgy történt a dolog, hogy ezekben a napokban Kálvin: A keresztyén vallás rendszere-t olvasgattam, s a könyv és a biblia állandóan előttem volt. Kérdezősködésükre megmondtam, hogy az a Biblia. Innen aztán nem volt nehéz a valláshoz eljutni, s végül az történt, hogy ki kellett keresnem a Bibliából a Miatyánk-ot, s én magyarul, ők pedig oroszul áhítattal elimádkoztuk, s békeességben váltunk el egymástól.

Szatmárökörítő, 1945. december 31.

Kalmár Dániel
lelkész

Tiszabecs

Az 1944. évi nyári és őszi bombázásokkal kapcsolatban a gyülekezetet semminemű károsodás nem érte.

Október 16-án érkezett a községi elöljárósághoz a hivatalos intézkedés a meneküléssel kapcsolatban. Tekintettel arra, hogy a Vitézi Szék által kinevezett felügyelője voltam az igénybe vett zsidó ingó és ingatlan vagyonoknak, sőt – mint tisztii vitézi telket –, én is kaptam egy 50 holdas zsidóbirtokot, bizalmasan többen azt ajánlották, hogy óvatosságból hagyjam el a községet. Október 19-én elutaztam a feleségem szülőhelyére, Szikszóra, honnan az ottani hadiesemények lezajlása után 1945 január 14-én feleségemmel és lányommal, székéren visszaindultunk, és január 28-án megérkeztünk Tiszabecsrre. Közben lezajlott eseményekről a presbitérium és a gyülekezeti tagok jelentése alapján a következőkben számolok be:

Október 26-án érkeztek meg az előre nyomuló orosz csapatok a községbe, és egy félreértésből támadó zúrnavartól és össze-vissza lövöldözéstől eltekintve, mely különös szerencse folytán sem emberéletben, sem épületekben nem okozott kárt, eltekintve az ablaküvegektől (egy akna közvetlenül a templom mellett robbant), minden különösebb esemény nélkül zajlott le.

Elindulásom előtt az egyházi levéltárt és a klenódiumokat a gondnokoknak adtam át megőrzés végett, akiktől megérkezésem után hiánytalanul átvettem. Ezek szerint tehát anyagi téren semminemű károsodás nem érte az egyházközséget.

Annál szomorúbb képet mutatott a gyülekezet. November 27-én megszólalt a dob, mely felhívta a 18-50 év közötti férfilakosságot, hogy 5 napi élelemmel gyülekezzen a milotaiakkal és uszkaiakkal együtt Tiszaujlakon. Tiszabecsi több, mint 150-en jelentkeztek, 95%-ban reformátusok. Az lett mondva, hogy munkára viszik őket, de bizony a legszomorúbb deportálás lett belőle. Különböző időközökben többen visszatértek, mind betegen, kik közül öten itthon meg is haltak. Ez idő szerint még mindig 118-an vannak oda, kik közül eddig már több, mint 30-ról hallottunk biztos halálhírt a hazatértektől. Életjelt adott magáról cirka 20, a többiről semmit nem tudunk mind a mai napig.

A körlevél értelmében úgy az egyháztagek, mint az egyházi tisztviselők egyéni sorsáról és megpróbáltatásáról *„az elérhető legnagyobb hitelességgel”* mindent meg kellene írnom. A Debreceni Protestáns Lap 1945. novemberi számában ez olvasható. *„Jól tudom, hogy a jelentés elkészítésének mind a mai napig súlyos és csaknem legyőzhetetlen akadályai vannak.”* Szabad legyen erre hivatkozva kijelentem, hogy ez az eset itt még mind a mai napig fenn áll. A megérkezésem pillanatától megkezdett több irányú kísérlet az elhurcoltatásomra vonatkozólag, a hónapokon át tartó rendőri felügyelet, az állandó postai stb. cenzúra velem szemben, a hamis vádak alapján készült feljelentések sorozatai, melyek alapján a legmagasabb fórumok (Belügyminisztérium) által elrendelt vizsgálatok sorozatai még ma is úgy szólván kéthetenként esedékesek, nem engedik meg, hogy a körlevél ez irányú felhívásának eleget tegyek. Pótlólag annak idején mindenről be fogok számolni.

A gyülekezeti élet folytonosságában egy pillanatra sem volt megszakítás távollétem alatt. Mindennemű hivatalos ügyeket Kovács Jenő milotai lelkész társam intézett. Egyszerű istentiszteletek végzésével ifj. Bornemisza István diák segített neki.

A gyülekezeti és hitélet terén semmi kilengés nem történt, s megszakítás nélkül mind a mai napig minden zavartalan csendben történik.

A gyülekezet minden tagjával békességben élek, pártkülönbség nélkül.

A földreform során úgy az egyházi, mint a Gecző alapítványi birtokból a 100-100 holdon felüli részt leigényelték, ami viszont országos viszonylatban általános.

Jelentésem tudomásulvételét mély tisztelettel kérve vagyok alázatos tisztelettel.

Tiszabecs, 1946. július 20.

vitéz Juhász Ferenc
lelkipásztor

Tiszacsécse

Az 1944. évi szeptember eleje óta beállott hadiesemények folytán az egyházközség sem emberáldozatokban, sem épületkárokban, sem klenódiумokban, vagy más egyéb anyagiakban, vagy szintén az egyház irat-, vagy levéltára sem szenvedett semmi kárt.

A megszállás teljesen csendben folyt le, csupán 4-5 gazda szenvedett annyi kárt, hogy lovát és szekérét elvitték. Semmi nagyobb károsodás senkit nem ért azonban az egyházközség lakosai közül. Foly a rendes munka tovább. Rendes tanítónkról ugyan nem tudunk semmit, de helyettes beállításával újév után megkezdődött az iskolai tanítás is.

Megjegyezni kívánom, hogy az egyház kegyeszerei, s egyéb értékes ingóságai, anyakönyvek stb. az átvonulás ideje alatt az egyház két kulccsal zárható ládájával együtt el voltak rejtve a földbe. De már az újbóri, illetve a reformáció emléknapi úrvacsoraosztás alkalmával azt használtuk ismét.

Így voltak elrejtve az egyházmegyei nyugdíjintézeti fontosabb iratok, mint törzskönyv, stb. is.

A fentiekben kívántam jelentésemet megtenni.

Tiszacsécse, 1945. január 20.

Orosz Kálmán
református lelkipásztor

Tiszakóród

Az orosz Vörös Hadsereg október 25-27-én több seregrészben jelentkezett és vonult át a községen. A bevonulás simán, minden zavaró körülmény nélkül történt meg. Két éjszakán tartottak itt pihenőt. Ellenállás és harc nem volt, miután a hátvéd német-magyar szakaszok a Sonkád-Kölcse útvonal némi tartása közben a 25-ére virradó éjszakán tovább vonultak nyugatra. A község maga egy puskalövést sem kapott, tehát rombolás egyáltalán nem történt. Az átvonuló, majd itt éjszakázó orosz csapatok részéről semmi nagyobb fegyelmetlenség nem esett. Csaknem minden háznál szállást vettek, kivéve a két tanítói lakást és iskolát. A lelkészlakon sorozatosan tiszték helyezkedtek el. Mindenütt ellátást kívántak, sok helyt sütni-főzni, mosni kellett a háziaknak. Nőkkel szemben nem erőszakoskodtak, s néhány kisebb értékű tárgyon kívül (óra, ruhák, gyújtó lámpa, stb.) alig vittek el valamit. Néhány emberrel a csizmát lehúzták. Az üresen lévő lakásokban történtek nagyobb sérelmek, rombolás a bútortban. Templomba, iskolába be sem néztek. Így az egyház sem szenvedett kárt értékeiben. Az iratszekrényből tüzeltek el néhány köteg értéktelen iratsomót, amelyek nem voltak fontos okmányok. A lelkésszel szemben néha az udvariasságig menő elbánást tanúsították, bár a lakásban éjjeli katonatanács ülést is tartottak, de személyöket nem zavarták a lelkésznek, sőt vacsorát is szolgáltattak a saját konyhájukról számukra. Egy és más ruhanemű és tárgy (rádió) azért eltűnt. A lelkész anyagi kára akkori értékben: 3000 pengő.

Az orosz seregek jövele előtt a jegyző és a kántortanító családotól elmenekült, de egy hét múlva visszatértek. Lelkész a vezető nélküli lakosságot bevonulás előtt összegyűjtötte, népét összetartásra, fegyelmetzetségre intette, s kioktatta a megszállás és annak ideje alatti miheztartásra. Egyébként is a naponként seregesen látogatott istentiszteleteken napról-napra bátorította, vigasztalta a népet, s amelynek pásztorához s hitéhez való ragaszkodása ezekben a félelmes napokban tündöklött fel igazán. Közös kívánságra október 22-én úrvacsorát tartunk (bűnbánati hét nélkül), a szülők síró óhajára 24 nem konfirmált 12 éves gyermeknek is úrvacsorát adtam, s 350-en járultak a hívek (még katolikus is, kérelemre) asztalhoz.

Két pár ifjú házast állami anyakönyvi egybekelés nélkül kértünkre egyházilag összeeskettem. Az összes egyházi klenódiumokat, anya- és egyéb jegyző és könyvtári könyveket, szentedényeket megőrzés végett a híveknek kiosztottam, hogy ezzel azok szétrablását lehetetlenné tegyem. Természetesen a kiadott dolgok a veszély elmúltával az utolsó darabig visszahozattak. Az elvonulás után még egy hétig nem volt harangozás templomozás. A félelmetes napok elmúltak, s orosz csapatokat azóta a községben nem láttunk. Sajnos néhány felelőtlen ember a községben neki esett a Hangya boltnak, az üres, csak néhány bútorttal hagyott zsidólakásnak, és azokat kifosztotta a még meglévő értékekből.

Az ezután történtek folyamán esett károk, hadiszolgáltatások, termény és jószág beszállítások, sertések elvitele, óriási fuvarozások már a háborús kényszer hatásai, következményei voltak. A legnagyobb kártevés a bevonulással az volt, hogy az egész lóállományt

elvitték, s a helyettük hagyott orosz csenevész, kihajszolt, beteg lovak semmiképp sem pótolták a megkívánt nagy szállításoknál a hiányzó igaerőt és az elvitt felszerelést.

De Istennek legyen hála minket gondozó kegyelméért, hogy így múlt el felettünk a fenyegető veszedelem.

Tiszakóród, 1945. április.

Fekete Lajos
református lelkész

Tisztaberek

A 4300-1944. számú püspöki körlevél 5. pontja alapján tisztelettel jelentem, hogy 1944. szeptember eleje óta a tisztabereki református egyházban a hadiesemények következtében nagyobb kár nem történt. Személyek említésre méltó bántalmazást nem szenvedtek. Lövésekből eredő lyukak támadtak a templom bádog fedelén, aminek kárát presbitérium 1939. évi értékekben 200 pengőre becsülte.

Tisztaberek, 1945. október 1.

Czelder Béla
református lelkipásztor

Tunyog

A tunyogi eklézsiának – Istené legyen érte a hála és dicsőség – anyagiakban kevés kár érte. A Holt-Szamoson átvezető híd felrobbantásakor – október 26-án délután 3 órakor – a templom ablakainak legnagyobb része betört, de már megcsináltattuk. Épületekben más kár nem is esett. Az egyház alkalmazottai, presbiterei, a gyülekezet tagjai anyagi károkat szenvedtek ugyan kisebb-nagyobb mértékben, de életünk s annak fenntartására a legfontosabb dolgok megmaradtak.

Püspök úr, valamint családja életére Isten áldását kérve, azért is imádkozva, maradtam mély tisztelettel.

Tunyog, 1945. január 9.

Vadon Sándor
lelkipásztor

Tunyog községet az 1944. év augusztusában és szeptemberében egyre súlyosbodó bombázások alkalmával bombatámadás nem érte. A visszavonuló német csapatok egyik műszaki különítménye október hó elején szállásolta el magát a faluban, egyelőre csak az üresen álló zsidó házakban, később egyebütt is, így pl. a református elemi népiskola egyik tantermében és üresen álló tanítói lakásban. Lassanként érkeztek Észak-Erdélyből menekülők. Október 18-án kidobolták, hogy aki akar, meneküljön, ugyanekkor a leventeifjúság is felhívott, hogy gyülekezzék többnapos étellel. A járási levente parancsnokság menekíti őket. Senki nem jelentkezett, mint ahogy a menekülésre se volt hajlandó senki. A mátészalkai 66. kiegészítő parancsnokság menekítésére több fogatot rendeltek ki Tunyogról, a lovakat hajtó gazdák csak hónapok múlva kerültek vissza a községbe, miután nyilvánvalóvá lett, hogy a fogataikat nem menthetik meg. Szűcs Péter nevű kisbirtokos és Pataki Zoltán nevű ifjú (mindketten reformátusok) máig sem kerültek elő.

Október 21-én, szombaton magyar katonaság érkezett a faluba, 22-én, vasárnap, megérkezett 9 hadtest törzse is a hadtestparancsnokkal: vitéz Kovács Gyula altábornaggyal. A falu ekkor tömve volt magyar és német katonasággal. Az új elemi iskolát ekkor a magyar katonák tisztai étkezde részére lefoglalták. Az átvonulás 23., 24. és 25-én tovább tartott. 26-án reggel érkezett a német utóvédcsapat, mely pár órai pihenés után déltájban tovább vonult Győrtelek irányába. Délután fél 3 órakor felrobbantva a Tunyog-Matolcs között a Holt-Szamoson lévő mintegy 9 méter nyílású közúti hidat, az utolsó német katona is elhagyta a községet. Magára maradt a falu.

LELKI KÉP:

Az egész idő alatt szorongó érzések uralkodtak a lelkeken, de a kétségbeesésig senkinél nem emelkedett ez az érzés. Súlyos harc a közelben nem volt (néhány ágyúlövést október 26-án délfelé leadott ugyan Tunyogról a német katonaság Fehérgyarmatra, de a község nem kapott tüzet). A magyar és német csapatok visszavonulása alatt állandóan hallatszott az ágyúdörej, a robbanások egymást érték, este közeli és távoli tüzek festették pirosra az eget napokon át, malmok, raktárok, megtárok, állomások, hidak, gyárak égtek, s repültek a levegőbe. A menekülők, a kiürítésre kényszerített családok nyomorúságos menete, oszlopsorai vonultak át napokon keresztül a községen. Mindezek látása, hallása elrémítette vagy megfélemlítette a szíveket, de senki nem rémült meg annyira, hogy elhagyja otthonát. „*Nincs hova menni, vállaljuk, amit Isten reánk mért*”, ezzel biztatták egymást az emberek. A templomba hétköznapokon át is sokan jártak, Igével, imádsággal s énekléssel erősítették magukat az emberek. A lelkipásztor szószékről ígérte meg, hogy helyén marad, s nem menekül el. Az egyházközség egyetlen férfi tanítója: Vadon József még október 13-án tényleges katonai szolgálat megkezdésére bevonult Lövőre (Sopron mellé). A tanító-nő – a lelkipásztor felesége – a helyén maradt, valamint a presbiterek is.

ANYAGI KÉP:

Az egyháznak az átvonulások alatt anyagi kára nem esett. A kis iskola padjait – elég gyenge állapotban voltak addig is – a német és magyar katonák nagyrészt összetörték s felégették. Az iskola könyvtárát (tanítói szakkönyvtár, segélykönyvtár és ifj. könyvtár) fel-

dúlták, és nagyobb részt vagy eltűzelték, vagy elhurcolták. A templom ablakai a Szamos-híd felrobbanásakor – mely híd mindössze 20 méterre van a templomtól – betörték, ajtóik kissé megrongálódtak, tetején néhány pala a ráhulló kődaraboktól eltört. A lelkészlakon és iskolán is sok ablakszem betört a légnyomás következtében. Egyéb egyházi vagy iskolai értékekben kár nem esett. A lakosság sokat vesztett állatokban.

TOVÁBBI ESEMÉNYEK:

Október 26-án jöttek át az első orosz katonák a községbe. Egy orosz katonatiszt még 26-án este kiadta a parancsot a lakosságnak a Holt-Szamos hídjának megépítésére, amit a lakosság megszabott határidőre, hajnali 5 órára meg is csinált. 27-től kezdve indult meg az orosz és román haderők átvonulása a községen Szamosszeg és Szamosszeg felé. Egyik-másik csapat hosszabb-rövidebb pihenőt tartott. Az átvonulás november 2-án ritkult, s lassan elmaradt. Az átvonulás alatt emberéletben kár nem esett, tetteles bántalom senkit nem ért. A lelképásztor, felesége és 6 éves kisleánya az október 27-én este őket ért súlyos fenyegetés hatása alatt (amikor egy harmadmagával a parókiára beállító, erősen italos román katona gyilkos dühétől csak a vele volt orosz katona minduntalan való határozott közbelépése mentette meg a lelképásztor életét, s a lelképásztor felesége is csak bujkálással menthette meg testi tisztaságát), október 28-án reggel, román katonatisztek ajánlatára a 12 kilométerre fekvő Szamosszeg községbe távozott, ahol 3 napig a lelképásztornál húzta meg magát, ahol román főtiszti szállás volt. A parókián maradt azonban a lelképásztor feleségének édesanyja: özv. Kocsár Imréné, aki minden fontosabb értéket megőrzött. November 1-jén azonban a lelképásztor családotól visszatért a parókiára.

LELKI KÉP:

A lakosság erős lélekkel viselte a megpróbáltatást. A község asszonyai, leányai bujkálással megőrizték magukat. Istentisztelet október 27-től november 9-ig nem volt, mert nem tudtuk, hogy szabad-é tartani. Miután nyilvánvaló lett, hogy ennek nincs akadálya, megkezdődött az istentiszteletek tartása is, buzgó lélekkel adott hálát Istennek a lakosság a kegyelemért, amelyben részesült. Az iskola is megnyílt 13-án, s azóta rendszeresen folyik a tanítás mind a 6 osztályban. A IV., V., VI. osztályokat egy ideig Szabó Sára II. éves tanítóképzős vezette, majd december 2-től ifj. Illyés Zoltán okleveles kántortanítót állította be a presbitérium ideiglenesen, aki január hó 20-ig tanított, amikor visszatér rendszeres állomáshelyére: Komádiba. Ettől fogva ezeket az osztályokat a lelképásztor tanítja.

ANYAGI KÉP:

Az orosz-román átvonulás alatt az iskolapadok pusztulása tovább tartott, s majdnem teljesen megsemmisült (nagy valószínűség szerint a község lakosságának is nagy része van benne). Az egyház perselye a lelkészi hivatalban feltöretett, s belőle 78 pengő elveszett. A tettes román katona volt, megakadályozni nem lehetett. Ugyancsak a lelkészi hivatalból, záros szekrényből román katona elvitt 60 pengő beírásdíjat is. Egyéb dolgokban kár nem esett. A károk közül teljesen rendbe szedte az egyház a templomab-

lakot, lelkészlakás és iskola (újiskola) ablakait, 90%-ban közadakozásból. A lakosságnak súlyos anyagi kára esett legfőképpen igavonó állatokban, szekerekben, szerszámokban, takarmány és ruhaneműkben.

BEFEJEZÉS:

Súlyos megpróbáltatás alá vetett az Úr Isten, de kegyelmét is megmutatta, s ami igen kiemelendő: ezt a kegyelmet a hívők serege meglátta, megérezte, s hálás érte. Anyagiakban ugyan súlyos károkat szenvedett, de Istenbe vetett hite nem ingott, legalábbis nem tört meg. Megfeszített erővel fogott hozzá a lakosság a munkához, mert élni akar hitében, magyarságában, s hazájában. Legyen mindenért, a megpróbáltatásért is, de a megtartásért és a jövőbe vetett reménységért is egyedül Istené a dicsőség.

Tunyog, 1945. április 15.

Vadon Sándor
lelkipásztor

Túristvándi

Már szeptember hónap elejétől kezdődőleg előrevetették árnyékukat a bekövetkezendő események. Bár az említett időtől kezdődőleg egy gyújtóhasáb ledobásán kívül semmiféle légitámadás nem érte községünket, de a környéken lezajlott támadásoknak távoli szemlélői voltunk. Heteken keresztül minden este elment felettünk a repülőgépek megállapíthatatlan sokasága, a kivilágított éjszakák, a ledobott bombák robbanása, a nagy légnyomástól állandóan rázkódó ablakok és ajtók félelemben tartották a községet. Közel négy héten keresztül minden éjszaka vagy az óvóhelyen, vagy kint a határban a kukoricásokban volt a község lakossága. A légnyomás sokszor olyan nagy volt, hogy a lelkipásztori lakás kettős fala, pince ajtaja is rázkódott. Október hónap közepétől már a közösségi lövegek és aknamezők robbanása is mind közelebb-közelebb hallatszott. Október 22-én jelentek meg először az átvonuló német csapatok, s 25-én hagyták el végleg községünket. Mint minden átvonulás, ez is kisebb és nagyobb károkkal járt egyes családok részére. Hagytak ugyan két család részére tehenet, de e mellett elvittek minden, a saját részükre használható lovat és szekeret, minden ellenszolgáltatás nélkül. Emellett főként takarmány, aprómarhák, általában emberi és állati élelmezési cikkekben szenvedtünk károkat. Kimenetelük után a visszamaradó különítmények felrobbantották a hidakat. Így minden külső érintkezéstől el voltunk zárva. Október hó 26-a viszonylagos csendben telt el, nappal csak az elvonulók után felrobbantott hidak zaja hallatszott. Estére azonban mind közelebb-közelebb hallatszott a felderítő orosz járőrök fegyvereinek tüze. Alig száz méterre az erdőben kelepelték a golyószórók és géppisztolyok. Éjjel már néhányan meg is jelentek, s itt tartózkodtak a faluban. Az Úr kegyelme volt, hogy csak így történt a bejövétel, s az el és bevonulók között sem községünk határában, sem magában a községben semmi harc nem fejlődött ki.

27-én reggel már rendes csapatok vonultak be községünkbe. Igaz ezek között is akadtak, akik a kora reggeli órákban megkezdték a zsákmányolást, s ez alól a lelkipásztor sem volt kivétel. Kilenc óra tájban megérkezett a vezérkar, s a parókián vettek szállást. Az ezredessel együtt 16 főnyi tiszttel jött be. Lelkipásztort külön behívták az egyik szobába. Mert keveset ért oroszul, kénytelen volt tolmácsot felhívni. Ezalatt a tisztek ültek, lelkipásztor pedig az egyik sarokban állott. Mikor a tolmácsok megérkeztek, az ezredes rámutatott a lelkipásztorra, s megkérdezte ki és mi ez az ember? Miután a tolmácsok megmondották, hogy lelkipásztor, az ezredes felállott, maga mellé vitt egy széket, s a lelkipásztort maga mellé leültette. Szivarral, cigarettával megkínálta, s igen szívélyesen kezelte. A tolmácsok által közölte, hogy minden reggel a megszokott módon harangoztasson, rendesen járjon a nép templomba, lelkesí teendőit végezze és senkitől semmi bántódása nem lesz. Hogy mit jelentettek ezek a szavak, azt és annak hatását talán le sem kell írnom. Felhívták a községi bírót is és utasították, közölje a község lakosaival, hogy minden munkájukat a megszokott rendes mederben végezzenek, szántsanak, vessenek. Nagy teher esett le mindnyájunknak a szívéről.

Az ezredes és a vele levő tisztek intelligens és komoly emberek módjára szívélyesen és megbecsüléssel bántak lelkipásztossal és családjával. Különösképpen kitűnt ez abból, hogy lelkipásztort az asztalukhoz meghívták, és saját italukból és ennivalójukból sem ittak és nem ettek addig, míg először lelkipásztor nem ivott és nem evett. Hasonlóképpen cselekedtek azzal, amit a lelkipásztor felesége főzött számukra. Megjegyezni kívánom, hogy ez utóbb lett felszolgáltatva.

A tisztek egésze az ezredessel együtt a kora délutáni órákban eltávozott. A rend ezután felbomlott. A lakás fel lett forgatva, előszoba, konyha szénával lehordva. Sokan bent aludtak. Egész éjjel ordítás, kiabálás. Lelkipásztor felesége a legkisebb gyerekekkel egy kis szobában húzódott meg. Egész éjjel verték rá az ajtót és ablakot, s követelték a „zsana”-t, az asszonyt. Egy kapitány végül is a szomszéd szobában vett éjszakai szállást, hol a két nagyobb gyermek nagyapjával és édesatyjokkal meghúzódtak. Bizonyára azért jött le, hogy esetleges kellemetlenségektől megóvjon bennünket. Így is volt, semmi bajunk nem történt az éjjel. Másnap reggel eltávoztak, de siralom volt nézni az itt maradt nyomokat. Az ebédlőben bokáig a szemét, itt-ott befőttek szétöntve, az ebédlő asztalról folyt le a szőnyegre a tea s befőttlé és más ételmaradékok. Nem is lehet ezeket részletezni, csak elképzelni vagy visszagondolni reá.

Az ezután következő napokban szakadatlanul mentek a csapatok. A még meglévő lovakat, szekereket mind elvitték, de hagytak helyettük másokat, amikkel többé-kevésbé, jól-rosszul végezni lehetett és lehet az elmaradt és felmerülő munkákat, vagy katonai szállításokat. Az elvonuló csapatok mindig rövid ideig tartó ittléte alatt semmi garázdálkodás nem történt. Lényegtelen dolog az, hogy kenyeret, tejet, húst, szalonnát, általában ennivalót adtak és adtunk, nem az egész falu, csak a parókia és környéke, hiszen ez minden ilyen alkalomnak természetszerű következménye, de bántódása senkinek sem esett.

A csapatok után jött azonban egy kisebb csoport, kik külső kinézésükre nem is néztek ki oroszoknak. Egy napig időztek itt, de itt tartózkodásuk garázdálkodás volt, s remegésben és félelemben tartották a parókiát és környékét. Egyenesen a parókiára jöttek.

Ennivalót kértek. Ekkorra már semmi ennivaló nem volt egy darabka kenyéren kívül. Tejet mástól voltunk kénytelenek kérni hozzá. Úgy látszik, ez nem elégítette ki őket, s ekkor megkezdődött garázdálkodásuk, s a lelkipásztori családnak keserű és örökké emlékezetes napja. Bort, pálinkát követeltek. Mivel ez a lelkipásztornál soha fennállóban nincsen, csak ritkán, ünnepek alkalmával fordul elő, nem tudott adni. Ez csak olaj volt a tűzre. Fegyvert követeltek, s ez ürügy alatt felforgatták az egész lakást. Minden zugot, a legkisebb fiókot is kiforgatták. Persze mindez a legocsmányább szavak, mellnek szegzett kés és pisztoly kíséretében. Ezen a délutánon lelkipásztort több ízbe főbe akarták löni. Hiába hívott református vallású tolmácsokat, senki nem jött segítségére, mindenki elmenekült. Végül is egy római katolikus vallású, első világháborús hadifogoly jött el és beszélt velük, de ez sem sokat ért, mert amit akartak csak végrehajtották. Nemcsak a szobáknak minden zegét-zugát, egyházi vonatkozású iratokat, de a padlást, pincét is átkutatták. Közbe, ami megfelelő volt nekik, azt el is vitték. Nem kímélték meg a maradék darab kenyeret sem. Lábáról a csizmát erőszakkal lehúzták. Követelték a lelkipásztornét. Ő ezalatt három apró gyermekével a Túr partján volt kénytelen meghúzódni, s nem tudhatta, hogy az egyegy elhangzó lövés nem az ura életét oltotta-e ki? Hogy mit élt át ott ez idő alatt, azt leírni nem lehet, de nem lehet ennek a napnak az eseményeit, s a lelkipásztori család érzéseit sem. Végül is megunva a garázdálkodást, megrakodva eltávoztak. Hogy mi minden érték veszett el ruhaneműekben, élelmiszerekben, állatokban, takarmányban s egyéb dolgokban, az nem fontos. Isten kegyelmének gazdagsága vissza ad nekünk mindent bőven. Hogy szeret és kegyelmes lesz hozzánk, mutatja, hogy megpróbált, de mégis megtartott.

Különösen nehéz volt az a nap. Isten kegyelme megszabadított tőle. Ezért és a megpróbáltatásért is áldassék az Ő szent neve.

Ezek az események igen nagy hatással voltak a lelkipásztornak amúgy is hadisérülés következtében legyengült szervezetére. Húsz méter mélységbe zuhant le autóval egy folyóba. Bal karján csonttörés, csontrepedés, hét seb fején 12 centiméternyi horpadás, agyrázkódás, gerincsérülés. Négy hónapig feküdt kórházban. A bombázások miatt végül is hazajött, de betegen. Még pár hónapig kellett volna kezelésen bent maradnia, de az események miatt nem lehetett. Munkáját, ha megfogyatkozott erővel is, de rendesen végzi, ahogy ezt Isten kegyelme megengedi, bár orvosilag tiltva van minden munkától.

Azt a nehéz napot, s azokat, akik azt szerezték nem tudjuk megérteni. Sok alkalommal voltak bent a parókián követelődő katonák, igaz idősebbek, s nem ilyen 18-20 évesek, de amikor megtanulták, hogy bátyuskával állanak szembe, igen örültek, s nem engedtek még egy csészét sem bevinni. Elmondották, hogy náluk is megvannak a különböző felekezetek papjai, de azok nem dolgoznak, hanem csak templomi szolgálatukat végzik.

A tanerők közül az egyik, Szekeres Gabriella, ki jelenleg is szüleivel együtt él itt, személyileg semmit nem szenvedett. Anyagi veszteségük említésre sem méltó. A be és az átvonulási napokban lakásukat elhagyták, s egy szomszédos gazdálkodó családnál húzódtak meg. Lakásukban mégsem történt említésre méltó kár vagy veszteség.

A másik tanerő, Gachal E. György kántortanító már károkat is szenvedett, de nem nagy értékben. Személyileg semmi bántódása nem volt. Ő is elhagyta családjával együtt

lakását, s napokon keresztül nem tartózkodtak odahaza. Annak ellenére, hogy a lakásuk nyitva volt, még az enivalójukhoz sem nyúltak hozzá. Egyébként ő is, a másik tanerő is öltözködésével is elvegyült az egyszerű emberek közé.

Emberáldozatokban egyházközségünk semmi kárt nem szenvedett. Épületekben, kle-nódiumokban hasonlóan nem érte károsodás. Úrasztali edényeket, terítőket lelkipásztor még a német bevonulás előtt megbízható családoknál elhelyezte. Hála Istennek minden meg van. Anyagi károsodás az iskolai felszerelésekben érte az egyházat. Ezek kimutatása a jelentésben mellékelve van. Az egyházi levéltárban említésre méltó kár nem történt.

Túristvándi, 1934. december 31.

Nyiri István
egyházgondnok

Hadházy Pál
lelkipásztor

A vasárnapi istentiszteletek egy kivételével mind meg lettek tartva. Reggeli könyörgéseket minden nap tartottunk és tartunk. Az úrvacsoraosztások egyes egyháztagnak az Úr asztalához való buzgósága folytán mind megtartattak. A szükséges bormennyiséget alkalom-szerűleg más-más egyháztagnak adományozta, kik maguk túl a Tiszán szerezték be és hozták haza, áldozatot és fáradságot nem kímélve.

Az iskolai tanítást rendes időben megkezdjük. Szünet a német csapatok bevonulásától az orosz csapatok kivonulásáig, három héten keresztül tartott. Mindkét fél lefoglalta az iskolát. A kivonulás után szomorú képet mutatott. Az iskolai bútorok szétrombolva, dombor és papír térképek széttörve, széttépve, a megmaradt padok mindenfelé szétszórva az udvarra. Hiányzik a padok egy része, az összes térképek, fizikai szertár, szemléltető eszközök, képek, naplók, tanmenetek, segélykönyvtár, hivatalos lapok. A tanítás ugyanúgy folyik, természetesen nem úgy, mint az rendes körülmények között megkövetelhető. A gyermekek egy része, különösen azok, akik tanyáról jártak be, ruhátlanság és lábbeli híján nem járhatnak. Tankönyv nincs. Számoló és író füzetek nem kaphatók. Így eredményes munkát nem várhattak, de a fáradozás mégis többet ér, mintha a gyerekek odahaza volnának. Bízunk, hogy Isten kegyelme egyházunk e drága veteményes kertjét, ez őrállókkal együtt megőrzi és megsejti.

Súlyos eset az egyházi tisztviselők anyagi állapota. Lelkipásztor és kántortanító egyházi fizetésének 90%-át nem kapta meg. Abból élnek, amit feles földjük megtermett. Pénzünk nincs, gyermekeink tódozott-fódozott ruhában járnak. Igaz, hogy ma ezek beszerzése nagyon nehéz, de főként megfizethetetlen. Egyházi adókimutatást megejtettük, adószedést több ízben tartottunk, de az egyháztagnak nem fizetnek. 131 egyházi adózó közül nem fizetett 118. Az a beszéd járja, hogy egyházi adót nem kell fizetni. Magok a prezsbiterek sem járnak elől jó példával. Szomorú kísérő jelensége ez a mai életnek. Annyival inkább fájdalmas ez az egyháztagnak magunkra való hagyatkozás, mert nem emlékeznek vissza azokra az időkre,

amikor életük mindennapi bajaival, kérdéseivel reánk szorultak, és senki nem ment el úgy a lelkipásztortól, hogy gondjában és bajában ne segített volna rajta. Legyen az akár szociális intézkedés - pedig de sok volt -, akár felsőbb közigazgatási hatóságoknál való eljárás.

Szomorú dolog az, amikor oda kell jutni, hogy a lelkipásztor fa hiányában termő gyümölcsfákat kénytelen kivágni, mert képtelen volna arra, hogy kötelékbe kötözve a hátán hozza haza az erdőben szedegetett fát. Kántortanítóval együtt vágtuk ki a szálába megnőtt néhány szál vékony akácfát, mert egyikőnk sem tud napszámost fizetni. Akik látták, csak mosolyogtak rajtunk. Reggel, délután beállunk a fűrész mellé és vágjuk a fát. Igaz ez test-edzés, de egy rokkant és sokszor magát kétrét görnyedve cipelő ember számára csak sérülésének súlyosbodása.

Egyházközségünk az 1944. évtől lelkipásztornak és kántortanítónak még tartozik természetbeni tűzifa járandósággal. Gondoskodás semmi. Mert már ugyan lehetne, mert az erdőben fát fognak kitermelni, de már azt az előzetes kielégítést kaptam, hogy egy-egy méter fát fognak adni. Ne tüzeljen sem a pap, sem a tanító két helyen. Pedig mindkét családban apró gyermekek vannak, s két helyen egyszerre sohasem ég tűz, mert nappal csak a konyhában, este pedig a szobában. Kaptak ugyan két szekér fát, két és fél hónappal ezelőtt, és hála Istennek még van belőle. Lelkipásztor most azon fáradozik, hogy a külbirtokon erdőtulajdonos egyházi adójába fát adjon. Az eredmény még nem biztos. Isten, aki eddig megőrizött bennünket, ezután is velünk lesz.

Nem könnyű a II. tanító sorsa sem. Ő csak 10% helyi járandóságot kap az egyházközségtől. Ezt 1944-re teljes egészében megkapta, de nem kap államsegélyt. Bár egyedül van és szüleivel él, de ők sem aranybánya. Ott is kiapad egyszer. Fogalmuk sincs a megsegítés módjáról.

Isten így is kegyelmes hozzánk. Tej még van, hízót is ölhattunk mindnyájan, még kenyér is, krumpli is van mindhárom családnál. Segítünk egymáson, ahogy tudunk. Hitünk és bizodalunk van, s ez mindennél többet ér. Kérjük is a Mindenhatót mindennap, hogy vezesse ki népünket a nyomorúságból és megpróbáltatásból.

Túristvándi, 1944. december 31.

Nyiri István
egyházgondnok

Hadházy Pál
lelkipásztor

KIMUTATÁS

- 1 darab Magyarország hegy- és vízrajzi falitérkép.
- 1 darab Magyarország politikai falitérkép.
- 1 darab Európa politikai falitérkép.
- 1 darab Ázsia politikai falitérkép.
- 1 darab Afrika politikai falitérkép.

- 1 darab Amerika politikai falitérkép.
- 1 darab Ausztrália politikai falitérkép.
- 1 darab földgömb.
- 5 darab pad eltűzelve.
- 5 darab pad megrongálva.
- 20 darab ifjúsági könyv.
- 1 darab szék.
- 5 darab történeti szemléltető kép.
- 1 darab petróleumlámpa és az összes természettani kísérleti felszerelés.

Túrsvándi, 1945. január 7.

Nyiri István
gondnok

Hadházy Pál
lelkipásztor

Jegyzék a túrsvándi református elemi iskola I-II-III-IV. v. osztályában felmerült károkról:

1. Az I-II-III-IV. v. osztály felvételi, anyakönyvi, mulasztási és haladási naplója, ára 8.
2. 1 darab táblaállvány, ára 28.
3. Mozgatható betűk kirakó léce 2 darab, ára 34.
4. Méterrúd, 1 darab, ára 15.
5. Földrajzi szemléltető képek táblája 4 darab, ára 18.
6. 8 darab játékszák, ára 24.
7. 12 darab játékszalg ára 12.

Összesen 139 pengő értékben.

A 3-7. szám alatt jelzetteket saját költségemen szereztem be.

Túrsvándi, 1945. január 11.

Szekeres Gabriella
református tanítónő

Nyiri István
gondnok

Hadházy Pál
lelkipásztor

Túrricse

Túrricse községe nem fekszik közvetlen főútvonal mellett és ennek köszönhető, hogy a bekövetkezett hadiesemények lényegesen nem érintették. 1944. év szeptember havának utolsó napjaiban nagymérvű bombázások voltak a környéken. Túrricse határában is sok bomba esett le, de emberéletben és anyagiakban nem tett semmi kárt. Átvonulás csak egészen kis részben volt a községben, harci esemény pedig egyáltalán nem volt. Így a község lakosai említésre méltó kárt nem szenvedtek. Az egyházközség épületei, klenódiumai és irattára teljesen sértetlenül maradtak. Helyben emberáldozata nem volt az egyházközségnek, és hogy a harctereken volt-e, és mennyi az áldozatok száma, az még nem állapítható meg.

Azokban a nehéz időkben az egyházközségnek egyetlen tisztviselője volt: Csüry Miklós tanító, ki mindig helyén maradva vezette az egyház ügyeit, mivel a lelkipásztori állás betöltés alatt volt akkor. Ő sem esett át semmiféle említésre méltó megpróbáltatáson. Az istentisztelet és a tanítás az iskolában csak 10-15 napig szünetelt, és azután megindult minden a rendes kerékvágásban. Így hamarosan sikerült a normális állapotot helyreállítani az egyházközségben.

Túrricse, 1945. június 7.

Gál Andor
református lelkész

Tyukod

Istennek hála, nem esvén annyira a hadak útjába, községünk károkkal ugyan, de mégis másokhoz viszonyítva kevesebb kárral eset át a hadműveletek alatt. Egyházunk sem vagyomban, sem a klenódiumokba, sem az iroda, semmi kárt nem szenvedett. Lelkipásztor, ki a Népfőiskola gazdája is, ruhaneműn s egyebeken kívül, mintegy 3400 pengő készpénz kárt szenvedett. Híveinktől lovakban, fehérneműkben, szárnyas jószágokban sokat elvettek, erkölcsi kár azonban, hála a gondviselő nagy Isten kegyelmének, egyetlen egy esetben sem történt. Egy ideig hangoztatni nem lehetett, de azért minden alkalommal megtartottuk az istentiszteletet. Presbiteri ülést csak 1945. év elején tudtunk tartani, mikor a gyülekezés már nem volt korlátozva. Híveink Istenbe vetett hittel s bizodalommal élték át az átvonulást. Lelkipásztor mindvégig helyén maradt, a segédlelkész-hitoktató még október hó elején elmenekült, s azóta az egyházmegyei missiói lelkipásztor, G. Szabó Szabolcs végzi a hitoktatást. Kántorunk is mindvégig helybe maradt.

Tyukod, 1945. április 23.

Hajdú Károly
lelkipásztor

Uszka

Egyházközségünkben légitámadás következtében – bár egy alkalommal hullott bomba a község határába – sem emberéletben, sem anyagi értelemben nem állott elő károsodás. Október 24-én este az addigi németek által őrzött Batár pataki hidat felrobbantották. A robbanás ereje templomunk pala tetőzetéből mintegy 4-5 négyzetméternyi, a torony tetőzetéből mintegy 3-4 négyzetméternyi palát tépett ki. A templom három ablaka közül egy teljesen kiszakadt a helyéről, és rámájával együtt összetört, két nagyobb és két kisebb ablaka pedig súlyosan megrongálódott. A templom egy időre használhatatlanná vált.

Másnap, október 25-én, a délelőtti folyamán megérkeztek az első orosz egységek. Átvonuló csapatok voltak ezek, akik előbb csak keresztül haladtak a községen, azonban az útjukba eső földúton összetorlódo járművek miatt egyrészt visszafordulni kényszerült, s községünkbe is a lakosság számát jóval meghaladó számú orosz katona szállt meg éjszákára. Különösebb erőszakoskodás nem történt. Lovakat, szekereket, terményeket rekviráltak. Este a lelkipásztort egy újabban érkezett alakulat vezetője útmutatására kényszerítette, magával vitte. Amint másnap reggel a kalauzolásból visszaérkezett, az egyházi magtárt feltörve, részben kiürítve találta. Egyháznak és lelkésznek együttvéve mintegy 25 mázsa zabját vitték el. Az iskolában ugyancsak nagyszámú katona szállt meg, akik a szemléltető eszközöket feltűzelték, összetörték, az iskolai naplót összeépték, feltűzelték, a sárba kidobták. A lelkészlakon elhelyezett úrasztali felszerelésből 5 úrasztali terítőt vittek el. Az egyházi irattárban, anyakönyvekben, paróchiális könyvtárban nem tettek kárt. Október 27-én a zárt egységek elhagyták a községet, s ettől kezdve nem is kaptunk ilyeneket.

Egyházi élet szempontjából különösebb említeni való nincs. A köznapi istentisztelet szünetelt ugyan, a vasárnapi istentiszteleteket azonban az iskolában rendszeresen megtartottuk. A tanítás az iskolában október 14-e, német katonák beszállásolása óta szünetelt.

A legszomorúbb esemény községünk életében november hó 19-én, vasárnap következett be. Közvetlenül a délelőtti harangozás előtt érkezett a küldönc, aki a tiszaujlaki orosz parancsnokság parancsát hozta: *„Minden 18-50 év közötti férfi három napi élelemmel azonnal jelentkezni köteles Tiszaujllakon.”* Az istentiszteletet már nem tarthattuk meg. Másnap, 20-án reggel tudtunk Tiszaujllakon megjelenni. Innét zárt rendben indultunk Beregszász felé. 20-án Beregszászra, 22-én Munkácsra, 23-án Szolyvára vittek bennünket ismeretlen okból, ismeretlen céllal.

December hó 1-én 5 gyengélkedő, idősebb ember kivételével községünk lakosait tovább indították, mint később megtudtuk, Sambor felé. Lelkész ekkor már 5 más református és 2 római katolikus lelkésszel együtt a tiszti táborban tartózkodott. Altábornagyi látogatás során előadtuk itt helyzetünket, kértük szabadon bocsájtásunkat, s kérésünkre december 5-én autóval elindítottak bennünket otthonunk felé, hová valamennyien rendben megérkeztünk.

A vasárnapi istentiszteleteket a lelkész távolléte idején a szomszéd magosligeti lelkipásztor látta el. A presbitériumnak mindössze két tagja maradt itthon, gondnok ugyancsak mint „civil” fogoly van távol. Lelkész, mint ahogy háromheti gyengélkedés után egészségi állapota

megengedte, a gyülekezeti életet a lehetőséghez képest a rendes mederbe terelte. Ez ugyan nem jelenthetett többet, mint hogy a köznapi istentiszteleteket is megtartotta már. Vallásos estékről, esti bibliakörökről, vasárnapi iskoláról részben a tüzelő hiánya, részben pedig a világító anyag hiánya, az elsötétítés és a korai közlekedési tilalom miatt nem lehetett szó.

A tanítást az iskolában a lelkész hazaérkezése után lelkész neje – aki mindvégig helyén maradt, nem menekült el – december 11-én újra elkezdte. A gondnok és a presbitérium teendőit lelkész látta el. Az egyház gazdasága után a terhünkre írt beszolgáltatásokat rendben teljesítettük.

Ezen jelentés készítésekor a község férfi lakosai közül a szolyvai táboron keresztül 45 elszállított férfi van távol. A hídrobbanás által megrongált templomtetőzet megjavítására pünkösöd előtt kerülhetett sor. Az ablakok kijavítását – úgy az asztalos, mint az üveges munkát – szakember hiányában a lelkész végezte el. Pünkösöd ünnepén már a templomban tarthattuk meg az istentiszteletet. Ugyancsak a lelkész végezte el a paróchiális és iskolai megrongált kerítések kijavítását is.

A hívek magatartásában különösebb változás nem volt észlelhető. A templomlátogatás kevéssel növekedett. A fizetések a múlt évekhez hasonló mértékben folytak úgy az egyházi adó, mint az egyházi búza-takarékmagtár kamatjának kiegyenlítésére.

Uszka, 1945. június 15.

Herczeg Kálmán
lelkipásztor

Vámosoroszi

Az öt éve dúló második világháború, amely hazánk határaitól indulva kezdetben ugyan egyre távolodott határainktól, de azután egyre veszélyesebben közeledett ismét hozzá, a háború egész folyamán aggódó szorongással töltötte el egyházközségünk vezetőit és népet, föl-fölvetve azt a sokáig hihetetlennek tetsző kérdést: mi történik akkor, ha egy szép napon belekerülünk mi is mindenestől Isten folytán a már eddig is sok országot és népet megemésztő tűz-, láng-, vér- és gyűlölettengerbe. Mi történik szalmaláng-lelkesedésű, idegen eszmékre hallgató, széthúzó és egymást meg nem érteni tudó fajtánkkal, elsősorban pedig mi lesz a magyar ugaron Isten szőlőjéért munkálkodó egyházunk sorsa, ha körülöttünk elpusztul minden külső érték, amelyet keserves küzdelemmel, sok-sok verítéssel építettünk. Bár Isten országa nem e világból való, és nincs földi dolgokhoz köttelve az anyaszentegyház élete, mégis égetett és szorongatott a félelem, meg tudunk-e állani a viharban, méltók leszünk-e arra, hogy Isten megtartson bennünket? Hihetetlen hamar következtek az események feleletek a történelemből. A váratlanul bekövetkezett román fegyverszünet folytán elveszett a védekezés lehetősége minden kelet felől érkező támadás ellen. Egyszerre hazánk szívébe kerültek az egymással mérkőző nagyhatalmak embertelen tusakodása közben a Magyarországgal ellenséges viszonyban álló orosz és román haderők. A rádió elhangzó hadijelentések, amelyek néhány nappal ezelőtt még Jassy-, Bukarest

környéki harcokról szóltak, egyszerre Székelyföldről, sőt Nagyváradról, Mezőhegyesről, Szegedről tettek említést. A háború hazánk földjére érkezett... A hírverés állandóan azt harsogta még: rövidesen sikerül kivenni az ellenséget hazai földről. A hadijelentések helyi sikerekről is beszámoltak. Az orosz haderő azonban szívosán támadott. Nemcsak a harc-tereken, hanem a levegőből is repülőivel. A lakosságon egyre nagyobb döbbenet vett erőt. Nagyvárosaink bombázásának híre érkezik. Szeptember 5-én az esti órákban aztán mi is megdöbbenve észleljük az első sztalin-gyertyák feltűnését határaink fölött, s nem sokkal később a morajló repülőgépek zaján kívül a szomszédos községek felett ledobott bombák robbanása hallatszik. Községünk területére azonban ekkor – Istennek legyen hála érte – nem esett le egyetlen bomba sem. Másnapi értesülés szerint jónéhány szomszédos községet bombáztak, anélkül azonban, hogy kárt okoztak volna. A lakosságot megdöbbenetette a támadás. S az elkövetkező napokban feszült aggodalommal várta mindig az estét. Az ellenséges gépek pedig csakugyan minden este megjelentek. Szakadatlan hullámokban szeltek át légterünket. Szatmárnémeti és Debrecen irányába tartva. Egyházközségünk népe 2-3 heti állandó rettegésben élt. A mezei munkálatok végzésére egyre ritkábban vállalkoztak. Mindenkit átjárt a félelem. Mivel éjszaka aludni senkise mert, nappalra nem jutott az erőből. Reggelenként a templom megtelt, Isten ígéjébe akart fogózni a nyugalomát nem lelő lélek, hangzott a bátorítás és vigasztalás, az éjszakánként keltett nyugtalanság mégis nagyon megviselte a lakosságot. Mintha a gonosz lélek szállt volna reá az emberekre, hogy gyötörje őket. Ez ellen – mint sokan elmondották – nem volt más orvosság és erőforrás, csak az Ige és imádság.

Különösen félelmetes volt Szatmárnémetinek szeptember közepén történt két-három ízbeni bombázása, amelyek hatása közelségénél fogva jól érezhető volt. Családomban éppen ez időben rendelte Isten kisgyermek születését. Csaba, Márton nevű fiam szeptember 12-én este született. Bármilyen félelmetesek voltak is a zúgó repülőgépek és az égő sztalin-gyertyák – mert a lehetséges bombatámadásra a házunktól 200 méterre leeső egyetlen bomba miatt állandóan gondolnunk kellett – Isten gondviselő kegyelmébe fogózva és Tőle csodálatos segedelmet nyerve nyugodtan ült az egész család az életet adó fiatal édesanya ágya mellett. Nem történt semmi baj, a szülés is rendkívül gyorsan, negyed óra alatt végbement. Sok-sok imádság áramlott Istenhez érte a hívek részéről is, és Isten meghallgatta imádságainkat. Bár gyermekágya idején minden este félelemkeltő repülőgépinvázio zúdult át fejünk felett, a rendes időre egészségesen kelhetett fel a tiszteletes asszony betegágyából.

A bombatámadásoknak vége lett ezután, de nem az aggodalmaknak. Mindinkább nyilvánvalóvá lett, hogy az orosz haderő feltartóztatása lehetetlen. A Duna-Tisza közég előre nyomult hadsereg háta mögé kerültünk. A Kolozsvár előtt sokáig tartott arcvonal megingott, illetve tarthatatlanná vált. Dés, Nagybánya felől megkezdődött a kiürítés. Községünk területén kevés visszavonuló haderő vonult át. Nem estünk főútvonalra. Egy Désről jövő német alakulat állomásozott itt néhány napig csupán. Nem harcképes alakulat volt. A Kaukázustól mindig menekültek.

A gyülekezeti életből említésre méltó esemény az október 15-én tartott rendkívüli úrvacsora-osztás. A bűnbánati idő rövid volt. Október 13-án – érezve a helyzet súlyosságát – hirdettük meg a szent asztal megterítését... Lélekelelő, gyönyörűségesen fájdalmas és

valóságos részvétel volt ez az alkalom Krisztus halálában, s megbizonyosodás a bűnbocsánatért esedező és érte vergődő lélek öröklét felőli reményének. A hívek serege és áhítata a jelenlévő német katonákat is meghatotta. Alig volt vége az örökké emlékezetes istentiszteletnek, híre futott a kormányzó úr drámai szövegének és fegyverszüneti kérésének. Izgatottan latolgattuk a várható fejleményeket. A német alakulat parancsnokai este vették a hírt. Az addig barátságos arcokról ellenséges pillantások áradtak felénk. „*Selbsmord, Selbsmord*” – hangoztatták. Izgatott készülődésben voltak. Mikor aztán értesültek Szálasiék hihetetlen és durva államcsínyéről, felragyogó arccal, gúnyosan mondták (Leutnant Fritz Knappe aus Breslau): „*ungarische Führung fty..., deutsche Führung kommt.*” Másnap eltávoztak, simán és észrevétlenül. Századosukban volt annyi részvét hazánk és népünk szomorú sorsa iránt, hogy megjegyezte: „*kár ezért a szép országért.*”

Az istentiszteleti alkalmakon a gyülekezetet a Krisztushoz való állhatatos hűségre és az elkövetkezhető szenvedésekre készítettem elő. Régi szép országunk sok-sok bűneink miatt való szomorú sorsra jutását mindennap elsirattuk. Isten szabadító és megtartó kegyelméért soha ennyire nem esedeztünk, mint ezekben a napokban. A nekünk szóló kiürítési rendelet október 18-án éjjel érkezett meg.

Azonnal összehívtam a presbitériumot. Drámai gyűlésünk jegyzőkönyvét szó szerint közlöm:

Lelkipásztor az egyházközség történelmének e legsúlyosabb időszakában összehívott rendkívüli gyűlést Isten Igéjének olvasásával és buzgó imádsággal nyitja meg. Ezek után ismerteti lelkipásztor szeretett hazánk válságos helyzetét, amely folytán egyházközségünk is a hadiesemények sodrába emberi számítás szerint valószínűleg belekerül. Az orosz hadsereg Nagybánya Szatmárnémeti irányából rohamosan közeledik. Az ország egyéb területei, főleg a Nagyalföld, s benne Debrecen súlyos csaták színhelyei és az orosz előnyomulás feltartóztatása lehetetlennek látszik. Az orosz-német-angolszász hatalmak mérkőzésében, melyben hazánkat földrajzi fekvése miatt belekényszerítették, minden magyar érték veszélynek, kárnak, pusztulásnak van kitéve. Református egyházunk mindenkor a keresztyéni békekesség megvalósulásáért imádkozva, de ugyanakkor hazafiúi kötelességeit is alázatosan és engedelmesen hordozva, aggodalommal nézte a háború pusztításait, és mindenkor felemelte szavát a gyűlölet és embertelen pusztítás ellen. Most szívét járja át az éles tör, amidőn hazánk szent földjén dül a pusztítás ördöge. Horthy Miklós kormányzó urunk október 15-i, megrázó erejű szövegében a pusztítás elkerülése végett szívére és lelkiismeretére hallgatva fegyverszünet kérésével próbálja egy utolsó erőfeszítésként elhárítani a végromlást. Szövege azonban hiába hangozott el. Emberileg nézve, legalábbis most, hiába. A német „szövetséges” elég erős arra, hogy megsemmisítsen, elhallgattasson, minden külön magyar érdeket. Kormányzó urat erőszakkal lemondatták, elfogták s állítólag elhurcolták. Az új kormány engedelmes eszköze a további háborús idegen céloknak. Tehát veszélyben vagyunk!

S azóta a hadi események folynak. A hadseregek egyre mélyebben nyomulnak hazánk belsejébe. Községünk területére vonatkozóan is lerendeltetett a kiürítés. A hatóság mindenkit távozásra szólított fel. Az értékesebb egyházi ingóságok biztonságba helyezését a polgári hatóság felajánlotta. Lelkipásztor azonban kijelenti, hogy egyházi hatóság ilyenről nem ren-

delkezett. Jobbnak látja, ha ezen értékeket a bizonytalan biztos helyre való szállítás helyett saját magunk próbáljuk megőrizni Isten segítségével. Jelenti, hogy püspök úr is fogadalmat tett, hogy nem hagyja el Tiszántúl területét, és a reá bízott nyájra a legsúlyosabb körülmények közt is vigyázni fog. E gyülekezet pásztorja is helyt akar állani a levégsőkig. Ameddig szolgálatát elláthatja, nem tántorítja meg semmi. Lehet azonban, hogy személyes élete felől Isten másképp határozott, mint mindnyájan halál révén állunk naponként is, és az egyházi élet vezető nélkül maradna, vagy más egyéb külső akadály: rombolás, dúlás, stb. következéne be: ezért a híveket Krisztus urunk oltalmába ajánlja, s a presbitereket őrállásra kéri. Az egyházközség vagyonáról vezetett naplókat gondnokkal együtt lezárta. Az anyakönyveket, fontos irományokat, úrasztali klenódiumokat az egyház ládájába zárva presbitérium a templomba helyezi el, az úrasztali terítőket pedig megőrzés végett a megjelent presbiterek átveszik. Presbiterek könnyes szemekkel veszik magukhoz az egyes terítőket, majd buzgó imádság és a XC. zsoltár eléneklése után Isten szabadításának reményében véget ért a gyűlés.

A most következő napok lázas szorongások közepette teltek el. Szatmár felől az ágyúk és a németek által végzett robbantások dőreje hallatszottak. Vihar előtti feszültség volt a levegőben. Karhatalom nem volt már a vidéken. Rendbontásra azonban mégsem került sor. A lakosság megőrizte nyugalma. A rendet és nyugalmat kisközségünk tiszta református hitből táplálkozó lelkülete biztosította. Ha élesztette is a Sátán alkalmát a vágyat egyesekben, mert hiszen Jézus tanítványai közt is volt Júdás, a többség nyugalma mindenkire parancsolólag áradt. Rablásra, fosztogatásra, nem került sor, bár ezen a téren más községek lakói ingerlő példát mutattak.

Községünkben senki sem menekült el a kiürítési parancsra. Az itt lakó földbirtokos, Staudinger Béla nőtlen fia, ifj. Staudinger Béla elindult ugyan, de szülei itt maradtak és azután ő maga is visszatért. Itthon maradtak a leventék is, akiknek az utolsó pillanatban kellett volna parancs szerint útnak indulni nyugat felé. Lelkipásztor és tanító sem menekült el, bár a menekülés gondolata, s család körében a sokféle rémhír hatására felmerült ugyan, de csírájában elfojtódtott a gondolat is. Megható volt, hogy a presbitérium tagjai milyen nagy szeretettel kérték lelkipásztorukat és tanítójukat, hogy menekülésre még csak ne is gondoljanak, maradjanak itt velük, akármi történik. Lehetett volna-e másképp határozni hűtlenség vádjával? Most már csak arra kértük a jó Istent, hogy az átvonuló harcok és hadseregek félelmet és halált árasztó tengerében küldje szabadításunkra Megváltó Jézusunkat, hogy ha pusztulni és veszni látszik minden, jöjjön felénk és mi is hozzá mehessünk.

Október 18-tól 25-ig ilyen lelkiállapotban vártuk az eseményeket. Október 25-én délután néhány német utóvéddel beszélgettem. Megtudtam tőlük, hogy az oroszok hamarosan ideérkeznek. A németek a határban útegeket helyeztek el, és beásták egyes helyeken magukat. Úgy látszott, felveszik a harcot. Lázasan készültünk tehát, hogy ingóságainkból néhány darabot a pincébe levigyünk. S aztán jött életünk legfélelmetesebb éjszakája. Este 9 óra tájban kint álltam a kertben. Csend volt. Csak távoli szekérszörgés jelezte ismeretlen csapatok közeledését. Nem sokkal később minden lövés nélkül, a legnagyobb csendben menetelő csapatok mállás szekerek, gyalogsági és páncéltörő ágyúk kíséretében érkeztek utcáinkra. Vezényszavak pattogtak, s a következő pillanatokban ijesztő gyorsasággal

ellepték házainkat a vörös hadsereg félelmes hírű katonái. Itt voltak tehát kelet ismeretlen és titokzatos fiai. Mint megbolygatott méhkas, olyan olyanná vált a falu. Mindenki Istenünk után magára volt utalva ezen az éjszakán. Hozzánk, a parókiára egy fiatal orosz hadnagy toppant be. Egyenesen a zongora mellé ült, s néhány dalt eljátszott. Megkönyebbülve lélegzettünk fel a zongorázó orosz tiszt láttára. Talán a jó Isten küldte hozzánk. Ez a tiszt azonban gyorsan, ahogyan jött, eltávozott, s ekkor nagy megdöbbenésünkre 8 elhanyagolt külsejű közkatona tódult be szobánkba. Mindjárt vodkát és bort követeltek, s az eredménytelen kérés után tüstént házkutatásba kezdtek. Találtak is denaturált szeszt. Nagy lelkendezéssel kezdtek elfogyasztásához, természetesen engem is megkínálva. Feleségem, anyósom, két kis gyermekem társaságában nagy szorongással szemléltük a kissé bizony kellemetlen helyzetet. Végül is az egyik idősebb, jobb indulatú katona intézkedésére átvonultak a másik szobába, kézmozdulatokkal magyarázva, hogy két kis gyermek nyugalmát ők nem háborgatják, maradjunk nyugodtan, nem nyúlnak semmihez. Így is történt. Ők a szomszéd szobában reggelig iszogatták a denaturált szeszt, mi pedig Istenre bízván magunkat, mély álomba merülve aludtuk át az éjszakát. S a nem egészen biztató külsejű vörös katonák semmi bajt és kárt nem csináltak. Reggel eltávoztak anélkül, hogy kifosztották volna a helyet, ahol minden előttük volt. Se fehéreneműhöz, se ruhához, se evőeszközhöz nem nyúltak. Csupán egy csizma tűnt el. Nem tettek kárt a lelkészi irodában sem. Nem így bántak el a gazdasággal. Az istállóból igénybe vettek két szép lovat, lószerszámot szekérrel és kocsival együtt. Községünkben 39 lovat és 18 járművet vettek igénybe a további előnyomulás céljaira. Vigasztalan reggel volt ez. Egész világ tűnt el lelkünkben egy éjszakán, és egy másiknak még csak ködképét se észleltük. Szinte álomnak tetszett, ahogyan jártunk-keltünk az orosz katonák nyüzsgő tömege közt. Egyedüli kellemetlenségem a leventeothonban lévő rádióm miatt volt. Egy kapitány követelte rádiómat. Sehogy se tudtam vele megértetni, hogy nem dugtam el, csak más helyen van. Végül is 3 percet adott, hogy kerítsem meg a rádiót. Fegyveres katonát állított mellém, és úgy kísértetett végig a falun. Mikor aztán az általam mondott helyen csakugyan ott találta a rádiót, nem volt semmi baj, sőt egy másik készüléket adott cserébe. Körülbelül egy ezred erejű független orosz csapat volt elszállásolva községünkben. Reggel indultak tovább. Harcra Istennek hála nem került sor. Csaholc felől érkeztek, Kisszekeres-Fehérgyarmat irányába távoztak. Több csapat nem volt szálláson, csal átvonulóban. Az átvonulás is csak 3 napig tartott. S ekkor szerbe-számba szedtük a gyülekezetet. Istennek soha meg nem hálálható köszönettel állapíthattuk meg, hogy a lovak, járművek, néhány ruhadarab, főleg lábbeli, ezenkívül ennivaló elrekvirálásán kívül semminemű anyagi és erkölcsi kártevés nem történt. Bár próbálkoztak egyes helyeken garázdálkodással, szinte csodálatos és nem egy ízben hősiességgel sikerült meggátolni minden ilyenféle erőszakos kísérletet.

Érintetlen maradt a templom és az iskola is. Az iskolát nem vették igénybe az elszállásoláskor se. A tanítói lakásban szálláson lévő kapitány kijelentette, hogy iskolába nem szabad bemenniük. Három-négy nap elteltével kis községünk csendjét nem zavarta nagyobb átvonuló harci csoport. Október 29-én, vasárnap – 4 nappal az oroszok bejövetele után – rongyos ruhákba öltözve már templomba gyülekezett Vámosoroszi

népe. Nagy meglepetésként, megrázó erővel hatott a harangok megszólalása. Zengett a harangok szava, s bár a falu szélén orosz csapatok vonultak, a hívek elindultak a templom felé. Jöttek, jöttek... nem teljes számban, mert hiszen a ház őrzői otthon maradtak. De zengett a harang, felcsendült az ének, felszállt a hálaadó imádság füstje a megtartó Isten őrizetéért és szabadításáért. A megkegyelmezett bűnösök hálája csordult ki a színültig tele lévő szívkelyhekből.

Ez a vasárnap visszaadta sokak hitét és életerejét. Újult erővel kezdtünk munkához. Közben a fehérgyarmati katonai parancsnok rendelkezését is vettük, aki rendkívüli megértéssel viseltetett a magyar nép iránt, hogy az istentisztelet tartásának és a vallás gyakorlásának nincs semmiféle akadálya.

S a régi életet folytattuk tovább egyházunk kebelében. Istentiszteletet minden alkalommal rendesen megtartottuk, az iskolázást rövidesen megkezdettük. Említésre méltó, hogy bár alakosságot sokféle közmunkára vettékgigénybe, a gyülekezet mégis vállalkozott romokban heverő, lóhajtású olajütéjének egyházi közmunkával való rendbehozására. Minden egyháztag dolgozott a javításnál. Szekeresek, napszámosok mind letöltötték a rájuk eső közmunkát. Megértette mindenki a közös munka szükségét. Fel is épült újra 2 hét alatt az ősrégi malom. Megindult a munka újra benne, hogyha kicsi teljesítőképességgel és haszonnal is, de sáfárkodjék a rábízott talentumokkal. Soha el nem ért eredmény mutatkozott azonnal. A gőzmalmokat felrobbantották: égető szükség volt a nemrég lekicsinyelt malmunkra. Talán most lesz az az idő, hogy ez által tartja meg Isten számunkra a vékabeli lisztet és a korsóbeli olajat.

Az egyházi belhivatalnokok ez ideig semmi szükségét nem szenvedtek megélhetésük terén. Részükre kiadatott, ami szükséges. Tüzelőt is 10 kilométer távolságról közfuvarral szállítottak be a gyülekezet tagjai. A nagy szomorúságban vigasztaló volt ez a tény, és ez a ritka helyzet. A megpróbáltatásból és a fájdalomból azonban nekünk is részünk volt. Nem dicsekszünk vele és nem panaszkodunk érte. Testvéreink nálunknál sokkal, de sokkal súlyosabb helyzetét még csak sejtettük ugyan, de átértettük egész szívvel, a magunk és mások terhének pedig Jeremiás példájára alátettük nyakunkat, hogy Krisztusunk kereszthordozásában nekünk is részünk legyen. Nehéz szívvel, de Istenben bízó lélekkel róttuk lépteinket advent és karácsonyon át az új esztendő felé.

December 19-én kaptuk kézhez püspök úr első körlevelét, amely további megnyugvás szerzője volt. Sok gyülekezet és lelkipásztor életéről szereztünk tudomást már ezen időszakban. A környékbeli gyülekezetek pásztorai majdnem kivétel nélkül helyükön maradtak. Fájdalommal értesültünk esperesünk, Török József eltávozásáról.

Karácsony szent ünnepét békeességben ünnepeltük meg. Az úri szent vacsora kiszolgáltatásának semmiféle akadálya nem merült fel. Az ünnep második napját azonban megzavarta egy szállítási parancs, amelyet teljesíteni kellett. Ekkor kezdődtek el a terményszállítások Szatmárnémetibe és Csengerbe, amelyek a nagy távolságot járni nehezen tudó ökrös és tehenes gazdáknak különösen nagy nehézséget jelentett.

Szolgálván és engedelmeskedvén azonban békeességünk megadatott Istentől. Az óesztendő koporsójánál azzal a hittel énekeltük az ősi éneket, hogy az új eszten-

dőben Isten újjászüelő kegyelme újjáteremti és egybeszerkeszti ismét az Ő tőle oly sokszor oktalanul elpártolt, de elpártolását mindig megbűnhődő magyar népet.

Vámosoroszi, 1944. december 31.

Inczédy Márton
református lelkipásztor

Zsarolyán

Visszagondolva az 1944. év utolsó hónapjaira, hálaadással kell emlegetnünk Istennek ama különös kegyelmét, amellyel velünk volt és hordozott a veszedelmek idején.

Községünk, noha két főútvonal halad rajta keresztül, jelentősebb kárt sem anyagiakban, sem emberáldozatban nem szenvedett. Pedig a halálgépek benünket sem kerültek el. Szeptember 5-én este 10 óra után pár perccel, amikor az emberek nagy része már nyugovóra tért, az alacsonyra szállt gépek bombázni kezdték a községet. Az alvó emberek a bombák robbanására felébredtek, rémülten menekültek szerte a határba. Istennek különös kegyelme volt, hogy a 24 bomba közül egy sem esett épületre, s még inkább, hogy egy emberélet sem esett áldozatul az öt negyedóraig tartó bombázás és géppuskarázás alatt. A bombák egy része pedig a kertekre hullott, ahol sokan húzódtak meg, nagyobb része pedig a kertek alján húzódó földekre. A légnyomástól megrongálódottak a templom ablakai, kihullottak nemcsak az üvegek, hanem a keretek is, a kár decemberi értékelés szerint 2500 pengő. Ezzel oda lett a nyugalom és munkakedv, ettől kezdve sokáig nem hajthattuk álomra fejünket.

Október 15-ike után már semmi munka nem ment. Nyugtalan félelem, bizonytalanság érzése öntötte el a lelkeket. Heteken keresztül csak visszavonuló katonaságot és menekülő vég nélküli sorait láttuk. Mind közelebb és közelebb dörögtek az ágyuk, s égő városaink – Szatmárnémeti, Nagy Károly, Nagybánya – lángjai világítottak bele a sötét októberi éjszakába. Október 21-én délben az itt tartózkodó magyar katonai alakulat parancsnoka közölte a község vezetésével, hogy a Futura raktárát, amelyben mintegy 2000 zsák termény volt beraktározva, este felrobbantják, ezért a közelben lakók költözzenek ki házaikból. Az épület a lelkési lakás szomszédságában van, így magam is egy közeli, mindössze 2 kilométer távolságra fekvő tanyára szállítottam ki családomat és ruhaneműinket. Feleségem és három gyermekem itt tartózkodtak 4 napig, én magam csak éjjelre mentem ki, mivel ott állandóan szökött katonák és németek kószáltak, s az éjszakát nem merték egyedül tölteni. A robbantásra aztán nem került sor, mert a terményt hordani kezdték a raktárból, s két nap alatt ki is ürítették.

Községünket október 26-án szállták meg az oroszok. Ezután már gyorsan ment minden. Lakásunkat feldúlták, ruhaneműinket, értékeinket elvitték, de az egyházi értékek hiánytalanul megmaradtak, előzőleg mindent a föld alá rejtettünk el. Meg-

lepő volt az a tény, hogy amikor íróasztalomból az utolsó darab papirozt is kiszórták, ugyanakkor az egyházi szekrényt érintetlenül hagyták, s egyetlen könyvet nem vettek el helyéről. Nehéz napok, éjszakák következtek ezután, melyeknek mindegyikét a gyermekeinkért, leányainkért való féltés, remegés töltötte be, s álomtalanul, ülve virrasztottunk így hajnalig. Isten velünk volt akkor is, nem ért egyőnket sem durva bántalom.

Október 29-től már az Istentiszteleteket is megtarthattuk, eddig nem mertek mutatkozni híveink az utcákon. Ezen a napon már temetnünk is kellett egy 92 éves öreg, megfáradt asszonytestvérünket. Ettől kezdve haladt minden a maga útján, csak az iskolában nem kezdődhetett meg tanerő hiányában a tanítás. Január 8-óta azonban ott is folyik a munka.

“Nagyok az Urnak cselekedetei, Dicsőség és méltóság az Ő cselekedete és igazsága megmarad mindvégig” (111. ZS. 2 A) - 3V.)

Zsarolyán, 1945. június 18.

Király János
lelkipásztor

HELYSÉG-ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Á. Borsy István	Aranyosmeggyes	Bagoly Gizella
Abádszalók	Arató Ferenc	Bagoly Zsuzsánna
Abapuszta	Arday Aladár	Bagossy Vince
Abary Antalné	Arday István	Bágyi Ernő
Abony	Argyelán Zoltán	Baja Mihály
Ábrahám András	Ari Antal	Bajkay Dezső
Ábrahám Antal	Ármós Zsigmond	Bajkay Dezsőné
Abrók Sándor	Ártánd	Bajusz Gyula
Ács Ferenc	Árva Sándorné Pál Mártha	Bakó Gyula
Ács Jolán	Ary Antal	Bakó Istvánné
Ács Katalin	Ary Endre	Bakó László
Adametz Ede	Ary Endréné	Bakó Péter
Adorján Béla	Ary Magdolna	Bakóczy Imre
Adorján István	Asszonyvására	Bakonszeg
Adorjáni János	Asztalos Péter	Bakonszegi Gyuláné
Adorjáni Jánosné	Átány	Bakonyi László
Ady Elemér	Áts Katalin	Bakos Béla
Ady László	Áts Tibor	Bakos Kálmán
Agárdi Béla	Azeri Imre	Bakos Lajos
Agárdy Sándor	B. Bertalan Lajos	Bakos Lajosné Vajda Krisztina
Ajak	B. Debreczeni Andrásné	Bakoss Ottilia
Ajtay Jenő	B. Ékes Pál	Baksay László
Alacska	B. Ékes Sándor	Baktalórántháza
Albert Etus	B. Jánvári Sándor	Bakura Sándor
Almássy Márton	B. Kiss Imre	Balássy Mária
Álmosd	B. Kiss Károly	Balatonfőkajár
Alsófernezely	B. Kiss Sándor	Balatonfüred
Alsótótfalu	B. Kiss Zsigmond	Balatonlelle
Ambrózfalva	B. Kovács Péter	Balatonszárszó
Ambrus Julia	B. Major László	Balatszepezd
Anarcs	B. Sólyom Imre	Balázs Andrásné
Andó Ferenc	B. Szabó Lajos	Balázs István
András Miklós	Babos (Babós) Lászlóné	Balázs Istvánné
Angyal Samu	Babus Gyula	Bálint Béla
Angyal Zoltánné	Bacsa Imre	Bálint Eszter
Antal Ferencet	Bacsa Lajos	Bálint István
Antal Gyula	Bacskó Anna	Bálint János
Antalfy	Bacsó Irma	Bálint László
Antóni Ernő	Bacsó Jenő	Balkány
Antóni János dr.	Bagamér	Balla Ferencné
Apagy	Bagdi Ágnes	Balla Gy. József
Apostol Elek	Bagdi Ilona	Balla József
Apostolné Ember Mária	Bagi Emil	Balla Margit
Arad	Bagi Gábor	Balla Zsigmond
Aradványi István	Bagoly Berta	Ballay Aladár

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Balmazújváros	Barabás Béláné	Bartha Gedeon
Balog Gyula	Barabás Béláné Deák Ilona	Bartha György
Balog István	Barabás Mihály	Bartha Gyula
Balog Kálmán	Báránd	Bartha Jenő
Balog Tibor	Bárány István	Bartha Jolán
Balogh Andor	Baranya Pál	Bartha Károly
Balogh András	Baranyi Barna	Bartha Lajos
Balogh Anna	Baranyi Barnáné	Bartha László
Balogh Antal	Baranyi Gábor	Bartha Zoltán
Balogh Béla	Barát Bálint	Bartos Lajos
Balogh Dániel	Baráth Gusztáv	Bary A. Zoltán
Balogh Dezső	Baráth Imre	Batári Kálmán
Balogh Dezsőné	Baráth István	Báthory család
Balogh Gábor	Baráth László	Báthory László
Balogh Ida	Baráth Mihály	Bátori Mária
Balogh Imre	Baráth Sándor	Batta Izabella
Balogh Imréné	Barcza József	Batta József
Balogh István	Bárczay Gyula	Batta Miklós
Balogh József	Barcsa Béla	Batta Zoltán
Balogh Károly	Barcsa Gyula	Battonya
Balogh Lajos	Barcsa József	Bátyu
Balogh Mátyás	Barcsa Lenke	Bay József
Balogh Miklós	Bardi János	Bazó Józsefné
Balogh Oszkár	Bárdi Zsigmond	Bazsó Ilona
Balogh Pál András	Bárdos Lajos	Béczy Ernő
Balogh Róza	Bari András	Becsei Imre
Balogh Sándor	Barkász Aladár	Becsei István
Baloghné	Barkaszi Károly	Becski József
Baloghné Kovács Ibolya	Barkaszi Sándor	Becsy Sándor
Balsa	Barkóczy Józsefné Pál Juliánna	Bede Géza
Bán István	Barna Lajos	Bede Gyula
Bana Ilona	Barna Miklós	Beke István
Bancsik János	Barta András	Békefi Benő
Bánhegyesi Kálmán	Barta Béla	Békés
Bánszegi László	Barta Imre	Békéscsaba
Bányai	Barta István	Békési Lajos
Bányai Anna	Barta Lajos	Békési Sándor
Bányai Gizella	Barta Rebeka	Békéssámson
Bányai N. Zoltán	Barta Sándor	Békésszentandrás
Bányay (Bányai) Sándor	Barta Sándorné	Belenczéressy József
Bara József	Barta Tibor	Belényes
Bara Kálmán	Bartha Árpád	Belényesi Sándor
Barabás	Bartha Béla	Belgrád
Barabás Béla	Bartha Dezső	Beliuszki Pál
Barabás Béla	Bartha Erzsébet	Bellovics

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Belsőböcs	Bernáth	Boda Ferenc
Bélteky Lajos	Bernáth István	Bódis Andor
Bélteky Mária	Bernáth Sándor	Bódis Gyula
Bélteky Sándor	Bertalan Gyula	Bodnár Demeter
Bencze János	Bertalan Imréné	Bodnár László
Bende Balázs	Bertalan Zoltán	Bodnár Péter
Benedek Eszter	Bertalan Zsigmond	Bodnárné Kéri Róza
Benedek Jolán	Bertha Bálint	Bodnárné Takács Margit
Benedek László	Bertha Ferenc	Bodó Ferenc
Benk	Bertha Jenő	Bodrogkeresztúr
Benkő Ferencz	Bese Imre	Bodrogszerdahely
Benkő Károly	Besenyőd	Boérné
Benkő Viktor	Beszterczey Klárika	Bogár Gábor
Bérczy Miklós	Beszterec	Bogyiszló
Bereckey Zsigmond	Besztereczy László	Bohácsi Jánosné Oláh Róza
Berecz András	Betlehendi Pálné	Bojt
Berecz Áron	Biczó János	Bokor Imréné Janyik Ilona
Berecz Péter	Bihar	Bokor János
Berecz Sándor	Bihari István	Bokross Elek
Bereczki Lajos	Bihari Mihály	Bokross István
Bereczky J.	Biharkeresztes	Bolgár
Bereczky Sándor	Biharnagybajom	Bolgár Elek
Beregdaróc	Biharpüspöki	Bonczy István
Beregsurány	Biharszentjános	Bónizs
Beregszász	Bihartorda	Borbánya
Beregújfalu	Biharugra	Borbás Károly
Berekböszörmény	Bíró Dániel	Borbás Károlyné Füzesi Róza
Berencsi Béla	Bíró Gábor	Borbély Gábor
Berencsi Géza	Bíró Gyula	Borbély Lajos
Berencsi Gyula	Biro J.	Bori László
Berencsi Mihály	Bíró János	Boris Margit
Berend	Bíró József	Bornemissza István
Berentei Ernő	Bíró Károly	Borók Antal
Berényi József	Bíró Lajos	Boros család
Berényi Sándor	Bíró László	Boros Erzsébet
Béres Antal	Bíró Lászlóné	Boros Imre
Béres Józsefné László Zsu- zsánná	Bíró Sándor	Boros Jenő
Béres Károly	Birtha Józsefné	Boros Péter
Beretzi Sándor	Bitay György	Boross Mihály
Berettyószentmárton	Bittó Zoltán	Boross Sándor
Berettyóújfalu	Bizóné Szilvasán Erzsébet	Borpaták
Berkesz	Bod Emilné	Bors
Berky Lajosné	Bod Lajos	Borsa Imre
Berlin	Boda Aladár	Borsay Aladár
	Boda Dezső	Borsi József

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Borsos József	Bükki Lajos	Csarkó János
Borsós László	Bütösi Mihály	Csarkó Vince
Borsós Lászlóné	C. Nagy Sándor	Csaroda
Borsósné Dajka Erzsébet	Cégénydányád	Császár
Borsy Erzsébet	Cegléd	Császló
Borsy Imre	Cellödömlök	Császy Elek
Borsy István	Cibakháza	Csatári István
Borsy Lajosné	Cigánd	Csatáry Dezső
Boruzs Janos	Czap János	Csatáry Jenő
Botos András	Czeder Béla	Csathó Kálmán
Botos Antal	Czeglédi István	Csathó Kálmánné Szász
Botpalád	Czeglédy Jenő	Erzsébet
Bozsányi Dezső	Czeglédy Sándor	Csáthy Erzsébet
Bököny	Czibere Lászlóné	Csató Sándor
Börvely	Czihat Károlyné	Csávás István
Börzsönyi József	Czina Pál	Csávás Sándor
Börzsönyi Józsefné	Czira Ferenc	Csécsi József
Börzsönyi Józsefné Bán	Cziriák Géza	Csecskedi Károly
Magda	Czirják	Cseh Margit
Böszörményi Ede	Czobe József	Cseh Zoltán
Böszörményi Jenő	Czompó Andor	Cseke Antal
Bráda Lajos	Czövek Kálmán	Csekey László
Bráda Lajosné	Czövek Kálmánné Györfi	Csenger
Braunau	Margit	Csengerbagos
Breslau	Czövek Károly	Csengeri Zsigmond
Breznay Mihály	Czövek Klára	Csengersima
Brezovszky Pálffy Gizella	Czövek Sándor	Csengerújfalu
Bucsa	Czövek Zoltán	Csenky (Csenki) Ferenc
Bucsy László	Cs. Kovács Imre	Csenteri Zsigmond
Buda Károly	Cs. Nagy Dániel	Csépes Jánosné
Budai Gábor	Cs. Nagy Dánielné Fábián	Csépe Pálma
Budapest	Jolán	Cserepes Imre
Bugyi Antal	Cs. Nagy Jolán	Cserépfalu
Buj	Cs. Nagy Károly	Cserés József
Bukarest	Cs. Oláh Miklós	Cserhalmy Irén
Bun Bálint	Cs. Tóth Ferenc	Cserna Ferenc
Bundy Adél	Cs. Tóth Istvánné	Csernák Béla
Bundy Margit	Cs. Vadon József	Csernefalva
Bura	Csaholc	Csete Bálint
Burai Mihályné	Csáky Imréné	Csicsó
Burján Sándor	Csala Imre	Csiha Ernő
Bustya Mária	Csanádpalota	Csiha Gábor
Butyka Béla	Csanády Róza	Csiha Gábor
Buzgó Jánosné	Csánky Benjámín	Csika Gábor
Büdszentmihály	Csap	Csikesz Sándor

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Csikgöröcsfalva	Dajka István	Debrecen-Kossuth utca
Csiki Zsuzsánna	Dajka Jánosné Papp Erzsébet	Debrecen-Mester utca
Csikós Imre	Dajka Károly	Debrecen-Péterfia
Csikósné Mészáros Irén	Dajka Pál	Debrecen-Téglavető
Csilizpatas	Daku Miklós	Debreczeni András
Csinády Gerő	Dancs András	Debreczeni Dániel
Csincsik Istvánné	Dancs Andrásné	Debreczeni I.
Csire Mária	Dancs Béla	Debreczeni Károlyné
Csiszár Árpád	Dancs István	Debreczeni László
Csiszár Árpád	Dancsháza	Debrowszky Mária
Csiszér Béla	Dancsházi Sándor	Decs
Csizmadia Éva	Dancsházy Sándor	Déda
Csobay J.	Dancsy László	Dede János
Csogor Ferenc	Dandé Imre	Dede Kálmán
Csok Bertalan	Daniel Mária	Dékán Elek
Csóka Imre	Danka Lajos	Dékán Imre
Csokaly	Dankó Sándor	Dékány Lajos
Csokonay József	Danku Pál	Dékány Lajos
Csokonyavisonta	Dányi Mihály	Deli Kálmán
Csomár Zoltán	Darabont Eszter	Demecser
Csongrád	Darcsi Andrásné	Demeter L.
Csontos Jenő	Darnó	Demjén Endre
Csökmő	Daróczi Gyula	Derecske
Csörgő József	Daróczi Katalin	Derzsi Ella
Csőrögei Mártonné Tolnai	Daróczi Lajos	Derzsi Endre
Katalin	Darvas	Derzstomaj
Csörömbey Zoltán	Darvas Tibor	Dés
Csősz Ferenc	Dávid György	Dévaványa
Csubay L-né	Dávid István	Dézi Mihály
Csuhai István	Dávid Judit	Dezső Klára
Csukás Zoltán	Dávid László	Dezső Sándor
Csurka Gabriella	Dávidházy Gábor	Dézszy Zoltán
Csutoros Albertné	Dávidné Juhász Anna	Diák István
Csúz	Deák	Diósgyőr
Csűry István	Deák Lajos	Dobó János
Csűry Miklós	Deák Margit	Dobos Ilona
D. Lőrinczy Sándor	Debrecen	Dobos Katalin
D. Nagy László	Debrecen-Árpádtér	Doboz
D. Nagy Sándor	Debrecen-Csapó utca	Dobrossy Zoltán
D. Szabó Antal	Debrecen-Csapókert	Dóczi Béla
Daday Ákos	Debrecen-Homokkert	Dohy (Dohi) Árpád
Daday Ákosné	Debreceni Károly	Dolha
Daday Éva	Debrecen-Ispotály	Dombrád
Dajka András	Debrecen-Kerekestelep	Domján János
Dajka Antal	Debrecen-Kistemplom	Domokos István

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Domokos Miklós	Eperjesi Mihály	Falussy Gusztáv
Domokos Sándor	Eperjeske	Famin
Dózsa Balázs	Éradony	Faragó Antal
Dózsa Ernő	Ercsey Ernőné	Faragó Károly
Döge	Erdei Gyula	Faragó Károlyné
Drávicki László	Erdei Károly	Faragó Lajos
Drotár Ferenc	Erdei Miklós	Faragó Sándor
Ducza Ignácné	Erdei Zsófia	Farkas Benedek
Dudás Péter	Erdélyi Imre	Farkas Beniamin
Dukla	Erdélyi Imréné Nagymaté	Farkas Bulcsuné Nagy Irén
Dunapentele	Mária	Farkas György
Durkó Gábor	Erdélyi István	Farkas Imre
E. Nagy Sándorné	Erdélyi László	Farkas István
Ecse di Balázs	Érdengeleg	Farkas Istvánné
Ecse di István	Erdőd	Farkas János
Ecseg	Erdőhegy	Farkas Kálmán
Ecse gpuszta	Erdős Károly	Farkas L.
Eger	Erdős Lajos	Farkas László
Egerei Pál	Erika testvér	Farkas Miklós
Egeressy Gyula	Érkese rű	Farkas Pál
Egerlövő	Érmihályfalva	Farkas Sándor
Egri József	Eröss Gyula	Farkas Sándorné dr.
Egyed Márta	Eröss János	Farmasi Sándor
Ékes Károlyné Koczok Pirooska	Eröss Zsigmondné	Faur János
Elek	Érpatak	Fazekas Gábor
Elek Sándor	Értarcsa	Fazekas István
Elek Sándor Ferenc	Ertsey Gyula	Fazekas János
Elekes	Eszenyei Béla	Fazekas Sándor
Elekes Illés	Eszenyei Gyula	Fazekas Zsuzsánna
Elekes Mária	Eszenyi József	Fegyvernek
Éles Zoltán	Eszenyi Sándor	Fehér Bertalan
Élesd	Esztár	Fehér János
Ella testvér	Esztergom	Fehér Károly
Ember Béláné	Éva Sándor	Fehér László
Emódi Imre	F. Kiss Ferenc	Fehér Margit
Emódi Sándor	F. Nagy Imre	Fehérgyarmat
Encsencs	F. Szabó László	Fehérváry József
Endrédi Pál	F. Tóth Sándor	Fejér István
Endrőd	F. Varga Lajos	Fejes Ida
Endrődnyé Turi Juliánna	Fábián Sándor	Fejszés Endre
Enyedi Andor	Fábiánháza	Fekete Antal
Enyedi Etelka	Fabó Zsigmond	Fekete Ferencné
Enyedi József	Fabó Zsigmondné	Fekete Gusztáv
Enyedy Andor	Fabu Erzsébet	Fekete Gusztávné Bartha
Enyedy István	Fajt Mihályné	Borbála

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Fekete Gyula	Forró Imre	Gacsályi Károly
Fekete Imre	Földeák	Gádos
Fekete István	Földes	Gajdos Elvira
Fekete János	Földesi Róza	Gál Andor
Fekete Józsefné	Földessy Ferenc	Gál Andor
Fekete Károly	Földessy Zsigmond	Gál András
Fekete Lajos	Frencel Klára	Gál Ferenc
Fekete Miklós	Fuhrmann Zsuzsánna	Gál Imre
Fekete Sándor	Furiakovics Eleonóra	Gál Lajos
Fekete Viktória	Furka László	Gál László
Felsőcéce	Furka Vince	Gál Mihály
Felsővisó	Furta	Gál Miklós
Fényes Jenő	Futor Béla	Galambos Imréné
Fényes Kálmán	Fux Antal	Galambos Sándor
Fényes Kálmánné	Füle Éva	Galánffy András
Fényeslitke	Füleki Kovács Mihály	Gálbory Erzsébet
Fenyves Ferenc	Fülep Imre	Gálbory Margit
Ferenczi Etel	Fülesd	Gálfi Péter
Ferenczi Gizella	Fülöp Ferenc	Galgóczi Imre
Ferenczi Juliánna	Fülöp Gusztáv	Galgóczy Árpád
Ferenczy Károly	Fülpös	Gán János
Fésűs Margit	Fülpösdaróc	Garaguly Gyula
Fesztóry Sándor	Fürge	Garamszentgyörgy
Ficsér László	Füzes Gyula	Garbolc
File Endre	Füzesabony	Garzó Sándor
File Gyula	Füzesgyarmat	Gáspár Aranka
Filep Gusztáv	Füzessi Vilma	Gáspár Endre
Filep Sándor	Füzessy Géza	Gáspár Ferenc
Finta Gerő	G. Nagy Antal	Gáspár Kálmán
Fintor Béla	G. Nagy Eszter	Gáspár Mihályné
Fodor Béla	G. Nagy Istvánné	Gáti Imre
Fodor Gizella	G. Tóth Sándor	Gáva
Fodor Ilona	Gaál alezredes	Gazsó Pál
Fodor János	Gaál Éva	Gebe
Fodor László	Gaál Géza	Géberjén
Fodor M.	Gaál István	Géczy Tihamér
Fogarassy Dezső	Gaál Miklós	Gecsei Zoltán
Fogarassy Jenő	Gaal Zsigmondé Márkus Ilona	Géder József
Fontos Gyula	Gábor András	Gégény
Forgács Gyula	Gábor János	Gejőc
Forgó Gáborné	Gáborján	Gelénes
Fóris Eszter	Gáborjáni Szabó Gábor	Gemzse
Fóris Etelka	Gáborjáni Szabó Szabolcs	Gerembey Péterné
Fóris Lajos	Gachal E. György	Gergely Endre
Forrai István	Gacsály	Gergelyugornya

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Gerő Péter	Gy. Molnár Lajos	Hadad
Gerzsenyi István	Gy. Nagy István	Hadady István
Geszt	Gyárfás Sándorné	Hadházy Ferenc
Gesztely	Gyarmat	Hadházy Lajos
Gesztelyi Nagy Béla	Gyarmathy Istvánné	Hadházy Lászlóné
Geszteréd	Gyarmati	Hadházy Mária
Giday Endre	Gyarmati Irén	Hadházy Pál
Gilicze László	Gyarmati Lajos	Hadházy Sándor
Godács (Godáts) Imre	Gyebrószky József	Hajdú András
Gombás	Gyene Istvánné	Hajdú András
Gombkötő Sándor	Gyene Pál	Hajdú Béla
Gombos Gáborné	Gyene Zsigmond	Hajdú Elemér
Gombos Lajosné	Gyenge Jánosné	Hajdu Gyula
Gonda Balázs	Gyenge Károly	Hajdu János
Gonda Erzsébet	Gyenge Sámuel	Hajdu József
Gonda Lajos	Gyerák János	Hajdú Károly
Gondáné Csatáry Ilona	Gyergyói János	Hajdú Klára
Gorzás Sándor	Gyermely	Hajdu Miklós
Góz Sándort	Gyoma	Hajdu Pál
Göczy József	Gyökös Imre	Hajdú Péter
Göda Sámuel	Gyökössy Dániel	Hajdú Péterné
Gödöllő	Gyöngyös	Hajdu Sándor
Gönczi József	Gyöngyössy Elek	Hajdúbagos
Gönczi László	Györffy Kálmán	Hajdúböszörmény
Gönczi Sándor	Györffy Lajosné	Hajdúdorog
Gönczy Béla	Györffy Péter	Hajdúhadház
Gönczy János	Györfi Erzsébet	Hajdúnánás
Gönczy Sándor	Györfi Lilla	Hajdúsámson
Görbeháza	Györfi Sára	Hajdúszoboszló
Görgényszentimre	Györfy Imre	Hajdúszovát
Görög Sándor	Györi István	Hajnal Eszter
Görög Sándorné	Györke István	Hajnal Ilona
Görömbey Károly	Györtelek	Hajzer Antal
Görömbey Zoltán	Györy György	Hajzer Erzsébet
Görömbölytapolca	Gyula	Hajzer István
Görömley Sára	Gyulaháza	Hajzer János
Göttmann Ferenc	Gyulavári	Halász Szabó Imre
Grác	Gyulavarsánd	Halmi Tivadarné
Gresztelyi Nagy Lenke	Gyügye	Halmi
Guba Imre	Gyüre	Halmi Imre
Guba Mihály	Gyüre Balázs	Haluska János
Gulács	Gyüre Lajos	Hamburg
Gulya Géza	H. Tóth Sándor	Hampton, lord
Gulyás Elvira	Háda Ernő	Hamvas József
Gulyás Sándor	Háda Sándor	Hanczkó Klára

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Harangi Péter	Hodossy Dezső	Icsa Sándor
Harasztosi Gyula	Hódy Gusztávné	Idrányi Anna
Harcza Sándor	Homokbödöge	Ignéczy Sándor
Harkay Ilona	Homoky Ferenc	Iklódi Ilona
Harsány	Homorád	Ilgisz Grehovi
Harsányi Imre	Homoródi Endre	Ilie
Harsányi István	Homorog	Ilk
Harsányi Pál	Hordós Gyuláné Kóródi	Illésy Sándor
Hathy Tibor	Erzsébet	Illye
Hatvan	Horthy László	Illyés Edit
Hegedűs Ferencné Takács	Horthy Miklós	Illyés Péter
Magdolna	Horváth Árpád	Illyés Zoltán
Hegedűs Kálmán	Horváth Béla	Imre János
Hegedűs Tibor	Horváth Éva	Imre Lajos
Hegyaljai Kiss Géza dr.	Horváth Ferenc	Incze Beniamin
Hegyessy Béla dr.	Horváth Gábor	Incze Gábor
Hegyi József	Horváth Gyula	Incze Ilona
Hegyközújlak	Horváth Imre	Incze Imre
Hegyközsáldobágy	Horváth Imréné	Incedy Márton
Heléczy Ilona	Horváth István	Irlanda Dezső
Helén testvér	Horváth Istvánné	Isaák Jolán
Helmeczy Adolf	Horváth János	Iván Mária
Helmeczy Sándor	Horváth József	Ivanics (Ivanits) Bertalan
Helmeczy Sára	Horváth Kálmán	Ivanovics Kaszinov Alexander
Helmeczy Sarolta	Horváth Károly	Iványi Antalné
Hencida	Horváth Károlyné	Jaczó Gyula
Hercegh János	Horváth Lajos	Jakab Andrásné
Herczegh Kálmán	Horváth László	Jakab Árpádné Incze Erzsébet
Herczegh Sándorné	Horváth Mária	Jakab K. Borbála
Hermán Tibor	Horváth Sándor	Jakab Lajos
Hermánszeg	Horváth Sándorné Istenes	Jakab Tamásné
Hermeci József	Zsuzsánna	Jákó Balázs
Herpay Gábor	Horváth Zoltán	Jákó Dezső
Hetefejércse	Hosszúmező	Jákóhódos
Hetey András	Hosszúpályi	Jakucs László
Hetey György	Hrabéczyné Bartha Ida	Jakucs Sándor
Hetey Pál	Hrabovszki István	Jakusbokor
Hetey Sándor	Hujbert S-né	Jámbor József
Heves	Hunyady Béla	Jámi Gusztáv
Hézsér Lajos	Huszár Lajos	Jánd
Hidi Mihály	Huszka Mihályné	Jánk
Hidvégi Gábor	Huszi András	Jankáné Ujlaky Teréz
Hobka Ilonát	Huszi Elek	Jánossy Gábor
Hodász	Huszi István	Jánossy Imre
Hódmezővásárhely	Ibrány	Jánossy Lajos

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Jánszky Elemér	Jutka testvér	Kalmár László
Janthó Sándor	K. Balogh Ferenc	Kalóz Dezsőt
Jánváry István	K. Csontos Mihályné Kiss	Kalydy János
Jármi	Terézia	Kamandi Sándor
Jármy Anna	K. Dajka Imre	Kanalas Károly
Jászkisér	K. Kiss Gáborné	Kántor Bertalan
Jászszentandrás	K. Kovács Lajos	Kántor István
Jéke	K. Molnár István	Kántor Jolán
Jena	K. Nagy Ilona	Kántor József
Jenei Dezső	K. Nagy János	Kántor Lajos
Jenei Mihály	K. Papp Lajos	Kántorjánosi
Jenei Sándor	K. Pető Lajos	Kapás
Jenescu Emanuel	K. Szabó Sándor	Kapás Rezső
Jeney József	K. Tarsoly Gyuláné Gy. Szabó	Kapcsos Mihályt
Jeney László	Róza	Kapoly
Jeskó Sándor	K. Tóth Lajos	Kapuvár
Jezerniczkyne Bíró Etelka	Kaba	Karacsne Császi Mária
Jóna Ilona	Kacskó János	Karácson András
Jóna János	Kádár Antal	Karácsony György
Jónás Ferenc	Kádár Elek	Karácsony Lajos
Jónás Imre	Kádár Ernő	Karácsony Sára
Jónás Lajos	Kádár Gáborné	Karácsonyi Istvánné
Joó Károly	Kádár János	Karakas András
Joób Olivér	Kádár Lajos	Karakas Gyula
Józsa	Kádár Mária	Karakas Lajos
Józsa Lajos	Kádárta	Karakas Sándor
Józsa László	Kajor Menyhért	Karancsi Borbála
Józsa Sándor	Kakszentmárton	Karcag
Józsefháza	Kakucs Imréné Késmárky	Kardos Lajos
Juhász Bálint	Gizella	Kardos Sándor
Juhász Barna	Kala Ferencz	Karmazsin Istvánné
Juhász Dezsőné Máté Irma	Káli Dénes	Karmazsin Károly
Juhász Elek	Kalla Sándor	Karola
Juhász Eszter	Kállay Ferencné	Károly Anna
Juhász Ferenc	Kállay Imre	Károly Ferenc
Juhász Imréné	Kállay Szabolcs	Károly József
Juhász Irén	Kállósemjén	Károlyfalva
Juhász István	Kálmán Dénes	Károlyi Antal
Juhász Jenő	Kálmán Sándor	Károlyi János
Juhász Károly	Kalmár András	Kárpádi Árpád
Juhász Lajos	Kalmár Anna	Kárpáti György
Juhász Nagy Sándor	Kalmár Dániel	Karsai Sándor
Juhász Sámuel	Kalmár Gyula	Kassa
Juhász Sándor	Kalmár János	Kasza Emma
Juhos Imre	Kalmár József	Kathó István

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Kató Gáborné	Kerekes Sándor	Kisléta
Katona Elvira	Kerékgyártó Emma	Kislónya
Katona Gyula	Kerényi I. Kálmán	Kismajor
Katona József	Keresztes Sándor	Kismarja
Katona Kálmán	Keresztes Sándorné	Kisnamény
Katona Livia	Keresztessy József	Kispalád
Katona Mária	Keresztessy Zoltán	Kisrát
Katona Miklós	Keresztury Sándor	Kiss Albert
Katona Sándor	Keresztury Sándorné	Kiss Albertné
Katona Valéria	Kéri Andrásné Szávó Eszter	Kiss Antal
Kazai Benjamin	Kéri Sándor	Kiss Bertalan
Kecskemét	Kérsemjén	Kiss Ferenc
Kecskeméthy György	Kertész Sámuel	Kiss Gusztáv
Kecskeméthy Sára	Kertész Sándor	Kiss Gy. János
Kecskés Balázs	Kéry Sándor	Kiss György
Kegyes Istvánné	Kész Pál	Kiss Gyula
Kék	Kétegyháza	Kiss Ilona
Kékcse	Ketesd	Kiss István
Kéky Gyula	Kézy György	Kiss János
Kelemen Ernő	Kicsi Miklós	Kiss Jenő
Kelemen Etelka	Kigyós Sándor	Kiss József
Kelemen Ferenc	Kincses Endre	Kiss József
Kelemen József	Király Ágnes	Kiss Kálmán
Kelemen László	Király István	Kiss Károly
Kelemen Zoltán	Király János	Kiss Lajos
Kelemen Zsigmond	Király Lajos	Kiss László
Kelemen Zsigmondné	Király Sándor	Kiss Márton
Keller Mihály	Király Zoltán	Kiss Pál
Kemecse	Kirchmayer Gyula	Kiss Viola
Kemecsey Ferenc	Kis Ilona	Kiss Zoltán
Kende György	Kis Imre	Kisújszállás
Kende Miklós	Kis János	Kisvárd
Kenderes	Kis József	Kiszombor
Kenderesi István	Kis Lajos	Kisszántó
Kenéz Kálmánné	Kis Magda	Kisszekeres
Kenéz Sándor	Kis Mihály	Kocó Pál
Kenéz Sándorné	Kis Tamás	Koczóh Sándor
Kenézlő	Kisar	Kocsár Imréné
Kenyeres Sándor	Kisbodak	Kocsi Géza
Kerekes Éva	Kishódos	Kocsi Sándor
Kerekes Ferenc	Kiskálló	Kocsis András
Kerekes Imre	Kiskereki	Kocsis Béla
Kerekes István	Kiskirályság	Kocsis János
Kerekes János	Kisköre	Kocsis Kálmán
Kerekes József	Kiskunlacháza	Kocsis Lajos

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

KocsKay Ferencné	Korsós József	Kozma János
Kocsord	Kósa Béla	Kozmáné Varga Irma
Kodácsi János	Kósa Ferenc	Köblös Mihály
Koffler Ferenc	Kósa Feri	Ködmön Gábor
Kokad	Kósa Károly	Kökényessy András
Kollár József	Kósa Lajos	Kökényessy Endréné
Kolláth József	Kósa Zsigmond	Kölcse
Kolonnay László	Kótaj	Kölgýessy László
Kolozs Károly	Kotvics Imre	Költő Gyula
Kolozs Sándor	Kovács Balázs	Kömörő
Kolozsvár	Kovács Bertalan	Könczey Albert
Kolozsvári Kiss László	Kovács Endre	Könyves Kálmánné
Komádi	Kovács Ernő dr.	Könyves Tóth Albert
Komáromy Gábor	Kovács Ferenc	Körösfő
Komlódtótfalu	Kovács Gabriella	Kőrösi Balázs
Komlós	Kovács Gizella	Körösladány
Komlósi Gábor	Kovács Gyula	Körösnagyharsány
Komlóssy György	Kovács Ibolya	Köröstarcsa
Komlóssyné	Kovács Ilonka	Köröstarján
Komolay Sándor	Kovács Imre	Körösszakál
Komoró	Kovács Irma	Körösszegapáti
Konc Bertalan	Kovács István	Körtvélyessy László
Konc Aurélné	Kovács Istvánné Teleki Zsu- zsánna	Köszl Ottóné
Konc István	Kovács János	Kötcse
Konc Janika	Kovács Jenő	Kötegyán
Konc József	Kovács József	Kötél Béniné Kovács Lila
Konc Tamás	Kovács Juliánna	Kötél István
Konc Zoltán	Kovács Károly	Kövendy Lajos
Kondor Béla	Kovács Károlyné Juhász Anna	Kövér András
Kónya Ferenc	Kovács Lajos	Kövér Endre
Kónya Gábor	Kovács Lajosné	Kövér László
Konyár	Kovács László	Krakkó József
Kopácsy Klára	Kovács Mária	Kregcsy Valdemár
Kopcsó András	Kovács Mihály	Kreskay Ferencné
Kopócsapáti	Kovács Miklós	Kresznerics Gyula
Koppányi Gyula	Kovács Pál	Kriston Antal
Koréh Endréné	Kovács Sándor	Kriston Elek
Kormos Gyula	Kovács Tibor	Kriston Géza
Kormos Lajos	Kovács Tiborné	Kriston Sándor
Korocz László	Kovács Zsigmond	Kruchió Lajos
Kóródy Gyula	Kovácsné	Kuki Lajos
Korolyó kapitány	Kovaltsik Lászlóné	Kulcsár Endre
Korom József	Kozák Mária	Kulcsár Erzsébet
Korpos Zsófia	Kozma Irén	Kuli János
Korsos István		Kulin Lajos

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Kulóz Miklós	László Albert	Erzsébet
Kun Albert	László Gyula	Lovas Márton
Kun Antal	László János	Lőcsey Lajos
Kun Elek	László Jenő	Lőrinc Mihály
Kun Ilona	Lázári	Lőrinczy András
Kun István	Lecsó József	Lőrinczy József
Kun Józsefné Zakor Juliánna	Lédeczi Béla	Lőrinczy Józsefné
Kun Pál	Leel-Össy Árpád	Lövő
Kun Vilibald	Leffelholcz Gábor	Lövőpetri
Kunágota	Leffelholcz Judit	Ludász Gyula
Kuncsorba	Lénárt Gyula	Lukácskó András
Kunhegyes	Lénártfalva	M. Kiss Gyula
Kunmadaras	Lencz G. Sándor	M. Kiss Gyuláné Tarczali
Kunszentmárton	Lencse Jenő	Erzsébet
Kunyhó Szabó István	Lengyel Antal	M. Tóth József
Kurdi Sándor	Lengyel Bálint	Maár Olga
Kurucz József	Lengyel Ferenc	Mácsa
Kuruczné	Lengyel Jenő	Mád
Kustár Dániel	Lengyel József	Madai Sándor
Kuszka István	Lengyel Sándor	Madar Sándor
Kutasy Margit	Lengyel Sándorné	Madarassy András
Kürthy Erzsébet	Lengyel Zoltán	Madarassy Géza
L. Nagy Emília	Lenkey Endre	Madarász József
L. Nagy István	Lenthe Lajos	Madarász Károlyné Balogh
L. Nagy Juliánna	Leolescu	Terézia
L. Tóth András	Léva	Mados Imre
L. Tóth Józsefné	Lévai Mihály	Mados Miklósné
Laczkó László	Lévay Géza	Magi Mátyás
Laczkó Lászlóné	Lévay Károly	Magoss Sándor
Ladányi Imre	Lévay Mária	Magyar Ágnes
Lajos Béla	Ligárt Mihály	Magyarcsanád
Lajos Mihály	Lipcsei Gábor	Magyardombegyház
Lajosmajor	Lipcsei Sándor	Magyarhomorog
Lakatos Margit	Liptai Lajosné	Magyari Béla
Lakay Vilma	Lipták Dénes	Magyari Vince
Laki Lajos	Liszkai Gyula	Magyaró
Láng István	Lisznyai Albert	Magyarosi Béla
Lanku József	Litke	Magyary-Kossa István
Lányi Pál	Loós András	Majsay József
Láposhidegkút	Losonc	Majtis
Lapu György	Losonczy Endre	Makai József
Laskai Pál	Losonczy Géza	Makai Lajos
Laskay Péterné Molnár	Lovadi Lajos	Makkai Márton
Katalin	Lovas Gábor	Makkai Sándor
Laskod	Lovas Gáborné Létay Anna	Makkoshotyka

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Maklárly Károlyné	Máté Géza	Mezőzombor
Maklárly Pap Ernő	Máté János	Micsinay Péterné
Makó	Mátészalka	Mihály István
Makra Sándor	Máthé Kálmán	Mihályfalvi Margit
Mali Máté	Matolcs	Mihályháza
Mánai Szücs Ferenc	Matolcsi Antal	Mihályi Gyula
Mancsa Imre	Mátyus	Mihályi Sára
Mánd	Mauks László	Mikács Erzsébet
Mandel Mór	Megadja Erzsébet	Mikecz Gábor
Mándok	Megyeri Béla	Mikecs Lajos
Mándy István	Megyeri Lajos	Mikepércs
Mányi Jánost	Megyéry Pál	Miklovicz Sándor
Máramarossziget	Méhes Ilona	Mikó Imre
Marcsa Imre	Méhész Sándor	Mikó József
Marcsek Márta	Méhtelek	Mikó László
Margitta	Melegh Dániel	Mikó Miklós
Máriapócs	Melegh Tibor	Mikó Sándor
Marika testvér	Melkó István	Mikolay Istvánné
Marján Ferenc	Menyhért Tóni	Mikolay Pál
Marján János	Mérk	Milák Jenő
Marjay Géza	Mester István	Milák Jenőné
Marjay Károly	Mester János	Mile Barna
Márki Gábor	Mester József	Milota
Márki Róza	Mester Lajosné	Milotay Lajos
Markó Jenő	Mészáros Imre	Miskolc
Márokpapi	Mészáros István	Miskolczy Barnáné
Marozsán Ilona	Mészáros József	Misztótfalu
Marsalkó József	Mészáros Mihály	Mitrik Sarolta
Marsalkó Józsefné Balogh	Mészáros Sándor	Mitrovics Gyula
Emma	Mezei Béla	Moczok Lászlóné
Mártha Lajos	Mezei Lajos	Mogyorós Sándor
Mártha testvér	Mezei Sándor	Mohács
Márton Antal	Mezei Sándorné	Mohácsi József
Márton Árpád	Mező Bernát	Molnár (Gabi) Gabriella
Márton Ella	Mezőberény	Molnár A. Béla
Márton Ferenc(z)	Mezőcsát	Molnár Antal
Márton Gábor	Mezőgyán	Molnár Aranka
Márton István	Mezőhegyes	Molnár Bálint
Marton József	Mezőkaszony	Molnár Béla
Márton Lászlót	Mezőkeresztes	Molnár Elemér
Márton Sándor	Mezőkovácsháza	Molnár Ernő
Martonffy Béla	Mezőkövesd	Molnár Ferenc
Martsa Imre	Mezőladány	Molnár Géza
Masznyik Endre	Mezősas	Molnár Gyula
Mátay Andorné	Mezőtúr	Molnár Imre

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Molnár István	Nagy Dániel	Nagyhalász
Molnár János	Nagy Dezső	Nagyhodos
Molnár Jenő	Nagy Elek	Nagykálló
Molnár József	Nagy Ferenc(z)	Nagykároly
Molnár Klára	Nagy G. Sándor	Nagykerek
Molnár Lajos	Nagy Gábor	Nagykőrös
Molnár László	Nagy Géza	Nagylak
Molnár Márton	Nagy Gizella	Nagyléta
Molnár Pál	Nagy Gyula	Nagylónya
Molnár Pálné	Nagy Imre	Nagymágocs
Molnár Sámuel	Nagy Irma	Nagymajlát
Molnár Sándor	Nagy István	Nagymajor
Molnár Vince	Nagy J. Lajos	Nagymáté Juliánna
Molnár Zoltán	Nagy János	Nagymáté László
Monoki Ilona	Nagy Jenő	Nagymáté Margit
Monor	Nagy József	Nagymáté Péterné Csabai
Monori Imre	Nagy Juliánna	Anna
Monostorpályi	Nagy Kálmán	Nagypalád
Mónus Ferenc	Nagy Károly	Nagypirit
Monus Sándor	Nagy Károlyné	Nagyrábé
Mónyiné Csillag Angéla	Nagy Lajos	Nagyszalonta
Mór	Nagy László	Nagyszántó
Morvay Aladár	Nagy Lóránt	Nagyszékely
Moszkva	Nagy Margit	Nagyszekeres
Mózes Anikó	Nagy Márton	Nagyszénás
Mózsik Antal	Nagy Mátyás	Nagyszöllős
Mudri Pál	Nagy Mihály	Nagytomaj
Munkács	Nagy Mihályné	Nagyvárad
Munkácsy (Munkácsi) György	Nagy Miklós	Nagyvarsány
Munkácsy Károly	Nagy Olga	Nánási Mihály
Muraközi Ferencné Horváth Ilona	Nagy Samu	Nánási Pirooska
Muraközy Éva	Nagy Sándor	Nánássy Andor
Muraközy Gyula	Nagy Tibor	Nánássy Erzsébet
Murányi József	Nagy Zoltán	Nánay Attila
Mustó Sándor	Nagyar	Nánayné
N. Nagy Ilona	Nagyatádi Szabó István	Napkor
Nábrád	Nagybacskó	Némedy István
Nadányi János	Nagybajom	Némedy Zoltán
Nádor János	Nagybánya	Nemes Alajosné Révész Juliánna
Nádudvar	Nagybereg	Nemes Ferencz
Nagy Adél	Nagybocskó	Nemes Imre
Nagy Balázs Dezső	Nagydobos	Nemes István
Nagy Béla	Nagyecsed	Nemes János
Nagy Bertalan	Nagygéc	Nemes Sándor
	Naggyörgy Sándor	

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Nemesborzova	Nyírparasznya	Orosháza
Nemesné	Nyírpazony	Orosz B. Sándor
Német István	Nyírtass	Orosz Gyula
Németh Gizella	Nyírtét	Orosz János
Németh Lajos	Nyírtura	Orosz Kálmán
Németh László	Nyírvasvári	Orosz Lajos
Németh Vince	Nyitray Etelka	Orosz Mária
Némethy István	Nyitray Zoltán	Orosz Sándorné
Némethy Mária	Nyulak Béla	Orosz Tamás
Nicolescu	O. Tóth György	Oroszlán Sándor
Nikolajevics Baikov Barisz	O. Varga Imre	Orth Imre
Nobik József	Ófehértó	Orvos Béla
Novák Károly	Ohat	Orvos György
Novi Sambor	Okány	Orvos Lajos
Nyárád	Ókéscke	Osváth Sándor
Nyéky Imre	Oláh A. Balázs	Ottomány
Nyerges Ferenc	Oláh Balázs	Óvári
Nyerges Jolán	Oláh Béla	Óváry Géza
Nyeste Géza	Oláh Gyula	Ózd
Nyeste István	Oláh István	Ozsváth Józsefné
Nyeste Istvánné	Oláh János	Öcsöd
Nyeste József	Oláh József	Öcsödi Gáborné
Nyikos Sándor	Oláh Károly	Ökrös Erzsébet
Nyírábrány	Oláh Mihály	Ökrös István
Nyíracsád	Oláh Sándor	Ökrös József
Nyíradony	Oláh Zsigmond	Őr
Nyírbátor	Olajos Pál	Ördög Lajos
Nyírbogát	Olasz Béla	Ördögkút
Nyírbogdány	Olasz István	Őri József
Nyíregyháza	Olcsva	Őry Zoltán
Nyíresújfalú	Olcsvaapáti	Ötvös András
Nyírgelse	Olteanu István	P. Nagy Elek
Nyírgyulaj	Onda Sándor	P. Oláh Mihály
Nyiri Albert	Ónodi Géza	P. Szász Lajos
Nyiri István	Ópályi	Paál Gyula
Nyíribrony	Orbán Elek	Pájér Gyula
Nyírvákó	Orbán Elekné	Paks
Nyírkarász	Orbán Gyula	Paksi Kis Sándor
Nyírkáta (lásd Gebe)	Orbán Sámuel	Paksi Sándor
Nyírkércs	Orbán Sándor	Paksy Kiss Sándor
Nyírlövő	Orcskó Gizella	Paksy Sándor
Nyírlugos	Orgován József	Pál Albert
Nyírmada	Orgován Lajos	Pál Erzsébet
Nyírmeggyes	Ormós István	Pál Ferenc
Nyírmihálydi	Oros	Pál János

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Pál József	Papp László	Pethő Antal
Pál Mihály	Papp Mihály	Pethő Ferenc
Palágyi István	Papp Pálné	Pethő Gyula
Pálfi Antal	Papp Sándor	Pethő Károly
Páll Dezső	Papp Sándorné	Pethő Zoltán
Páll Sándor	Papp Tibor	Petneháza
Pallagi István	Parrag Gyula	Petneházi László
Pallagi Istvánné	Parti Sándor	Petri Imre
Palotás István	Paszab	Petrovich Ede
Pálur Istvánné	Pásztó	Pettes Andor
Pánczél Jenő	Pásztor Erzsébet	Pikó Imre
Pánczél László	Pásztor Géza	Pincési Sándor
Pankota	Pásztor János	Pinczés Imre
Pankovits Jolán	Pásztor Zsigmond	Pintér Benjámin
Panyola	Patai Ambrus	Pintér Sámuel
Pap	Pataki József	Pintér Sándor
Pap Andor	Pataki Józsefné	Pipis István
Pap Béla	Pataki Lajos	Piricse
Pap Erzsébet	Pataki Sándor	Pista Ilona
Pap Ilona	Pataki Zoltán	Pocsaj
Pap László	Pátaky László	Pokol Borbála
Pap Zsigmond	Patay Irén	Pokol Rozália
Pápa	Patkós Imre	Polgár
Pápai Károly	Patkós János	Polgárdi
Pápai Sándor	Patkov Wallentin	Polyik Jánosné
Papkeszi	Patóháza	Pongrácz Elemér
Papoczy Zoltán	Pátroha	Porcsalma
Papos	Pátyod	Porcsalmi Lajos
Papp	Paulicsek	Poroszlay Ferenc
Papp Amanda	Péchy Szabolcs	Porzolt
Papp Andor	Pécs	Porzolt Ferenc
Papp Béla	Pelbárthida	Porzolt István
Papp Ferenc(z)	Peleskey Sándor	Porzolt Judit
Papp Gábor	Pelle Erzsébet	Pósalak
Papp Gézáné	Pelő Imre	Pósalaky László
Papp Gyula	Penke Lajosné Kovács Ilona	Posta József
Papp Imre	Pénzes Erzsébet	Pótor Aladár
Papp Imre	Penyige	Pótor Dániel
Papp Irma Judit	Perbenyik	Pótor Iboly Erzsébet
Papp József	Perecz István	Pótor Sámuel
Papp Kálmán	Pernyéspusztá	Póvik Albert
Papp Kálmán Jenő	Pesti László	Pozsár Gyula
Papp Károly	Péter István	Pozsgay Károly vitéz
Papp Lajos	Péter Lajos	Pozsonyi Jánosné Tóth Zsu-
Papp Lajosné	Péter Szarka László	zsanna

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Prága	Rákosszentmihály	Sajtos Mihály
Prügy	Ramocsaháza	Salga Margit
Puskár Juliánna	Rapcsák Péter	Sallai Péter
Puskás Lajos	Rápó Károly	Sallay Gézáné
Pusztagyenda	Rápol	Sallayné Kovács Ibolya
Pusztai Sándor	Rápolthy László	Sándor Imréné
Pusztakengyel	Rápolyt Árpád	Sándor Kálmánné Antal
Pusztarozsály	Raposs Viktor	Erzsébet
Putnoki István	Rásky András	Sándor Nándor
Püspökladány	Ratkai István	Sándor Pál
Püspöklele	Rátkay László	Sánta Erzsébet
R. Hegedűs Ferenc	Rátonyi Irma	Sáp
R. Nagy László	Rátz Lajos	Sápi Ibolya
R. Szücs Erzsébet	Ravasz László	Sárbogárd
R. Tarsoly Antal	Rébék Pál	Sarkad
Rab János	Rebi Ferencz	Sarkadi Nagy Antal
Rab Mihály	Rédai József	Sarkadkeresztúr
Rác Ambrus	Rédey (Rédei) József	Sarkadmeggyes
Rác Antal	Reformátuskovácsháza	Sarkadújtelek
Rác Géza	Reho Gyula	Sarkady Ferenc
Rác Gyula	Rékasi Gábor	Sarkady Ilona
Rác János	Rékasi Sándor	Sarkady István
Rác Jenő	Remenyik Sándorné	Sarkady Károly
Rác József	Resch Mihályné	Sarkady Pál
Rác Károly	Réthy Lajos	Sárköz
Rác Lajos	Rétközberencs	Sárközi István
Rác Mihály	Sarkadi Pál	Sárospatak
Rác Miksa	Rév	Sárossy Imre
Rác Sándor	Révaranyos	Sárrétudvari
Rác Zoltán	Révész Dezső	Sass Kálmán
Rácsai Lajos	Révész Imre	Sass Sándor
Rádi István	Rezes Mihály	Saszet Győző
Radnóthi Endréné	Rohod	Sátoraljaújhely
Radó József	Román László	Sch. Bán Rozália
Radó Margit	Romhányi Istvánné	Scholz
Radványi János	Rónay Gyula	Schuller János
Raffay Lajos	Rostás Jánosné Tóth Mária	Schwirián László
Rahó	Rózsa Jenő	Schwirián Lászlóné
Rakács Sándor	Rozsnyó	Sebestyén Béla
Rakamaz	Rudabánya	Sebestyén Kálmán
Rákó Aliz	Ruth testvér	Sebestyén László
Rákó György	S. Debreczeni Lajos	Sebeszta Gyula
Rákóczfalvi Edit	Sáfár Sándor	Sebők Jánosné Nagy Borbála
Rákóczfalva	Sajti Károly	Sebők József
Rákossy József	Sajtós Imre	Sebők Lajos

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Seeberg Béla	Smóling Gábor	Szabó Bertalan
Séllei Vilma	Soltész János	Szabó Dániel
Semjén	Soltikápolna	Szabó Dezső
Sényő	Solymosi József	Szabó Elek
Sényő Szabolcs	Sólyom Ferencné Balogh	Szabó Elemér
Séra Gyula	Margit	Szabó Endre
Séra Mihály	Sólyom Géza	Szabó Erzsébet
Serdült Károly	Sólyom Imre	Szabó Ferenc
Seres Béla	Sólyom Károly	Szabó Gáspár
Seress Imre	Somogyi Antal	Szabó Géza
Seress László	Somogyi Etelka	Szabó Gyula
Sértő Radics István	Somogyi György	Szabó Imre
Sesztina Nagybákay Jenő	Somogyi István	Szabó Imréné Tóth Gizella
Sigulenszki Dusán	Somogyi János	Szabó Irén
Sikolya Albert	Somogyi József	Szabó István
Siménfalvy Árpád	Somogyi Mihály	Szabó István
Simon Anna	Sonkád	Szabó János
Simon Elek	Soós Béla	Szabó Jenő
Simon Endre	Soós Ferenc	Szabó József
Simon Erzsébet	Soós Imre	Szabó Kálmán
Simon Gyula	Soós István	Szabó Károly
Simon Imre	Soós Márton	Szabó Katalin
Simón István	Sopron	Szabó Lajos
Simon Károly	Sópuszta	Szabó Lajosné
Simon László	Sóstó	Szabó László
Simon Lászlóné	Sőreghy János	Szabó Lászlóné
Simon Pál	Stancke Stettini	Szabó Mária
Simon Péter	Staudinger Béla	Szabó Mihály
Simon Sándor	Strompf László	Szabó Pál
Simon Sándorné	Sulyok Sándor	Szabó Péter
Sinai Lajos	Sütő Imre	Szabó Rózsa
Sinka József	Sütő Károly	Szabó Sándor
Sipka Sándor	Sütő Lajos	Szabó Sándorné
Sipos Ferenc	Sütő Miklós Dezső	Szabó Sára
Sipos Ida	Sütő Zoltán	Szabó Tibor
Sipos Imre	Sz. Tóth András	Szabó Zoltán
Sipos István	Szabad Károly	Szabolcs
Sipos Istvánné	Szabadfi Sándor	Szabolcsbáka
Sipos József	Szabadka	Szabolcsveresmart
Sipos Károly	Szabados László	Szajol
Sipos Károlyné Melkó Irén	Szabó Ambrus	Szakács Andor
Sipos Róza	Szabó Andor	Szakáts József
Siposs Jenő	Szabó Antal	Szakoly
Siter	Szabó Antalné	Szakolyi Sándor
Smaregla Mihály	Szabó Béla	Szalacs

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Szalacsi József	Szathmár Gábor	Szentetornya
Szalárd	Szatmár	Szentgál
Szálasi Ferenc	Szatmárcseke	Szentjóni Menyhért
Szalay András	Szatmárgörbed	Szentjóny-Szabó Tibor
Szalay Józsefné	Szatmárhegy	Szentpéteri István
Szalay Pál	Szatmári László	Szentpéterszeg
Szalay Sándor	Szatmárnémeti	Szenyessy József
Száldobágyi József	Szatmárökörítő	Szépenyerűszentmárton
Szalics Ilona	Szatmárudvari	Szepsy József
Szálkay Antal	Szávó Lajos	Szeremley Béla
Szalkay Sándor	Széchényi Endre	Szerencs
Szalonna	Széchy Péter	Szerencsi János
Szalontai Sándor	Szécsény	Szerenyi Pál
Szamosangyalos	Szécsi András	Szerep
Szamosbecs	Szécsi Ferenc	Szibéria
Szamosdara	Szeged	Szigethy Lászlóné Fodor
Szamosdob	Szegedi Ilona	Margit
Szamoskér	Szeghalmi József	Szigeti Károly
Szamoskóród	Szeghalmy Sándor	Sziksai Erzsébet
Szamossályi	Szeghalom	Szikszy Csilla
Szamosatárfalva	Székely	Szikszy István
Szamosújlak	Székely Dániel	Szikszy Jánosné
Szamoszeg	Székely Ferenc	Szikszo
Szaniszló	Székely László	Szilágyi Árpád
Szaniszló Endre	Székely Mária	Szilágyi Erzsébet
Szanka Margit	Székely Sándor	Szilágyi Imre
Szánthó Béla	Székelyhíd	Szilágyi István
Szántó Gábor	Székelyhídi Béla	Szilágyi János
Szántó Gusztáv	Székelyhídi Béláné Katona	Szilágyi József
Szántó Imréné	Mária	Szilágyi Józsefné
Szántó József	Szekeres Dénes	Szilágyi Károly
Szántó Margit	Szekeres Gabriella	Szilágyi Lajos
Szántó Sándor	Szekeres László	Szilágyi Márton
Szanyigó Ferenc	Szekszárd	Szilágyi Sándor
Szappanos Károly	Szél Balázs	Szilágnagyfalu
Szarka Boldizsár	Széles Lajos	Szilva Endre
Szarka László	Szeles Sándor	Szilveszter Ákos
Szarka Sándor	Széll Gyula	Szilye János
Szarka Zoltán	Szénásy Imre	Szinérváralja
Szarvas	Szenczy István	Szini Béla
Szarvassziget	Szenes László	Szinok Zoltán
Szász	Szentandrás Elek	Szirkib Sándor
Szász Béla	Szentannay Dénesné	Szlezák László
Szász Imre	Szentes	Szoboszlai Sándor
Szászi József	Szentesy(i) Gedeon	Szokody

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Szokond	Szücs Jenő	Tassy Kálmánné
Szólád	Szücs József	Tát
Szolády Sándor	Szücs Lajos	Tata
Szolnok	Szücs Lajos András	Tatár András
Szolyva	Szücs László	Tatár Antal
Szombathely	Szücs Péter	Tatár József
Szombathy Béla	Szücs Sándor	Tatár Tamás
Szombathy Bertalan	Szügyi Dániel	Técső
Szombathy Imre	Szük Károly	Tedej
Szombathy Károly	T. Bertalan Ferencz	Téglás
Szondy György	T. Papp Ferenc	Telegdy József
Szondy István	T. Tóth Albertné	Telekháza
Szónok Albert	Taar Ferenc	Temesvár
Szónok Béla	Taar Mihály	Tenyei Gyula
Szócs Gyula	Tájak Ilona	Tenyeiné Horogh Ilona
Szócs Piroska	Tájnel Sándor	Tényő
Szódemeter	Tajta Miklós	Tépe
Szódliget	Takács Ambrus	Terjék József
Szóke Bertalan	Takács András	Tetétlen
Szóke Ferenc	Takács Gábor	Thamó Béla
Szóke Ilona	Takács Imre	Thuróczy Zoltán
Szóke Imréné	Takács István	Thurzó Ilona
Szóke Károly	Takács László	Tikász István
Szóke Mihály	Takács Mária	Tikos Jánosné
Szóke Sándor	Takács Sándor	Tisza Imre
Szóke Zoltán	Tákos	Tiszaadony
Szóllósi Károly	Taktaharkány	Tiszabábolna
Szóllósi Sára	Tamás András	Tiszabecs
Szóllóssy Ferenc	Tamásváralja	Tiszabercel
Szóllósy Sándorné	Tápiószele	Tiszaberek
Szőnyi Mihály	Tapolca	Tiszabездéd
Szőrényi László	Tár Ferenc	Tiszabő
Szövetes Mihály	Tár János	Tiszabökény
Sztálingrád	Tár József	Tiszabura
Sztrelkó Lajos	Tár Károly	Tiszacsécse
Szundy Béla	Tár Lajos	Tiszacsege
Szundy László	Tarcal	Tiszadada
Szücs András	Tarczali Viktor	Tiszaderzs
Szücs Antal	Tarcsi Lajos	Tiszadob
Szücs Endre	Tariska Béla	Tiszaeszlár
Szücs Endre	Tariska Zoltán	Tiszafegyvernek
Szücs Eszter	Tarpa	Tiszaföldvár
Szücs Gyula	Tarné Dombi Mária	Tiszafüred
Szücs Imre	Tarsoly Imre	Tiszagyulaháza
Szücs János	Tassy János	Tiszaigar

HELYSÉG-ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Tiszainoka	Tornyospálca	Török Ida
Tiszakanyár	Tót Gábor	Török Imre
Tizsakerecseny	Tóth Andor	Török Jánost
Tizsakóród	Tóth Anikó	Török József
Tizsakürt	Tóth Árpádné	Török László
Tizsalök	Tóth Béla	Török Vince
Tizsalúc	Tóth Dezső	Török Zsigmond
Tizsamogyorós	Tóth Ernő	Törökbálint
Tizsanána	Tóth Etelka	Törökszentmiklós
Tiszaörs	Tóth F. Lajos	Tözsér Áron
Tizzapéterfalva	Tóth Ferenc	Tözsér Erzsébet
Tizapolgár	Tóth Gábor	Tözsér Mihály
Tizarád	Tóth György	Trencsényi János
Tizaroff	Tóth I. István	Trosztel Aranka
Tizsasas	Tóth Imre	Tukacs János
Tizsasüly	Tóth István	Tukacs Jánosné Erdős Mag-
Tizszaszalka	Tóth Istvánné Nemes Erzsébet	dolna
Tizszaszalók	Tóth János	Tukács László
Tizszaszentimre	Tóth Jenő	Tunyog
Tizszaszentmárton	Tóth József	Turai Kálmán
Tizszaszőlős	Tóth Józsefné Horváth Er-	Turai Kálmánné
Tiszaug	zsébet	Turgony
Tiszaújhely	Tóth Kálmán	Turi Ferenc
Tiszaújlak	Tóth Károly	Turi Imre
Tiszavárkony	Tóth Katalin Erzsébet	Turi Sándor
Tiszavid	Tóth Lajos	Túristvándi
Tivadar	Tóth László	Túrkeve
Tivadar András	Tóth Mária	Túrricse
Tivadarfalva	Tóth P. Etelka	Turtóczki Sándor
Tóbiás Gábor	Tóth P. József	Turzó Mihály
Toka Gyulát	Tóth Sándor	Tuzsér
Tokaj	Tótkomlós	Tyukod
Tokaji Károly	Tőkés Elek	U. Nagy László
Tolcsva	Tőkés György	Újfe gyvernek
Told	Tőkés Sándor	Újfehértó
Toldy Irén	Tőkés Tibor	Ujházi Béla
Tomay Dezső	Tőkési Sándor	Ujhelyi Mihály
Tomor	Tölcserly István	Újiráz
Topa Dezső	Tömöry Ferencz	Újkenéz
Torda	Tömöry Ilona	Újlaki Gyula
Torday Ferenc	Tömöry Lajos	Ujlaky István
Torday Zsigmond	Török Andrást	Ujlaky Lajos
Torkos Béla	Török Ede	Újléta
Torma Béla	Török Eszter	Újszalonta
Tornyai Gyula	Török Gyula	Újszentgyörgy

HELYSÉG- ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Ujvári Eszter	Váralmás	Vasvári Sándor
Újváros	Varga András	Vatga Ferencné
Ujvárosi Péter	Varga Bálint	Vecseri Lajos
Ujvárossy Imre	Varga Bálintné	Vécsey Arthurné
Ungvári Erzsébet	Varga Béla	Vécsey József
Unoka Lajos	Varga Dávidné	Vécsy Gyula
Uray Miklós	Varga Dezső	Végh András
Uray Sándor	Varga Éva	Végh Dániel
Urbin Lajos	Varga Ferenc	Végh Endre
Urbin Mária	Varga Gyula	Végh Gábor
Úry Ferenc	Varga József	Végh István
Uszka	Varga Károly	Végh Lajos
Ürögdi Ferenc	Varga Lajos	Végh Lukács
Üveges Zoltán	Varga Lajosné	Végh Mihály
V. Molnár István	Varga László	Végh Sándor
Vác	Varga Lászlóné Lázár Gizella	Vékony Sándor
Vác Sándor	Varga Levente	Velencéről Kiss Károly
Vadai Béla	Varga Róza	Vencsellő
Vadai Ferenc	Varga Sándor	Verecke
Vadász Jánosné	Varga Sándorné	Veres Bertalan
Vadon Béla	Várgede	Veres János
Vadon József	Vargha Gyuláné	Veres Lajos
Vadon Sándor	Vargha Irén	Veres Sándor
Vági József	Vargha Zoltán	Veress Barna György
Vágó Mihály	Vári Imre	Veress Ilona
Vaja	Varju Gyula	Veress Irén
Vajda Balázs	Varjúlapos	Veress János
Vajda Benő	Vas István	Veress József
Vajda József	Vas József	Veress Károly
Vajda Károly	Vásárhelyi Sándor	Veress László
Vajda Krisztina	Vásárosnamény	Veress Magdolna
Vajda Sándor	Vásáry József	Veress Miklós
Vajdics János	Vasmegyer	Veress Zoltán
Vajó János	Vass András	Veresváry László
Vajó Zoltán Zsolt	Vass Antal	Versényi Sándor
Valek Ágnes	Vass Emília	Versényiné Bernáth Erzsébet
Vámosatya	Vass Ferenc	Verserényi Béla
Vámosoroszi	Vass Géza	Vértes
Vámospércs	Vass Gyula	Veszprém
Váncsod	Vass János	Veszprémy István
Váncsodi Imre	Vass József	Vésztő
Vándor Ernő	Vass Károly	Vezendy József
Ványa Inna	Vass Lajos	Vezeny
Ványai Imre	Vass Zoltán	Vida Anna
Váradolaszi	Vasvári János	Vida Magdolna

Vígh Bertalan	Zolnai Mihály
Vígh Erzsébet	Zoltán Gábor
Vígh György	Zuber Lajos
Vígh Sándort	Zsadány
Vígvári Lajos	Zsardon Sándor
Vígvári Mihály	Zsáka
Vincze Antal	Zsarolyán
Vincze Béla	Zsemlye Jánosné Alföldy
Virág Mária	Margit
Visegrád	Zsengellér Margittal
Visk	Zsófia testvér
Visky	Zsoldos Ferenc
Viss	Zsuga Júlia
Vitályos Sándor	Zsurk
Vitéz Máté	Zsurkay György
Vitka	
Vizsoly	
Voronyezs	
Vörös Lajos	
Vörös Mihály	
Vöröss Jánosné	
Wágner Lajos	
Waldeck Hubert	
Weindl	
Wenkheim gróf	
Z. Katona Sándor	
Z. Papp Mihály	
Zádor Mihály	
Zágonyi Jakab	
Zagyva Imre	
Zagyva László	
Zagyva Lenke	
Záhony	
Zák Róza	
Zámbory Sándor	
Zazar	
Zeke Árpád	
Zeley László	
Zergi Gábor	
Zétényi Gyula	
Zirc	
Zita testvér	
Zittau	
Zolnai Imréné	
Zolnai Irma	

KRISZTUSBAN NYERT ERŐ I-II.

HELYSÉG-ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Melléklet

- Á. Borsy István II 170
 Abádszalók I 235 II 12, 14, 17, 19, 21, 47, 48
 Abapuszta II 151
 Abary Antalné I 26
 Abony II 279
 Ábrahám András I 139
 Ábrahám Antal II 103, 107, 110, 111
 Abrók Sándor I 35
 Ács Ferenc II 253
 Ács Jolán I 316
 Ács Katalin II 25
 Adametz Ede II 126
 Adorján Béla II 338
 Adorján István II 188, 196
 Adorjáni János II 256
 Adorjáni Jánosné II 256
 Ady Elemér II 140
 Ady László II 140
 Agárdi Béla I 268
 Agárdy Sándor I 362
 Ajak I 354, 377, 423, 424
 Ajtay Jenő I 23
 Alacska I 395
 Albert Etus I 181
 Almássy Márton I 26
 Álmosd I 227, 229, 230
 Alsófernezely II 348
 Alsótótfalu I 219
 Ambrózfalva
 Ambrus Julia I 211
 Anarcs I 355, 377, 426, 429
 Andó Ferenc I 187, 188, 190
 András Miklós II 233
 Angyal Samu I 47
 Angyal Zoltánné II 124
 Antal Ferenc II 172
 Antal Gyula II 283
 Antalffy II 29
 Antóni Ernő II 122
 Antóni János dr. II 122
 Apagy II 131, 132, 193, 206
 Apostol Elek I 31, 33, 43, 44
 Apostolné Ember Mária I 43
 Arad I 53, 116, 132, 135 II 28, 103, 270, 295
 Aradványi István II 178
 Aranyosmeggyes II 130
 Arató Ferenc I 35, 36, 37
 Arday Aladár II 58
 Arday István I 161
 Argyelán Zoltán II 122
 Ari Antal II 190
 Ármós Zsigmond I 230
 Ártánd I 170 171, 172, 185 II 275
 Árva Sándorné Pál Mártha I 345
 Ary Antal I 26, 397
 Ary Endre I 345
 Ary Endréné I 345
 Ary Magdolna I 397
 Asszonyvására I 226, 227
 Asztalos Péter I 362
 Átány II 15
 Áts Katalin II 68
 Áts Tibor II 124
 Azeri Imre I 254
 B. Bertalan Lajos II 259
 B. Debreczeni Andrásné II 124
 B. Ékes Pál I 346
 B. Ékes Sándor I 346
 B. Jánvári Sándor I 366
 B. Kiss Imre I 236
 B. Kiss Károly II 132
 B. Kiss Sándor II 108
 B. Kiss Zsigmond I 98, 99
 B. Kovács Péter II 37
 B. Major László II 37
 B. Sólyom Imre I 324
 B. Szabó Lajos II 51
 Babos (Babós) Lászlóné
 Babus Gyula I 159
 Bacsá Imre II 108
 Bacsá Lajos II 108
 Bacskó Anna I 431
 Bacsó Jenő II 156, 157
 Bacsó Jenő I 250
 Bagamér I 229, 230, 317, 319 337
 Bagdi Ágnes II 258
 Bagdi Ilona II 107
 Bagi Emil II 122
 Bagi Gábor II 97
 Bagoly Berta I 238
 Bagoly Gizella I 82
 Bagoly Zsuzsánna II 202
 Bagossy Vince I 240, 241
 Bágyi Ernő I 146
 Baja Mihály I 265
 Bajkay Dezső I 39
 Bajkay Dezsőné I 39
 Bajusz Gyula II 82
 Bakó Gyula II 139
 Bakó Istvánné II 239
 Bakó László I 133, 138, 140
 Bakó Péter II 367
 Bakóczy Imre I 223
 Bakonszeg I 231, 233, 243
 Bakonszegi Gyuláné I 239
 Bakonyi László I 13
 Bakos Béla I 151
 Bakos Kálmán I 187, 188
 Bakos Lajos II 107
 Bakos Lajosné Vajda Krisztina II 107
 Bakoss Ottilia II 102
 Baksay László I 159
 Baktalórántháza II 132, 134, 139, 185, 200
 Bakura Sándor I 151
 Balássy Mária I 195
 Balatonfőkajár II 282
 Balatonfüred I 248
 Balatonlelle II 83
 Balatonszárszó I 137
 Balatonszepezd I 78
 Balázs Andrásné
 Balázs István II 20
 Balázs Istvánné II 26
 Bálint Béla II 333
 Bálint Eszter II 201
 Bálint István II 257
 Bálint János II 201
 Bálint László I 300
 Balkány II 134, 135, 165, 202
 Balla Ferencné I 365
 Balla Gy. József I 364
 Balla József I 349
 Balla Margit I 48
 Balla Zsigmond II 319
 Ballay Aladár I 245, 334
 Balmazújváros I 16, 18, 19, 34, 52, 74, 181
 Balog Gyula II 344
 Balog István II 146
 Balog Kálmán II 234
 Balog Tibor I 243
 Balogh Andor II 256, 257
 Balogh András I 101
 Balogh Anna I 39
 Balogh Antal I 39
 Balogh Béla I 272
 Balogh Dániel II 17
 Balogh Dezső I 355, 389, 391, 415, 417, 419 II 245
 Balogh Dezsőné I 301
 Balogh Gábor I 356, 401 II 17
 Balogh Ida I 431
 Balogh Imre II 266
 Balogh Imréné I 326
 Balogh István
 Balogh József I 193
 Balogh Károly I 202
 Balogh Lajos I 207 II 266
 Balogh Mátyás I 89
 Balogh Miklós I 403
 Balogh Oszkár I 409
 Balogh Pál András I 398
 Balogh Róza I 188
 Balogh Sándor I 69

- Baloghné II 284
 Baloghné Kovács Ibolya I 442
 Balsa II 136, 137, 138, 143, 144, 148, 227
 Bán István II 48, 50, 51, 52, 53
 Bana Ilona I 76
 Bancsik János I 207, 211
 Bánhegyesi Kálmán I 42
 Bánszegi László I 49
 Bányai I 72
 Bányai Anna I 125
 Bányai Gizella I 133
 Bányai N. Zoltán II 331
 Bányay (Bányai) Sándor I 396
 Bara József II 296, 363
 Bara Kálmán II 379
 Barabás I 144, 151, 160, 165
 Barabás Béla dr. II 94
 Barabás Béla II 218, 236
 Barabás Béláné II 93
 Barabás Béláné Deák Ilona II 235
 Barabás Mihály I 296
 Báránd I 54, 233, 235, 236, 240
 Bárány István I 365
 Baranya Pál I 228, 229
 Baranyi Barna dr. II 166
 Baranyi Barnáné II 167
 Baranyi Gábor I 193
 Barát Bálint II 203
 Baráth Gusztáv II 235
 Baráth Imre II 147, 148, 149, 150
 Baráth István II 235, 245
 Baráth László II 235
 Baráth Mihály II 158
 Baráth Sándor II 235
 Barcza József I 367
 Bárczay Gyula I 94
 Barcsa Béla I 82, 83
 Barcsa Gyula I 340
 Barcsa József I 157, 343
 Barcsa Lenke I 39
 Bardi János II 167
 Bárdi Zsigmond II 41
 Bárdos Lajos I 345
 Bari András I 75
 Barkász Aladár II 207
 Barkaszi Károly I 146
 Barkaszi Sándor I 146
 Barkóczy Józsefné Pál Juliánna
 Barna Lajos I 26
 Barna Miklós II 248
 Barta András I 199
 Barta Béla I 357
 Barta Imre I 431
 Barta István II 16, 68
 Barta Lajos I 359
 Barta Rebeka I 231
 Barta Sándor I 431
 Barta Sándorné I 231
 Barta Tibor I 431
 Bartha Árpád I 342
 Bartha Béla I 356, 357, 401, 402 II 344
 Bartha Dezső I 85, 86
 Bartha Erzsébet I 201
 Bartha Gedeon II 344
 Bartha György I 93, 94
 Bartha Gyula I 27, 343
 Bartha Jenő I 344
 Bartha Jolán II 119, 120
 Bartha Károly I 343
 Bartha Lajos II 119, 120
 Bartha László I 34, 50
 Bartha Zoltán II 217
 Bartos Lajos I 33
 Bary A. Zoltán II 259
 Batári Kálmán I 382
 Báthory család I 252
 Báthory László I 142
 Bátori Mária II 94, 95
 Batta Izabella I 356, 401
 Batta József I 382
 Batta Miklós II 253
 Batta Zoltán I 356, 401
 Battonya I 88, 89, 105, 128, 132
 Bátyu I 144, 151
 Bay József I 102, 104
 Bazó Józsefné II 98
 Bazsó Ilona I 180
 Béczy Ernő I 207, 208, 211, 214, 215
 Becsei Imre I 109
 Becsei István I 112
 Becski József I 339
 Becsy Sándor II 185
 Bede Géza I 187, 188, 189
 Bede Gyula I 293, 342
 Beke István II 218
 Békefi Benő II 177, 180
 Békés I 89, 148, 90 II 28, 54, 263, 272
 Békéscsaba I 91, 93, 95, 105, 128 II 44, 270
 Békési Benő I 146
 Békési Sándor I 268
 Békéssámszon I 93, 94, 105
 Békésszentandrás I 94, 95
 Belenczéreassy József II 132
 Belényes I 428
 Belényesi Sándor I 318
 Belgrád II 141
 Beliuszki Pál I 293
 Bellovics II 141
 Belsőböcs II 207
 Bélteky Lajos I 45, 48, 51
 Bélteky Mária I 89
 Bélteky Sándor II 295
 Bencze János II 220
 Bende Balázs II 12, 13, 68
 Benedek Eszter I 238
 Benedek Jolán II 212
 Benedek László I 201
 Benk I 356, 357, 401, 402
 Benkő Ferencz I 98
 Benkő Károly I 51, 52
 Benkő Viktor II 61
 Bérczy Miklós I 188
 Berecký Zsigmond I 365
 Berecz András I 356, 401
 Berecz Áron I 398
 Berecz Péter I 398
 Berecz Sándor II 173
 Bereczki Lajos I 82
 Bereczky J. II 153
 Bereczky Sándor
 Beregdaróc I 145, 147
 Beregsurány I 147, 148
 Beregszász I 144, 146, 148, 151, 152, 159, 160, 163, 164, 165, 368, 432, 436 II 344, 396
 Beregújfalu I 148, 150
 Berekbőszörmény II 256, 265
 Berencsi Béla I 373
 Berencsi Géza I 383, 388, 389, 390
 Berencsi Gyula II 190
 Berencsi Mihály II 159
 Berend II 316
 Berentei Ernő II 122
 Berényi József I 263
 Berényi Sándor II 296
 Béres Antal II 38
 Béres Józsefné László Zsuzsánna
 Béres Károly I 221
 Beretzki Sándor I 107
 Berettyószentmárton I 172, 173
 Berettyóújfalu I 172, 188, 190, 191, 192, 208, 231, 240, 242, 308, 346 II 303
 Berkesz 358, 363, 412, 413
 Berky Lajosné II 346
 Berlin II 325
 Bernáth II 19
 Bernáth István II 19
 Bernáth Sándor I 207
 Bertalan Gyula II 257
 Bertalan Imréné I 195
 Bertalan Zoltán I 388, 389, 390
 Bertalan Zsigmond II 259
 Bertha Bálint II 344

- Bertha Ferenc II 171
 Bertha Jenő II 169, 170
 Besze Imre I 98, 100 II 120
 Besenyőd II 138, 139
 Beszterczey Klárka I 429
 Beszterec I 359, 360, 383
 Besztereczy László II 264
 Betlehendi Pálné II 140
 Biczó János I 109
 Bihar I 97, 169, 178, 221, 274,
 285, 346, 359 II 54
 Bihari István II 36, 39, 99
 Bihari Mihály I 227
 Biharkeresztes I 173, 175, 185,
 211, 292
 Biharnagybajom I 192, 237, 240,
 242, 243, 329, 334 II 51
 Biharpüspöki I 176, 177, 178,
 179, 181, 182, 183, 205, 209, 289
 Biharszentjános I 211
 Bihartorda I 69, 243, 244, 333
 Biharugra I 293, 257, 259, 262
 Bíró Dániel I 102
 Bíró Gábor I 307
 Bíró Gyula II 246
 Biro J. I 52
 Bíró János I 26
 Bíró József I 56
 Bíró Károly II 338
 Bíró Lajos II 235, 236, 319
 Bíró László I 89
 Bíró Lászlóné II 38
 Bíró Sándor II 192
 Birtha Józsefné II 132
 Bitay György I 186
 Bittó Zoltán I 177, 211, 212 II
 266
 Bizóné Szilvasán Erzsébet II 157
 Bod Emilné I 231
 Bod Lajos II 37
 Boda Aladár I 241
 Boda Dezső I 271
 Boda Ferenc I 175
 Bódis Andor I 81
 Bódis Gyula II 197, 198
 Bodnár Demeter II 380
 Bodnár László I 82
 Bodnár Péter I 450
 Bodnárné Kéri Róza I 196
 Bodnárné Takács Margit II 152
 Bodó Ferenc I 36
 Bodrogkeresztúr II 153
 Bodrogszerdahely I 400
 Boérné I 262
 Bogár Gábor I 71
 Bogyiszló I 323
 Bohács Jánosné Oláh Róza II 75
 Bojt I 183, 185
 Bokor Imréné Janyik Ilona
 Bokor János I 98
 Bokross Elek II 204
 Bokross István II 282, 283
 Bolgár II 272
 Bolgár Elek II 59
 Bonczy István II 170
 Bónizs I 72
 Borbánya II 179
 Borbás Károly II 307
 Borbás Károlyné Füzesi Róza
 I 39
 Borbély Gábor II 94
 Borbély Lajos II 179
 Bori László II 48, 50
 Boris Margit II 112
 Bornemissza István
 Borók Antal I 316
 Boros család
 Boros Erzsébet I 241
 Boros Imre I 231
 Boros Jenő II 369, 373, 374, 380
 Boros Péter I 231
 Boross Mihály II 254
 Boross Sándor I 261
 Borpatak II 288, 289, 348
 Bors I 170, 186, 205
 Borsá Imre I 231
 Borsay Aladár I 188
 Borsi József I 38
 Borsos József I 211, 212
 Borsós László I 326, 334
 Borsós Lászlóné I 332, 335
 Borsosné Dajka Erzsébet
 Borsy Erzsébet II 165
 Borsy Imre II 168
 Borsy István II 170
 Borsy Lajosné II 170
 Boruzs János I 76
 Botos András II 50
 Botos Antal I 42
 Botpalád II 288, 325, 326
 Bozsányi Dezső I 332
 Bököny II 151, 210
 Börvely II 163
 Börzsönyi József II 117
 Börzsönyi Józsefné II 120, 123
 Börzsönyi Józsefné Bán Magda
 II 120
 Böszörményi Ede I 142
 Böszörményi Jenő I 141, 142
 Bráda Lajos II 36
 Bráda Lajosné II 38
 Braunau II 265
 Breslau II 399
 Breznay Mihály II 21, II 50
 Brezovszky Pálffy Gizella II 140
 Bucsa II 18
 Bucsay László I 123
 Buda Károly II 298
 Budai Gábor I 300
 Budapest I 98, 105, 125, 128, 133,
 134, 150, 184, 188, 199, 208, 213,
 266, 270, 280, 327, 334, 376, 392
 II 12, 19, 21, 22, 42, 49, 55, 56,
 70, 71, 81, 83, 94, 96, 103, 105,
 106, 108, 109, 110, 113, 130, 171,
 275, 285, 303, 322
 Bugyi Antal II 123
 Buj II 137, 138, 140, 141, 142,
 143, 144, 145, 149, 150, 194, 215
 Bukarest II 143, 397
 Bun Bálint I 349
 Bundy Adél I 39
 Bundy Margit I 39
 Bura II 16
 Burai Mihályné I 206
 Burján Sándor I 18
 Bustya Mária I 211
 Butyka Béla II 112
 Bugzó Jánosné II 256
 Büdszentmihály II 70, 295
 Bükki Lajos II 42
 Bütösi Mihály II 182
 C. Nagy Sándor II 38
 Cégénydányád II 290, 291, 343
 Cegléd II 42, 92, 106, 107, 110
 Celldömölk II 12
 Cibakháza II 69
 Cigánd I 354 II ,223
 Czap János I 398
 Czeder Béla
 Czeglédi István I 99
 Czeglédy Jenő
 Czeglédy Sándor I 33, 35 ,36, 37
 Czibere Lászlóné II 368
 Czihat Károlyné II 123
 Czina Pál I 203
 Czira Ferenc II 55
 Cziriák Géza II 117, 118, 119,
 120, 121, 125, 128
 Czirják I 123
 Czobe József I 229
 Czompó Andor II 123
 Czövek Kálmán II 82
 Czövek Kálmánné Gyórfi Margit
 II 82
 Czövek Károly II 329, 341
 Czövek Klára I 394, 395
 Czövek Sándor I 394, 395
 Czövek Zoltán I 395, 396, 397
 Cs. Kovács Imre II 38
 Cs. Nagy Dániel II 172

- Cs. Nagy Dánielné Fábíán Jolán
 Cs. Nagy Jolán
 Cs. Nagy Károly I 187 II 259
 Cs. Oláh Miklós I 43
 Cs. Tóth Ferenc II 62
 Cs. Tóth Istvánné II 124
 Cs. Vadon József II 192
 Csalóc II 291, 292, 304, 401
 Csáky Imréné II 124
 Csala Imre I 388, 389
 Csanádpalota I 124
 Csanády Róza I 48
 Csánky Benjámin II 42
 Csap
 Csarkó János I 298
 Csarkó Vince I 184
 Csaroda I 150
 Császár II 266
 Császló II 292
 Császy Elek I 18
 Csatári István I 98
 Csatáry Dezső I 161
 Csatáry Jenő I 155
 Csathó Kálmán I 116
 Csathó Kálmánné Szász Erzsébet I 116
 Csáthy Erzsébet II 172
 Csató Sándor II 94
 Csávás István II 36
 Csávás Sándor I 138, I 85
 Csécsi József
 Csecskedi Károly II 379
 Cseh Margit I 446
 Cseh Zoltán I 370
 Cseke Antal I 49
 Csekey László II 88, 89
 Csenger II 293, 297, 329, 333, 343, 357, 362, 402
 Csengerbagos II 296, 298
 Csengeri Zsigmond II 257
 Csengersima II 296, 298, 333, 350
 Csengerújfalu II 298, 299
 Csenky (Csenki) Ferenc
 Csenteri Zsigmond II 300
 Csépes Jánosné II 170
 Csépeke Pálma II 380
 Cserepes Imre I 194
 Cserépfalu II 82
 Cserés József
 Cserhalmy Irén I 356, 401
 Cserna Ferenc II 41
 Csernák Béla I 176, 177, 207, 211, 214, 216
 Csernefalva II 285
 Csete Bálint I 148
 Csicsó I 125
 Csiha Ernő I 195
 Csiha Gábor I 39
 Csiha Gábor I 39
 Csika Gábor I 34
 Csikesz Sándor I 136
 Csikgöröcsfalva II 194
 Csiki Zsuzsánna I 206
 Csikós Imre II 36
 Csikósné Mészáros Irén II 119
 Csilizpatas
 Csinády Gerő II 37
 Csincsik Istvánné I 135
 Csire Mária I 431
 Csiszár Árpád II 351, 367
 Csiszár Árpád II 351, 367
 Csiszér Béla I 280 II 351, 367
 Csizmadia Éva II 235, 236
 Csobay J. II 153
 Csogor Ferenc I 77 II 153
 Csok Bertalan I 145, 146
 Csóka Imre I 312
 Csokaly I 359
 Csokonay József I 229, 230
 Csokonyavisonta II 82
 Csomár Zoltán III 134
 Csongrád I 141
 Csontos Jenő I 298, 312
 Csökmő I 187, 190 II 284
 Csörgő József I 166, 167
 Csörgei Mártonné Tolnai Katalin
 Csörömbey Zoltán II 366
 Csősz Ferenc I 34, 39, 41
 Csubay L-né II 153
 Cshai István I 233, 236
 Csukás Zoltán II 124
 Csurka Gabriella I 230
 Csutoros Albertné II 146
 Csúz I 97
 Csúry István I 421, 422
 Csúry Miklós II 395
 D. Lőrinczy Sándor
 D. Nagy László I 185
 D. Nagy Sándor II 71
 D. Szabó Antal I 50
 Daday Ákos I 244
 Daday Ákosné I 244
 Daday Éva I 244
 Dajka András I 398
 Dajka Antal II 332
 Dajka István I 398
 Dajka Jánosné Papp Erzsébet
 Dajka Károly I 398
 Dajka Pál I 332
 Daku Miklós I 437
 Dancs András I 398
 Dancs András I 398
 Dancs Béla I 369
 Dancs István I 398
 Dancsháza I 245, 334, 336
 Dancsházi Sándor I 248
 Dancsházy Sándor I 248
 Dancsy László I 34, 40
 Dandé Imre I 229
 Daniel Mária I 39
 Danka Lajos I 55
 Dankó Sándor II 75, 81, 84
 Danku Pál II 81
 Dányi Mihály II 17
 Darabont Eszter I 226
 Darcsi Andrásné I 148
 Darnó II 299, 300
 Daróczy Gyula I 331, 332
 Daróczy Katalin II 121
 Daróczy Lajos I 346
 Darvas I 103, 190, 192
 Darvas Tibor I 103
 Dávid György
 Dávid István II 179
 Dávid Judit I 298
 Dávid László I 49
 Dávidházy Gábor I 242, 346
 Dávidné Juhász Anna
 Deák I 176
 Deák Lajos I 423
 Deák Margit I 256
 Debrecen I 11, 12, 14
 Debrecen-Árpádtér I 251
 Debrecen-Csapó utca I II 410
 Debrecen-Csapókert I 458
 Debrecen-Homokkert I 268
 Debreceni Károly I 39
 Debrecen-Ispotály I 410
 Debrecen-Kerekestelep I 268
 Debrecen-Kistemplom I 458
 Debrecen-Kossuth utca I 458
 Debrecen-Mester utca I 458
 Debrecen-Péterfia I 248
 Debrecen-Téglavető I 458
 Debreczeni András II 117
 Debreczeni Dániel II 122, 123
 Debreczeni I. I 158
 Debreczeni Károlyné I 39
 Debreczeni László II 119
 Debrowszky Mária I 362
 Decs II 109
 Déda II 218
 Dede János I 300
 Dede Kálmán I 300, 302
 Dékán Elek I 153
 Dékán Imre II 30
 Dékány Lajos II 259
 Dékány Lajos II 259
 Deli Kálmán I 207

- Demecser I 354
 Demeter L. II 153
 Demjén Endre II 248
 Derecske I 213, 272, 273
 Derzsi Ella II 410
 Derzsi Endre I 31,33
 Derzstomaj II 19, 20, 21, 22, 23
 Dés II 398
 Dévaványa I 449 II 28
 Dézsi Mihály II 179
 Dezső Klára
 Dezső Sándor II 70
 Dézsy Zoltán II 348
 Diák István II 235
 Diósgyőr I 82,196 II 19
 Dobó János I 26
 Dobos Ilona I 349, 351
 Dobos Katalin I 228
 Doboz I 95, 97
 Dobrossy Zoltán I 349
 Dóczy Béla I 346
 Dohy (Dohi) Árpád I 410
 Dolha I 458
 Dombrád I 354, 360
 Domján János II 259
 Domokos István II 154
 Domokos Miklós II 155, 156
 Domokos Sándor I 48, 49
 Dózsa Balázs II 35
 Dózsa Ernő I 185, 203
 Döge I 366, 367
 Drávicki László I 420
 Drotár Ferenc II 75
 Ducza Ignácné II 124
 Dudás Péter II 124
 Dukla II 141
 Dunapentele II 64
 Durkó Gábor I 138, 138
 E. Nagy Sándorné II 168
 Ecsedi Balázs I 231
 Ecsedi István II 234
 Ecseg II 126
 Ecsegpuszta II 126
 Eger II 15, 17
 Egerei Pál I 136
 Egeressy Gyula I 277
 Egerlövő II 82
 Egri József II 153
 Egyed Márta II 25
 Ékes Károlyné Koczok Piroska II 411
 Elek
 Elek Sándor I 43 II 280
 Elek Sándor Ferenc II 280
 Elekes II 107
 Elekes Illés II 108
 Elekes Mária II 107
 Éles Zoltán II 330
 Élesd I 190, 193
 Ella testvér II 411
 Ember Béláné II 123
 Emődi Imre II 124
 Emődi Sándor II 124
 Encsencs II 146
 Endrédi Pál II 251
 Endrőd I 100, 102, 103
 Endrődyné Turi Juliánna I 89
 Enyedi Andor I 257
 Enyedi Etelka I 39
 Enyedi József I 40
 Enyedy Andor I 420
 Enyedy István II 173
 Eperjesi Mihály I 158, 113
 Eperjeske I 367, 369
 Éradony I 338
 Ercsey Ernőné I 459, II 278
 Erdei Gyula I 280
 Erdei Károly I 267 II 12
 Erdei Miklós II 225
 Erdei Zsófia II 22
 Erdélyi Imre II 226
 Erdélyi Imréné Nagymáté Mária II 202
 Erdélyi István II 61
 Erdélyi László I 290, 292, 293
 Érdengeleg II 232
 Erdőd II 300, 301
 Erdőhegy II 411
 Erdős Károly I 51
 Erdős Lajos II 107, 111
 Erika testvér II 411
 Érkeserű I 195, 196
 Érmihályfalva I 195, 337, 339
 Eröss Gyula II 257
 Eröss János II 177
 Eröss Zsigmondné I 179
 Értatak II 151
 Értarcsa I 195, 340
 Ertsey Gyula I 40
 Eszenyei Béla I 205
 Eszenyei Gyula I 220
 Eszenyi József II 258
 Eszenyi Sándor I 349
 Esztár I 287
 Esztergom II 112, 302
 Éva Sándor II 179
 F. Kiss Ferenc I 459
 F. Nagy Imre II 22, 27
 F. Szabó László II 97
 F. Tóth Sándor II 45, 47
 F. Varga Lajos I 323
 Fábíán Sándor II 282
 Fábíánháza II 232
 Fabó Zsigmond II 48, 50, 53
 Fabó Zsigmondné II 48
 Fabu Erzsébet II 224
 Fajt Mihályné II 23
 Falussy Gusztáv II 61
 Famin I 52
 Faragó Antal I 348
 Faragó Károly I 103
 Faragó Károlyné I 103
 Faragó Lajos II 257
 Faragó Sándor I 258
 Farkas Benedek II 35
 Farkas Beniamin I 231
 Farkas Bulcsuné Nagy Irén I 301
 Farkas György II 344
 Farkas Imre II 151
 Farkas István I 119 II 193
 Farkas Istvánné I 119
 Farkas János I 348
 Farkas Kálmán I 199
 Farkas L II 153
 Farkas László II 36, 266, 275
 Farkas Miklós II 185
 Farkas Pál I 260
 Farkas Sándor I 292 II 308, 344
 Farkas Sándorné dr II 38
 Farnasi Sándor I 323
 Faur János II 123
 Fazekas Gábor II 161,162, 185
 Fazekas István I 280
 Fazekas János II 75, 76, 282
 Fazekas Sándor II 23
 Fazekas Zsuzsánna I 401
 Fegyvernek II 33, 40, 45, 94, 97, 126
 Fehér Bertalan II 379
 Fehér János I 45, 48, 51
 Fehér Károly I 207
 Fehér László I 301
 Fehér Margit I 272, 280
 Fehérgyarmat II 291, 297, 301 302, 303, 309, 317, 319, 322, 329, 333, 339, 342, 369, 387, 401, 402
 Fehérváry József I 114
 Fejér István I 410
 Fejes Ida I 108
 Fejlesztés Endre I 26 II 275
 Fekete Antal II 343
 Fekete Ferencné II 172
 Fekete Gusztáv I 347, 359
 Fekete Gusztávné Bartha Borbála II 347
 Fekete Gyula I 318, 320
 Fekete Imre I 332
 Fekete István I 80, 82, 83, II 123
 Fekete János II 113
 Fekete Józsefné I 175

- Fekete Károly I 447, 448
 Fekete Lajos I 317, 318, 331 II
 226, 386
 Fekete Miklós II 17
 Fekete Sándor I 100
 Fekete Viktória II 331, 370
 Felsőcece I 67
 Felsővisó II 162
 Fényes Jenő I 342
 Fényes Kálmán I 175
 Fényes Kálmáné I 175
 Fényeslitke I 369, 370, 417
 Fenyves Ferenc I 75
 Ferenczi Etel I 157
 Ferenczi Gizella I 157,
 Ferenczi Juliánna
 Ferenczy Károly I 259, 266
 Fésűs Margit II 257
 Fesztóry Sándor II 153
 Ficser László II 157
 File Endre I 164
 File Gyula I 164
 Filep Gusztáv II 292
 Filep Sándor I 18
 Finta Gerő I 208
 Fintor Béla I 220, 222
 Fodor Béla II 123
 Fodor Gizella I 348
 Fodor Ilona II 155, 170
 Fodor János I 234
 Fodor László I 153
 Fodor M II 153
 Fogarassy Dezső I 398
 Fogarassy Jenő I 97
 Fontos Gyula II 40
 Forgács Gyula I 414
 Forgó Gáborné II 37
 Fóris Eszter I 171
 Fóris Etelka II 249
 Fóris Lajos II 234
 Forrai István I 197
 Forró Imre II 94, 97
 Földeák I 105, 115, 116, 124
 Földes I 24, 34, 49, 244, 289, 336,
 Földesi Róza I 238
 Földessy Ferenc II 30, 32
 Földessy Zsigmond II 28
 Frencel Klára I 77
 Fuhrmann Zsuzsanna
 Furiakovics Eleonóra II 168
 Furka László I 346
 Furka Vince I 346
 Furta I 192, 196, 197
 Futor Béla II 150
 Fux Antal I 136
 Füle Éva I 116
 Füleki Kovács Mihály I 251, 252
 Fülep Imre I 26
 Fülesd II 303, 305
 Fülöp Ferenc I 26
 Fülöp Gusztáv I 326
 Fülöpös II 305, 361
 Fülöpösdaróc II 305, 306, 361
 Fürge II 124
 Fűzes Gyula I 228
 Fűzesabony I 201, II 82
 Fűzesgyarmat I 53, 89, 97, 98,
 336 II 284
 Füzessi Vilma I 39
 Füzessy Géza I 197
 G Nagy Antal I 256
 G Nagy Eszter II 118
 G Nagy Istvánné II 118
 G Tóth Sándor II 258
 Gaál alezredes II 347
 Gaál Éva I 103
 Gaál Géza II 170
 Gaál István II 28, 47, 103, 105,
 106, 108, 109, 110, 111, 116
 Gaál Miklós I 144
 Gaal Zsigmondé Márkus Ilona
 I 51
 Gábor András I 51
 Gábor János I 71, 460
 Gáborján I 293, 294, 295, 297,
 298, 310, 311, 312
 Gáborjáni Szabó Gábor II 101
 Gáborjáni Szabó Szabolcs II 292
 Gachal E György II 391
 Gacsály II 299, 306, 307, 321
 Gacsályi Károly I 144, 160
 Gádoros I 98, 124
 Gajdos Elvira II 42
 Gál Andor II 302, 395
 Gál Andor II 302, 395
 Gál András I 151
 Gál Ferenc II 22
 Gál Imre I 206, 323
 Gál Lajos II 70
 Gál László II 36
 Gál Mihály II 362
 Gál Miklós I 166
 Galambos Imréné
 Galambos Sándor I 323, 333
 Galánffy András I 49
 Gálbory Erzsébet I 208, 210,
 211, 212
 Gálbory Margit I 211
 Gálfi Péter I 344
 Galgóczi Imre I 238
 Galgóczy Árpád II 361
 Gán János I 166
 Garaguly Gyula I 175
 Garamszentgyörgy II 155
 Garbolc II 307, 308
 Garzó Sándor I 184
 Gáspár Aranka I 159
 Gáspár Endre II 168
 Gáspár Ferenc I 109
 Gáspár Kálmán I 107, 111
 Gáspár Mihályné I 431
 Gáti Imre I 207, 349
 Gáva II 140, 141, 144, 147, 149,
 150, 151, 189, 194, 195,
 Gazsó Pál I 346
 Gebe II 232, 233
 Géberjén II 308
 Géczy Tihamér I 317
 Gecsei Zoltán I 103
 Géder József I 262
 Gégyény I 361, 363, 364, 373,
 374, 438
 Gejóc I 376
 Gelénes I 151, 152, 160
 Gemzse I 370, 372, 397, 427,
 429, II 236
 Gerembey Péterné II 165
 Gergely Endre I 164
 Gergelyugornya I 164, 165
 Gerő Péter I 157
 Gerzsenyi István I 223
 Geszt I 190, II 262, 263, 264, 282
 Gesztely II 200
 Gesztelyi Nagy Béla II 337
 Geszteréd II 151, 152, 165
 Giday Endre I 251
 Gilicze László I 142
 Godács (Godáts) Imre I 107,
 108, 112
 Gombás II 130
 Gombkötő Sándor I 179
 Gombos Gáborné I 227
 Gombos Lajosné II 264
 Gonda Balázs I 132, 134, 136
 Gonda Erzsébet II 112, 113
 Gonda Lajos II 108
 Gondáné Csatáry Ilona I 300
 Gorzás Sándor II 25
 Góz Sándort I 346
 Göczy József
 Göda Sámuel II 25
 Gödöllő I 181, 187, 188, 235 II
 42, 275
 Gönczi József II 21, 22
 Gönczi László II 50
 Gönczi Sándor I 203
 Gönczy Béla I 136, 367
 Gönczy János II 192
 Gönczy Sándor II 347, 348, 350
 Görbeháza I 66
 Görgényzentimre I 50

- Görög Sándor I 48,
 Görög Sándorné I 48
 Görömbey Károly I 117, 118
 Görömbey Zoltán II 249
 Görömbölytapolca I 257
 Görömley Sára II 200
 Göttmann Ferenc I 390
 Grác II 234
 Gresztelyi Nagy Lenke I 139
 Guba Imre II 49
 Guba Mihály II 15
 Gulács I 153, 163, 191
 Gulya Géza II 324
 Gulyás Elvira
 Gulyás Sándor I 89, 252
 Gy Molnár Lajos II 48
 Gy Nagy István I 432
 Gyárfás Sándorné I 47
 Gyarmat II 290
 Gyarmathy Istvánné
 Gyarmati II 124
 Gyarmati Irén I 244
 Gyarmati Lajos I 322, 332
 Gyebrószky József II 172
 Gyene Istvánné II 355
 Gyene Pál II 355
 Gyene Zsigmond II 355
 Gyenge Jánosné I 212, 215
 Gyenge Károly I 323, 335
 Gyenge Sámuel I 126
 Gyerák János II 225
 Gyergyói János II 38
 Gyermely II 232
 Gyoma I 90, 100, 102, 104 II 28,
 29, 122, 126
 Gyökös Imre II 66
 Gyökössy Dániel I 102, 104
 Gyöngyös II 29, 70, 82
 Gyöngyössy Elek I 89
 Györffy Kálmán II 122, 125
 Györffy Lajosné II 123
 Györffy Péter II 122, 123
 Györfi Erzsébet II 37
 Györfi Lilla
 Györfi Sára I 339
 Györfi Imre II 266
 Győri István II 95, 96
 Györke István I 150
 Györtelek II 309, 313, 387
 Gyóry György I 266
 Gyula I 95, 104, 105, 106, 115,
 127, 148 II 103, 122, 140, 272,
 285
 Gyulaháza I 361, 375, 376, 377,
 378, 380, 381, 382, 386, 392, 413,
 424, 427, 429
 Gyulavári I 104 II 122, 281
 Gyulavarsánd II 281
 Gyügye II 290, 314
 Gyüre I 382, 383, 388, 389, 403
 Gyüre Balázs I 369
 Gyüre Lajos I 445
 H Tóth Sándor I 117
 Háda Ernő I 441, 442, 443
 Háda Sándor I 439
 Hadad I 446
 Hadady István II 363
 Hadházy Ferenc I 34
 Hadházy Lajos II 176
 Hadházy Lászlóné I 42
 Hadházy Mária II 202
 Hadházy Pál II 392, 393, 394
 Hadházy Sándor I 280, II 164,
 176, 178, 180
 Hajdú András I 78
 Hajdú András II 179
 Hajdú Béla I 102, 103,
 Hajdú Elemér I 367, 385,
 Hajdu Gyula I 242, II 285
 Hajdu János II 122
 Hajdu József II 69
 Hajdú Károly II 395
 Hajdú Klára I 293, 294, 295
 Hajdu Miklós II 133
 Hajdu Pál II 122
 Hajdú Péter I 387, 388
 Hajdú Péterné II 118
 Hajdu Sándor I 40
 Hajdúbagos I 295, 296, 309, 312
 Hajdúböszörmény I 25, 29, 30,
 34, 35, 42, 197, 256, 257, 280,
 306 II 209
 Hajdúdorog I 30, 31, 32, 33, 34,
 35, 43, 210, II 211
 Hajdúhadház I 33, 34, 35, 36, 39,
 40, 41, 42 II 189, 210, 211, 217
 Hajdúnánás I 31, 33, 34, 43, 44,
 77, II 189, 351
 Hajdúsámson I 296, 297,
 Hajdúszoboszló I 12, 44, 45, 47,
 48, 49, 50, 51, 308 II 172
 Hajdúszovát I 50, 51, 52, 69, 70,
 71 274
 Hajnal Eszter II 107
 Hajnal Ilona II 285
 Hajzer Antal II 190
 Hajzer Erzsébet
 Hajzer István
 Hajzer János
 Halász Szabó Imre I 138
 Halmai Tivadarné I 39
 Halmi II 162, 325, 346
 Halmi Imre I 113
 Haluska János I 124
 Hamburg II 285
 Hampton, lord I 249
 Hamvas József I 280
 Hanczok Klára II 122
 Harangi Péter I 26
 Harasztosi Gyula
 Harcsa Sándor II 172
 Harkay Ilona II 327
 Harsány I 178
 Harsányi Imre I 251
 Harsányi István I 251
 Harsányi Pál I 105, 119
 Hathy Tibor I 125
 Hatvan I 246, 248, 249, 259,
 261, II 155
 Hegedüs Ferencné Takács Mag-
 dolna II 202
 Hegedüs Kálmán I 185, 201
 Hegedüs Tibor II 94
 Hegyaljai Kiss Géza dr I 251,
 256
 Hegyessy Béla dr II 40
 Hegyi József II 281
 Hegyközújlak I 197
 Hegyközszáldobágy I 181, 197
 Heléczy Ilona II 71
 Helén testvér I 30
 Helmeczy Adolf II 156
 Helmeczy Sándor II 169, 170
 Helmeczy Sára II 169
 Helmeczy Sarolta II 330
 Hencida I 291, 297, 298, 309,
 310, 311, 312, 313
 Hercegh János I 201
 Herczegh Kálmán I 177, 178,
 181
 Herczegh Sándorné II 123
 Hermán Tibor I 125
 Hermánszeg II 290, 314, 315
 Hermeci József I 227
 Herpay Gábor I 39
 Hetefejércse I 153
 Hetey András I 425
 Hetey György II 172
 Hetey Pál I 348
 Hetey Sándor I 357
 Heves I 135, II 15
 Hézsér Lajos I 151, 152, 160
 Hidi Mihály I 367, 368
 Hidvégi Gábor I 89
 Hobka Ilonát I 75
 Hodász II 234
 Hódmezővásárhely I 106, 110,
 111, 112, 113, 115, 124, 135 II
 58
 Hodossy Dezső I 75
 Hódy Gusztávné I 434

- Homokbödöge II 266
 Homoky Ferenc I 151, 152
 Homorád II 300
 Homoródi Endre II 154
 Homorog I 190
 Hordós Gyuláné Kóródi Erzsébet II 113
 Horthy László II 201
 Horthy Miklós I 50, 336 II 106, 227, 317, 399
 Horváth Árpád II 38
 Horváth Béla I 239
 Horváth Éva I 252
 Horváth Ferenc I 423
 Horváth Gábor I 155
 Horváth Gyula II 344
 Horváth Imre II 12, 233
 Horváth Imréné II 233
 Horváth István II 340
 Horváth Istvánné II 118
 Horváth János II 42
 Horváth József I 201
 Horváth Kálmán I 124, 127
 Horváth Károly I 288, 291
 Horváth Károlyné I 290, 292
 Horváth Lajos I 100
 Horváth László II 180
 Horváth Mária II 124
 Horváth Sándor II 102
 Horváth Sándorné Istenes Zsuzsanna II 218
 Horváth Zoltán I 158
 Hosszúmező II 162
 Hosszúpályi I 248, 271, 298, 299, 309, 312
 Hrabéczyné Bartha Ida II 161
 Hrabovszki István I 369
 Hujbert S-né II 153
 Hunyady Béla I 409
 Huszár Lajos I 193
 Huszka Mihályné I 47
 Huszti András I 164
 Huszti Elek I 48
 Huszti István I 26
 Ibrányi II 140, 152, 180, 196
 Icsa Sándor I 100
 Idrányi Anna II 112
 Ignéczy Sándor I 426, 431
 Iklódi Ilona I 182
 Ilgisz Grehovi
 Ilie I 429
 Ilk I 370, 397, II 234, 235, 236, 243, 245
 Illésy Sándor II 91
 Illye II 272
 Illyés Edit I 231
 Illyés Péter I 43
 Illyés Zoltán II 364, 388
 Imre János II 168
 Imre Lajos I 414
 Incze Beniamin I 231
 Incze Gábor I 208, 209
 Incze Ilona I 211
 Incze Imre II 98
 Inczédy Márton II 403
 Irlanda Dezső I 88, 105, 128, 131
 Isaák Jolán II 163
 Iván Mária I 43
 Ivanics (Ivanits) Bertalan I 105, 122
 Ivanovics Kaszinov Alexander
 Iványi Antalné
 Jacsó Gyula II 124
 Jakab Andrásné II 146
 Jakab Árpádné Incze Erzsébet I 231
 Jakab K Borbála II 330
 Jakab Lajos I 306, 307, 308
 Jakab Tamásné I 43
 Jákó Balázs II 67
 Jákó Dezső II 117, 118
 Jákóhódos I 198
 Jakucs László I 262
 Jakucs Sándor I 18, 19
 Jakusbokor II 178
 Jámbor József II 235
 Jámi Gusztáv I 198
 Jánd I 155
 Jánk II 328, 340
 Jankáné Ujlaky Teréz I 382
 Jánossy Gábor II 344
 Jánossy Imre I 26, 30
 Jánossy Lajos I 29
 Jánszky Elemér I 89
 Janthó Sándor II 184, 185
 Jánváry István I 280
 Jármí II 236, 237
 Jármy Anna II 201
 Jászakisér II 41, 42, 65, 66, 67
 Jászszentandrás II 48, 49
 Jéke I 415, 416, 417, 418
 Jena I 250, II 70
 Jenei Dezső I 188
 Jenei Mihály I 252
 Jenei Sándor I 398
 Jenescu Emanuel
 Jeney József II 237
 Jeney László I 116
 Jeskó Sándor II 50
 Jezerniczkyne Bíró Etelka II 119, 120
 Jóna Ilona I 43
 Jóna János I 271, 272
 Jónás Ferenc II 156
 Jónás Imre I 317, 319, 320, 321, 349
 Jónás Lajos II 49
 Joó Károly I 164
 Joób Olivér II 177
 Józsa I 299, 300
 Józsa Lajos II 236, 244
 Józsa László II 281
 Józsa Sándor II 50
 Józsefháza II 130
 Juhász Bálint II 49
 Juhász Barna I 77
 Juhász Dezsőné Máté Irma I 67
 Juhász Elek II 232
 Juhász Eszter II 313
 Juhász Ferenc I 75, 76, II 384
 Juhász Imréné II 264
 Juhász Irén I 348
 Juhász István I 377, 378
 Juhász Jenő I 450
 Juhász Károly I 334
 Juhász Lajos I 100, II 156
 Juhász Nagy Sándor I 255
 Juhász Sámuel I 197
 Juhász Sándor I 293, 294
 Juhos Imre I 238
 Jutka testvér II 303
 K. Balogh Ferenc II 278
 K. Csontos Mihályné Kiss Terézia II 76
 K. Dajka Imre I 333
 K. Kiss Gáborné II 69
 K. Kovács Lajos I 188
 K. Kovács Lajos I 188
 K. Nagy Ilona II 46
 K. Nagy János I 139
 K. Papp Lajos II 69
 K. Pető Lajos I 183
 K. Szabó Sándor I 202
 K. Tarsoly Gyuláné Gy. Szabó Róza
 K. Tóth Lajos I 100
 Kaba I 300
 Kacsó János II 67
 Kádár Antal I 238
 Kádár Elek II 239
 Kádár Ernő I 200
 Kádár Gáborné II 179
 Kádár János I 334
 Kádár Lajos I 233, 236, 238
 Kádár Mária II 179
 Kádárta I 259
 Kajor Menyhért I 434, 435
 Kakszentmárton II 315
 Kakucs Imréné Késmárky Gizella I 43
 Kala Ferenc I 410

- Káli Dénes I 375
 Kalla Sándor II 17
 Kállay Ferencné II 197
 Kállay Imre I 43
 Kállay Szabolcs II 317
 Kállósejmen II 53, 156, 173, 207
 Kálmán Dénes II 242
 Kálmán Sándor I 26, 27, 29
 Kalmár András II 207
 Kalmár Anna II 346
 Kalmár Dániel I 349 II 382
 Kalmár Dániel I 349 II 382
 Kalmár János I 323
 Kalmár József II 235
 Kalmár László II 264, 281
 Kalóz Dezsőt I 76
 Kalydy János
 Kamandi Sándor II 97
 Kamandi Sándor II 97
 Kántor Bertalan I 146
 Kántor István I 385, 388
 Kántor Jolán I 392, 393
 Kántor József I 332
 Kántor Lajos II 138
 Kántorjánosi II 203, 237, 2 38
 Kapás I 123
 Kapás Rezső II
 117,118,119,121,125
 Kapcsos Mihályt I 75
 Kapoly I 229
 Kapuvár I 98
 Karacsné Császi Mária I 47
 Karácson András I 90
 Karácsony György I 40
 Karácsony Lajos I 332
 Karácsony Sára I 47
 Karácsonyi Istvánné II 69
 Karakas András I 29, 312
 Karakas Gyula II 107
 Karakas Lajos II 108
 Karakas Sándor II 107
 Karancsi Borbála I 431
 Karcag I 98,311 II 34, 15, 23, 36,
 38, 39
 Kardos Lajos I 312
 Kardos Sándor I 18
 Karmazsin Istvánné II 124
 Karmazsin Károly II 123
 Karola I 178
 Károly Anna I 463
 Károly Ferenc II 345
 Károly József II 290
 Károlyfalva II 228
 Károlyi Antal I 425, 428, 431
 Károlyi János I 33
 Kárpáti Árpád II 330
 Kárpáti György II 37
 Karsai Sándor II 172
 Kassa II 95, 226, 235, 241
 Kasza Emma I 244
 Kathó István I 346
 Kató Gáborné I 103
 Katona Elvira II 15
 Katona Gyula I 101, 102, 103,
 104
 Katona József I 238
 Katona Kálmán II 256
 Katona Livia II 330
 Katona Mária I 228
 Katona Miklós II 330
 Katona Sándor I 228, 238
 Katona Valéria
 Kazai Benjamin II 70
 Kecskemét I 110, 141, 340, 356,
 401 II 102, 180
 Kecskeméthy György I 356, 401
 Kecskeméthy Sára II 180
 Kecskés Balázs I 213
 Kegyes Istvánné I 100
 Kék I 338
 Kékse I 385
 Kékgyula I 26
 Kelemen Ernő II 161
 Kelemen Etelka I 211,212
 Kelemen Ferenc II 249, 251, 344
 Kelemen József II 344
 Kelemen László I 315
 Kelemen Zoltán II 121
 Kelemen Zsigmond II 45, 46
 Kelemen Zsigmondné II 45
 Keller Mihály II 18
 Kemece II 153, 156, 159, 171,
 180, 221, 225
 Kemecey Ferenc II 180
 Kende György II 290, 291
 Kende Miklós I 447
 Kenderes II 15, 39, 41, 42, 48,
 49, 96, 221, 225
 Kenderesi István II 221, 225
 Kenéz Kálmánné II 123
 Kenéz Sándor II 123
 Kenéz Sándorné II 123
 Kenézlő II 143, 203
 Kenyeres Sándor II 43
 Kerekes Éva I 43
 Kerekes Ferenc II 342
 Kerekes Imre I 219
 Kerekes István II 113
 Kerekes József II 112
 Kerekes Sándor I 193, 256
 Kerékgyártó Emma I 356, 401
 Kerényi I. Kálmán II 233
 Keresztes Sándor II 146
 Keresztes Sándorné II 140
 Keresztessy József I 412
 Keresztessy Zoltán I 413
 Keresztury Sándor I 49
 Keresztury Sándorné I 48
 Kéri Andrásné Szávó Eszter I
 339
 Kéri Sándor I 339
 Kérsejmen II 317
 Kertész Sámuel I 432
 Kertész Sándor II 216
 Kéry Sándor II 48, 50, 52
 Kész Pál I 374
 Kétegyháza I 105, 115, 116
 Ketesd
 Kézy György I 365 II 239
 Kicsi Miklós II 114
 Kigyós Sándor I 48
 Kincses Endre II 239
 Király Agnes II 211
 Király István II 291
 Király János I 366 II 404
 Király Lajos I 98
 Király Sándor I 69, 244 II 235
 Király Zoltán I 268
 Kirchmayer Gyula I 364
 Kis Ilona I 211
 Kis Imre I 211 II 123
 Kis János I 243
 Kis József I 26
 Kis Lajos I 207
 Kis Magda I 26
 Kis Mihály I 47 II 224
 Kis Tamás I 213
 Kisar II 301, 317, 318, 319, 320
 Kisbodak II 155
 Kishódos II 321
 Kiskálló II 205
 Kiskereki I 195
 Kiskirályság I 100
 Kisköre II 15, 65
 Kiskunlacháza I 162
 Kisléta II 158
 Kislőnya I 156
 Kismajor I 75
 Kismarja I 198
 Kisnamény I 291, 299, 321, 322
 Kispalád II 323, 328, 338
 Kisrád II 134
 Kiss Albert II 48
 Kiss Albertné I 271 II 48
 Kiss Antal I 55, 56, 63 ,64, 318
 II 266
 Kiss Bertalan I 146 II 368, 378,
 379
 Kiss Ferenc I 36, 196 II 108, 124
 Kiss Gusztáv I 319
 Kiss Gy. János I 238

- Kiss György I 52,55 II 176
 Kiss Gyula I 37, 39, 392, 424
 Kiss Ilona II 331
 Kiss István I 55, 64, 102, 103, 258 II 61,117
 Kiss János I 98, 238, 297, 337, 338 II 70,113
 Kiss Jenő II 169
 Kiss József I 28 II 190, 206
 Kiss József I 28 II 190, 201, 206
 Kiss Kálmán II 15
 Kiss Károly 108, 200, 207, 208, 211, 212 II 131,132
 Kiss Lajos I 50, 248, 361, 363, 420, II 161,162, 171,186,
 Kiss László I 176, 178, I 80, 181, 182, 238, 247, 262
 Kiss Márton II 62
 Kiss Pál I 361, 363, 374
 Kiss Viola I 203
 Kiss Zoltán I 63
 Kisújszállás I 123, 194 II 16, 19, 20, 22, 28, 29, 33, 40, 41, 65, 126
 Kisvárdai I 354, 361, 366, 367, 370, 375, 376, 377, 391, 392, 393, 394, 398, 411, 416, 417,418, 419, 423, 426, 427, 430, 438, 446 II 188, 301
 Kiszombor I 115, 116, 124
 Kisszántó I 186, 199, 200, 205, 211
 Kisszekerés II 328, 329, 401
 Kocó Pál II 49
 Koczóh Sándor I 327, 331, 334, 335
 Koczok Piroska II 202
 Kocsár Imréné II 388
 Kocsi Géza II 123
 Kocsi Sándor I 342
 Kocsis András I 317
 Kocsis Béla II 82, 84
 Kocsis János II 364, 366
 Kocsis Kálmán II 361
 Kocsis Lajos I 171, 172
 Kocsy Ferencné II 26
 Kocsord II 313, 329, 331, 370
 Kodácsi János II 181
 Koffler Ferenc I 41
 Kokad I 306, 307, 308, 318
 Kollár József II 126
 Kolláth József II 16
 Kolonnay László I 440
 Kolozs Károly II 82, 84
 Kolozs Sándor I 49
 Kolozsvár I 33, 36, 218, 262 II 60, 153, 349, 398
 Kolozsvári Kiss László I 262
 Komádi I 26, 191
 Komáromy Gábor I 18
 Komlódtótfalu II 332, 334
 Komlós I 126
 Komlósi Gábor II 61
 Komlóssy György I 317
 Komlóssyné I 317
 Komolay Sándor I 395
 Komoró I 394, 395
 Konc Bertalan I 298
 Koncz Aurélné I 265
 Koncz István I 31, 33
 Koncz Janika II 382
 Koncz József II 243
 Koncz Tamás I 164
 Koncz Zoltán I 250
 Kondor Béla I 221
 Kónya Ferenc I 82
 Kónya Gábor II 159
 Konyár I 275, 276, 308, 309, 310, 311, 313, 314
 Kopácsy Klára I 423
 Kopcsó András II 172
 Kopócsapáti I 396, 425
 Koppányi Gyula I 93
 Koréh Endréné I 301
 Kormos Gyula II 107
 Kormos Lajos II 107
 Korocz László II 2, 17, 176, 178, 180, 181, 182, 238, 247, 262
 Kiss Márton II 62
 Kiss Pál I 361, 363, 374
 Kiss Viola I 203
 Kiss Zoltán I 63
 Kisújszállás I 123,194 II 16, 19, 20, 22, 28, 29, 33, 40, 41, 65, 126
 Kisvárdai I 354, 361, 366, 367, 370, 375, 376, 377, 391, 392, 393, 394, 398, 411, 416, 417, 418, 419, 423, 426, 427, 430, 438, 446 II 188, 301
 Kiszombor I 115, 116, 124
 Kisszántó I 186, 199, 200, 205, 211
 Kisszekerés II 328, 329, 401
 Kocó Pál II 49
 Koczóh Sándor I 327, 331, 334, 335
 Koczok Piroska II 202
 Kocsár Imréné II 388
 Kocsi Géza II 123
 Kocsi Sándor I 342
 Kocsis András I 317
 Kocsis Béla II 82, 84
 Kocsis János II 364, 366
 Kocsis Kálmán II 361
 Kocsis Lajos I 171,172
 Kocsy Ferencné II 26
 Kocsord II 313, 329, 331, 370
 Kodácsi János II 181
 Koffler Ferenc I 41
 Kokad I 306, 307, 308, 318
 Kollár József II 126
 Kolláth József II 16
 Kolonnay László I 440
 Kolozs Károly II 82, 84
 Kolozs Sándor I 49
 Kolozsvár I 33, 36, 218, 262 II 60, 153, 349, 398
 Kolozsvári Kiss László I 262
 Kocsy Ferencné II 26
 Kocsord II 313, 329, 331, 370
 Kodácsi János II 181
 Koffler Ferenc I 41
 Kokad I 306, 307, 308, 318
 Kollár József II 126
 Kolláth József II 16
 Kolonnay László I 440
 Kolozs Károly II 82, 84
 Kolozs Sándor I 49
 Kolozsvár I 33, 36, 218, 262 II 60, 153, 349, 398
 Kolozsvári Kiss László I 262
 Komádi I 26, 191
 Komáromy Gábor I 18
 Komlódtótfalu II 332, 334
 Komlós I 126
 Komlósi Gábor II 61
 Komlóssy György I 317
 Komlóssyné I 317
 Komolay Sándor I 395
 Komoró I 394, 395
 Konc Bertalan I 298
 Koncz Aurélné I 265
 Koncz István I 31,33
 Koncz Janika II 382
 Koncz József II 243
 Koncz Tamás I 164
 Koncz Zoltán I 250
 Kondor Béla I 221
 Kónya Ferenc I 82
 Kónya Gábor II 159
 Konyár I 275, 276, 308, 309, 310, 311, 313, 314
 Kopácsy Klára I 423
 Kopcsó András II 172
 Kopócsapáti I 396, 425
 Koppányi Gyula I 93
 Koréh Endréné I 301
 Kormos Gyula II 107
 Kormos Lajos II 107
 Korocz László II 217
 Kóródy Gyula I 171, 172, 465, II 417
 Korolyó kapitány I 263, 465 II 417
 Korom József I 262, 465 II 417
 Korpos Zsófia I 49, 465 II 417
 Korsos István I 465 II 38, 417
 Korsós József I 465 II 182, 417
 Kósa Béla I 465 II 318, 319, 320, 417
 Kósa Ferenc I 105, 465 II 417
 Kósa Feri I 104, 465 II 417
 Kósa Károly I 337, 338, 465 II 417
 Kósa Lajos I 221, 465 II 417
 Kósa Zsigmond I 465 II 308,

- 312, 313, 417
 Kótaj I 465 II 6, 159, 207, 417
 Kotvics Imre I 465 II 92, 417
 Kovács Balázs I 415, 465 II 417
 Kovács Bertalan I 359, 465 II 322, 417
 Kovács Endre I 465 II 241, 417
 Kovács Ernő dr. I 465 II 417
 Kovács Ferenc I 438, 440, 441, 442, 465 II 417
 Kovács Gabriella I 300, 301 II 417
 Kovács Gizella I 465 II 380, 381 417
 Kovács Gyula I 76, 424 II 368, 373, 379, 387, 417
 Kovács Ibolya I 34, 39, 442, 455, 465 II 407, 417
 Kovács Ilonka I 103, 465 II 417
 Kovács Imre I 457, 465 II 13, 38, 269, 409, 417
 Kovács Irma I 231, 465 II 417
 Kovács István I 40, 149, 339, 465 II 23, 207, 213, 214, 417
 Kovács Istvánné Teleki Zsuzsánna I 339, 465 II 417
 Kovács János I 465 II 66, 417
 Kovács Jenő I 465 II 123, 346, 384, 417
 Kovács József I 40, 270, 350, 465 II 146, 417
 Kovács Juliánna I 231, 465 II 417
 Kovács Károly I 151, 226, 231, 339, 465 II 417
 Kovács Károlyné Juhász Anna I 339, 465 II 417
 Kovács Lajos I 45, 48, 84, 188, 254, 349, 463, 465 II 415, 417
 Kovács Lajosné I 48, 465 II 417
 Kovács László I 207, 233, 240, 465 II 417
 Kovács Mária I 93, 465 II 417
 Kovács Mihály I 251, 252, 460, 465 II 42, 118, 412, 417
 Kovács Miklós I 413, 440, 465 II 417
 Kovács Pál I 184, 465 II 417
 Kovács Sándor I 32, 89, 103, 226, 389, 391, 465 II 417
 Kovács Tibor I 300, 465 II 256, 417
 Kovács Tiborné I 300, 465 II 417
 Kovács Zsigmond 26, 465 II 417
 Kovácsné I 465 II 124, 417
 Kovaltsik Lászlóné I 385, 465 II 417
 Kozák Mária I 116, 465 II 417
 Kozma Irén I 354, 465 II 417
 Kozma János I 316, 465 II 417
 Kozmáné Varga Irma I 26, 465 II 417
 Köblös Mihály I 392, 393, 394, 465 II 417
 Ködmön Gábor I 465 II 120, 124, 417
 Kökényessy András I 465 II 27, 68, 417
 Kökényessy Endréné I 465 II 26, 417
 Kölce I 465 II 8, 303, 334, 336, 337, 361, 385, 417
 Kölgyessy László I 465 II 153, 417
 Költő Gyula I 175, 185, 203, 204, 205, 209, 211, 465 II 417
 Kömörő I 9, 394, 395, 465 II 8, 318, 337, 338, 361, 417
 Könczey Albert I 465 II 156, 157, 417
 Könyves Kálmánné I 290, 292, 465 II 417
 Könyves Tóth Albert I 294, 295, 297, 298, 312, 465 II 417
 Körösfő I 465 II 140, 417
 Körösi Balázs 465 II 88, 417
 Körösladány I 6, 116, 117, 118, 119, 465 II 28, 29, 40, 417
 Körösnagyharsány I 465 II 7, 265, 266, 268, 417
 Köröstarcsa I 6, 93, 105, 119, 122, 465 II 417
 Köröstarján I 170, 465 II 417
 Körösszakál I 465 II 7, 226, 268, 275, 417
 Körösszegapáti I 465 II 7, 268, 269, 417
 Körtvélyessy László I 465 II 138, 417
 Köszl Ottóné I 100, 465 II 417
 Kötcese I 134, 137, 465 II 417
 Kötegyán I 465 II 7, 269, 272, 274, 417
 Kötél Béniné Kovács Lila I 369, 465 II 417
 Kötél István I 369, 465 II 417
 Kövendy Lajos I 253, 465 II 417
 Kövér András I 30 II 465 II 417
 Kövér Endre I 26, 465 II 417
 Kövér László I 119, 465 II 417
 Krakkó József I 465 II 352, 417
 Kregcsy Valdemár I 465 II 323, 417
 Kreskay Ferencné I 465 II 19, 417
 Kresznerics Gyula I 465 II 36, 417
 Kriston Elek I 372, 465 II 417
 Kriston Elek I 465 II 208, 417
 Kriston Géza I 465 II 150, 417
 Kriston Sándor I 465 II 225, 417
 Kruchió Lajos I 101, 465 II 417
 Kuki Lajos I 82, 465 II 417
 Kulcsár Endre I 217, 465 II 417
 Kulcsár Erzsébet I 465 II 220, 221, 226, 417
 Kuli János I 385, 392, 393, 394, 465 II 417
 Kulin Lajos I 466 II 182, 417
 Kulöz Miklós I 466 II 25, 418
 Kun Albert I 98, 466 II 418
 Kun Antal I 272, 466 II 418
 Kun Elek I 466 II 37, 418
 Kun Ilona I 466 II 48, 418
 Kun István I 75, 466 II 418
 Kun Józsefné Zakor Juliánna I 466 II 201, 202, 418
 Kun Pál I 466 II 48, 53, 418
 Kun Vilibald I 76, 466 II 418
 Kunágota I 6, 105, 122, 466 II 418
 Kuncsorba I 466 II 5, 44, 45, 47, 418
 Kunhegyes I 192, 466 II 5, 12, 16, 20, 21, 23, 26, 40, 41, 47, 51, 53, 94, 96, 97, 418
 Kunmadaras I 466 II 5, 21, 22, 23, 24, 26, 40, 48, 49, 54, 56, 87, 418
 Kunszentmárton I 466 II 5, 57, 59, 60, 61, 69, 90, 418
 Kunyhó Szabó István 466 II 124, 418
 Kurdi Sándor I 122, 466 II 418
 Kurucz József I 213, 280, 466 II 418
 Kuruczné I 466 II 144, 418
 Kustár Dániel I 104, 106, 466 II 418
 Kuszka István I 466 II 122, 418
 Kutasy Margit I 466 II 156, 157, 418
 Kürthy Erzsébet I 466 II 161, 418
 L. Nagy Emília
 L. Nagy István II 118
 L. Nagy Juliánna
 L. Tóth András II 123
 L. Tóth Józsefné II 123
 Laczkó László I 26
 Laczkó Lászlóné I 26
 Ladányi Imre I 89, 164,

- Lajos Béla I 181
 Lajos Mihály II 162
 Lajosmajor II 300
 Lakatos Margit I 334, 335
 Lakay Vilma
 Laki Lajos II 16, 68, 94, 95, 96
 Láng István I 109
 Lanku József I 76
 Lányi Pál II 182, 198
 Láposhidegkút II 289
 Lapu György II 70
 Laskai Pál II 238
 Laskay Péterné Molnár Katalin II 206
 Laskod I 396, 397, II 190, 201
 László Albert I 436, 437
 László Gyula II 122
 László János II 279, 280
 László Jenő I 99
 Lázári II 160, 379
 Lecső József II 36
 Lédeczi Béla II 40, 41, 42
 Leel-Össy Árpád II 276, 281
 Leffelholz Gábor II 190
 Leffelholz Judit
 Lénárt Gyula I 362
 Lénártfalva II 289
 Lencz G. Sándor I 315
 Lencse Jenő I 109
 Lengyel Antal II 344
 Lengyel Bálint II 146
 Lengyel Ferenc II 160
 Lengyel Jenő I 95
 Lengyel József I 196
 Lengyel Sándor II 161
 Lengyel Sándorné II 163
 Lengyel Zoltán II 199, 233
 Lenkey Endre II 232
 Lenthe Lajos I 33
 Leolescu I 428
 Léva II 155
 Lévai Mihály I 77
 Lévy Géza I 223
 Lévy Károly II 48
 Lévy Mária II 243
 Ligárt Mihály II 234
 Lipcsei Gábor I 89
 Lipcsei Sándor II 17
 Liptai Lajosné II 202
 Lipták Dénes I 434, 435
 Liszkai Gyula II 97
 Lisznyai Albert II 124
 Litke I 231
 Loós András I 45, 47
 Losonc I 159
 Losonczy Endre I 107, 108
 Losonczy Géza I 142, 175
 Lovadi Lajos I 178, 182
 Lovas Gábor II 75, 82
 Lovas Gaborné Létay Anna
 Erzsébet II 83
 Lovas Márton I 26
 Lócsey Lajos I 342, 343
 Lőrinc Mihály II 364
 Lőrinczy András II 183
 Lőrinczy József I 317
 Lőrinczy Józsefné I 317
 Lövvő II 387
 Lövvőpetri I 397, 398, 427, 429
 Ludász Gyula II 347
 Lukácskó András II 177, 179, 180
 M. Kiss Gyula I 37, 39
 M. Kiss Gyuláné Tarczali Erzsébet I 37
 M. Tóth József II 169
 Maár Olga I 139
 Mácsa I 176
 Mád I 82
 Madai Sándor II 172
 Madar Sándor II 172
 Madarassy András II 306
 Madarassy Géza II 367
 Madarász József I 56
 Madarász Károlyné Balogh Terézia II 120
 Mados Imre II 300
 Mados Miklósné II 278
 Magi Mátyás I 43
 Magoss Sándor II 170
 Magyar Ágnes II 266
 Magyarcsanád I 123, 124
 Magyardombegyház I 122
 Magyarhomorog II 274, 275
 Magyarai Béla II 169
 Magyarai Vince I 197
 Magyaró I 50
 Magyarosi Béla II 256
 Magyary-Kossa István II 94
 Majsay József I 141, 142
 Majtis I 323 II 339, 340, 341
 Makai József I 398
 Makai Lajos I 398
 Makkai Márton I 116
 Makkai Sándor I 414
 Makkoshotyka I 79 II 178
 Makláry Károlyné II 50
 Makláry Pap Ernő I 296
 Makó I 53, 111, 113, 115, 116, 123, 124, 126, 132, 135 II 19, 110
 Makra Sándor II 124
 Mali Máté II 289
 Mánai Szücs Ferenc II 62
 Mancsa Imre I 124
 Mánd II 342, 343, 370
 Mandel Mór I 155
 Mándok I 356, 361, 368, 390, 398, 400, 402 II 241
 Mándy István II 50
 Mányi János II 172
 Máramarosziget II 160, 161, 162
 Marcsa Imre II 61, 62, 63
 Marcsek Márta II 211
 Margitta I 337, 339 II 313
 Máriapócs II 158
 Marika testvér I 26
 Marján Ferenc II 170
 Marján János II 170
 Marjay Géza I 95
 Marjay Károly II 61
 Márki Gábor II 117, 120
 Márki Róza II 257
 Markó Jenő II 122
 Márokpapi I 156, 157
 Marozsán Ilona II 306
 Marsalkó József II 256, 265
 Marsalkó Józsefné Balogh Emma II 256
 Mártha Lajos I 67
 Mártha testvér II 303
 Márton Antal I 48
 Márton Árpád I 108, 110, 114
 Márton Ella I 364
 Márton Ferenc(z) I 385 II 290
 Márton Gábor I 50 II 203
 Márton István I 213
 Marton József II 47, 103, 107, 108, 109
 Márton László II 172
 Márton Sándor I 195
 Martonffy Béla I 78
 Martsa Imre I 393
 Masznyik Endre II 67
 Mátay Andorné I 250
 Máté Géza II 124
 Máté János II 265
 Mátészalka I 157, 423 II 238, 239, 275, 301, 311, 333, 362, 387
 Máthé Kálmán I 26
 Matolcs II 320, 340, 341, 342, 387
 Matolcsi Antal II 380, 381
 Mátyus I 157, 158
 Mauks László II 124
 Megadja Erzsébet II 202
 Megyeri Béla II 233
 Megyeri Lajos I 315
 Megyéry Pál II 92
 Méhes Ilona II 257

- Méhész Sándor II 172
 Méhtelek II 343, 344
 Melegh Dániel I 45
 Melegh Tibor I 49
 Melkó István I 323
 Menyhért Tóni I 32
 Mérék II 240
 Mester István II 24
 Mester János II 190
 Mester József II 190
 Mester Lajosné I 331
 Mészáros Imre I 339
 Mészáros István I 103
 Mészáros József I 103
 Mészáros Mihály I 332 II 12, 16
 Mészáros Sándor II 198
 Mezei Béla II 330
 Mezei Lajos I 241
 Mezei Sándor I 39, 40
 Mezei Sándorné I 39
 Mező Bernát I 157
 Mezőberény I 104, 125
 Mezőcsát II 99
 Mezőgyán II 276, 282
 Mezőhegyes I 105, 124, 125,
 126, 132, 133, 135, 137 II 398
 Mezőkaszony I 144
 Mezőkeresztes II 82
 Mezőkovácsháza I 88, 133, 134,
 136, 137
 Mezőkövesd I 270 II 82, 87
 Mezőladány I 402
 Mezősas I 385 II 268, 276, 277
 Mezőtúr I 124 II 15, 43, 46, 61,
 63, 103, 126, 203, 270
 Mezőzombor II 199
 Micsinay Péterné I 109
 Mihály István II 123
 Mihályfalvi Margit II 120, 124
 Mihályháza II 82
 Mihályi Gyula II 123
 Mihályi Sára I 197
 Mikács Erzsébet II 124
 Mikecz Gábor II 156
 Mikecz Lajos II 334
 Mikepércs I 315
 Miklovicz Sándor II 96
 Mikó Imre II 48, 50
 Mikó József I 43
 Mikó László I 43
 Mikó Miklós I 36, 37 II 190
 Mikó Sándor I 78, 79, 80, 81, 85
 Mikolaj Istvánné II 146
 Mikolaj Pál II 182
 Milák Jenő I 356, 401,
 Milák Jenőné I 401
 Mile Barna II 38
 Milota II 344, 346, 383, 384
 Milotay Lajos I 280
 Miskolc I 192, 262, 266, 361,
 363, 364, 419, 420, 421 II 127,
 194, 197, 207, 210, 302
 Miskolczy Barnáné I 231
 Misztótfalu II 288, 289, 290
 Mitrik Sarolta I 356, 401
 Mitrovics Gyula II 228
 Moczok Lászlóné II 202
 Mogyorós Sándor II 296
 Mohács I 363
 Mohácsi József II 17
 Molnár (Gabi) Gabriella I 34, 39
 Molnár A. Béla I 89
 Molnár Antal I 293, 294, 295
 II 225
 Molnár Aranka I 34, 36, 37
 Molnár Bálint II 176, 179, 180
 Molnár Béla II 305
 Molnár Elemér II 25, 100, 331
 Molnár Ernő I 125
 Molnár Ferenc I 34, 35, 36, 37,
 39, 55
 Molnár Géza I 318, 319
 Molnár Gyula I 98, 270 II 92,
 267
 Molnár Imre II 259
 Molnár István I 104, 106 II 186
 Molnár János I 248, 413, 417 II
 264, 279, 280, 347
 Molnár Jenő I 52
 Molnár József I 18, 52 II 83
 Molnár Klára II 165
 Molnár Lajos II 146
 Molnár László I 221 II 203
 Molnár Márton II 256
 Molnár Pál II 161
 Molnár Pálné II 163
 Molnár Sámuel I 109
 Molnár Sándor II 153, 158, 163,
 221, 225
 Molnár Vince I 192, 193 II 51
 Molnár Zoltán I 34, 42
 Monoki Ilona I 39
 Monor II 106
 Monori Imre II 30
 Monostorpályi I 266, 298, 316,
 317, 333, 342
 Mónus Ferenc I 109
 Monus Sándor I 207, 208, 215
 Mónyiné Csillag Angéla I 442
 Mór II 304
 Morvay Aladár I 173
 Moszkva I 11, 38, 311 II 23, 30
 Mózes Anikó I 47
 Mózsik Antal I 331
 Mudri Pál I 416, 418
 Munkács I 152, 163 II 323,
 345, 396
 Munkácsy (Munkácsi) György
 II 181
 Munkácsy Károly II 91
 Muraközi Ferencné Horváth
 Ilona II 203
 Muraközy Éva II 107, 111, 112
 Muraközy Gyula II 110
 Murányi József II 306
 Mustó Sándor I 312
 N. Nagy Ilona II 44
 Nábrád II 352, 353
 Nadányi János I 209
 Nádor János I 56
 Nádudvar I 34, 49, 52, 54, 55, 56,
 57, 62, 63, 72
 Nagy Adél I 184
 Nagy Balázs Dezső I 56
 Nagy Béla I 107, 183
 Nagy Bertalan II 350
 Nagy Dániel I 219, 338
 Nagy Dezső I 144, II 13, 106
 Nagy Elek II 319
 Nagy Ferenc(z) I 39, 47, 349,
 367, 368 II 270
 Nagy G. Sándor I 188
 Nagy Gábor I 308 II 190
 Nagy Géza I 203
 Nagy Gizella II 243
 Nagy Gyula II 232
 Nagy Imre I 207, 323
 Nagy Irma I 47
 Nagy István I 24 II 272
 Nagy J. Lajos I 188
 Nagy János I 31, 252
 Nagy Jenő II 37
 Nagy József I 34, 37, 39, 40, 193,
 230, 280, 349
 Nagy Józsefné II 159
 Nagy Juliánna
 Nagy Kálmán I 26, II 36
 Nagy Károly II 12, 14, 16, 17,
 169, 403
 Nagy Károlyné I 333
 Nagy Lajos I 89, 100, 202, 206,
 207, 209, 211, 220, 221, 222, 300,
 302, 304, 306, 312, 349
 Nagy László I 402 II 338
 Nagy Lóránt II 82
 Nagy Margit I 280, 344, 12
 Nagy Márton I 299, 312
 Nagy Mátyás II 41
 Nagy Mihály I 234, 235
 Nagy Mihályné I 235
 Nagy Miklós I 300, 304

- Nagy Olga II 244
 Nagy Samu I 354
 Nagy Sándor I 106, 109, 139, 207, 255, 270 II 70, 172, 277
 Nagy Tibor I 47
 Nagy Zoltán I 26, 109, 186 II 307
 Magyar II 317, 319, 346, 347
 Nagyatádi Szabó István
 Nagybacsó II 162
 Nagybajom I 52, 192, 213
 Nagybánya II 289, 324, 347, 348, 349, 350, 398, 399, 403
 Nagybereg I 148, 161
 Nagybocskó II 182
 Nagydobos II 236, 240, 241, 242, 244, 250
 Nagyecsed II 235, 245, 246
 Nagyég II 350, 351
 Naggyörgy Sándor
 Nagyhalász II 144, 163, 164, 180, 196
 Nagyhodos II 321, 351, 352
 Nagykálló II 134, 141, 153, 155, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 185, 191, 199, 205, 207
 Nagykároly II 232, 245, 307, 324, 355
 Nagykereki I 175, 185, 200, 203, 204, 205, 220
 Nagykőrös I 122, 289
 Nagylak I 124
 Nagyléta I 230, 306, 308, 309, 317, 318, 319, 320, 322, 342
 Nagylónya I 158, 159
 Nagymágocs I 100
 Nagymajlát I 126
 Nagymajor I 75
 Nagymáté Juliánna II 202
 Nagymáté László I 76, 78
 Nagymáté Margit II 202
 Nagymáté Péterné Csabai Anna
 Nagypalád II 325, 326, 327
 Nagypirit I 188
 Nagyrábé I 322, 324, 326, 327, 329, 330, 337
 Nagyszalonta I 178, 187, 211, 274 II 58, 262, 263, 264, 269, 270, 272, 273, 274, 278, 279, 280, 291, 355
 Nagyszántó I 185, 186, 200, 204, 205, 207
 Nagyszékely I 183
 Nagyszekeres II 352
 Nagyszénás I 99, 124
 Nagyszöllös II 163
 Nagytomaj II 19
 Nagyvárad I 53, 170, 171, 175, 177, 179, 180, 182, 183, 184, 185, 197, 200, 205, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 214, 216, 219, 226, 231, 235, 274, 280, 289, 292, 308, 309, 329, 337, 339 II 14, 23, 50, 103, 163, 172, 266, 270, 273, 279, 331, 398
 Nagyvarsány I 382, 383, 402, 403
 Nánási Mihály II 41
 Nánási Piroska II 124
 Nánássy Andor II 170
 Nánássy Erzsébet II 187
 Nánay Attila I 115
 Nánayné II 235
 Napkor I 84 II 149, 187, 228
 Némegy István I 65
 Némegy Zoltán II 71
 Nemes Alajosné Révész Juliánna II 71
 Nemes Ferencz I 241
 Nemes Imre II 362
 Nemes István II 26
 Nemes János II 19, 21
 Nemes Sándor I 345
 Nemesborzova II 343
 Nemesné II 68
 Német István I 223
 Németh Gizella I 103
 Németh Lajos I 77
 Németh László II 12, 16
 Németh Vince II 93, 94, 95
 Némethy István I 300
 Némethy Mária I 280
 Nicolescu I 428
 Nikolajevics Baikov Barisz I 38
 Nobik József II 58
 Novák Károly II 38
 Novi Sambor I 158
 Nyárad II 264
 Nyéky Imre II 340
 Nyerges Ferenc II 187
 Nyerges Jolán II 156
 Nyeste Géza II 156
 Nyeste István I 197
 Nyeste Istvánné II 155
 Nyeste József II 154, 168
 Nyikos Sándor II 92
 Nyírábrány I 31
 Nyíraczád I 64, 65
 Nyíradony I 337, 338, II 171, 172, 186
 Nyírbátor II 153, 166, 172, 173, 174, 182, 198, 199, 207
 Nyírbogát II 140, 174, 175
 Nyírbogdány I 361, 362, 383 II 175, 176, 220
 Nyíregyháza I 26, 32, 220, 317, 323, 339, 349, 354, 370, 400, 411, 416, 417, 423 II 131, 134, 140, 141, 144, 149, 150, 153, 154, 155, 166, 173, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 186, 189, 194, 196, 209, 220, 221, 270, 301
 Nyíresújfalú I 149
 Nyírgelse II 158, 181
 Nyírgyulaj II 181, 182, 193
 Nyiri Albert II 38
 Nyiri István II 392, 393, 394
 Nyíribrony II 169, 182, 183, 189
 Nyírkákó II 183, 184, 185, 200
 Nyírkarász I 375, 404, 408, 411
 Nyírkáta (lásd Gebe)
 Nyírkércs II 184, 185, 200
 Nyírlövő I 409
 Nyírlugos II 172
 Nyírmada I 377, 409, 410
 Nyírmeggyes II 246
 Nyírmihálydi II 169, 171, 172, 185, 186
 Nyírparasznya II 247, 248
 Nyírpazony II 186, 187
 Nyírtass I 377, 378, 410, 411, 413, 439, 440, 441, 442 II 353
 Nyírtét II 187, 188, 195
 Nyírtura II 189, 205, 206
 Nyírvasvári II 173
 Nyitray Etelka II 87, 88
 Nyitray Zoltán II 88
 Nyulak Béla I 392, 393
 O. Tóth György II 16
 O. Varga Imre I 40
 Ófehértó II 192
 Ohat I 73, 75
 Okány II 280, 282
 Ókéske I 134 II 91
 Oláh A. Balázs I 415, 417
 Oláh Balázs I 396, 425
 Oláh Béla II 259, 262
 Oláh Gyula I 294, 295
 Oláh István I 102, 103, 125
 Oláh János II 154
 Oláh József II 36, 285
 Oláh Károly II 150, 188, 197, 206, 216
 Oláh Mihály II 83, 258
 Oláh Sándor II 324, 347, 349
 Oláh Zsigmond I 192, 240
 Olajos Pál II 112
 Olasz Béla I 207, 214
 Olasz István I 112
 Olcsva II 243, 248, 250
 Olcsvaapáti II 243, 249, 250, 251, 254

- Olteanu István I 38
 Onda Sándor I 355
 Ónodi Géza I 39
 Ópályi II 251
 Orbán Elek II 235, 243
 Orbán Elekné II 235
 Orbán Gyula I 24
 Orbán Sámuel II 119, 120
 Orbán Sándor I 151, 152
 Orcskó Gizella II 202
 Orgován József I 449
 Orgován Lajos I 398
 Ormós István I 408
 Oros I 220 II 189, 191, 192
 Orosháza I 88, 124, 127, 132
 Orosz B. Sándor I 150
 Orosz Gyula I 388, 389, 390, 391
 Orosz János II 330, 331
 Orosz Kálmán II 384
 Orosz Lajos I 195
 Orosz Mária I 354
 Orosz Sándorné I 231
 Orosz Tamás II 229
 Oroszlán Sándor I 156, 161
 Orth Imre I 177, 181, 182, 183
 Orvos Béla I 351
 Orvos György I 349
 Orvos Lajos I 349
 Osváth Sándor II 123
 Ottomány I 337, 340
 Óvári II 295, 368, 373, 379
 Óváry Géza II 87
 Ózd II 169
 Ozsváth Józsefné I 339
 Öcsöd I 88, 105, 128 II 69
 Öcsödi Gáborné II 25
 Ökrös Erzsébet II 330
 Ökrös István I 316, 348
 Ökrös József I 179
 Ór II 193
 Ördög Lajos I 243
 Ördögműt
 Óri József I 325, 332
 Óry Zoltán II 316
 Ötvös András I 331
 P. Nagy Elek I 88, 105, 128
 P. Oláh Mihály II 83
 P. Szász Lajos I 89
 Paál Gyula II 270
 Pájer Gyula I 26
 Paks I 159
 Paksi Kis Sándor I 211, 212
 Paksi Sándor I 98
 Paksy Kiss Sándor I 177
 Paksy Sándor II 274
 Pál Albert I 76
 Pál Erzsébet I 76
 Pál Ferenc I 85 II 172
 Pál János I 49
 Pál József II 146
 Pál Mihály I 75
 Palágyi István I 148
 Pálfi Antal I 52
 Páll Dezső II 65
 Páll Sándor I 226
 Pallagi István II 76
 Pallagi Istvánné II 75, 76
 Palotás István I 103, 104
 Pálur Istvánné I 227
 Pánczél Jenő II 299
 Pánczél László I 109
 Pankota II 103, 105, 106, 108, 110
 Pankovits Jolán I 93
 Panyola II 302, 317, 353
 Pap I 398, 413, 415, 416, 417, 419
 Pap Andor I 211
 Pap Béla II 36, 37, 39
 Pap Erzsébet II 285
 Pap Ilona I 350
 Pap László I 211, 215
 Pap Zsigmond II 28
 Pápa I 175 II 16, 82
 Pápai Károly II 123
 Pápai Sándor II 24
 Papkeszi I 377
 Papolczy Zoltán II 289
 Papos II 251, 252
 Papp I 72
 Papp Amanda II 197
 Papp Andor I 208
 Papp Béla II 96
 Papp Ferenc(z) I 76, 139, 231
 Papp Ferencné II 89
 Papp Gábor I 105, 119
 Papp Gézané I 301
 Papp Gyula I 39, 331, 414, 417, 418 II 69
 Papp Imre I 293 II 267, 301
 Papp Irma Judit I 301
 Papp József I 27, 316 II 163
 Papp Kálmán I 432
 Papp Kálmán Jenő I 364, 412, 441, 442, 443
 Papp Károly I 98, 234 II 267
 Papp Lajos I 179, 331,
 Papp Lajosné II 123
 Papp László I 162, 192, 207, 209, 238
 Papp Mihály I 192
 Papp Mihályné I 191
 Papp Pálné II 69
 Papp Sándor I 205 II 258
 Papp Sándorné II 173
 Papp Tibor I 323
 Parrag Gyula I 197
 Parti Sándor I 322
 Paszab II 150, 169, 188, 189, 193, 197, 206, 216
 Pászto II 154, 302
 Pásztor Erzsébet II 201
 Pásztor Géza II 45, 46
 Pásztor János II 75
 Pásztor Zsigmond II 113
 Patai Ambrus I 327, 330, 333
 Pataki József I 300
 Pataki Józsefné I 300
 Pataki Lajos I 365
 Pataki Sándor I 312 II 118
 Pataki Zoltán II 387
 Pátaky László II 181
 Patay Irén I 357
 Patkós Imre II 28
 Patkós János I 124 II 62
 Patkov Wallentin I 337
 Patóháza II 130
 Pátroha I 364, 392, 393, 411, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 438, 439, 440, 441
 Pátyod II 285, 356
 Paulicsek II 19
 Péchy Szabolcs II 355
 Pécs I 241 II 160, 232
 Pelbárhida I 198
 Peleskey Sándor II 241, 244
 Pelle Erzsébet I 212, 215
 Pelő Imre I 349
 Penke Lajosné Kovács Ilona II 370
 Pénzes Erzsébet I 32
 Penyige II 353, 354
 Perbenyik II 241
 Pecz István II 265
 Pernyéspusztá I 333
 Pesti László I 199
 Péter István II 344
 Péter Lajos II 344
 Péter Szarka László I 45
 Pethő Antal II 156
 Pethő Ferenc II 70
 Pethő Gyula I 449
 Pethő Károly I 361, 363, 381, 382, 392
 Pethő Zoltán II 243
 Petneháza I 423
 Petneházi László I 119
 Petri Imre I 99
 Petrovich Ede I 425
 Pettes Andor I 232

- Pikó Imre I 232
Pincési Sándor I 293
Pinczés Imre I 16
Pintér Benjámin II 97
Pintér Sámuel II 97
Pintér Sándor II 97
Pipis István II 21
Piricse II 173, 197, 198, 199
Pista Ilona I 112
Pocsaj I 289, 316, 340, 342, 343
Pokol Borbála I 356
Pokol Rozália I 401
Polgár I 65, 66, 67, 68, 257, 291
Polgárdi II 282, 283
Polyik Jánosné II 21
Pongrácz Elemér I 359
Porcsalma II 354, 356, 358, 359
Porcsalmi Lajos II 108, 113
Poroszlay Ferenc I 34, 40
Porzsolts I 34
Porzsolts Ferenc I 361, 365, 420
II 153
Porzsolts István II 166, 171
Porzsolts Judit
Pósalak I 193
Pósalaky László I 300
Posta József I 18
Pótor Aladár II 330
Pótor Dániel II 331
Pótor Ibolya Erzsébet II 313
Pótor Sámuel II 295
Póvik Albert I 238
Pozsár Gyula II 211
Pozsgay Károly I 280
Pozsonyi Jánosné Tóth
Zsuzsánna II 179
Prága II 323
Prügy II 144
Puskár Juliánna II 257
Puskás Lajos I 70, 71
Pusztagyenda II 93, 94, 96, 97
Pusztai Sándor II 275
Pusztakengyel II 43, 44, 103,
106, 109, 116
Pusztarozsály I 431
Putnoki István I 213
Püspökladány I 52, 54, 233, 236,
308 II 17
Püspöklele I 115, 116, 124
R. Hegedűs Ferenc II 132
R. Nagy László II 90
R. Szücs Erzsébet I 100
R. Tarsoly Antal II 175
Rab János I 398
Rab Mihály I 398
Rác Ambrus I 322, 323, 333
Rác Antal I 49
Rác Géza II 164
Rác Gyula I 26, 340
Rác János II 168
Rác Jenő I 164, 165
Rác József II 133, 134
Rác Károly I 26, 109
Rác Lajos II 257
Rác Mihály I 211 II 279
Rác Miksa II 15
Rác Sándor II 122
Rác Zoltán I 262
Rácsai Lajos II 267
Rádi István II 200
Radnóthi Endréné II 12
Radó József I 317, 318, 322
Radó Margit I 317
Radványi János II 313
Raffay Lajos I 234, 237, 239
Rahó II 162
Rakács Sándor II 344
Rakamaz II 55, 137, 191, 206,
207
Rákó Aliz I 32
Rákó György I 32
Rákóczfalvi Edit II 107
Rákóczifalva II 63, 65, 113
Rákossy József I 239
Rákosszentmihály II 70
Ramocsaháza II 184, 185, 199,
200, 201, 202
Rapcsák Péter I 107, 108, 114
Rápó Károly I 105, 119, 121
Rápolts II 357, 359, 360
Rápolthy László II 185, 200, 201
Rápolthy Árpád I 270
Raposs Viktor I 136
Rásky András I 425
Ratkai István II 124
Ratkay László I 104 II 122
Rátonyi Irma I 228
Rátz Lajos II 305
Ravasz László I 414
Rébék Pál I 119, 121
Rebi Ferencz I 164
Rédai József II 206
Rédey (Rédei) József II 131,
132, 178, 185
Reformátuskovácsháza I 124,
132, 135, 136, 137
Reho Gyula I 163
Rékasi Gábor II 69
Rékasi Sándor II 107, 113
Remenyik Sándorné I 75
Resch Mihályné I 215
Rét I 207, 209, 210, 211, 213,
214, 215
Réthy Lajos I 33
Rétközberencs I 423, 424, 441
Rév I 216, 217
Révaranyos I 361, 425
Révész Dezső II 203
Révész Imre I 11, 47, 208, 249,
255 II 205
Rezes Mihály II 172
Rohod II 203, 204
Román László I 190, 194
Romhányi Istvánné II 124
Rónay Gyula II 122, 123, 125
Rostás Jánosné Tóth Mária II
202
Rózsa Jenő II 257
Rozsnyó II 82
Rudabánya II 92
Ruth testvér II 303
S. Debreczeni Lajos II 124
Sáfár Sándor II 17
Sajti Károly I 194
Sajtos Imre II 112
Sajtos Mihály I 221
Salga Margit II 42
Sallai Péter II 123
Sallay Gézáné I 39
Sallayné Kovács Ibolya I 34
Sándor Imréné II 29
Sándor Kálmánné Antal
Erzsébet II 285
Sándor Nándor I 280
Sándor Pál II 33, 45
Sánta Erzsébet II 107
Sáp I 69
Sápi Ibolya I 195
Sárbogárd I 142
Sarkad I 96 II 29, 264, 271, 273,
274, 276, 279, 281, 282
Sarkadi Nagy Antal I 434
Sarkadkeresztúr II 272, 281, 283
Sarkadmeggyes II 282
Sarkadújtelek II 282
Sarkady Ferenc II 354
Sarkady Ilona II 269
Sarkady István II 238
Sarkady Károly II 314
Sarkady Pál I 209, 211, 213, 215
Sarkadi Pál I 207
Sárköz II 130, 325, 327
Sárközi István II 315
Sárospatak I 317, 319, 362, 364
II 153, 225, 228, 235
Sarossy Imre I 28
Sárrétudvari I 235, 236, 238,
242, 343, 346 II 23
Sass Kálmán II 349
Sass Sándor I 195
Saszet Győző I 177, 181

- Sátoraljaújhely I 364, 387 II
218, 221
Sch. Bán Rozália I 139
Scholz I 178
Schuller János II 205
Schwirián László II 36, 37
Schwirián Lászlóné II 38
Sebestyén Béla I 142
Sebestyén Kálmán II 123
Sebestyén László II 87
Sebeszta Gyula I 268
Sebők Jánosné Nagy Borbála
II 202
Sebők József I 363
Sebők Lajos I 252
Seeberg Béla I 151
Séllei Vilma I 89
Semjén II 155
Sényő II 188, 190, 205, 206, 216
Séra Gyula II 133
Séra Mihály II 154
Serdült Károly I 244
Seres Béla I 107, 108, 115
Seress Imre I 161
Seress László I 315
Sértő-Radics István I 105, 125
Sesztina Nagybakay Jenő I 266
Sigulenszki Dusán II 30
Sikolya Albert II 71
Siménfalvy Árpád II 163
Simon Anna I 301
Simon Elek I 151
Simon Endre I 146
Simon Erzsébet II 157
Simon Gyula I 151
Simon Imre I 151, 179
Simón István II 111
Simon Károly I 40
Simon László II 348
Simon Lászlóné II 124
Simon Pál I 146
Simon Péter II 118
Simon Sándor I 76, 151, 152
II 123
Simon Sándorné II 123
Sinai Lajos I 32
Sinka József I 155
Sipka Sándor I 109
Sipos Ferenc II 20, 99
Sipos Ida I 328, 330, 334
Sipos Imre I 219
Sipos István II 41
Sipos Ivánné II 99
Sipos József I 179
Sipos Károly I 337
Sipos Károlyné Melkó Irén I
323
Sipos Róza I 43
Siposs Jenő I 340
Siter I 218
Smaregla Mihály II 348
Smóling Gábor II 112
Soltész János II 75
Soltikápolna I 188
Solymosi József I 235, 240
Sólyom Ferencné Balogh Margit
II 256
Sólyom Géza I 334
Sólyom Imre I 335
Sólyom Károly I 335
Somogyi Antal I 71
Somogyi Etelka II 188
Somogyi György I 197
Somogyi István II 198, 280
Somogyi János I 414
Somogyi József I 109
Somogyi Mihály I 103
Sonkád II 325, 360, 361, 385
Soós Béla I 123, 124
Soós Ferenc I 252
Soós Imre II 122
Soós István I 207, 208
Soós Márton I 242
Sopron I 77 II 275, 387
Sóspuszta II 300
Sóstó II 141, 178
Sőreghy János I 251
Stancke Stettini I 404
Staudinger Béla II 400
Strompf László II 67
Sulyok Sándor I 248
Sütő Imre II 37
Sütő Károly I 234
Sütő Lajos I 179
Sütő Miklós Dezső II 321
Sütő Zoltán II 108, 111
Sz. Tóth András II 123
Szabad Károly II 155, 165, 171
Szabadfi Sándor II 120, 123
Szabadka I 183
Szabados László I 138, 139
Szabó Ambrus I 346
Szabó Andor II 107, 113
Szabó Antal I 125 II 172, 185,
239
Szabó Antalné I 47
Szabó Béla II 131, 218, 219
Szabó Bertalan I 161, 432
Szabó Dániel I 124, 137, 218
Szabó Dezső II 98
Szabó Elek II 58
Szabó Elemér II 235
Szabó Endre I 270, 272 II 330,
331
Szabó Erzsébet II 124
Szabó Ferenc II 22
Szabó Gáspár II 36
Szabó Géza II 42
Szabó Gyula I 26, 162 II 159,
308
Szabó Imre I 124, 133, 134,
141, 344
Szabó Imréné Tóth Gizella I 294
Szabó Irén I 339
Szabó István I 188, 231, 233 II
45, 46, 49, 235, 247
Szabó János II 172
Szabó Jenő II 36, 152, 251
Szabó József I 39, 179 II 172
Szabó Kálmán I 109 II 223, 226
Szabó Károly II 168
Szabó Katalin I 231
Szabó Lajos I 195, 207, 209, 280
II 228
Szabó Lajosné I 195
Szabó László I 23, 423 II 83,
239
Szabó Lászlóné I 423
Szabó Mária II 330
Szabó Mihály II 174
Szabó Pál I 66, 68
Szabó Péter II 155
Szabó Rózsa II 48
Szabó Sándor I 348, 360, 391,
392, 393, 394 II 113, 225
Szabó Sándorné II 118
Szabó Sára II 388
Szabó Tibor
Szabó Zoltán I 119
Szabolcs II 136, 170, 177, 206,
207
Szabolcsbáka I 378, 425, 426,
427, 428, 429, 430, 431
Szabolcsveresmart I 366, 376,
431, 432, 433, 434
Szajol II 103, 105, 109
Szakács Andor I 315
Szakáts József II 248
Szakoly I 412, 413 II 207, 208
Szakolyi Sándor II 208
Szalacs I 338
Szalacsi József II 360
Szalárd I 218, 219, 220
Szálasi Ferenc II 106, 227
Szalay András II 346
Szalay Józsefné I 50
Szalay Pál II 370
Szalay Sándor I 160
Száldobágyi József I 226
Szalics Ilona II 161
Szálkay Antal I 26, 27

- Szalkay Sándor II 206
 Szalonna II 155
 Szalontai Sándor I 76
 Szamosangyalos II 361, 362
 Szamosbecs II 362
 Szamosdara II 351, 368, 379
 Szamosdob II 296, 363, 379
 Szamoskér II 317, 364, 366, 388
 Szamoskóród II 379
 Szamossályi II 240, 249, 250, 366
 Szamostatárfalva II 343, 367,
 Szamosújlak II 290, 333, 367
 Szamosszeg I 70, 71 II 252,
 253, 388
 Szaniszló I 359
 Szaniszló Endre II 182
 Szanka Margit I 43
 Szánthó Béla II 203
 Szántó Gábor I 223
 Szántó Gusztáv II 232
 Szántó Imréné II 124
 Szántó József I 240
 Szántó Margit I 188
 Szántó Sándor I 316
 Szanyigó Ferenc I 100
 Szappanos Károly II 26, 68
 Szarka Boldizsár II 353
 Szarka László II 140, 175
 Szarka Sándor I 145 II 319, 320
 Szarka Zoltán I 112
 Szarvas I 94, 105, 124, 137, 138
 II 28, 29
 Szarvassziget II 178
 Szász I 72
 Szász Béla II 36
 Szász Imre I 50, 243, 266, 317,
 333, 349
 Szászi József II 22
 Szathmáry Gábor II 142
 Szatmár I 70, 71, 359, 375 II
 153, 162, 294, 295, 297, 309, 312,
 316, 317, 321, 323, 327, 333, 334,
 335, 337, 340, 350, 359, 362, 363,
 368, 369, 370, 371, 373, 377,
 378, 400
 Szatmárcseke II 331, 369, 370
 Szatmárgörbed II 130
 Szatmárhegy II 316, 368
 Szatmári László II 13
 Szatmárnémeti I 354, 364 II
 163, 178, 252, 293, 307, 316, 332,
 339, 340, 343, 344, 351, 359, 371,
 378, 380, 398, 399, 402, 403
 Szatmárökörítő II 356, 359, 382
 Szatmárudivari II 316
 Szávó Lajos I 338
 Széchenyi Endre II 61, 63
 Széchy Péter II 87
 Szécsény I 415, 417
 Szécsi András I 396
 Szécsi Ferenc II 212
 Szeged I 53, 124, 133, 134, 138,
 139, 140, 183 II 398
 Szegedi Ilona II 148
 Szeghalmi József I 179
 Szeghalmy Sándor I 208
 Szeghalom I 105, 188 II 284
 Székely I 361, 363, 434, 435 II
 184, 188
 Székely Dániel II 328
 Székely Ferenc I 139
 Székely László II 344
 Székely Mária II 132
 Székely Sándor II 168, 169
 Székelyhid I 229, 306, 337
 Székelyhidy Béla I 228
 Székelyhidy Béláné Katona
 Mária I 228
 Szekeres Dénes I 365
 Szekeres Gabriella II 391, 394
 Szekeres László II 380, 381
 Szekszárd I 323
 Szél Balázs I 109
 Széles Lajos I 79, 81
 Szeles Sándor I 147
 Széll Gyula I 139
 Szénásy Imre II 45, 46, 47
 Szenczy István II 135
 Szenes László I 249
 Szentandrás Elek I 119, 121
 Szentannay Dénesné II 37
 Szentes I 53, 107, 124, 132, 141,
 142 II 58, 69
 Szentesy(i) Gedeon II 321, 327
 Szentetornya I 99
 Szentgál II 283
 Szentjóni Menyhért II 235, 236
 Szentjóny-Szabó Tibor I 77
 Szentpéteri István II 49
 Szentpéterszeg I 313, 346, 347
 Szenyessy József I 219
 Szépkényerűszentmárton I 375
 Szepsy József I 385
 Szeremley Béla I 261
 Szerencs II 150, 199, 301, 302
 Szerencsi János II 239
 Szerenyi Pál I 145
 Szerep I 345, 347, 348
 Szibéria II 59, 223, 315
 Szigethy Lászlóné Fodor Margit
 II 347
 Szigeti Károly II 266
 Szikszai Erzsébet I 211
 Szikszay Csilla I 241
 Szikszay István II 165
 Szikszay Jánosné II 137
 Szikszó II 383
 Szilágyi Árpád II 23, 55, 56
 Szilágyi Erzsébet I 195 II 157
 Szilágyi Imre II 350
 Szilágyi István I 317, 318, 319,
 320
 Szilágyi Istvánné II 120
 Szilágyi János I/222
 Szilágyi József I 41, 345 II 282
 Szilágyi Józsefné I 345
 Szilágyi Károly II 282
 Szilágyi Lajos I 374
 Szilágyi Márton I 238
 Szilágyi Sándor I 207 II 103,
 105, 106, 108, 110
 Szilágynagyfalva II 221
 Szilva Endre I 34, 39
 Szilveszter Ákos I 135
 Szilye János I 26
 Szinerváralja II 323, 325
 Szini Béla II 70, 73
 Szinok Zoltán II 138, 145
 Szirbik Sándor I 124
 Szlezák László I 150
 Szoboszlai Sándor I 444
 Szokody II 89
 Szokond II 300
 Szólád I 134, 137
 Szolády Sándor I 100
 Szolnok I 102, 199 II 16, 47,
 69, 70, 71, 103, 106, 109, 110,
 127, 303
 Szolyva I 144, 146, 148, 149,
 152, 159, 163, 164, 165 II 163,
 396, 397
 Szombathely I 389
 Szombathely Béla I 73, 77
 Szombathely Bertalan II 288
 Szombathely Imre I 367, 369
 Szombathely Károly I 372
 Szondy György II 234
 Szondy István II 152
 Szónok Albert I 366
 Szónok Béla I 387, 388
 Szócs Gyula I 26
 Szócs Piroska I 26
 Szódemeter I 428
 Sződliget II 179
 Szőke Bertalan I 435
 Szőke Ferenc I 207, 210
 Szőke Ilona I 177, 180, 182
 Szőke Imréné I 231
 Szőke Károly I 326, 330, 332
 Szőke Mihály II 61

- Szóke Sándor I 203
 Szóke Zoltán I 171
 Szöllösi Károly I 121
 Szöllösi Sára II 182
 Szöllössy Ferenc I 312
 Szöllösy Sándorné I 385
 Szőnyi Mihály I 237
 Szörényi László II 30
 Szövetes Mihály II 76
 Sztálingrád I 330
 Sztrelkó Lajos II 40
 Szundy Béla I 69
 Szundy László I 132
 Szűcs András II 352
 Szűcs Antal II 224, 225
 Szűcs Endre II 275
 Szűcs Endre II 268
 Szűcs Eszter I 238
 Szűcs Gyula II 377, 378
 Szűcs Imre I 119, 121
 Szűcs János II 83
 Szűcs Jenő II 124
 Szűcs József I 78, 81
 Szűcs Lajos I 78
 Szűcs Lajos András I 77
 Szűcs László I 238
 Szűcs Péter II 387
 Szűcs Sándor I 340
 Szügyi Dániel II 67
 Szük Károly II 50
 T. Bertalan Ferenc II 258
 T. Papp Ferenc I 331
 T. Tóth Albertné I 76
 Taar Ferenc I 230
 Taar Mihály I 230
 Tájak Ilona I 175
 Tájnel Sándor II 161
 Tajta Miklós II 76
 Takács Ambrus I 43
 Takács András I 444
 Takács Gábor I 431
 Takács Imre I 231
 Takács István I 89
 Takács László I 89
 Takács Mária II 201
 Takács Sándor II 317
 Tákos I 160, 161
 Taktaharkány I 79
 Tamás András I 357
 Tamásváralja I 161 II 162
 Tápiószele II 42
 Tapolca II 42, 152
 Tar Ferenc II 283
 Tar János I 226 II 258
 Tar József II 313
 Tar Károly II 284
 Tar Lajos II 258, 260
 Tarcal I 26
 Tarczali Viktor II 265
 Tarcsi Lajos I 199
 Tariska Béla II 252
 Tariska Zoltán I 266
 Tarpa I 154, 159, 160, 163
 Tarrné Dombi Mária I 334
 Tarsoly Imre II 259
 Tassy János I 342
 Tassy Kálmánné II 347
 Tát II 302
 Tata II 232
 Tatár András II 202
 Tatár Antal I 48
 Tatár József I 39
 Tatár Tamás II 202
 Técső II 162, 209
 Tedely I 43
 Téglás I 34, 35, 39, 40 II 207, 209, 210, 211, 213, 214
 Telegdy József II 379
 Telekháza I 75
 Temesvár I 39, 132, 183, 287 II 278
 Tenyei Gyula II 18
 Tenyeiné Horogh Ilona I 56
 Tenyő II 43, 106, 109
 Tépe I 274, 348
 Terjék József II 148, 150
 Tetétlen I 49, 70, 71
 Thamó Béla II 156
 Thuróczy Zoltán II 177
 Thurzó Ilona II 107
 Tikász István I 89
 Tikos Jánosné I 231
 Tisza Imre I 104
 Tiszaadony I 161
 Tiszababolna II 80
 Tiszabecs II 338, 345, 361, 383, 384
 Tiszabercel II 147, 188, 189, 195, 206, 215, 216, 217
 Tiszabездé I 395, 436, 437, 438
 Tiszabó II 33
 Tiszabökény II 162
 Tiszabura II 65, 67
 Tiszacséce II 345, 384
 Tiszacsége I 72, 77
 Tiszadada I 78, 80, 81
 Tiszaderzs II 20, 23, 25, 26, 67, 68
 Tiszadob I 80, 81, 82, 83
 Tiszaeszlár I 84
 Tiszafegyvernek I 178
 Tiszaföldvár II 57, 60, 69, 70, 72, 73
 Tiszafüred II 24, 49, 54, 73, 75, 77, 81, 82, 84, 87
 Tiszagyulaháza I 66
 Tiszaigaz II 73, 81, 85, 88
 Tiszainoka II 88, 90, 91, 110
 Tiszakanyár I 364, 386, 411, 412, 432, 438, 441, 442
 Tiszakerecseny I 160, 161, 162
 Tiszakóród II 369, 385, 386
 Tiszakürt II 89, 90, 92, 93
 Tiszalök I 84, 85, II 157, 207
 Tiszalúc II 207
 Tiszamogyorós I 398, 400, 443, 444
 Tiszanána II 48
 Tiszaörs II 54
 Tiszapéterfalva II 162
 Tiszapolgár I 311
 Tiszarád I 39, II 217, 225, 226
 Tiszaroff II 16, 42, 68, 93, 94, 95, 96, 97, 113
 Tiszasas II 93, 97, 98
 Tiszasüly II 65
 Tiszaszalka I 162
 Tiszaszalók II 12, 17, 21, 68
 Tiszaszentimre II 20, 21, 22, 23, 24, 25, 36, 56, 66, 98, 99, 100
 Tiszaszentmárton I 444, 445, 450
 Tiszaszőlös II 24, 98, 100, 101
 Tiszaug II 70, 90, 101, 102
 Tiszaújhely II 162
 Tiszaújlak II 162, 324, 345, 351, 383, 396
 Tiszavárkony I 119
 Tiszavid I 163
 Tisztaberek II 386
 Tivadar I 160, 163, 164, II 318
 Tivadar András II 107
 Tivadarfalva II 162
 Tóbiás Gábor II 70, 73
 Toka Gyula II 168
 Tokaj I 383, 400, II 136, 137, 144, 166, 191
 Tokaji Károly I 89
 Tolcsva II 227
 Told I 185, 220, 222, II 150
 Toldy Irén II 170
 Tomay Dezső I 280, 312
 Tomor I 31
 Topa Dezső I 69
 Torda II 74, 75, 82
 Torday Ferenc II 382
 Torday Zsigmond I 280
 Torkos Béla II 92
 Torma Béla I 349
 Tornyi Gyula II 258
 Tornyospálca I 446, 447, 448

- Tót Gábor I 56
 Tóth Andor I 56
 Tóth Anikó II 120
 Tóth Árpádné I 250
 Tóth Béla I 107, 112, 173, 199
 Tóth Dezső II 89, 93
 Tóth Ernő I 203
 Tóth Etelka I 39
 Tóth F. Lajos I 188
 Tóth Ferenc I 231, II 328
 Tóth Gábor I 199
 Tóth György II 48
 Tóth I. István II 132
 Tóth Imre I 49, 221, 238, II 38
 Tóth István I 126, 132, 157, 350, 415, 417, II 38
 Tóth Istvánné Nemes Erzsébet II 26
 Tóth János I 43, 157, II 23, 26, 41, 48, 50, 51, 55, 56
 Tóth Jenő II 180, 243
 Tóth József I 221, 356, 401, II 179, 264
 Tóth Józsefné Horváth Erzsébet II 203
 Tóth Kálmán I 49, 108, II 36, 38, 75
 Tóth Károly I 238, II 83
 Tóth Katalin Erzsébet II 107
 Tóth Lajos I 100, 123, 262, 301, II 44, 103, 106, 109, 117, 122, 125, 132
 Tóth László I 365
 Tóth Mária II 75, 83, 202
 Tóth P. Etelka I 188
 Tóth P. József I 188
 Tóth Sándor I 76, 78, 151, 221, II 16, 45, 66, 259, 319
 Tótkomlós I 94
 Tőkés Elek II 117, 124
 Tőkés György I 396
 Tőkés Sándor II 36
 Tőkés Tibor II 140
 Tőkési Sándor II 123
 Tölcséry István I 109
 Tömöry Ferencz I 318
 Tömöry Ilona II 48
 Tömöry Lajos I 127
 Török András II 168
 Török Ede I 139, 140
 Török Eszter I 49
 Török Gyula II 325
 Török Ida II 37
 Török Imre I 323, 335, II 321, 351, 352
 Török János II 168
 Török József II 338, 402
 Török László II 90, 103, 104, 105, 109, 110, 111
 Török Vince II 35, 39
 Török Zsigmond I 221
 Törökbálint II 92
 Törökszentmiklós I 184, II 28, 40, 45, 47, 102, 103, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 116, 126
 Tözsér Áron I 316
 Tözsér Erzsébet I 316
 Tözsér Mihály I 344
 Trencsényi János II 211
 Trosztel Aranka II 275
 Tukacs János II 233, 246
 Tukacs Jánosné Erdős Magdolna II 370
 Tukacs László II 300, 322
 Tunyog II 341, 386, 387, 389
 Turai Kálmán II 25, 68
 Turai Kálmánné II 25
 Turgony II 40, 41
 Turi Ferenc I 316
 Turi Imre I 316
 Turi Károly II 125
 Turi Sándor II 188, 196, 197
 Túristvándi II 389, 392, 393, 394,
 Túrkeve II 117, 118, 120, 126, 127, 128, 130
 Túrricse II 395
 Turtóczki Sándor II 345
 Turzó Mihály I 346
 Tuzsér I 448
 Tyukod II 395
 U. Nagy László II 45, 47, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 111
 Újfehyvernek I 219
 Újfehértó II 166, 211, 218, 219
 Újházi Béla II 35, 37
 Újhelyi Mihály II 112
 Újhelyiné Boris Margit II 112
 Újiráz II 270
 Újkenéz I 439, 449, 450
 Újlaki Gyula I 199
 Újlaky István II 212
 Újlaky Lajos I 450
 Újléta I 271, 348
 Újszalonta II 276
 Újszentgyörgy II 19, 20, 21, 23, 24, 25, 27
 Ujvári Eszter I 211
 Újváros I 111, 207, 209, 211, 215
 Újvárosi Péter II 124
 Újvárossy Imre I 27
 Ungvári Erzsébet II 179
 Unoka Lajos I 145
 Uray Miklós II 184, 378
 Uray Sándor I 266
 Urbin Lajos II 165
 Urbin Mária II 165
 Úry Ferenc I 314
 Uszka II 338, 345, 383, 396, 397
 Ürögdi Ferenc II 290
 Üveges Zoltán I 266
 V. Molnár István II 69
 Vác I 139, 181
 Vác Sándor II 182
 Vadai Béla I 183, 190, 194
 Vadai Ferenc I 191
 Vadász Jánosné I 211
 Vadon Béla I 272, 273, 287, 312
 Vadon József II 387
 Vadon Sándor II 386, 389
 Vági József I 100
 Vágó Mihály II 174
 Vaja II 193, 203, 219, 220
 Vajda Balázs I 365
 Vajda Benő I 41
 Vajda József I 280, 281
 Vajda Károly I 366
 Vajda Sándor II 120, 125, 127
 Vajdics János I 356, 401
 Vajó János II 37
 Vajó Zoltán Zsolt II 265, 266
 Valek Ágnes I 268
 Vámosatya I 144, 165
 Vámosoroszi II 397, 401, 403
 Vámospércs I 85, 86, 230, 291
 Váncsod I 185, 222, 223, 301
 Váncsodi Imre II 118
 Vándor Ernő II 131, 193
 Ványa Inna II 331
 Ványai Imre I 330
 Váradolaszi I 207, 208, 209, 210, 211, 214, 215
 Váralmás I 155
 Varga András I 40, 199
 Varga Bálint II 124
 Varga Bálintné I 369
 Varga Béla I 89
 Varga Dávidné I 344
 Varga Dezső I 358, II 70
 Varga Éva I 211
 Varga Ferenc II 358
 Varga Ferencné II 92
 Varga Gyula I 151
 Varga József II 36
 Varga Károly I 280, I 174, 182
 Varga Lajos II 233
 Varga Lajosné I 215
 Varga László I 35, 36, 37
 Varga Lászlóné Lázár Gizella I 183, 184

- Varga Levente II 186
 Varga Róza I 333
 Varga Sándor I 40, 112
 Varga Sándorné I 40
 Várgede I 376
 Vargha Gyuláné II 12
 Vargha Irén I 228
 Vargha Zoltán II 21, 48, 50, 51, 52, 96
 Vári Imre I 119
 Varju Gyula II 135
 Varjúlapos II 178
 Vas István I 398
 Vas József II 24
 Vásárhelyi Sándor I 211
 Vásárosnamény I 157, 164, 166, 167, 370, 390, 402, 423, 426, 436, II 250, 252
 Vásáry József I 256
 Vasmegyer I 323, 359, II 220, 221, 225, 226
 Vass András I 363
 Vass Antal
 Vass Emília I 171
 Vass Ferenc II 224, 225
 Vass Géza I 171
 Vass Gyula II 228
 Vass János II 193
 Vass József II 209
 Vass Károly I 171
 Vass Lajos II 226
 Vass Zoltán II 82
 Vasvári János II 174
 Vasvári Sándor II 198
 Vecseri Lajos I 142
 Vécsey Arthurné I 47
 Vécsey József I 39
 Vécsey Gyula II 291
 Végh András II 276
 Végh Dániel I 402
 Végh Endre II 344
 Végh Gábor II 344
 Végh István II 45
 Végh Lajos II 123
 Végh Lukács I 77
 Végh Mihály I 39
 Végh Sándor I 49
 Vékony Sándor I 289, 290, 292
 Vencsellő II 136, 150, 206, 227, 228, 229
 Verecke I 177
 Veres Bertalan II 235, 236
 Veres János II 275
 Veres Lajos II 124
 Veres Sándor I 441
 Veress Barna György II 48
 Veress Ilona I 365, II 48
 Veress Irén I 300
 Veress János I 280
 Veress József II 83
 Veress Károly II 190, 206
 Veress László I 139, II 190
 Veress Magdolna I 301
 Veress Miklós I 331
 Veress Zoltán I 364, 365
 Veresváry László I 376
 Versényi Sándor I 218
 Versényiné Bernáth Erzsébet I 218
 Veszérenyi Béla I 43
 Vértes I 318, 349, II 283
 Veszprém I 78, 377, 378, II 94, 173
 Veszprémy István I 40
 Vésztfő I 96, 105, 367, II 28, 263, 284
 Vezendy József I 278
 Vezseny II 256
 Vida Anna I 318, 319, 320
 Vida Magdolna II 182
 Vigh Bertalan I 433
 Vigh Erzsébet II 107
 Vigh György II 275
 Vigh Sándor I 75
 Vígvári Lajos I 244
 Vígvári Mihály I 177, 179
 Vincze Antal II 344
 Vincze Béla II 269
 Virág Mária I 89
 Visegrád I 128
 Visk II 162
 Visky II 238, 239
 Viss II 228
 Vitályos Sándor I 218
 Vitéz Máté II 381
 Vitka I 390, II 253, 254
 Vizsoly II 223, 225, 226
 Voronyezs II 354
 Vörös Lajos I 89, 105, 128
 Vörös Mihály I 108
 Vöröss Jánosné I 335
 Wágner Lajos II 36
 Waldeck Hubert II 93, 94
 Weindl I 19
 Wenkheim gróf I 116
 Z. Katona Sándor I 238
 Z. Papp Mihály II 282
 Zádor Mihály I 39
 Zágonyi Jakab I 43
 Zagyva Imre II 42
 Zagyva László I 345
 Zagyva Lenke I 334
 Záhony I 361, 368, 390, 400, 401, 436, 449, 450,
 Zák Róza I 347
 Zámbery Sándor I 154
 Zazar II 289
 Zeke Árpád II 344
 Zeley László I 126
 Zergi Gábor I 390
 Zétényi Gyula I 207
 Zirc I 289
 Zita testvér II 303
 Zittau I 71
 Zolnai Imréné II 15
 Zolnai Irma I 25
 Zolnai Mihály I 25
 Zoltán Gábor I 109
 Zuber Lajos II 69
 Zsadány I 178, 190, II 282, 283, 284, 285, 286
 Zsador Sándor II 26
 Zsáka I 192, 223
 Zsarolyán II 403, 404
 Zsemlye Jánosné Alföldy Margit II 107, 113
 Zsengellér Margit I 105
 Zsófia testvér II 303
 Zsoldos Ferenc II 140, 145
 Zsuga Júlia I 43
 Zsurk I 450, 451
 Zsurkay György II 182

